

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Bolashaq» академиясы

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Академия «Bolashaq»

«ЗАМАНАУИ ӘЛЕМДЕГІ ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМ»
Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары

Материалы
Международной научно-практической конференции
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ»

«SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD»
The materials of the international scientific-practical conference

Том 2

Қарағанды – Караганды - Karagandy
«Болашақ-Баспа»
2023

«Заманауи әлемдегі ғылым мен білім» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Қарағанды: «Болашақ-Баспа» РББ. 2023.- 335 бет.- 2 том.

ISBN 978-601-273-436-2

. Аталған жинаққа «Bolashaq» академиясында 2023 жылдың 28 сәуірінде өткен «Заманауи әлемдегі ғылым мен білім» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары енгізілген. Бұл материалдар ғылым саласында әртүрлі проблемаларды қарастырады және ЖОО оқытушылары мен ғылым саласындағы қызметкерлердің және жас ғалымдардың кең ауқымды ғылыми еңбектерін қамтиды.

РЕДАКЦИОННАҒЫ АЛҚА МҮШЕЛЕРІ

- Рысмағамбетова Г.М. - «Bolashaq» академиясының ректоры, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор
- Серимов Е.Е., з.ғ.к. доцент
- Смагулова Г.С., ғылыми зерттеулер, ізгілік педагогика және педагогикалық тәлімгерлік орталығының маманы.
- Асакаева Д.С., п.ғ.к., доцент
- Ильясова А.У. з.ғ.м.
- Пахомова Д.К., м.ғ.к., доцент
- 1 Бокижанова Г.К. п.ғ.к. доцент
- 2 Шашанова М.Б. т.ғ.к. доцент
- 3 Утяев А.Ф., ф.ғ.к., доцент, БашМУ Стерлитамак филиалы деканының ғылыми жұмыс жөніндегі орынбасары (Ресей)
- 1. Глухова В.И., э.ғ.к., доцент, Остроградский атындағы Кременчуг ұлттық университетінің бухгалтерлік есеп кафедрасының меңгерушісі (Украина)

Материалы международной научно - практической конференции «Наука и образование в современном мире». – Карағанды: РИО «Болашақ-Баспа» 2023.- 335 стр.- 2 том

В настоящее издание вошли материалы международной научно - практической конференции «Наука и образование в современном мире» 28 апреля 2023 года в Академии «Bolashaq». Они отражают проблемы различных отраслей науки и рассчитаны на широкий круг научных работников, преподавателей вузов и молодых ученых.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

- Рысмағамбетова Г.М., ректор к.ю.н., ассоциированный профессор.
- Серимов Е.Е. к.ю.н., доцент
- Смагулова Г.С., специалист центра научных исследований, гуманной педагогики и педагогического наставничества.
- Асакаева Д.С., к.п.н., доцент
- Ильясова А.У., м.ю.н.
- Пахомова Д.К., к.м.н., доцент
- Бокижанова Г.К., к.п.н. доцент
- Шашанова М.Б., к.т.н., доцент
- 1. Утяев А.Ф., к.фил.н. доцент, зам.декана по научной работе Стерлитамакского филиала БашГУ (Россия)
- 2. Глухова В.И., к.э.н., доцент, зав.кафедрой учета и финансов Кременчугского национального университета им.М.Остроградского (Украина)

Materials of the international scientific - practical conference «Science and education in the modern world». - Karagandy: EPD "Bolashak-Baspa" 2023.-335 pages – 2nd volume.

This publication includes materials from the international scientific and practical conference "Science and Education in the Modern World" which was held on April 28, 2023 at the Bolashaq Academy. They reflect the problems of various branches of science and are designed for a wide range of scientists, university professors and young scientists.

EDITORIAL TEAM:

- Rysmagambetova G.M., Rector PhD in Law, Associate Professor.
- Serimov E.E. PhD in Law, Associate Professor
  - Smagulova G.S., specialist of the Center for Scientific Research, Humane Pedagogy and Pedagogical Mentoring.
  - Asakaeva D.S., candidate of pedagogical sciences, associate professor
  - Ilyasova A.U., Ph.D.
  - Pakhomova D.K., Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
  - Bokizhanova G.K., Ph.D. assistant professor
  - Shachshanova M.B., Ph.D., Associate Professor
  - 1. Utyaev A.F., Candidate of Philology, Associate Professor, Deputy Dean for Research, Sterlitamak branch of BashGU (Russia)
  - 2. Glukhova V.I., Candidate of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Accounting and Finance, Kremenchug National University named after M. Ostrogradsky (Ukraine)

**ҚАЗІРГІ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУЛЕР: ӨЗЕКТІ
МӘСЕЛЕЛЕР, ЖЕТІСТІКТЕР МЕН ИННОВАЦИЯЛАР**

**СОВРЕМЕННЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ:
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ**

**MODERN RESEARCH: CURRENT PROBLEMS,
ACHIEVEMENTS AND INNOVATIONS**

**ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ: ӨЗЕКТІ
МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ**

**ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯ: АКТУАЛЬНЫЕ
ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ**

**PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY: CURRENT
PROBLEMS AND DEVELOPMENT TRENDS**

М.Т. Абдиқалиқова, А.С. Рахманова

abdikalikova@mail.ru

Воспитатели

Ясли-сад КГКП «Балақай», Қарағанда Республика Қазақстан

**МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРМЕН ОЙЫН ЭКСПЕРИМЕНТТІК
ІС-ӘРЕКЕТІНЕ АРНАЛҒАН
«ОЙ ҚОЗҒАУ МЕКТЕБІ» ЗЕРТХАНАСЫ**

Бұл зертхананың ерекшелігі сенсорлық эталондар мен қарапайым математикалық бейнелерді, логикалық ойлауды дамытуға, балаларды алгоритм құруға, элементтерді бағдарламалауға және Кюйзенер таяқшалары арқылы робототехникаға жұмыс істеуге дайындауға жағдай жасау болып табылады. Тапсырмалар ойын түрінде болғандықтан тәрбиешінің көмегісіз балалар мен ата-аналар ойнауға болады.

Біз сіздермен «Кюйзенер түрлі-түсті сандар таяқшаларымен» жұмыс істеудің ерекше әдісімен бөлісуге қуаныштымыз. Түрлі-түсті таяқшалар көп функциялы құрал болып табылады. Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде сабақтан тыс жұмыстарда үстел үсті, дидактикалық ойындарды қолдану балалардың мотивациясын едәуір арттыруға мүмкіндік береді. Танымдық ойын түрінде көптеген маңызды идеяларды біліп, өмірде қажетті дағдыларды дамытады.

Кюйзенер таяқшаларын балаларға 2-3 жастан бастап қарапайым жаттығулар ретінде ұсынуға болады. Балалар таяқшалармен жеке немесе бірнеше адам, шағын топта жаттығулар жасай алады. Барлық балалармен фронтальды жұмыс істеуге болады, дегенмен бұл жұмыс түрі негізгі жетекші ретінде емес қосымша көмек ретінде ұсынылады.

Жаттығулар балаларға ойын түрінде ұсынылады. Бұл Кюйзенер таяқшаларын тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін оқыту әдісі. Сабақтар жүйелі түрде өткізіледі, жеке жаттығулар ұжымдық жаттығулармен ауыстырылады.

Алдымен балаларды таяқшалар жиынтығымен таныстырамыз, олар неден тұратындығын қарастыру. Еркін манипуляция және ойын барысында балалардың назарын таяқша үстелдің үстінде ең үлкен бетімен тиетін етіп қойған ыңғайлы екендігіне аудару керек, сонда таяқшалар тұрақты болады. Балалар олармен қарапайым текшелер мен таяқшалар сияқты ойнайды, әртүрлі конфигурациялар жасайды. Балалардың назары нақты бейнелерге, сондай-ақ материалдың сапалық сипаттамаларына тартылады: түсі, өлшемі, пішіні.

Жаттығулар балаларға ойын түрінде берілгендіктен балалардың білімін шоғырландыру үшін әртүрлі көрнекі құралдарды қолдануға мүмкіндік беретін оқытудың негізгі әдісі: тақырыптық және сюжеттік суреттер, ойыншықтар, үстел театры; көркем әдебиет және сөйлеу-бұл жұмбақтар, санамақтар, ертегілер, ойын – сауық сұрақтары.

Түрлі-түсті таяқшалардың көмегімен 4-7 жас аралығындағы бала сізге сандарды қайталап қана қоймайды, сонымен қатар қай сан үлкен екенін түсінуге, схемамен және жоспармен жұмыс істеуге, сонымен қатар тапсырмаларды орындауға, қиялдауға, логикалық ойлауға үйренеді, бұл мектепте оқуға көмектеседі.

Мұны қалай жасауға болады? Джордж Кюйзенердің таяқшаларымен ойнаңыз! Кюйзенердің санақ таяқшалары-бұл түсті сандар. Әрбір таяқша белгілі бір сан мен түс болып табылады.

Әр жиынтықта ереже қолданылады: таяқшаның ұзындығы неғұрлым ұзын болса, соғұрлым ол білдіретін санның мәні үлкен болады.

Балабақшада даму бағдарламасының бағыттарының бірі «Сәбилерге арналған кемеңгерлік ғылыми қауымдастығы» ГНОМ «Ой қозғау мектебі» болды. Мектеп жасына дейінгі балалардың ғылыми қоғамы дегеніміз не? «ГНОМ» - бұл үйірме және вариативтік компонент жұмысының түрі. Балабақшадағы САКҒҚ Сәбилерге арналған кемеңгерлік ғылыми қауымдастығы вариативтік компоненті лабораториялары 2015 жылдан бері балабақшада жұмыс істейді. 2016 жылы бөбекжай қызметкерлері «Кьюзенер таяқшасымен қалай жұмыс істеу керек?» курсы бітіріп сертификатын алды. 2016 жылдан бастап «Сиқырлы Кьюзенер таяқшалары» лабораториясы апробациядан өтті, 2019 жылдан бастап «Ойлау мектебі» лабораториясын екі тілде 3,4,5 жас аралығындағы үш жасқа арналған әдістемелікке даярлық жұмыстары жүргізілді.

Бұл жобаның ерекшелігі-сенсорлық стандарттар мен қарапайым математикалық идеяларды, логикалық ойлауды дамытуға, балаларды алгоритм құруға, бағдарламалау элементтеріне және Робомышамен жұмыс істеуге дайындау үшін жағдай жасау.

Бүгін біз сіздермен Кьюзенер таяқшаларының дидактикалық нұсқаулығын пайдалану тәжірибемізбен бөліскіміз келеліп отыр.

1952 жылы Джордж Кьюзенер авторы болған математикалық оқу құралы жарық көрді. Бұл оқытудың жаңа әдістерін жасауға үлкен мән берген Бельгиялық ғалым.

Кьюзенер таяқшалары келесі мәселелерді шешеді:

- Сенсорлық;
- Логикалық;
- Танымдық;
- Сандық қатынастар;
- Кеңістікте бағдарлау;
- Сан құрамы туралы түсініктерін қалыптастыру.

"Ой қозғау мектебі" лабораториясы бағдарламасы аясындағы іс-шараларымыз мектеп жасына дейінгі кіші жастан бастап екі тілде балалармен жүйелі жұмыс жүргізуге бағытталған.

Таяқшалармен жұмыс істеу практикалық, сыртқы әрекеттерді ішкі жоспарға аударуға, тұжырымдаманың толық, айқын және сонымен бірге жалпыланған ұғым туралы түсінік жасауға мүмкіндік береді. Белсенді ойлауға, іс-әрекет жолдарын іздестіруге негізделген математикалық көмекші іс-әрекеттер балалардың жалпы интеллектуалдық дамуына, балалардың шығармашылығын дамытуға, қиялын, танымдық белсенділігін, ұсақ моторикасын, көрнекі-тиімділігін, ойлау, зейін, кеңістікті бағдарлау, қабылдау, комбинаторлық және жобалау қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Әдістемелік құралдағы тапсырмалар ойын түрінде берілгендіктен тәрбиешілер мен ата-аналарға арналған. Сабақтарымыз дамытушы, зерттеушілік ойындар арқылы өтеді. Кьюзенер таяқшалары арқылы балаларды сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылыққа, келіссөз жүргізу өнеріне, бір-бірімен ынтымақтастыққа үйретеді.

Кьюзенер таяқшаларының дидактикалық көмегімен жұмысты және робототехника элементтерін енгізуді шартты түрде үш кезеңге бөлуге болады.

1 кезең – ойын. Кьюзенер таяқшаларымен конструктор мен мозаиканың орнына ойнауға болады.

Бірінші кезеңнің мақсаты:

- 1) балалардың түстерді ажырату, атау қабілеттерін дамыту;
- 2) заттарды ұзындығы, ені, биіктігі бойынша салыстыру (заттарды салыстыру жаттығуы);
- 3) балалардың сенсорлық процестерін, қабылдауын, ойлауын, қиялын дамыту.

Кюйзенер таяқшаларын оқу және ойын іс-әрекетінде қолдану
 Фотосуретте математикалық тапсырмалардың элементтері:

- Қызыл таяқшаның саны қанша?
- Таяқтарды үлкенінен кіші таяқшаға қарай кему ретімен орналастыр.
- Қара және көк таяқшаның арасында қандай таяқша тұр?
- Көк таяқшаның алдында қай таяқша тұр?
- Жеті саны қандай екі саннан тұрады?
- Бес және төрт санымен белгіленген таяқшаларды алсаң, қандай түсті таяқша

алуға болады?

2 кезең – математикалық. Екінші кезеңнің мақсаты:

- 1) Түсті сан және цифрамен сәйкестендіру, сан құрамын анықтау;
- 2) бөлік пен бүтінді салыстыруды игеру;
- 3) кеңістікте бағдарлауды дамыту.

Фотосуретте математикалық тапсырмалардың элементтері:

- Берілген таяқшаның саны қанша?
- Таяқтарды үлкенінен кіші таяқшаға қарай кему ретімен орналастыр.
- Қара және көк таяқшаның арасында қандай таяқша тұр?
- Көк таяқшаның алдында қай таяқша тұр?
- Сегіз саны қандай екі саннан тұрады?
- Бес және төрт санымен белгіленген таяқшаларды алсаң, қандай түсті таяқша алуға болады?
- Берілген сан құрамын құрастыр;

3 кезең – логикалық ойлаудың даму кезеңі. Бұл кезеңнің мақсаты:

- 1) стандартты емес есептерді шешуде логикалық ойлауды дамыту;

- 2) логикалық ойлауды, интуицияны, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту;
- 3) алгоритмдік мәдениет элементтерін сіңіру.

Үшінші кезеңде ойын тапсырмалары күрделілік дәрежесі бойынша ерекшеленді. Үшінші кезеңде ата-аналар балалармен үйде қиналмай жұмыс жүргізу мақсатында ата-аналармен жұмыс жүргізуге болады.

«Үлгі бойынша жаса», «Диктант тапсырмалары», «Дыбыстық жол» ойыны жаттығуында балалар үлгілерді талдауға және бекітуге, салыстыру және жалпылау қабілетіне жаттығады.

«Диктант тапсырмалары» балалардың іс-әрекет және іс-әрекеттің құрамы (кезекпен орындалуы) туралы түсініктерін қалыптастырады.

Мектепке дейінгі білім беру мекемесінде сыныптан тыс жұмыстарда тақта, дидактикалық ойындарды пайдалану балалардың ынтасын айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді.

Үлкен шығынды қажет етпейтін авторлық ойындарды ұсынамыз. Олардың кейбіреулерін балалармен бірге жасап, ойынға деген қызығушылығын арттыратындығымен құнды.

«Кілемдегі ойындар» бағдарламалауды үйретуге арналған. Ойынның мақсаты: балаларды практикалық әрекеттерді белгілі бір реттілікпен орындауды белгілейтін ережелермен (алгоритмдермен) таныстыру, қозғалыс бағытын (оңға, солға, алға, артқа) анықтау қабілетін жаттықтыру. Ойынның материалы: белгілер мен кілем салынған карталар жинағы. Жүргізуші қозғалыс бағыты көрсетілген картаны көрсетеді, ойыншы берілген ретпен қозғалады.

«Түрлі-түсті кілемдер» ойынының мақсаты, түрлі-түсті карталарда қозғалу алгоритмін құрастыру және орындай білу. Ойынның материалы: түрлі-түсті квадраттары бар карточкалар жинағы және резеңке төсеніштерден жасалған алаң. Ойыншы картаны тандап, тапсырмаға сәйкес алгоритм құрастырып, қозғалады.

«Дыбыстық жол» ойыны балалардың комбинаторлық қабілеттерін дамытады. Балалар Кюйзенер таяқшалары арқылы қозғалыс алгоритмін құрастырады (қадам санын санайды, таяқпен қажетті түсті көрсетеді), кішкентай адамды ойын алаңы арқылы бағыттайды және әріптерді атайды.

Қыркүйек айында балалармен өткізген «Досыма қонаққа барамын» атты сабағымыз «Педагогикалық идеялар панорамасы» Республикалық байқауының аймақтық Кезеңінің «Мектепке дейінгі ұйымдардың тәрбиешілері мен басқа педагог қызметкерлері» аталымында жүлделі ІІІ орынға ие болды. Сабағымызда Робо тышқанға достары қонаққа баратын жолдың алгоритмін жасап Кюйзенер таяқшаларымен балалармен алдын ала келіскен ереже бойынша жол салды, балалар әр үйшіктің арасына тор көздерін санап ережеге сәйкес бір Кюйзенер таяқшасын ғана қолдануға мүмкіндігі болды, ал Робо тышқанды келісім бойынша уақытқа жасады, тышқанды тек қана 1, 3, 4, 5 сандарымен белгіленген Кюйзенер таяқшаларын қолданды, жұмыс уақыты шектеулі, небәрі 2 минут.

Кюйзенердің түрлі-түсті таяқшаларымен және робототехника элементтерімен жұмыс жасау балабақша бағдарламасының материалын жақсы меңгеріп қана қоймай, балаларды мектепте математика, геометрия және информатикаға дайындауға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Валентина Новикова. Кюйзенер таяқшалары бар білім беру ойындары мен әрекеттері. 3-7 жастағы ұшулармен жұмыс істеу үшін. Басылым. Мозаика-синтез, 2008 ж*
- 2. Любовь Комарова: Кюйзенер таяқшаларымен қалай жұмыс істеу керек? 5-7 жастағы балаларға математиканы оқытуға арналған ойындар мен жаттығулар. 64 бет. Гном, 2015 ж*
- 3. <http://shkolabuduschego.ru/doshkolniki/palochki-kyuizenera-opisanie-metodiki.html>*
- 4. Финкельштейн Б.Б. Альбом-ойын сиқырлы тректер. Кішкентайларға арналған Кюйзенер таяқшалары, 2х-3 жас 2003 басылым: Корвет*
- 5. Финкельштейн Б.Б. Альбом-ойын сиқырлы тректер. Кішкентайларға арналған Куйзенер таяқшалары, 2х-3 жас 2003 басылым: Корвет*
- 6. Финкельштейн Б.Б. Ыдыс-аяқ дүкені . Кростиктер 5-8 жас аралығындағы балалар 2003 басылым: Корвет*

Абдикаликова М.Т., Рахманова А.С.

ЛАБОРАТОРИЯ «ШКОЛА МЫШЛЕНИЯ» ПО ИГРОВОЙ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Особенностью данной лаборатории является создание условий для развития сенсорных тестов и простых математических представлений, логического мышления, подготовки детей к построению алгоритмов, программированию элементов и работе с робототехникой с помощью палочек Кюйзенера. Поскольку задания в игровой форме, дети и родители могут играть без помощи воспитателя.

Abdikalikova M.T., Rakhmanova A.S.

LABORATORY "SCHOOL OF THINKING" ON EXPERIMENTAL PLAY ACTIVITIES WITH PRESCHOOL CHILDREN

A feature of this laboratory is the creation of conditions for the development of sensory tests and simple mathematical concepts, logical thinking, preparing children for building algorithms, programming elements and working with robotics using Kuysener sticks. Since the tasks are in a playful form, children and parents can play without the help of a tutor.

Абдрахманова Ж.Т.

қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі

Шахтинск қаласы №6 жалпы білім беру мектебіні, Қарағанды облысы,
Қазақстан Республикасы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӨРКЕМ ӘДЕБИЕТ АРҚЫЛЫ ТІЛІН ДАМУЫ

Бұл мақалада бастауыш мектеп оқушылардың тілін дамыту мәселесі бағдарламаға сай дидактикалық ұстанымдарды басшылыққа алып жүргізілу туралы жазылған. Ғылыми тұрғыдан негізделген әдістеме тілдің мәні мен жеке белгілерін анықтау барысында, сөйлеу техникасын түсінуге, сөйлеудің әртүрлі жақтарын дамытудың ережелері мен ұстанымдарын, тілдік байланыс дағдылары мен іскерліктерін білуге қажеттілігі ашылған.

Қазақстан Республикасында қазақ тілінің мемлекеттік тіл құқығына ие болуы, Қазақстан Республикасының Білім және Тіл заңдарының қабылдануы болашақ ұрпақ тәрбиесіне жаңаша көзқараспен қарауды талап етеді. Қазақстан Республикасының орта білімді дамыту тұжырымдамасының жобасында: «Білім берудің мектепке дейінгі сатысы дайындық кезең ретінде орта білім алудың үздіксіз жүйесіне енетіндігін айта келіп, тәрбиелеу мекемелерінің әр типтілігіне қарамастан олардың ортақ функциялары – баланың денсаулығын, психикалық санасын жетілдіру және қорғау, баланың ақыл-ойы мен тұлғасының дамуын қамтамасыз ету» деп нақты атап көрсеткен [1].

Бұл сана-сезімі ұлттық психология негізінде қалыптасқан, дені сау, білімге деген қызығушылығы жоғары, өздігінен іс-әрекет жасау дағдыларын меңгерген тұлға даярлап шығару мектепке дейінгі ұйымдардың міндеті екенін көрсетеді. Балабақшадағы оқу – тәрбие үрдісін дұрыс ұйымдастырудың бірден – бір жолы сапалы білім берумен қатар, сол білімді алуға балалардың қызығушылығын ояту, өз ана тілдерінде таза сөйлеуге баулу. Бүгінгі балабақшада тәрбиеленетін балалар еліміздің ертеңі, ұлтымыздың болашағы [2-3].

Тілдік білім беруді сапалы дамыту мәселелері тек ұлттық қана емес, елдің әлеуметтік те дамуының негізі ретінде танылып отыр. Мұндай мақсатқа жетуде жалпы білім беру жүйесі, оның ішінде үздіксіз білім беру жүйесінің ең маңызды да күрделі сатысы – балабақша үлкен орын алады.

Мектепе әдеби материалдарды өз тәжірибесінде пайдалана білудің ғылыми-әдістемелік жолдарын көрсетіп, ойын жүйелі түрде дұрыс айта және жаза алатындай етіп үйрету күрделі мәселе. Мұның себебі, біріншіден, тіл – адам мәдениетінің, интеллектісі мен жан-жақтылығының көрсеткіші болса, екіншіден, өз ойын байланыстырып айту және жазу баланың басқа адамдармен еркін қарым-қатынас жасауына мүмкіндік береді. Басқалармен қарым-қатынастың тартымды, сәтті болуы адамның өзінің ойын қаншалықты еркін, тиянақты, жүйелі түрде жеткізуіне байланысты. Балабақшада балаларды сөйлеу мәдениетіне үйрену арқылы тілдің мағыналық, құрылымдық ерекшелігін тануға, көркемдік бейнелілігін ұғынуға, сөздік қорының кеңеюіне мүмкіндік алады.

Баланың сөйлеу мәдениетінің фольклормен тығыз байланысты мәселелерін зерттеуде әдебиеттанушылардың да қосқан үлестері зор. Осы тұрғыда М.Әуезов, Қ.Жұбанов, А.Байтұрсынов, М.Қаратаев С.Қалиев, М.Қараев, М.Әлімбаев, Б.Адамбаев т.б. ғалымдар әдебиеттің рөлін педагогикалық тұрғыда қарастырып, тәрбиелік мәнін ашып берді.

Сөйлеу тілі мен сөздік қоры молая бастаған сайын, бала айналадағы адамдармен,

өзі қатарлас балалармен белсенді қарым-қатынас жасайды. Баланың айналадағы дүниеден алған әсерін әрі қарай кеңейте отырып, бір араға түсу балабақшада арнайы өтетін сабақ, ойын, еңбек процестерінде тәрбиешінің басшылығымен іске асады. Балаға бағдарламалық материал негізінде білім беруге назар аудару керек. Балабақашағы оқыту- тәрбиелеу жұмысында балалардың тілін дамыту, сөздік қорларын молайту, ауызша сөйлеуге үйрете отырып, үйренген сөздерін күнделікті өмірде еркін қолдану, одан әрі күнделікті іс- әрекет кезіндегі тілдік қарым- қатынаста қолдана білуге жаттықтыру ісіне ерекше мән берілген [4].

Оқушылардың байланыстырып сөйлеуге сөздік қорларын дамыту ісінде мұғалімнің міндеттері:

- балалардың сөздік қорларын дамыту;

- жаңа сөздерді меңгерту;

- үйренген сөздерін тиянақтап, анықтап, әрі байытып отыру басты міндет саналады;

-байланыстырып сөйлеу дағдыларын дамыту.

Осы аталған міндеттерді мұғалім үнемі сөздік жұмысын жүргізуде басшылыққа алып отыруы тиіс. Оқушыларды байланыстыра сөйлеуге үйрету үшін, сөздік қорын молайтуда ойын, тапсырма жаттығулардың орны ерекше. Соның ішінде ойын-баланың шын тіршілігі. Ойын арқылы мектептің айналасындағы нәрседен өзіне қызықтысына ықыласы ауып, тандап алады. Оқушының бір ерекше қасиеті сөйлеуден еш жалықпайды. Ойын бала тілінің дамуына ықпалын тигізіп, таным белсенділігінің дамуына жол ашады. Қай бала болмасын ойынмен өседі, өйткені бала табиғатының өзі тек ойынмен байланысты. Ойын үстінде бала еш нәрсеге тәуелсіз. Ол өзін еркін ұстайды. Ал еркіндік дегеніміз барлық дамудың баспалдағы, бәрін білуге деген талпынысы мен құлшынысы.

Оқушының байланыстырып сөйлеудің үйрену процесі осы сөздерге сай келетін заттарды «зерттеумен» қатар жүреді: бала затты қарап, қандай дыбыс шығаратынын тыңдап, ұстап, сипап, дәмі мен иісін байқайды. Оқушының назары ауған зат, оның зат санасына барлық бес сезім органдары – көру, есту, иіс сезу, дәм сезу, сипап сезу органдары – арқылы енеді. Дүниені сезім арқылы танып білу баланың эмоционалдық сезімдерін дамытады: ол «тамаша»-«жексұрын» сияқты тіптен қарама-қарсы сезімдерді ғана емес, сондай –ақ бүкіл сезімдерінің гаммасын сезінуге қабілетті. Затты сөздің жәрдемімен сезімдік қабылдау баланың жадында осы зат жөніндегі түсінік ретінде берік орналасқан соң, оны айтатын сөз баланың жадында ең алдымен, ол затпен сезім арқылы жанасқан кезде бастан кешірген сезімдерінің бірін қоздырады [5].

Фонетикалық жаттығулар сияқты лексикалық жаттығулар да тұтасымен осы тақырыпқа арналған арнаулы сабақтарда сирек жүргізіледі; мұндай жаттығулар байланыстыра сөйлеуді дамыту және көркем әдебиетпен таныстыру сабақтарына енгізіледі. Мысалы, байланыстырып сөйлеу дамытудың белгілі бір 20 минутқа есептелген болса, оның 2 минуттан 10 минутқа дейінгі мөлшерін арнайы лексикалық жаттығуларға пайдалануға болады; жазушының лексикасын түсіндіру керек болған жағдайда лексикалық жаттығулар көркем әдебиетпен таныстыру кезінде енгізіледі.

Лексика бойынша арнайы жаттығулардың нақты лингвистикалық міндеттері болады:

1) сөздің жалпылау мағынасын түсінуді дамыту;

2) «тұтас және оның бөліктері» қатынасын түсіндіруді дамыту;

3) сөздің дерексіз мағынасын түсінуді дамыту;

4) морфология саласынан (морфемалардың абстрактілік мағынасын меңгеруде)

тіл құбылыстарын айыра білу қабілетін дамыту;

5)антонимдерді сөздердің мағынасын ұғыну құралы ретінде түсіне білу;

6) стилистикалық сезім қабілетін дамыту;

7) сөздердің тасымал мағынасы мен этикалық, ұғымдарды түсіне білу.

Лексикалық жаттығуларды жүргізуде дидактикалық ойын тәсілі, атап айтқанда, «дидактикалық» (яғни арнайы жабдықталған) қуыршақтармен ойын жиі пайдаланылады. Сондай-ақ «Ғажайып дорба» деген атпен белгілі дидактикалық ойын (балалар ішіне ұсақ заттар толтырылған дорбаға қолдарын салады да, оларды сипап біледі және атын атайды) да пайдаланылады. Бірақ, әрине, қуыршақтар мен басқа да ойыншықтардың ғана жәрдемімен балалар ана тілінің поэтикалық мағынасын бойына сіңіре алмайды. Балаларды қоршаған орта заттарымен таныстыру керек және нақты затты, іс-әрекет пен белгіні көрсету арқылы сөздің лексикалық мағынасын түсіндірген жөн.

Төменде әр түрлі жастағы оқушылардың тілін байытуға жәрдемдесетін жаттығулардың кейбір түрлеріне сипаттама берілген. Мұнда балалардың осы жұмыс тәсіліне шамасы келетін жасы көрсетілген; ал егер қажет болса, бұл жұмыс келесі жаста да (мысалы, баланың сөйлеу қабілеті тежелген жағдайда) міндетті түрде жалғастырылуы тиіс (енді жаттығуды баланың жеке өзі атқаруы тиіс).

«Рифмасын тап» ойыны.

«Қарама- қарсы сөздер» ойын терапиясы.

«Клякса» бейнелеу терапиясы.

«Ұлттық киімдер» дидактикалық ойын (слайд көрсету).

- Сергіту сәті «Сатып аламын, сатамын, сыйға тартам».

- Сөздің грамматикалық құрылысын қалыптастыру әдістемесі.

Мақсаты: балабақшада балаға сөздің грамматикалық құрылысын қалыптасыру әдістемесін түсіндіру.

1. Тілдегі грамматикалық мағыналар.

2. Грамматикалық дағдыларды қалыптастырудың әдіс-тәсілдері.

Грамматикалық мағыналар – бұл болмыс құбылыстары арасындағы сөз арқылы білдірілетін қарым-қатынастар мағынасы, яғни бұл логикалық (ойлағыштық) қатардың тілдік мағыналары. Грамматикалық мағыналар сөз тудырушы морфем саларға және синтаксиске грамматикалық мағыналарға бөлінеді. Тілді түсіну үшін оны құрайтын сөздердің лексикалық мағыналарын білу аз, сонымен бірге осы сөздердің арасындағы грамматикалық қатынастарды түсіну керек. Мысалы, бала лексикалық мағынаны, яғни алма ағашы, отырғызу сөздерінің тілден тысқары болмыспен арақатынасын білуі мүмкін, алайда «Алма ағашы отырғызылды» немесе «Алма ағашын отырғызады» деген сөйлемдердің құрамында жұмсалып тұрған грамматикалық мағыналарды білмейді (предикатты, яғни баяндауыштық қатынастарды білдіретін зат есімнің атау септігі мен ырықсыз етістің немесе толықтауыштық, заттық қатынастарды білдіретін зат есімнің табыс септігі мен етістіктің 3-жағының келер шақ формаларының мағынасы түсінбейді). Егер балаға грамматикалық тұлғаның мағынасы түсініксіз болса, ол сөйлемдегі айтылған ойды да түсінбейді.

Ана тілінің грамматикалық мағыналарынан үйретудің қиындығы мынада: бұл мағыналарды мұғалімдердің өзі (ана, тәрбиеші, кейде тіпті мектептегі мұғалім) жете түсінбейді және оларды ана тілін табиғи қабылдау процесінде меңгеріп, интуициялық жолмен қолданады. Грамматикалық мағыналарды меңгерудің өзі (интуициялық, жеткіліксіз дәрежеде) адамды ойлана білетін етеді.

Мұнда педагогтың (ананың, тәрбиешінің, мұғалімнің) ең маңызды қамқорлығы балалар ана тілінің грамматикалық тұлғаларының бәрін де (бәрін!) мүмкіндігінше ертерек естіп және олардың саналарына біртіндеп ене беруін қамтамасыз етуге бағытталуы керек деген қорытынды шығады. Байланыстырып сөйлеудің грамматикалық мағыналарын түсіну жас жеткіншекке ақыл кіру және оның дамуы процесі болып табылады. Бұл процесс санадан тыс жүретінін қайталап айтамыз. Алайда, егер бұл процесс нашар оқытылу бәсеңдетілетін болса, баланың ақыл-ойының өсуі шектеліп қалады. Мектепке дейін бала байланыстырып сөйлеудің грамматикалық құрылысын үйренбеген мектепте болашақта нашар оқиды, өйткені ол мектепте оқылатын болмыс

құбылыстарының арасындағы байланыстар мен қатынастарды түсінуге қабілеті жетпейді [6].

Сөздік пен грамматикалық құрылыс үнемі біллікте жұмсалады. Олардың қайсынының өзіне тән ерекшеліктері мен қызметтері әрқайсысының өз жүйесі болғандықтан, тілдің сөздігін лексикология тексереді де, грамматикалық құрылысын грамматика ғылымы зерттейді. Бірақ тіл ғылымының бұл салаларын тексеретін объектілері басқа болғанымен, өзара байланыстары да күшті, өйткені оның бұл екі саласы- лексикология да грамматикада өздерінің тексеру объектісінің негізі етіп сөзді алады, демек тексеруді жеке сөзден бастайды.

Егеменді еліміздің талабына сай мемлекеттік тілді меңгеру, оқыту, қазіргі заманға сай білімді де, тәрбиелі ұрпақ тәрбиелеу педагогтар еншісінде. Оқушыларға тәрбие мен білім беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың сөйлеу, тілін дамыту, байланыстырып сөйлеу мәдениетін жетілдіруге, құрастыра сөйлеуге, сөздік қорының молаюына баса көңіл бөлген жөн. Балалардың дүниетанымын кеңейтіп, ойын өрістетіп, тіл байлығын жетілдіруде көркем әдебиеттің алатын орны ерекше. Балабақшадан бастап балаларды дұрыс сөйлей білу мәдениетіне айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен теңестіру арқылы жүзеге асыруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қ-Ж. Тоқаевтың ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. Астана, 2021 жылғы 11 қыркүйек.

2 «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Қазақстан Республикасының заңы, Алматы, 1998, 48 б.

3 Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Жетісу.- 30 желтоқсан. – 2003.

4 Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты– 2012. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту».

5 Аймауытов, Ж.Жаман тымақ [Мәтін] : өлеңдер,жұмбақтар, әңгімелер, ертегілер / Ж. Аймауытов. - Алматы : Балауса, 1992. - 48 б.

6 Ә.Алдамұратов, М. Мұқанов. Психология пәнінен лабораториялық-практикалық сабақтар. Бірінші бөлім, алматы, 1978. екінші бөлім, Алматы, 1979.

Абдрахманова Ж. Т.

РАЗВИТИЕ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ ХУДОЖЕСТВЕННУЮ ЛИТЕРАТУРУ

В данной статье речь идет о том, чтобы проблема развития языка учащихся начальной школы велась в соответствии с программой, руководствуясь дидактическими принципами. Научно обоснованная методика выявлена в процессе выявления сущности и индивидуальных особенностей казахского языка, необходимости понимания техники речи, знания правил и принципов развития различных сторон речи, навыков и умений языкового общения

Abdrakhmanova Z.

DEVELOPMENT OF STUDENTS' LANGUAGE THROUGH FICTION

In this article we are talking about how the problem of language development of primary school students was conducted in accordance with the program, guided by didactic principles. The scientifically based methodology is revealed in the process of identifying the essence and individual characteristics of the language, the need to understand the technique of speech, knowledge of the rules and principles of the development of various aspects of speech, skills and abilities of language communication.

Айнеков Е.А., Кенежанова Н.А.

Физика және информатика пәнінің мұғалімдері

"Шашубай кентіндегі «Мектеп-бөбекжай кешені» базасындағы Тірек мектебі

(ресурстық орталық)" КММ Абай ауданы,

"Қасым Аманжолов атындағы ЖББМ" КММ

Ақтоғай ауданы, Қарағанды облысы, Қазақстан Республикасы

ФИЗИКА ЖӘНЕ ИНФОРМАТИКА ПӘНДЕРІ БОЙЫНША ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУДАҒЫ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Оқыту әдістемесі үнемі жетілдірілуде . физика , информатика және арнайы білім беру ортасын , құзыреттілік тәсілді енгізу , оқыту әдістері өзгерістер , функционалдық сауаттылық көрсеткіштерін пайдалану жасау арқылы оны шешу әдістерін сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту .

Физика және информатика сабақтарында оқытудың әр түрлі әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, оқушылардың шығармашылық ізденістерін, өз бетінше жұмыс істеу белсенділіктерін арттыру барысында теориялық білімдерін кеңейтіп, логикалық ойлау қабілеттерін дамыту. Теориялық білімдерін тәжірибе жүзінде дәлелдей білуге үйрету. Осы аталған мақсатқа жетудің міндеттеріне тоқтала кетейік :

- 1) оқушылардың теориялық білімдерін шыңдау
- 2) оқушылардың жеке дара ерекшеліктерін ескеру
- 3) шығармашыл тұлға қалыптастыру.

Физика және информатика пәндерін оқыту процесін жетілдіру оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Оқу танымдық қызметі барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана қоймастан, танымдық қабілеті мен шығармашылық ойлауы да дамытылады. Оқушылардың танымдық қызығушылықтарын дамытуға арналған зерттеулердің нәтижелері оқушылардың танымдық қызығушылығының көрсеткіштері ретінде төменде берілген:

- таным үрдісіндегі белсенділігі, білімге қызығушылығы;
- өздігінен ізденушілік әрекет жасауға ынтасы;
- оқу — танымдық қызметтегі негізгі түйінді анықтау білігі;
- игерілген білімді тасымалдай білуі;
- өзiс — әрекетін бақылауы, бағалауы;

Оқушылардың танымдық қызығушылығының ең жоғары деңгейі танымдық міндеттерді өздігінен шешуге ұтымды жолдарды қолдана білуімен, жаңаны білуге деген қызығушылығының жоғары болуымен және өз іс — әрекетін бақылап, бағалай білумен сипатталады. Орта деңгейде оқушы танымдық іс-әрекет деңгейін өздігінен орындауды оқытушының көмегін қажет етуімен сипатталады, төменгі деңгейде оқушы тапсырманы қайталаумен шектеліп, оқытушының көмегімен орындалады.

Білім беру саласында қол жетілген бітімнің мәні оқушылар үшін білімнің де, дағдылардың да тең дәрежеде маңызды екендігіне саяды. Заманауи ең негізгі ерекшелігі оқушылардың алған білімдерін жай ғана иеленіп қоймай, оларды орынды жерінде қолдана білуіне басты назар аудару болып табылады, ал ХХІ ғасырда талап етілетін дағдылардың мәні осында. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы жасаған Құзыреттерді анықтау және іріктеу жобасы дағдылардың барынша кең ауқымын қамтитын ХХІ ғасырдың моделі болып табылады. Бұл жоба оқушылардың терең тұжырымдамалық түсінікпен астасқан негізгі сауаттылықты меңгергендігін көрсететін, кең мағынасында шешімдер мен іс-әрекеттерді таңдау қабілеттілігі түйінді құзыреттерді

сипаттайды. Мұғалімдер жұмыстарына жеткілікті уақыт бөле білулері керек, оқушының білімдері мен дағдыларын дамытуда ғана емес, жалпы алғанда оның оқуын барынша жекешелендіру және баланың бойында сананы – қалай оқу керектігін үйренуді қалыптастыруға мән бере отырып, оны тұлға ретінде дамытуда икемділік танытулары тиіс.

Оқыту – мұғалімдердің оқушыларға жасаған сыйы емес, бұл құзыреттіліктер білім алу үшін оқушылардың оқушылардың өздері де оқу үрдісіне белсенді қатысуын талап етеді. Оқу үдірісіне толыққанды қатысу үшін қалай оқу керектігін білуі керек. Басқаша айтқанда оқу бар, бірақ сонымен бірге оқуды үйрету де бар. Адамдар ойлауға қабілетті және ойлау туралы ойлануға да қабілетті. Тап осы сияқты танымдық қабілет бар да, сол сияқты танымды тану да бар.

Физика және информатика сабақтарында алған білімдерін оқушылар күнделікті өмірмен байланыстыра алуын қамтамасыз ету менің бірінші міндетім болып саналады. Физика және информатика пәні күрделі екеніне ешкімнің де дауы жоқ. Оны жаттап алу мүмкін емес, түсіну қажет! Міне осындай әр түрлі ойлардан кейін бала жүрегіне жол тауып, білімге жетелеу үшін мұғалім әр түрлі әдіс –тәсілдерді қолдануы тиіс. Жаңа форматтағы оқудан кейін менің сабақ беру стилім көптеген өзгерістерге толы десем қателеспес едім. Бұған дәлел сабақтардан кейінгі оқушылардың рефлексиялары «Бүгін сабағы ұнады», «Маған ұнағаны физикалық құбылыстарды мақал-мәтелде қолданғанымыз». Сабақ жоспарымның әр бөлімінде оқушылардың функционалдық сауаттылықтарын анықтап отырамын. Сабақ барысында білімді меңгеру деңгейі төрт сатыдан тұрады:

1. Үйренушілік деңгейі «Білу»- оқушының функционалдық сауаттылығының төменгі деңгейі,
2. Алгоритмдік деңгейі «Түсіну», «Талдау» — оқушының функционалдық сауаттылығының орта деңгейі,
3. Эвристикалық деңгейі «Қолдану», «Жинақтау» — оқушының функционалдық сауаттылығының жоғары деңгейі,
4. Шығармашылық деңгейі «Бағалау» — оқушының функционалдық сауаттылығының ілгері деңгейі.

Шығармашылық деңгейдегі оқушылар танымдық қабілеті қалыптасқан, толық құзырлыққа ие. Физика және информатика сабақтарында танымдық белсенділіктерін арттыру үшін түрлі әдіс –тәсілдерді жиі пайдаланамын.

Осыған орай, әр сабағымда оқушылар өздерінің болжамдары мен сұрақтарын құрастырады, бір-біріне кеңес береді, өз алдына мақсат қояды, алынған нәтижелерді қадағалайды.

Оқушының танымдық белсенділігін арттыру үшін сапалы тапсырмаларды қолданамын. Оқушылардың танымдық қабілеттерін арттыру үшін физика сабағында төмендегі есеп шығару әдістері өте тиімді.

- Аралас есептерді шешу әдісі шығармашылық есептер
- Эксперименттік есептерді шешу әдісі
- Сапалық есептерді шешу әдісі
- Сандық есептерді шешу әдісі
- Есептерді шешу әдістері
- Графикалық есептерді шешу әдісі
- Стандартты емес есептерді шешу әдісі

Физика және информатика пәнінде шығармашылық есептер оқушының шығармашылығын шыңдайтын есептер болып табылады. Шығармашылық есептерді пәнге деген қызығушылығы жоғары оқушылар орындағаны өте тиімді. Олимпиадаға дайындау барысында оқушының танымдық қызығушылығын арттырады. Оқушыларда оқу қызметінің мүддесі мен мақсатын, оларды іске асыру әдістерін қалыптастыру үшін, ең

алдымен оларды қызықтыру керек. Физика сабағында сапалық есептерді пайдалану осы қызметті орындауға мүмкіндік береді. Қарапайым сапалық есептер – ойды, зейінді қызықтырып әкететін тартымды есептер. Әсіресе 7-8 сыныптарда физиканы бастағанда сапалық есептерді көбірек шығартса, оқушылардың пәнге деген қызығушылықтары артады. Сапалық есептер оқушыларды әртүрлі ой әрекетіне: салыстыруға, жалпылауға, талдауға, синтездеуге үйретеді. Сапалық есептер оқушылардың есте сақтауын қалыптастырады, танымдық мүмкіншіліктерін кеңейтеді, физикалық білім деңгейінің жоғарлауына, мектеп курсына саналы қабылдауына жетелейді. Сапалық есеп оқушылардың физика заңдарын, құбылыстарды, постулаттарды тез естеріне түсіріп, білу дағдыларын, тапқырлықты, шығармашылықты, мұқияттылықты, кеңістікте елестету қабілеттерін дамытады, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеуге кең мүмкіншілік береді.

Оқыту процесі шығармашылықпен ұйымдастырылса, онда оқушылардың білім дәрежесі оқытушы айтқан сөздерден емес, өздерінің ізденуі және есеп шығару әдістерін іздеу арқылы қалыптасады. Қай елде болсын балаға білім беру ісі елеулі орын алып, ұрпағының білімділігі мен біліктілігін шындауға бет бұрды. Шынында да оқушылардың жалпы білімін көтеру үлкен мәселе екені сөзсіз. Еліміздің мәртебесінің биік болуы қоғам мүшелерінің келешек ел қожасы – жас ұрпақтың белсенділігі мен іскерлігіне тікелей байланысты болмақ. Қазіргі таңда еліміздің келешегін, өз елін сүйетін, әдет-ғұрпын, салт-санасын қастерлейтін ұрпақты тәрбиелеу – біздің басты борышымыз.

PISA зерттеуінің негізгі бағалау облыстары

- Математика сауаттылығы
- Жаратылыстану сауаттылығы
- Оқу сауаттылығы
- PISA мақсаты: әлемдік деңгейде салыстырылатын әр мемлекеттің оқыту нәтижелері жөніндегі сенімді мәліметтерді алу, саралау.

▪ PISA әдістемесі бойынша тестілеу мектеп оқушыларының үйреншікті емтихандары мен тесттерінен түбегейлі ерекшеленеді. Осы ауқымды зерттеу барысында мектеп бағдарламасын меңгеру деңгейі емес, жас өспірімдердің алған білімдерін тіршілік жағдайларында қолдану қабілеті бағаланады. Тестілеудің негізгі мақсаты — «Жалпыға міндетті білім алған 15 жастағы оқушы қоғамда толыққанды қызмет ету үшін қажетті білім мен машықтарды меңгерді ме?» деген сұраққа жауап беру.

Енді осы айтылған PISA халықаралық салыстырмалы зерттеулері мен жаңаша оқыту технологияларының арасындағы байланысты іздеп қарасақ, олардың тапсырмалары мен мақсаттары бір бағытта үйлескен деп айтсақ болады және оларды атап өтсек:

Толыққұзырлы тұлға қалыптастыру;

— Берілген тапсырмалардың бір мәтіннің немесе бір пәннің деңгейінде қалып қоймауы;

— Есептер мен сұрақтардың оқушы құзырлығының дамуына мүмкіндік беруі;

— Есептер мен тапсырмалардың тізбектелген әрекеттер тізімі арқылы анықталуы;

— Тапсырма шешімінің оқушының өзіндік тәжірибелеріне негізделуі;

— Оқушылардағы графикалық, белгілік, мәтіндік форматтарда, күрделі болжамды түрде берілген ақпарат үзінділерімен жұмыс жасау дағдыларының қалыптастыру.

Қазіргі таңда ақпаратандырылған заманда сабақта интерактивті тақтаны тиімді пайдалана отырып оқушының білім сапасын шығармашылық негізінде арттыру — өмір талабы. Ол үшін мұғалім тиімді интерактивті әдістер арқылы проблемалық ситуациялар туғызып, оқушылардың топтық жұмысының нәтижесінде олардың өз бетімен тақырыпты түсінуге қолайлы жағдай туғызады, танымдық қызметін басқарып, ілгері жетелеп отырады. Соңында оқушылар өздері қорытындысын шығарып, практикалық жұмыстармен бекітеді.

Жаңа технологияның тиімді әдіс- тәсілдерін ұрпақтың бойына сіңірте білу ұстаздардың басты міндеті.

Жаңа технологияның тиімділігі сол.

Оқушы:

- мақсат қоюға үйренеді;
- есте сақтау қабілеттері дамиды;
- басқалармен бірігіп жұмыс жасайды;
- кітаппен жұмыс жасауға үйренеді;
- қатарынан қалмауға тырысады;
- дарынды оқушылар өз қабілеттерін одан әрі бекіте түседі;
- әлсіздер оқуға ниет білдіріп, өзіне деген сенімсіздіктен арылады.
- күшті сыныптарда оқуға деген ынта артады.
- білім дәрежесі бірдей сыныптарда оқу жеңілдейді
- өздігінен жұмыс істеуге дағдыланады

Мұғалім:

- жүйелі тапсырма беруге ұмтылады;
- оқушыны жан-жақты танып біледі;
- қарым қатынас орнатады;
- оқушылардың өзара әрекеттесуіне жол ашады;
- оларға шығармашылық еркіндік беріледі[2].

Елдің ертеңі білімнің тереңдігі мен өлшенеді демекші. Үздіксіз өзгеріп тұрған әлем адамнан да қабілет пен қажеттіліктерді үздіксіз дамытуды талап етеді. Сондықтан білім беру саласының басты мақсаты оқушыларды өзгермелі өмірде қорықпай, еркін өмір сүруге, білім мен білігіне сай келетін бағдар тандап алатындай дәрежеге, өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға, аналитикалық ойлау қабілеттерін дамыту және олардың шынайы өмірде дара тұлға етіп қалыптасуына ықпал ету. «Шәкірт – нығырлай беретін ыдыс емес, керісінше тұтандыруды талап ететін шырақ» демекші оқушылардың жеке шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту және оларды шынайы өмірдегі дара тұлға етіп дайындау мектептің басты мақсаттарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Физика сабақтарындағы оқытудың инновациялық технологиялары.
Авторы: К. Ж Бұзаубақова
2. Үшөлшемді әдістемелік жүйе-білім беру сапасын арттырудың тиімді құралы.

Айнеков Е. А., Кенежанова Н. А.

ЭФФЕКТИВНЫЕ СПОСОБЫ ПОВЫШЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ПО ПРЕДМЕТАМ ФИЗИКИ И ИНФОРМАТИКИ

Методы обучения совершенствуются постоянно. Развития функциональной грамотности учащихся на уроках физики и методы ее решения за счет создания особой образовательной среды, внедрения компетентностного подхода, изменений в методике преподавания, использования индикаторов функциональной грамотности.

Ainekov E. A., Kenezhanova N. A.

PHYSICS ZHANE INFORMATICS PANDERI BOYYNSHA FUNCTIONALDYK SAUATTYLYKTY ARTTYRUDAGY TIIMDI ZHOLDAR

The training method is constantly being improved. The development of functional literacy of students in physics lessons and its solutions through the creation of a special

educational environment, the introduction of the competence approach, changes in teaching methods, and the use of indicators of functional literacy.

УДК 371

Алексеева Е.А.

преподаватель кафедры «Педагогика»

Академия «Bolashaq», город Караганда Республика Казахстан

Evgeniya96_01@mail.ru

Утепова Г. М.

Воспитатель КГКП «Ясли-сад «Самал» отдела образования г.Темиртау управления образования Карагандинской области

Uteпова_00@inbox.ru

ПОЗНАВАТЕЛЬНО – РЕЧЕВОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ТЕАТРАЛИЗОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В работе описаны возможности познавательно-речевого развития детей старшего дошкольного возраста посредством театрализованной деятельности в дошкольной организации. Охарактеризованы психолого-педагогические условия, обеспечивающие познавательно-речевое развитие детей старшего дошкольного возраста посредством театрализованной деятельности.

Дошкольный возраст - это наиболее благоприятный период всестороннего развития ребенка. В этом возрасте у детей активно развиваются все психические процессы: внимание, восприятие, память, мышление, воображение и речь, а так же происходит формирование основных качеств личности.

Одним из эффективных видов игровой активности в детском саду является театрализованная игра, которая позволяет решать многие актуальные проблемы педагогики и психологии, связанные с развитием коммуникативных качеств личности ребенка, развитием, воображения, фантазии, инициативности и самостоятельности.

Важно отметить, что театрализованная деятельность оказывает огромную роль в развитии связной и выразительной речи детей дошкольного возраста. Поэтому в дошкольной организации необходимо создавать условия, в которых каждый ребёнок мог бы передать свои эмоции, чувства, желания и взгляды, как в обычном разговоре. И это можно реализовать в театрализованной игре [1].

Театрализованная игра – это неисчерпаемый источник развития чувств, переживаний и эмоциональных открытий, способ приобщения к духовному богатству.

Отметим, что в старшем дошкольном возрасте у ребенка формируются начальные представления о видах театра и жанрах музыки, устанавливаются связи между художественным образом и средствами выразительности, используемыми авторами произведений, формулируются эстетические оценки и суждения, обосновываются предпочтения, проявляется некоторая эстетическая избирательность. Так как ребенок 4-х лет (старший дошкольный возраст) стремится познать себя и другого человека, как представителя общества, постепенно начинает осознавать связи и зависимости в социальном поведении и взаимоотношениях людей [2].

В игровой деятельности детей старшего дошкольного возраста появляются ролевые взаимодействия. Они указывают на то, что дошкольники начинают отделять себя от принятой роли. В процессе игры роли могут меняться. Игровые действия

начинают выполняться не ради них самих, ради смысла игры. Происходит разделение игровых и реальных взаимодействий детей.

В старшем дошкольном возрасте улучшается произношение звуков и дикция. Речь становится предметом активности детей. Они удачно имитируют голоса животных, интонационно выделяют речь тех или иных персонажей. Интерес вызывают ритмическая структура речи, рифмы. Развивается грамматическая сторона речи. Дошкольники занимаются словотворчеством на основе грамматических правил. Речь детей при взаимодействии друг с другом носит ситуативный характер, а при общении со взрослым становится внеситуативной.

Взаимоотношения со сверстниками характеризуются избирательностью, появляются постоянные партнеры по играм. Изменяется содержание общения ребенка и взрослого. Оно выходит за пределы конкретной ситуации, в которой оказывается ребенок. Ведущим становится познавательный мотив, информацию, которую ребенок получает в процессе общения, может быть сложной и трудной для понимания, но она вызывает у него интерес.

Театрализованная деятельность является мощным средством познавательно - речевого развития детей старшего дошкольного возраста (Таблица 1) [3]:

1. С театрализованной деятельностью тесно связано развитие всех компонентов устной речи детей, так как в процессе театрализованной деятельности активизируется словарь ребенка, совершенствуется звуковая культура его речи, ее интонационный строй. Исполняемая роль, произносимые реплики ставят ребенка перед необходимостью ясно, четко, понятно изъясняться. У него улучшается диалогическая речь и ее грамматический строй.

2. Знакомясь с различными видами театра, а так же участвуя в театрализованной деятельности, дети знакомятся с окружающим миром во всем его многообразии через образы, краски, звуки, а, умело, поставленные вопросы заставляют их думать, анализировать, делать выводы и обобщения.

Таблица 1. познавательно – речевое развитие детей посредством театрализованной деятельности

Вид	Комплекс взаимосвязанных задач
Познавательное развитие	<p>-Развитие разносторонних представлений о действительности: история театра, виды театра, театральные профессии;</p> <p>-Наблюдение за явлениями природы, поведением животных (для передачи символическими средствами в игре драматизации);</p> <p>- Знакомство с явлениями общественной жизни, предметами ближайшего окружения.</p> <p>- Инициативность и самостоятельность в разных видах деятельности;</p> <p>- Развитие памяти, обучение умению планировать свои действия для достижения результата.</p>
Речевое развитие	<p>- Развитие чёткой, ясной дикция, ведется работа над развитием артикуляционного аппарата с использованием скороговорок, чистоговорок, потешек;</p> <p>- Активизируется словарь, совершенствуется звукопроизношение;</p> <p>- Через знакомство с художественными произведениями различных жанров происходит приобщение детей к словесному искусству, развитие литературной речи.</p> <p>- Содействие развитию монологической и диалогической речи;</p> <p>- Обогащение словаря: образных выражений, сравнений, эпитетов, синонимов, антонимов и пр.;</p> <p>- Овладение выразительными средствами общения: словесными (регулируем темпа, громкости, произнесения, интонации и др.) и невербальными (мимикой, пантомимикой, позами, жестами).</p>

Поэтому театрализованная деятельность выступает мощным инструментом развития всех качеств личности ребёнка в старшем дошкольном возрасте: психических и познавательных процессов, формирования коммуникативных и речевых навыков. Сформированность этих качеств поможет будущему первокласснику быстро входить в контакт, в любой сложной ситуации не растеряться, смело задавать вопросы учителю, учиться у одноклассников, самому оказывать помощь другим.

Психолого-педагогические условия, обеспечивающие познавательно-речевое развитие ребёнка посредством театрализованной деятельности [3]:

1. Уважение взрослых к человеческому достоинству детей, формирование и поддержка их положительной самооценки, уверенности в собственных возможностях и способностях;

2. Использование в театрализованной деятельности форм и методов работы с детьми, соответствующих их возрастным и индивидуальным особенностям;

3. Поддержка взрослыми положительного, доброжелательного отношения детей друг к другу и взаимодействия детей друг с другом в театрализованной деятельности;

4. Обеспечение эмоционального благополучия через непосредственное общение с каждым ребенком, уважительное отношение к каждому ребенку, к его чувствам и потребностям;

5. Поддержка индивидуальности и инициативы детей через создание условий для свободного выбора детьми деятельности, создание условий для принятия детьми решений, выражения своих чувств и мыслей;

6. Установление правил взаимодействия в разных ситуациях: создание условий для позитивных, доброжелательных, отношений между детьми, развитие коммуникативных способностей детей.

Таким образом, в процессе театрализованной игры формируется диалогическая, эмоционально насыщенная речь ребенка. Дети старшего дошкольного возраста лучше усваивают содержание произведения, логику и последовательность событий, их развитие и причинную обусловленность. Театрализованные игры способствуют усвоению элементов речевого общения (мимика, жесты, поза, интонация, модуляция, голос). Поэтому именно театрализованная деятельность позволяет решать многие педагогические задачи, касающиеся формирования выразительности речи ребёнка, познавательного и художественно-эстетического воспитания.

Список использованных источников:

1. Ушакова О.С. *Методика развития речи детей дошкольного возраста*. – М.: Владос, 2014 – 287 с.

2. Яшина В.И., Алексеева М.М., Макарова В.Н. и др. *Теория и методика развития речи детей: пособие для самостоятельной работы: учебное пособие по специальностям «Дошкольная педагогика и психология», «Педагогика и методика дошкольного образования»*. – М.: Академия, 2017 – 192 с.

3. Маханева М.Д. *Театрализованные занятия в детском саду: Пособие для работников дошкольных учреждений*. – М.: ТЦ «Сфера», 2016 – 64с.

Алексеева Е.А., Утепова Г.М.

ТЕАТРАНДЫРЫЛҒАН ІС-ШАРАЛАР АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ СӨЙЛЕУІН ДАМУ

Жұмыста мектепке дейінгі ұйымдағы театрландырылған іс-шаралар арқылы үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық және сөйлеу қабілеттерін дамыту мүмкіндіктері сипатталған. Театрландырылған іс-шаралар арқылы үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық және сөйлеу дамуын қамтамасыз ететін психологиялық-педагогикалық жағдайлар сипатталған.

Alexeyeva Y.A., Utepova G.M.

COGNITIVE AND SPEECH DEVELOPMENT OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN THROUGH THEATRICAL ACTIVITIES

The paper describes the possibilities of cognitive and speech development of older preschool children through theatrical activities in a preschool organization. The psychological and pedagogical conditions that ensure the cognitive and speech development of older preschool children through theatrical activities are characterized.

Анарбаева М.Ә.,
«Bolashaq» академиясы» ЖММ, 4 курс студенті
Anarbaeva.0603@mail.ru
Жапанова Р.Н.,
«Bolashaq» академиясы» ЖММ, п.ғ.м., аға оқытушы
riza_70@bk.ru
Лапиева Г.К.
«23 ЖББМ» КММ бастауыш сынып мұғалімі
Қарағанды, Қазақстан Республикасы
lapieva2010@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КЕҢІСТІКТІК ОЙЛАУЫН ДАМУЫ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада бастауыш сынып оқушыларында кеңістіктік ойлауды дамыту құралы ретінде математика сабақтарында геометриялық материалды оқу процесінде практикалық жұмыстарды қолдануға байланысты сұрақтар ашылады.

Геометриялық материалды оқыту нәтижесінде оқушылар мыналарды білуі керек: геометриялық фигураларды модельдеу, жасау, тану және бейнелеу. Мұның бәріне математика сабақтарындағы практикалық іс-шаралар мен практикалық мазмұндағы тапсырмалар ықпал етеді.

Геометриялық білімінің пайда болатын көзі біреу, ол тәжірибе. Ойын, әртүрлі жұмыс т.с.с. түрінде айналадағы табиғат, тіршілік жағдайларымен танысудан балалар геометрияның негізгі түсініктері туралы ұғым алады. Тәжірибе және бақылау, геометриялық білімінің бастапқы көздері болады.

Геометриялық білімінің пайда болуының екінші жолы логикалық ойлау болып табылады. Дұрысында, бақылау тәжірибе қандай оңай болғанмен де, қандай нақтылы түрде кездескенмен де, оқушы тіпті жеңіл желпі түрде болса да талқылап тексермей, логикалық жүйеге соқпай кете алмайды [1, б. 92].

Бастауыш сыныптарда геометрияны оқыту кезінде, әр материалға байланысты, кеңістіктік ойлауын дамыту барысындағы мұғалімінің ең негізгі мәселесі әдістемелік бағытты анықтап алу керек.

Геометриялық фигуралар және олардың қатынастары жөніндегі түсінік оны елестете білуге дейін жүргізіле береді.

Геометриялық фигуралардың әртүрлі модельдерімен танысу кезінде, оқушылар олардың материалына, түсіне, салмағына тәуелсіз жағдайларын ескере отырып, геометриялық фигуралардың жалпы қасиеттерін анықтайды.

Мұның барлығын да геометриялық объектілерге материалдарда қолдану нәтижесінде қол жеткізеді. Мысалы, сызғышты пайдаланып түзу сызық сызғанда, ол тек объект ғана емес, керілген жіп, екі жазықтықтың қиылысуынан пайда болған сызық (мысалы, қабырға жазықтығы мен еден жазықтығы) материалдық заттарды пайдалана отырып, оқушылар геометриялық елестетуді меңгере бастайды. 1 сыныпта қоршаған ортадағы материалдық заттармен, фигуралармен алғашқы таныстық және олардың аттарымен танысу кезеңі аяқталады. Оқушыларда бірте-бірте фигураларды оқу схемасы өңделе бастайды, оларға анализ және синтез жасау схемасы, сөйтіп, әрбір фигураның қасиетін меңгеруі жеңіл түрде жүреді [2, б. 68].

Әдістемеді геометриялық фигураларды қою және қарама-қарсы қою тәсілдеріне ерекше орын беріледі. 1 сыныпта фигуралар жиыны ішінен шеңбер жиынын, көп

бұрыш жиынын және т.б. бөліп алуға көңіл аударылса, ал 2-3 сыныптарда фигуралардың қасиеттерін нақтылауға және классификациялауға мән беріледі. Жазық фигуралар (шеңбер, көпбұрыш, дөңгелек және т.б.) кеңістік фигураларды (шаршы-текше, шеңбер, шар және т.с.с.) қою және қарама-қарсы қоюға ерекше назар аудару керек. Мысалы, текшемен таныстырғанда, оның нүктелерін, кесінділерін, көпбұрыштарын табуды көрсету қажет.

Бастауыш математика сабақтарында оқып үйренудегі басқа материалдармен байланысыны ерекше айтқан жөн. Бұл байланыстың негізі болып сан мен фигура арасындағы қатынасты орнату мүмкіндігі. Бұл сан түсінігін қалыптастырудағы сан қасиеті, оларға қолданылатын амалдардан фигураны қолдану керісінше, геометриялық образдарды оқып үйренуден сан ұғымын қолдану [3, б. 31].

1 сыныпта фигура модельдерін санау үшін қолданады. Кейінірек объекті ретінде фигура элементтері пайдаланылады. Мысалы, көпбұрыштың төбелері, қабырғалары. Сонымен қатар оқушылар кесінділерді өлшеумен де танысады. Бұл кесінді мен сан арасында байланыс орнатуға септігін тигізеді. Ал 2 сыныпта кесінділер (нүктелер) және сандар арасында тікелей байланыс орнатылады. Геометриялық фигуралар оқушылардың бірлік үлестерімен танысу кезінде де қолдану қажет.

Бастауыштың әртүрлі оқу пәндерін оқыту кезінде оқушылар сабақ үстінде қоршаған орта құбылыстары туралы, оның қасиеттері жайында нақтылай түсініктер алады. Мысалы, балалар графикалық сауаттылыққа үйрену үшін, таяқшаларды салады, торкөзді белгілейді және т.б.

Геометриялық фигуралар жайлы алған білімдерін бекітуде басқа пәндердің мүмкіндіктерін де айтуға болады. Мысалы, табиғаттану сабағында оқушылар горизонт сызығы және горизонтпен танысу кезінде, оларда дөңгелек және шеңбер жөнінде түсінік ала алады. Геометриялық фигуралардың қасиетін оқыту болып табылады. Сондықтан да, геометриялық фигуралардың қасиетін оқыту барысында оқушылар тікелей олармен практика жүзінде танысып жұмыстар жүргізу керек. Мысалы, балалар математика сабағында өлшеу және салу жұмыстарын атқарады. Еңбек сабағында формаларын илеп жасап, модельдерін қиып, ал сурет сабағында бейнелеу жұмыстарын атқару керек. Келтірілген мысалдардан, әртүрлі пәндерді оқи отырып, геометриялық формалар жайында білімдер жинақтайды. Олардың нақтылы және абстрактылы ойлау қабілеттері өңделеді. Сонымен қатар, геометриялық форма, геометриялық фигура, фигуралардың қасиеттері мен қатынастары туралы сапалы түрдегі түсініктері қалыптаса бастайды.

Геометриялық материалдарды оқыту мектеп курсының барлық оқу жылына бірдей етіп бөлінеді. Қазіргі 1 сынып математика оқулығы да осылай құрылған. Геометриялық есептер мен жаттығуларға арналған. Заттардың ұзындығы, олардың кеңістікте езара орналасу мен қатынастары жайлы алғашқы түсінік беру [4, б. 24].

Балалар мектепке дейінгі кезеңнің өзінде-ақ олар кеңістік туралы қоршаған ортадағы әртүрлі заттардың формасы, өлшемі, және өзара орналасуы жайында көп түсінік жинақтайды. Осы түсінік келешекте негізгі геометриялық түсініктерді, сосын ұғымдарды қалыптастыруда қажет негіз болып табылады. Сонымен бірге ойын үстінде, практика жүзінде заттардың формаларымен, олардың жеке бөліктерімен танысады. Мысалы, дөңгелек (цилиндр) немесе доптың (шар) секіретін қасиетке ие екендігін, ал қорапша да (призма) мұндай қасиет жоқтығын балалар бірден - ақ аңғарады. Осы физикалық қасиеттерде балалалар интуитивті түрде дене формасымен байланыстырады. Балалар жинақтаған тәжірибе және терминдік сөздер кездейсоқ болғандықтан оқытудың міндеттерінің бірі жинақталған түсініктерді анықтау және сәйкес терминдерді меңгеру. Осы бағытта жүйелі түрде әртүрлі жаттығулар беру керек Заттар арасындағы қатынастар: «бірдей», «әртүрлі», «үлкен»,

«кем», және т.б. сөздер нақты заттармен (қағаз белігі, таяқша, доп, және т.б.) немесе солардың кескінімен (сурет, сызба) орнатылады. Осы қатынастарды түсіндірудегі мысалдарда негізгі белгілер «дәл» көрініс табуы қажет.

Геометриялық фигура - бұл нүктелер жиыны, геометриялық фигураға жеке бір нүктеде, және шекті, шексіз алынған нүктелер жиыны да жатады. Сондықтан да, біз оларды абстрактылы дейміз.

Практикада біз, реальды заттардан жасалған фигуралардың модельдерін қарастырамыз. Мысалы, қаламсаптың ұшы нүкте болады және т.б. Заттардың формасы, қасиеті, өлшемі массасын ескермей, оны геометриялық фигура туралы түсінік аламыз.

Геометрия негіздерін оқытуда жақсы нәтижеге жету үшін оқушылардың кеңістіктік ойлауын дамыту жұмыстарын жүйелі түрде жүргізу қажет. Геометриялық оқыту бұл оқушылардың ғылыми - дүние танымдық қабілетін артырудың бірден-бір жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Әмірова Ә. Бастауыш сыныптарда оқытудың жаңа технологиясын пайдалану. Әдістемелік құрал. – Алматы: 2016 ж.*
- 2. Бидасов А. Математиканы оқыту методикасы. – Алматы: Мектеп, 2015 ж.*
- 3. Елубаева С. Бастауыш кластарда математикадан жүргізілетін кластан тыс жұмыстар. - Алматы, 2015 ж.*
- 4. Оспанов Т.Қ., Құраманалина Ш. Математиканың бастауыш курсының оқыту әдістемесі. II бөлім. – Алматы: Республикалық баспа кабинеті, 2014 ж.*

Анарбаева М.Э., Жапанова Р.Н., Лапиева Г.К.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРОСТРАНСТВЕННОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье раскрываются вопросы, связанные с использованием практических работ в процессе изучения геометрического материала на уроках математики как средства развития пространственного мышления у младших школьников.

В результате обучения геометрическому материалу учащиеся должны знать: моделирование, создание, распознавание и изображение геометрических фигур. Все это способствует практическим занятиям на уроках математики и заданиям практического содержания.

Anarbayeva M.E., Zhapanova R.N., Lapieva G.K.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF SPATIAL THINKING OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

The article reveals the issues related to the use of practical work in the process of studying geometric material in mathematics lessons as a means of developing spatial thinking in younger schoolchildren.

As a result of learning geometric material, students should know: modeling, creation, recognition and image of geometric shapes. All this is facilitated by practical exercises in mathematics lessons and practical tasks.

Антошук Л.Г., Куанышев А.К.

Учителя физики, КГУ «Специализированная школа-лицей-интернат «Мурагер»
управления образования Карагандинской области
Караганда, Республика Казахстан

РАЗВИТИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ ФИЗИКИ

В данной статье автор показал, что основой глубокого усвоения физики является логическое мышление. Он также говорил о том, что мышление может быть всесторонне развито наряду с другими способностями. Важнейший фактор успешного формирования прочных знаний по физике — развитие логического мышления и учебно-познавательного энтузиазма учащихся на уроках, которое достигается интеллектуальной и эмоциональной подготовкой учащихся к восприятию нового учебного материала.

Государственный стандарт по физике предполагает приоритет деятельностного подхода к процессу обучения: развитие у школьников умений проводить наблюдения природных явлений; умение описывать и обобщать результаты наблюдений; использовать простые измерительные приборы для изучения физических явлений; представлять результаты наблюдений или измерений с помощью таблиц, графиков и выявлять на этой основе эмпирические зависимости, а также применять полученные знания для объяснения разнообразных природных явлений и процессов, принципов действия важнейших технических устройств, для решения физических задач.

Поэтому одним из факторов успешного формирования прочных знаний по физике является развитие логического мышления. Способность к логическому мышлению, как и другую способность, можно целенаправленно развивать и формировать. Для этого ученик должен освоить методы и приемы рационального мышления, выработать у себя привычку к мыслительной деятельности. Действительное развитие логического мышления возможно лишь при направленной напряженной мыслительной деятельности.

Логическое мышление — это мыслительный процесс, в котором человек оперирует имеющимися знаниями для получения конкретного вывода и которому присущи такие признаки, как обоснованность, последовательность и связность. Его можно развивать в течение всей жизни и тренировать с помощью определенных методик.

Среди учебных предметов средней школы физика занимает одно из ведущих мест. Это является отображением того объективного общеизвестного факта, что физика — основа современной техники и многих современных производств и технологий.

Важнейший фактор успешного формирования прочных знаний по физике — развитие логического мышления и учебно-познавательного энтузиазма учащихся на уроках, которое достигается интеллектуальной и эмоциональной подготовкой учащихся к восприятию нового учебного материала. Способность к логическому мышлению, как и другую способность, можно целенаправленно развивать и формировать. Для этого ученик должен освоить методы и приемы рационального мышления, выработать у себя привычку к мыслительной деятельности, привычку не сдаваться перед трудной задачей, а упорно искать пути ее решения.

Приемы логического мышления: целеполагание; мозговой штурм; ассоциативный ряд; кластер; рефлексия; нетрадиционные формы домашнего задания; синквейн; чтение методом пометок; обратная связь.

Для системы работы учителя по активизации познавательной деятельности учащихся в обучении очень важно иметь в виду, что в мыслительной деятельности

можно выделить три уровня: уровень понимания уровень логического мышления
уровень творческого мышления

Понимание — это аналитико-синтетическая деятельность, направленная на усвоение готовой информации, сообщаемой книгой или учителем. Умственная активность нужна также и при изучении текста. Необходимо выделить главную мысль параграфа, проследить за убедительностью ее обоснования, уяснить логику рассуждений, последовательность и этапы вывода формулы, соотнести конкретные примеры и факты с доказываемым положением и т. д.

Понимание материала учащимися является предпосылкой самостоятельного решения ими познавательных задач, является первой ступенью их познавательной активности. Под логическим мышлением понимается процесс самостоятельного решения познавательных задач. В процессе мышления ученик самостоятельно приходит к выводам.

Основная цель работы учителя из активизации познавательной деятельности учеников заключается в развитии их творческих способностей. Из психологии известно, что способности человека, в том числе и учеников, развиваются в процессе деятельности. Особое внимание руководство страны обращает на поддержку совсем молодых талантов, желая увидеть их в будущем в качестве лидеров казахстанского общества, в том числе, в сфере науки. На реализацию этой стратегии направлена работа научных обществ учащихся. Это объединение по интересам способствует развитию познавательной активности и творческих способностей подростков в процессе углубленного изучения ими одной из отраслей науки, техники или искусства.

При изучении физики ставится задача помочь учащимся осознать важность и универсальность изучаемых законов, создать условия для самореализации личности каждого учащегося в процессе обучения, развить потребность в самостоятельной творческой и исследовательской деятельности в рамках физической науки, вооружить необходимым материалом.

Основной формой организации учебного процесса в школе является урок.

Развитие критического мышления посредством чтения и письма Формирование у школьников через интерактивное включение в учебный процесс критического мышления. Формирование культуры работы с информацией. Развитие личности ученика через активное взаимодействие с окружающей жизнью. Развитие исследовательского мышления. Формирование культуры работы в команде, в группе. Развитие способности ставить вопросы, вырабатывать разнообразные аргументы, принимать независимые продуманные решения.

Проектный метод обучения Активизация самостоятельной поисковой деятельности учеников, то есть проектирования. Стимулировать познавательные интересы учеников. Развитие исследовательских умений и навыков, защита проекта.

Обеспечение усвоения учебного материала каждым учеником в Разноуровневое зоне его ближайшего развития на основе особенностей его субъектного опыта. обучение Создание положительного микроклимата на уроке. Эффективная организация учебного процесса при работе с различными категориями детей.

Игровая технология обучения Развитие критического мышления. Формирование навыков организационной деятельности. Развитие памяти, мышления, восприятия. Обогащение словарного запаса.

Технология проблемного обучения Обеспечение высокого уровня познавательной активности ученика. Развитие умения мыслить на уровне взаимосвязей и взаимозависимостей. Приобретение деятельности, опыта творческой необходимой в процессе выполнения ученических исследований.

Исследовательские Целенаправленные методы обучения компонентов формирование исследовательской всех культуры школьника: Развитие мышления

учащихся. Формирование основ научного мировоззрения и познавательной самостоятельности. Создание положительной мотивации учения и образования. Формирование умений самообразования, способов деятельности. и то формирование активной есть навыков познавательной

Данные для решения экспериментальных задач получаются из опыта непосредственно на демонстрационном столе учителя или путем физических измерений, произведенных самими учащимися

Лабораторная работа Самостоятельный эксперимент учащихся. При выполнении такой работы каждый «исследователь» выступает как активное начало, поскольку он сознательно, с определенной целью собирает экспериментальную установку, воспроизводит измерения, обрабатывает данные, убеждается в справедливости и объективности физических явлений и закономерностей.

Лабораторные работы физического практикума ставятся после изучения той части курса, к которой относятся выбранные работы. Учащиеся работают в практикуме по два человека вполне самостоятельно, по заранее полученным заданиям, пользуясь при этом специальным руководством.

Требует от учащихся максимальной самостоятельности. Один из таких заданий это изобретение или создание самим учеником какого - либо устройства

Основные цели и задачи - формирование у учащихся интереса к научным исследованиям, выявление и развитие творческих способностей, обучение методам научных исследований, воспитание творческой личности; - активное содействие учебным учреждениям в воспитании учащихся, их всестороннем развитии, выработке творческого отношения к труду, активных жизненной и гражданской позиций, высоких нравственных качеств и духовной культуры; - содействие в эффективной профориентации и профотборе выпускников школ.

Эта работа направлена на получение дополнительных знаний и умений, развитие эстетического потенциала в наших учениках, заставляет увидеть и разглядеть много нового и интересного вокруг, связывать научный подход с жизнью, учит применять физические навыки в жизни.

Практическая значимость работы заключается в том, что материал может быть использован на факультативах, занятиях прикладных курсов, в классах с углубленным изучением физики.

Умелое применение знаний и умений в жизни способны заменить долгие разъяснения, помогают лучше понять и освоить полученную информацию в любых сферах деятельности человека. Научное общество учащихся развивает интерес талантливой молодежи к науке, формирует навыки проведения научных исследований, что в итоге содействует формированию интеллектуального потенциала Республики Казахстан.

Список использованных источников

1. Тошпулатова Ш.О. *Качественные задачи по физике / Под редакцией ФАН. Ташкент, 2009.*

2. Усова А.В., Бобров А.А. *Формирование учебных умений и навыков учащихся на уроках физики. – М: Просвещение, 1988.*

3. Усова А.В., Завьялов В.В. *Воспитание учащихся в процессе обучения физике. – М: Просвещение, 1984*

4. Земцова В.И. *Подготовка учащихся к непрерывному образованию в процессе преподавания физики. – Свердловский государственный педагогический институт, 1989.*

Антощук Л. Г., Куанышев А. К.

ФИЗИКА ПӘНІ САБАҚТАРЫНДА ЛОГИКАЛЫҚ ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ

Автор бұл мақаласында физиканы терең меңгерудің негізі логикалық ойлау екенін көрсетті. Ойлауды басқа қабілеттермен қатар жан-жақты дамытуға болатынын да айтты. Физикадан берік білімнің табысты қалыптасуының ең маңызды факторы – оқушылардың жаңа оқу материалын қабылдауға интеллектуалдық және эмоционалдық дайындығы арқылы қол жеткізілетін сабақта оқушылардың логикалық ойлауы мен оқу-танымдық ынтасын дамыту.

Antoshchuk L. G., Kuanyshev A. K.

DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING AND UROKAN PHYSICS

In this article, the author showed that the basis of deep assimilation of physics is logical thinking. He also talked about the fact that thinking can be comprehensively developed along with other abilities. The most important factor in the successful formation of solid knowledge in physics is the development of logical thinking and educational and cognitive enthusiasm of students in the classroom, which is achieved by intellectual and emotional preparation of students for the perception of new educational material.

ӘОК 371.268

Ж.А.Арунова

«Volashaq» академиясы» Жеке меншік мекемесі

Қарағанды, Қазақстан Республикасы

arunova73@mail.ru

С.Т. Абдуллаева

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің студенті, Қарағанды,

Қазақстан Республикасы

sarvinka532@mail.ru

ТҰРМЫС – САЛТ ЖЫРЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Мақалада тұрмыс-салт жырлары арқылы оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу және халқымыздың дәстүрлерін дәріптеу, саналы ұрпақ тәрбиелеу туралы сөз айтылады. Баланы мектеп қабырғасынан бастап, тұрмыс-салт жырларымен сусындатып, адамгершілікке тәрбиелеу және баланың тіл байлығын дамытып, еркін ойлауға, сөйлеуге дағдыландыру. Ата-бабадан мұра болып келе жатқан тұрмыс-салт жырларын ұғындыру туралы айтылады.

Қай кезең болмасын қоғам мүддесінен жоғары қоятын саналы ұрпақты тәрбиелеу қоғамның басты мәселелерінің бірі болып келеді. Тұрмыс-салт жырлары - қазақ халқының әдет-ғұрып, салт-жораларына байланысты туындаған өлең-жырлар. Баланы дүниеге келуіне байланыты шілдехана, бесікке салу, тұсау кесу, атқа мінгізер, тоқым қағар, қыз ұзату, үйлену тойлары, ауыл азаматтарының бірлесіп еңбек етуі (киіз басу. үй салу т.б. көпшілік еңбек түрлері), адамның дүниеден қайтуына байланысты естірту, жоқтау, көрісу сияқты әдет-ғұрыптардың бәрі өлең-жырсыз, ән-күйсіз өткен емес. Мұның бәрі өлең жырдың адамның өмірлік серігі, рухани азығы болғанын дәлелдейді.

Қазақтың тұрмыс-салтымен байланысты айтылған «Жар-жар», «Сыңсу», «Беташар», жиын тойларда айтылатын қыз бен жігіт айтысы: жаңылтпаш, санамақ, жұмбақтауда «Естірту», «Жоқтау», «Қоштасу» әндерінде мақал-мәтелдер мен шешендік

сөздерде айтысы мен олардың толғау, терме өлеңдерінде көзделетін мақсат біріншіден аспен тойды қызықты ету, халықтың көңілін көтеру болса, екіншіден аламның көңіл күйіне сөз өнерінің құдіретті күшімен әсер етіп, жүрек тебіренісін туғызу, үшіншіден жиынға қатысушы үлкені-кішінің бәріне ақыл-нақыл айту, ой салу, тәлім-тәрбие беру.

Яғни отбасы, ауыл-аймақ, көпшілік, қоғам болып адамды тәрбиелеу қазақ халқының өмірінен өзекті орын алады. Салт-сананы, әдет-ғұрпы, ойын-тойы, осы мақсатты іске асыруға бейімделе жүргізілген. Ас пен той, қуаныш пен реніш. ұлы жиындардың бәрі халық мектебі сияқты тәрбие беру орын болған.

Халық жиындарында ән айту, күй тарту, қыз қуу, тенге салу, бәйгеден озу, астарлы сөз мағынасын арттырып, қарсыласынды ұғындыру, жіп иіріп, жүн түту. жылқыны жорғаға үйрету, өрмек пен кесте өрнегін арттырылып сайысқа түсу, қыз бен жігіттің өнерге деген ынталы азамат атаулының бәйгеге түсер дүбірлі думаны болған. Халықтың мәдени мұраларынан оның ғасырлар бойы басынан кешкен қуанышы мен қайғысының, үміт арманы мен өкінішінің, сүйіспеншілігі мен өшпенділік сезімінің ізін көреміз. Осының бәрі халықтың ән мен күйінде, өлең жырында, аңыз-әңгімелерінде, поэма дастандарында тіпті қолөнерінде де бейнелей суреттелген.

«Жақсы адам болып қалыптасу үшін жаратылысынан гөрі жаттығудың ролі зор»- деген ежелгі грек философы Демокрит. Ал әлемдегі ұлы ойшылдардың бірі Аристотель "Барлық өнер атауы және солардың ішіне тәрбие өнері педагогика адамға табиғаттан жетіспегенді толықтыру мақсатын көздейді"-деген болатын! "Адамшылық ар-ұят адамдықтың белгісі"-деп ұққан халқымыз жақсы мінез-құлықты ұлттық салт-дәстүр арқылы жастардың бойына сіңіруді мұрат тұтқан.

Жалпы тәрбие үрдісінде қазақ халқының салт-дәстүрлері арқылы бала бойына шынайы адамгершілікті, имандылықты адамдар қалыптастырудың мүмкіндігі мол. Тұрмыс -салт жырларының тәлімдік мүмкіндіктері мынадай:

1. Тұрмыс-салт жырлары салт-дәстүрмен байланысты орындалатын болғандықтан белгілі бір халықтың этнографиялық өмірін көрсетуге қызмет етеді.

2. Тұрмыс-салт жырлары адамның өмірге деген көзқарасын, наным-сенімін білдірудің және оны тәрбиелеп жетілдірудің, мәдениеттендірудің құралы.

3. Тұрмыс-салт жыры жеке бастың көңіл күйін, ішкі сезімін білдірудің психологиялық құрады. Мысалы: сынсу, жар-жар, жоқтау, т.б

4. Тұрмыс-салт жырларының діни наным-сеніммен байланысты түрлері табиғаттың ішкі сырын білуге, оған адамның өлең-жырымен әсер етуге талпынысын байқататын космологиялық құрал. Мәселен: жыланмен арбасу, бәдік жыры т.б

5. Тұрмыс-салт жырлары арқылы қоғамдық сананың қалыптасқан ең биік нормалары, ұрпақтан-ұрпаққа мұра болып беріледі, мемлекеттің қатысуынсыз әкімшілік шараларсыз-ақ қоғамдық пікір күшімен қорғалады, орнығып қалыптасады, сөйтіп ол қоғам мүшелерінің бәріне ортақ мінез-құлықтық нормаға айналады.

6. Қайталап отырудың нәтижесінде салт-дәстүрлер сол қоғамның рухани үрдесіне айналып, іске асырылады, оның өзіндік белгілері мен қасиеттерін қоғам мүшелерінің бойына қалыптастыруда адамдарды біріктіру мен ынтымақтастырудың құралы ретінде қолданылады.

7. Тұрмыс-салт жырлары үлкенді сыйлау, еңбекті қадірлеу, сыпайгершілікті дәріптеу сияқты қасиеттерге тәрбиелеу отырып, жастардың ар-намысын оятуда салт-дәстүрді қадірлеуге қызмет ететін педагогикалық құрал. Мысалы: шілдеhana, қыз ұзату, келіп түсіру, өлікті жөнелті, наурыз тойларындағы өлең-жырдың бәрінде ұрпақты тәрбиелеу ісі өзекті орын алады [1].

Қазақтың халық педагогикасында балаларға арнап шығарылған арнау-тілек өлеңдері, сұрамақтар төрт-түлік туралы жырлар, тақпақтар ерекше орын алады.

Арнау-тілек өлеңдері табиғат құрылыстары мен жан-жануарларға, құстарға қызығу сезімін оятып, эстетикалық әсер беру үшін, баланың дүниетанымын арттыру мақсатында шығарылған.

Әр отбасында айтылатын баланың туылғаннан бастап құлағында қалатын ән «Бесік жыры» болып саналады. Бұл жырда ырғағы бесіктің тербелісіне сәйкес қоңыржай әуен бөбектің сезім мүшелері арқылы оған сүйсінерлік әсер етіп, жан-жүйесін жадыратып жұбатады. Екіншіден баланың келешегіне үміт артып, тілек айтады. Үшіншіден, ата-ана айтқан тілектерді тілі шыққан балдырған жатттап, тәлім алады [2].

Қадамын бір-екі басқан баланың тек тез жүріп кетсін деген ниетпен ғана емес, өмірде де ешқандай шалыс баспай, ешкімнің ала жібін аттамасын деп ала жіппен тұсауын кестіреді. Ала жіптің тағы бір мәнісі ақ түс — қуаныш, қара түс — қиындық деп түсініп, қуаныш пен қиындық бірге жүреді, осындай алма-кезек өмірде қиындықты жеңе білсін деген ниеттен туындайды.

Адамгершілік тәрбие берудің маңызын арттыратын басты ұстанымдарға тоқталсақ:

- Адамгершілік тәрбие беру жүйесінің қалыптасуына ден қою. Бұл жолда әсіресе, ата-бабалар дәстүріне сүйенудің маңызы зор.

- Адамгершілікке тәрбиелеу жұмысын барлық тәрбие мекемелерінде өзара үйлесімділікпен жүргізу, (мектеп, мәдениет ошақтары, т.б.).

- Бастауыш сынып мұғалімдерінің жоғары азаматтық қатынастарын қалыптастыру. Мұғалім – оқушы бойына адамгершілік ұрығын себуші.

Балаларға адамгершілік тәрбие беруде бастауыш сынып оқушыларына арналған ережелермен жұмыс істеудің маңызы зор. Оқушылар ұжымының өмірі осы Ережелер негізінде құрылады. Ережелердің орындалуы балалардың тәрбиелігі туралы мәлімет беретін көрсеткіш болып табылады. Ережені еске салу үшін қолайлы болған жағдайдың бәрін пайдаланып отыру, әбден дағдыға айналғанға дейін оның орындалуын талап ету, ережелердің орындалғанын атап көрсету және оның бұзылуына жол бермеу қажет [3].

Ережелер балалардың санасына ұялап, олардың дағдысына айналуы үшін әр түрлі тақырыптарда жүйелі түрде әңгімелер өткізіліп тұрады. Этикалық әңгімелерде белгілі бір бағдарлама бойынша және сыныптағы оқиғаларға байланысты өткіземіз. Ең бастысы ережелерді жаттап алып, сол бойда-ақ ұмыт қалдыратындай болмау керек.

Ережелермен қалай жұмыс істеу керек? Ең алдымен бәрін бірден қолға алмаған жөн. Ережелерді бірте-бірте игеру тәртібін ұстану және адамгершілік мінез-құлыққа жаттықтыру.

Бірінші сыныптағылар ең алдымен мінез-құлық нормаларына негіз болатын нақты талаптарды білуі қажет. Мәселен «Сергек бол; басқаларға қамқорлық жаса; ықыластылық көрсет» деген ереже бар. Оқушыларға осы ережені нақтылап белгілі бір жағдайларда өздерін қалай ұстауы керектігін айту; Автобуста жасы үлкен кісіге орын бер, үйдегілерді мазалама «Бір нәрсені сұрай қалсаң мархабат деуді ұмытпа» деп, т.б. үйрету керек.

Тұрмыс-салт жырларын үйрену арқылы оқушыларға берілетін тәрбие:

Адамгершілікке тәрбиелеу баланың жеке басын қалыптастыру мен дамытудың аса маңызды бір саласы болып табылады, ол оның ата-анаға, айналадағыларға, ұжымға, қоғамға, Отанға, еңбекке, өз міндеттеріне және өз басына қатынасын қалыптастыруды көздейді. Адамгершілікке тәрбиелеу процесінде мектеп бастауыш сынып оқушысының бойында отан сүйгіштік, жолдастық өмір шындығына белсенді көзқарасын қалыптастырады.

Мектеп жеткіншек ұрпақтың бойына тек бір өзін жетілдіру ісімен шектеліп қоймай, айналадағы дүниенің қалыптасуына, мораль нормаларын енгізу жолында да міндетті белсенді позиция ұстап, ашық күрес жүргізуді талап ететін нағыз қоғамдық адамгершілікті тәрбиелеуге тиіс [4].

Сонымен адамгершілік тәрбиесі мектептегі, оқушылардың тәрбие жүйесінің басты бөлігі болып табылады.

Адамгершілік тұрғыдан жетілуді айқындап беретін тәрбиенің өзегі балалардың адамгершілік көзқарастары мен өзара қатынастарын қалыптастыру болып табылады. Жұмыстың мазмұнының, әдістерінің, формаларының және оның тиісті нақты мақсаттарының қандай екендігіне қарамастан біздің алдымызда әрқашанда балалардың адамшылық көзқарастарын ұйымдастыру міндеті тұрғаны тиіс. Біздің елімізде адамгершілік тәрбие берудің басты міндеті Қазақстан Республикасының елдігін, егемендігін сақтап, нығайтатын, бойына ізгілік, қарапайымдылық, отансүйгіштік, имандылық қасиеттерді дарытқан ұлы қазақ азаматтарын тәрбиелеу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сқақова Р.Ә. «Тұрмыс-салт жырлары ннгізінде оқушыларды адамгершілікке тәрбиелеу» диссертация Алматы 2002
2. Әбдірақов Е. Адамгершілік имандылық тәрбиесі. Шымкент. 1994ж.
3. Қайров И.А., Богданов О.С. Адамгершілікке тәрбиелеу әліппесі. Алматы «Мектеп» 1988ж.
4. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. Астана.1988ж.

Арунова Ж.А., Абдуллаева С.Т.
НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ
ЛИРО ЭПИЧЕСКИЙ ЖАНР

В статье говорится о нравственном воспитании учащихся и прославлении традиций нашего народа, воспитании интеллигентного поколения через народные песни. Начиная со школьных стен, прививая ребенку песни о жизни и культуре, воспитывая ребенка в нравственности и развивая языковые навыки ребенка, приучая к свободному мышлению и говорению. Говорят, что он понимает народные песни, которые передавались от предков.

Arunova Z.A., Abdullayeva S.T.
MORAL EDUCATION OF STUDENTS THROUGH THE LYRIC EPIC GENRE

The article includes information about moral education of students and glorification of the traditions of our people, raising an intelligent generation through folk songs. We should start teach children traditional songs, the morals, developing the child's language skills, free thinking and speaking from a very young age. It is said to understand the folk songs that have been passed down to us from the ancestors.

ӘОК 371.268

Ж.А.Арунова

«Volashaq» академиясы» Жеке меншік мекемесі
Қарағанды, Қазақстан Республикасы
arunova73@mail.ru

А.Е.Аманбаева

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің студенті,
Қарағанды, Қазақстан Республикасы
akgul.amanbayeva@mail.ru

ҰЛТТЫҚ РУХ АРҚЫЛЫ ЖЕТКІНШЕКЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУ ЖОЛДАРЫ

Тәуелсіз, егеменді, зайырлы, демократиялық мемлекетімізде ел негізін құрудың қайнар көзі, бастар бұлағы мектеп екені айдан анық. Бүгінде мектеп қабырғасынан бастап-ақ, өкшебасар ұрпақ бойында патриоттық сезімді қалыптастыру басты міндет болып отыр. Жастардың бойындағы отансүйгіштікті қалыптастырып, өшпестей ету үшін, оларды этникалық білім мен тәрбие тұрғысынан үлкен өмірге даярлаған дұрыс. Өршіл намысты, биік рухты ұрпағы бар елдің еңсесі биік. Ұлттық рух бар жерде ғана отаншылдық сезімі қанат жаяды. Ұлдың батыр, қыздың әдепті болып жетілуі, бабалар мұрасына ғана емес, сол мұраны қастерлеуге де тікелей байланысты. Бабаларымыздың өнеге-өсиетін пайдалана отырып, тәлім-тәрбие беру ұлттық рухы биік, патриот, ақыл-парасаты келіскен, өз тілін, тарихын, ділін жетік білетін, сауатты тұлғаны қалыптастырады.

Тәуелсіз, егеменді, зайырлы, демократиялық мемлекетімізде ел негізін құрудың қайнар көзі, бастар бұлағы мектеп екені айдан анық. Қазіргі кезде Республикамыздың Егемендігі мен бейбітшілігін сақтауда жеткіншектерді ұлттық рухын көтеру тәрбиелеу мақсат. Негізінен, дербес мемлекеттің басты белгісі болып табылатын азаматтық қоғамды құру үшін халықтың бойында парасаттылық, саяси сауаттылық, әділеттілік іспетті құндылықтарын дамытып, саналы әрі мәдениетті тәлім берумен қоса, патриоттық тәрбие беру де бірден-бір өзекті мәселе екендігі сөзсіз.

Тарих тақтасына үніліп қарар болсақ, тарихтың әр дәуірінде қазақ халқының патриотизмге тәрбиелеуінің өзіндік мүдделері болған. Осы жолда, «ұлтжандылық», «Отансүйгіштік», «патриотизм» ұғымдары - халықтың наным-сенімінен туындаған. Ал, бүгінде еліміздің егемендікке қол жеткізгелі бері өкшебасар ұрпақ тәрбиесінің темірқазығы ретінде «қазақстандық патриотизм» қарастырылып келеді. «Қазақстандық патриотизм» ұғымы еліміздің саяси-әлеуметтік ерекшелігін көрсетеді. «Қазақстандық патриотизм» – бұрынғы, яғни өткен қоғамдық құрылымдағы патриотизм мен интернационализм негізінде бекіген, татулық пен азаматтық сезімді өзара тығыз байланыстырған, жаңа қоғамның дамуындағы саналық болмысты ұлттық бірегейлік пен сәйкестік бағыттағы таным-бітімге негіздеу арқылы рухани-адамгершілігі жоғары тұлғаның өмірлік өзегі деп түсінуіміз керек. «Қазақстандық патриотизм» нышандары:

- Қазақстан халықтарын құрайтын ұлттардың тарихи тағдырының ортақтастығы;
- қазақстандықтардың ділдік таным-түсініктерінің ортақ белгілері; - республиканың экономикалық мүмкіндігі;
- табиғи ортаның ортақтығы [2].

Бұл бүкіл халықтың мемлекетпен біртұтас ынтымақтастық жолындағы ұстанымдары - Қазақстанның тұтастығын сақтау мен нығайту, оның экономикалық қуатын және халықаралық қауымдастықта беделін арттыру мен өзіндік орнын белгілеп алуына үлес қосу болып табылады. «Қазақстандық патриотизмнің қалыптасуы аса маңызды әлеуметтік-педагогикалық міндет, оны біздің көп ұлтты қоғам шешеді». Қазақстан халқы өзіне лайық мұрагерлікте жастардың патриоттық сана-сезімдерін дамытуды ұтымды жалғастыруға, қоғамның рухани және материалдық байлығын арттыруға, ғылымды, ұлтаралық мәдениетті және өзара қарым-қатынас дәстүрлерін жетілдіруге қабілетті өскелең ұрпақ өкілдерін даярлауға мүдделі. Жеке тұлғаның, жастардың азаматтық жауапкершілігін дамыту жайындағы «Өзінді тәуелсіз қоғамның азаматы сезіну үшін, аса өнегелі азаматтық, патриоттық және интернационалдық тұрғыдан дамыған балаларда, жеткіншектерде патриоттық сезімдердің қалыптасуына арнамыс, ұят, абырой, азаматтық борыш, адамгершілік міндет пен жауапкершілік сезімдерінің қалыптасуына ерекше көңіл бөлу керек», – деген бағыттағы ой-түйіндеулердің айтылуы орынды [3]. «Қазақстандық патриотизм жаратылысында патриотизм сезімі, толеранттық және ұлттық келісім жатыр» [4]. Қазіргі кезеңдегі қарастырып отырған мәселеге қатысты атаулы ұғымның мазмұндық жүйесі жөніндегі ғалымдардың пікірлерін ескере отырып, біздер де өз тарапымыздан: «Қазақстандық патриотизм – ұлттық құндылықтарды бойына сіңіре отырып, ұлттық тәрбие негізінде дүниетанымы берік қалыптасқан және халықтық сана тұрмысында өзіндік сезім, наным жоғары, әрі осы құрылымдықтарды сақтауға, дамытуға және оның жоғалып кетпеуіне ұрпақ өкілі ретінде өзінің рухани күш-жігерін сарп ететін адал, жанашыр жеке танымдығы басым» деген түсінікті береміз. Біздің ой-тұжырымдауларымыз бойынша жастарды қазақстандық патриотизмге баулу мен тәрбиелеу – бүгінгі күндегі ең өзекті мәселе болса, қоғамдық санада Отанға деген оттай жалындаған күшті сезім мен оның мүддесі үшін пайдалы іс-әрекет жасау және осы бағытта өзін-өзі тәрбиелеу олардың басты ұстанымдық қағидасын құрайтын құндылыққа айналу керек. Патриоттық тәрбие мәселесі өзекті және оны қазіргі заман талабына сай бүгінгі таным-түсінік тұрғысынан тереңдете зерттеуді талап етеді. Өйткені, бүгінгі жастардың рухани болмыс-бітімі мен сезімдерін қалыптастыру және дамытуда оларға ерлік, батырлық, қайырымдылық, мейірімділік секілді ізгі қасиеттермен көрініс бермек және өте маңызды мәнге ие. Яғни, қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу, қоғамдық сананы жаңарту тұрғысынан қайтадан дамыту заманауи талап пен қажеттілік болып отыр. Сондай-ақ, жақында зерттеушілер атап көрсеткендей, еліміздегі патриотизм өзінің «қорғану» сипатынан жайлап арылуда, басқаның жанында өзінің шығармашылық әлеуетін айқын көрсету үрдісі байқалуда. Біздің көпұлтты және көпконфессиялы қоғам жетістігінің негізі – барлық қоғамды

этникалық айырмашылығынан тыс біріктіретін жаңа қазақстандық патриотизм. Жаңа қазақстандық патриотизм – Қазақстан Республикасы мен оның жетістіктері үшін мақтаныш, өз еліне пайдалы болу, өзі, өз отбасы, өз Отанының тағдыры үшін жауапкершілік.

Білім алушыларда жаңа қазақстандық патриотизмді тәрбиелеу – мектептің тәрбие жүйесінің өзекті міндеті. «Патриотизм» ұғымымен басқа, «азаматтық» түсінік байланысты. М.И.Богомолованың анықтамасы бойынша, азаматтық – бұл қоғам мен мемлекет істеріне белсенді қатысу, саналы түрде өз құқықтарын қолдану мен өз міндеттерін орындау даярлығынан және қабілетінен көрінетін адамның, азаматтың қасиеті мен қабілеті [5]. «Азаматтық» түсінігіне берілген әлеуметтік-рөлдік көзқарас Г.Н. Филоновтың анықтамасында көрсетілген – «бұл адам өзінің негізгі әлеуметтік-рөлдік қызметті орындаудағы қарым-қатынастардан байқалатын – заңға бағынушылық, Отанға адал қызмет етудегі патриоттық жанқиярлық және Отан мүддесін қорғау, еңбек ету аясы, отбасылық-тұрмыстық, ұлтаралық әрі тұлғааралық қатынастармен қатар, қоғамдық және адамгершілік құндылықтарға бағдарлануы шынайы еркін және адал берілгендігінен көрінетін тұлғаның субъективті қасиеттерінің кешені». Азаматтық және патриоттық тәрбие – бұл оқушы жастарда өз Отанына деген адал сезімін, азаматтық борышын орындау даярлығын қалыптастырудағы мемлекеттік билік органдары мен білім беру ұйымдарының жүйелі және мақсатқа сәйкес қызметі. Бүгінгі ХХІ жаһандану ғасырында ұлттық мәдениет пен өркениетті өзара кіріктіре отырып, жеке тұлғаны қалыптастыру көзделіп отыр. Негізінен, саралай қарасақ, отансүйгіштік сезімі туа біте пайда болатын қасиет. Сәбидің бойында ең алдымен анасына, өз отбасына, өз үйіне, туған жеріне деген жылы сезімнен бастау алатын, тұлға есейген сайын біртіндеп ұлт, халық, әлеумет, мемлекет деңгейіне көтеріле беретін бұл сезім адамның бүкіл ғұмырына жалғасып жатады. Қазақстан Республикасы өзінің тәуелсіз мемлекет екендігін бүкіл әлемге дәлелдеді. Енді басты міндет — осы мемлекеттің өркендеп өсуі, халықтың әлеуметтік, экономикалық жағдайын көтеру. Қазақстанды Отаным деп таныған әрбір азаматтың осыған өз мүмкіндігінше үлес қосуы тиіс. Отанымыз аумағының бүтіндігін сақтау, халықтың тыныштығын алатын лаңкестермен қарсы ұйымшылдықпен күрес, мемлекеттерге қауіп төндіретін кез келген сыртқы және ішкі күштерге қарсы тұрудың өзі жастардың отаншылдық рухта тәрбиелеу міндетін жүктейді. Қазіргі уақытта қоғамның дамуына байланысты оқушыларға білім беру, оларды тәрбиелеу және дамыту міндеттері барған сайын күрделеніп бара жатыр. Басты міндеттің бірі: орта мектепті бітірген оқушы өмірге белсене араласа отырып, ғылымның шапшаң дамуына ілесуі, ашылған жаңалықтарды өздігінше оқып меңгеру, оларды өзі қызмет ететін салаларына қатыстыларын іс жүзіне асыра білуі, өмірде қолдана алуы. Сонымен қатар, оқушылар мектеп қабырғасында жүріп-ақ әлемдік құрылым қалыптасуының негізгі ғылыми ұстанымдарын, ойлаудың әдіс-тәсілдерін, Отанға деген сүйіспеншілік, патриотизм, танымның заңдылықтарын игеруі тиіс. Оқушыларға патриоттық тәрбие беру мектепте оқытылатын барлық пәндердің үлесіне жатады. Сондықтан пәнге оқушылардың ынта-ықыласын, қызығушылығын арттыра отырып, олардың бойына ұлтжандылықты сіңіру абзал.

Қырғыз халқының дана ұлы Шыңғыс Айтматов: «...өз халқының және басқа халықтардың тарихы, мәдениетінен, тәжірибиесінен бейхабар адамның болашағы жоқ, бүгінгі күнмен ғана өмір сүреді», - деген [6]. Өйткені тек білімді адам ғана басқаның мәдениетін, өз төл тарихы мен мәдениетін бағалай алады, өз халқының ажырамас бөлігі екенін сезініп, сол халық мәдениетінің қажеттілігін өтей алады. Ал этномәдени білім жеке тұлғаның этномәдени ерекшеліктерінің қалыптасуына және оқу мен тәрбиенің ұлттық жүйесін дамытуға негіз болады. Этномәдени білім беруде көп нәрсе біліктілік, ұғымдылық, танымдылық тұрғысынан берілу керек. Біз әлемдік деңгейдегі білім берудің озық үлгілерін жоққа шығармаймыз, оны зерделеу, білу қажет. Бірақ дүние жүзінің

ұлттары мен ұлыстарының мәдениеттері, салт-дәстүрлері, тілдері сан түрлі болғандықтан, сусындайтын этномәдени білім мен тәрбие көздері де сан түрлі. Осы рухани көзді елемей - ұлтсыздандыруға апаратын жол. Сондықтан әлемдік деңгейдегі білімді қажетінше пайдаланып, өз этномәдени білім мен тәрбиеге негізделген ұлттық білім жүйесін дамыту қажет. Этномәдени білім беру жүйесіне көшу біркүндік нәрсе емес, әлеуметтік-экономикалық және демографиялық негіздерді ескере отырып, ұзақ перспективаны қамтитын ұзақ үдеріс. Бүгінгі жастарымызды бізден әлдеқайда сауатты болуға бағыттауымыз, бағыт-бағдар беруіміз керек. Абай атамыз айтқандай, «Адам баласы бір-бірінен ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселерімен озады. Одан басқа нәрселермен оздым демектің бәрі ақымақтық» [7]. Мемлекеттің қалыптасып кетуі жоғарыда айтылған құндылықтарсыз мүмкін емес. Қазіргі басты құндылық — Тәуелсіз Қазақстан. Қазақстан сияқты Тәуелсіздіктің жолымен енді дамып келе жатқан мемлекетке тұрақтылықпен даму үшін жастарды этникалық білім мен тәрбие тұрғысынан өмірге даярласақ, олардың ұлттық рухы биік болады. Ал рухы күшті елдің қашанда бағы таймайды. Өршіл намысты, биік рухты ұрпағы бар елдің еңсесі биік. Ұлттық рух бар жерде ғана отаншылдық сезімі қанат жаяды. Ал этномәдени білім мен тәрбие отансүйгіштікті қалыптастыру үшін аса қажет. Кешегі күнсіз келешек жоқ. Бүгінгі жас ұрпақты сонау замандардан жинақталған ата-бабаларымыздың мол мұрасы мен сусындату біздің міндетіміз. Ұлдың батыр, қыздың әдепті болып қалыптасуы, бабалар мұрасына ғана емес, сол мұраны қаншалықты қастерлегенге де байланысты. Демек, бабаларымыздың өнеге өсиетін пайдалана отырып тәрбиелеу ұлттық болмысы берік тұлғаны қалыптастырады. Этномәдени білім мен тәрбие тектіні, дарынды, дананы, талантты құрметтеуге үйретеді. Ал осыны үйренген жас ұрпақ ертеңгі күні елді алға жетелейді.

Өзінің ұлттық болмысын жоғалтпаған жастарды еліміздің ертеңі ету үшін, сонымен қатар рухани және білім беру салаларын дамытудың ғылыми, әлеуметтік-экономикалық және ұйымдастыру-әдістемелік базасын одан әрі жетілдіру, тарихи-мәдени мұра объектілерін қорғау және пайдалану тиімділігін арттыру тетіктерін әзірлеу мақсатында «Мәдени мұра» стратегиялық жобасы жүзеге асырылуда. Мәдени мұра - орны толмас құнды рухани, мәдени, экономикалық және әлеуметтік қазына. Мұра осы заманғы ғылым, білім мен мәдениеттің де қайнар көзі. Бұл, табиғи байлықтарымен қатар, ұлттың өзін-өзі сыйлауы мен әлемдік қоғамдастықты мойындатуына басты негіз болып табылады.

Оқушыларды отандық әдебиеттің жауһар жырларымен, өсиетке толы шығармаларымен толық таныстыратын уақыт жетті. Балаларға батырлар жырларын, мәселен «Қобыланды батыр», «Алпамыс батыр», «Қамбар батыр» жырларын тереңірек талдатып оқытайық. Әйтсе де, қазіргі балалардың басым көпшілігінің, тіпті, барлығының смартфонға телміріп отырады ғой. Баланың қолынан бірде смартфонды алып қойсаң да, бірде алып қоя алмайтындығың анық. Бірақ, біз осы мәселені баланы патриоттыққа тәрбиелеуде дұрыс жағынан пайдаланып көрейікші. Мысалы, «Мәдени мұра» жобасының негізінде батырлар жырынан және басқа да ұлттық болмысымыздың иісі аңқып тұрған туындылардан көптеп мультхикаялар түсірейік. Кейін балаларға дәл сол отандық мультхикаяларды жиі көрсетуді қолға алайық. Сонда балалардың қазақтықты бойларына сіңіріп, ана тілін жетік білуінің алғышартын жасай аламыз.

Оқушыларымызды өткен заманнан бізге жеткен Қорқыттың тәлім-тәрбиелік мазмұны күшті қанатты сөздерімен танысыра отырып, оларды ұлтжандылыққа тәрбиелеумен қатар, дүниетанымы кең тұлға етіп қалыптастыра аламыз. Мысалы: «Қолына өткір қылыш алып, соны жұмсай білмеген қорқаққа қылыш сермеп, күшңді сарп етпе», «Батыр болып туған жігіттің садағының оғы да қылыштай кесіп түседі», «Атаның атын былғаған ақылсыз баланың әке омыртқасынан жаралып, ана құрсағында шырланып тумағаны жақсы», «Ата даңқын шығарып, өзінің тегін құған балаға ешкім

жетпейді», «Өтірік өрге баспайды, өтірікші болғаннан жарық көріп, өмір сүрмеген көп артық» деген өсиеттері.

Әлемнің екінші ұстазы атанған Әбу Насыр әл-Фарабидің: «Бақытқа жол сілтеу», «Мемлекеттік қайраткерлердің нақыл сөздері» атты трактаттарымен таныстыра отырып, бала танымындағы ұлтжандылық, көркемділік, сұлулық, мейірбандылық, білім түсініктерінің мазмұнын ашып, олардың маңыздылығын түсіндіре білуіміз керек.

Мәселен: «Кеткенім жоқ, елім, сенен атақ, бақыт, тақ іздеп,

Шықтым, жұртым, шалғай жаққа ғылым атты шам іздеп.

Ақтадым мен ақ сүтінді келгенімше шамамның,

Ассам-дағы сексен жастан сәбиіңмін, балаңмын.

Айналайын атам – қыпшақ, туған жерім, сағындым.

Өз атыңа, құрметіңе қайда жүрсем табындым!» -деген өлең сөздерін жаттату арқылы, оқушы санасында «Мен Отаныма, туған еліме, жеріме не бере аламын, не жақсылық жасай аламын?» деген сауалдарды тудырға алуымыз қажет [8].

Шәкірттерімізді қазақтың тарихымен көзбе-көз таныстыра отырып, бабаларымыздың ұлан-байтақ жерімізді күн-түн демей ат қоңында жүріп, білектің күшімен, найзаның ұшымен қорғағанын нақты фактілермен дәлелдей отырып, аталарымыздың бойында болған Отанға деген сүйіспеншілік сезімін жас ұрпаққа да дарыта аларымыз хақ.

Оқушылар үшін «Тарих» сабағында отырып, тақырыпты оқып, мұғалімге қайта әңгімелеп берген онша қызық емес. Қайткенмен де, олар жаңа заманның балалары ғой. Сол себепті, оқушылардың қызығушылығын тудыру мақсатында «Қазақ хандығының билеушілері» тақырыбында дебат-пікірталастар өткізіп, әр билеушінің саясатын жеке-жеке талдауға болады. Одан басқа «Қазақ хандығының жылнамасы» шығармаларын жатқа айту байқауын өткізуге болады. «Қазақ хандығының қалыптасу кезеңдері» туралы интеллектуалдық ойынын ұйымдастыруға, «Қазақ хандығы тарихының білімпаздары» интеллектуалдық шоу өткізуге, «Жәнібек пен Керейдің Әбілқайыр хандығынан Моғолстанға көшіп кетуі» театрландырылған сынып сағаттарын жасауға болады. Айта берсең идея көп, тек асықпай байыптап, дұрыс ұйымдастыру керек. Осындай белсенді оқыту жұмыстары жүргізілгенде оқушы буынның білім деңгейі жоғарылай түседі. Жас ұрпақ өз тарихын, тілін, ділін, мәдениетін толықтай танып, ер жетеді, тарихтағы асыл ерлерге қарап бой түзейді. Бала бойында Отаны үшін мақтаныш сезімі пайда болады. Бұл балалардың Отанына деген махаббатын арттырып қана қоймайды, бала бойынан қазақтың иісін шығарады, сондай-ақ, ХХІ ғасыр тұлғасына қажетті дағдыларды сіңіреді. Жас буын тарихты жетік біліп, саяси көзқарас қалыптастыру арқылы келешекте ел басқару ісін дұрыс жүргізуді үйренеді.

Қорыта келе түйгенім, тәуелсіздік – елдің ең биік әрі қасиетті құндылығы, ал отансүйгіштік – біздің халықты біріктіретін Қазақстанның бірлігі мен жалпыұлттық идеясының негізі. Еліміздің жас ұрпағының бойына патриотизм отының ұшқынын салу үшін «Мәдени мұра» стратегиялық жобасы негізінде біршама жұмыстар жүргізілген, әлі де талай шара жасауға болатыны айқындалды. Мемлекеттің саяси құжаттарында нақты белгіленген патриотизмнің ықтималды нәтижесі ел азаматтарының нақты іс-әрекеттерінен көрінуі тиіс. Себебі, азамат, патриот болу үшін батыр немесе асқан ерекше адам болудың қажеті жоқ. Тек өз Отанынды жеткілікті дәрежеде сүйің, ол үшін қам жеуің, оның барлық қиындығы мен қуанышын бірге бөлісуің қажет. Дәл осы түйінді ойды, біз, педагогтер оқушы санасына құйып, нағыз патриоттарды тәрбиелеп шығара аламыз. Оқушыларды «Мен қоғам ішіндемін» деген масылдық психологиядан, «қоғам, немесе, көпшілік солай болса мен қайтем» деген әрекетсіздікке, бойкүйездікке бастайтын ойдан «Отан менде жатыр» деген ойға жетелеп, дұрыс жолды нұсқай аламыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Фролова И.Т. *Философский словарь*// Политиздат. - 1987., 680 б.
2. Бижанов Ә. *Қазақстандық патриотизм-ынтымақтастықтың қайнар көзі*// Ақиқат. - 2007., №11., 10 б.
3. Байсеркеев Л. *Казахстанский патриотизм и многонациональный интернационализм*// Поиск. – 1997., №2., 128-130 б.
4. Айтхожина Г.Р. *Воспитания Казахстанского патриотизма в системе профессионального образования как основа достижения*// Білім. – 2004., 137-140 б.
5. Богомолова М.И. *Современные подходы к гражданскому воспитанию детей* // 2006., 316 б.
6. Айтбаева Ә.А., Жолдасбеков М.Ж., Нұрғалиева Г.Қ. *Жас ұстазға 100 бағдар*// Фолиант. - 2016., 334 б.
7. Нөкетаева Д.Ж. *Қазіргі мектептердегі патриоттық тәрбие беру*// «Қыздар Университеті». – 2005., 71 б.
8. Жабыкбаева Д.М. *«Мәңгілік Ел» идеясы аясында Қазақстан жастарының азаматтық-патриоттық тәрбиесін дамытудың ғылыми негіздері*// Талдықорған. – 2022., 122 б.

Арунова Ж.А., Аманбаева А.Е.

ПУТИ ВОСПИТАНИЯ ПОДРОСТКА ЧЕРЕЗ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ДУХ

В нашем независимом, суверенном, светском, демократическом государстве ясно, что школа является источником фундамента страны. Сегодня главной задачей образование является формирование чувства патриотизма у подрастающего поколения. Для формирования и неизгладимого патриотизма у молодежи лучше подготовить ее к большой жизни в плане этнического образования и воспитания. Только там, где есть национальный дух, расправляет крылья чувство патриотизма. Развитие личности напрямую связано не только с наследием предков, но и с бережным отношением к этому наследию. Используя нравы и заповеди наших предков, мы можем воспитать грамотного человека, с высоким национальным духом и чувством патриотизма, отлично знающего свой язык и историю.

Arunova Z.A., Amanbayeva A.E.

WAYS OF EDUCATING A TEENAGER THROUGH THE NATIONAL SPIRIT

In our independent, sovereign, secular, democratic state, it is clear that the school is the source of the foundation of the country. Today, the main task of education is to form a sense of patriotism in the younger generation. For the formation and indelible patriotism among young people, it is better to prepare them for a great life in terms of ethnic education and upbringing. Only where there is a national spirit does the feeling of patriotism spread its wings. Personal development is directly related not only to the heritage of ancestors, but also to careful attitude to this heritage. Using the morals and commandments of our ancestors, we can bring up a literate person, with a high national spirit and a sense of patriotism, who knows his language and history perfectly.

Асакаева Д.С.

shanyrak_karag@mail.ru

Кандидат педагогических наук, доцент кафедры Педагогики

Бондарь Т.С.

магистрант

taras_cooper@mail.ru

Академия «Bolashaq», Караганда, Республика Казахстан

ЖИЗНЕСТОЙКОСТЬ, КАК ФАКТОР ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ

Актуальность статьи обусловлена необходимостью создания особых психолого-педагогических условий для сохранения психологического здоровья обучающихся в военной школе-интернате. Одним из главных вопросов авторы выделяют изучение уровня жизнестойкости обучающихся, как фактора психического благополучия.

Военная подготовка старшеклассников должна соответствовать стремительным изменениям, происходящим в общественно-политической жизни государства: большой объем информации, совершенствование военных разработок - все это налагает ответственность на предметную подготовку и профессиональную направленность воспитанников военизированных школ.

Благодаря таким мероприятиям представляется возможным формирования у школьников необходимых компетенций для дальнейшего военно-профессионального образования в вузах [1]. Среди задач такого обучения следует отметить следующие:

- информационные: получение более глубоких знаний по определенным предметам;
- профессиональная ориентация: помощь в осознанном и успешном выборе будущей профессии;
- подготовительная: получение навыков и умений для успешной последующей учебы (работа на лекциях и семинарах, самостоятельный поиск и анализ информации и др.) [1, 2, 3 и др.].

В контексте нашего исследования подготовка обучающихся в военных школах-интернатах должна быть направлена на формирование у них готовности к военно-профессиональному образованию, интеграцию профессионально важных личностных качеств (интеллектуальных, физических и морально-волевых качеств будущего офицера) до такой степени развития, которая определяет успешность обучения в военном вузе и осуществление в дальнейшем реальной военно-профессиональной деятельности [4].

То есть содержание военно-профессиональной пригодности, как личного свойства, включает в себя определенную степень развития интеллектуальных, физических и морально-волевых качеств будущего офицера. В широком смысле готовность человека к определенному виду деятельности можно определить, как степень овладения всеми категориями качеств, мотивационно-базовыми и информационно-содержательными аспектами, необходимыми для успешного осуществления этой деятельности [5, 6, и т. д.].

В более узком смысле это явление можно рассматривать как наличие всех необходимых знаний, навыков и компетенций, а также желание и умение осуществлять данный вид деятельности [7].

Проанализировав работы ученых по данной теме, мы выделили основной подход к определению категории готовности человека к деятельности - совокупность мотивации, необходимых умений, а также личностных качеств и склонностей.

Этот подход отражает всю совокупность мотивационно-ценностной направленности личности, стремление и способность к осуществлению деятельности, а также наличие всех необходимых для этого знаний, умений и навыков. Такой подход соответствует принципам психологии, отражающим сущность развития личности как интегративного процесса развития интеллектуального, мотивационного и эмоционального компонентов в их взаимообусловленности с деятельностью; и уровень успешности в определенном виде деятельности зависит от уровня развития всех этих компонентов [5, 8].

Таким образом, готовность к деятельности как качество личности определяется совокупностью знаний, приобретаемых в ходе теоретических знаний, навыков и умений, отрабатываемых на практике в ходе подготовки к деятельности, и адекватным содержанием морально-волевой и мотивационной сферы личности, формирование которых происходит под воздействием психической подготовки. Несмотря на то, что теоретический, практический и психологический виды подготовки представляют собой системное целое и в совокупности характеризуют весь учебный процесс, можно условно говорить о таких видах готовности к профессиональной деятельности, как теоретическая, практическая и мотивационно-ценностная (психологическая).

Психологическая довузовская подготовка должна включать в себя развитие психических профессионально-значимых качеств и способностей (ответственность, дисциплинированность, любовь к Родине, гуманизм, настойчивость, находчивость, нравственность, благоразумие, решительность, справедливость, стойкость и др.) [4].

В рамках данной статьи рассмотреть все стороны психологического здоровья обучающихся в военной школе-интернате невозможно. Но одним из главных вопросов можно выделить жизнестойкость, как фактор психического здоровья. И данный аспект актуален ввиду того, что переход от общеобразовательного формата обучения к специализированному (военно-ориентированному) предполагает не просто изменение условий обучения, но и в некоторых случаях изменения условий повседневного проживания, а также смены представителей субъектов образовательного процесса и самой направленности учреждения.

Соответственно, перед нами стояла задача изучения показателей жизнестойкости. В нашей работе мы рассматриваем концепцию жизнестойкости, основанную на теории личности Салвадоре Мадди, который считает, что в концепции личности подчеркивается важность информационно-эмоционального опыта, который человек получает в результате взаимодействия с социумом, своего рода, как модель согласованности. В этой модели эмоциональные переживания и информация развивают человека и повышают вероятность взаимодействия с миром, чтобы в итоге приобрести исходный вид информации и эмоциональный опыт. Индивид в этом случае определяется не теми чертами личности, которыми он обладает от рождения, а скорее обратной связью с окружающими [9].

Термин «жизнестойкость», по мнению С. Мадди и Д. Кошаба [10], проявляется в работоспособности человека и его психологической способности к выживанию, а также является показателем психического здоровья.

Имеются исследования зарубежных авторов, изучавших взаимосвязь жизнестойкости с различными аспектами здоровья личности.

Например, вовлеченность оказала положительное влияние на психическое здоровье, что помогло снизить показатели риска. А выраженность контрольного компонента способствовала переоценке ситуаций и использованию копинг-стратегий: поиску поддержки и решение проблем [11].

Связь между здоровьем и оптимизмом была показана в работах М. Шейер и К. Карвера. Ученые в своем исследовании рассматривали жизнестойкость, включающую три ее компонента, как резерв против негативных физических последствий стресса [12].

Исследование Х.Ли, показали положительную связь между выносливостью и личным восприятием своего психического и социального здоровья [13].

Исследование показателей жизнестойкости проводилось с воспитанниками 1 курса (10 класс) одной из казахстанских военных школ-интернатов путем применения теста на жизнестойкость (С. Мадди в адаптации Д.А. Леонтьева и Е.А. Рассказовой), позволяющего определить систему убеждений обучающихся о себе, мире, отношениях с ним, которые позволяют противостоять и эффективно преодолевать стрессовые ситуации. Устойчивость (жизнестойкость) включает в себя три относительно самостоятельных компонента: вовлечение, контроль, принятие риска.

На рисунке 1 отражены результаты диагностики, где значения показателей по шкале «вовлеченность» у обучающихся 10-х классов находятся в пределах низких (39%) и средних показателей (53%).

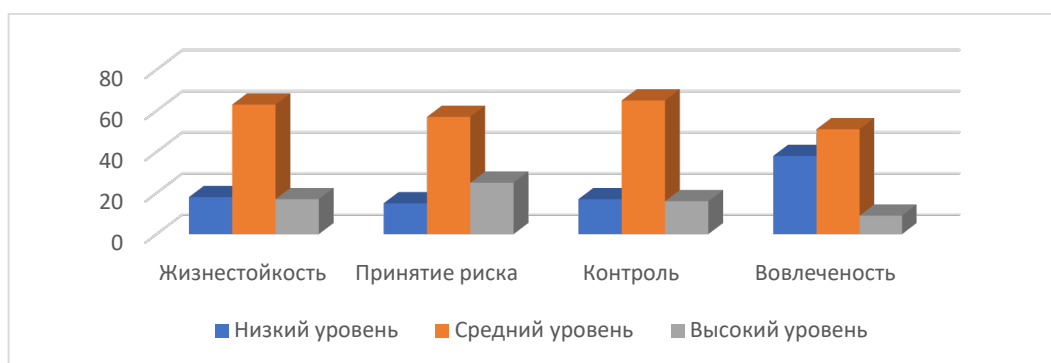

Рисунок 1. Показатели уровня жизнестойкости у обучающихся 1 курса (10 класс)

Компонент вовлеченности определяется как убеждение в том, что участие в происходящем дает наибольший шанс найти в жизни что-то стоящее и интересное. У школьников с низким уровнем по этой шкале отсутствует чувство удовлетворенности, полноты жизни.

Показатели по шкале «Контроль» имеют средние (72%) и низкие (15,5%) значения. «Контроль» — это убеждение в том, что борьба позволяет влиять на исход происходящего, даже если это влияние не является абсолютным и успех не гарантирован. Противоположностью этому является чувство беспомощности. Обучающиеся 1 курса имеют высокую (31,8%) и среднюю (56,8%) степень выраженности шкалы «Принятие риска». Можно предположить, что большинство из них способны распознавать возникающие трудности и степень связанного с ними риска, а также идти на риск (при этом теряя определенную степень комфорта и безопасности), если этого требует жизненная ситуация и жизненные цели. Но в то же время есть определенный процент учеников, которые, пожалуй, больше полагаются на стихийный ход событий, чем на управление собственной жизнью.

Для сохранения психологического здоровья, укрепления осознанного выбора будущей профессии, а также получения образовательного результата необходимо эффективное психолого-педагогическое сопровождение с участием всего педагогического коллектива учреждения.

Выбор методов обучения и воспитания играет ключевую роль в формировании готовности старшеклассников к военно-профессиональному образованию. В качестве

рекомендаций можно выбрать методы формирования сознания, где обучающиеся участвуют в оценке и самооценке событий, действий, явлений, способствуя правильному восприятию и пониманию тех или иных событий. Необходимо выбирать методы, позволяющие учащимся анализировать чужие мнения и отстаивать свои взгляды, убеждать других в своей правоте и учиться корректировать свои убеждения, в процессе чего формируется ориентировочная база для творческих поисков и самостоятельных решений.

Список использованных источников

1. Бабаева, Н.М. К вопросу о психологической службе в системе довузовского образования / Н.М.Бабаева, С.А.Коротков, В.А.Раков // Современный этап модернизации российского образования: материалы Всероссийской научно-практической конференции. –СПб., 2004. – С.50-52.
2. Козлов, О.А. Теоретико-методологические основы информационной подготовки курсантов военно-учебных заведений: Монография. – М.: ИИО РАО, 2010. – 326 с.
3. Костышко, Н.Д. Методика профессионального отбора /Н.Д.Костышко / Военная кафедра ГУ-ВШЭ. – М., 2005.
4. Шевченко, Г.П. ПрофорIENTATION учащихся на современном этапе / Г.П.Шевченко. – Луганск: Луганский государственный педагогический институт им.Т.Г.Шевченко, 2004.
5. Столяренко, А.М. Психология и педагогика: учеб. пособие для вузов / А.М. Столяренко. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 431 с.
6. Федорова, Е.Ф. Признаки направленности содержания самостоятельной работы студентов на становление их готовности к самообразованию: Дисс. ...канд. пед. наук / Е.Ф.Федорова. – Челябинск, 1999. – 171 с.
7. Харламов, И.Ф. Педагогика: Учеб. пособие / И.Ф.Харламов. 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Гардарики, 2003. – 519 с.
8. Выготский, Л.С. Педагогическая психология / Л.С.Выготский // Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика-Пресс, 1999. – 536 с.
9. Мадди Садъвадоре Р. Теории личности: сравнительный анализ./ Пер. с англ. – СПб., 2002 – 567с.
10. Sharley J., Christopher F., Dua, Jagdish K., Reynolds, Roisin and Acosta, Alicia. (1999). The direct and relative efficacy of cognitive hardiness, a behavior pattern, coping behavior and social support as predictors of stress and ill-health. *Scandinavian Journal of Behavior Therapy*, 1999 (1)
11. Florian V, Mikulincer M., Taubman O., Does hardiness contribute to mental health during a stressful real-life situation? The roles of appraisal and coping. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1995 Apr. 68 (4): p. 687-695
12. Sheier M.F., Carver Ch.S. Dispositional optimism and physical well being: The influence of generalized outcome expectancies on health. *Special Issue: Personality and Physical Health // Journal of Personality*. – 1989. – Jun. – Vol. 55. – N 2. – P. 169-210/
13. Lee H.J. Relationship of Hardiness and current life events to perceived health in rural adults // *Research in Nursing and Health*. – 1991. – Oct. - Vol.14.- n 5. – P. 351-359.

Асақаева Д.С., Бондарь Т.С.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ САЛАУАТТЫЛЫҚ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ ТІРШІЛККЕ ТӨЗІМДІЛІК

Мақаланың өзектілігі әскери мектеп-интернатта білім алушылардың психологиялық денсаулығын сақтау үшін ерекше психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау қажеттілігіне байланысты. Авторлар басты мәселелердің бірі

ретінде білім алушылардың өмірге төзімділік деңгейін психикалық денсаулық факторы ретінде зерделеуді атап көрсетеді.

Assakayeva D.S., Bondar T.S.

DEGREE OF RESILIENCE AS A FACTOR IN PSYCHOLOGICAL HEALTH

The relevance of the article is due to the need to create special psychological and pedagogical conditions for preserving the psychological health of students in a military boarding school. Authors highlights one of the main question - the study of the degree of resilience of students as a factor in psychological health.

УДК 374

Аушайманова А.Н.

Учитель русского языка и литературы
КГУ школа им. М.А.Ермекова, Караганда, Республики Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

В работе рекомендации представлены особенности модели формирования функциональной грамотности в условиях обновления содержания образования, описаны подходы к разработке содержания нового уровня функциональной грамотности, показаны пути его освоения на практике (в общеобразовательной школе), определены основные подходы к разработке дидактических механизмов формирования функциональной грамотности, реализующих воспитание обучающихся.

Требования стандарта таковы, что наряду с традиционным понятием «грамотность», появилось понятие «функциональная грамотность». В отличие от простой грамотности, как возможности личности читать, осознавать, оформлять краткие тексты и совершать простые арифметические операции, функциональная грамотность является другим уровнем познаний. Основы функциональной грамотности закладываются уже на первых годах учебы, когда идет упор на стимулирование речевой деятельности: ученик учится читать, слушать, писать, говорить, считать. Наряду с формированием предметных знаний и умений школа должна обеспечивать развитие у обучающихся умений использовать свои знания в разнообразных ситуациях, близких к реальным. Все в комплексе влияет на развитие обще учебных навыков (развивающих интеллект, выполняющих оценивание, организационные качества), что в итоге и обеспечивает появление функциональной грамотности.

В сфере образования функциональная грамотность – это уровень образованности, который может быть достигнут учащимися за время обучения в школе, и предполагает способность человека решать стандартные жизненные задачи в различных сферах жизни, она включает приобретение знаний, развитие познавательных и творческих способностей, в постоянном обогащении научными знаниями и в применении их на практике, обеспечивает нормальное существование и функционирование человека в системе социальных отношений. Человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона задач в различных сферах человеческой деятельности, для общения и социальных отношений - это функционально грамотный человек.

О существовании функциональной грамотности мы узнаем, только столкнувшись с ее отсутствием. Поэтому приходится говорить не столько о функциональной грамотности, сколько о функциональной безграмотности, что является одним из определяющих факторов, тормозящих развитие общественных отношений.

Функционально грамотная личность – это человек, ориентирующийся в мире и действующий в соответствии с общественными ценностями, ожиданиями и интересами.

Это тот уровень грамотности, который делает возможным полноценную деятельность индивида в социальном окружении. Выделены отличительные черты функциональной грамотности:

- направленность на решение бытовых проблем;
- является ситуативной характеристикой личности, поскольку обнаруживает себя в конкретных социальных обстоятельствах;
- связь с решением стандартных, стереотипных задач;

- это всегда некоторый элементарный (базовый) уровень навыков чтения и письма.

Компоненты основного понятия: знание основных критерий, правил, требований; усвоение учеником базовых понятий, умений, необходимых для решения жизненных задач; умение быстро адаптироваться к изменению условий; быть способным находить решения из конфликтных ситуаций, работая со сведениями; уметь общаться в деловом стиле; знать и применять правила относительно своей же безопасности в отношении своей личности; готовность быть способным и ориентированным в ценностях, уставах современного общества; использовать особенности жизни в целях своих требований; выполнять самообразование на основе сделанного выбора.

Основные признаки функционально грамотной личности: это человек самостоятельный, познающий и умеющий жить среди людей, обладающий определёнными качествами, ключевыми компетенциями.

Содержание функциональной грамотности:

Процесс формирования и развития функциональной грамотности средствами учебных предметов, исходя из предметных знаний, умений и навыков, осуществляется на основе формирования навыков мышления.

На этапе обучения главное – развивать умение каждого ученика мыслить с помощью таких логических приемов, как анализ, синтез, сравнение, обобщение, классификация, умозаключение, систематизация, отрицание, ограничение.

Составляющие функциональной грамотности:

Читательская грамотность — способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них.

Естественно-научная грамотность — способность человека научно объяснять явления; понимать особенности естественно-научного исследования; интерпретировать данные и использовать научные доказательства.

Математическая грамотность — способность формулировать, применять и интерпретировать математику в разнообразных контекстах.

Финансовая грамотность — знание и понимание финансовых понятий, рисков, а также навыки, мотивация и уверенное применение таких знаний, обеспечивающее участие в экономической жизни.

Креативное мышление — умение человека использовать свое воображение для выработки и совершенствования идей, формирования нового знания, решения задач, с которыми он не сталкивался раньше.

Глобальные компетенции — это сочетание знаний, умений, взглядов, отношений и ценностей, успешно применяемых при личном или виртуальном взаимодействии с людьми, которые принадлежат к другой культурной среде, и при участии отдельных лиц

в решении глобальных проблем (т.е. в ситуациях, требующих от человека понимания проблем, которые не имеют национальных

границ и оказывают влияние на жизнь нынешнего и будущих поколений)

Для того чтобы прийти к эффективному результату относительно развития функциональной грамотности у учеников, уроки должны быть с учетом активных, рабочих, личностно-ориентированных технологий, ориентированных на развитие. К ним относятся такие технологии:

✓ проблемно-диалогическая относительно нового, что позволяет сформировать умения организовывать, проявлять интеллект, в особенности относительно самообучения;

✓ формирования умения правильного чтения и этого умения, как вида деятельности, что является основой для развития коммуникативных качеств;

✓ проектирование, что важно для обеспечения организационных, интеллектуальных, оценочных и коммуникативных умений. Для достижения таких целей можно использовать такие задания, как делать плакаты, модели, исследования, выставки, что впоследствии должно перейти в показполученных результатов.

□ обучение с учебными ситуациями, в которых задача процесса образования заключается в обеспечении условий, влияющих на действия ученика;

□ дифференциация процесса обучения по уровням, в результате чего могут происходить изменения в стиле работы ученика и учителя. Это может быть вариант ученик-партнер, когда он имеет право на принятие своего решения. Примером служит ситуация, когда он может определить содержание образования, необходимость в уровне его достижения. В таком случае учитель должен помочь ученику выбрать необходимое ему решение и после этого помочь его выполнить. Используются и другие эффективные варианты в стилях работы на уроках;

□ информационные и коммуникационные технологии. Их применение должно повлиять на появление у учащегося таких важных способностей, как умение анализировать информацию, выполнять обобщения, делать синтез информации, сравнивать;

□ оценка достижений ученика. Учащийся должен видеть свой результат работы, стремиться к улучшению своих достижений через более прилежное их выполнение заданий, проявление своих способностей.

Так для того чтобы у обучающихся появилась необходимость в познании правила следует придерживаться следующих принципов:

□ Ознакомление с правилом хорошо осуществляется в условиях проблемного обучения.

□ Вся система орфографических работ основывается на проблемных способах.

□ Для того чтобы учащийся умело не только лишь учил правило, но и видел орфограмму необходимо использовать такие приемы как:

✓ Письмо с проговариванием.

✓ Списывание.

✓ Комментированное письмо.

✓ Письмо под диктовку с предварительной подготовкой.

✓ Письмо по памяти.

✓ Творческие работы.

✓ Выборочное списывание.

✓ Словарная работа.

✓ Работа над ошибками.

Формирование функциональной грамотности учащихся

Современному обществу требуются люди, умеющие быстро адаптироваться к изменениям, происходящим в постиндустриальном мире. Объективной исторической закономерностью в настоящее время является повышение требований к уровню образованности человека. Наши граждане должны быть готовы к тому, чтобы постоянно овладевать навыками работы на самом передовом оборудовании и самом современном производстве.

Общие ориентиры развития функциональной грамотности определены в Государственной программе развития образования Республики Казахстан, одной из целей которой являются формирование в общеобразовательных школах интеллектуального, физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан, удовлетворение его потребности в получении образования, обеспечивающего успех и социальную адаптацию в быстро меняющемся мире. Для достижения поставленной цели разработан механизм развития функциональной грамотности.

На сегодняшний день главными функциональными качествами личности являются инициативность, способность творчески мыслить и находить нестандартные решения, умение выбирать профессиональный путь, готовность обучаться в течение всей жизни. Все данные функциональные навыки формируются в условиях школы. Результатом развития функциональной грамотности является овладение учениками системой ключевых компетенций. К ним относятся:

- ✚ компетентность разрешения проблем; ✚ информационная компетентность;
- ✚ коммуникативная компетентность.

Каждая образовательная область участвует в развитии всех видов функциональной грамотности (грамотность в чтении и письме, грамотность в естественных науках, математическая грамотность, компьютерная грамотность, грамотность в вопросах семейной жизни, грамотность в вопросах здоровья, юридическая грамотность).

Для успешного развития функциональной грамотности школьников и достижения ключевых и предметных компетенций на уроках необходимо соблюдать следующие условия:

- ✚ обучение на уроках должно носить деятельный характер;
- ✚ учебный процесс ориентировать на развитие самостоятельности и ответственности ученика за результаты своей деятельности на основе предмета; цели;

- ✚ предоставлять возможность для приобретения опыта достижения использовать продуктивные формы групповой работы;
- ✚ обеспечить переход от фронтальных форм обучения классного коллектива к реализации индивидуальной образовательной траектории каждого учащегося, в том числе с использованием интерактивных инновационных, проектно-исследовательских технологий, цифровой инфраструктуры.

Для того чтобы обеспечить формирование функциональной грамотности школьников необходимо применять специальные активные, развивающие образовательные технологии, такие как:

- ❖ проблемно-диалогическая технология освоения новых знаний, позволяющая формировать организационные, интеллектуальные и другие умения, в том числе умение самостоятельно осуществлять деятельность учения;
- ❖ технология формирования типа правильной читательской деятельности, создающая условия для развития важнейших коммуникативных умений;
- ❖ технология проектной деятельности, обеспечивающая условия для формирования организационных, интеллектуальных, коммуникативных и оценочных

умений (подготовка различных плакатов, памяток, организация и проведение выставок, викторин, конкурсов, спектаклей, мини-исследований, предусматривающих обязательную презентацию полученных результатов, и др.);

❖ уровневая дифференциация обучения, использование которой вносит определённые изменения в стиль взаимодействия учителя с учениками (ученик – это партнёр, имеющий право на принятие решений, например, о содержании своего образования, уровне его усвоения и т. д.), главная же задача и обязанность учителя – помочь ученику принять и выполнить принятое им решение;

❖ информационные и коммуникационные технологии, использование которых позволяет формировать основу таких важнейших интеллектуальных умений, как сравнение и обобщение, анализ и синтез.

Особенностью развития компетенций учащихся является и совершенно иные принципы построения заданий на уроках в школе.

Индикаторами функциональной грамотности являются эмпирические показатели.

При формировании функциональной грамотности особое значение имеет так же система оценивания учебной деятельности учащихся, т.е. критериальная система оценивания. В отличие от традиционной, оцениваемые параметры разделяются на критерии. В каждом критерии выделены уровни знаний, умений и навыков, а также деятельностные показатели. Система оценивания делится на текущую, формирующую и итоговую. Как мы видим, при этом виде

оценивания ученик имеет больше возможностей показать, проявить себя. Ученик оценивается в деятельности, а это очень важно при формировании его функциональной грамотности.

Таким образом, подобная система оценивания помогает формировать на уроках функциональную грамотность учащихся, развивать основные умения и навыки, воспитывает внутреннюю самооценку, повышает учебную мотивацию учащихся.

Анализируя все вышесказанное, можно сделать следующий вывод: по мере развития науки и техники, требования к знаниям растут, расширяется их диапазон, формируются новые качественные признаки. В этих условиях функциональная грамотность человека выступает показателем его способности адаптироваться к условиям микросоциума. Для формирования функциональной грамотности необходимо создать особую образовательную среду, причем не только на уроке, но и во внеурочное время.

Самый высокий уровень – это оценка. Перед учителем стоят колоссальные задачи: развить умения и навыки ученика. Из наглядно-действенного перевести в абстрактно-логическое. Очень важно развить коммуникативные способности, способность общаться, умение контролировать эмоции, управлять своим поведением.

Выделяются следующие компетенции, связанные с функциональной грамотностью:

1. Способность выбирать и использовать различные технологии;
2. Способность видеть проблемы и искать пути их решения;
3. Способность учиться всю жизнь.

Если раньше на уроках учитель старался уделять внимание систематизации изученного материала, формированию основных навыков, орфографической зоркости, то теперь, в рамках обновления содержания образования, на уроке нельзя ограничиваться академическими целями. Современные реалии требуют, чтобы ученик не только владел суммой знаний по предмету, но и успешно использовал их в разнообразных ситуациях. Умел и хотел учиться всю жизнь. Творческая личность должна обладать инструментом для самообразования, самовоспитания. Владеть приемами анализа, синтеза, уметь делать выводы, рассуждать. Все это может дать человеку функциональная грамотность.

Список использованных источников:

1. Е. В. Рой. *Формирование функциональной грамотности у обучающихся.*
2. Т.И. Акатова. *Языковая функциональная грамотность и языковая культура. — Психолого-педагогический аспект: Монография. - М., 2006г. с. 237*
3. С. Курганов. «Ребенок и взрослый в учебном диалоге» - М., 2005, с.91
4. Н. Н. Абдуллина. *Развитие функциональной грамотности на уроках русского языка.*

Аушайманова А. Н.

**ОРЫС ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ
ӘДЕБИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Ұсыныс жұмысы білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру моделінің ерекшеліктерін көрсетеді, функционалдық сауаттылықтың жаңа деңгейіндегі мазмұнды дамыту тәсілдерін сипаттайды, оны тәжірибеде меңгеру жолдарын көрсетеді (орта мектепте), оқушыларға білім беруді жүзеге асыратын функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың дидактикалық механизмдерін әзірлеудің негізгі тәсілдерін анықтайды.

Aushaimanova A. N.

**FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY AT THE LESSONS OF THE
RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE**

The recommendations work presents the features of the functional literacy formation model in the context of updating the content of education, describes approaches to developing the content of a new level of functional literacy, shows ways to master it in practice (in a secondary school), identifies the main approaches to the development of didactic mechanisms for the formation of functional literacy that implement education students.

ОӘК 59.9

Аханова Г.Б.

Қарағанды облысы дене шынықтыру және спорт басқармасының «Әлия Молдағұлова атындағы облыстық мамандандырылған олимпиадалық резервтегі мектеп-интернат-колледжі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі,
Қарағанды, Қазақстан Республикасы
gui1973@mail.ru

МІНЕЗ ҚАСИЕТІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада мінез қасиетіне анықтама берілген, мінезді зерттеген ғалымдардың тұжырымдамалары, мінез ерекшелігінің топтары қарастырылады, мінездің қалыптасуына әсер ететін факторлар беріледі.

«Мінезсіз адам – жеміссіз ағаш», - дейді халық даналығы. «Ұлтқа қызмет ету білімнен емес, мінезден» дейді алаштың көсемі Әлихан Бөкейхан. Адам өмірі - іс-әрекеттер тізбегінен, басқалардың әрекеттерін қабылдаудан және оларға деген түрлі көз қарастардан тұрады. Кез келген әрекетті дұрыс түсініп, қабылдай білу, бойында көркем мінезді тәрбиелеу бірден бола қалатын дүние емес, алайда адамның өзін осы қабілетке баулып, тәрбиелеуге мүмкіндігі мол. Мінез - адамдарды басқа адамдардан жалпы тұлға ретінде айрықшалап тұратын қасиеттер жиынтығы болып табылады. Мінез-бұл тұлғаның тұрақты қасиеттерінің жиынтығы, ол адамның адамдарға қатынасынан

көрінеді. Мінез белгілі қатынаста адамның тәртібінде белгіленетін тұрақты, тұлғаның қажеттілігінің индивидуалды үйлесімі.

Адам мінезі бұл қалыптасқан жағдайдағы адамның бірден берілетін реакция жиынтығы емес, оның маңызды қылығын анықтайды. Мінез туралы айта отырып, біз көбінде адамның жағдайларға байланысты өзінің ерік жігері мен тұрақтылығымен өзі-өзі басқаруын айтамыз. Мінез өз дамуында темпераментпен тығыз байланысты. Мінезді тұлғаның құралды қасиетіне жатқызуға болады. Шын мәнінде мінез іс-әрекетті таңдау мақсатында көрінуі мүмкін, мінез мақсатқа жету үшін қолданылатын өзінің құралы ретінде қарастырылады. Данышпан Абай атамыз «Мен егер заң қуаты қолымда бар кісі болсам, адам мінезін түзеп болмайды деген кісінің тілін кесер едім» дейді. Демек, мінезді тәрбиелеуге болады. Сондай-ақ, Мәшһүр Жүсіп атамыз мынадай мысал келтіреді. «Аспанда ұшып жүрген құс пен даланың тарпаң жылқысын қолға үйрету арқылы адамзат баласы қанша табыстарға жетті. Осындай дала тағылары тәрбиеге көнгенде, адамның мінезі неге өзгермейді?» дейді. Ғұламалардың бұл сөздері мінез қасиетін тәрбиелеуге болатынына тағы бір дәлел.

Адам мінезіне енетін тұлғаның, негізгі белгілерін айта кететін болсақ, бірінші, бұл тұлғаның іс-әрекет таңдау мақсатындағы қасиеті. Мұнда анықталған мінез белгілері ретінде рационалдық, үнемшілдік және оған қарама-қарсы қасиеттер көрінуі мүмкін. Екінші мінез құрылысына берілген мақсатқа жету үшін бағытталған іс-әрекеттер кіргізілген: тұрақтылық, мақсатқа бағдарлылық, тізбектілік және альтернативтілік. Бұнда мінез темпераментпен емес, адамның ерік жігеріне жақын. Үшінші мінезге темпераментпен байланысты құралды белгілері кіреді: экстроверсия-интроверсия, тыныштылық-уайымшылдық, ұстамдық-импульсивтік. Адамдағы барлық осы мінез белгілерінің бір адамдағы үйлесімі оны белгілі түрге жатқызуға мүмкіндік береді [1].

Қазіргі американдық психологияда мінездің екі альтернативті анықтауларын қолданады. Мінез – тұлғаның этикалық және моральді жағдайы. Мінез – тұлғаның мотивациялық жағдайы. Ал ресейлік психологиялық әдебиеттерде мінездің мынандай анықтамалары кездеседі. А.Г.Шмелев, мінез – тәжірибеде игерілген дағды әдеттегі жалпы стилистика бұл арнайы әлеуметтік ортада индивидуалды тәжірибемен табылған нәтижелердің ұйымдасқан мінез-құлық үлгілерінің жалпы суреті деген. Мінез өмірде жүре пайда болатын индивидуалды байланыс, адамның тәжірибесінде өзіне деген, басқа адамдарға деген, берілген іске деген, басқа да қиындықтарға деген қатынаста берілетін тұлғаның тұрақты елеулі ерекшеліктері [2].

К.Платонов пен Н.Левитов мінез бұл адамның іс-әрекеті мен тәртібіне әсерін тигізетін индивидуалды жарқын берілген тұрақты қатысты психологиялық белгілері деген.

В.Бондеревскийдің «Тәрбие тәлімі» атты кітабында мінез арқылы әрбір адамның өзіне және басқа адамдарға, тапсырылған іске деген қатынасынан және адамдардың ішкі жан дүниесінің рухани менділігі нақтылы түрде көрінеді.

Бірқатар ғалым психологтар мен педогогтардың жағымды мінездің басты көрсеткіштерінің қатарына гуманизм басқа адамдарды құрмет тұту, өзін ұстай білушілік, моральдық ұстамдылық болу керек деген ұйғарулары орынды. Бізге мінезі мейірбан адаммен кездесу сүйсінерлік жайт. Бұл бәрінен бұрын, әрине адам бойындағы парасаттылық пен әдептіліктің басқа адамдардың көңіл-күйін, қуануы мен қайғысын түсіне білушіліктің барлығын білдіреді. Мінез тұқым қуаламайды, оны тәрбиелеуге болады және тәрбиелеу керек те. Белгілі психолог Б.М. Теплов мінез адамның болмысқа қатынасын білдіретін және оның күнделікті мінез – құлқында оның іс-әректінде көрінетін жеке басындағы елеулі қасиеттердің өзіне тән үйлесуі деп сипаттайды. Қоршаған орта адамның жеке басының қалыптасуына әсер етеді. Алайда, адам рухы неғұрлым күшті болса, соғұрлым ол басқаларға да әсер етеді. Балаларға қоршаған ортаға

қарсы тұру қиын, сондықтан ересектер балаға беретін тәлім тәрбиелерінде ненің жақсы екенін және неден аулақ болу керектігін көрсетуі керек. Ересектердің өз өмірін қандай етіп жасау керек, қандай мақсат қою керек және қандай адамдармен қарым қатынас жасайтынында әрине таңдау бар.

Кейбір психологтар мінездің ерекшеліктерін танып білу үшін оларды топ-топқа біріктіруді ұсынады. Бірінші топқа жеке адамның психикалық құрылымы мен оның негізін құрайтын адам мінезінің ең жалпылама жақтарын жатқызады. Бұған мысалы принциптілік, адалдық сияқты мінез ерекшеліктері енеді[3].

Екінші топқа – көпшілдік, ашық жарқындық келесі соларға қарама-қарсы томаға тұйықтық сияқты мінез ерекшеліктері жатыр. Сезімталдық, әдептілік, жолдастық сияқты бұларда да басқа адамдарға деген біздің қатынасымыз білінеді. Мінез ерекшелігінің ендігі бір маңызды тобы адамның өзіне деген қатынасын білдіреді. Бұған мысалы: қарапайымдылық, ұялшақтық, басқаның қамын ойлау және өзімшілдік жатады.

Мінез ерекшеліктерінің төртінші тобы: біздің әрқайсымыздың еңбекке, оқуға деген қарым-қатынасымызды білдіреді. Бұған инициатива, табандылық, өз беттілік, еңбек сүйгіштік, адалдық, ұқыптылық және оларға қарама –қарсы қасиеттер ынжықтық, селсоқтық, жалқаулық, қиыншылықтан қашу жатады.

Адамның мінезі оның жеке басынан бөлектенетін нәрсе емес. Мінез біздің әрқайсымыздың ең мәнді деген мынандай ерекшеліктерімізбен байланысты:

1. Адамның өзі алған бағыты мен сенуі енеді.
2. Қызуқандылық, салқынқандылық байқалатын биологиялық ерекшеліктер.
3. Жекелеген психикалық даму деңгейін айқындайтын іскерлік, дағды, әдет, білім енеді.

Мінез әрбір адамның жеке басының ең елеулі қасиеттерінің бірі болып табылады. Мінездің негізінде адамның моралдық ерік-жігері күнделікті мінез-құлқындағы ерекшеліктері және оның іс-әрекеттері жатады. Мінездің қалыптасуына кейбір дәрежеде табиғи ерекшеліктер әсер ететініне қарамастан, ол адамның белсенді және жан-жақты әрекеті арқылы дамып жетіледі. Сондықтан мінез ешқашан күні бұрын, алдын ала анықталып қояды деп жорамалдауға болмайды.

Адамның сыртқы ортамен байланысуы үшін жасайтын қатынастарының жиынтығы оның мінезін құрайды. Адамның үйреншікті әдеті болып қалыптасқан мінез бітістерінің кейде оның сыртқы ортамен жасайтын негізгі қатынастарына сәйкес келмейтін кездері де болады. Мәселен, біреудің қатал, не тымыр болуының негізінде адамды менсінбеу, тәкәпарсыну сияқты мінез қатынастарының тұрақты жүйесі жатпай, оның темпераментінің жүйке- жүйесінің тума қасиеттеріне байланысты қалыптасып кеткен әдеттерінің жатуы ықтимал.

Адам мінезінің ерекшеліктері – оның темпераменті оны қоршаған ортада бағдар ұстай білуі өмірдің өзгермелі жағдайларына икемделу қабілеттілігі – ми қабығындағы қозу және тежелу жүйке процестерінің күшімен қозғалғыштығына байланысты [4]. Бұл процестердің күшімен қозғалғыштығы адамның бүкіл өмір бойында жасалады және олар көбінесе тәрбие әдістері мен өсіп жетілетін жағдайларға байланысты болады. Мінез тұқымқуалаушылық арқылы адамның мінез-құлқын анықтамайтынын түсіну керек, олар тек адамның бір нәрсеге бейімділігін анықтайды. Мінез туа біткен қасиеттерден құралмайды, ол жүре қалыптасатын үрдіс. Осы жерде философ Ж.П.Сартрдың сөзін айта кетсек: «Маңыздысы, меннен нені жасағаны емес, жасалған дүниеден мен не жасап шығардым», демек, адамның мінезі өмір бойы дамып, өзгеріске ұшырауы мүмкін. Мінездің қалыптасуы адамның ойларымен, сезімдерімен және импульстарымен тығыз байланысты. Сондықтан адамның белгілі бір өмір салты қалыптасқан сайын оның мінезі де дамиды.

Пайдаланылған әдбиеттер тізімі:

1. Немов. Р.С 1-том "Психология" //Немов.Р.С – Владос 1999 ж
2. Психодиагностика личностных черт Автор: Шмелев А.Г. Жанр: Психодиагностика Издательство: Речь Год: 2002.
3. Гоноболин Ф. Н. Воля, характер, деятельность. – Минск: «Народное образование», 2003.
4. Алдамұратов.Ә "Психология"/Алматы.-«Білім» 1996ж

Аханова Г.Б.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ХАРАКТЕРА

В статье дается определение черт характера, рассматриваются концепции ученых, изучавших характер, группы черт характера, даются факторы, влияющие на формирование характера.

Akhanova G.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE CHARACTER

The article defines character traits, considers the concepts of scientists who have studied character, groups of character traits, and gives the factors that influence the formation of character.

ӘОЖ 373.

Әбілхамит Ш.С.

«Bolashaq» академиясы» ЖММ, Қарағанды, Қазақстан Республикасы
4 курс студенті
abilkhamit.00@mail.ru

Жапанова Р.Н.,

«Bolashaq» академиясы» ЖММ, Қарағанды, Қазақстан Республикасы п.ғ.м.,
аға оқытушы
riza_70@bk.ru

Ешмуратова Д.С.

«Bolashaq» академиясы» ЖММ, Қарағанды, Қазақстан Республикасы
п.ғ.к., доцент
Eshmuratova.2010@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Мақалада бастауыш сынып оқушыларында сауат ашу пәні білім беру процесінде практикалық жұмыстарды қолдануға байланысты сұрақтар ашылады. Сауат ашу оқытудың нәтижесінде оқушылар мыналарды білуі керек: жазу, оқыту, мәтінді оқу. Мұның бәріне сауат ашу сабақтарындағы практикалық іс-шаралар мен практикалық мазмұндағы тапсырмалар ықпал етеді.

Жас ұрпақты оқыту мен тәрбиелеу сапасын жақсарту мұғалімдерге жүктелген. Мұның өзі оқытудың тиімді әдістерін іздестіруді, сабақ сапасын жаңа деңгейге көтеруді талап етеді. Қазіргі кезде жалпы білім беретін орта мектептердің алдында үлкен міндеттер тұр. Ол заман талабына сай, рухани дүниеге бай жас жеткіншектерді тәрбиелеп шығару. Бала өмірінде бастауыш сынып мұғалімінің алатын орны зор. Мектеп

табалдырығын жаңа аттаған жас ұланға білім беретін, оның ой-қиялын дамытатын, рухани дүниесін нұрландыратын бастауыш сынып мұғалімі. Кішкентай шәкірттер өзінің «Ана мектебінен» яғни отбасы мектебінен алғанын енді мектепте өзінің ұстазы арқылы әрі қарай дамытады. Сөйтіп, олар мұғалімнің көмегімен оқудың, жазудың, ойланудың дағдыларын қалыптастырады. Осы жұмыстардың жүзеге асуын қамтамасыз ететін пән «Сауат ашу» пәні болып табылады [1].

«Сауат ашу» пәні - бастауыш білім беру процесінде оқушыларға ана тілінің байлығын меңгертудің алғашқы сатысы. Пәннің негізгі мақсаты - оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру, байланыстырып сөйлеуге үйрету, алғашқы грамматикалық мағлұматтарды меңгерту болып табылады. Сауат ашудың әрбір кезеңінің өзіндік ерекшелігіне байланысты міндеттері белгіленген. Оқушылардың оқу және жазу дағдыларын қалыптастыру, байланыстырып сөйлеу тілін дамыту жұмыстары әліппе кезеңінің негізгі міндеттеріне жатады. Оқуға үйретуде: сөзге дыбыстық – әріптік талдау жасау, дыбыстар мен әріптерді оқу және жазу, әртүрлі буынды сөздерді оқу, қысқа сөйлемдерді, шағын мәтіндерді оқу, әртүрлі дауыс ырғағындағы сөйлемдерді, байланысты мәтіндерді дұрыс, саналы түсіп, мәнерлеп, шапшаң оқу секілді жұмыстар жүргізіледі [2].

Оқу - өте күрделі психологиялық процесс. Бастауыш сынып оқу сабағында оқушының дағдысын қалыптастыру негізінде оқығанды қабылдау түсіну мүмкіндігін арттыру мақсатында көзделеді. Оқу-жазудың бірінші кезеңінде балаларды жай оқыту керек. Бірақ балалар өте жай оқыса, сөз бен сөзді, сөйлем мен сөйлемді өзара байланыстыра алмай ақырында мәтінің мазмұнына түсінбей қалуы мүмкін. Сондықтан балалардың оқу шапшаңдығын арттыра түсуіміз керек. Есте сақтайтын бір нәрсе оқу шапшаңдығымен сөздерді таза қатесіз, әрі түсініп оқу қатар дамуы керек. Баланың түсінуі арта түссе, ол өзінен өзі шапшаң оқи бастайды. Оқушы берілген тапсырманы асықпай, орындап ұқыпты үйренуге жөн. Оқу процесінде де солай. Асығыс оқыған бала үнемі қате жібереді. Сауатты оқу дағдысын қалыптастыру үшін оқушыны оқуға ынталандыру керек. Бастауыш сынып оқушыларының оқуға ынталандыратын шығарманың бір түрі - ертегі. Ертегінің мәтіндері өте қолайлы, әрі қайыра оқытуға ыңғайлы. Өйткені ертегішілерде бір-біріне ұқсас қайталанып отыратын тұстары кездеседі. Оқушыны түсініп оқуға төселдіріп оқуға олармен шығарманы оқымас бұрын дайындық әңгіме жүргізу. Балар үшін белгісіз, таныс өмірден жазылға әңгімені оқығанда балалар нақты ешнәрсені көзге елестете алмайды. Сондықтан мұндай жағдайда алдын ала әңгіме жүргізудің орны ерекше деп есептейміз.

Сонымен оқушы дұрыс түсініп, әрі мәнерлеп оқыған сайын оқытудың мәні арта түспек. Мәнерлеп оқу бұл оқытудың әсіресе бастауыш сыныптар үшін мәні зор. Мәнерлеп оқыған оқушы оқуды жете меңгергендігін көрсетеді. Оқытудың шыңы оқушылардың мәнерлеп түсініп, сауатты оқуға үйрету деп білемін.

Бүгінгі таңда оқушыларға сапалы білім беру үшін көптеген жаңа амал-тәсілдер, жаңа әдістер қолданылуда. Сондай жаңа инновациялық әдістердің бірі – интерактивті әдістер арқылы оқыту. Интерактивті әдістер, әсіресе бастауыш сынып оқушыларына сабақ үстінде еркіндік беруімен құнды. Оқыту барысында оқушылар бір-бірімен тығыз танымдық, қатысымдық байланысқа түседі және осы арқылы бір-бірін оқытады, үйретеді. Интерактивті сөзінің өзі (латынша interaction – интеракция, яғни өзара әсер ету) өзара әсер етуді білдіреді. Бастауыш сынып оқушыларының ауызша сөйлеу дағдыларын интерактивті әдістер арқылы қалыптастыру барысында оқушылар сабақта белсенді іс-әрекеттер жасап, өтілген материалдарды және алдарында тұрған тапсырмаларды ұжым болып шешеді, бірін-бірі оқытады, бір-біріне үйретеді. Интерактивті әдістер арқылы өтілген сабақтарда оқушылардың үш жақты белсенділігі артады. Ең алдымен, оқушылардың қимыл белсенділігі артады.

Ал оны арттыру жолдары мынадай:

- оқушылар түсінбеген жерін орнынан тұрып, екінші оқушыдан еркін сұрауы;
- жақсы оқитын оқушы өзінің микротобындағы нашар оқитын оқушыларға үйретуі;

- оқушылар тапсырма бойынша бір-бірімен сөйлесіп, ақылдасып отыруы;
- оқушылардың тапсырманы орындап болғаннан кейін бірін-бірі тексеруі.

Екіншіден, оқушылардың әлеуметтік белсендігін арттыру қажет. Оның жолдары:

- оқушылар өзара бір-біріне сұрақтар береді;
- оқушылар сабақта өзара пікірлеседі.

Қиын сұрақтарға қарсы топтың оқушылары еркін жауап береді.

Үшіншіден, оқушылардың танымдық белсендігін арттыру қажет. Оның жолдары төмендегідей:

- оқушылар қарсы жақтың пікіріне өзіндік пікір айта білу;
- өзінің микротобындағы жолдастарының сөздеріне қосымша, не пікірге қосылатыны жөнінде өзіндік пікір білдіру [3].

Интерактивті әдістер қолданылған сабақтарда сыныпты екі немесе үш, төрт микротоптарға бөліп, барлығына бірдей бір тапсырма, не әр микротопқа бөлек-бөлек тапсырма берілуі мүмкін. Бұл оқу бағдарламасына қарай сабақ мақсатын таңдағанда анықталады.

Біз, бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, оқушылардың ауызша сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда пікірталасқа негізделген және оқыту процесінде қолданылатын интерактивті әдістерді ғана пайдаландық. Бірінші сынып оқушыларының ауызша сөйлеу дағдыларын қалыптастырудағы пікірталас сабақтарында берілетін тапсырмалар оқушыларды қызықтыруға, олардың диалогтік және монологтік сөйлеу дағдыларын жетілдіруге, ауызша сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталды. Оқушыларға тәрбиелік мағынасы жоғары ұлттық педагогика элементтері бар шешендік сөздер, мақал-мәтелдер үйретілді. Мысалы, еңбек жайлы мынадай мақал-мәтелдерді еске түсірейікші: «Еңбек бәрін де жеңбек», «Не ексең, соны орасың», «Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей», «Еңбектің наны тәтті», т.б. Оқушылар осындай мақалдарды айтып дағдыланғаннан кейін, өздерінің осы мақалдар жайлы ойларын айтуға үнемі үйрету керек. Мұның бала тілін дамытудағы маңызы зор [4].

Сонымен бірге оқушыларға затты суреттеп беру тапсырмасы беріледі. Мұндай тапсырмалар оқушылардың өзіндік пікір айту дағдыларын қалыптастырады. Тапсырманың маңызы: біріншіден, оқушылар бір-біріне сұрақтарды дұрыс қоюға дағдыланады, екіншіден, осы сұрақтарға дұрыс жауап беруге үйренеді, үшіншіден, оқушылардың затты суреттеу арқылы қиялы дамиды. Оқушылар осы тапсырмада өздері жасырып тұрған заттың атын атамай, тек оның қасиеттерін атайды. Мысалы, допты жасырып тұрған оқушы алдымен доптың түрін, түсін, қасиеттерін суреттейді. Қалған оқушылар жасырған балаға сұрақтар беру арқылы оның не зат екенін табуға тырысады. Бұл жерде әр бала өзіндік пікір айтып, жасырылған заттың жауабы не екенін өзінше тауып, оны дәлелдейді. Бірінші сынып оқушыларының осындай тапсырмалар арқылы ауызша сөйлеу дағдылары ғана қалыптасып қоймай, сонымен қатар олардың логикалық ойлау қабілеттері, сабаққа қызығушылықтары артты. Тапсырманың бұл түрі әсіресе кіші жастағы оқушылардың өз пікірін дәлелдеуге, басқа бір оқушының не мұғалімнің көзқарасын құрметтеуге, сол көзқарасқа өзінікі дұрыс болса, қарсы шығу дағдыларын қалыптастырады.

Сондай-ақ, бастауыш сынып оқушыларының сөйлеу дағдыларын қалыптастыру тапсырмалары арқылы оқушыларда мынадай дағдылар мен біліктер қалыптасты:

а) шәкірттердің ізденушілік қабілеттері дамып, шығармашылықпен жұмыс істеуге үйренді;

- ә) балалар өз ойларын дәлелдеп беруге, логикалық жүйелілікпен айтуға дағдыланды;
- б) жаңа тақырыпты игерді;
- в) оқушылардың ауызша сөйлеу дағдылары қалыптасты [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Назарбаев зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымы. Әдебиеттік оқу, оқу жоспары, 2017-2018 оқу жылы, 2-сынып.
2. Әдебиеттік оқу. Жалпы білім беретін мектептің 3-сыныбына арналған оқулық. 2 бөлімді. / 1-бөлім. Б. Т. Қабатай, Ү. К. Зейнетоллина, В. А. Қалиева. – Алматы: Атамұра, 2018. – 128 б.
3. Әдебиеттік оқу. Жалпы Білім беретін мектептің 2-сыныбына арналған оқулық: 2 бөлімде / Б.Т.Қабатай – Алматы: «Атамұра», 2017.
4. Әдебиеттік оқу. Жалпы Білім беретін мектептің 4-сыныбына арналған оқулық: 2 бөлімде / Б. Т. Қабатай, Ү. К. Зейнетоллина, Д.К. Тлеулесова. – Алматы: «Атамұра», 2018.
5. Әдебиеттік оқу әдістемесі: «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының студенттеріне арналған оқу-әдістемелік құрал / Д.Х. Кушмурзина, К.Б. Шинбулатова. – Қостанай: Қостанай мемлекеттік педагогикалық университетінің баспасы, 2018. – 152 б.

**Әбілхамит Ш.С., Жапанова Р.Н., Ешмуратова Д.С.
ФОРМИРОВАНИЕ У УЧАЩИХСЯ НАВЫКОВ ЧТЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ**

В статье раскрываются вопросы, связанные с применением практических работ в образовательном процессе по предмету «грамотность» у учащихся начальных классов.

В результате обучения грамоте учащиеся должны знать: письмо, обучение, чтение текста. Всему этому способствуют практические занятия на уроках грамотности и задания практического содержания.

**Abilkhamit Sh. S., Zhapanova R. N., Eshmuratova D. S.
FORMATION OF STUDENTS ' READING SKILLS IN ELEMENTARY SCHOOL**

The article reveals issues related to the use of practical work in the educational process in the discipline "literacy" of Primary School students.

As a result of literacy training, students should know: write, read, read the text. All this is facilitated by practical classes in literacy classes and tasks of practical content.

Балғожина Л. Б.

«Ақбауыр бастауыш мектебі» КММ, Шет ауданы, Қарағанды облысы,
Қазақстан Республикасы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада бастауыш сыныпта дидактикалық ойындарды қолданудың ерекшеліктері, бастауыш сынып оқушыларының ойнайтын ойын түрлері қарастырылған.

Балалық шақ - бала бойына адамгершіліктің негізін қалайтын кез. Сондықтан да бала бойына жас кезінен бастап ізгілік, мейірімділік, инабаттылық сезімдерін қалыптастыру ата-аналар мен ұстаздардың міндеті. Балалардың жан-жақты дамуы үшін ойынның рөлі ерекше.

Бірінші сынып шәкірттеріне тиянақты білім беру мұғалімнің шағармашылық ізденісі мен шеберлігін қажет етеді. Мұның өзі көп жағынан олардың әлі ойын баласы екендігімен байланысты. Сондықтан сабақ оларға тартымды болу үшін тақырыпқа сәйкес ойындар таңдап алып, сабақ барысында ұтымды пайдалану керек. Сонда ғана барлық баланы сабаққа ынталы қатыстыруға болады. Жалпы бастауыш сынып оқушыларының ойнайтын ойын түрлеріне тоқталатын болсақ, олар:

1. Дидактикалық ойындар.
2. Сөздік - дидактикалық ойындар.
3. Рольді сюжетті ойындар.
4. Драмалық ойындар.
5. Шығармашылық ойындар.
6. Әдеби – музыкалық ойындар.

Осылардың ішінде дидактикалық ойындардың маңызы зор. Әрбір мұғалім сабақ процесінде қандай дидактикалық ойын қолданылатынын күні бұрын сабақ мазмұны мақсатына сай лайықтап алғаны жөн. Өйткені мектепке келген балалар үшін қызықты әрекет бола отырып, оларды тәрбиелеу мен дамытудың аса маңызды құралы болып табылады. Бірақ ол ұйымдастырылған педагогикалық процеске еңгізілгенде ғана сондай құралға айналады. Ойынның дамуы мен орнығуы оны нақ осылай тәрбиелеу құралы ретінде пайдалануға көп байланысты.

Бірінші сынып балаларын оқытып тәрбиелеуде балалар игеруге тиісті бағдарламалық мазмұнды сұрыптап, жоспарлайды. Оның дидактикалық және ойын міндеттерін, қимыл мен ережелерін ойланған нәтижесін дәл белгілейді. Ол ойынның өзіндік ерекшелігі мен өз әрекетін сипатын бұзбастан, оның өзіндік бүкіл барысын жобалағандай болады.

Ойынды педагогикалық процеске еңгізе отырып, тәрбиеші балаларды ойнауға, А.С.Макаренконың сөзімен айтқанда «Жақсы ойын» жасауға үйретеді. Мұндай ойынға мынадай сала тән: мазмұнның тәрбиелік-танымдық құндылығы, бейнеленетін түсініктердің толықтығы мен дұрыстығы, ойы, іс-әрекеттерінің орындылығы, белсенділігі, ұйымшылдығы және шығармашылық сипаты, жеке балалардың және барлық ойнаушылардың мүдделерін ескере отырып, ойында ережелерге бағыну және соларды басшылыққа ала білуі ойыншықтар мен ойын материалдарын мақсаткерлікпен пайдалану, балалардың қарым-қатынастардың игі тілектестігі және көңіл-күйлерінің шаттығы.

Ойынды басқара жүріп, мұғалім баланың жеке басының ерекшелігіне, оның сапасына, сезіміне, ерік-жігеріне, мінез-құлқына ықпал жасайды. Ойынды ақыл-ой

адамгершілік, эстетикалық және дене тәрбиесінің мақсаттары үшін пайдаланылады. Ойын процесінде балалардың білімі мен ұғымы айқындалып, тереңдей түседі. Ойында қайсы бір рөлді орындау үшін бала өзінің түсінігін ойын әрекетіне көшіруге тиіс. Кейде адамдардың еңбегі туралы нақты іс- әрекеттер, өзара қарым-қатынастар туралы білімдер мен түсініктер жетімсіз болып шығады да, соларды толықтыру қажеттігі балалардың сұрақтарынан көрінеді. Ұстаз сол сұрақтарға жауап қайтарады да, олардың ойын кезіндегі әңгімелеріне құлақ түреді, ойнаушылардың өзара түсінуіне, келісуіне көмектеседі.

Демек, ойын балалардың соған дейінгі білімдері мен түсініктерін баянды етіп қана қоймайды, сонымен бірге белсенді таным іс-әрекетінің өзінше бір формасы болып табылады, соның барысында олар мұғалімнің басшылығымен жаңа білім меңгереді.

Ойын процесінде балалардың өздері ойнаушылардың мінез-құлқы мен өзара қарым-қатынасын анықтайтын және реттейтін ереже белгілейді. Ереже ойынға ұйымшылдық, тұрақтылық сипат береді, оның мазмұның баянды етеді және қарым-қатынас пен өзара қарым-қатынастардың одан әрі дамуын күрделене түсуін анықтайды. Сонымен бірге ойын ережесі жасқаншақ, ұялшақ балалардың ойынға белсендірек қатысуына көмектеседі.

Ойын бала үшін - нағыз өмір. Егер ұстаз ойынды ақылмен ұйымдастырса, ол балаларға ықпал жасауға мүмкіндік алады.

Балаларды оқытып, тәрбиелеуде әр тарапты ойын элементтерін қолдану тиімді әдістердің бірі болып саналады. Бұған оқыту кезеңінде ерекше мән берілуге тиіс. «Ойын баласы» деп есептелетін бұл жастағы шәкірттердің оқу-білімге қызығуын өзіндік еңбектің қарапайым түрін үйренуі айналадағы қоғамдық өмірді танып, білуі ойын арқылы іске асады.

Ол өмірден алған әсерін ойында бұлжытпай бейнелейді. Баланың ойы көрнекілікке, образдылыққа негізделетіндіктен, сабақ мазмұнына орай ойын әдісін орнымен қолданудың маңызы зор.

Ойын оқушының ой-өрісін, қиял сезімін дамытып, сөйлеу тілінің жетілуін, еркін пікір алысу, диалог, монолог, түрінде өзара сөйлесу машықтарын қалыптастырады. Дұрыс ұйымдастырылған ойын негізінде баланың қоғамдық, әлеуметтік сезімі оянады. Ұжымдық еңбек ету процесіне үйреніп, бірлесе қызмет атқару нәтижесінде олардың жолдастық, достық, ынтымақтары нығаяды.

Оқытуда қолданылатын ойын әдістері - ойынның нақ өзі емес, ойын түріндегі әдісі. Ол логикалық, дербес орындалатын жаттығу жұмыстарына балалардың зейінін аударып қызықтыру, сабаққа белсенділігін арттыру, алған білімін тиянақтау, кеңейту, кейде сабақты түсіндіру мақсатында қолданылады. Ойын әдістерін қолдана өткізілген сабақтар, жаттығу жұмыстары баланың сөзге белсенділігін арттырып, олардың ойлау, қабылдау әрекеттерін кеңейту, білім сапасын тереңдете тиянақтай түсуге жәрдемдеседі. Ойынның танымдық сипаты жөнінде М.Горький «Бала ойынды сүйеді. Ойнағанда не болса, соның бәрімен де ойнайды, ол өзінің айналасындағы дүниені ойын және ойынның үстінде тез таниды. Бала сөзбен де ойнайды, осы сөзбен ойнағанда өз ана тілінің нәзік жерлерін үйренеді, тілдің музыкасын ұғады» дегені мәлім.

Ана тілі сабағында оқушылардың сөйлеу тілін дамыту ісінде сабақта, сабақтан тыс уақытта қолданылатын дидактикалық, сөздік, шығармашылық, сюжеттік, рольді ойындардың маңызын ерекше атап көрсетуге болады.

Оқушының математикалық тілде дұрыс сөйлеп үйренуге бағыт беретін ойындардың бір түрі - сөздік ойындар. Сөздік ойындар әр сабақта жүйелі жүргізілуі тиіс. Сол арқылы балалар тапқырлыққа, шапшаңдылыққа, ауызша және жазбаша есептеуге дағдыланады. Математика сабағында есептеуге үйрету, математикалық диктантпен жұмыс, сұрақ-жауап әдістерін қолдану қажет. Өтілетін тақырып бойынша әр түрлі ойын түрлерін жүргізуден басқа анаграмма, ребустар, сөзжұмбақтар, өлең есептер қолдану,

түрлі дидактикалық материалдарды пайдалану оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырады. Сол сияқты қимылды ойындардың да тиімділігі бар. Қимылды ойындар да бала ағзасын жетілдіріп, ақыл-ойының дамуына үлкен әсер етеді. Көңіл-күйі артып, жүйелері жақсарады .

Басты мәселе, мұғалім сабақта ойын элементтерін жүргізбес бұрын, оның міндеті мен мақсатын, жүргізу тәртібін балаларға айтып, дайындауы тиіс. Ойынға қажетті құралдарды, күні бұрын дайындау қажет. Сондықтан да бірінші сыныпта оқитын сабақ көбінесе ойын ретінде өтіледі. Ойын да, оқу мен еңбек сияқты, баланың іс-әрекетінің бір түрі. Ойынның барысында баланың жеке қасиеттері қалыптасады. Бұл жастағы балалар айналадан көрген түйгенін бағдарлап, байқағанын, естігенін-білгенін ойынмен бейнелейтінін байқау қиын емес.

Сонымен қорытындылай келе, ойын арқылы қоршаған дүниені бейнелей отырып, олардың өмірге көзқарасы қалыптасады, шығармашылық іс-әрекеті дамиды, өзіне ойын кезінде сенімі артып, күш-жігерін білдіруге жол табады, үлкендердің іс-әрекетіне еркін араласып, қарым-қатынасқа түседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Құрмалина Ш. «Математикада дидактикалық ойындар және қызықты тапсырма». Алматы «Атамұра» 2007.
2. Наурызбайқызы Ә, С.Мұхамедқызы «Математикадан дидактикалық ойындар және қызықты тапсырмалар». Алматы «Рауан» 2000.
3. Оразбекова А. «Дидактикалық ойындардың маңызы» *Бастауыш мектеп*. 2000 Б.40-44

Балгожина Л. Б.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье рассмотрены особенности использования дидактических игр в начальной школе, виды игр, в которые играют учащиеся начальной школы.

Balgozhina L.B.

FEATURES OF THE USE OF DIDACTIC GAMES IN ELEMENTARY SCHOOL

The article discusses the features of the use of didactic games in elementary school, the types of games played by elementary school students.

Балтабекова З.К.

zamzagulbaltabekova@gmail.com

учитель начальных классов

КГУ «Туздинская ОШ» Карагандинская обл, Бухар-Жырауский район,
Республика Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКЕ МАТЕМАТИКИ

В данной статье рассматривается проблема функциональной грамотности на уроках математики в начальных классах. Сущность функциональной грамотности состоит в способности личности самостоятельно осуществлять деятельность учения, а также применять все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах жизни.

Какие же умения и качества необходимы человеку 21 века?

Человек должен быть функционально грамотным.

Что же такое «функциональная грамотность»? Функциональная грамотность есть определенный уровень знаний, умений и навыков, обеспечивающих нормальное функционирование личности в системе социальных отношений. Функциональная грамотность – способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней [1].

В настоящее время в Казахстане одной из важнейших задач современной школы – формирование функционально грамотных людей.

Функционально грамотная личность – это человек, ориентирующийся в мире и действующий в соответствии с общественными ценностями, ожиданиями и интересами. Основные признаки функционально грамотной личности: это человек самостоятельный, познающий и умеющий жить среди людей, обладающий определёнными качествами, ключевыми компетенциями.

Одной из составляющей функциональной грамотности – это математическая грамотность учащихся. Математическая грамотность – это способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живёт, высказывать обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему человеку.

В определении математической грамотности основной упор сделан не на овладение предметными умениями, а на функциональную грамотность, позволяющую свободно использовать математические знания для удовлетворения различных потребностей, как личных, так и общественных. Согласно этому основное внимание нужно уделять проверке способностей учащихся использовать математические знания в разнообразных ситуациях, требующих для своего решения размышлений и интуиций. Для этого необходимо иметь значительный объем математических знаний и умений, которые не сводятся к знанию математических фактов, терминологии, стандартных методов. Необходимо, чтобы ученик не только получал предметные знания, но и после окончания начальной школы успешно применял эти знания и в старших классах. Поэтому перед учителем ставится задача формировать на уроках математическую грамотность. Для этого используются такие образовательные технологии, как проблемное обучение, развивающее обучение, обучение развитию критического мышления, исследовательское обучение.

Три составляющие математической грамотности:

- умение находить и отбирать информацию;
- производить арифметические действия и применять их для решения конкретных задач;

- интерпретировать, оценивать и анализировать данные.

Учащиеся, овладевшие математической грамотностью, способны:

- распознавать проблемы, которые возникают в окружающей действительности и могут быть решены средствами математики;

- формулировать эти проблемы на языке математики;

- решать проблемы, используя математические факты и методы; анализировать использованные методы решения;

- интерпретировать полученные результаты с учетом поставленной проблемы;

- формулировать и записывать результаты решения [2].

Предмет «Математика» играет важную роль в развитии функционально грамотной личности в начальной школе. Его содержание направлено на формирование функциональной грамотности и основных компетенций. Математика является для младших школьников основой всего учебного процесса, средством развития логического мышления обучающихся, воображения, интеллектуальных и творческих способностей, основным каналом социализации личности.

Развитие логического мышления школьников основывается на решении нестандартных задач на уроках математики, которые требуют повышенного внимания к анализу условия и построения цепочки взаимосвязанных логических рассуждений. Они позволяют рассматривать объект с разных точек зрения, учат анализу, синтезу, оценочным суждениям, воспитывают внимание, способствуют развитию познавательного интереса и активности учащихся. Занимательный материал по математике помогает активизировать мыслительные процессы, развивает познавательную активность, наблюдательность, внимание, память, поддерживает интерес к предмету. Задания предполагают повысить у учащихся мотивацию к изучению предмета, развить аналитико-синтетические способности, сообразительность, математическую речь, гибкость ума.

В учебниках по обновленной системе образования уже включены задания на развитие логического мышления.

Один из примеров из учебника математики 1 класса [3].

На тренировке в понедельник Арман прыгнул дальше, чем в среду, но ближе, чем в субботу. В какой день он совершил самый удачный прыжок?

В любой задаче заложены большие возможности для развития логического мышления. Наибольший эффект при этом может быть достигнут в результате применения разных форм работы над задачей.

Работа над решенной задачей.

Это путь к выработке твердых знаний по математике. В методике работы на этой ступени выделяются следующие этапы:

1 этап – ознакомление с содержанием задачи;

2 этап – поиск решения задачи;

3 этап – выполнения решения задачи;

4 этап – проверка решения задачи.

Решение задач разными способами.

Это умение свидетельствует о достаточно высоком математическом развитии.

Мастер изготовил 12 кожаных плетей (камчей) и 8 шлемов. Все изделия он упаковал в 2 коробки. Сколько изделий в каждой коробке? [4].

Пошаговое объяснение:

Кожаных плетей - 12 шт.

Шлемов -8 шт.

Все упаковано в 2 коробки

1 коробка - ? изделий

Способ 1

$12+8=20$ изделий всего

$20:2=10$ изделий в 1 коробке

Способ 2

$12:2=6$ плетей в одной коробке

$8:2=4$ шлема в одной коробке

$6+4=10$ изделий в одной коробке

В любой задаче заложены большие возможности для развития логического мышления. Так, при решении задачи ученик выполняет анализ: отделяет вопрос от условия, выделяет искомые и данные числа; намечая план решения, он выполняет синтез, пользуясь при этом конкретизацией (мысленно рисует условие задачи), а затем абстрагированием (отвлекаясь от конкретной ситуации, выбирает арифметические действия), в результате решения задач ученик обобщает знание связей между данными в условии задачи.

Нестандартные логические задачи – отличный инструмент для такого развития.

Наибольший эффект при этом может быть достигнут в результате применения различных форм работы над задачей:

1. Объяснение готового решения задачи (повторный анализ - это путь к выработке твердых знаний по математике).

2. Представление ситуации, описанной в задаче и ее моделирование:

- с помощью отрезков;

- с помощью рисунка;

- с помощью чертежа.

3. Решение задач с помощью таблицы.

4. Построение дерева возможностей.

5. Объяснение хода выполнения решения задачи, используя слова «если не..., то».

6. Самостоятельное составление задач учащимися.

7. Решение задач с недостающими или лишними данными.

8. Постановка или изменение вопроса задачи.

9. Использование приема сравнения задач и их решений.

10. Закончить решение задачи.

10. Составление аналогичной задачи с измененными данными.

Из всего вышесказанного следует, что на формирование функциональной грамотности учащегося, особое влияние имеет его обучение в начальной школе. В обществе, осуществляющем переход к экономике знаний, процесс овладения компонентами функциональной грамотности продолжается всю жизнь. Развитие функциональной грамотности основано, прежде всего, на освоении предметных знаний, понятий, ведущих идей.

Современные дети приходят в школу с желанием действовать, к тому же, действовать успешно, им нравится на уроке не просто слушать, а ставить вопрос, обсуждать проблемы, брать интервью, принимать решение, придумывать, фантазировать и тому подобное. Если учитель постоянно организует на своих уроках такую деятельность, то учеба будет успешной, а добытые знания — качественными.

Список использованных источников:

1. Мацкевич, В., Крупник, С. *Функциональная грамотность [Текст] // Всемирная энциклопедия: Философия. - Минск, Харвест, 2001. - 312 с.*
2. Лавриенко Т.А. *Как научить детей решать задачи: Методические рекомендации для начальных классов. Саратов: Лицей, 2000. – 64 с.*
3. А.Б. Акпаева, Л.А. Лебедева, М.Ж. Мынжасарова, Т.В. Лихобабенко. *Математика. Учебник для учащихся 1 класса общеобразовательной школы. Часть 2. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2021. – 152 с.*
4. А.Б. Акпаева, Л.А. Лебедева, М.Ж. Мынжасарова, Т.В. Лихобабенко. *Математика. Учебник для учащихся 3 класса общеобразовательной школы. Часть 3./– Алматы: Алматыкітап баспасы, 2019. – 108 с.*

Балтабекова З.К.

**МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ
ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Бұл мақалада бастауыш сыныптардағы математика сабақтарындағы функционалдық сауаттылық мәселесі қарастырылады. Функционалдық сауаттылықтың мәні жеке тұлғаның оқу-жаттығу қызметін өз бетінше жүзеге асыру қабілетінен, сондай-ақ өмірдің әртүрлі салаларында өмірлік міндеттердің кең ауқымын шешу үшін өмірде үнемі алған барлық білімдерін, қабілеттері мен дағдыларын қолданудан тұрады.

Baltabekova Z.K.

**FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN
IN A MATH LESSON**

This article discusses the problem of functional literacy in mathematics lessons in elementary grades. The essence of functional literacy consists in the ability of a person to independently carry out the activity of teaching, as well as to apply all the knowledge, skills and abilities constantly acquired in life to solve a wide range of life tasks in various spheres of life.

УДК 373.2

Бокижанова Г.К.

к.п.н., доцент

Академия «Volashaq», город Караганда, Республика Казахстан
galiyakaz68@gmail.ru

Бреннер С.В.

Воспитатель, мини-центр «Күншуақ» при КГУ «ОШ им. С. Муканова
brenner.1970@mail.ru

**К ПРОБЛЕМЕ ДЕЗАДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ДОШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА**

В статье описаны сложности адаптационного процесса, возникающие у детей младшего дошкольного возраста при поступлении в ДОО (дошкольную образовательную организацию). А также даны общие рекомендации по борьбе с проблемой дезадаптации для родителей.

Как отмечает Калдыбаева Т.Ж. детский сад – это первый внесемейный институт, первое воспитательное учреждение, с которым вступают в контакт дети. Поступление ребенка в детский сад и начальный период нахождения его в группе характеризуются существенными изменениями окружающей среды, его образа жизни и деятельности, способно вызвать эмоциональный стресс [1].

В современном образовательном пространстве остро стоит проблема дезадаптации детей при поступлении в дошкольную образовательную организацию. С поступлением в детский сад, в жизни ребенка происходит огромное количество изменений. Меняется привычный уклад жизни и социальное окружение ребенка. Резко изменившиеся условия развития приводят дошкольника к большому количеству стрессовых ситуаций, которые при длительном воздействии на психику ребенка могут послужить причиной невротизации, нарушений поведения, а также стать предпосылками для развития соматических заболеваний [2].

В этой связи психолого-педагогическое сопровождение процесса адаптации является неотъемлемой частью работы педагога-психолога в дошкольной образовательной организации. Задача педагога-психолога как специалиста состоит в том, чтобы помочь справиться с дезадаптацией и ее последствиями всем участникам образовательного процесса: воспитанникам ДОО, их родителям, а также педагогическим работникам. Дезадаптация, осложняя работу воспитателей, негативно влияя на психологическое благополучие детей и их родителей, нередко становится серьезной проблемой первой ступени дошкольного образования. От итогов разрешения проблемы дезадаптации зависит дальнейшее психологическое состояние детей при посещении детского сада. Для благоприятного прогноза развития необходимо, чтобы дети, находясь в стенах образовательной организации, чувствовали себя максимально комфортно.

Стоит отметить, что на адаптацию ребенка влияют не только изменяющиеся социальные условия, но и особенности его развития. Уровень освоения речи, игровой и конструктивной деятельности, физическое развитие — вот те факторы, которые влияют на процесс адаптации «изнутри». Также важным аспектом для преодоления проблемы дезадаптации является изучение внутрисемейных взаимоотношений, типа привязанности и отношений с матерью или лицом ее заменяющим [3].

Степень тяжести адаптации можно определить по характеру и особенностям первых двух периодов. Ученые, занимающиеся проблемой адаптации детей младшего дошкольного возраста, такие как Н.М. Аксарина Л.В. Белкина, Н.В. Соколовская выделили степени тяжести адаптации.

- Легкая степень адаптации. Существуют следующие признаки: к двадцатому дню пребывания в дошкольном образовательном учреждении у ребенка нормализуется аппетит и сон; настроение становится бодрым, в сочетании с утренним плачем; ребенок поддается утренним прощаниям с близкими взрослыми, быстро отвлекается, ему становятся интересны другие взрослые.

- Средняя степень адаптации. Характерными особенностями являются: нарушения в общем состоянии, которые длятся продолжительное время; сон и аппетит восстанавливаются спустя 20 – 40 дней, также по прежнему нарушен аппетит и сон; в течение месяца настроение несбалансированное, плаксивость в течение всего дня; поведение восстанавливается к 30 дню пребывания в детском саду.

- Тяжелая степень адаптации. Выступают следующие признаки данной адаптации: трудное засыпание и непродолжительный или прерывистый сон, который сопровождается вскрикиваниями и плачем во сне; сильно снижается аппетит и надолго, так же может возникнуть упрямый отказ от еды, невротическая рвота при носильном кормлении; плохое настроение, ребенок много и долго плачет, поведенческие реакции приходят в норму к шестидесятому дню пребывания в дошкольном учреждении; отношение к близким лишено практического взаимодействия; нормального общения с

детьми практически нет, так как отношение к ровесникам избегающее или агрессивное; проявляется отказ от участия в любой деятельности; речь не используется, или имеет место задержка речевого развития по сравнению с другими детьми; игра ситуативная, в лучшем случае, кратковременная [4].

Согласно данным исследователей, тяжелая степень адаптации, может наблюдаться в двух вариантах: при первом варианте тяжелой адаптации страдает соматическое состояние ребенка, он начинает болеть. Это, в свою очередь, отрицательно отражается на состоянии активности его организма, общем психосоматическом уровне, показателях физического и нервно – психического развития. В этом случае респираторные заболевания проявляются более трех раз, длительность которых протекает более 10 дней, нервно – психическое развитие может отставать, ребенок при таких обстоятельствах не растет и не прибавляет в весе в течение 1 – 2 кварталов.

По нашему мнению, важнейшим условием успешной адаптации детей к детскому образовательному учреждению является тесное взаимодействие детского сада и семьи. Поэтому основной целью нашей работы по адаптации мы считаем создание условий, облегчающих адаптационный период детей в ДООУ, путем взаимодействия специалистов дошкольного учреждения (воспитателей, педагога – психолога, медицинских работников) и родителей.

Поэтому нами были разработаны рекомендации для родителей:

Родителям нужно расширять социальный опыт малыша задолго до его поступления в детский сад и создавать условия, когда ребенку придется изменять свои формы поведения - например, устраивать походы в гости, поездки на дачу, посещение дней рождения и др [5].

Одна из основных задач родителей — сформировать положительное отношение у ребенка к детскому саду и будущим воспитателям. Для этого нужно, например, рассказывать про свой собственный опыт пребывания в детском саду, играть в детский сад, рассказывать про праздники в детском саду, про новых друзей и др. Ребенок будет чувствовать себя уверенно и спокойно в дошкольном учреждении при условии уверенной и спокойной мамы. Родители тоже должны быть внутренне готовы к тому, что малыш какое-то время будет находиться без них.

Для облегчения процесса адаптации родители могут дать ребенку с собой в детский сад его любимую игрушку или домашний предмет, который дорог и значим для ребенка. Также нужно рассказать воспитателям о том, что ребенка интересует, привлекает (какие занятия, книжки, музыка, игры и т. д.), а что он не любит или чего опасается.

Список использованных источников:

1. Калдыбаева Т.Ж. Социальная роль детских дошкольных учреждений в современном Казахстане: Автореф. дис. Алматы, 2015. - С. 18 - 20.
2. Облова Я. А. К проблеме дезадаптации детей младшего дошкольного возраста при поступлении в дошкольную образовательную организацию // Молодой ученый. - 2022. - № 17 (412). - С. 64-67.
3. Костяк Т. В. Психологическая адаптация ребенка в детском саду. - М.: Академия. - 2013. - 176 с.
4. Белкина В.Н. Адаптация детей раннего возраста к условиям ДООУ. - Воронеж: Учитель, 2012. - 215с.
5. Русаков А.С. Адаптация ребенка к детскому саду. Советы педагогам и родителям. СПб.: Изд: Речь, 2012. - 128с.

Бокижанова Г.К., Бреннер С.В.
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСАҒЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ
ДЕПАПТАЦИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕСІНЕ

Мақалада мектепке дейінгі мекемеге (мектепке дейінгі білім беру ұйымына) түсу кезінде мектепке дейінгі бастауыш жастағы балаларда туындайтын бейімделу процесінің қиындықтары сипатталған. Сондай-ақ ата-аналар үшін дезадаптация мәселесімен күресу бойынша жалпы ұсыныстар берілді.

Bokizhanova G.K., Brenner S.V.
TO THE PROBLEM OF DISADAPTATION OF CHILDREN OF JUNIOR
PRESCHOOL AGE

The article describes the difficulties of the adaptation process that arise in children of primary preschool age when entering a preschool (preschool educational organization). And also given general recommendations for dealing with the problem of maladaptation for parents.

УДК 373.2

Бокижанова Г.К.

к.п.н., доцент

Академия «Bolashaq», Караганда, Республика Казахстан
galiyakaz68@gmail.ru

Шарайманова А.А.

Воспитатель, КГКП «ясли-сад» Балдырған» Буқар – Жырауский район Карагандинской области, село Баймырза, Республика Казахстан
sharaimanova.a@mail.ru

ИССЛЕДОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ДЕТЕЙ
СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ
ЗАНИМАТЕЛЬНОГО МАТЕМАТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА

В статье рассматриваются проблемы развития познавательной активности в дошкольный период. В рамках диагностического исследования акцентируется внимание на работах исследователей применительно к понятию «активность». На основе анализа уровней познавательной активности, авторами выделяются педагогические условия ее развития в дошкольном возрасте.

Познавательная активность старших дошкольников еще недостаточно развита, только часть детей имеют высокий уровень познавательной активности. Остальные дети нуждаются в планомерной работе в данном направлении. Руководитель должен сформулировать задачи и цели повышения активности у детей.

Процесс обучения во время занятий должен быть для детей радостным позитивным, они должны четко знать для чего они учатся, какие у них перспективы и успехи. Все это поможет им развивать познавательную активность. Задача педагогов не упустить момент, потому что возраст 5-7 лет, самый подходящий для этого. Дети уже достаточно сознательные, и при этом взрослые для них авторитет и эталон.

Для изучения познавательной активности детей старшего дошкольного возраста группы «Белка» на базе КГКП ясли/сад «Сауле» города Караганды был проведен эксперимент.

В эксперименте приняли участие дети старшей группы в количестве 20 человек. Они были поделены на две группы: экспериментальную и контрольную (по 10 человек в каждой).

На основе выделенных критериев, а также для аналитической обработки результатов исследования и получения количественных показателей были выделены три уровня сформированности познавательной активности у дошкольника: низкий, средний и высокий.

Результаты диагностики на констатирующем этапе показали, что дети обеих групп находились примерно на одном уровне развития познавательной активности.

Кроме того, можно было отметить и некоторые психологические особенности, свойственные познавательной активности детей экспериментальной и контрольной групп до проведения формирующего эксперимента. Большинство детей ориентировались на картинки, которые представляли собой возможность сложения целостного изображения. Дети часто проявляли ригидность, использовали только один тип возможностей. Стремясь найти какой-то определенный вариант, дети обычно не замечали случайно появляющиеся другие возможности, для них было характерно отсутствие инициативы в поиске различных способов использования материала.

В процентном отношении результаты диагностики можно представить в виде таблицы 1.

Таблица 1
Результаты констатирующего этапа

Критерии и показатели	Констатирующий этап		
	Низкий уровень	Средний уровень	Высокий уровень
Когнитивный (наличие познавательных вопросов, эмоциональная вовлеченность ребенка в деятельность)			
Контрольная группа	30%	65%	5%
Эксперим. группа	25%	65%	10%
мотивационный (создание ситуаций успеха и радости, целенаправленность деятельности, ее завершенность)			
Контрольная группа	49%	31%	20%
Эксперим. группа	44%	33%	23%
эмоционально-волевой (проявление положительных эмоций в процессе деятельности; длительность и устойчивость интереса к решению познавательных задач)			
Контрольная группа	65%	33%	2%
Эксперим. группа	69%	31%	-
действенно-практический (инициативность в познании; проявление уровней)			
Контрольная группа			
Эксперим. группа			

познавательной деятельности и настойчивости, степень инициативности ребенка)			
Контрольная группа	32%	58%	10%
Эксперим. группа	25%	53%	22%

Проведенная на констатирующем этапе диагностика познавательной активности и наглядного моделирования позволила выявить преобладание, в основном, среднего и низкого уровней их развития у старших дошкольников.

Таким образом, формируясь в процессе продуктивной познавательной деятельности, познавательная активность обнаружила себя и в образном плане, требующем воображения и некоторого отрыва от непосредственной ситуации. Полученные изменения познавательной активности проявились и в повседневных отношениях. Воспитатели отмечали, что дети стали больше интересоваться групповыми занятиями, стали собраннее, “повзрослели”. В целом, исследование показало, что специально организованное занятие наполняет познавательную деятельность дошкольника личностным смыслом и позволяет удержать интерес к этой деятельности. Проведённый эксперимент позволяет заключить, что познавательная активность имеет свою зону ближайшего развития и формируется под влиянием воспитателя во время проведения занятия.

Совместная деятельность со взрослым, и сверстником во время проведения занятия оказывает различное влияние на становление познавательной активности. Влияние сверстника сказывается на эмоциональности и инициативности ребенка, а взрослого – на целенаправленности познавательной деятельности и эмоциональной вовлеченности в нее. Совместная познавательная деятельность дошкольника как со взрослым, так и со сверстником на занятиях способствует становлению познавательной активности и наполняет познавательную деятельность ребенка новым личностным смыслом.

Список использованных источников:

1. Акпаева А. Б, Лебедева Л. А. *Формирование элементарных математических представлений.* - Алматы: Алматыкітап баспасы, 2016. – 80с.
2. Орлова Л.И.. *Мотивационные предпочтения различных форм познавательной деятельности старших дошкольников // Журнал педагогический Вестник Казахстана.* – 2013. - № 2. – С.234.
3. Проскурова Е.В. *Развитие познавательных способностей дошкольника.* - Киев: Наука, 2005. - 128 с.
4. Тельнова Ж.Н. *Развитие познавательной активности детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста в разных формах и методах обучения.* – Омск: Дом, 2007. – 248с.
5. Марусинец М. *Изучение познавательной активности // Дошкольное воспитание.* – 2009. - №12. С.7-9.

Бокижанова Г.К., Шарайманова А.А.
КӨҢІЛГІЛІ МАТЕМАТИКАЛЫҚ МАТЕРИАЛДЫ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ
ҚЫЗМЕТІН ДАМУЫН ЗЕРТТЕУ

Мақалада мектепке дейінгі кезеңдегі танымдық белсенділікті дамыту мәселелері қарастырылады. Зерттеу жұмысында «белсенділік» ұғымына қатысты зерттеушілердің еңбектеріне тоқталады. Танымдық іс-әрекет деңгейлерін талдау негізінде авторлар оны мектепке дейінгі жаста дамытудың педагогикалық шарттарын анықтайды.

Bokizhanova G.K., Sharaimanova A.A.
STUDY OF THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY OF CHILDREN OF
THE OLDER PRESCHOOL AGE USING ENTERTAINING MATHEMATICAL
MATERIAL

The article deals with the problems of the development of cognitive activity in the preschool period. The study focuses on the work of researchers in relation to the concept of "activity". Based on the analysis of the levels of cognitive activity, the authors identify the pedagogical conditions for its development in preschool age.

УДК 371

Булгучева В.А.

Управление образования Карагандинской области, отдел образования
Осакаровского района
КГУ "ОШ имени Ыбырая Алтынсарина"
Учитель начальных классов

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ СОЧИНЕНИЮ ПО КАРТИНЕ В
НАЧАЛЬНОЙ

В статье говорится о применении в начальной школе сочинений по картине в виду их пользы в реализации духовно-нравственного развития учащихся. Кроме того, написание сочинений по картине обогащает устную и письменную речь учащихся. Качественное написание сочинений по картине позволяет учащимся грамотно выразить свои мысли, а также переживать эмоции и передавать их в письменном виде.

Одной из приоритетных задач обучения на начальной ступени образования является развитие связной устной и письменной речи учащихся. Одним из способов решения задачи считается написание сочинений, так как оно является важным воспитывающим и обучающим средством. Развивать речь детей означает систематически работать над ее содержанием, последовательно учить детей построению предложений, а также вдумчивому выбору подходящего слова и его формы, работать над структурированием речи. Сочинения учат осмысливать и оценивать жизненные явления и ситуации; развивают наблюдательность, учат анализировать и делать обобщения.

Что духовно-нравственно развитие учащихся представляет собой сложнейшие вариации работы с детьми. Мы полагаем, что работа над сочинениями по картине реализует духовно-нравственное развитие учащихся, так как осуществляется духовная, культурная и социальная преемственность поколений.

Сочинение по картине в начальной школе представляет собой одно из эффективных средств развития речи младших школьников и раскрытия их творческих возможностей. Знакомство с творениями художников обогащает знания детей об окружающей действительности, помогает развитию у них мышления и воображения, а также привитию эстетического вкуса. Внимательное рассмотрение картин, беседа по их содержанию, анализ изобразительных средств учат школьников глубоко воспринимать произведения искусства.

Сочинения по картинам отличаются разнообразием. Как устные, так и письменные сочинения по картинам могут быть классифицированы по источнику материала, типу текста, степени самостоятельности учащихся при создании собственных текстов.

По источнику материала и типу текста могут быть выделены следующие виды сочинений.

- сочинение-повествование по сюжетной или пейзажной картине;
- сочинение-повествование по серии сюжетных рисунков;
- сочинение по рисункам, созданным учащимися.

При обучении учащихся написанию текста-рассуждения картина используется как дискуссионный предмет или же проблемный вопрос, требующий рассуждения.

В методике обучения сочинению по сюжетным и пейзажным картинам можно выделить несколько основных этапов.

На первом этапе проводится подготовка педагога к сочинению по картине на котором определяются основные задачи урока, выделяются коммуникативно-речевые умения, которые предполагается сформировать. На данном этапе решаются такие частные задачи как.

- выбор произведения в соответствии с задачами урока, типом предполагаемого текста, а также возрастными особенностями и уровнем развития учащихся;
- анализ картины, определение ее предметного содержания, подтекста, замысла и средств художественной выразительности;
- концентрирование внимания на формате картины, содержания, композиции, цвета, света, движения и основного настроения;
- изучение биографии и творчества художника, истории создания картины и её дальнейшей судьбы;
- составление плана урока, формулировка вопросов для беседы с учащимися, выявление последовательности анализа картины, определение языковых средств.

На втором этапе начинается подготовка самих учащихся к сочинению по картине, где происходит.

- рассматривание детьми репродукции картины;
- использование черновика для записи впечатлений и полученной информации о картине.

Третий этап включает проведение обучающего сочинения по картине в ходе которого.

- перед учащимися ставится цель и задачи;
- происходит подготовка учащихся к восприятию картины (знакомство с эпохой, местом действия, историей создания картины, биографией и творчеством художника);
- просмотр картины учениками;
- проведение беседы по картине и дальнейшего анализа;
- выявление основных микротем;
- составление плана сочинения по картине;
- составление рассказа или устного описания;
- определение типа текста (описание, повествование, рассуждение) и работа над языковыми средствами;
- орфографическая подготовка;
- самостоятельная письменная работа учащихся над сочинением по картине;
- самопроверка.

При проведении четвертого этапа проводится проверка сочинений, а также их анализ, после чего организуется работа над ошибками для предотвращения повторных пробелов.

Качество написания учащимися сочинения по картине сложно оценить, опираясь исключительно на критерии, однако, при проверке мы руководствовались такими обязательными критериями как:

1. Умение передать мысли в сочинении, разделенные между собой частями (введение, основная часть, заключение) в соответствии с соблюдением орфографических и грамматических норм.

2. Лексическое разнообразие, а также умение выражать и отстаивать собственный взгляд на картину, особенно если он не соответствует общепринятому.

3. Обязательная переработка и добавление информации, полученной в ходе обсуждения картины.

Таким образом, написание сочинения по картине в начальной школе представляет собой слаженную работу учителя на разных предметах, объединенную общей целью, в данном случае написанию сочинения. Причем такого, в котором переплетаются полученные знания с собственным видением учащегося. Помимо перечисленного школьники учатся соблюдать логическую последовательность частей, то есть выделять структурные части в соответствии с их содержательным аспектом.

Список использованных источников:

1. Бакулина Г.А. Обучение по демонстрационной картине как средство развития связной речи младших школьников// Концепт. – Спецвыпуск № 32. – 2014. – С. 1-7.
2. Бакулина Г.А. Обучение сочинению в начальной школе. 3 класс/ Г.А. Бакулина. – Киров: ООО «Кировская областная типография», 2014. – 128 с.
3. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования: текст с изм. и доп. На 2011 г./ Министерство образования и науки РФ. – Москва: «Просвещение», 2011. – 33 с.

Булгучева В.А.

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫМЕН СУРЕТ АРҚЫЛЫ
МӘТІН ҚҰРАУ ӘДІСІ**

Мақалада бастауыш мектепте оқушылардың рухани-адамгершілік дамуын жүзеге асырудағы пайдасына байланысты сурет бойынша эсселерді қолдану туралы айтылады. Сонымен қатар, сурет бойынша эссе жазу оқушылардың ауызша және жазбаша сөйлеуін байытады. Сурет бойынша сапалы эссе жазу студенттерге өз ойларын сауатты білдіруге, сондай-ақ эмоцияларды сезінуге және оларды жазбаша түрде жеткізуге мүмкіндік береді.

Bulgucheva V.A.

**THE METHODOLOGY OF TEACHING THE COMPOSITION OF THE PICTURE
IN THE ELEMENTARY SCHOOL**

In article it is told about application at elementary school of compositions on a picture in a type of their advantage in realization of spiritual and moral development studying. Besides, writing of compositions on a picture enriches an oral and written language of pupils. High-quality writing of compositions on a picture allows pupils to express competently the thoughts and also to experience emotions and to transfer them in writing.

УДК 371.268

Гайнуллина В.В.

Студент, Академии «Bolashaq»
Караганда, Республика Казахстан
violetta.gajnullina@mail.ru

**ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ РАБОТА ПО ФОРМИРОВАНИЮ
ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В
СЮЖЕТНО-РОЛЕВЫХ ИГРАХ**

В статье представлены результаты исследования, посвященного проблеме формирования диалогической речи старших дошкольников в сюжетно-ролевых играх. Экспериментальная работа проходила в три этапа (констатирующий, формирующий и контрольный). Целью экспериментальной работы было разработать и апробировать на практике педагогические условия, обеспечивающие эффективное развитие диалогической речи у детей старшего дошкольного возраста в процессе организации сюжетно-ролевых игр. Анализ экспериментальной работы предполагал изучение динамики развития диалогической речи детей старшего дошкольного возраста в процессе сюжетно-ролевой игры.

Экспериментальная работа проходила в три этапа (констатирующий, формирующий и контрольный). Целью экспериментальной работы было разработать и апробировать на практике педагогические условия, обеспечивающие эффективное развитие диалогической речи у детей старшего дошкольного возраста в процессе организации сюжетно-ролевых игр.

Для достижения поставленной цели были выдвинуты следующие задачи:

1. выявить уровень речевого развития детей дошкольного возраста;
2. выявить степень сформированности диалогической речи детей;
3. разработать программу развития диалогической речи, направленную на эффективное использование в совместной деятельности приемов взаимодействия с окружающими;
4. осуществить коррекционную работу по развитию диалогической речи дошкольников в процессе сюжетно-ролевой игры;

На констатирующем этапе эксперимента по результатам диагностики диалогической речи детей старшего дошкольного возраста нами были выявлены следующие недостатки в развитии диалогической речи у старших дошкольников:

- отсутствие умений у детей составлять диалоги;
- неумение самостоятельно использовать в речи элементарные реплики (в зависимости от поставленной задачи);
- огромный объем пассивного словаря;
- неуверенность в использовании слов и выражений, свойственных разговорному стилю речи.

Исходя из этого, нами была разработана программа коррекционно-развивающей работы, направленная на формирование диалогической речи старших дошкольников. Дошкольное воспитание обеспечивает детям развитие речи и родного языка, культуры общения, подготовку к овладению основами грамоты; формирует ценностные, нравственные ориентации дошкольника на народных обычаях и традициях, познавательное и творческое развитие ребенка, а также, что немаловажно, формирует интеллектуальную деятельность, развитие любознательности и т.д.

Это побудило нас к разработке программы, направленной на развитие связной диалогической речи детей старшего дошкольного возраста в сюжетно-ролевой игре. Программа рассчитана на период пребывания детей в дошкольном учреждении и состоит из двух частей: - первая часть – «Речь и её развитие», - вторая часть – «Сюжетно-ролевая игра». Первая часть программы направлена на формирование у детей грамматического строя речи, обогащение активного и пассивного словаря детей, развитие связной речи. В программе представлен комплекс заданий для развития речи детей. Вторая часть направлена на развитие у детей сюжетно-ролевой игры.

В рамках программы формирующего этапа эксперимента нами были реализованы два блока работы (подготовительный и основной).

Цель: формировать умение детей вести диалог, т. е. слушать друг друга, не перебивать его речь, ждать, когда ответит, стараться говорить четко; развивать умение детей говорить полным ответом, передавать содержание текста; развивать умение беседовать; развивать у детей интерес к книгам и сказкам, умение пересказывать и высказывать своё мнение. В рамках данного блока нами были проведены: циклы занятий - активизирующего общения; дидактические игры парами. Словесная дидактическая игра с парным взаимодействием, как показала практика, является эффективным методом развития диалогической речи детей, формирования «диалогических отношений» между детьми, формирования умения строить свои высказывания, рассуждать. Спокойной обстановки детей повлияла дисциплинарная форма заинтересованности внимания: разнообразные сюрпризные моменты, элементы ряжения педагога и детей, что в целом

повлияло на положительное развитие связной диалогической речи детей старшего дошкольного возраста.

В процессе проведения занятий по развитию речи использовались следующие методы:

- словесные методы (рассказывание, беседа, объяснение, рассказ педагога);
- наглядные методы (наблюдения, рассматривание картин, знакомство с предметами, показ предметов и действий с ними);
- практические методы (упражнения в употреблении слов, в составлении предложений).

На протяжении всего периода обучения применялся комплексный подход к организации работы по речевому развитию детей.

Игры были разделены на блоки: 1 блок - игры на развитие интереса к партнеру по общению; 2 блок - игры на развитие умения входить в контакт, вести диалог; 3 блок - игры на развитие навыков невербального общения; 4 блок - игры на развитие навыков взаимодействия в группе; 5 блок - игры на телесный контакт.

Реализуя игры выбранного блока, решались задачи развития диалогической речи. Например: в блоке, где указаны игры на развитие интереса к партнеру по общению, решаются задачи на развитие умения договариваться, оказывать положительные знаки внимания, воспитывать интерес к партнеру по общению.

В блоке «Игры на развитие понимания речи» решалась задача на развитие умений понимать речь взрослого и ребенка, понимать обращенную к нему речь. В этом же блоке решались и задачи на формирование умения поддерживать беседу, умение слушать собеседника, отвечать на вопросы.

В рамках основного блока нами были выделены три направления работы: создание в группе положительного микроклимата, направленного на диалогическое общение детей, обогащение предметно-речевой среды в группе, организация грамотного руководства самостоятельной игровой деятельностью детей.

Созданное мной игровое пространство не ограничивало, а наоборот, способствовало диалогическому общению в сюжетно-ролевых играх детей. Наши предположения о том, что создание предметно-речевой среды, представление детям времени для самостоятельной игровой деятельности, грамотное руководство игровой деятельностью, налаживание доверительных отношений взрослого с ребенком (создание благоприятного микроклимата), отсутствие критики деятельности ребенка отразилось на результатах игровой деятельности детей, что в свою очередь способствовало эффективному развитию речевого общения у дошкольников. Дети стали более внимательными, усидчивыми, наблюдательными, самостоятельными и инициативными. В целом, игра стала для детей не просто развлечением, но и новой формой познания окружающего мира. Педагогическое сопровождение игровой деятельности детей позволило мне реализовать поставленные задачи. В результате проделанной работы, дети стали активными участниками всех видов игр, более самостоятельны, инициативны, общительны и доброжелательны. Появился более глубокий интерес детей к сюжетно-ролевой игре, была отмечена общая активность в общении детей, стремление к сотрудничеству и взаимодействию.

Анализ полученных результатов контрольного эксперимента позволил отметить положительную динамику уровня развития диалогической речи детей старшего дошкольного возраста.

На контрольном этапе высокий уровень развития диалогической речи у 25% детей (5ч.), а на констатирующем у 20% детей (4 ч.), что на 5% больше.

Средний уровень на контрольном этапе у 45% детей (9ч.), а на констатирующем у 30 % детей (6 ч.), что на 15 % больше.

На контрольном этапе с низким уровнем развития диалогической речи было 30% детей (6ч.), а на констатирующем 50% детей (10ч.), что на 20% меньше.

Таким образом, анализ полученных результатов контрольного эксперимента позволяет говорить о положительной динамике уровня развития диалогической речи у детей старшего дошкольного возраста, что в свою очередь свидетельствует об эффективности, выявленных нами педагогических условий.

Список использованных источников:

1. Бахтин, М.М. *Методика развития речи детей* / А.М. Бахтин – М.: Просвещение, 2001. – 255 с.
2. Белошистая, А. *Развиваем связную речь* / А. Белошистая, А. Смага // *Дошкольное воспитание*. – 2009. – № 7. – С. 20-25.
3. Бизикова, О. *Игра как фактор развития диалога* / О. Бизикова // *Дошкольное воспитание*. – 2007. – № 5. – С. 9-18.
4. Бородин, А.М. *Методика развития речи детей* / А.М. Бородин. – М.: Просвещение, 2001. – 225 с.

Гайнуллина В.В.

ЕСКЕРТУ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ӘНГІМЕЛІ-РӨЛДІ ОЙЫНДАРЫНДА ДИАЛОГИЯЛЫҚ СӨЙЛЕУІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ БОЙЫНША ТӘЖІРИБЕЛІК ЖҰМЫС

Мақалада егде жастағы мектеп жасына дейінгі балалардың рөлдік ойындарда диалогтық сөйлеуін қалыптастыру мәселесі бойынша зерттеу нәтижелері берілген. Эксперименттік жұмыс үш кезеңде өтті (мәлімдеу, қалыптастыру және бақылау). Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстың мақсаты үлкен мектеп жасына дейінгі балаларда рөлдік ойындарды ұйымдастыру процесінде диалогтік сөйлеудің тиімді дамуын қамтамасыз ететін педагогикалық шарттарды әзірлеу және тәжірибеде тексеру болды.

Gainullina V.V.

EXPERIMENTAL WORK ON THE FORMATION OF DIALOGICAL SPEECH OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN IN STORY-ROLE GAMES

The article presents the results of a study on the problem of the formation of dialogical speech of older preschoolers in role-playing games.

The experimental work took place in three stages (stating, forming and control). The purpose of the experimental work was to develop and test in practice pedagogical conditions that ensure the effective development of dialogic speech in children of older preschool age in the process of organizing role-playing games.

Гарлятович Н.С.

учитель химии

КГУ «ОШ им.Ж.Ташенева», Караганда, Республика Казахстан

Никулина Л.А.

учитель химии. Педагог-исследователь

КГУ «ОШ имени Ю.Н.Павлова», Караганда, Республика Казахстан

nata.garlyatovich@mail.ru

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ

В данной статье раскрывается актуальность использования интерактивных методов обучения как средства развития познавательной активности обучающихся в современных условиях. Использование интерактивных методов обучения способствует, что все обучающиеся оказываются вовлеченными в процесс познания, они имеют возможность понимать, применять, использовать и рефлексировать по поводу содержания учебного материала.

Изучение возможностей активизации познавательной творческой деятельности учащихся, развития познавательной активности - одна из важных проблем дидактики. Развитие личности, способной к самоопределению и самореализации, предполагает такую организацию познавательной деятельности, которая характеризуется высоким уровнем мотивации, осознанной потребностью в усвоении знаний и умений, результативностью и соответствием социальным нормам.

Важность развития познавательной активности становится все более очевидной в современных условиях, когда практически невозможно определить запас знаний, необходимых для достижения успеха в жизни. Более того, скорость обновления необходимых знаний и умений возрастает, а способность самостоятельно приобретать необходимый материал и адаптироваться к быстро меняющимся социально-экономическим условиям становится приоритетной.

Поиск новых технологий преподавания в наше время - явление не только закономерное, но и необходимое. И это понятно, в системе обновленного содержания образования, в которой мы функционируем, каждый не только сможет, но и должен работать так, чтобы использовать все возможности собственной личности.

Проблемой изучения педагогических технологий как составляющей педагогической системы в разное время занимались многие ученые педагоги. Например, определением понятия педагогической технологии - М.А. Данилов, М.А. Чошанов, В.П. Беспалько; исследованием задач педагогических технологий - Т.Н. Караганова; изучением деятельностного подхода к обучению - Г.И. Щукина, М.Н. Скаткин, Т.И. Шамова и другие [1].

Однако аспект их практической реализации на уроке остается актуальным, поскольку в образовательной деятельности не учитываются изменившиеся условия, требования к развитию и подготовленности учащихся начальной школы, не все педагоги владеют интерактивными методами обучения. В широкой педагогической практике эти попытки носят разрозненный характер, не дающий высоких результатов в процессе обучения.

Современное общество остро нуждается в людях с высоким уровнем общеобразовательной и профессиональной подготовки, способных решать сложные социальные, экономические, политические, научно-технические проблемы. В Государственном общеобязательном стандарте начального образования, утвержденным

приказом Министра просвещения РК от 3 августа 2022 года № 348, отмечено, что познавательная активность является социально значимым качеством личности и формируется у учащихся в процессе учебной деятельности [2].

Проблема развития познавательной активности у детей, как показывают исследования, находится в центре внимания педагогов с давних времен.

Вопросы развития познавательной активности школьников, рассматриваются как ключевые условия формирования у обучающихся потребности в знаниях, овладение интеллектуальными умениями, самостоятельностью, обеспечение глубоких и прочных знаний.

Познавательная активность, по мнению А.Е. Усенбекова, это один из основополагающих мотивов учения школьников. Ее действие выражается в довольно сильной форме, так как под воздействием познавательной активности учебная работа даже у слабых учеников протекает более продуктивно [3].

Когнитивная активность может и должна стать постоянной чертой личности учащихся и оказывать сильное влияние на их развитие при соответствующей педагогической организации деятельности учащихся и регулярной и целенаправленной учебной деятельности.

Познавательная активность определяется несколькими компонентами, одним из основных является познавательный интерес как движущая сила познавательной деятельности.

Интерес - это своего рода необходимость или неизбежность, которая приводит к мотивации познавательной деятельности с психологической точки зрения, из словаря В.И. Даля [4].

И.М. Дмитриева отмечает, что познание - это бескорыстный процесс, осуществляемый ради истины и основанный на потребности в познании без стремления к выгоде. Интерес имеет меньшее отношение внимания к важному и большее побуждение к деятельности [5].

Процесс познания направлен не только на углубление знаний о явлениях, но и на развитие особого понимания и личного отношения учащихся к преподаваемым знаниям и самому познавательному процессу. Поэтому активная познавательная деятельность требует не только усвоения знаний и умений, но и развития эмоционально-оценочного отношения к познавательным процессам и результатам.

Используя в настоящее время на уроках интерактивные методы обучения, мы показываем новые возможности, связанных, прежде всего, развитием познавательной активности учащихся в процессе усвоения содержания учебного материала. Применяя интерактивные методы обучения при организации взаимодействия обучающихся на основе учебного материала становится важным вектором повышения эффективности учебной деятельности.

Следует отметить, что интерактивный означает способность взаимодействовать или находится в контакте беседы, диалога с кем-либо (человеком) или чем-либо (например, компьютером). Таким образом, интерактивные методы обучения - это, прежде всего, диалоговое обучение, в ходе которого осуществляется взаимодействие субъектов образовательного процесса. Необходимо обратить внимание на особенности этого взаимодействия:

- находить контакт субъектам образования в одном смысловом пространстве;
- совместное погружение в проблемное поле решаемой задачи, т. е. включение в единое творческое пространство;
- согласованность в выборе педагогического инструментария в реализации решения задачи;
- взаимодействие субъектов в эмоциональное состояние, переживание созвучных чувств, сопутствующих принятию и реализации решения задач.

Актуальность использования интерактивного обучения состоит в том, что образовательный процесс организован таким образом, что практически все обучающиеся оказываются вовлеченными в процесс познания, они имеют возможность понимать, применять, использовать и рефлексировать по поводу содержания учебного материала.

Совместная деятельность субъектов в процессе познания, освоения учебного материала означает, что каждый вносит свой особый индивидуальный вклад, идет обмен знаниями, идеями, способами деятельности. Происходит это в атмосфере доброжелательности и взаимной поддержки, что позволяет не только получать новое знание, но и развивает саму познавательную активность.

Таким образом, интерактивные методы обучения позволяют решать следующие задачи:

- активное включение каждого субъекта в процесс усвоения учебного материала;
- повышение познавательной активности обучающихся:
- развитие навыков самостоятельной учебной деятельности: определение актуальных и вторичных задач, умение предусматривать последствия своего выбора, его объективная оценка, рефлексия:
  - воспитание лидерских качеств:
  - умение работать с командой и в команде, формирование командной компетенции:
  - принимать на себя ответственность за совместную и собственную деятельность по достижению результата.

Особенность интерактивных методов - это высокий уровень взаимно направленной активности субъектов взаимодействия, эмоциональное, духовное единение участников по развитию познавательной активности. При использовании интерактивных методов обучения учащийся становится полноправным участником процесса восприятия, понимания, применения его опыт служит основным источником учебного познания.

Педагог не даёт готовых знаний, но побуждает обучаемых к самостоятельному поиску, развитию познавательной активности. По сравнению с традиционными формами ведения занятий, в интерактивном обучении меняется взаимодействие учителя и обучаемого: активность педагога уступает место активности обучаемых, а задачей педагога становится создание педагогических условий для развития познавательной активности [6].

Педагог отказывается от роли своеобразного фильтра, пропускающего через себя учебную информацию, и выполняет функцию помощника в работе, одного из источников информации. Для того, чтобы освоить и применять эти методы, педагогу необходимо знание различных методик группового взаимодействия. Интерактивные методы обучения обеспечивают взаимопонимание, взаимодействие, взаимообогащение, сотрудничество.

Уроки, основанные на технологии интерактивное обучение, принципиально отличаются от традиционных уроков, тем, что учащиеся на них учатся рассуждать, анализировать, спорить, убеждать, доказывать и создавать системы. Это очень важные качества, которые способствуют развитию познавательной активности, инициативы, независимости и исследовательских навыков.

Применение данной технологии на уроках позволяет повысить интерес к предмету, способствует формированию познавательных, регулятивных и коммуникативных универсальных учебных действий.

Список использованных источников:

- 1 Жунибекова Ж.А. Психолого-педагогические особенности активизации познавательной деятельности школьников // Международный научный журнал «Научный мир Казахстана». - 2018. – № 1, 2 (47-48). - С. 192-196.
- 2 Государственный общеобязательный стандарт начального образования, утвержденный приказом Министра просвещения РК от 3 августа 2022 года № 348.
- 3 Усенбекова А.Е. Формирование познавательной активности у обучающихся на занятиях // Журнал «Концепт». 2020. - № 5. – С. 134-139.
- 4 Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль: ок. 200 тыс. слов. - В 4-х т. - Т. 2 / под ред. К. В. Виноградовой. - М.: Наука, 2018. - 779 с.
- 5 Дмитриева И. М. Формирование познавательного интереса у младших школьников в структуре общей способности к учению. - Н. Новгород, 2017. - 119 с.
- 6 Шихалиева И. Н. Роль сотрудничества учителей, учеников и родителя в повышении познавательной активности учащихся. //Журнал «Образование и наука». 2019. - № 3. – С. 174-179.

Гарлятович Н.С., Никулина Л.А.

**ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ
ТАНЫМДЫҚ БЕКЕНДІЛІГІН ДАМУ**

Бұл мақалада қазіргі жағдайда оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту құралы ретінде оқытудың интерактивті әдістерін қолданудың өзектілігі ашылған. Оқытудың интерактивті әдістерін қолдану барлық студенттердің оқу процесіне қатысуына, оқу материалын түсінуге, қолдануға, пайдалануға және оқу материалының мазмұнын ой елегінен өткізуге мүмкіндік береді.

Garlyatovich N.S., Nikulina L.A.

**DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY OF STUDENTS THROUGH
INTERACTIVE TEACHING METHODS**

This article reveals the relevance of using interactive teaching methods as a means of developing cognitive activity of students in modern conditions. The use of interactive teaching methods contributes to the fact that all students are involved in the process of cognition, they have the opportunity to understand, apply, use and reflect on the content of the educational material.

ӘОК 37

Ешкеева Н.К., Әбілқап Р.А.

физика және математика, физика және информатика пәні мұғалімдері
"Шашубай кентіндегі «Мектеп-бөбекжай кешені» базасындағы Тірек мектебі
(ресурстық орталық)" КММ
Ақтоғай ауданы, Қарағанды облысы, Қазақстан Республикасы

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚ-САПАЛЫ БІЛІМ

Бұл мақалада оқушылардың физика, математика, информатика пәніне ғылыми жұмыстармен айналысуға қызығушылығын туғызу әдіс-тәсілдері жайлы айтылған. Өз тәжірибелерінде қолданатын бірнеше әдіске қысқаша сипаттама жасалған.

Қазіргі кезде физика пәнін оқытуда оқушылардың функционалдық ойлау қабілеті мен шығармашылық тұрғыдағы жұмысын дамытуда өз бетімен жұмыс жасаулары және

логикалық тапсырмаларды орындаудың маңызы зор. Бұл тапсырмаларды қалай ұйымдастыру керек, тарау бойынша тақырыпқа сай етіп деңгейлеп, саралап таңдай білу ол мұғалімнің шеберлігіне байланысты. Бүгінгі таңдағы алда тұрған басты міндет – оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы ең алдымен үйден отбасынан басталады. Өйткені, ата - аналардың балаларды оқытуы және тәрбиелеуі ұлттық жоспарда функционалдық сауаттылықтың негізгі тетіктерінің бірі болып көрсетілген.

Функционалдық сауаттылық дегеніміз - адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге араласуы. Тіпті «экономика» деген сөздің өзін сөзбе сөз аударсақ «үй шаруашылығы» дегенді білдіреді. Сондықтан да отбасындағы экономиканы мемлекеттік экономиканың құрамдас бөлігі ретінде қарауға тура келеді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығы екіншіден, мектептен басталады. Мектеп - үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Оқушының бойына білім нәрін дарытуға көмек беретін функционалдық сауаттылық мұғалім бойында да болуы тиіс. Мұғалім сабақты түрлендіріп, өмірмен байланыстырып өтуінде, пәндік білімдеріне, ептіліктеріне және сауаттылығына сүйене отырып, оқу пәндері арқылы, оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру негізінде жүзеге асады.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі міндеті - мұғалім баланы оқыта отырып, оның еркіндігін, белсенділігін, шығармашылық тұрғыда ойлауын қалыптастырып және де баланың өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

Физика ғылымының ілгерілеген алғы шебін былай қойғанда, тіпті оның күнбе - күнгі тұрмыста жан - жақты орын тебе бастаған салаларын функционалдық сауаттылығы бар оқушылар еркін бойлап алуы керек.

Бұл функционалдық дағдылар мектеп қабырғасында қалыптасады. Білім алуда жақсы көрсеткіш көрсететін оқушы сабаққа белсенді қатысып, жақсы баға алады, алайда, кейбір балаларымыз мектептен алған білімдерінің қорытындысын өз мүмкіндіктерінде көрсете алмайды. Алған білімдері шешімдер мен іс-әрекет таңдауда тұлғаның дамыту қажеттіліктеріне сәйкес келмей де жатады. PRTS (PISA) халықаралық зерттеуінде, ОЖСБ әсіресе, ҰБТ-де өз білімдерін дәлелдей алмай да қалатыны жоқ емес.

Ойын еркін айтатын, сын тұрғысынан ойлануға бейім, интеллект қабілеті дамыған, қоғамдық өмірде өз орнын табатын жеке тұлғаны қалыптастыру

мектеп мұғалімдері үшін үлкен жауапты іс. Мақсатқа жету оқушының өзі арқылы іске асады. Мұғалім – бағыт беруші, ұйымдастырушы.

Физиканың ерекшелігі – ол қазіргі кездегі ауадай қажетті техникалық ғылымдардың негізі. Физика сабағында оқушыларға нақты мысал келтіре отырып, олардың алған білімдері маңызды практикалық мәселелерді шешуге қажет екендігін түсіндіру қажет. Оқушылардың білімнің өмірлік маңызын түсінуі, теория мен практиканы тығыз байланыстырады, пәнге ынтасын арттырады, оқушылар біліміндегі формализм элементтерін жояды.

Физика курсының әрбір тақырыбын оқыту барысында оқушыларды айнала қоршаған ортаны танудағы физиканың рөлін дұрыс түсінуге және алған білімдерін практикалық есептерді шешуде қолдана білуге әсері тиетіндей пәнаралық байланыстарды іске асырып отыруы қажет.

Мектеп физика курсының оқытудың ең маңызды мақсаттарының бірі – физиканың қолданбалы мүмкіндіктерін ашу. Математикалық, химиялық немесе географиялық ,т.б. мазмұнды есептерді шешу барысында оқушылар физикалық ұғымдар мен заңдылықтарды тереңірек түсініп,ұғынып,сонымен қатар кәсіби даярлықтың негіздерін меңгереді. Пәнаралық есептер деп – сыбайлас пәндердің білімдерін немесе есептерін келтіруді немесе пайдалануды қажет ететін есептерді немесе бір оқу пәнінің материалы негізінде құрастырылып, басқа пәндерде арнайы дидактикалық мақсатпен қолданылатын есептерді айтамыз.

Оқушылардың дүниетанымына әр оқу пәні өз үлесін қосып отырады. Соның ішінде физиканы оқыту барысында сабақтас пәндерден және нақтылы өмірден оқушыларға түсінікті түрде келтірген деректер ғылыми білімдердің пайда болу негізін, қоршаған ортаның табиғат құбылыстарының танымалы жеке пәндердің физиканың ұғымдары мен абстрактілі жағдайларын оңай сезіне біледі.

Физика пәнінің оқыту процесін жетілдіру оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Оқу танымдық қызметі барысында оқушылар қажетті көлемдегі білімді игеріп қана қоймастан, танымдық қабілеті мен шығармашылық ойлауы да дамытылады. Сыни тұрғыдан ойлау барысында, бала өз заманының озық өнегесін санасына сіңіреді, функционалдық сауаттылығы артады, басқаның пікірін тыңдауға дағдыланады және өзі де пікір айтуға үйренеді.

Физика сабағында бағдарлама материалын сапалы меңгерту үшін оқыту мен жазу арқылы сыни тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы арқылы және басқа да белсенді педагогикалық технологиялардың әдістерін кірістіре отырып, оқушыларды бір – бірімен пікірлесе білуге, ойларын нақты, ашық жеткізе білуге, тұжырымдарын жасауға үйрету.

Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруда - қатысымдық, рөлдік ойын, дара тұлғаға бағдарланған оқыту және сұрақ-жауап әдістері арқылы жүзеге асатын жағдаяттық, сұхбаттық, құзыреттіліктерді қалыптастыратын тапсырмалар кешенді жүргізіліп отырса, онда білім - білік, дағдыларды игерту нәтижелі болатыны және әлемнің дамыған 30 елінің қатарынан көрінеріміз анық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы (2012 ж. 27.01.). – Астана, 2012.

2. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары /Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 ж. 25.06 №832 Қаулысымен бекітілген.

3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы /Қазақстан Республикасы Президентінің 2010ж.07.12. №1118 Жарлығымен бекітілген.

Ешкеева Н.К., Әбілқап Р. А.

В данной статье рассказывается о методах и способах привлечения интереса учащихся к занятиям научной работой по физике, математике и по информатике. Составлено краткое описание нескольких методов, которые я использую в своих практиках.

Eshkeeva N.K., Abilkap R. A.

This article describes the methods and ways of attracting the interest of students to classes in scientific work in physics, mathematics and computer science. A brief description of several methods that I use in my practice has been compiled.

Жаксимбетова Б.А.
zhaksimbietova@mail.ru
Тәуекел Ж. К.
Zhanara_1996.25@mail.ru

КГУ «Общеобразовательная школа имени академика Е.А.Букетова»

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ШКОЛЫ

Данная статья посвящена поиску наиболее эффективных решений процесса обучения с целью достижения его большей эффективности. Автор акцентирует внимание на особенности преподавания истории Казахстана в условиях школы. Показаны специфические особенности методики преподавания.

В современных условиях история Казахстана играет всевозрастающую роль в формировании гражданской ответственности, патриотизма казахстанцев. Всегда на крутых изломах развития, когда в обществе происходит резкая смена идеалов, парадигм, ценностей, вызывающих напряженность, кризисы и смуты, стабилизирующим, консолидирующим началом, цементирующим общество, выступает история. Но для этого она сама должна быть правдивой и объективной.

В условиях школы история как школьная учебная дисциплина составляет стержень всех гуманитарных и обществоведческих курсов, она отражает весь опыт человечества.

Преподавание истории на современном этапе требует поиска наиболее эффективных решений многих вопросов: правильное определение целей и задач современного исторического образования, развитие познавательной активности школьников, разнообразные способы диагностики, формирование знаний и умений на творческом уровне. Изменились цели общего среднего образования, разрабатываются новые учебные планы, новые подходы к отражению содержания посредством не отдельных дисциплин, а через интегрированные образовательные области. Все эти обстоятельства создают базу для новых теоретических исследований в области методики преподавания истории, т.к. они требуют иных подходов в организации учебного процесса.

Методика преподавания как отрасль педагогической науки, исследует процесс обучения с целью достижения его большей эффективности. Методика включает совокупность методов, правил и средств обучения

Педагогический процесс любого школьного предмета обязательно включает методы преподавания, которые, безусловно, зависят не только от дидактической цели урока, но и от профессиональной компетенции учителя.

Вопросы методики преподавания привлекают к себе внимание тогда, когда назревает потребность проанализировать приемы преподавания, чтобы их осмыслить и усовершенствовать.

Наряду с методиками преподавания различных дисциплин, методика преподавания истории Казахстана имеет свою специфику. В системе методики преподавания отечественной истории можно выделить две основные части: общую методику предмета и частные методики преподавания отдельных разделов предмета.

Общая методика преподавания истории Казахстана имеет в виду весь процесс изучения отечественной истории в средней школе в рамках неполной средней и средней школы, а частные методики занимаются разработкой особых вопросов преподавания

отдельных разделов. Например, методика преподавания истории древнего Казахстана, методика преподавания средневекового Казахстана.

В процессе преподавания истории Казахстана еще только накапливаются некоторые эмпирические обобщения, составляются практические советы, пригодные на тот или иной случай, выдвигаются отдельные положения по улучшению учебно-воспитательного процесса. Именно так зарождаются элементы методики. Но эти методические рецепты и частные правила не превратили пока методику преподавания отечественной истории в действительно научную дисциплину, так как этот процесс связан с уровнем развития самой исторической науки.

Понимая, что степень выработки методики каждого учебного предмета находится в прямой зависимости от степени научной разработки, можно отметить, что разработка научно обоснованной методической системы по истории Казахстана является актуальной задачей для современной школы. Решение данной задачи возможна, если методика преподавания истории Казахстана поднимется до уровня научной дисциплины.

История Казахстана как учебный предмет неразрывно связан с историей как наукой, так как учебный предмет есть изложение основ науки

Содержание истории Казахстана, так и его методы определяются задачами, которые стоят перед школой вообще и преподаванием данного предмета в частности. Профессиональная компетентность учителя проявляется в определении конечных целей и задач преподавания отечественной истории, в принципах отбора материала, умении использовать на различных этапах урока различные методы преподавания для достижения конечной дидактической цели.

В практике преподавания отечественной истории общие принципы методики конкретизируются с учетом определенного класса, личности самого учителя, в зависимости от раздела программы или от наличия учебного оборудования. Работа учителя приобретает целенаправленность, если педагог ясно осознает стоящие перед ним образовательные, воспитательные и развивающие задачи каждого урока. Общая задача школьного обучения заключается в подготовке активных, самостоятельных, образованных граждан нашей страны. Преподавание отечественной истории расширяет кругозор учащихся. Обогащенный знаниями прошлого школьник начинает по-новому подходить к современности, он приучается сравнивать настоящее с прошлым, понимать исторические корни многих явлений.

Особенность изучения отечественной истории в средней школе заключается в том, что учитель истории почти не располагает разнообразными источниками, средствами обучения для раскрытия неповторимых черт эпохи, психологии, мыслей и чувств участников событий, для ознакомления школьников с условиями, в которых жили и трудились люди на территории Казахстана. Эффективно решать образовательно-воспитательные задачи уроков по истории Казахстана можно лишь при комплексном использовании имеющихся в распоряжении учителя средств обучения, при умелой организации познавательных действий школьников

Таким образом, следует отметить, что изучение истории Казахстана в условиях школы возможно при учете особенностей дисциплины, которое организуется с учетом закономерностей обучения, на основе применения современных методов преподавания, улучшения содержания типовых учебных программ и учебников, а также системы оценивания учебных достижений школьников

Список использованных источников:

- 1. Турлыгуль Т.Т. Теория и методика преподавания истории Казахстана в школе. — Алматы: Школа, 1984.*
- 2.. Турлыгуль Т.Т. Способы улучшить уроки истории. — Алматы: Школа, 1984.*

Жаксимбетова Б. А, Тәуекел Ж. К.
МЕКТЕП ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУДЫҢ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақала оның тиімділігіне қол жеткізу үшін оқу процесінің ең тиімді шешімдерін табуға арналған. Автор мектеп жағдайында Қазақстан тарихын оқытудың ерекшеліктеріне назар аударады. Оқыту әдістемесінің өзіндік ерекшеліктері көрсетілген

Zhaksimbetova B.A., Тәуекел Ж. К.
FEATURES OF TEACHING THE HISTORY OF KAZAKHSTAN IN SCHOOL
CONDITIONS

This article is devoted to finding the most effective solutions for the learning process in order to achieve its greater efficiency. The author focuses on the peculiarities of teaching the history of Kazakhstan in a school environment. The specific features of teaching methods are shown

ӘОК 371

Жанысбаева Р.М.
«Bolashag» академиясы, Қарағанды, Қазақстан Республикасы
Абдрахманова Ж.Т.
Шахтинск қаласы №6 жалпы білім
беру мектебінің қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі

МЕКТЕПАЛДЫ ТОП БАЛАЛАРЫН МЕКТЕПТЕ ОҚУҒА
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЯРЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақалада мектепалды топ балалардың мектепте оқуға психологиялық – педагогикалық даярлау ерекшеліктері жан-жақтан зертелінген. Білім беру ісінің жаңартылуы бұл ең алдымен барлық деңгей бойынша балаға деген көзқарастың өзгеруі. Өйткені бала - өзіндік ішкі құрылымы бар тіршілік иесі. Сондықтан білімнің көп деңгейлік жаңа модулінде оқушылар үшін де даралық ерекшеліктері мен ақыл – ой қабілетінің даму деңгейін зерттеу аса маңызды мәселердің бірі болып табылады. Сондықтан білімнің көп деңгейлік жаңа модулінде оқушылар үшін де даралық ерекшеліктері мен ақыл – ой қабілетінің даму деңгейін зерттеу аса маңызды мәселердің бірі болып табылатыны тұрлы жазылған.

«Бала – біздің болашағымыз» - десек, осы баланың болашақта өз орындарын таба алатын, берік кірпіш болып қалануына балабақшадан басталатын тәрбие мен оқыту ата-ана тәрбиесімен бірлесе, ұштаса жатуы керек, жалпы баланы оқытудан жалықпаған жөн. Өйткені бала-пәк, бала-тап-таза. мөлдір бұлақтың көзін ашып, тұнығына қану үшін қаншама қиындықта, қызықты еңбек пен тер төгу керек [1].

Халқымыз ежелден-ақ бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөліп, олардың парасаты мол, мейірімді, ақылды, еңбекшіл болып өсуіне бағыт-бағдар беріп отырған. «Бала балқыған қорғасындай, қандайда қалыпқа қуюға болады» деген халқымыздың даналық сөздері де осыған байланысты туса керек. Тәуелсіз еліміздің еңсесін өркениетке жетпейтін ұрпақтың тәрбиесі бүгінгі ең өзекті мәселелердің біріне айналып отыр.

Бұрынырақ «Ұрпақ тәрбиесі тал бесіктен басталады»-деуші едік. Заман ілгері жылжыған, ғылым дамыған сайын баланы оқыту мәселелері жан-жақты қарастыруда.

Қазіргі кезде математиканы әртүрлі құрылым жөніндегі ғылым ретінде қарастырады. Математиканың әртүрлі құрылымы (алгебралық құрылымы және ең алдымен топ, реттелген құрылым немесе ішінара реттелген жиын келтіру құрылымы) жөніндегі ілімге психологтар мен педагогтар ерекше көңіл аударды.

Болашақ ұрпақты жан-жақты қалыптастыруда біздің заманымызға дейінгі 18 ғасырда өмір сүрген Ф.Фребель, М.Монтессори идеясынан бастап, әлемдегі ең озық жапон тәрбиешілеріне дейінгі аралықтағы еңбектерінен және В.А. Сухомлинскийдің, А.С. Макаренконың қағидалары, қазақ зиялыларының педагогика-психология салаларындағы еңбектеріне терең талдау жасауға жетелеген [2].

Балалардың мектепте оқуға дайындылығы өте маңызды мәселе, оқыту пәндерінің бірі, әрі жеке адамды жан-жақты тәрбиелеудің маңызды құралдарының бірі. Адам өзін қоршаған ортаның сезіну арқылы және әрекет үстінде қабылдай отырып, біртіндеп нәрсе мен құбылыстардың маңызды жақтарын тануды, абстракциялауды осының негізінде ұғымдар оның ішінде математикалық ұғымдар қалыптасады. Кішкентай балаларда көптеген түсініктер қалыптасып болғанымен онда негізінен сол қоршаған дүниетану шындығы жүргізіледі және бала оларды үлкендердің сөздері арқылы дайын күйінде қабылдайды. Алайда бұл түсініктерді әрекет үстінде қалай алған болса, сол шамада меңгеріледі.

Бала өмірінің алғашқы күнінен бастап өзінің дамуына ықпал жасайтын және онымен эмоциялық қатынаста болатын адамдардың қоршауында болады. Сәби жастағы балалардың өздерін қоршаған әлем жөнінде заттар әлемінің әр түрлі белгілері мен қасиеттері, түсі, формасы, шамасы, заттардың кеңістіктегі орналасуы, олардың сан туралы сондай-ақ адамдардың бір-бірімен қарым-қатынастары туралы түсініктер қалыптаса бастайды. Соңғы жылдары балабақшаның материалдық білімдер саласындағы бағдарламасы едәуір жан-жақты бола бастады. Бала кеңістік және уақыттық қатынастар мен ұзындық пен салмақты, ыдыстардың сыйымдылығын өлшеу әдісімен таныстыратын бөлік пен бүтіннің арасындағы қатынастарды таныстыратын бөлім енгізілді. Мұның бәрі балалардың ақыл-ойын дамытуға және оларды мектепте ойдағыдай дайындауға жәрдемдеседі.

В.С. Мухина, Р.В. Овчарова, дайындықтың мәні бірінші сыныппен балабақшаның бағдарламаларында қарастырылған білімге толық сәйкес келуінде ғана емес, балалар ақыл-ойының қаншалықты дамығандығының. Балаларға тәрбиеші математикалық элементтерді оқыта отырып, оларды логикалық тұрғыдан үйретуі олардың тілін дамыту керек деп жазған [4].

Жалпы айтар болсақ баланың жан-жақты дамуы үшін туғаннан бастап оған тәрбие мен біліммен сусындандырған жөн. Е.Е. Кравцова, Е.И. Рогов, Дж. Чейпи баланың болашақта жеке тұлға болып қалыптасуы үшін тек тәрбие ғана емес, сонымен қатар білім өте маңызды деп ғылыми еңбектерінде дәлелдеген. Бала мектепте жақсы оқуы үшін, оған белгілі білік пен дағдылар қажет (алғашқыда саналы орындауды қажет ететін іс-әрекет бөліктерінің қайталап жаттығудың нәтижесінде автоматталануын дағды деп атайды). Мектепте оқуға қажетті білік, дағдылардың белгілі бір пәндерге қажет арнайы (қосу, азайту, оқу, жазу, сурет салу және т.б.) және кез келген сабақтарға қажетті жалпы түрлері бар. Бұл дағдылар толыққанды кейінірек қалыптасады, бірақ олардың алғышарттарын осы мектепке дейінгі кезеңнен бастап қалыптастыруды бастаған жөн [3].

«Мектепке дайындық» термині (әлеуметтік жыныс, жыныс мәдениетінің өнімі ретінде) салыстырмалы. Бүкіл дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру әлемдік деңгейдегі бәсекеге қабілетті, еңбекқор, өмірлік тәжірибе қоры кемелденген жаңа ұрпақты тәрбиелеу талабын қойып отыр. Бұл тұрғыдан қарағанда президентіміз Тоқаев К-Ж «Елдің экономикалық деңгейі мен оның әлемдегі бәсекелестік ұстанымы бірінші

кезекте адамдық капиталға байланысты» деп атап көрсеткені мәлім. Сондықтан өмірге келген әрбір бөбекті өз өмірінің, өзіндік білім мен тәрбиесінің субъектісі ретінде қалыптастыру, оқу-тәрбие процесін дамытушылық, тұлғаға бағдарлану тұрғыда ұйымдастыру мектепке дейінгі ұйымнан басталады. Онымен өзгермелі өмір жағдайына тез бейімделетін, өз жолын дұрыс таңдай алатын, оң шешім қабылдай білетін тәжірибелі жеке тұлға дайындауға бағытталған үздіксіз білім беру ісін сапалы жүзеге асыратын үздіксіз білім беру жүйесін құру заман талабы.

Н.Джандильдин ЮНЕСКО форумындағы үздіксіз білім беру тұжырымдамасында: үздіксіз процесс баланың алғашқы бір жасынан басталып, барлық өмірінде жалғасып және білім берудің барлық сатыларын, барлық типін, формасын қамтиды, формалды білім беру шеңберінен шығарады. Үздіксіз білім беру барлық жастағыларға арналып, қоғамның ахуалын, барлық жағдаяттарын пайдаланып, адамның жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді [4].

Мектепке балаларды дайындау идеясы, бастауыш мектепке түсерде міндетті түрде пайда болатын қиындықтардың алдын алу қажеттілігі ретінде, кеңейтілген түрде Я.А.Коменскийдің отбасындағы тәрбие мен оқыту туралы «Аналар мектебі» атты еңбегінде баланың туылғаннан 6 жасқа дейінгі қалыптасу жүйесі қарастырған. Автордың пікірінше, бұл кітап әрбір үйде болуы керек деп, «Ата-аналар балаларын мектепке қалай дайындау керек?» деген бөліммен аяқталады (XII тарау). Онда ұлы педагог осы маңызды мәселе бойынша ата-аналарға кеңес бере отырып, «Адамзаттың барлық істерін пайдалы қолдана білсе, ұқыптылық пен қажетті дайындықты талап етеді, ... өздерінің балаларын мектепке ешбір дайындамаған ата-ана дұрыс істемейді» деп оның бір жолы еңбек іс-әрекетіндегі тәжірибесі мектептегі дене және ақыл-ой еңбегіне негіз болатындығын атап көрсетеді. Я.А.Коменский білім жүйесін құруды адамның жас ерекшелігі бойынша даму сатыларын қамтып, мектепке дейінгі жастан бастағанда соңғы нәтижеге жету табысты болатындығын сол кездің өзінде мән берген.

Мектепке дейінгі және бастауыш білім берудегі сабақтастықты жүзеге асыруда, балаларды мектепке пәндік даярлау тактикасы басым болды, ол балабақшадан мектепке дейінгі өтпелі кезеңде, баланың даму заңдылықтарымен сәйкес келмейді.

Аталған тактиканың тиімсіздігі 1980-жылдардың басында етек жайған, 6 жастағы балаларды жаппай оқытуды ұйымдастыруға ұмтылыс кезінде анықталды. Бұнда қойылған міндет - мектеп мен мұғалімдердің, 6 жасар балаларды оқыту үшін қажетті жағдай жасауға дайын болмауы себепті, орындалмайды. Осы жылдары жинақталған осындай оқыту тәжірибесі, ғалымдар мен педагог-практиктердің, білім берудегі сабақтастық пен үздіксіздік принциптерін жүзеге асыру сыртқы жағдайларды (оқыту мен тәрбиенің мазмұны, формалары мен әдістері), баланың ішкі мүмкіндіктерін, оның ахуалын талап етеді. Бұндай тәсіл білім беру сатыларының сабақтастығын қамтамасыз етуде жаңа аспектілерді ашады, екі буындағы педагогтардың баланың өз дамуының жаңа кезеңіне өтуі үшін, қолайлы жағдай жасау үшін жауапкершілігін арттырады.

90 жылдардағы нарықтық қатынастарға өту қарсаңы түрлі деңгейдегі үздіксіз білім беру мекемелерінің кіріктілуімен қатар жүргізілді. Мәселен, «балабақша-мектеп», «мектеп-колледж», «мектеп-жоо», «мектеп-колледж-жоо» Оның ішінде «балабақша-мектеп» кешені мектептегі сапалы білімнің берілуі 1-6 жасқа дейінгі балалардың мектепке дейінгі ұйымға жаппай тартылуы, мектепалды дайындық деңгейіне, бір сөзбен айтқанда мектепке дейінгі ұйым мен бастауыш мектептің сабақтастығымен тығыз байланысты.

«Сабақтастық»термині тарихи кезеңдерде білім беру мазмұнының құрылымын, компоненттерді, белгілі бір идеяларды қолдану немесе білім берудің барлық буынында бірізділікті белгілеу үшін қолданылып, алдыңғы басқыш келесі басқыш үшін база болып саналады.

«Сабақтастық» ұғымына берілген анықтамаларды талдай келе: мектепке дейінгі және кіші мектеп жасындағы балалардың еңбек іс-әрекетіндегі тәжірибесіндегі сабақтастық деп, жаңа мен ескінің байланысы түсіндіріледі, осы байланыста пайда болатын диалектикалық қарама-қайшылықтар сәйкес компоненттердің ұйымдастырылған өзара әрекеті жолымен шешіледі. Аталған мәселені қарастыра отырып, сабақтастықты ең алдымен, еңбек және құрал-жабдықтар туралы білімді меңгерудегі сабақтастық деп қарастырады, бұған еңбекке баулу мазмұны, технологиясы мен психологиясы сабақтастығы болмай, қол жеткізу мүмкін емес деп санайды. Мектепке дейінгі балалардың еңбек іс-әрекеті арнаулы пән болып аталмайды, стандарт бойынша, құрастыру және шығармашылық іс-әрекет шеңберінде қарастырылады. Дегенмен, еңбек іс-әрекетін меңгерту білім беру мазмұны арқылы шешіледі [5].

Білім беру психологиясындағы сабақтастықта дамудың алдыңғы кезеңі, келесі психикалық жаңа құрылымдардың пайда болуына алғышарттарды құрады, онда балалардың жас ерекшеліктерін ескеру, олардың іс-әрекетінің жетекші типтерін ескеру талап етіледі, сонымен бірге бейімделудегі өтпелі кезеңдердегі психологиялық қиындықтарды төмендетуге ықпал етеді.

М.М.Пашкова мектепке дейінгі және бастауыш білім берудегі сабақтастықты жүзеге асырудағы негіздеме ретінде төмендегілерді атап көрсетеді:

- балалардың денсаулық күйі және дене дамуы;
- оқу іс-әрекетінің қажетті компоненті ретінде олардың танымдық белсенділігінің даму деңгейі;
- балалардың ақыл-ой және адамгершілік қабілеттері;
- бағытталған интеллектуалды және тұлғалық даму ретінде, оқушылардың шығармашылық қиялының қалыптасуы;
- коммуникативтілікті дамыту, яғни ересектер мен қатарластармен қарым-қатынас жасау шеберлігі.

Аталған тәжірибе түрлері 12 жылдық жалпы білім берудің басатуыш сытысында жалғасын табуы қажет деп санаймыз. 12-жылдық жалпы білім беруге көшу жағдайында 3-10 жастағы балалардың еңбек іс-әрекеті субъектісі ретінде тәжірибесін қалыптастыруда бағыттары ұсынылады:

1. Аталған кезеңдегі психикалық жаңа құрылымдар: өзін және өзінің іс-әрекетін саналау ретіндегі рефлексия, қиял, танымдық белсенділік, белгі-символдық жүйелерді түсіну және операциялау (модельдер, графиктер).

2. Әлеуметтік даму: әлеуметтік құқық пен міндеттерді саналау; қоршаған ортамен өзара әрекет, әлеуметтік тәжірибесінің қалыптасуы, әлеуеттенуі.

3. Әрекеттік даму: заттық, ойын, оқу және еңбек іс-әрекетті меңгеру (мақсаттарды, нәтижеге жету тәсілдерін құрастыру), іс-әрекеттің шығармашылық сипатын қалыптастыр.

Қазақстан Республикасында қазіргі білім беру жүйесіне тек педагогикалық және философиялық идеялар ғана емес, әлеуметтік және саяси идеялар мен жаңарулар елеулі ықпал етуде. Соның бірі дарындылықты әлеуметтік мәселе ретінде қарастыра келіп, рухани адамгершілікті, көпмәдениетті тұлға тәрбиелеу мәселелерінің өзектілігінің арта түсуі болып отыр. Адам бойындағы асыл құндылықтарды шәкірт бойына сіңіру, қоғамда өз орынын таба білетін дара тұлға тәрбиелеудегі мұғалімнің атқарар қызметі орасан зор.

Бүгінгі таңда мұғалім күзіретіне арнайы білім бағдарламаларын оқытып қана қоймай, баланың шығармашылық қабілетіне қарай бала бойындағы дарындылықты дамыту жолдарын да іске асыру жұмыстары да тиесілі. Бұл арнайы бір бағытта жұмыс жасай отырып, өзіндік көзқарасы қалыптасқа., өмірлік жағдаяттарға пікірін айта білетін, адамгершілік тұлғасы қалыптасқан, интеллектуалды тұлға тәрбиелеу деген сөз.

Баланың рухани өсуіне, оның әр түрлі әлеуметтік ортада өзін жайлы және қалыпты сезінуіне психологиялық-педагогикалық жағымды жағдай жасау арқылы,

оқушылардың шығармашылық қабілетін ашу жұмыстары дарынды баланы анықтауға бағытталуы қажет. Әрине, осы уақытқа дейін дарынды балалармен жұмыстар жасалынып келді. Алдағы уақытта дарынды баламен жұмыс түрін жандандыра отырып, қоғамдық мәселелерге үн қосуға бейімдеу және мектеп қабырғасынан инновациялық ғылыми сипатқа бейімдеу сынды мәселелерді жүзеге асыру қажеттілігі туындауда. Міне, дарынды баламен жұмыс түрлері осы тұрғыда жүзеге асқаны дұрыс. Ал, ол жұмысты жүзеге асыру ең алдымен дарынды баланы анықтау мәселесімен тығыз байланысты [6].

Дайындықты қандай да нақты бір әдіспен анықтау мүмкін емес. Мектепке бармаған балаға тәрбие беру мен оқыту барысында біртіндеп, сатылып анықтау қажет. Осы айтылғандарды ескере отырып, дарынды балаларды анықтаудың мынадай ұстанымдары тұжырымдалды:

1. Баланың қызығушылығы мен бейімділігіне барынша сәйкес келетін қызмет аясында баланың іс-әрекетіне талдау жүргізу. Бұл дегеніміз пән мұғалімдері нақты бағыттар бойынша сынау тапсырмаларымен деңгейлік тапсырмалар арқылы баланың бағытын анықтау деген сөз.

2. Дамытушылық ықпал ете отырып, баланың психологиялық кедергілерін жоюға мүмкіндік беретін тренингтік әдістерді пайдалану. Бұл ұстаным барысында баланың қандай да бір бағыттағы іс-әрекетінің жетістігі анықталады.

3. Баланың дайындық белгісін оның психикалық дамуының нақты деңгейінде ғана емес, сондай-ақ оның болашақтағы даму мүмкіндігін де есепке ала отырып бағалау. Болашақ оқушының болмыс-бітімі анықталып, жанына жақын мамандыққа үлкен дайындық жұмысына жағдай жасау.

4. Жұмыс нәтижесін талдау, бақылау, әңгімелеу, мұғалімдер мен ата-аналардың сипаттамалық бағалары. Бұл ұстаным мектеп психологымен мұғалімімен және ата-аналармен біріге отырып, баланың қандай бағытта жетістіктерге жетуге мүмкіндігі бар екені анықталады.

5. Түрлі ақпарат алу көздерін пайдаланып, бала қабілеттерін кең көлемде қамтуға мүмкіндік беретін баланың мінез-құлқы мен іс-әрекетін жан-жақты бағалаудың кешенді сипаты. Білім беру жүйесінде жаңаша мазмұн беру арқылы жан-жақты дамыған шығармашыл, рухани ой-өрісі кең жеке тұлғаны тәрбиелеу міндеті тұр.

Осы ұстаным негізінде мектепке дейінгі мекемелерде ғылыми қоғамына төмендегідей бағдарды негізге алу қажет:

1. Мектеп жасына дейінгі балалардың интеллектуалды деңгейінің дамуына жағдай жасау;

2. Мектеп жасына дейінгі балалармен жұмысты жүйелілікпен деңгейлеу;

3. Балабақша ішілік әртүрлі шығармашылық жұмыстарды дамыту.

Аталмыш жұмыстар жүйелілікке негізделген кезеңде дарынды баламен жұмыс іс-әрекетінің жетістігін байқауға болады.

Мектеп жасына дейінгі балалармен жүргізілетін жұмыстың нәтижелі болуы жоғарыда айтылған жұмыстардың жүйелілігінде. Сапалы да жүйелі ұйымдастырылған жұмыс – ұстаз қауымының төккен терінің қайтарымы болса, оқушының қабілеті мен дарынының шыңдауы.

Мектепте оқуға дайындылығын қалыптасу деңгейлерін ғалымдар екі топта қарастырылады:

1. Актуальді дарындылық-бұған қабілеттілігі қалыптасқан белгілі іс-әрекетте өз жетістігін байқата алатын әлеуметтік ортада, үлкен сында жоғары көрсеткішті иемдене алатын балаларды жатқызуға болады.

2. Потенциалдық дарындылық- баланың жалпы психикалық мінезінде белгілі бір қабілеті бар, бірақ ол еш жерде байқалмайды, сондықтан жағдай жасағанда ғана нәтижелі болады.

«Бұлақ көрсең көзін аш» деген ұлағатты сөзге сүйеніп, бар мүмкіндікті пайдаланып, баланың қабілетін дарынын ашу - мұғалім міндеті, бала бойындағы ерекшелікті, қабілетті танып, соған бағыттап дарынды баланың болашағының ірге тасы дұрыс қалануына мүмкіндік жасауымыз қажет. Мектепке дейінгі баламен жұмыс жасаудағы негізгі мақсат - заман талабына сай бәсекеге қабілетті, білімді, іскер, ойлау жүйесі дамыған, адамгершілігі жоғары, логикалық тұжырым жасауға бейім, еркін ойлай алатын жеке тұлғаны қалыптастыру.

Осы орайда баланың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын арттыру бағдары нақтылануы тиіс. Мектепке дейінгі баламен жұмыс жасаудағы бағыт оқу бағдарламасын тереңдетіп, оқыту және оқушының танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады. Мектепке дайындылықты анықтауда бірнеше жақта қарастырылды. Олар: интеллектуалдық дарындылық, шығармашылық дарындылық, әртістік дарындылық, музыкалық дарындылық, техникалық дарындылық және спорттық дарындылық. Баланың жанына жақын мектепке дайындылықты дәл тауып, соны жандандыруға жұмыс жасалынғанда Мектепке дейінгі баламен жұмыс өз нәтижесін табады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 ҚР МЖЖБС 1.001-2009. Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпы міндетті білім беру стандарты. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту. Негізгі ережелер.*
- 2 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік бағдарламасы - Астана, 2016 ж.*
- 3 Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы заңы» - А, 2007*
- 4 ҚР 2015 жылғы дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. Астана, 26 желтоқсан, 2003*
- 5 Фребель Ф. Избранные сочинения Фр. Фребеля. Москва., 1904, т.1*
- 6 Монтессори М. Подготовка учителя: // Альманах «МАМА»: Научно-методическое издание Межрегиональной альтернативной Монтессори-ассоциации. - Вып. 1. - М., 1994.*

Жанысбаева Р. М., Абдрахманова Ж. Т.

«ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ДЕТЕЙ ПРЕДШКОЛЬНОЙ ГРУППЫ К ОБУЧЕНИЮ В ШКОЛЕ»

В данной статье излагаются особенности психолого – педагогической подготовки детей предшкольной группы к обучению в школе. Обновление образования это прежде всего изменение отношения к ребенку по всем уровням подготовки. Ребенок предшкольной группы на пороге смены деятельности и образовательного учреждения испытывает стресс. Поэтому изучение особенностей индивидуальности и уровня развития умственных способностей является одним из важнейших вопросов и для учащихся в новом многоуровневом модуле знаний.

Zhanysbaeva R. M., Abdrahmanova Zh .T.

«FEATURES OF PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PREPARATION OF PRESCHOOL CHILDREN FOR SCHOOL»

This article describes the features of psychological and pedagogical preparation of preschool children for school. The renewal of education is primarily a change in the attitude towards the child at all levels of training. A pre-school child on the threshold of a change of activity and educational institution is experiencing stress. Therefore, the study of personality characteristics and the level of development of mental abilities is one of the most important issues for students in the new multi-level knowledge module.

Жунусова А.К.

Бастауыш сынып мұғалімі, №241 Қ.Әбдіқадыров атындағы орта мектебі
Шиелі ауданы, Қызылорда облысы, Қазақстан Республикасы

ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларымен сабақ өткізу барысында тиімді-әдіс тәсілдерді қолдана отыры, сабаққа деген қызығушылықтарын арттыру болып табылады.

Жаңаша білім беру мазмұнында бағалаудың критериялды бағалау жүйесі енгізілді. Бұл бағалаудың сапалылығын, әр білім алушының қажеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Білім алушының дамуын, қызығушылығын және де оқуға деген ынтасын арттыруға бағытталады.

Критериялды бағалау екіге бөлінеді: қалыптастырушы және жиынтық. Қалыптастырушы бағалау оқу үдерісінің ажырамас бір бөлігі болып табылады, тоқсан барысында мұғалім тарапынан жүйелі өткізіліп отырады. Күнделікті тәжірибеде білім алушылардың ілгерлеуін, меңгеру деңгейін өлшеу үшін қалыптастырушы бағалаудың түрлі әдістерін қолдануға болады: «Екі жұлдыз, бір ұсыныс», «Бағдаршам», «Бес минуттық эссе», викториналар, сұрақтар т.б. Жиынтық бағалау белгілі бір кезеңде оқу бағдарламасы мазмұнын меңгеру деңгейін анықтауға, тіркеуге мүмкіндік береді.

Ұстаз – ақылдың тозбайтұғын асылы. Осы тақырыпты алғаннан соң көп ойландым. Басымда «Алдымда тырған әр үйдің жалғызы, еркесі болар. Ал мен әр бірінің көңілін тауып, бүгінгі сабақта қандай көңіл-күйде отырғанын, одан қалса зейіні мен қабылдауы әр түрлі балаларға сабақты қалай түсіндіремін?» деген ойлар мазалады. Шындығында, мұғалім – барлық мамандық иесін тәрбиелейтін, асыл жандар. «Мұғалім мамандығы – барлық мамандықтың анасы» деп қалай дәл тауып айтқан. «Мұғалім өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады» деп К.Д.Ушинский айтқандай жаңа форматта сабақ беруге көшуіміз керек. Оны жүзеге асырудың бір жолы ол интербелсенді әдістерді сабаққа қолдану.

Қазіргі уақытта оқушылардың белсенділігін арттыруға мүмкіндік беретін, қарым-қатынасқа жағдай жасайтын жаңа тәсілдер интербелсенді деп аталып жүр.

Бұл әдістерді 34 қолдану сырттай өте жеңіл көрінгенімен, өзіндік ерекшеліктері мен қиындықтары да бар.

Интербелсенді – ағылшынның «өзара әрекет» деген сөзі.

Интербелсенді оқу/оқытуға келсек – әрекет көмегімен және әрекет арқылы, яғни әрекет жасай отырып үйрену/үйрету.

Бұл әдіс – «бірлесе үйрену немесе бірлескен әрекеттер» идеясын басты назарда ұстайды. Яғни: топтық жұмыс және жұптық жұмыс арқылы іске асады.

Оқудың интербелсенді әдістерінің артықшылығы:

- оқушылардың қызығушылығын туғызады;
- әрқайсысының оқу үрдісіне қатысу белсенділігін кеңейтеді;
- әрбір оқушының сезіміне назар аударады;
- оқу материалдарын тиімді меңгеруге бейімдейді;
- оқушыларға көпжоспарлы әрекет етуге әсер етеді;
- кері байланысты (аудиторияның жауап беру реакциясын) жүзеге асырады;
- оқушылардың пікірлері мен қарым-қатынастарын қалыптастырады;

- өмірлік машықтарды қалыптастырады;
- мінез-құлықтың өзгеруіне көмектеседі.

Интербелсенді әдістерді тиімді пайдалану үшін мұғалім өз жұмысын жан-жақты жоспарлауы тиіс:

- бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне, олардың итербелсенді әдістемелермен жұмыс тәжірибесіне сәйкес келетін тәсілдерді пайдалану;
- оқушылар үшін тақырыпты игерудің «кілті» болатын интербелсенді жаттығуларды іріктеу;
- әрбір оқушының жұмыс қарқынын және оның қабілеттерін есепке алу;
- бір сабақта интербелсенді әдістердің бір-екеуін қолдану.

Интербелсенді әдістерге мыналар жатады: проблемалық шығарма әдістері, презентациялар, пікірталастар, топпен жұмыс, «миға шабуыл» әдісі, зерттеулер, іскерлік ойындар, рөлдік ойындар, «инсерт» әдісі, сахналау, тест сынағы әдісі, дебат, т.б. Мысал ретінде алып қарастыратын болсақ:

«Ыстық орындық» әдісі.

Берілген тапсырмаға байланысты қойылған сұрақтарға жылдам жауап беру керек, себебі, орындық ыстық.

«Өзіңізді тексеріңіз» әдісі.

Бұл мәлімет ШЫНДЫҚ па немесе ЖАЛҒАН ба? Өтілген мәтін бойынша мысалдар келтіріледі. Мысалдарды оқу кезінде оқушылар ол келтірілген мысалдың өтілген мәтінде бар, жоғын анықтайды.

Рөлдік ойын.

Рөлдік ойындар – тиімді интербелсенді әдістердің бірі. Адам жадында бірінші мезетте өзінің жасағаны мен бастан кешкен әсерлері қалады. Ал рөлдік ойындар оқушылардың өздерін басқа адамдардың орнына қойып, мәселе немесе проблеманың солардың тұрғысынан қарастырып, шешімді өз «қолдарымен» жасауды меңзейді.

ЖИГСО әдісі.

Оқушылардың 4-5 топқа бөлеміз. Тақырыпты, (мақаланы) топтың санына қарай, мазмұнына қарай бөліп береміз. 1, 2, 3, 4, 5, - әрбір топ өкілдері берілген бөліктерді оқиды. Топтағы оқушылар өзара пікір алмасады, ортақ тапсырма жасайды. Әр топ өз лидерін тақтаға шығарады. Ол оқушы оқыған білгенінің мазмұнын түсіндіреді.

«Сикырлы айна» әдісі.

Бұл әдісті сабақ соңында алуға болады. Оқушылардың көңіл күйлерін сұрау мақсатында, сергіту сәтіне алуға болады. Оқушылар шеңберге тұрып, бір-бірілеріне қарап сұрақтар қояды, қарсы тұрған оқушы сол сұраққа жаап беруі тиіс. Орындарымен алмасып отырады.

Интербелсенді әдіске сондай-ақ әр түрлі көмекші құралдарды яғни ақпараттық қорларды пайдалану: интербелсенді тақта, бейне материалдар, слайдтар, флипчарттар, компьютерлер бейне фильмдер мен бейне сюжеттерді қарап шығып талқылау, әртүрлі науқандар мен акцияларды пайдалана отырып, таныстырулар жатады.

Интербелсенді әдіс қолдану кезінде мыналар ескерілуі керек: - тұлғаның еркіндігі мен құқықтары сақталуы; - тұлғаның өзін көрсете алуына жағдай жасау; - педагогикалық қолдау көрсету.

«Егер біз бүгін балаларымызды кешегідегідей оқытатын болсақ, онда біз оның ертеңін ұрлаймыз» Джон Дьюид айтқандай, қазіргі уақытта оқу сабақтары барысында оқытудың интербелсенді әдістерін және интербелсенді құралдардың көмегімен мұғалімнің, оқушының шығармашылықпен жұмыс істеуіне жол ашылып отыр. Сондықтан оқу тәрбие үдерісінде үнемі жаңа оқыту құралдарының мүмкіндіктерін ұтымды пайдаланып, оған білім алушыларымызды үйрету – әр педагогтың басты міндеті.

Бастауыш сынып оқушылары жалпы алғыр, шапшаң, сезімтал, ештеңені жасырмай еркін айтады. Мақтау сүйгіш, мұғалімнің жетегіне тез ілескіш, үлкендердің

ой-пікіріне сүйенеді. Сондықтан баланың шығармашылығын дамытуда ұстаз көп еңбек сіңіруге тура келеді. Баланың қиялын дамытып, ойын ілгері жетектеуде мұғалім оқушыға үнемі шығармашылық қабілетін дамыту жолдарын нұсқап көрсетсе, онда балалардың өздері де ізденіске түседі.

Интербелсенді әдістерде басты назарды «процеске», яғни үйрену процесінің өзіне, білім алушылардың «қалай» және «қандай әдіс-тәсілдер арқылы үйренетіндігіне» аударады. Яғни, интербелсенді сөзі – өзара әрекет ету бейімділігін білдіреді немесе әңгімелесу, әлде кіммен (адаммен) не болмаса әлде немен (мысалы, компьютермен) сұхбаттасу режимінде болады. Осы жерде білім алушылардың жауаптарынан гөрі мәселенің шешімін табуға талпынғаны маңызды. Себебі, интербелсенді оқытудың басты мақсаты – білім алушыларды өз бетінше ой қорытып, жауап табуға үйрету.

Интербелсенді оқытудың мәні мынада, оқу процесі іс жүзінде барлық оқушы таным үрдісіне тартылатындай болып ұйымдастырылуы тиіс, олардың осыған байланысты не біледі, нені ойлайды түсінуге және рефлекстеуге мүмкіндігі болуы тиіс. Таным процесінде білім алушылардың біріккен іс-әрекеті, әркім өзінің жеке-дара үлесін қосатын, оқу материалдарын меңгеруді білдіреді, білімдерін, идеяларын, іс-әрекет тәсілдерін алмасу жүргізіледі. Және де бұл мейірімділік пен өзара бір-біріне қолдау көрсету аясында болады, ол тек қана жаңа білім алуға мүмкіндік беріп қоймайды, таным әрекетінің өзін де дамытады.

Ал, дамудың негізі білім мен ғылымға келіп тіреледі. Сондықтан да, әлемдегі дамыған елдер сияқты Тәуелсіз елімізде білім жүйесі сапасын жетілдіру ең негізгі өзекті мәселелердің бірі болып отырғаны белгілі. Осыған орай, білім беру жүйесінде жастарға сапалы білім беріп, олардың үйлесімді дамуы мен тұлға ретінде қалыптасуында ұстаздың кәсіби шеберлік көрсеткіштерінің бірі - жалпы педагогикалық, ғылыми- теориялық, әдістемелік жаңалықтар мен озық тәжірибені жетік меңгерудің маңызы зор.

Нағыз өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге ие бола алады. Ал білікті маман болу үшін көп ізденіс керек екені даусыз.

Мен де өз әріптестеріммен қатар бала оқыту мен тәрбиелеу ісіне өз үлесімді қосып келемін. Бастауыш сыныптарға сабақ беруде әр оқушының жүрегіне жол таба білу, оны қызықтыра білу, ойландырып сөйлете білу менің міндетім деп түсінемін. Оқушының ойлау қабілетін артыру, сол қабілетін белсенді ету - басты мақсатым. Ойланып, толғанған оқушы, әрине, сөйлей де біледі, тыңдай да біледі, тұжырымдап пікір де айта алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Нағымжанова Қ.М. Бастауыш білім берудегі жаңа технологиялар: Оқу құралы - Өскемен, 2005.*
- 2. Сарбасова Қ. Инновациялық педагогикалық технологиялар- Алматы, 2006.*
- 3. Мұхаметжанова С.Т., Жартынова Ж.Ә. Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008*

Жунусова А. К.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА С ПРИМЕНЕНИЕМ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ И ПРИЕМОВ

В этой статье показано, как эффективно проводить занятия с учащимися начальных классов, используя методы повышения интереса к занятиям.

Zhunusova A. K.

**INCREASING THE EFFECTIVENESS OF THE EDUCATIONAL PROCESS
WITH THE APPLICATION OF INTERACTIVE METHODS AND PRACTICES**

This article shows how to effectively conduct classes with primary school students, using methods to increase interest in classes.

УДК 371

Закржевская Е.Д.

Учитель начальных классов

КГУ «Школа-лицей имени Ыбырая Алтынсарина», Караганда,
Республика Казахстан

**РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ
МАТЕМАТИКИ**

В статье представлены особенности модели формирования функциональной грамотности на уроках математики в первом классе, описаны подходы к разработке содержания нового уровня функциональной грамотности, показаны пути его освоения на практике определены основные подходы к разработке дидактических механизмов формирования функциональной грамотности, реализующих воспитание обучающихся.

Формирование функциональной математической грамотности. Особое значение сегодня придается формированию логической грамотности у учащихся и основным средством её формирования является – школьный предмет математики. Главной задачей уроков математики являются интеллектуальное развитие ребенка, важной составляющей которого является словесно-логическое мышление.

Роль математики в развитии логического мышления исключительно велика. Причина столь исключительной роли математики в том, что это самая теоретическая наука из всех изучаемых в школе. В ней высокий уровень абстракции и в ней наиболее естественным способом изложения знаний является способ восхождения от абстрактного к конкретному. Как показывает опыт, в младшем школьном возрасте одним из эффективных способов развития мышления является решение школьниками нестандартных логических задач.

Математическая грамотность – способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину.

Сам термин «грамотность» предполагает способность функционально использовать математические знания и умения, нежели мастерское владение этими знаниями в рамках требований школьной программы. И эту способность можно называть «функциональной математической грамотностью».

Итак, «функциональная математическая грамотность» – способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и в будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину.

В принятом определении, «заниматься» математикой не означает выполнять простые физические или социальные математические действия (например, вычислить

сдачу при покупке в магазине), под этим подразумевается более широкое использование математики в связи с самыми различными целями, например, высказать обоснованное мнение о бюджете, предлагаемом правительством.

Функциональная математическая грамотность включает также способность выделять в различных ситуациях математическую проблему и решать ее, а также склонность выполнять такую деятельность, что достаточно часто связано с такими чертами характера, как уверенность в себе и любознательность

Формирование функциональной грамотности на уроках математики невозможно без правильной и четкой математической речи. Для формирования грамотной, логически верной математической речи можно использовать составление математического словаря, написание математического диктанта, выполнение заданий, направленных на грамотное написание, произношение и употребление имен числительных, математических терминов.

На начальном этапе обучения главное – развивать умение каждого ребенка мыслить с помощью таких логических приемов, как анализ, синтез, сравнение, обобщение, классификация умозаключение, систематизация, отрицание, ограничение. Формированию функциональной грамотности на уроках в начальной школе помогут задания, соответствующие уровню логических приемов.

Логические приемы	Примеры заданий
1. уровень – знание	Составить список, выделить, рассказать, показать, назвать
2. уровень – понимание	Описать объяснить, определить признаки, сформулировать по-другому
3. уровень – использование	Применить, проиллюстрировать, решить
4. уровень – анализ	Проанализировать, проверить, провести эксперимент, организовать, сравнить, выявить различия

Развитие у детей логического мышления — это одна из важных задач начального обучения. Умение мыслить логически, выполнять умозаключения без наглядной опоры, сопоставлять суждения по определенным правилам — необходимое условие успешного усвоения учебного материала. Основная работа для развития логического мышления должна вестись с задачей. Ведь в любой задаче заложены большие возможности для развития логического мышления. Нестандартные логические задачи — отличный инструмент для такого развития. Систематическое использование на уроках математики и нестандартных задач, расширяет математический кругозор младших школьников и позволяет более уверенно ориентироваться в простейших

закономерностях окружающей их действительности и активнее использовать математические знания в повседневной жизни.

Учащиеся, овладевшие математической грамотностью, способны:

- распознавать проблемы, которые возникают в окружающей действительности и могут быть решены средствами математики;

- формулировать эти проблемы на языке математики;

- решать проблемы, используя математические факты и методы;

- анализировать использованные методы решения;

- интерпретировать полученные результаты с учетом поставленной проблемы;

- формулировать и записывать результаты решения.

В целях повышения качества обучения математике и улучшения результатов

математической грамотности учащихся общеобразовательных школ республики в международном сравнительном исследовании TIMSS рекомендуется использовать на занятиях практико-ориентированные задания, направленные на формирование умений применять приобретенные знания и умения по математике в практической деятельности и повседневной жизни. В связи с этим при обучении учащихся математике выдвигаются следующие цели: понимание места математики в жизни, умение читать и анализировать числовые информации, нахождение приемлемых способов решения задач, использование математических знаний в различных жизненных ситуациях.

Формирование функциональной математической грамотности на уроках и во внеурочной деятельности

Современное общество меняет взгляд на содержание математического образования. Основное внимание направлено на развитие способности учащихся применять полученные в школе знания и умения в жизненных ситуациях.

Общие ориентиры развития функциональной грамотности определены в Государственной программе развития образования Республики Казахстан, одной из целей которой являются формирование в общеобразовательных школах интеллектуального, физически и духовно развитого гражданина Республики Казахстан, удовлетворение его потребности в получении образования, обеспечивающего успех и социальную адаптацию в быстро меняющемся мире. Для достижения поставленной цели разработан механизм развития функциональной грамотности.

Главной задачей уроков математики является развитие словесно логического мышления. Математика - это теоретическая наука, в которой естественный способ изложения является способ восхождения от абстрактного к конкретному.

Математический стиль мышления характеризуется следующими особенностями:

- Умение рассуждать
- Стремиться находить кратчайший путь решения задачи.

Умение мыслить логически, составлять суждение по определенным правилам - необходимое условие успешного усвоения учебного материала. Эффективным способом развития мышления является решение учащимися нестандартных логических задач.

Для достижения результата необходимо применение различных форм работы:

1. Работа над решённой задачей. Многие учащиеся только после повторного анализа осознают план решения задачи.

2. Решение задач различными способами.

3. Правильно организованный способ анализа задачи - от вопроса или от данных к вопросу.

4. Представления ситуации, описанной в задаче. Разбиение задачи на смысловые части. Моделирование ситуации с помощью чертежа, рисунка.

5. Самостоятельное составление задач учащимися: используя слова настолько больше (меньше), по данному плану решения, по выражению.

6. Решение задач с недостающими и избыточными данными.

7. Изменение вопроса задачи.

8. Объяснение готового решения задачи.

9. Использование приема сравнения задач.

10. Запись двух решений - одного правильного другого неправильного.

11. Изменение задачи так, чтобы она решалась другим действием.

12. Закончить решение задачи.

13. Какой вопрос и какое действие лишнее в решении задачи (или восстанови пропущенный вопрос или действие в задаче).

14. Составление аналогичной задачи с измененными данными.

15. Решение обратных задач.

Для реализации задачи воспитания любознательного, активно познающего мир младшего школьника, обучение решению математических задач творческого и поискового характера будут проходить не только в урочной, но и во внеурочной работе. В этом нам помогают занятия, проводимые во внеурочной деятельности «Занимательная математика», расширяющие математический кругозор и эрудицию учащихся, способствующие формированию познавательных универсальных учебных действий. На занятиях особое внимание уделяется развитию математических способностей учащихся, формированию элементов логической и алгоритмической грамотности, коммуникативных умений младших школьников с применением коллективных форм организации занятий и использованием современных средств обучения. Создание на занятиях ситуаций активного поиска, предоставление возможности сделать собственное «открытие», знакомство с оригинальными путями рассуждений, овладение элементарными навыками исследовательской деятельности позволят обучающимся реализовать свои возможности, приобрести уверенность в своих силах.

В процессе выполнения заданий дети учатся видеть сходство и различия, замечать изменения, выявлять причины и характер изменений и на основе этого формулировать выводы. Совместное с учителем движение от вопроса к ответу

— это возможность научить ученика рассуждать, сомневаться, задумываться, стараться самому находить выход-ответ.

Внеурочные занятия должны учитывать возрастные особенности младших школьников и предусматривать организацию подвижной деятельности учащихся, которая не мешает умственной работе. С этой целью включаются подвижные математические игры, последовательная смена одним учеником «центров» деятельности в течение одного занятия; что приводит к передвижению учеников по классу в ходе выполнения математических заданий. Во время занятий важно поддерживать прямое общение между детьми (возможность подходить друг к другу, переговариваться, обмениваться мыслями). При организации целесообразно использовать принципы игр «Ручеёк», «Пересадки», принцип свободного перемещения по классу, работу в группах и в парах постоянного и сменного состава. Некоторые математические игры и задания могут принимать форму состязаний, соревнований между командами.

Занятия представляют собой совокупность игр и упражнений тренировочного характера, воздействующих непосредственно на психические качества ребёнка: память, внимание, наблюдательность, быстроту реакции, мышление.

Оптимальной структурой занятий является циклическая структура, состоящая из пяти этапов:

- ✓ занятие решения задач по тетрадам на печатной основе;
- ✓ решение задач в форме соревнования;
- ✓ урок экспериментальной математики;
- ✓ семинар по внеклассному чтению;
- ✓ урок актуализации научного творчества.

Для проверки уровня усвоения знаний учащимися могут быть использованы нестандартные виды контроля:

- ✓ участие в математических конкурсах, чемпионатах, КВН, турнирах, олимпиадах;
- ✓ выпуск математических газет;
- ✓ проектные работы.

В процессе урока не всегда удается с достаточной полнотой дать все знания по математике, осуществить все намеченные цели. Для расширения и углубления развития умственных способностей младших школьников и повышения их интереса к математике

применяется внеурочная работа по математике.

Внеурочная деятельность оказывает содействие процессу повышения уровня знаний, закрепления умений и привычек, которые приобретены младшими школьниками на уроках математики, развитию математических способностей, сообразительности, изобретательности, обнаружения наиболее одаренных и способных детей и оказания содействие их дальнейшему развитию. Занятия математикой во внеурочное время помогают младшим школьникам в формировании практических навыков (измерительные и вычислительные), формируют у детей теоретические и исторические сведения. Изготовление в часы внеурочных занятий наглядных пособий по математике, счетных, измерительных инструментов и других развивает у детей технические навыки и конструктивные способности, приучает к аккуратности в выполнении работы.

Систематическое использование на уроках математики и внеурочных занятиях специальных задач и заданий, направленных на развитие логического мышления, организованных согласно приведенной выше схеме, расширяет математический кругозор младших школьников и позволяет более уверенно ориентироваться в простейших закономерностях окружающей их действительности и активнее использовать математические знания в повседневной жизни. Чтобы ребёнок учился в полную силу своих способностей, надо вызвать у него желание к учёбе, к знаниям, помочь ребёнку поверить в себя, в свои способности. Все дело в том, что не любая деятельность развивает способности, а только та деятельность, в процессе которой возникают положительные эмоции

Приёмы для создания комфорта:

- систематическое одобрение, похвала, направленное формирование положительных оценочных суждений;
- создание обстановки доверия, уверенности в успехе;
- организация деятельности, а не поведения;
- преобладание положительных оценок деятельности, её результатов.

В Государственный общеобязательный стандарт начального образования чётко прописан портрет ученика, значит, чтобы достигнуть результатов, учитель должен быть компетентен во всех вопросах современного образования.

Перед учителем начальной школы стоят колоссальные задачи: развить ребёнка. Из наглядно-действенного перевести в абстрактно-логическое: развить речь, аналитико-синтетические способности, развить память и внимание, развить фантазию и воображение, пространственное восприятие, развить моторную функцию, способность контролировать свои движения, а также мелкую моторику, так как развитие кисти ведёт к развитию лобной доли мозга, ответственной за мыслительную деятельность. Очень важно развить коммуникативные способности, способность общаться, умение контролировать эмоции, управлять своим поведением.

Список использованных источников:

1. Мацкевич В., Крупник С. *Функциональная грамотность // Всемирная энциклопедия. Философия. М.: АСТ; Минск: Харвест, 2001. С. 1172—1173.*
2. Хуторской А. *Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования // Народное образование, 2003г.*
4. Бабанский, Ю. К. *Проблемы повышения эффективности педагогических исследований Текст. / Ю. К. Бабанский. М. : Педагогика, 1992.- 207 с.*
5. Хуторской, А. В. *Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? Текст. / А. В. Хуторской. — М. : ВЛАДОСПРЕСС, 2005. 383 с.*

б. Цукерман, Г. А. Как младшие школьники учатся учиться? Текст. / Г. А. Цукерман. Рига : Эксперимент, 2000. - 260 с.

Закржевская Е. Д.
МАТЕМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ
САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Мақалада бірінші сыныптағы математика сабағында функционалдық сауаттылықты қалыптастыру моделінің ерекшеліктері берілген, функционалдық сауаттылықтың жаңа деңгейінің мазмұнын дамыту тәсілдері сипатталған, оны тәжірибеде дамыту жолдары көрсетілген, негізгі оқушыларды тәрбиелеуді жүзеге асыратын функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың дидактикалық механизмдерін әзірлеу тәсілдері.

Zakrzhevskaya E. D.
DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY IN MATHEMATICS LESSONS

The article presents the features of the model of the formation of functional literacy in mathematics lessons in the first grade, describes approaches to the development of the content of a new level of functional literacy, shows the ways of its development in practice, defines the main approaches to the development of didactic mechanisms for the formation of functional literacy that implement the education of students.

УДК 371

Каликбергенова Г.Б.
Учитель начальной школы
КГУ «Школа-лицей имени Ыбырай Алтынсарина», Караганда,
Республика Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ
ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В данной статье рассматриваются компоненты качества образования, технологии и методы, применяемые в начальной школе, повышения качества учебного процесса и результатов обучения младших школьников.

Сегодня наша страна стоит на пути инноваций и модернизации различных сфер жизни. Изменения, происходящие в стране и в обществе, модернизация системы общего образования предлагает новый подход к организации обучения. Современному образовательному процессу требуются новые педагогические технологии, эффективные формы его организации, активные методы обучения.

В качестве одного из таких методов я хочу рассмотреть особенности интерактивного обучения в начальной школе, использование которого позволяет достичь не только предметных результатов, но и метапредметных и личностных в соответствии с стандартами образования.

Основная задача начальной школы заключается не столько в том, чтобы обогатить школьников знаниями, сколько научить их самостоятельно добывать знания, уметь слушать и вступать в диалог, участвовать в коллективном обсуждении проблем, интегрироваться в группу сверстников и строить продуктивное взаимодействие и сотрудничество со сверстниками и взрослыми. Всё выше сказанное можно назвать

умением учиться. Для того чтобы овладеть этими умениями, необходима активная позиция ученика на уроке, которая возможна лишь при интерактивном обучении.

Что такое интерактивное обучение?

Интерактивное обучение – это, прежде всего, диалоговое обучение, в ходе которого осуществляется взаимодействие учителя и ученика. Суть интерактивного обучения состоит в том, что учебный процесс организован таким образом, что практически все учащиеся оказываются вовлеченными в процесс познания, они имеют возможность понимать и рефлексировать по поводу того, что они знают и думают. Совместная деятельность учащихся в процессе познания, освоения учебного материала означает, что каждый вносит свой особый индивидуальный вклад, идет обмен знаниями, идеями, способами деятельности. Причем, происходит это в атмосфере доброжелательности и взаимной поддержки, что позволяет не только получать новое знание, но и развивает саму познавательную деятельность, переводит ее на более высокие формы кооперации и сотрудничества.

Организация и развитие диалогового общения, ведет к взаимопониманию, взаимодействию, к совместному решению общих, но значимых для каждого участника задач. Интерактивное обучение исключает доминирование как одного выступающего, так и одного мнения над другим. В ходе диалогового обучения учащиеся учатся критически мыслить, решать сложные проблемы на основе анализа обстоятельств и соответствующей информации, взвешивать альтернативные мнения, принимать продуманные решения, участвовать в дискуссиях, общаться с другими людьми. Для этого на уроках организуются индивидуальная, парная и групповая работа, применяются исследовательские проекты, ролевые игры, идет работа с документами и различными источниками информации, используются творческие работы. Место учителя в интерактивных уроках сводится к направлению деятельности учащихся на достижение целей урока.

Учитывая особенности личности младшего школьника, учитель должен творчески подходить к проведению урока, максимально включать игровые элементы в образовательную деятельность. Педагогу стоит организовать диалоговое общение между учениками на уроке для развития навыков коммуникации. При этом необходимо учесть, что детям может быть трудно работать одновременно с несколькими одноклассниками. Поэтому при формировании групп стоит делить детей по парам. Важно познакомить ребят со способами самостоятельного получения информации. Однако стоит помнить, что они пока не способны к полноценной самостоятельной учебной деятельности и часто нуждаются в

подсказках учителя. Поэтому необходима некоторая адаптация интерактивных приемов для учащихся начальной школы, создание на основе известных упражнений собственных, отвечающих требованиям программного материала и особенностям учеников.

Основными методами и приемами интерактивного обучения являются:

□ Мозговой штурм – поток вопросов и ответов, или предложений и идей по заданной теме, при котором анализ правильности/неправильности производится после проведения штурма.

□ Кластеры, сравнительные диаграммы, паззлы – поиск ключевых слов и проблем по определенной мини-теме.

□ Интерактивный урок с применением аудио- и видеоматериалов, ИКТ. Например, тесты в режиме онлайн, работа с электронными учебниками, обучающими программами, учебными сайтами.

□ Круглый стол (дискуссия, дебаты) – групповой вид метода, которые предполагает коллективное обсуждение учащимися проблемы, предложений, идей, мнений и совместный поиск решения.

□ Деловые игры (в том числе ролевые, имитационные, луночные) – достаточно популярный метод, который может применяться даже в начальной школе. Во время игры учащиеся играют роли участников той или иной ситуации, примеривая на себя разные профессии.

□ Аквариум – одна из разновидностей деловой игры, напоминающая реалити-шоу. При этом заданную ситуацию обыгрывают 2-3 участника. Остальные наблюдают со стороны и анализируют не только действия участников, но и предложенные ими варианты, идеи.

□ Метод проектов – самостоятельная разработка учащимися проекта по теме и его защита.

К интерактивным методам обучения на уроке также относят мастер-классы, построение шкалы мнений, дерево решений.

В своей практике я начинаю использование интерактивных форм с работы в статичных парах, для первоклассников это важный этап в обучении сотрудничеству на уроке. При формировании умения действовать в постоянных парах, можно осуществлять переход на работу в парах сменного состава.

Игровое сотрудничество, если это способствует достижению цели урока, использую на протяжении всего обучения в начальной школе.

Вот некоторые примеры интерактивных упражнений, используемых мною на уроках.

□ «Поиск соответствий». При выполнении этого задания от учащихся требуется определить соответствие слова или выражения описанию, причем это задание рекомендуется сделать до того, как учащиеся начнут знакомиться с трудными текстами. Это хорошее задание для закрепления смысла понятий.

□ На основе приёма «Ранжирование» использую упражнение «Что важнее?». При выполнении этого задания от учащихся требуется рассмотреть ряд утверждений и определить относительную важность или ценность каждого из них в сравнении с другими.

□ Прием «Верно/Неверно».

При выполнении приема учащиеся внимательно читают утверждения и решают, верны они или нет. Это может быть хорошим способом закрепить старые понятия, нацелить учащихся на поиск нужных ответов в исходных документах и проверить их понимание. В результате обычно возникает много дискуссий.

□ Прием «Подумай – обсуди – поделись».

При переходе к работе в малых группах использую приём «Подумай – обсуди – поделись». Учащимся предлагается проблема или информация, которую они сначала отработывают самостоятельно, затем обговаривают в парах, далее объединяются в четверки. После принятия совместного решения в четверках происходит совместное обсуждение вопроса. Опять же работа в группах: игра «Исследователи»: исследуйте текст, посчитайте, сколько раз в нем встречается слово «школа» и т.п.

□ «ПОПС формула»

Еще одно, на мой взгляд, интересный пример это «ПОПС формула», которая представляет собой интерактивный прием обратной связи. Ее составные части позволяют разобрать учебную проблему, закрепить пройденный материал. Данный прием может стать отличным инструментом построения дискуссии. Он позволяет построить свое выступление кратко, лаконично, аргументировано, со всеми соответствующими выводами, что, безусловно, вызывает интерес у одноклассников и побуждает их к деловому спору.

Современные формулы ПОПС содержит в себе 4 важных компонента, которые представляют собой расшифровку первых букв данной аббревиатуры и являются необходимыми элементами для построения текста.

П - позиция. Необходимо по заданной проблеме высказать свое собственное мнение. Для этого можно использовать следующие формулировки: «Я считаю, что...», «На мой взгляд, эта проблема заслуживает / не заслуживает внимания», «Я согласен с...».

О - обоснование, объяснение своей позиции. Здесь необходимо привести все возможные аргументы, подтверждающие ваше мнение. Ответ должно быть обоснованным, а не пустословным. В нем должны быть затронуты моменты из изученного курса либо темы, раскрыты определения и понятия. В данном блоке основной вопрос – почему вы так думаете? А это значит, что начинать раскрытие его следует со слов «Потому что...» или

«Так как...».

П - примеры. Для наглядности и подтверждения понимания своих слов необходимо привести факты, причем их должно быть не менее трех. Данный пункт раскрывает умения учащихся доказать правоту своей позиции на практике. В качестве примеров можно использовать как собственный опыт, даже может надуманный, так и знания с курса истории или обществознания. Главное, чтобы они были убедительными. Речевые обороты, используемые на этом шаге, - «Например...», «Я могу доказать это на примере...».

С - следствие (суждение или умозаключение). Этот блок является итоговым, он содержит ваши окончательные выводы, подтверждающие высказанную позицию. Начало предложений в нем может быть таким: «Таким образом...», «Подводя итог...», «Поэтому...», «Исходя из сказанного, я делаю вывод о том, что ...».

Я перечислила только некоторые методы и приемы интерактивного обучения, успешно используемые в новой обновленной системе образования и однозначно помогающие повышать интерес и мотивацию учащихся к предмету и улучшать качество обучения, воспитывать по-настоящему образованных, нравственных людей, которые могут сами принимать ответственные решения, способны к сотрудничеству, отличаются мобильностью и динамизмом.

Применяя на уроках интерактивные методы обучения, учитель добивается новых возможностей, связанных, прежде всего, с налаживанием межличностного взаимодействия путем внешнего диалога в процессе усвоения учебного материала. Действительно, между учащимися в группе неизбежно возникают определенные межличностные взаимоотношения, и от того, какими они будут, во многом зависит успешность их учебной деятельности. Умелая организация взаимодействия обучающихся на основе учебного материала становится мощным фактором повышения эффективности учебной деятельности в целом.

Список использованных источников:

1. Проект «Читающая школа» от 21.10.2020 г.
2. Казахстанская карта детского чтения в аспекте формирования функциональной грамотности школьников. Методическое пособие. - Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013 г.
3. Оценка качества чтения и понимания текста учащимися начальной школы. Методическое пособие. – Астана: НЦОСО, 2013. – 175 стр
4. Ниталимова Л.В., Семенова С.Н. Развитие читательского интереса младших школьников. – М.: Ментор, - 2007. - №1.
5. Алексеевская А.Т. Формирование читательских интересов младших школьников. – М., 2008.

Каликбергенова Г. Б.
ОҚУ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ
КІТАППЕН ЖҰМЫС ЕТУДІҢ БІРЛІГІ МЕН БІРЛІГІ АРҚЫЛЫ КІТАП
МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫ

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісі мен оқу нәтижелерін арттыру, білім сапасының компоненттері, бастауыш мектепте қолданылатын технологиялар мен әдістері қарастырылған.

Kalikbergenova G. B.
FORMATION OF READING COMPETENCE
JUNIOR SCHOOLCHILDREN THROUGH THE SKILLS AND SKILLS OF
WORKING WITH A BOOK

This article discusses the components of the quality of education, technologies and methods used in primary school, improving the quality of the educational process and learning outcomes of younger students.

ӨОЖ 71.005

Коржумбаева М.Б.

maral_k79@mail.ru

п.ғ.к., доцент, «Bolashaq» академиясы, Қарағанды, Қазақстан Республикасы

**ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРАТЫН АЛҒАШҚЫ СУБЪЕКТ АТА-
АНАНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ**

Мақалада қазіргі зерттеулерде отбасына байланысты оның әртүрлі аспектілерін қамтиды: тұлға дамуының негізгі көздері мен механизмдері туралы зерттеген ғалымдар Фельдштейн Д.Л.Кондратьев және т.б. тұлғалық жаңа құрылымдардың ерекшеліктері туралы шетелдік ғалымдардан Кон И.С. Дубровина Р. зерттелері, ал жас ерекшелік дағдарысының құрылымын зерттегендердің танымдық эмоциялық – еріктік және мінез-құлықтың ерекшеліктерін, жеке тұлғаның өзіндік сананың құрылымы мен қызметі туралы тұлғаның анамальды даму механизмдері туралы айтылған.

Отбасы - адамның барлық өмір ағымында бірге еріп жүретін маңызды феномендерінің бірі. Оның жеке тұлғаға әсерінің маңыздылығы, күрделілігі, жан-жақтылығы мен проблемалылығы отбасын зерттеудегі көптеген әр түрлі көзқарастар мен ғылыми әдебиеттерде кездесетін анықтамаларға алып келді. Отбасындағы өзара қарым-қатынас мәселелерін көптеген зерттеушілердің еңбектерінде қарастырылған [1].

Отбасы - неке негізінде немесе қан жағынан туыстас шағын топ, олар өзара көмек көрсету, жауапкершілік алу және тұрмыстық жалпылықта байланысады (Эйдемиллер, Э.Г.Юстицкий В.В., 1990). Отбасы балаға ықпал етеді, оны қоғамдық өмірге жетелейді. «Отбасының тәрбие институтты ретінде маңызы онда бала өз өмірінің маңызды бөліктерін өткізеді және де тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ету ұзақтығы жағынан басқа тәрбие институттарына бой бермейді» деп көрсетті Шужебева А.И өз зерттеу жұмысында [2].

А.Б.Харчев берген отбасы ұғымына түсініктеме неғұрлым жалпылама болып табылады: «Отбасы денелік өмір мен әлеуметтік ағза өмірінің арасында байланыстырушы звено болып табылады».

Қазіргі таңда отбасы қызметінің ортақ топтамасы немесе жіктемесі жетік түрде толық жасалмаған. Мысалға, Г.М.Свердлов және В.Л.Ресенцев (1958) отбасының маңызды қызметтеріне ұрпақ жалғастыру, тәрбиелеу, шаруашылық және өзара көмек көрсету қызметтерін айтады.

Э.К.Васильева (1981) өз зерттеулерінде отбасы қызметінің үш тобын қарастырады: шаруашылық-экономикалық, генеративті тәрбиелік, мәдени, репродукциялық. С.Д.Лаптенконың пікірінше, (1967) отбасының маңызды қызметтеріне шаруашылық-тұрмыстық, халықтың көбеюі, өз мүшелерінің демалысын ұйымдастыру, тәрбиелік жатады[3].

70-шы жылдары басты назар отбасындағы қарым-қатынас пен оның тұлға қалыптасу процесінде алатын орны туралы Б.П.Парыгин, А.Г.Харчев. Ол әйел адамның кәсіби іс-әрекетімен отбасы жағдайындағы міндеттерін үйлестіре білу сипаты және де отбасы өміріне қалай ықпал етеді» деген тақырыптарда С.Голод, З.Янкова т.б. зерттеді.

З.И.Файнбург «отбасындағы эмоциялық жағдайлар, олардың отбасы ішілік қатынастың тұрақтылығына ықпалы, отбасының тұрақтылық жағдайы» туралы Ю.Г.Юркевич отбасы мүшелері арасында қысымның бөлу себептерін және А.М.Уматинов және т.б. зерттеді[4].

70-шы жылдардың аяғына қарай отбасы мен неке психологиясында неке жұптарындағы әлеуметтік-перцептивті үрдістерді зерттеп, анықтаған Ю.Е.Алешина, «қалалық отбасыларда некелік рольдерді бөліп беруді», З.И.Янкова және т.б. қарастырды. Отбасы ішіндегі қарым-қатынастың даму заңдылықтарын саналы түрде түсіну талпыныстары жасалды, зерттегендер мысалға А.А.Бодалев, Н.Н.Обозов және т.б.

Соның қарым-қатынасындағы маңызды объект бала. Бала қай жас ерекшелік кезеңінде болмасын, ол әрдайым отбасының яғни ата-ананың қамқорлығын қажет етеді. Сол кезеңнің бірі яғни бала өміріндегі толқымалы кезең студенттік кезең [5].

Қазіргі зерттеулерде отбасына байланысты оның әртүрлі аспектілерін қамтиды: тұлға дамуының негізгі көздері мен механизмдері туралы зерттеген ғалымдар Фельдштейн Д.Л.Кондратьев және т.б. тұлғалық жаңа құрылымдардың ерекшеліктері туралы шетелдік ғалымдардан Кон И.С. Дубровина Р. зерттеді, ал жас ерекшелік дағдарысының құрылымын зерттегендер Гаврилова Г.П., Драгунова Т.В. және т.б, ал танымдық эмоциялық – еріктік және мінез-құлықтың ерекшеліктерін Кучинский, жеке тұлғаның өзіндік сананың құрылымы мен қызметі туралы Баруалкина В.В. тұлғаның анамальды даму механизмдері туралы Дозорцева Е.Г сияқты ғалымдар зерттеді.

Отбасы туралы басқа көзқарас А.И.Захаровтың пікірлерінде жазылған. «Әлеуметтік психологияда «Бастапқы топ» деген түсінік бар. Бұл топтағы байланыстар топ ісіне оның мүшелерінің тікелей келісімдеріне, эмоционалдық әсерлерінен құрылады, оның қатысушыларының жоғары дәрежедегі бірігуін қамтамасыз етеді. Мұндай бастапқы топ - отбасы болып табылады, ол жаңа мүшелердің сырттай «тәсілдерінің» арасында емес, балалардың дүниеге келуі арасында көбейіп, өсетін жалғыз топ»

Н.Я. Сувольевтің анықтамасына сәйкес: «Отбасы - ерлі-зайыптылардың одағы мен туыстық қатынастарына негізделген қоғамның кішкентай әлеуметтік тобы, жеке тұрмысты ұйымдастырудың маңызды формасы, яғни бірге тұратын және жалпы шаруашылықты бірге жүргізетін еркек пен әйелдің, ата-аналар мен балалардың, аға мен қарындастың немесе басқа туысқандардың арасындағы қарым-қатынас»[6].

Отбасы қатынасының категорияларына құрылған отбасы анықтамаларының ішінде А.Г. Харчев берген анықтама ерекшеленеді: «Отбасы - бұл кішкентай топ ретінде ата-аналар мен балалар арасындағы өзара қарым-қатынастың нақты тарихи жүйесі, оның мүшелері некелік немесе туысқандық қатынаспен, тұрмысының ортақтығымен және өзара моральдық жауапкершілікпен байланысқан және халықтың рухани туындыларымен қоғам сұранысына негізделген әлеуметтік қажеттілік»[7].

А. И. Антонов отбасын «адамдардың біріккен жалпы отбасылық ортақ әрекетіне негізделіп, ата-ана-туысқандық желілермен байланысқан және балалардың өсіп-жетілуі мен отбасы мүшелерінің өмір сүруін қолдау» деп түсіндіреді[8].

Отбасы қарым-қатынасын зерттеудің тарихи негізін қалаған швед тарихшысы И.Я. Баховеннің 1861 жылы жарық көрген «Материнское право. Исследования гинекократии старого времени и её религиозной и правовой природы» атты кітабы көп үлес қосты. Екі автор да неке формасының өзгеруі туралы идеяны талдайды.

Отбасылық қатынас жеке тұлға мен қоғамның өзара байланысында қарастырылады. Бұл бағыттың негізін салушылар мен жақтаушыларына У.Джемс, Ч. Кули, У. Томос, Ф. Знанецкий, Ж. Пиаже, З. Фрейд және т.б. жатады. Қандай да болмасын жолдың алғашқы қадамынан басталатыны сияқты, адамның жеке тұлғасының қалыптасуы да отбасынан басталады.

Отбасы - бұл адамға өмірлік құндылықтар жайында түсінік беретін алғашқы ұжым. Адам қандай дәрежеге жетеді, жалғыз тұлға бола ма немесе адамгершілік тұрғыдан кеміс болып қалыптасады ма, мұның бәрі көбіне ол адамның балалық шағында қаншалықты дұрыс ата-аналық тәрбие алғанымен байланысты. Қарым-қатынас - адамзат өмірінің аса маңызды және негізгі сферасы болып, соның нәтижесінде тұлғааралық байланыс орнығып, өзара мәміле қалыптасып дамиды.

Қарым-қатынас дегеніміз өзара пікір алмасу, сезім әлемінде бірлесіп ләззат алу, қайғы, қуанышта ортақтас болу секілді кең ауқымды эмоция спектрлерін қамтиды.

Қарым-қатынас барысында екі не бірнеше психологиялық жүйе, екі не бірнеше рухани әлем және ой-пікір, сана-сезім, мінез-құлық, қылық-жорықтар арасында келісім, не өзара түсінік тұрғысында, не болмаса қақтығыс, талас-тартыс, қарама-қайшылық тұрғысындағы мәміле үрдісі іске асады. Отбасы қарама-қатынасында, олардың ішінен келісім, өзара түсіністік, бірінің екіншісіне бой сынуы, бірінің екіншісін құптауы секілді қарым-қатынасының қазіргі кездегі басты ерекшелігі -әр тұлғаның мейлі балалары, мейлі ересектері болсын, мағлұмат байлығы (информационное богатство) болып, өзара қарым-қатынас осы мағлұмат алмасу кезінде өте тығыз орнығуы ықтимал.

Отбасы- адамның эмоциясы, уайымы, көзқарасы мен қатынасынымен байланысты емес, ол - ерекше феномен. Отбасы феноменінің бір жолы оның құрылымын, тарихи уақыт талабына сай өзгеруін және бір отбасының өмірлік циклын логикалық түсіндірілуі. С.И.Голод (1998) пікірінше отбасы феноменінде құрылымдық өріс ерлі-зайыптылар және ата – ана мен бала қатынасы деп қарастырады. Отбасы –неке негізінде немесе қан жағынан туыстас шағын топ, олар өзара көмек көрсету, жауапкершілік алу және тұрмыстық жалпылықта байланысады (Эйдемиллер, Э.Г.Юстицкий В.В., 1990). Отбасы балаға ықпал етеді, оны қоғамдық өмірге жетелейді. Отбасының тәрбие институтты ретінде маңызы онда бала өз өмірінің маңызды бөліктерін өткізеді және де тұлға ретінде қалыптасуына ықпал ету ұзақтығы жағынан басқа тәрбие институттарына бой бермейді деп көрсетті Шужебева А.И өз зерттеу жұмысында.

Терең тұлға аралық қатынастарды реттеу механизмдеріне арналған жұмыстарды талдауда шетелдік ғалым Э.Фромм және ресейлік ғалым М.И Лисина ол өзіміздің қазақстандық ірі ғалымдардың бірі С.М.Жақыповтардың қойылған мәселені толығымен шешуге мүмкіндік берді. Біріншіден, отбасы жағдайында бірлескен іс-әрекетті орындау барысында жеткіншектердің құндылықты-мағынылық құрылымдардың қалыптасу жағдайларын нақтылауға мүмкіндік берілді.

Екіншіден, :жасөспірімдердің тұлғалық дамуында ауытқулардың пайда болуының отбасы ішіндегі алғышарттарын анықтауға мүмкіндік береді. Зерттеудің методологиялық бағытына қарай жеткіншектерге отбасы ішілік құндылықтарды беру процесі, отбасы мүшелері арасындағы бірлескен әрекет пен эмоцияның өзара байланыстардың үйлесімділік механизмдерін қолдануға негізделеді.

А.Б.Харчев берген отбасы ұғымына түсініктеме неғұрлым жалпылама болып табылады: «Отбасы денелік өмір мен әлеуметтік ағза өмірінің арасында байланыстырушы звено болып табылады.

Қазіргі таңда отбасы қызметінің ортақ топтамасы немесе жіктемесі жетік түрде толық жасалмаған. Мысалға, Г.М.Свердлов және В.Л.Ресенцев (1958) отбасының маңызды қызметтеріне ұрпақ жалғастыру, тәрбиелеу, шаруашылық және өзара көмек көрсету қызметтерін айтады.

Э.К.Васильева (1981) өз зерттеулерінде отбасы қызметінің үш тобын қарастырады: шаруашылық-экономикалық, генеративті тәрбиелік, мәдени, репродукциялық. С.Д.Лаптенконың пікірінше, (1967) отбасының маңызды қызметтеріне шаруашылық –тұрмыстық, халықтың көбеюі, өз мүшелерінің демалысын ұйымдастыру, тәрбиелік жатады.

70-шы жылдары басты назар отбасындағы қарым-қатынас пен оның тұлға қалыптасу процесінде алатын орны туралы Б.П.Парыгин, А.Г.Харчев. Ол әйел адамның кәсіби іс-әрекетімен отбасы жағдайындағы міндеттерін үйлестіре білу сипаты және де отбасы өміріне қалай ықпал етеді» деген тақырыптарда С.Голод, З.Янкова т.б. зерттеді.

З.И.Файнбург «отбасындағы эмоциялық жағдайлар, олардың отбасы ішілік қатынастың тұрақтылығына ықпалы, отбасының тұрақтылық жағдайы туралы Ю.Г.Юркевич отбасы мүшелері арасында қысымның бөлу себептерін және А.М.Уматинов және т.б. зерттеді.

70-шы жылдардың аяғына қарай отбасы мен неке психологиясында неке жұптарындағы әлеуметтік-перцептивті үрдістерді зерттеп, анықтаған Ю.Е.Алешина, «қалалық отбасыларда некелік рольдерді бөліп беруді», З.И.Янкова және т.б. қарастырды. Отбасы ішіндегі қарым-қатынастың даму заңдылықтарын саналы түрде түсіну талпыныстары жасалды, зерттегендер мысалға А.А.Бодалев, Н.Н.Обозов және т.б.

Соның қарым-қатынасындағы маңызды объект бала. Бала қай жас ерекшелік кезеңінде болмасын, ол әрдайым отбасының яғни ата-ананың қамқорлығын қажет етеді. Сол кезеңнің бірі яғни бала өміріндегі толқымалы кезең жеткіншектік кезең. Жеткіншектік кезеңді қазіргі зерттеулер оның әртүрлі аспектілерін қамтиды: тұлға дамуының негізгі көздері мен механизмдері туралы зерттеген ғалымдар Фельдштейн Д.Л., Кондратьев және т.б. тұлғалық жаңа құрылымдардың ерекшеліктері туралы шетелдік ғалымдардан Кон И.С. Дубровина зерттеді, ол жас ерекшелік дағдарысының құрылымын зерттегендер Гаврилова Г.П., Драгунова Т.В. және т.б, ал танымдық эмоциялық –еріктік және мінез-құлықтың ерекшеліктерін Кучинский, жеткіншектегі өзіндік сананың құрылымы мен қызметі туралы Баруалкина В.В. тұлғаның анамальды даму механизмдері туралы Дозорцева Е.Г сияқты ғалымдар зерттеді.

Жеткіншектерді зерттеуге психология ғылымындағы базалық теориялар мен концепциялар негізге алынады. Психиканың онтогенезде дамуы мен тұлғаның қалыптасуы жайлы Л.С. Выготский мен А.Н. Леонтьевтің ғылыми мектебінде қалыптасқан психикалық даму теориялары жеткіншек жасының ерекшеліктерін зерттеген негізгі жұмыстар және жеткіншектердегі тұлғаның дамудағы өзіндік сана сезімдерді зерттеген концепциялары Э.Берннің транактілік талдауы, С.М. Жақыповтың бірлескен диалогты танымдық іс-әрекет концепциясы зерттеудің методологиялық-теориялық негізін құрады.

Жасөспірімдердің агрессиялық мінез-құлқын зерттеген жұмыстар зерттеудің теориялық мәнділігін негіздеді. Оларға Н.Д.Левитов, Л.И.Божович және т.б.

Жасөспірімдердің психикалық даму мәселелеріне қатысты Қазақстандық жұмыстар зерттеудің теориялық негізі мен мәнділігін құрады. Жеткіншектер жайлы қазақстандық мына ғалымдар зерттеді: С.М.Жақыпов, Қ.Б.Жарықбаев т.б.

Ал басқа да қазақстандық ғалымдардың зерттеулеріне үңілсек, Елубаева С.Б. «қазіргі қазақ жасөспірімдердің өзіндік бағалаулары мен этностық сәйкестік пен өзіндік

бағалауларының психологиялық ерекшеліктері зерттелінген. Бұл зерттеу нәтижесінде қазіргі замандағы жасөспірімдердің өзіндік бағалау құрылымын ересек алдыңғы толқын жеткіншектердің өзіндік бағалауымен салыстырғанда этностық сәйкестіктің компоненттері мәнді түрде азаятыны анықталды, өзіндік бағалаудың жалпы құрылымында түсінуі «өзін білу» және «ұйымдасқандық» сияқты сапалар бірінші орынға шықты.

Күнсләмова Т.К. өз зерттеу жұмысында жасөспірімдердегі агрессиялық мінез-құлықты өзіндік сана сезімдерді құрайтын негізгі компоненттері өзіндік бағалау және өзіндік реттелу мен өзара байланыста қарастырған. Педагогикалық-психологиялық көп қолданылатын психокорекциялық жұмыстарға негізделген топтық оқыту әдісі, яғни психологиялық-педагогикалық тренингтер арқылы жеткіншектердегі агрессиялық мінез-құлықты азайту мен оның өзіндік бағалау мен өзара байланыс ерекшеліктері жан-жақты зерттелген. Зерттеу жұмысында белгілі ғалым Э.Берннің трасактілік талдау концепциясы арқылы жасөспірімдердің эго күйлердің белсендірудің негізінде олардағы агрессиялық мінез-құлықты өзгертудің психологиялық ерекшеліктері қарастырылады. Жұмыста эксперименттік топтың сыналушылары «полигон балалары» деп аталатын әлеуметтік статусы бар жасөспірімдер болды, яғни «радиациялық былғанған» аймақтардағы балалардың агрессиялық мінез-құлық ерекшеліктері теориялық-эксперименттік зерттеу барысында зерттеледі. Зерттеуде жасөспірімдердің өзіндік бағалау, өзіндік реттелу эго күйдің белсендендірілуі мен агрессиялықтың өзара байланысын психологиялық-педагогикалық тренинг арқылы зерттеу және агрессиялықты азайту үшін психокорекциялық жұмыстардың мүмкін жолдарын көрсетті.

Айдарбеков Қ.А. (Развитие диалогической структуры самосознания у подростков во внутрисемейных взаимодействиях) зерттеу жұмысында жеткіншек жастағы тұлғалық жекелік-вариациялық даму механизмдерін анықтауға бағытталған. Осы мақсатта жеткіншектің өмірлік әрекетін неғұрлым байланыстырып отыратын жаңа тұлғалық құрылымдардың кезекті психологиялық талдауы жүргізілген. Осы байланыстағы негізгі мәнділік жеткіншек жастағы тұлғалық жаңа құрылымдардың психологиялық мазмұнының іздестіру мен үлгісін жасау болып табылады, ал жеткіншектерді жаңа әлеуметтік қатынастарының жаңа деңгейге өтуін қамтамасыз етеді. Олардың пікірінше жеткіншектерде осы тұлғалық жаңа құрылымдардың даму жағдайлары мен механизмдерінің тиімді жолы индивид енген отбасылық жүйенің қызмет атқару ерекшеліктері назарға алынып отыратын бағыт болып табылады.

Шалғынбаев Т.М. «мінез –құлқы дезадаптивтік жасөспірімдердің кісілік қасиеттері мен кісіаралық қатынастар ерекшеліктері мен оларды келтіру атты жұмысында» мінез-құлқы бұзылған жасөспірімдердің кісілік қасиеттерінің даму ерекшеліктерін және олардың кісіаралық қатынастар жүйесінде көріністерін кешенді түрде психологиялық зерделеу, сондай-ақ психологиялық көмек көрсету мазмұнын жасау болып табылды. Зерттелу барысында тәрбиеленуі қиын жас өспірімдердің кісілік қасиеттерінің даму ерекшеліктері анықталған.

М.В.Күзубаева «Тұлғалық алаңдаушылықтың көріну механизмдері өзгеруіне әр түрлі фактордың әсері» атты тақырыпта кандидаттық диссертация қорғады. Зерттеу объектісі адамның тұлғалық алаңдаушылық деңгейінде көрінетін эмоциялық күйі. Зерттеу пәні ретінде тұлғалық алаңдаудың эмоциялық күйі ретіндегі көріну ерекшелігі жас өспірім шақтан жиырма сегіз жасқа дейін оның көріну механизмдерінің өзгеруі алынды. Жұмыстың ғылыми жаңалығы, түңғыш рет тұлғалық алаңдаушылықтың жағымды сипаттамасы зерттелінді. Бұл жұмыста тұлғалық алаңдаушылық бағдарлаушы іс-әрекеттің эмоциялық құраушы екендігі көрсетілді.

Ж.Намазбаеваның жетекшілігімен С.Ж.Өмірбекованың «жасөспірімдік және ерте балауса жас кезіндегі өзін-өзі бағалаудың ерекшеліктері» атты кандидаттық

диссертациясы қорғалды. Зерттеу жұмысының мақсаты мектептегі оқыту жағдайындағы әр түрлі факторлардың жас өспірімдік және ерте жастық кездегі өзіндік бағалауға әсер ету ерекшеліктерін анықтау. Зерттеу барысында өзін-өзі бағалаудың деңгейлері мен құрылымдық бөліктерінің ерекшеліктері айқындалды. Зерттеудің ғылыми жаңалығы мынадан тұрады: өзін-өзі бағалаудың құрылымдық құрауыштарын, оның жас өспірім кезден ерте жастық кезге дейінгі оқушыларда қызмет етуі зерттелінді, жас өспірімдер мен ерте жастық шақтағылардың қала мен ауылдағы әлеуметтік даму жағдайына байланысты өзін-өзі бағалауының танымдық және эмоциялық бөліктерін зерттеу, қала мен ауылдық оқушылардың осы жас аралықтарындағы өзін-өзі бағалауының даму ерекшеліктеріне жыныстық факторлардың әсерін анықтаудан тұрады. Зерттеуде келесі тұжырымдар делелденді: қала мен ауылдың жас өспірімдер мен балаң жас кездегілердің өзін-өзі бағалау арасындағы айырмашылықтар өзін-өзі бағалаудың эмоциялық, сондай-ақ танымдық бөліктерінде көрінеді деп көрсетті.

Қарым-қатынас стилі шет елдерде және Т.М.Д. елдерінде жоғары дәрежеде талданған, соның ішінде әлеуметтік психологияда. Ұстаздың оқушылармен қарым-қатынас стилін дамытуда айтарлықтай зерттеу жұмысын жүргізген Ю.П.Ахзаров, А.А.Бодалев, Н.Г.Михайлов, А.В.Петровский, А.А.Леонтьев және т.б. Олардың тұжырымдары бойынша оқушыларға тек қана білім мен оқу-тәрбие жұмысын жүргізу жеткіліксіз, сонымен қатар тікелей және жанама түрде қарым-қатынас жасау қажет екендігі белгілі. Ұстаздың бастауыш сынып оқушылармен қарым-қатынасын оқу-тәрбие үрдісінде ұйымдастыру жөнінде көптеген маңызды зерттеулер бар. Кейінгі жылдарда мұғалім мен бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынасы және оны қалыптастыру механизмін қазақстан ғалымдары да зерттей бастады. Олар: Қ.Ж.Қарақұлов, С.М.Елеусізов, С.И.Қалиева, В.К.Шабельник және т.б.

Солардың ішінде Шолпанқұлова Г.К. «гумандық қарым-қатынас» адам бойындағы адамгершілік, түсінік, сезім және мінез-құлықтың тұтастығымен, бірлігімен анықталады деп келтірген. Бұл зерттеу жұмысының мақсаты бастауыш сынып мұғалімі мен оқушылардың оқыту үрдісіндегі қарым-қатынас стилінің тәрбиелік негізін дәлелдеді.

Шужебаева А.И. «отбасы тәрбиесі жағдайында балалардың қарым-қатынасындағы қиындықтарын психологиялық-педагогикалық зерттеу» атты жұмысында: балаларды тәрбиелеу жүйесіндегі ең түйінді мәселелердің бірі қарым-қатынас проблемасы. Тұлға аралық қарым-қатынас сферасындағы сәйкессіздіктер психологиялық-педагогикалық бағытта болады, ондай балалар тобын проблемалары бар балалар деп анықтауға болады. Мектепке дейінгі және кіші мектеп жасындағы балалардың тұлғааралық қарым-қатынасының ерекшеліктерін анықтау, психологиялық-педагогикалық ғылымда қажетті деңгейде.

Зерттеу жұмысында отбасы тәрбиесі жағдайында балалардың ересектермен өзара қарым-қатынасының психологиялық-педагогикалық негіздері, бала мен ата-ана қарым-қатынасының құрылымы зерттелінген бала мінезіндегі қиындықтарды жеңу механизмдері жасалынып, балалар мен ересектердің қарым-қатынасының дербес бағытталған мәдени сәйкес жүргізудің әдістері мен тәсілдері анықталған. Зерттеу барысында толық емес отбасы жағдайындағы балалардың қарым-қатынастары зерттелген.

Э.Берн теориясының мәнін, қарым-қатынастағы эго күйлерді белсендіру ерекшеліктерін, оның ішінде қарым-қатынас үшін «Ересек» позициясының жағымды болатынын түсінді. Жас өспірімдердің өзіне және айналасындағыларға жағымды, позитивті қатынасты орната білу, эго күйді белсендіру конфликтілі адекватты шешуге, агрессияны азайтуға нақты көмек беретіні анықталды.

Айдарбеков Қ.А. «отбасындағы ішкі қарым-қатынас жүйесінде жас өспірімдердің өзіндік санасының диалогиялық құрылымдардың дамуы» атты зерттеу жұмысында

жасөспірімдік кезеңдегі өзіндік сана дамуының ерекшеліктерін және бүкіл тұлға дамуының ауытқу өзгешеліктерін тудыратын факторларды зерттеуге арналған.

Өткізілген зерттеу жұмысының нәтижесі бойынша жасөспірімдердің дамуы кезіндегі орталық тұлғалық жаңа құрылымы өзіндік санасының диалогиялық құрылымдары екені туралы болжам өзінің растаулығын алып қойылған. Дәл осы жасөспірімдердің дамуы кезіндегі тұлғалық жаңақұрамының талдауы жастағы тапсырмаларды өнімді атқаруға қамтамасыз ететін функционалды механизмдерінің деңгейіне жеткізілген. Ішкі жанұяның құндылықтарды өсіп келе жатқан буынға берілуіне, дамуына және сақтандыруға бағытталған, және отбасында белгіленген оның мүшелерінің арасындағы коммуникативтікпен эмоционалды қарым-қатынастардың үлгілері бойынша үйлестірілетін, отбасындағы жүргізетін бірлескен іс-әрекет жасөспірімдерде өзіндік санасының диалогиялық құрылымдар дамуының негізгі көзі болып келеді.

Психологиялық ілімдер жүйесіндегі басты орынды таным үрдісі алады. Адамдардың қарым-қатынас жасау кезінде бір-бірін тану мәселелері бойынша ғылыми пікірталасты ұйымдастырушы және оның бастамашысы А.А.Бодалев болған еді. Оның тікелей басшылық етуімен 1970, 1973 жылдары ленинград қаласында «Адамдар арасындағы қатынастар дамуы мен қарым-қатынас формаларының әлеуметтік-психологиялық және лингвистикалық сипаттамалары» және «қарым-қатынас теориялық және қолданбалы психология симпозиумдары өткізілді.

Отандық психологтардың көбісі мысалы: Д.Б. Эльконин, Т.В. Драгунова жеткіншектік жастың жетекші іс-әрекеті ретінде қарым-қатынасты келтіреді. Жеткіншек жаста қарым-қатынастың ерекше орнын дәлелдей келе, В.В. Давыдов өз пікірін ұсынды: «жасөспірім кезең адамда қарым-қатынасты құраушы тәртіптер мен ережелердің қалыптасу кезеңі».

Ал В.В. Бушельяның пікірі де қызықты мазмұн алады: «жеткіншектік кезең үшін бала-құрдас қатынасы жетекші орын алады, ал ересек бала қатынасы жетекші орын алмайды. Жасөспірім жастың өзара қарым-қатынас типін қолдай отырып, Я.Л. Коломинский және А. Березовин мынадай пікірін ұсынады: «баланың шағын ортасы негізгі екі әлеуметтік-психологиялық астарлы жүйе бірлігінен тұрады алғашқысында бұл «ересек бала» қатынасындағы астарлы жүйе, белгілі – бір кезеңде бұл жүйеге «бала-бала» қатынасындағы астарлы жүйе бастапқы жүйе орын алады. Дәл осы жүйеде қарым-қатынасқа қажеттілік пайда болып, дамуға түрткі алады, ол тұлғааралық қатынастардың негізінде жатыр. И.С. Кон құрдастарымен қарым-қатынасқа сілтей отырып, «құрдастарымен қарым-қатынасты» бұлайша түсіндіреді.

-ақпараттардың маңызды каналы;

-бұл ерекше іс-әрекет түрлері мен тұлға аралық қатынастар;

-бұл эмоциялық қатынастың ерекше түрі.

Л.Н. Десев жеткіншектің сынып ұжымындағы құрдастарына деген қатынасына зерттеу жүргізді. Оның анықтауынша, жеткіншек өз құрдасының бойындағы жоғары адамгершілік қасиеттерді жоғары бағалайды. А.В. Петровский сонымен қатар мынаны ескертеді, «жеткіншектер жақсы жолдас болуға даяр әр бейім келетін құрдастарын бағалайды. Жомарттылық бастауыш мектеп кезеңіндегідей, тұлға аралық таңдаудың жетекші негізі болып қала береді».

Жасөспірімдердің бесінші бөлігі құрдастарымен қақтығыстардың болуымен сипатталады, қақтығыстың жағдайдан дұрыс түрде шыға білмеуімен байқалады. Құрдастарымен қарым-қатынаста ұмтылыс пен қақтығыстық жағдайлардан шыға білмеуі арасында қарама-қарсылық туындайды деп көрсетті Шалғынбаев Т. «Дезадапциялық мінез-құлық бар жасөспірімдердің жеке тұлғалық қасиеттері мен тұлғааралық қатынастарының ерекшеліктері және оларды реабилитациялық жұмыста қолдану» атты зерттеу жұмысында.

Баланың даму жақтарының қайсысын алмасақ та, отбасы төмендегі маңызды қызметтерді атқара отырып қандай да болмасын жас кезеңінде шешуші рөл атқарады:

- Баланың физикалық және эмоционалдық дамуын ретке келтіру;
- Баланың психологиялық жынысын дамытуға ықпал ету;
- Баланың ақыл-ойының дамуына ықпал ету;
- Баланы әлеуметтік нормалармен таныстыру;
- Құндылық бағдарды қалыптастыру;
- Әлеуметтік қорғау.

Осы қызметтердің жүзеге асырылуына отбасы мүшелерінің әр түрлі ұрпақтарына тән отбасылық қарым-қатынастық климат, отбасылық өмірдің реті (отбасындағы бір-біріне деген талаптарының деңгейі), іс-әрекет мазмұны да мүмкіндік жасайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1 Абдракова А.Б. Роль общения в воспитании трудных подростков. Автореф.дис. канд. Алматы, 2004. 120 с.

2 Айдарбеков Қ.А. Развитие диалогической структуры самосознания у подростков в системе внутрисемейных взаимодействии Автореф.дис. канд. Алматы, 2003.165 с.

3 Атоян А.Д Конфликтология М.: Смысл, 2006, с. 325

4 Әбдумүтәліп К.Д. Тәртібі қиын жасөспірімдерді арнайы мектеп жағдайында тәрбиелеудің және қайта тәрбиелеудің педагогикалық жолдары Автореф. канд.дис. Алматы, 2004. 203б.

5 Елубаева С.Б Психологические особенности этнической и идентичности и самооценки современных казахских подростков. Автореф. канд.дис. Алматы, 2004. с145.

6 Жақыпов С.М, Бизақова Ф.Ә Білім беру жүйесінде қолданылатын психокоррекциялық жаттығуларТараз.: Қорғау, 2010ж, 206 б.

7 Жақыпов С.М, Бизақова Ф.Ә Білім беру жүйесінде қолданылатын психодиагностикалық жаттығулар. Тараз.: Сенім, 2009, 245б.

Коржумбаева М.Б.

РОДИТЕЛИ КАК СУБЪЕКТ ПРИ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье рассматривается в различные периоды жизни человека интенсивность воспитательного влияния семьи различна: в дошкольном возрасте она играет исключительно важную роль в реализации практически всех (материальных, духовных, познавательных) потребностей ребенка; в младшем школьном возрасте — доминирует в удовлетворении материальных, коммуникативных и эмоциональных потребностей, уступая школе приоритет в развитии познавательной сферы; на этапах отрочества и юности влияние семьи, несколько ослабевав в целом, сохраняет для растущего человека большое значение в части развития его самопознания, личностного, социального и профессионального самоопределения.

Korzhumbaeva M.

PARENTS AS A SUBJECT IN IDENTITY FORMATION

The article discusses the various periods of human life, the intensity of the educational influence of the family in the preschool age she plays a vital role in the implementation of almost all (material, spiritual, educational) needs of the child; in the Junior school age — is dominated by the satisfaction of material, communicative and emotional needs, giving the school a priority in the development of the cognitive sphere; on the stages of puberty and adolescence the influence of families, several slabeva in General, save for a growing person of great importance in the development of his self-knowledge, personal, social and professional self-determination.

Кушнарева А. В.

Студентка 1 курса

ХГУ им. Н.Ф. Катанова, Институт истории и права
г. Абакан, Республика Хакассия, Российская Федерация

kushnarev4.a@yandex.ru

научный руководитель: Шведчикова Е.В

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ ЖИЗНИ ПОДРОСТКА НА СКЛОННОСТЬ К ПРАВОНАРУШЕНИЯМ.

В публикации представлена проблема правонарушений подростков. Влияние социальных условий жизни подростка, виды правонарушений, признаки правонарушений. Цель статьи – частичное предотвращение подростковых правонарушений.

***Ключевые слова.** Правонарушения, девиантное поведение, асоциальное поведение, виды правонарушений.*

Актуальность изучения влияния социальных условий жизни подростка на склонность к правонарушениям объясняется выявленным противоречием между влиянием семьи для ребенка, увеличением числа преступности среди подростков, и системой воспитания.

Мычак Т.В. говорит о том, что правонарушение – это неправомерное поведение, общественно опасное деяние, противоречащее требованиям правовых норм. Правонарушения – это общественно опасное виновное деяние, противоречащее нормам права и наносящее вред обществу, государству или отдельным лицам, влекущее за собой юридическую ответственность. Правонарушение – это противоправное, вредное, запрещенное и наказуемое виновное деяние дееспособного лица. [4, с.2]

В переводе со строгого языка юристов это слово означает как действие, так и бездействие.

К основным признакам правонарушений относятся:

1. Конкретный вариант поведения человека: действие или бездействие.
2. Волевое поведение человека: действия, зависящие от воли и сознания участников, осуществляемые ими добровольно.
3. Виновное деяние: совершая деяние, индивид сознаёт, что действует противоправно, виновно, нанося своим поступком ущерб общественным интересам.
4. Действие противоправное: нарушает нормы права.
5. Общественно опасное действие: ставит под угрозу нормальное развитие и функционирование общественных отношений.

Уздимаева Н.И. и Игонин А.Е. выделяют такие виды правонарушений как:

1. Дисциплинарные правонарушения – нарушения трудовой, служебной, воинской, учебной дисциплины, противоправное виновное неисполнение своих трудовых обязанностей, нарушающее правила внутреннего распорядка (прогул, опоздание, неисполнение приказа руководителя и др.)
2. Гражданские правонарушения – правонарушения, совершённые в форме имущественных (невыполнение обязательств по договору, причинение имущественного вреда другому лицу и др.) и неимущественных отношений, которые представляют для человека ценность (честь, достоинство, деловая репутация и др.) Административные правонарушения – деяния, наносящие ущерб отношениям, складывающимся в сфере

государственного управления (мелкое хулиганство, нарушение правил уличного движения, правил пожарной безопасности, санитарных правил и др.) [7, с.5]

На современном этапе развития общества приоритетным направлением является решение проблемы нравственного «оздоровления» детей, подростков. Сложная политическая и экономическая ситуация в стране, ухудшение жизненных условий населения, падение престижа образования и культуры, приводят к усилению агрессивности, жестокости, национальному экстремизму не только взрослых людей, достигших совершеннолетия, но и, что наиболее опасно, детей и подростков до 18-ти лет.

Семенов Г.С пишет, что для ограждения подростков от неблагоприятного влияния окружающего мира, предупреждения будущих правонарушений и устранения причин, порождающих их, необходима слаженная работа многих институтов: семьи, образовательных учреждений, общественных организаций, государственных органов, а также социальных условий жизни. В современном обществе должна быть налажена комплексная работа для профилактики склонности к правонарушениям у детей до 18-ти лет в системе образования включающая:

- выявление детей, оказавшихся в неблагоприятных условиях жизни и оказание им помощи;

- выявление социально неблагополучных семей, семей с нарушениями детско-родительского взаимодействия: диагностика семейного неблагополучия, осуществление профилактических мероприятий по нормализации микроклимата в семье;

- внедрение в учебный процесс школы «педагогике ненасилия»: пропаганда позитивного отношения детей друг к другу, построение взаимодействия на принципе диалога, отвержение насилия как способа решения конфликтных ситуаций. Одна из главных задач взрослых в этот период наладить доброжелательно-доверительные отношения с подростком, побуждать его правильно, с нравственных позиций принимать решения.

Причины и мотивы асоциального поведения.

По сути, отклоняющееся поведение имеет очень сложную природу. Она обусловлена различными факторами, которые находятся в сложном взаимодействии и взаимовлиянии. Человеческое развитие обусловлено взаимодействием также большого количества факторов, к числу которых относятся:

1. Наследственность. Воспитание в семье накладывает большой отпечаток на то, как себя ведет человек в будущем. Это значит, что первичная социализация обладает сильным влиянием, и от нее зависит благополучие человека и становления как личности в более зрелом возрасте;

2. Среда проживания человека. Она формирует личность человека, поскольку определяет его менталитет и возможные стереотипы, которые влияют на его мировоззрение. Также очень важно то, проживает ли человек в рамках сельской местности, или на территории большого города (мегаполиса). От этого будет зависеть его мироощущение, стремление добиться чего-либо в зависимости от личных интересов и возможностей.

Причины девиантного поведения следует определять в соответствии с видами такого поведения. Оно возникает в связи с тем, что человек сам себе наносит вред, нарушая всевозможные правила поведения и жизни. Они не соответствуют нравственным и социальным нормам. Асоциальное поведение причиняет вред и личности, и социальным общностям. К ним может относиться семья человека, его друзья, коллеги по работе или простые прохожие, которые случайно оказались в поле зрения человека. Причины противоправного поведения чаще всего заключаются в том, что человек стремится заполучить что-либо незаконным путем. Иногда ему лень добиваться успеха добропорядочным естественным путем, он не хочет тратить время

на самосовершенствование, воспитание своего характера, не стремится становиться лучше. Это приводит к тому, что он пользуется любыми способами, только не теми, которые в действительности могли бы каким-либо образом благотворно повлиять на его жизнь. Он может организовывать противоправную деятельность, совершать поступки, которые полностью отрицают общие нормы и ценности, лишь бы скорее и без особых усилий добиться желаемого результата.

Отсюда следует вывод о том, что правонарушения человек совершает по причине его внутреннего конфликта, психических отклонений, а также по причине того, что он не хочет добиваться желаемого результата, используя для этого традиционные методы и формы поведения.

По мнению Филонова Л.Б, девиация – не только причина, но еще и следствие ненормального образа жизни. Здоровый (физически и психически) подросток — это полноценное поколение будущего, активный творческий, экономический потенциал страны. Все перспективы социального и экономического, научного и культурного развития прямо зависят от того, насколько здоровы дети. На сегодняшний день мы можем констатировать факт социально-психологической и экономической девиации подрастающего поколения. К сожалению, в нашем обществе имеются несовершеннолетние с девиантным поведением, проявляющимся в озлобленности, жестокости, в асоциальных действиях, таких как алкоголизм, наркомания, правонарушения.

Таким образом, на сегодняшний день проблема правонарушений несовершеннолетних остается сложной и актуальной. Важную роль в коррекционно-реабилитационной работе с несовершеннолетними правонарушителями играет глубокое изучение личности подростка-правонарушителя и его социально-психологических характеристик.

Список использованных источников:

1. *Вопленко Н.Н. Понятие, основные признаки и виды правонарушения // Legal Concept. - 2005. - С. 8*
2. *Федеральный закон от 24.06.1999 года № 120-ФЗ «Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних» (в ред. от 23.11.2015 № 313-ФЗ) // Российская газета. – 1999. – № 121; // Российская газета. – 2015. – № 266.*
3. *Миньковский Г.М. Причины преступности несовершеннолетних и меры ее предупреждения.//Гос-во и право. 2016. № 5. С. 86.*
4. *Мычак Т.В. К вопросу о понятии, признаках и сущности правонарушения в российском праве // Законность и правопорядок в современном мире. - 2015. - С. 5*
5. *Филонов Л.Б. Технология и установление контакта с дезадаптированными подростками в процессе их реабилитации // Проблемы, методика и опыт реабилитации детей и подростков в современных условиях / Л. Б. Филонов. – М., 2017*
6. *Рабочая тетрадь социального педагога: для заместителя директора по социальной защите детей и социальных педагогов / сост. Г. С. Семенов; под ред. Л. В. Кузнецовой. — М.: Школьная пресса, 2019. — 62-64 с.*
7. *Уздимаева Н.И., Игонин А.Е. Классификация правонарушений по российскому законодательству: современные подходы // Контентус. - 2019. - С. 2-6.*

Кушнарева А. В.
ЖАСӨСПІРІМНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЛАРЫНЫҢ ҚҰҚЫҚ
БҰЗУШЫЛЫҚҚА БЕЙІМДІЛІГІНЕ ӘСЕРІ.

Басылымда жасөспірімдердің құқық бұзушылық мәселесі ұсынылған. Жасөспірімнің әлеуметтік жағдайларының әсері, құқық бұзушылық түрлері, құқық бұзушылық белгілері. Мақаланың мақсаты-жасөспірімдердің құқық бұзушылықтарының ішінара алдын алу.

***Тірек сөздер.** Құқық бұзушылықтар, девиантты мінез-құлық, әлеуметтік емес мінез-құлық, құқық бұзушылық түрлері.*

Kushnareva A.V.
SOCIAL SERVICES ARE BASED ON PREJUDICE TO RIGHTS.

The problem of the right of teenagers was presented in the review. The introduction of social services of the younger generation, views of the rights and obligations of the younger generation. Special article-specific prevention of children's rights.

***Keywords.** Offenses, deviant behavior, antisocial behavior, types of offenses.*

ӘОК 378

Қосманова А.Б.
aray_arman2011@mail.ru
Педагогика ғылымдарының магистрі «Педагогика» кафедрасының оқытушысы
"Bolashaq" академиясы, Қарағанды, Қазақстан Республикасы
Косманова Ж.Б.
zhankakosmanova@gmail.com
Бастауыш сынып мұғалімі
Қарағайлы кентінің №16 ЖББМ, Қарағанды, Қазақстан Республикасы
Бокижанова Г.К.
galiyakaz68@gmail.com
педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент
"Bolashaq" академиясы, Қарағанды, Қазақстан Республикасы

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК - МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІ

Бұл мақалада авторлар педагогикалық шеберліктің мәнін, оның көптеген элементтері мен бөліктеріне назар аударған.

Мақалада қазіргі заманғы технологиялар, оқыту мен тәрбиелеу әдістері негізінде мұғалімдердің педагогикалық шеберліктерін қалыптастыруға ерекше назар аударылған.

Педагогтердің жеке адами және кәсіби қасиеттерінің жиынтығымен көрінетін педагогикалық шеберлігі, оның жұмысына деген сүйіспеншілік – болашақ маманның даралығын қалыптастыру шарттары болып табылады.

Педагогикалық шеберліктің құрамдас бөліктері, оның жеке іс-әрекеттері, педагогтың жеке басының негізгі тұжырымдарын қалыптастыруды, сонымен қатар, педагогикалық ықпал ету әдістерін ескерілген. Қазіргі қоғамда заманауи, жаңа технологияларды пайдалана отырып, білім беруде заманауи саясатты жүзеге асыру үшін жоғары күзiреттiлiктi талап етедi. Педагогикалық шеберліктің қызметі ұрпағымызды әлеуметтік көптеген ақпараттық байланыстар жүйесіне қосуға ықпал етумен қатар, қоғамдық ортада дұрыс байланыс орнату мен әлеуметтік тәжірибені игеруде адамның табиғи мүмкіндіктерін жүзеге асыруға көмектеседі.

Педагогикалық шеберлік – білім мен тәрбие беру өнері. Бұл оқушының дүниетанымы мен қабілетін жан-жақты дамытуға оқу-тәрбие жұмысының барлық түрін бағыттап алатын кәсіби қабілеттілік. Сырттай қарағанда, ол сан алуан педагогикалық мәселелерді шығармашылықпен табысты шешуде, тәрбие жұмысының әдістері мен мақсаттарына нәтижелі жетуде көрінеді.

Оның неғұрлым нақты сыртқы көрсеткіштері: жұмыстың жоғары деңгейі, мұғалім жұмысының сапасы; орынды, педагогикалық жағдаяттарға барабар мұғалімнің іс-әрекеті; білім алушыларды оқыту, тәрбиелеу, өзіндік жұмыстарының нәтижелеріне қол жеткізу; өз бетінше білім алу, білім алу қабілеттерін дамыту, өз бетінше ғылыми ізденістерге баулу. Педагогикалық шеберлік – педагогикалық міндеттердің орындалуын қамтамасыз ететін білім, білік, дағды, психикалық процестер, тұлға қасиеттерінің жұмыс істейтін жүйесі. Осыған байланысты педагогикалық шеберлік – мұғалімнің жеке басының көрінісі, оның педагогикалық іс-әрекетке өз бетімен, шығармашылықпен, кәсіби түрде араласу қабілеті. [1]

Шебер – «өз ісінде ерекше білімді немесе шебер адам». Ал, шебер ұстаз – жоғары мәдениетті маман, өз ісінің шебері, оқытылатын пәнді, оқыту мен тәрбие әдістерін жетік меңгерген, психологиялық білімі бар, сондай-ақ ғылым мен өнердің сан алуан сілкіністерінен хабардар. Педагогикалық шеберліктің мәні мұғалімнің жеке басының қасиеттерінде жатыр, ол осы жұмысты жүзеге асыру арқылы оның табысты болуын қамтамасыз етеді.

Мұғалімнің жеке қасиеттері: жоғары адамгершілік қасиеті, жауапкершілік, ар-ождандық, еңбексүйгіштік, педагогикалық әділеттілік, шыдамдылық, төзімділік, табандылық, оптимизм, гуманистік бағыттылық, әзілкеш, кәсіби педагогикалық бағыттылығы жоғары маман.

Педагогикалық шеберліктің негізгі қалыптасуы – кәсіби білім. Мұғалімнің білімі, бір жағынан, ол оқытатын пәнге, екінші жағынан, оқушыларға бағытталған. Кәсіби білім мазмұны – пәнді, оның әдістемесін, сонымен қатар педагогика мен психологияны білу. Кәсіби педагогикалық білімнің маңызды белгісі оның күрделілігі мен интеграциясы болып табылады. Ең алдымен мұғалімнің оқытылатын ғылымдарды синтездей білуі. Синтездің өзегі – педагогикалық міндеттерді шешу, педагогикалық жағдаяттарды талдау, бұл құбылыстардың психологиялық мәнін түсінуді, тұлға қалыптасуының белгілі заңдылықтары негізінде өзара әрекеттесу әдістерін таңдауды қажет етеді. [2]

Білім сапасын дамытудың негізгі көрсеткіші мұғалімнің кәсіби шеберлігіне байланысты өрнектеледі. Мұғалімнің кәсіби шеберлігі келесі педагогикалық шарттарды жүзеге асыруы барысында дамытылады:

Мақсаттылық – мұнда мұғалім іс әрекетіндегі саналы мақсат, әдістер, әрекеттердің тиімді түрлері таңдаланып анықталады да, күтілген нәтижелерге іс әрекет пен оқыту нәтижесінің қорытындыларын салыстыру әрі басқару құралы қызмет атқарады.

Тұлғалық - әрекеттік. Мұнда жобалауда қойылған міндеттерді шешуде мұғалімнің оқушылармен, әріптестерімен педагогикалық ұтымды қарым-қатынастарды тағайындаумен байланысты іс-әрекеттер қамтылады. Ең бастысы, тыңдаушылардың шығармашылық мүмкіндіктерінің дамуын қамтамасыз ететін өзіндік жұмыстарға ерекше назар бөлінеді.

Процессуалдық - мұнда білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың аймақтық жүйесінде білім беру іс әрекетінің арнайы ұйымдастырылған үрдісі ретінде қарастырылады және оқытудың топтық форма мен бірлескен іс әрекетке бағдарлануын талап етеді.

Басқарушылық - бұл жерде білім арттыру курстарындағы оқыту үрдісін рефлексивтік түрде басқаруды мұғалім-мазмұндаму деп қарастыруға мүмкіндік береді [3].

Әрбір педагогикалық міндетті шешу мұғалімнің педагогикалық білімінің тұтас жүйесін өзектілендіреді, ол тұтастай көрінеді. Шебер мұғалімнің кәсіби білімінің күрделілігімен, жалпылауымен қатар жеке жұмыс стилі сияқты маңызды қасиеті де ерекшеленеді.

Педагогикалық шеберлік жүйелерінің тағы бір түрі - педагогикалық техника. Педагогикалық техника дегеніміз - педагогтық іс-әрекетті ұйымдастыра білу іскерлігі. Педагогикалық техникалық іскерлік – осы салада білудің екі түрін құрады.

Біріншісі, педагогтың өзін-өзі басқара білуі, екіншісі, педагогтық міндетті жүзеге асыру үшін өзара әсер ете білуді меңгеру. Біріншісі бойынша – педагог өз денесін, эмоциялық сезім дүниесін, сөйлеу техникасын меңгеріп басқара білу.

Екіншісі бойынша - педагогтың дидактикалық өзін-өзі ұйымдастыра білу, өзара үйлесімділік жүзеге асыру. [4]

Макаренко педагогикалық техникаға үлкен мән берді. Ол былай деп жазды: «Мимикаға ие болмаған, бет-әлпетіне қажетті өрнекті бере алмайтын немесе көңіл-күйін ұстай алмайтын адам жақсы тәрбиеші бола алмайды. Тәрбиеші өзін әрбір қимыл-қозғалыс оны тәрбиелейтіндей етіп ұстауы керек және ол әрқашанда осы сәтте нені қалайтынын және нені қаламайтынын білуі керек.

Кез келген басқалар сияқты педагогикалық іс-әрекетке мынадай құрамдас бөліктер кіреді: мақсат, құрал, объект, ол өзінің ерекшелігімен ерекшеленеді.

Мұғалім іс-әрекетінің мақсаты оқушы тұлғасын жан-жақты дамытуға бағытталған.

Педагогикалық қызмет ұрпақтардың әлеуметтік сабақтастығын жүзеге асыруға, жастарды қоғамдық байланыстар жүйесіне қосуға ықпал етеді, адамның әлеуметтік желіні меңгерудегі табиғи мүмкіндіктерін жүзеге асыруға көмектеседі.

Басқа адамның іс-әрекетін басқару (білім беру, оқыту) мүмкін, өйткені мұғалімнің мақсаты әрқашан оқушының болашағымен объективті болады. Болашақтың іргесін қалаушы ұстазға жақын да түсінікті. Қаншалықты қиын екенін түсіне отырып, педагогикалық шеберлер әрқашан өз іс-әрекетінің логикасын студенттердің қажеттіліктеріне қарай құрастырады.

Педагогикалық іс-әрекет объектісінің ерекшелігі мынада. Адам – қайталанбас дара қасиеттері бар, ағымдағы оқиғаларды өзінше түсінетін белсенді тіршілік иесі. Бұл өзіндік мақсаттары, мотивтері, жеке мінез-құлқы бар педагогикалық процестің серіктесі. Сонымен, педагогикалық қызметтің объектісі бір мезгілде оның субъектілері, актер болып табылады. Педагогикалық әсерге ол өзінің ішкі әлемі және оның ұстанымы арқылы қабылдай отырып, өзінше қатыстыра алады. Мұғалім стереотиптік әрекеттерді қолдануға болмайтын, үнемі өзгеріп отыратын, өсіп келе жатқан ұрпақпен айналысады. Бұл әрқашан шығармашылық ізденісті талап етеді. Мұғалім бір мезгілде көп қырлылығымен айналасындағыларға әсер ете алады, студентке, жасөспірімге, оқушыға әртүрлі бағытта әсер ете алады. Сондықтан педагогикалық жұмыс барлық әсерлерді, соның ішінде оқушының өзінен келетін әсерлерді түзетуді болжайды, яғни. жеке тұлғаны тәрбиелеуді, қайта тәрбиелеуді және өзін-өзі тәрбиелеуді ұйымдастыра алады. Оқушыға әсер ететін субъект – мұғалім, ата-ана, ұжым. Әсер етудің негізгі құралы – мұғалімнің тұлғасы, оның білімі мен шеберлігі. Егер оқушы мұғалімді қабылдаса, оның біліміне, іс-әрекетіне сын көзбен қарайтын болса, онда ол оның ықпалына қарсы тұрады. Тұлғаға адамгершілік және эстетикалық жағымды әсер еткен адам ғана нағыз тәрбиешіге айналады, бұл мұғалімнің үнемі өзін-өзі жетілдіру жағдайында ғана мүмкін болады. [5]

Демек, педагогикалық жұмыс барлық әсерлерді, соның ішінде оқушының өзінен келетін әсерлерді түзетуді, яғни жеке тұлғаны тәрбиелеуді, қайта тәрбиелеуді және өзін-өзі тәрбиелеуді ұйымдастыруды қамтиды.

Педагогикалық қызметке дайындығын қамтамасыз етуші педагог тұлғасына қойылатын талаптарды анықтауда психология-педагогикалық ғылым олардың

жалпыланған біртұтас қасиеттерін біріктіруге ұмтылады. Бұл қасиеттердің спектрі жеткілігінше көпжақты.

Оған, ең алдымен, кәсібилік жатады. Педагогикалық қызметті табысты орындау үшін адамның тұлғалық сипаттарының бірлестігі қажет. Бұған жақын кешенді қасиет – кәсіби құзырет (компетенттілік) педагогтың педагогикалық қызметті атқаруға теориялық және практикалық дайындығының көрсеткішін, оның кәсібилігін сипаттайды.

Оқытушының кәсібилігі мен кәсіби құзыреттілігінің негізін, әдетте педагогикалық біліктілік құрайды деп саналады. Кәсібиліктің әлдеқайда жоғары сатысы педагогикалық шеберлік болып табылады. Оны кейде төмендегі сапалардың жиынтығы деп те қарастырады: педагогикалық қызметті жоғары ұйымдасқан деңгейде қамтамасыз ете алатын оқытушының тұлғалық қасиеттерінің комплексі, оның тұлғалық-іскерлік сапалары мен кәсіби құзыреттілігі. [6]

Қарым-қатынас жасау қабілеті балалармен дұрыс қарым-қатынас орнатудан, бүкіл ұжымның көңіл-күйін сезінуден, әрбір оқушыны түсінуден көрінеді. Көпшілікпен қарым-қатынас қажеттілігі ғана емес, сонымен бірге қарым-қатынас процесінен қанағаттануды сезіну. Тиімділікті сақтау және мұғалімнің шығармашылық әл-ауқатына нәр беру. Көпшілдік кәсіби қырағылық пен байқағыштық сияқты перцептивті дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Кәсіби қырағылыққа ену қабілетінде оқушысының ішкі әлемі, онымен ортақ тіл табысуы, оны сауатты түрде ынталандыруға көмектеседі.

Олай болса, педагогикалық шеберлік – жазушының немесе композитордың шығармашылығынан кем емес, қиын да жауапты өнер, еңбек. Ұстаз адам жанын музыка арқылы емес, композитор сияқты, бояумен, суретші сияқты емес, тікелей бағыттайды. Мұғалім өз тұлғасымен, білімі мен сүйіспеншілігімен, дүниеге көзқарасымен тәрбиелейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Коротов В. М. Введение в педагогику. - М.: Изд-во УРАО, 2003. 256 с.
2. Реан А. А. и др. Психология и педагогика: Учеб. для вузов. - Санкт-Петербург: Питер, 2001. - 432 с.
3. Жүсіпова Ж.А. Педагогикалық шеберлік. Оқулық. Алматы, 2011 – 316 бет.
4. Муканова Н.Е., Тулегенова Б.Н. ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК Оқу-әдістемелік құрал. 2022 – 108 бет.
5. Стефановская Т. А. Педагогика: наука и искусство. Курс лекций. Учеб. пособие для студ. препод., аспирантов. - М.: Изд-во "Совершенство", 2008. - 368 с.
6. Каримов А.Н. Педагогикалық қызмет және педагогикалық шеберлік негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2010-225 бет.
7. А.Б. Альчимбаева, К.А. Есенова «Педагогикалық шеберліктің мін» пән бойынша оқыту және оқыту нәтижелерін бағалау әдістемесі. Педагогикалық ғылымдар сериясы. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ. No2 (71) 2022

Косманова А. Б., Косманова Ж. Б., Бокижанова Г. К. ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ МАСТЕРСТВО УЧИТЕЛЯ

В данной статье авторы сосредоточили внимание на сущности педагогического мастерства, его многочисленных элементах и частях.

В статье особое внимание уделяется формированию педагогического мастерства учителей на основе современных технологий, методов обучения и воспитания.

In this article, the authors focused on the essence of pedagogical skill, its many elements and parts.

The article pays special attention to the formation of pedagogical skills of teachers on the basis of modern technologies, methods of teaching and education.

ӘОК 159

Қыдырасқарова К.Н.

«Ақбауыр бастауыш мектебі» КММ, Шет ауданы, Қарағанды облысы,
Қазақстан Республикасы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ЗЕЙІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу үрдісінде зейінінің даму ерекшеліктері, бастауыш сынып оқушыларының зейін бөлінуі, аударылуы, көлемі қарастырылған.

Бастауыш мектеп оқушыларының үлгермеушілігінің көптеген мәселелері осы жастағы балалардың физиологиялық-психологиялық ерекшеліктерімен байланысты. Атап айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының зейіні еріксіз, тұрақсыз, қысқа мерзімді сипатпен сипатталады.

Зейін өз бетінше, қабылдаусыз, есте сақтаусыз, ойлаусыз жеке болмайды, сонымен қатар бұл психикалық процестердің өздері зейін аударса ғана іске қосылады. Мысалы, біз айналадағы шуды тыңдай аламыз немесе ештеңе естімеуіміз мүмкін. Бірақ егер кенеттен біздің аты-жөніміз айтылса, есту органы біз үшін маңызды ақпаратты бірден ажыратады. Бұл жағдайда не болады? Жоғарыда аталған сананың шоғырлануы жүреді.

Мектепте оқу – зейінді дамытуды ынталандырудың басты ортасы болып табылады. Зейін - табысты оқу іс-әрекетінің негізгі шарттарының бірі, сонымен қатар, оқу іс-әрекетінде ол дамып отырады.

Психологтар зейіннің даму деңгейі жоғары болған сайын, оқытудың тиімділігі жоғары екенін анықтады. Балалардың мектептегі, әсіресе бастауыш сыныптардағы үлгерімінің нашар болуының басты себебі зейінін шоғырландыра алмаушылық болып табылады. Бала мектепке келгеннен бастап зейін аударуда елеулі өзгерістер орын алады. Егер мектеп өмірінің алғашқы айларында балаларды оқу сабақтарының саны қызықтырса, уақыт өте келе олар мектепте не үйреніп жатқандығына, бір пәнге көбірек, ал екіншісіне кемірек қызығушылық таныта бастайды. Мектепте бала өзіне қызықты нәрсемен ғана емес, ырықты зейінді талап ететін жұмыстарды да жасай бастайды. А. В. Петровский баланың зейіні тұрақты болуы үшін оның іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыру қажет екенін ұсынды.

Арнайы ойындар өз бетінше ырықты зейінді дамытуға ықпал етуі мүмкін. Мектеп жасына дейінгі балалардың зейіні сыртқы іс-қимылдарды орындау кезінде анағұрлым тұрақты болады және ішкі, ақыл-ой әрекеттерін орындау кезінде аз орнықты болады. Осы жастағы балалармен жұмыс жүргізгенде, жұмыс түрлерін ауыстырып отыру қажет. Әр түрлі интеллектуалды міндеттерді шешу барысында балалардың белгілі бір ерікті күш-жігер жасау қабілетін дамыту маңызды.

Бастауыш сынып оқушыларының зейін көлемі әлі де тар. М. С. Горбачтың зерттеулері бірінші сынып оқушылары суреттерді қарап, артықшылығы бойынша 2-3 объектіге ғана зейінін шоғырландыра алатынын көрсетті. Заттардың көп санына жеткілікті зейін аудару үшін суретті қайта қабылдау қажет.

Бұл шектеулерді оқытуда міндетті түрде ескеру қажет, өйткені материалды нашар

менгерудің себебі оқушының оқуға деген қарым-қатынасы емес, мұғалімнің хабарлайтын ақпараттың көлемін арттырумен байланысты болып табылады. Әдетте, олар бірден екі нәрсе туралы ойлауға қабілетті емес.

I сынып балалары үшін сабақ барысын және өзінің мінез-құлқын бір уақытта қадағалау қиын (мысалы, сабақта өзінің қалпын сақтау). Балаға дәптерге жазып отырып, өз денесінің жағдайын бақылау қиын, осы екі істі орындау кезінде зейін аударуы қиындай түседі.

Балалардың зейін таңдамалылығын, зейін бөлінушілігін жетілдіру қажет. Баланың зейін аудару қабілетінің болуы ойын және оқу іс-әрекетінде өте маңызды. Балалардың зейінін тез ауыстыра алмауы бір қызмет нысанасынан екіншісіне ауысу қажет болған кезде қиындықтарға әкелуі мүмкін. Арнайы жаттығу арқылы зейін ауысу көрсеткіштерін арттыруға болады.

Оқу үрдісінде немесе ойында баланың аса маңызды зейін аудару көзі -оның қызығушылығы. Бастауыш сынып оқушыларының бұл қызығушылығы оқумен байланысты барлық нәрселермен ғана байланысты. Одан әрі оқушының оқуға қызығушылықтары сараланып, біртіндеп танымдық сипатқа ие болады. Осыған байланысты балалар бір жұмыс түрлерінде мұқият болып, басқа оқу сабақтарында зейін шашыраңқылығын танытады.

Балалардың қызығушылығы ырықсыз зейін аударудың ең жиі түрі ретінде өте педагогикалық маңызы бар мәнге ие болады. Балалар зейінін Л. С. Выготский былайша атап өтті, барлық қызығушылықты басшылыққа алады және сондықтан баланың зейін шашыраңқылығының табиғи себебі әрдайым педагогикалық істе екі сызықтың сәйкес келмеуі болып табылады: шын мәнінде мұғалім міндетті ретінде ұсынған сабақтар және баланың өз қызығушылықтары.

«Зейін аударудың құпиясы, мәнісінде, зейін аударудың бір бағыттан екіншісіне ауысу құпиясы бар және ол екі затты байланыстыру арқылы бір пәннен екінші пәнге қызығушылықты көшірудің жалпы тәрбиелік тәсіліне қол жеткізеді. Зейін аударуды дамыту бойынша және ырықсыз сыртқы зейінді аудару бойынша негізгі жұмыс болып табылады».

Бастауыш сынып оқушыларының зейінін ұйымдастыра алмауы -үлгерімнің төмендеуінің ең көп таралған себептерінің бірі болып табылады. Оқушының жазу және оқу кезіндегі зейін шашыраңқылығы баланың көңілін түсіреді.

Сондықтан, бірінші сыныптарда зейінді дамыту сабақтарын ең алдымен барлық балаларда зейінді қолданудың тиімділігін арттыруға бағытталған алдын алу ретінде өткізу ұсынылады. Бірақ онымен қатар ерекше зейінсіздігімен ерекшеленетін балалармен арнайы сабақтар ұйымдастыру қажеттілігі туындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Веккер Л. М. *Психика и реальность: единая теория психических процессов*. М.: Смысл, 2008. – 154 с.
- 2 Добрынин Н. Ф. *О теории и воспитании внимания*. М.: РПО, 1996. – 108 с.
- 3 Дружинин В. Н., Ушаков Д. В. *Когнитивная психология*. М.: Пер Сэ, 2012. – 209 с.

Кыдыраскарова К.Н.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВНИМАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье рассмотрены особенности развития внимания младших школьников в учебном процессе, распределение внимания, перевод, объем у младших школьников.

Kydyraskarova K.N.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF ATTENTION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN IN THE EDUCATIONAL PROCESS

The article considers the features of the development of attention of younger schoolchildren in the educational process, the distribution of attention, translation, volume in younger schoolchildren.

ӨОК 59.92

Махашова К.Т.

Қарағанды облысы дене шынықтыру және спорт басқармасының «Әлия Молдағұлова атындағы облыстық мамандандырылған олимпиадалық резервтегі мектеп-интернат-колледжі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі,
Қарағанды, Қазақстан Республикасы
diaz_01mail.ru

КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ПСИХИКАСЫНА ӘСЕРІ

Компьютерлік ойындардың жасөспірімдердің психикасының дамуына оң және теріс әсерлері қарастырылады, компьютерлік ойындардың жіктелуі және ойындарды таңдау және компьютерлік ойындар кезінде уақытты ұтымды пайдалану мүмкіндігі қандай салдарға әкелуі ықтимал.

Компьютерлік индустрия дамып келе жатқандықтан, компьютерлік технологиялар халық үшін қол жетімді бола бастады. Компьютерлік ойындардың жеткіншектерге жағымды, жағымсыз әсерін анықтау қажет, өйткені олар негізгі пайдаланушылар болып табылады және жасына байланысты психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерге байланысты. Олар компьютерлік тәуелділікке өте сезімтал болып келеді.

Күнделікті өмірдің әлеуметтік-мәдени феномені ретінде компьютерлік ойындар қазіргі ғылымның өзекті мәселелерінің бірі болып табылады, өйткені олар қазіргі заманғы тұлғаның техникасы мен өзін-өзі тануының дамуының бірегей өнімі, адамзат мәдениетінің бір-біріне сәйкес келмейтін элементтерін: жақсылық пен жамандық, өмір мен өлім, ойын-сауық және оқыту және т.б. ұғымдарын біріктіреді. Керісінше, ойын жеке тұлғаның және қоғам мәдениетінің табиғи дамуы үшін барлық қажетті алғышарттарды қамтиды.

Компьютерлік ойын-бұл адам өз еркімен жүгінетін еркін әрекеті, ойын қызығушылық туындаған жағдайда орын алады, егер бұл шарт болмаса, онда адам ойынды тоқтата алады. Көп жағдайда, егер ойын желілік болмаса, оқшаулау тән. Компьютерлік ойын, әдеттегідей, тәуелсіз шындық емес, ойнаушы не болып жатқанын білмейді. Ойын орын, кеңістік және уақытпен шектеледі. Бұл кезде компьютерлік ойын дәстүрліден біршама ерекшеленеді, өйткені ойынның кең визуалды мүмкіндіктері оның кеңістігін ойыншының емес, ойын ережелерін ойлап тапқан әзірлеушінің ақыл-ой әрекетінің өнімі етеді. Ойын орны біртіндеп маңыздылығын жоғалтады. Ойын уақыты дәстүрлі ойын уақытына ұқсас мәнге ие. Компьютерлік ойында оның алгоритміне енгізілген ережелерді сақтау міндетті[1].

Әрине, жіктеу бойынша компьютерлік ойындар нақты ойындардан біршама ерекшеленеді, дегенмен кейбір жалпы ойларды табуға болады. Арнайы жасалған

бағдарламалар балаларға сюжеттік-рөлдік ойынды алмастыра алады, сюжеттің шарттарын қояды және кез-келген рөлді таңдау құқығын береді. Пәндік-манипуляциялық ойынның элементтері симулятор-ойындар мен оқыту бағдарламаларына тән. Мысалы, көлік жүргізу. Алайда, мұндай тренажерлер пәндік-манипуляциялық ойындар сияқты функцияны орындайды: олар дағдыларды бекітуге көмектеседі. Көптеген үстел және дидактикалық ойындардың компьютерлік баламалары кең таралған.

Барлық компьютерлік ойындар-ережелері бар ойындар. Алайда, компьютерлік ойындар мен нақты ойындар арасындағы маңызды айырмашылық бары анық: нақты ойында қатысушылар бір-бірімен өзара әрекеттеседі, ойын барысында мінез-құлқын өзгерте алады, бұл икемді ойлауға, қарым-қатынас дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Виртуалды ойындар бұл мүмкіндіктерді белгілі бір дәрежеде төмендетеді, өйткені ойын әдетте белгілі бір алгоритмді енгізетін әзірлеушіге ие, ол ойын барысында түбегейлі өзгермейді.

Көптеген ойындар логикалық мәселелерді шешуді ғана емес, сонымен бірге ойындарға патологиялық қосылудың көптеген жағдайларының негізін құрайтын белгілі бір эмоционалды жүктемені де білдіреді.

Компьютерлік ойындар жанры мен мазмұны жағынан айтарлықтай ерекшеленеді. Қарапайым графикасы мен дыбысы бар аркада ойындары ең аз қауіпті. Бұл ойындардың артында, әдетте, «уақытты кетіреді», олар ұзақ уақытқа созыла алмайды. Тағы бір нәрсе-рөлдік ойындар, оның барысында ойыншы өзі басқаратын кейіпкерге айналады және оның әлеміне енеді. Мұндай ойындарда шындық сезімі өте үлкен болуы мүмкін және ойыншының назарын ұзақ уақыт ұстай алады. Ең үлкен қауіп – зорлық-зомбылыққа негізделген өте қарапайым сюжетпен сипатталатын «мергендер». Мұндай ойындар баланың психикасына теріс әсер етіп және шамадан тыс агрессивтілікке әкелуі мүмкін [2].

Әрине, ойындар әртүрлі. Мысалы, Windows амалдық жүйесіне ойындардың стандартты жиынтығы кіреді, бұл әдетте солитье. Компьютерде ұзақ уақыт жұмыс істеу керек болса, ойлау, назар аудару үшін демалуға және ауысуға жақсы болуы мүмкін. Сол сериядан пазл ойындары, реакция жылдамдығына арналған ойындар, мысалы, компьютерлік үстел теннисі танымдық үрдістердің дамуына ықпал етеді. Стратегиялық ойындар ойыншы бүкіл компьютерлік әлемді басқарады — үйлер салады, аумақтарды жаулап алады, мысалы, мұнай, алтын өндіреді деп болжайды. "Квест" деп аталатын компьютерлік ойындардың бір түрі бар. Төменгі жол-кейіпкер қандай да бір қиын, шатастыратын жағдайға тап болады немесе қандай да бір тапсырма алады, ол шытырман оқиғаға толы болады. Ойыншының міндеті-шытырман оқиғалармен бірге құпияларды, жұмбақтарды шешу. Мұндай ойындар да әдетте зорлық-зомбылық көріністері болмайды. Олар жақсы болуы мүмкін, өйткені олар кеңістіктік ойлауды, есте сақтауды дамытады. Мұндай ойындардың еріс сәті – бұл құдіреттің пайда болған елесі және шындықтан виртуалды иллюзиялық әлемге кету қаупі.

Әртүрлі «Атқыштармен» жағдай жақсы деп айтуға келмейді. Мұндай ойындар ойнаушының экранның екінші жағында орналасқандығымен сипатталады, яғни ойнаушы кейіпкерді көріп қана қоймайды, өзі оған айналады. Сонымен қатар, оның міндеті — мүмкіндігінше көп жауды жою. Ата-аналардың міндеті-балада мұндай ойындардың пайда болуына жол бермеу [3].

Әдебиет деректерін талдау компьютерлік ойындардың баланың жеке басына әсері әртүрлі екенін көрсетті. Компьютер электромагниттік сәулелену көзі болып табылады. Ұзақ уақыт бойы отыру омыртқаның қисаюына әкеледі, бұл кейіннен ішкі ағзалардың бұзылуына әкелуі мүмкін. Дисплей экранындағы сурет жарқыраған және жыпылықтайтын нүктелерден тұрады, бұл көру қабілетінің нашарлауына әкеледі, көздер сулана бастайды, бас ауруы, шаршау және т.б. саусақ жастықшаларының жүйке ұштары

пернелердің тұрақты соққыларынан сынған сияқты, ұйқышылдық, әлсіздік пайда болады, қаздар жастықтарда жүгіреді. Бұл қолдың артикулярлы және байламды аппараттарының зақымдалуына әкелуі мүмкін, содан кейін қол аурулары созылмалы болуы мүмкін. Егер де компьютерік ойындарды ұтымды пайдаланса, жеткіншектің қиялының, креативті ойлауының дамуына ықпал етеді. Мысал ретінде: Fallout, The Elder Scrolls V: Skyrim және т.б. ойындар.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, компьютерлік ойынның көмегімен баланың танымдық үрдістерінің дамуы - ойнаушы және ересектер тарапынан ойын түрі, ойынға берілген уақытқа баса назар аударылған жағдайда мүмкін болады.

Пайдалаған әдебиеттер тізімі:

1. Липков А.И. Ящик Пандоры: Феномен компьютерных игр в мире и в России. / А.И. Липков // М.: Издательство ЛКИ, 2018. – 192 с.

2. Мак-Уильямс Н., Психоаналитикалық диагностика. — М.: "Класс", 1998. — 480 б.

3. Афонин А.Е, В.Н. Бабешко В.Н., М.Б Булакина М.В. и др. Образовательные Интернет-ресурсы / Под ред. А.Н. Тихомирова и др.; ГНИИ ИТТ «Информика». – М.: Просвещение, 2014. – 287 с.

Махашова К.Т.

ВЛИЯНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР НА ПСИХИКУ ПОДРОСТКОВ

Рассматриваются положительные и отрицательные влияния компьютерных игр на развитие психики подростков, к каким последствиям может привести классификация компьютерных игр и возможность выбора игр и рационального использования времени во время компьютерных игр.

Makhashova K.T.

THE INFLUENCE OF COMPUTER GAMES ON THE PSYCHE OF ADOLESCENTS

The positive and negative effects of computer games on the development of the adolescent psyche are considered, what consequences the classification of computer games and the possibility of choosing games and rational use of time during computer games can lead to.

УДК 316.77

Молдабекова С.К., Жақан Д.С.

Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау Университеті,
Көкшетау қ., Қазақстан Республикасы

КОММУНИКАТИВТІ МӘДЕНИЕТ ҰҒЫМЫН АНЫҚТАУДЫҢ НЕГІЗГІ ТӘСІЛДЕРІ

Мақалада педагогика, психология теориясы аясында «коммуникативті мәдениет» ұғымын анықтаудың негізгі тәсілдерін талдау ұсынылған. Осы мәселе бойынша теориялық дереккөздерді талдау негізінде әр түрлі саладағы ғалымдардың негізгі ұғымдарды анықтауға көзқарастары ұсынылған: мәдениет, коммуникация, тұлға мәдениеті, ойлау мәдениеті, сезім мәдениеті (эмоционалды мәдениет) және сөйлеу мәдениеті, олардың құрылымдық компоненттері ашылды.

Коммуникативті мәдениет - адамзат өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл адамның іс-әрекетімен тығыз байланысты. Коммуникативті мәдениет - бұл дәуір

рухының көрінісі. Ол қоғам өмірінің динамикасын оның әлеуметтік-мәдени қажеттіліктері мен даму тенденцияларына сәйкес жеткізеді. Осыған байланысты «коммуникативті мәдениет» ұғымының қазіргі түсінігін түсіну мәселесі әрқашан өзекті болып қала береді. Қазіргі ғылымда «коммуникативті мәдениет» ұғымының бірқатар анықтамалары бар. Алайда, бұл мәселе бойынша ортақ пікір жоқ.

Коммуникация - бұл қарым-қатынасқа қатысушылар үшін құнды ақпарат алмасудың ерекше процесі, эмоционалды және интеллектуалды тәжірибені беру процесі. Коммуникация адамдардың тұрмыстық және іскерлік салада өзара әрекеттесуін орнату үшін қажетті білімге, дағдыларға негізделген. Олар өндірістік, ғылыми, оқу, коммерциялық және басқа да қызмет түрлерінде пайда болады. Коммуникацияның мақсаты - жеке, білім беру және кәсіби міндеттерді шешуге қажетті тәжірибе мен білімді беру, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жүзеге асыру үшін білімді іздеу, сақтау және беру. Жеке коммуникациялар коммуникативті мәдениетті құрайды, оның негізінде әр адамның жеке басының маңыздылығы мен бірегейлігін растайтын моральдық ережелер мен нормалардың тұтастығы жатыр. Коммуникативті мәдениет адам қызметінің, мәдениеттің және өркениеттің кез-келген түрінде әмбебап сипатқа ие, бірақ сонымен бірге әр салаға тән ерекше сипаттамаларға ие.

Педагог пен оқушылардың коммуникативті мәдениеті педагогикалық процесте маңызды орын алады. Білім беру жүйесін жаңғыртудың нәтижесі жаңа жағдайларда кәсіби қызметті орындауға дайын, қалыптасқан коммуникативтік дағдылары, танымдық сұраныстары мен рухани қажеттіліктері бар, оларды қанағаттандырудың тиімді жолдарын таба алатын гуманистік тұлға болуы тиіс.

Оқу процесі тұрғысынан коммуникативті мәдениеттің негізгі элементтері:

- 1) ойлау мәдениеті;
- 2) сезім мәдениеті (эмоционалды мәдениет);
- 3) сөйлеу мәдениеті.

Ойлау мәдениеті - бұл адамның ақыл-ой жұмысының барлық салаларында тиімділігіне жауап беретін ойлау сапасы. Ойлау мәдениеті ойдың дәйектілігі мен нақтылығы. Адамның қызмет саласына және оның алдына қойылған міндеттерге байланысты ойлау мәдениеті осы салада жетістікке жету үшін ең маңызды деп санайтын тиісті ойлау қабілеттерін болжайды.

Сезім мәдениеті - бұл әлеуметтік дамудың, сезімдердің адамгершілігінің, адамның эмоционалды руханиятының көрсеткіші. Сезімдер - адамның өмірлік және әлеуметтік тәжірибесінің нәтижесі, оның тәрбиесі мен қарым-қатынас тәжірибесінің өнімі. Сезім мәдениеті тұлғааралық қарым-қатынас, тәрбие, еңбек қызметі, мәдениетпен танысу арқылы қалыптасады. Сезім мәдениеті адам тәрбиесінің маңызды элементі болып табылады.

Сөйлеу мәдениеті - бұл ең алдымен ауызша және жазбаша сөйлеуді сауатты білдіру, қарым-қатынас шарттары мен мақсаттарына байланысты тілдік құралдарды таңдау мүмкіндігі.

Жеке білім ретінде коммуникативті мәдениет бірқатар психологиялық қасиеттерді қамтиды:

- 1) танымдық компонент (тұлғааралық қарым-қатынас дағдылары, диалогтағы мінез-құлық нормалары мен ережелерін түсіну);
- 2) эмоционалды-бағалау компоненті (айналасындағыларға объективті баға беру қабілеті, эмпатия);
- 3) мінез-құлық компоненті (адамдар арасындағы қарым-қатынас процесінде ынтымақтастықты құру дағдылары, диалогтық қатынастарды құру).

Өз кезегінде коммуникативті мәдениеттің танымдық компоненті мыналарды қамтиды:

- 1) коммуникативтік мәдениеттің құрамдас бөліктері туралы білім;

- 2) тұлғааралық қарым-қатынас негіздері туралы білім;
- 3) қарым-қатынас субъектілерінің әртүрлі көріністеріне және оның формаларына сәйкес келетін бірқатар салаларды қамтитын күрделі жүйе ретінде қарым-қатынас мәдениеті туралы білім.

Коммуникативті мәдениет мыналарды қамтиды:

- 1) коммуникативтік білім;
- 2) коммуникативтік біліктер;
- 3) коммуникативтік дағдылар.

Коммуникативті білімнің негізі - қоғамның коммуникативті қызметіндегі жалпыланған тәжірибесі. Бұл тәжірибе субъектіге әңгімелесушіні және қарым-қатынас жағдайын барабар бағалауға, себеп-салдарлық байланыстар тізбегін құруға мүмкіндік береді.

Коммуникативті біліктер - коммуникативті білімді пайдалануда шығармашылық тәсілді қамтамасыз ететін тұлғааралық және мәдениетаралық қарым-қатынас саласындағы тұлғаның жоғары теориялық және практикалық дамуына негізделген коммуникативті қызмет.

«Коммуникативті мәдениеттің» практикалық құрамдас бөлігі коммуникативті дағдылар болып табылады. Коммуникативті білім мен дағдыларды практикада қолдану субъектіге коммуникативті жағдайды жедел және тиімді бағалауға, коммуникативті процесті бағыттауға және қажет болған жағдайда түзетуге мүмкіндік береді.

Педагогика теориясы шеңберіндегі «коммуникативті мәдениет» ұғымы:

- 1) білім беру және кәсіптік тиімділіктің қажетті шарты мен кепілі;
- 2) жеке тұлғаның коммуникативтік білімін, іскерлігін, дағдыларын, мәдени құндылықтарын және білім беру және кәсіптік қызметке эмоционалды-құндылық қатынасы нәтижесінде алынған тәжірибе;

3) қарым-қатынас жағдайын барабар бағалауды, оның субъектілері арасындағы өзара түсіністікті, коммуникативтік процестің тиімділігін қамтамасыз ететін жеке тұлғаның кәсіби маңызды сапасымен, коммуникативтік білімнің, іскерліктер мен дағдылардың, коммуникативтік құндылықтар мен тәжірибелердің жиынтығы;

4) қарым-қатынас субъектілері арасында эмоционалды-құндылық байланысын құруға бағытталған білім, білік және дағдылар, адекватты қабылдау және түсіну қабілеті, серіктестің одан әрі мінез-құлқын болжау мүмкіндігі.

Коммуникативті мәдениет - тұлға мәдениетінің негізі. Мәдениеттің негізгі компоненті ретінде ол адамды іздеуге, өзін-өзі жетілдіруге және өзін-өзі көрсетуге жағдай жасайды. Коммуникативті мәдениет - бұл адамның ішкі дүниетанымының негізі, ол өзіне және қоршаған әлемге үйлесімді қарым-қатынастың кепілі. Онда адамзаттың құндылық-адамгершілік игіліктері, адамның шығармашылыққа және өзін-өзі дамытуға деген ұмтылысы қамтылған. Коммуникативті мәдениеттің ажырамас компоненттері - ойлау мәдениеті, сөйлеу мәдениеті және сезім мәдениеті.

Қорыта келе, коммуникативтік мәдениеттің даму тенденцияларын зерттеу халықтың коммуникативтік сауаттылық деңгейін арттыруға бағытталған заманауи технологияларды жаңғыртуға теориялық негіз береді, қоғамның кәсіби және мәдени-адамгершілік әлеуетін кеңейтеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Столяров В.И. *Философско-культурологический анализ коммуникативной культуры // Вопросы философии. 2003. № 4. С. 78-91.*

2. Якушев Г.И. *К вопросу о коммуникативных способностях личности педагога // Становление личности профессионала: проблемы и перспективы. Ставрополь: СГПУ, 1999. С. 79-80.*

3. Крайник О.М. Культура речи и речевая культура учащихся: к проблеме понимания с позиции текстологии // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2009. № 10. С. 76-80.

Молдабекова С.К., Жакан Д.С.

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ПОНЯТИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье представлен анализ основных подходов к определению понятия «коммуникативная культура» в рамках теории педагогики, психологии. На основе анализа теоретических источников по данному вопросу представлены подходы ученых в различных областях к определению основных понятий: культура, коммуникация, культура личности, культура мышления, культура чувств (эмоциональная культура) и культура речи, раскрыты их структурные компоненты.

Moldabekova S.K., Zhakan D.S.

THE MAIN APPROACHES TO THE DEFINITION OF THE CONCEPT OF COMMUNICATIVE CULTURE

The article presents an analysis of the main approaches to the definition of the concept of "communicative culture" in the framework of the theory of pedagogy, psychology. Based on the analysis of theoretical sources on this issue, the approaches of scientists in various fields to the definition of the basic concepts are presented: culture, communication, personality culture, culture of thinking, culture of feelings (emotional culture) and culture of speech, their structural components are revealed.

УДК 37.04

Молдабекова С. К., Який Х.

Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау Университеті, Көкшетау,
Қазақстан Республикасы

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФЕНОМЕН РЕТІНДЕ

Мақалада авторлар жасөспірімдердің кәсіби өзін-өзі анықтауын психологиялық-педагогикалық феномен ретінде қарастырылады. Білім беру жүйесінде оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауының маңыздылығы түсіндіріледі. Мамандық таңдау - оқушылар үшін өте маңызды және күрделі процесс екендігі айтылады, оқушылардың болашақ мамандықты таңдауда жіберетін қателіктері баса көрсетіледі. Сондай-ақ еңбек нарығының сұраныстарын ескере отырып, өзін-өзі жүзеге асыруда тәуелсіз және жауапты таңдау жасауға дайындығын қалыптастыру үшін кәсіби өзін-өзі анықтау процесін психологиялық-педагогикалық қолдау қажеттілігіне мән беріледі.

Заманның жаңа жаһандық сын-қатерлі және түбегейлі өзгерістер кезеңінде білім беру саясатының басты міндеті - жеке тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің талаптарына сай білім беру сапасын қамтамасыз етуді анықтау. Өз мүмкіндіктерін іске асыруға қабілетті, өмірдің өзгермелі жағдайларында өз стратегиясын жасауға бейімді, кәсіби әрекетте және өмірдің басқа да салаларында табыс биігіне жетуді мақсат ететін тұлғаны дамыту, бәсекеге қабілетті сапалы адам капиталын құруды қамтамасыз ету - Қазақстан Республикасының жоғары білім беру жүйесі алдындағы аса жауапты міндет. Сол себепті Президент Қ.Тоқаевтың алғашқы Жолдауында: «Біздің елімізде еңбек ресурстарының

балансын есепке алудың тиімді әдістемесі әлі күнге дейін әзірленген жоқ. Шын мәнінде, мамандар даярлаудың отандық жүйесі нақты еңбек нарығынан тыс қалған... Біз оқушылардың қабілетін айқындап, кәсіби бағыт-бағдар беру саясатына көшуіміз қажет» - деп, оның негізгі себептері қала мен ауыл мектептері арасындағы орта білім сапасы көрсеткіштерінің алшақтығы, ауылдық жердегі білікті кадрлардың жетіспеушілігін және оны шешудің тиімді жолдарын ашып көрсетті. Қазіргі кезеңде ғылымдар жүйесінде кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін зерттеу өзектілігі, қоғам талаптарына сай, еңбек іс-әрекетінің сипаты мен мазмұнының жылдам өзгеруіне байланысты оқушыларға кәсіби бағдар беру мен мамандық таңдауға дайындықты қалыптастыруды теориялық және әдіснамалық өңдеу болып табылады. Кәсіби өзін-өзі анықтау психологиялық-педагогикалық феномен ретінде Э.Ф.Зеер, Е.А.Климов, Н.С.Пряжниковтың жұмыстарында көрсетілген, онда тұлғаның кәсіби қалыптасу кезеңінде бөлінген үздіксіз процесс ретінде оның сипаттамасы беріледі. Оқушыға кәсіби бағдар беру - оның мамандық таңдауына бағытталатын іс-әрекеттер жүйесі. Мамандық таңдау - әр адам үшін өте күрделі және жауапты міндет. Бұл таңдау тұлғаның рухани өсуі, әлеуметтік орны мен азаматтық көзқарасын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Оқушыларға кәсіби бағдар беруде кәсіби өзін-өзі анықтаудың маңызы жоғары. Оқушылардың болашақ мамандықты таңдауда жіберетін қателіктеріне мыналар жатады:

- мамандықтар әлемімен, олардың ерекшеліктерімен толық таныс болмауы (түрлі еңбек жағдайлары, мамандық тұлғасына қойылатын талаптар және т.б.);

- беделді мамандықты табыс көзі ретінде қарастыру;

- белгілі бір мамандық өкіліне деген біржақты көзқарас қалыптасу;

- достарының ыңғайымен серіктестік мамандық таңдау;

- ата-аналарының қалауымен мамандық таңдауы; - өз қабілеттері мен мүдделерін ескермей, ҰБТ-ның нәтижесі бойынша мамандық таңдау;

- аймақтық еңбек нарығында сұранысқа ие емес, бірақ «беделді» кәсіптердің ішінен мамандық таңдау;

- олар өздерінің өмірлік мақсаттарын болашақ мамандықтарымен дұрыс болжауды және құруды жасауды білмейді. Осылайша, мектеп түлектерінің елдің (аймақтың) даму тенденцияларын және қазіргі еңбек нарығының сұраныстарын ескере отырып, болашақ кәсіби өзін-өзі жүзеге асыруда тәуелсіз және жауапты таңдау жасауға дайындығын қалыптастыру үшін кәсіби өзін-өзі анықтау процесін психологиялық-педагогикалық қолдау қажеттілігі туындайды.

Кәсіби өзін-өзі анықтаудың мақсаты адамның еркін қабілетін дамыту - оның жеке өмірін басқару, яғни мақсат қою, басымдықтарды қою, таңдау жасау болып табылады. Өзін-өзі анықтау ұстамының мазмұны адамның және қоғамның ішкі қозғаушы күші ретінде әрекет ететін мағыналар жүйесін қамтиды. Өсіп келе жатқан тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтауы жеке мағынаны іздеумен және мамандық таңдауға байланысты екендігіне негізделген, «адам үшін экономика» немесе «экономика үшін адам» дилеммасы біржақты шешілмейді және адамның таңдауына байланысты болады. Алайда, адамның мамандық таңдауы оның қоғамдық-әлеуметтік және жеке өзіндік тәжірибесіне байланысты. Сондықтан мамандықты таңдау тек қандай да бір когнитивті жүйелерді меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар адамның жеке тұлғалық құрылымының қайта құрылуы мен субъективті тәжірибесін терең қарастыруды қажет етеді. Өзін-өзі анықтауда, оқушының кәсіби бағдарын қалыптастыру мұғалім үшін маңызды іс. Себебі мұғалім оқушы үшін үлгілі ұстаз болуымен қатар, бағыт-бағдар беруші, оның болашақ өмірі үшін үлкен жауапкершілікті сезінетін рухани тұлға. Кәсіби өзін-өзі анықтау ұғымы «өзін-өзі анықтау» түсінігінен туындап отыр. Өзін-өзі анықтау - бұл өз мүмкіндіктерін саналы ұғыну, өзін-өзі тану, өзінің даралық тарихын құру; адамның өзінің даму болашағын саналы және өз бетінше жүзеге асыруға дайындығы. Педагогика мен

психология ғылымында өзін-өзі анықтаудың бірнеше түрлері сипатталған: тұлғалық және кәсіби өзін-өзі анықтау, өмірлік және әлеуметтік өзін-өзі анықтау.

Тұлғалық өзін-өзі анықтауы адамның өзін тұлға ретінде анықтауы ретінде қарастыруға болады. «Тұлға» ұғымы психологиядағы неғұрлым күрделі категория болып табылады. Әдетте тұлға деп өзін қоғамда белсенді жүзеге асыратын субъектіні қарастырады. Бұл жерде оның белсенділік көзін және кемелділік дәрежесін бөліп қарастырады. Тұлғаны түсінудегі неғұрлым дәстүрлік анықтама – тұлғаны сыртқы ортамен, қоғамдық күшпен анықталады деп түсініп «тұлға қалыптасуы» деген сөз тіркесін қолдану болып табылады. Тұлғаның өзіндік анықтау мәселесіне әдіснамалық-психологиялық ықпалдар С.Л.Рубинштейн, А.Н.Леонтьев, В.Ф.Сафин еңбектерінде жан-жақты көрсетілген. С.Л.Рубинштейн тұлғаның тәуелділігі өмірдің жағдайлары мен шарттарына ғана тәуелді емес, сонымен бірге өмірде тұлғаға тәуелді деп атап көрсетті. Бұл жерде тұлға өмірдің субъектісі ретінде айқындалады. Оның пікірінше, тұлғаның тағдыры өзінің жеке өмір жолына байланысты болады. Өзіндік анықтау адамның өз тағдырын еркін таңдауы, өзін-өзі итермелеуші күштердің жүзеге асуы болса, ал өмірлік жағдайлардағы рефлексия ретінде жасалынатын интеллектуалды жұмыстар өзіндік анықтаудың механизмі болып табылады.

Тұлғаның өзін-өзі анықтауы жеке даралық сипатқа ие, ол бірегей, қайталанбайтын және өзгешелік қасиетке тән. Адамның жеке дербестілігінің ерекшелігі өзіндік анықтау процесінің сәйкестілігі мен өнімділігі айқын және тікелей көрініспен сипатталады. Өзін-өзі анықтайтын жеке тұлғаның сипаттамасы ретінде кейбір процестердің аяқталуының нәтижесін шартты түрде қарастырады. Ал шындығында, осы сипаттама айтылған нәтижеге келудің психологиялық механизмін толық аша алмайды. Бұл нәтижені тудыратын процесс – өзіндік анықтау процесі: оның мәнін индивидтің өмірлік мақсатын және өмірдің мағынасын ұғынуын қалыптастыруы, өзінің ниет-тілектерінің сәйкес келуі, қасиеттерінің, мүмкіндіктерінің қатысуы негізіндегі дербес өмірлік іс-әрекетке дайындығы, соған қойылатын қоршаған орта мен қоғам тарапынан талаптар құрайды. Сөйтіп, өзіндік анықтаудың негізгі психологиялық механизміндегі қоғам талап ететін өзінің тілектері мен мүмкіндіктерінің сәйкес келуі жүзеге асады. Өзін-өзі анықтау – бұл тек процесс қана емес, сонымен қатар нәтиже болып табылады. Өмірде өзөзін жүзеге асыра алған адамды тұлға ретінде қалыптасқан деп айтуға болады. Ал оның нәтижесі тұлғалық деңгейде белгілі бір психологиялық қасиеттері мен сипаттары арқылы көрінуі мүмкін. Өз-өзін анықтау мәселесін зерттеуде әртүрлі психологиялық, философиялық тұжырымдамаларды талдай келе, тұлғаның өз-өзін анықтауының негізгі үш түрін бөліп қарастыруға болады: - тұлғалық (өз жетістіктері мен кемшіліктерін бағалау), - әлеуметтік (өзінің әлеуметтік ұстанымын, қоғамдағы өз орнын анықтау) және - адамгершіліктік (өзінің адамгершіліктік-рухани әлеуетін анықтау мен жүзеге асыру) өз-өзін анықтау. Біздің ойымызша, дамыған тұлға үшін өз-өзін анықтаудың барлық осы түрлердің үйлесімі тән, яғни дәл осындай тұлғаны өмірлік өзін-өзі анықтаған тұлға деп есептеуге болады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау - бұл іс-әрекеттік өзін-өзі анықтау; бұл жердегі іс-әрекет – мақсат, құрал және өзін-өзі анықтау кеңістігі бола алады. Іс-әрекет сапасы өзін-өзі анықтаудың ерекшелігін тудырады. Кәсіби өзін-өзі анықтауды толық іске асырылмағаннан біраз оқушыларда таңдалынған мамандықтары туралы кең түсінік болмайды және өз қабілеттерін толық аша алмайды. Кәсіби өзін-өзі анықталудың аяқталмауы оны басқарудың қажеттілігін көрсетеді. Оны басқару бірнеше деңгейде жүзеге асыруға болады:

- әлеуметтік – оқушылардың өндірістік еңбектерін ұйымдастырумен кәсіби бағдар беру жұмысын дамытуға бағытталған мемлекеттік ұйымдастыру жүйелері;
- педагогикалық – оқушылардың мамандықты саналы таңдауға дайындау мақсатында оқушының жеке басына және ортасына педагогикалық әсер ету жүйесі;

- психологиялық – ерте жасөспірім кезеңінде оқушыны іс-әрекетті өзіндік саналы басқару субъектісі мен басқару және өзін-өзі басқару механизмдері ретінде зерттеу.

Кәсіби өзін-өзі анықтау тұлға қалыптасуының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл туралы Е.А.Климов кәсіби өзін-өзі анықтауды басқару мүмкіншіліктерін тұлғалық кәсіби жоспарлауды түзету арқылы қарастырады. Яғни, оқушы өзін-өзі басқаруын алдына мақсат қойып, оны жоспарлап және жүзеге асыру жолындағы есеп беру, түзетулері жатады. Кәсіби өзін-өзі анықтаудың мәні жаңа таңдауда емес ғана емес, сондай-ақ өз еңбегінде жаңа мән мағынаны табу болып табылады. Ол өмірлік мән-мағынаға айналу үшін баланың арман-мұратынан бастау алып, алдына айқын мақсат қойып және оны жүзеге асырудың жолдарын жасап, нақты іс-әрекетке көшу қажет. Көп жағдайда жастар өз армандарымен іштей қалып, оны сыртқа білдірмей немесе оны орындаудың жолдарын қарастырмай, өзіндік адасуларға барады. Бұл олардың өзін-өзі тану мен өзіндік баға беру процесстерінің жоғары немесе төмен болуы болып табылады. Оларға дер кезінде көмек көрсетіп, жүйелі жұмыстар атқарылса, ондай олқылықтар болмас еді. Адам өзінің арман-мақсатын жүзеге асыру, оның жас кезіндегі негізгі тілек-ниеттері мен іс-әрекеттеріне байланысты.

Тұлғаның өзін-өзі анықтау үдерісі адамның жеке өзіндік өмірінде ерекше мәнге ие мәселелердің қатарына жатады. Психологияда кәсіби өзін-өзі анықтау «тұлғаның өзінің дамуының келешегін саналы және дербес жоспарлау мен жүзеге асыруға дайындық» ретінде қарастырылады. Бұл құбылыстың басты белгісі - оның көп аспектілілігін нақытылай отырып, жастардың қажеттілігі үлкен адамдардың ішкі ұстанымын иелену, әлеуметтік мәнді және өмірде өзін анықтау, өзін қоғамның бір мүшесі ретінде сезіну. Оқушылардың ЖОО таңдауы - бұл кәсіби өзін-өзі анықтау, белгілі бір өмір салтын мойындау, оның болашақ өмірін айқындаушы маңызды кезең болып табылады. Мамандықты саналы түрде таңдамау күрделі мәселелерді тудырады, ал мектептегі кәсіби бағдар беру жұмыстарының төмендігінен мамандықты немесе оқу орнын кездейсоқ таңдауға әкеледі. Кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін шешуге мектеп пен жоғары оқу орындары бірлесіп белсенді түрде айналысуы тиіс. Егер кәсіби өзін-өзі анықтау процесі дұрыс жүргізілмесе, онда көптеген оқушыларда еңбек іс-әрекеті бойынша таңдалынған мамандық туралы толық танысу болмайды. Кәсіби өзін-өзі анықтаудың толықтай аяқталмауы оны тиянақты жүргізудің қажеттілігінің тағы бір жағдайы. Кәсіби өзін-өзі анықтау үдерісін жүргізудің бірнеше салада жүзеге асуы мүмкін. Олар:

1) Әлеуметтік - оқушылардың оқу-өндірістік еңбектерін ұйымдастырумен кәсіби бағдар беру жұмысын дамытуға бағытталған мемлекеттік ұйымдастыру жүйелері. Өкінішке орай бұл бағыттағы жұмыстар өте баяу жүруде.

2) педагогикалық - оқушылардың мамандықты саналы таңдауға даярлау мақсатында оқушының жеке басына және сынып ұжымына педагогикалық әсер ету. Қазіргі таңда бұл жұмысты мектеп ұжымы өз шамаларынша жүргізуде, егер жоғары оқу орындарымен жоспарлы түрде бірігіп жүргізілсе, біраз нәтижеге қол жеткізері анық.

3) Психологиялық - ерте жасөспірім кезеңінде оқушыны іс-әрекетті өзіндік саналы басқару субъектісі мен басқару және өзін-өзі басқару механизмдері ретінде зерттеу. Бұл бағытта мектеп психологтарының үлкен жауапкершілікпен көптеген жұмыстар атқаруына тура келеді.

Қалыптасқан жағдайды талдау барысында кәсіби бағдар беру жұмысын тиімді жүргізу үшін: кәсіби бағдар беру жұмысын жүргізуде педагогтардың құзыреттілігін жетілдіру; кәсіби бағдар беру қызметінде мектептің әлеуметтік серіктестермен өзара іс-қимылын ұйымдастыру; жастардың кәсіби өзін-өзі анықтауын нормативтік және ұйымдастыру-әдістемелік қамтамасыз ету сапасын жақсарту; мектеп психологтары мен сынып жетекшілерге кәсіби бағдар беруге байланысты біліктілікті арттыру курстарын

ұйымдастыру; мамандық таңдау туралы қолжетімді ғаламтор сайттарын жасау туралы ұсыныстарды айтқымыз келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Тоқаев Қ. К. (2019) «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» //«Егемен Қазақстан», №169 (29648) 3 қыркүйек. 1-6 бб.

2. Шавир П. А. (1981) *Психология профессионального самоопределения в юности*. М.: Педагогика.

3. Маркова А. К. (2008) *Формирование мотивации учения в школьном возрасте*. М.: Просвещение.

4. Бейсенова Ж. Ж. (2004) *Жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзіндік анықталуындағы мамандық таңдаулары мен өзіндік бағалау ерекшеліктерін зерттеу: психол.ғыл. канд. дисс. автореф. 19.00.07. Алматы: ҚазҰУ. -30 б.*

Молдабекова С. К., Який Х.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ ПОДРОСТКОВ КАК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН

В статье авторы рассматривают профессиональное самоопределение подростков как психолого-педагогический феномен. Объясняется важность профессионального самоопределения учащихся в системе образования. Отмечается, что выбор профессии - очень важный и сложный процесс для учащихся, подчеркиваются ошибки, которые допускают учащиеся при выборе будущей профессии. Также акцент делается на необходимости психолого-педагогического сопровождения процесса профессионального самоопределения для формирования готовности к самостоятельному и ответственному выбору в самореализации с учетом потребностей рынка труда.

Moldabekova S. K., Yakiy Kh.

PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF ADOLESCENTS AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PHENOMENON

In the article, the authors consider the professional self-determination of adolescents as a psychological and pedagogical phenomenon. The importance of professional self-determination of students in the education system is explained. It is noted that choosing a profession is a very important and difficult process for students, the mistakes that students make when choosing a future profession are emphasized. The emphasis is also placed on the need for psychological and pedagogical support of the process of professional self-determination for the formation of readiness for independent and responsible choice in self-realization, taking into account the needs of the labor market.

Мухатаева А. Р., Дюсембекова А. Е.
«№85 ЖББОМ» КММ, Қарағанды, Қазақстан Республикасы
arai_1980.80@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ӘДЕБИЕТТІҢ ҰСАҚ ЖАНРЛАРЫН ҮЙРЕТУ АРҚЫЛЫ ДҮНИЕТАНЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мақалада бастауыш сынып оқушыларына әдебиеттің ұсақ жанрларын үйрету арқылы дүниетанымын қалыптастыру мәселесі көтерілген. Қазіргі қазақ әдебиетіне жалпы теориялық шолу берген, педагогикалық тәжірибеден сабақ үлгісі ұсынылған.

Қазіргі қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық және саяси жаһандық өзгерістер жаңа ұрпақты оқыту мен тәрбелеу ісіне үлкен талаптар қойып отырғаны баршаға мәлім. Еліміздің тәуелсіздікке қол жеткізіп жаңа қарқынмен дамуы ұрпақ тәрбиесінде ұлттық дәстүрлерімізді ұлықтап, өз ана тілімізді құрметтеп, оның қуат-қайнарын пайдалануға жол ашты.

Халық тарихындағы тағылымды оқиғалар қашанда өнер арқылы ұрпақтан ұрпаққа мұра болып қалады. Халық өмірінің белді кезеңдері, дәуір тудырған әлеуметтік, қоғамдық-саяси тартыстар, психологиялық шытырман ахуалдар көркем әдебиетке де негіз болатыны белгілі. Осы тұрғыдан келгенде, әдебиет ұлттық жадыны сақтау құралы ретінде аса маңызды қызмет атқарады. Қазіргі қазақ әдебиеті – көркем мазмұн мен пішін тұрғысында да, идеялық-концептуалдық тұрғыда да жаңарған, толысқан әдебиет. Ұлттық рухтың жаңғыруы әдеби әлемде игі өзгерістер мен құбылыстарға жол ашты. Егемендіктің жариялануы бұрынғы саяси идеологияның салдарынан бұрмаланған ұлт тарихын қайта зерделеуге, тарихтағы және жалпы руханияттағы (дін, тіл, мәдениет, әдебиет) ақтаңдақтардың орнын толтыруға мүмкіндік берді.

Қазақстан республикасының «Білім туралы» заңында: ...жеке тұлғаның ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде қалыптасуы, дамуы және кәсіби тұрғыда жетілуі үшін жағдайлар жасау – қажеттілігі айтылса, осы Заңның I бөлімі 2-бабында «Қазақ халқының мәдениеті мен дәстүр-салтын оқып-үйрену үшін жағдайлар жасалуы қажет» - деп атап көрсетіліп, халықтық мәдениеттің маңызына ерекше көңіл бөлінді.

Білім мен тәрбие беру жүйесінің мәдени-этникалық мақсатын көздеген осындай мемлекеттік құжаттар аясында ұзақ жылдар бойы ескерусіз келген халықтық педагогика дәстүрлері қайта жаңғырып, тәрбие саласында ерекше маңызға ие бола бастады.

Мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуы өз ұлтымызға тән рухани, мәдени өмірдің өркендеуінен көрініс тауып, жас ұрпақты салт-дәстүрге, тілге, ұлттық өнерге, өз елінің және әлем халықтанының тарихын құрметтеуге тәрбиелеу, жауапты да басты міндеттер ретінде саналып, жүзеге асырылуда.

Қазақстан Республикасының этникалық-мәдени білім тұжырымдамасында: «этникалық-мәдени және мемлекеттік сәйкестілікке білім беру жүйесі арқылы барынша тиімді қол жеткізуге болады. Білім беру – ұлттық сапаны қалыптастырудың, мәдени-тілдік мүдделерді жүзеге асырудың құралы есебінде мынадай басты төрт функцияны атқаруға тиіс:

- таратушылық (этникалық-ұлттық қоғамдастықтың тұтастығы мен жаңғыруын қамтамасыз ету);
- дамытушылық (ұлттық сананы қалыптастыру және дамыту);
- саралаушылық (адамның, этникалық топтардың ұлттық-мәдени қажеттіліктерін айқындау);

- ынтымақтастырушылық (мәдениеттердің өзара бірлігін, өзара кірігуін, өзара байытуын, жеке тұлғаның әлемдік және ұлттық мәдениет жүйесінде байлауын қамтамасыз ету)» – деп атап көрсетілген.

Білімді адам ғана тарихи және мәдени дәстүрлерді ұстана алады. Ол өзінің белгілі бір қауымдастық пен халыққа қатыстылығын сезінеді, оның бойында мәдени қажеттіліктер: адамгершілікке, ойлы іс-әрекетке, сұлулыққа, жоғары-рухани бастауларға құлшыныс қалыптасады.

Ұлттық тәлім-тәрбие берудің нәтижелілігі бастауыш мектеп педагогінің педагогикалық қызметінің дәрежесімен айқындалады. Сондықтан бастауыш мектеп педагогдері халықтың ғасырлар бойы жинақталған тәлім-тәрбие тәжірибесін тиімді пайдалану мәселесін басты назарға алғаны дұрыс деп ойлаймыз.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың бағдарламасының талаптарына сай және қазіргі кезең өзгерістеріне орай халыққа білім беру жүйесінде балаға өз ұлтының мәдениетін яғни, халықтың бағзы замандардан бері қолданып келе жатқан тәрбие құндылықтарын меңгерту талабы қойылып отыр.

Өзіміздің педагогикалық тәжірибемізден «Санамақтар» тақырыбындағы сабақ үлгісін ұсынып отырмыз:

Мақсаты: Балаларды санамақтар айтуға үйрету. Ұқыптылыққа, жылдамдыққа тәрбиелеу. Есте сақтау, ойлау қабілеттерін дүниетанымын дамыту.

Алдын-ала жүргізілген жұмыстар: Санамақтар айту.

Әдіс–тәсілдер: Түсіндіру, көрсету.

Себепті қызығушылығын ояту кезеңі.

Саусақтарды саралап

Кел санайық санамақ,

Жалқауланба бас бармақ

Жұмыс сенен басталмақ.

Ұйымдастырушылық ізденіс кезеңі.

– Балалар мен сіздерге тақпақ айтып берейін тыңдайсыңдар ма?

Жиып-теріп болатын

Қамбаға астық толатын

Қызыл қырман ойнайтын

Бұл қай кездеп ойлайсын?

Күз мезгілінің ерекшеліктерін айтыңдаршы?

Жарайсыңдар балалар!. Тақтаға назар аударайық.

Суретте ата, әже, папа, мама, бала көрсетілген. Біздер бұларды бір сөзбен не деп атайтын едік балалар? Дұрыс, «отбасы» дейміз.

Мен сендерге отбасы жайлы санамақ айтайын сендер тыңдап отырыңдар.

Бір үйде біз нешеуіміз?

Кел, санайық, екеуіміз.

Бас бармағым – атам

Балан үйрек – әжем

Ортан терек – папам

Шылдыр шүмек – анам

Кішкентай бөбек – мен!

Қанеки, бәріміз бірге қайталап айтайық.

Балалар бізге қонақ келе жатқан сияқты тыңдайықшы?

Бізге қонаққа келген қандай аң?

Аю: – Сәлеметсіздер ме, балалар. Мен сіздерге орман елінен келе жатырмын мында санамақтар айтып жатыр деп естідім. Мен сендерге ертегі алып келдім. Мына сандықшамның ішінде ертегі бар соны апайларың сендерге айтып берсін. Аю бізге өзі мен саусақтар жайлы ертегі әкелген.

Ерте заманда ағайынды бес саусақ болыпты. Олар өз тіршіліктерімен айналысыпты. Бас бармақ бақша баптапты, балан үйрек аула тазалапты, ортан терек ағаларына көмектесіпті, шылдыр шүмек кеікене бөбекті бағып, оған ертегі айтып беріпті. Осылай ағайынды бес саусақ өз тіршіліктерін жасап жүріпті. Бір күні орманнан аю келіп, бұлардың үйлерін құлатпақшы болады. Сол кезде бес ағайынды бірігіп, бір жұдырыққа тастүйін болып жұмылып аюға қарсы тұрады. Аю ағайындылардан қорқып қаша жөнеледі. Ағайынды саусақтар әрмен қарай тату- тәтті өмір сүрді.

Балалар ормандағы аңдардың бейнесін саусағымызға кейіп атап шығайық.

Балалар шаршаған шығарсындар қане қолымызды демалтып алайық.

Жалғыз саусақ тіпті де, ұстай алмас жіпті де.

Екі саусақ бірікті, ине қолға ілікті.

Үш саусағым орамды, жүгіртеді қаламды

Өнерлі екен он саусақ

Қала салсақ, жол салсақ.

Балалар орнымызға отырып, ақ бетке өз саусағымызды бастырайық.

Балалар сендер сабаққа жақсы қатыстындар. Осымен сабағымыз аяқталды.

Іс-әрекетті бақылау кезеңі.

– Балалар отбасы туралы санамақ айтып беріндер?

– Саусақтардың аттарын атаңдаршы?

– Қонаққа не келді?

Күтілетін нәтиже:

Баланың білуі: Санамақтарды білді.

Баланың меңгеруі: Ертегі мазмұнын меңгерді.

Баланың жасай алуы: Өз саусақтарын сала алды.

Қорыта айтқанда, баланың дүниені танып білуіне оны қоршаған орта мен ата-ананың «әлди-әлди», «бесік жырынан» бастап айтқан өлеңдері мен балаға арнаған әңгімелерінің әсері мол. Бала саусағын санайды, жаңылтпаш, тақпақ айтады, жұмбақты шешіп, мақалды тыңдайды, сол арқылы дүниені танып біледі, оның психикасында өзіндік «мені» пайда болып дамиды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 2007 жылғы 27 шілде
2. Балалар фольклоры <https://kk.wikipedia.org/wiki>
3. Қазақтың мақал-мәтелдері. – Алматы: Өнер, 2005ж.
4. Санамақ <http://bilimsite.kz/mektep-aldi/5591-sanamaktar.html>
5. Қазақтың халық жұмбақтары. -А., 2000

Мухатаева А. Р., Дюсембекова А. Е.

ФОРМИРОВАНИЕ МИРОВОЗЗРЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ЧЕРЕЗ МАЛЫХ ФОРМ ФОЛЬКЛОРА

В статье рассматривалась проблема формирования мировоззрения младших школьников через обучение их мелким жанрам литературы. Представлен общий теоретический обзор современной казахской литературы, пример урока из педагогической практики.

Mukhataeva A. R., Dyusembekova A. E.

FORMATION OF THE WORLDVIEW OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN THROUGH SMALL FORMS OF FOLKLORE

The article deals with the problem of forming the worldview of younger schoolchildren through teaching them small genres of literature. A general theoretical overview of modern Kazakh literature, an example of a lesson from pedagogical practice is presented.

Нарочная К.Н

Воспитатель я/с «Ботагоза», Академии «Bolashaq»

Шахтинск, Республика Казахстан

ksenia_2000_01@mail.ru

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОФИЛАКТИКА И КОРРЕКЦИЯ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.

В данной статье представлены формы работ с детьми старшего дошкольного возраста и их родителями с целью снижения агрессивности и оптимизации межличностного общения в детском коллективе.

Одно из значений термина «коррекция» в переводе с латинского языка – поправка, частичное исправление или изменение (лат. correctio). Под психологической коррекцией понимается определенная форма психолого-педагогической деятельности по исправлению таких особенностей психического развития.

Существуют две основные формы отставания в развитии: отставания, связанные с органическими нарушениями нервной системы и требующие специальной клинико-психологической или медицинской помощи и внимания, и временное отставание в психическом развитии, неадекватное поведение, связанные с неблагоприятными внешними и внутренними условиями развития практически здоровых детей [1].

Психокоррекция - это система мероприятий, направленных на исправление недостатков психологии или поведения человека с помощью специальных средств психологического воздействия. [2].

Общая цель коррекционно-развивающей работы – содействие развитию личности, создание условий для реализации его внутреннего потенциала, помощь в преодолении и компенсации отклонений, мешающих его развитию. Достижение этой цели возможно лишь в том случае, если конкретные задачи коррекционно-развивающей работы определяются не только с учетом возрастных особенностей учащихся, но и особенностей, связанных с характером нарушения онтогенеза. Необходимо научить детей как способам общения друг с другом, так и способам выхода из разных негативных эмоциональных состояний. [3].

Нами была разработана примерная программа работы с детьми старшего дошкольного возраста по профилактике агрессивного поведения.

В основу данной программы было положено пособие для практических работников дошкольных учреждений «Развитие эмоций дошкольников. Занятия. Игры» В.И. Шебановой.

Приведенные ниже занятия рекомендуется проводить один раз в неделю со всеми детьми или в триаде, начиная со знакомства детей с положительными эмоциями.

Цель данных занятий:

- знакомить детей с разными эмоциями: радостью, любовью, злостью, гневом, страхом, завистью;
- учить детей различать эмоции по схематическим изображениям (пиктограммам);
- учить понимать свои чувства и чувства других людей, уметь говорить об этом;
- формировать заинтересованное отношение к деятельности партнеров как участников общего дела (оказать помощь, дать совет и т.д.);
- формировать умение высказывать и отстаивать свое мнение;
- развивать эмпатию.

Занятие 1. Радость.

На этом занятии мы попробуем разобраться в том, что ощущаем мы сами, и что чувствуют ваши друзья.

Разное настроение можно отразить, например, в музыке. Возьмем для примера музыку Чайковского. У него есть несколько произведений о кукле и каждое из этих произведений передает различные чувства. Например, пьеса «Новая кукла». Какие эмоции вызвала эта музыка у детей? Почувствовали они радость, восторг?

Чувство радости можно показать не только музыкальными звуками, но и движением, а также выражением лица. Для этого предлагаем детям сочинить свой танец, чтобы с помощью танца дети попытались показать чувство радости.

Считаю, что дети должны знать, что, кроме радости, бывают и противоположное чувство: горе. Вначале я спрашиваю у детей, как они понимают это чувство? После выслушивания их ответов, предлагаю для точной ясности прослушать отрывок из произведения К. И. Чуковского «Федорино горе». (Читается отрывок произведения, в котором описывается, как Федора переживает уход посуды. Затем – отрывок, где описывается радость Федоры). Вопрос к детям: «Какие эмоции испытывает Федора?»

Занятие 2. Радость.

Чувство радости можно выразить и с помощью красок. Для этого потребуется целое занятие, так как дети должны не только нарисовать, но и прокомментировать свои рисунки. Считаю, что здесь уместно групповое занятие.

Занятие 3. Любовь.

Положительные эмоции можно воспитывать у детей через понятие любовь. Для этого используются групповые игры. Например, «Пирамида любви». Эта игра направлена на то, чтобы детки почувствовали тепло друг друга через прикосновение рук, посылая как бы мысленно любовь.

Занятие 4. Злость.

На очередном занятии предлагаем детям попробовать определить эмоциональное состояние на каждой карточке пиктограммы («Радость», «Гнев», «Грусть».)

Любое эмоциональное состояние можно выражать по-разному – через литературные произведения – например, сказки, через музыку, через изобразительное искусство.

Ярость, злость, гнев – совершенно нормальные чувства, каждый так или иначе их испытывал. Проблема не в них самих, а то, как мы с ними справляемся.

Предлагаю детям проделать упражнение, которое поможет им избавиться от неконтролируемой злости. Предлагаем детям глубоко вдохнуть и запастись доброй, новой энергией, бодростью, а при выдохе выпускаем из себя весь яд злости, при этом делая руками движения «прочь от себя».

Занятие 5. Зависть.

Раньше мы с детьми говорили о радости, любви, дружбе, о гневе и злости. Сегодня поговорим о новом чувстве, которое испытывают и взрослые люди, и дети – это зависть.

Для примера берем «Сказку о царе Салтане» А.С.Пушкина. После прочтения одного из фрагментов сказки выясняем с детьми, кто поступил плохо и почему. Во время обсуждения фрагмента привожу детей к мысли, что зависть это плохое чувство.

На этом занятии для примера можно использовать другие сказки, пословицы и поговорки о зависти, а так же упражнения. Предлагаем два простых упражнения: первое упражнение «Трюк Тарзана» (используется знакомый мультфильм), второе упражнение групповое рисование.

Первое упражнение направлено на проявление зависти и злости с помощью голоса.

Второе упражнение - это избавление от зависти, превращение её в образы и прорисовывание.

Таким образом, можно заключить, что через упражнения и прорисовывание своих негативных эмоциональных состояний, дети учатся не загонять глубоко в подсознание свою злость, а знают, как освободиться и не копить в душе негатив.

Итак, мы рассмотрели примерную программу по профилактике агрессивности с детьми старшего дошкольного возраста, целями которой являлись: знакомить детей с разными эмоциями: радостью, любовью, злостью, гневом, страхом, завистью; учить детей различать эмоции по схематическим изображениям (пиктограммам); учить понимать свои чувства и чувства других людей, уметь говорить об этом; высказывать свое отношение к предложению, соглашаться словами благодарности или в корректной форме выражать свое несогласие и объяснять его, формировать умение высказывать и отстаивать свое мнение; развивать эмпатию.

Исходя из вышеизложенного можно предложить следующие рекомендации. Психопрофилактика агрессивного поведения, как и особых других нарушений начинается с первых дней жизни ребенка, поэтому мы предлагаем профилактику через психологическое просвещение родителей в форме лекций о причинах возникновения, возрастных особенностях агрессивного поведения у детей и рекомендации родителям агрессивных детей.

Было выведено 7 лекций, направленность которых сводилась к следующему содержанию:

1. Предотвращение переживаний чрезмерного неудовольствия – прямой путь к снижению уровня враждебности в поведении ребенка, речь идет о ПЧН, а не просто неудовольствии. Неудовольствие в скромных пределах побуждает ребенка к адаптации, создает условия для здорового развития и приобретения навыков.

2. Потребность ребенка в автономии. На первом году жизни ребенка родители начинают сталкиваться с реакцией раздражения и гнева при попытках ограничить или вмешаться в исследовательскую деятельность ребенка. Чем чаще вмешательства, тем выше уровень раздражения и гнева к тому, кто слишком часто вмешивается. Чрезмерная фрустрация потребности в самостоятельности может существенно ограничить потребность учиться, узнавать новое и повлиять на развитие интеллекта.

3. Установление ограничений определяется возрастом ребенка и ситуацией. Ограничения должны способствовать психобиологическим особенностям развития ребенка и его состоянию. Родители должны иметь тактику установления ограничений.

4. Физическое наказание одни родители считают актом насилия, другие может показаться вполне рациональной воспитательной мерой. Наказания, унижающие ребенка, легализующие его враждебность, хотя и могут дать одномоментный результат, но цена его может оказаться слишком высокой, отрицательно повлияв на чувства собственного достоинства и благополучия, на усвоение норм поведения и развитие способности к конструктивному внутреннему контролю.

5. Возникновение и мобилизация враждебности в семейной жизни неизбежны – и это феномен накопительный. Не находя выхода вовне, враждебность накапливается, стабилизируется и становится чертой характера, эмоционально окрашивая все стороны жизни. Когда ребенок сердит, недоволен, нужно позволить ему выразить доступными средствами все, что он чувствует.

6. Как и прочие источники чрезмерного неудовольствия, болезненные эмоциональные переживания также могут мобилизовать враждебность. Несмотря на некоторые исключения, сильное беспокойство и депрессия большей частью возбуждают чувство враждебности к близким.

7. Большое значение в психологическом развитии ребенка имеют чувства уважения и любви к самому себе и окружающим, прежде всего к родителям. Эти положительные чувства влияют на восприятие жизненной реальности, и окрашивают нашу жизнь.

Таким образом, наша гипотеза о том, что если провести возможный своевременный диагностический комплекс по профилактике агрессивного поведения и опираться на его результаты в коррекционной работе, то это позволит снизить уровень агрессивности детей старшего дошкольного возраста, подтверждена.

Список использованных источников:

1. *Психокоррекционная и развивающая работа с детьми: И.В.Дубровина, А. Д. Андреева, Е.Е.Данилова, Т. В. Вохмянина; Под ред. И.В.Дубровиной*
2. *Психокоррекция. Актуальные методики психологической помощи*
3. *Коррекционно-развивающая работа: теоретические аспекты Текст научной статьи по специальности «Науки об образовании» Беляева Ю.В*

Нарочная К.Н

ЕГДЕ ЖАСТАҒЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ АГРЕССИВТІ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ТҮЗЕТУ

Бұл мақалада балалар ұжымындағы агрессивтілікті төмендету және тұлғааралық қарым-қатынасты оңтайландыру мақсатында мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалармен және олардың ата-аналарымен жұмыс формалары берілген.

Narochnaya.K.N.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PREVENTION AND CORRECTION OF AGGRESSIVE BEHAVIOR OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN

This article presents the forms of work with children of senior preschool age and their parents in order to reduce aggressiveness and optimize interpersonal communication in the children's team.

УДК 159.99

Никифорова О.В.

к.пс.н., доцент кафедры «Педагогика»
agir2754@mail.ru

Таликова Г.Т.

старший преподаватель кафедры «Педагогика»
Академия «Bolashaq», Караганда Республика Казахстан
talikova_galya@mail.ru

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ КАК ДОМИНАНТА ВЫСТРАИВАНИЯ ЖИЗНЕННЫХ ПЛАНОВ В ЮВЕНАЛЬНЫЙ ПЕРИОД

Данная статья посвящена анализу проблемы обретения собственного «Я» в ювенальности, когда начинает формироваться система личностно значимых целей, ценностей и убеждений, определяющих содержание и направленность жизненных планов, выстраивающих вектор будущего профессионального самоопределения в юности.

Ценностные преобразования в современном обществе открыли возможность гетеростазическому проявлению личности – самоопределению, самораскрытию, выбору собственной, уникальной траектории движения в мире. Исчезла необходимость нивелирования личности – тотального проявления гомеостаза – «быть как все».

Существует социальный заказ общества в системе образования, конечным продуктом деятельности которого становится модель студента с доминирующими ценностями самореализации, ясным профессиональным самоопределением, быстрой адаптацией в различных социальных средах, внутренним мотивом побуждения к деятельности, но все это можно достигнуть только при адекватной позиции педагога.

Следует отметить что адекватная позиция педагога заключается не только в обучении, умении организовать деятельность и способности принимать самостоятельные решения, но и в ценностно-творческом поиске, вследствие которого и формируется смыслообразующий мотив к педагогической деятельности.

В условиях современной социокультурной ситуации в стране, характеризующейся исключительным динамизмом происходящих перемен, особое значение приобретают проблемы, связанные с подготовкой специалистов, адекватных по своему профессиональному уровню значимости и сложности решаемых обществом задач.

Психологический механизм «вписывания» знаний в профессиональный образ мира студента заключается в установлении соответствия со сложившейся системой ценностей, смыслов и связанных с ними установок как готовности реализовать их в будущей профессиональной деятельности.

Основой личности студентов являются ценности – именно они определяют «траекторию движения» в образовательном пространстве и закладывают фундамент будущей профессиональной деятельности.

В качестве продукта образования они входят в профессиональный образ мира студента, определяя новые его возможности и в качестве возможности, выступают как источник подготовки к будущей профессиональной деятельности – как ее мотив.

В контексте нашего размышления объектом исследования мы видим студентов участниками образовательного процесса.

Именно поэтому мы полагаем необходимо рассмотреть психологические составляющие юношеского возраста, ведь этот период онтогенеза выступает самым значимым для профессионального самоопределения личности.

Мы поддерживаем точку зрения Л.И.Божович в том, что главным новообразованием, возникающим в период раннего юношеского возраста является «самоопределение», то есть осознание себя с субъективной точки зрения, в качестве члена общества и в новой общественно значимой позиции. Оно возникает в конце учебы в школе, когда личность стоит перед необходимостью решать проблему своего будущего [1].

Для нас важно вслед за И.С.Коном подчеркнуть, что для ранней юности характерно формирование жизненных планов. «Жизненный план возникает, с одной стороны, в результате обобщения целей, которые ставит перед собой личность, как следствие построения «пирамиды», ее мотивов, становления устойчивого ядра ценностных ориентаций, которые подчиняют себе частные, преходящие стремления. С другой стороны, это результат конкретизации целей и мотивов» [2].

Психические новообразования в юношеском возрасте имеют ярко выраженную возрастную психофилогенетическую специфику, и, разумеется, подвержены индивидуальным особенностям.

Мы разделяем мысль В.И.Слободчикова в том, что юность – завершающая стадия психологического этапа «персонализации», периода нахождения самоидентичности [3].

Таким образом, значение периода юности на этапе самоопределения, «вхождения» в будущую профессиональную деятельность определяет предметное поле будущего специалиста профессионала.

В этой связи следует по-иному взглянуть на процесс профессионализации, в ходе которого происходит не только освоение профессиональных норм и стандартов, но и развитие личности студентов как – профессионала.

В психолого-педагогической литературе широко используется термин «профессиональное становление» личности. Современные исследователи (Т.В.Кудрявцев, Т.В.Зеер, К.М.Левитан) рассматривают его с различных позиций.

С позиции Т.В.Кудрявцева «профессиональное становление» - длительный процесс развития личности с начала формирования профессиональных намерений до полной реализации себя в профессиональной деятельности. Центральное звено этого процесса – профессиональное самоопределение [4, 67].

По мнению Т.В.Зеера, «профессиональное становление» - это формирование личности студентов, адекватное требованиям профессиональной деятельности [5, 51].

Мы полагаем значимым подчеркнуть, что К.М.Левитан исследует этот термин как решение профессионально значимых, усложняющих задач – познавательных, морально-нравственных и коммуникативных, в процессе чего личность овладевает необходимым комплексом, связанным с ее профессией деловых и нравственных качеств [6, 34].

Будущая профессиональная деятельность всегда опосредована его личностными особенностями, которые, с одной стороны, детерминируют выбор данной профессии, с другой, - развиваются в процессе профессионального становления, обеспечивая мотивацию трудовой деятельности и ее эффективность.

Профессиональная картина мира, включающая представления о субъекте и объекте деятельности, ее целях и средствах их достижения, о нормах профессионального общения, формируется именно в период обучения в вузе и во многом определяет дальнейшее профессиональное поле специалиста.

Инструментом деятельности студентов, с помощью которого он реализует свои профессиональные функции, является его личность.

Личностные особенности субъекта деятельности являются, с одной стороны, константными, базисными характеристиками конкретной личности, а с другой – в более полной мере определяющими индивидуальные поведенческие реакции и психические состояния, влияющие на эффективность деятельности профессионала.

Устойчивое побуждение к деятельности по избранной профессии, стремление реализовать в ней себя, применить свои знания, способности отражает сформированность профессиональной направленности личности, что позволяет говорить об адекватной позиции студента.

Следует отметить, что адекватная позиция студента заключается не только в обучении, умении организовать деятельность и способности принимать самостоятельные решения, но и в ценностно-творческом поиске, вследствие которого и формируется смыслообразующий мотив к педагогической деятельности.

Высокий уровень самопринятия обуславливает положительное отношение к другим. Студент, принимающий себя как личность, индивидуальность, стремится к самореализации. Она предполагает определение своих положительных качеств и перспектив, осознание себя творческой индивидуальностью, определение индивидуальных путей профессионального самосовершенствования. Осознанная потребность в самоанализе, саморазвитии и самосовершенствовании своей личности является одним из условий развития сохранения психологического здоровья педагога.

Нельзя не согласиться с Т.В.Кудрявцевым в том, что «профессиональное развитие неотделимо от личностного – в основе того и другого лежит принцип саморазвития, детерминирующий способность личности превращать собственную жизнедеятельность в предмет практического преобразования, приводящий к высшей форме жизнедеятельности личности – творческой самореализации» [7, 44].

Согласно Н.В.Кузьминой, личностная направленность является одним из важнейших субъективных факторов достижения вершины в профессиональной деятельности. В общепсихологическом смысле направленность личности определяется как «совокупность устойчивых мотивов, ориентирующих деятельность личности и относительно независимых от наличных ситуаций. Личностная направленность характеризуется интересами, склонностями, убеждениями, идеалами, в которых выражается мировоззрение человека» [8].

Расширяя понятийное содержание этого определения применительно к педагогической деятельности, Н.В.Кузьмина включает в него еще и интерес к самим учащимся, к творчеству, к педагогической профессии, склонность заниматься ею, осознание своих способностей.

Обобщая результаты теоретического анализа проблемы профессионального самоопределения в ювенальный период, мы можем зафиксировать следующее:

1. Главным новообразованием, возникающим в период раннего юношеского возраста является «самоопределение», то есть осознание себя с субъективной точки зрения, в качестве члена общества.

2. Значение периода юности на этапе самоопределения, «вхождения» в будущую профессиональную деятельность определяет предметное поле будущего специалиста – профессионала.

3. Профессиональное становление – длительный процесс развития личности с начала формирования профессиональных намерений до полной реализации себя в профессиональной деятельности.

4. Профессиональная картина мира, включающая представления о субъекте и объекте деятельности, ее целях и средствах их достижения, о нормах профессионального общения, формируется именно в период обучения в вузе и во многом определяет мотивационно-ценностные координаты будущей профессиональной деятельности.

Список использованных источников:

1. Божович Л.И. *Личность и ее формирование в детском возрасте.* – М.: Педагогика, 2015.
2. Кон И.С. *Психология ранней юности: Книга для учителя.* – М.: Мысль, 2012.
3. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. *Психология человека. Введение в психологию субъективности.* – М.: Школа-Пресс, 2010.
4. Кудрявцев Т.В. *Психолого-педагогические проблемы высшей школы.* // *Вопросы психологии.* – 2011. - № 2. – С.67-69.
5. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. *Кризисы профессионального становления личности.* // *Психологический журнал.* – 1997. - № 6. – С.51-52.
6. Левитан К.М. *Личность педагога: становление и развитие.* – Саратов, 2012.
7. Кудрявцев Т.В. *Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности.* // *Вопросы психологии.* – 2014. - № 3. – С.43-52.
8. Кузьмина Н.В. *Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения.* – М.: Знание, 1999.

Никифорова О.В., Таликова Г.Т.

КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАН КЕЗЕҢДЕ ӨМІРЛІК ЖОСПАРЛАРДЫ ҚҰРУДЫҢ ДОМИНАНТЫ РЕТІНДЕ

Бұл мақала жас кезіндегі болашақ кәсіби өзін-өзі анықтау векторын құра отырып, өмірлік жоспарлардың мазмұны мен бағытын анықтайтын жеке маңызды мақсаттар, құндылықтар мен сенімдер жүйесі қалыптаса бастағанда, кәмелетке толмағандықта өзінің "менін" алу проблемасын талдауға арналған.

Nikiforova O.V., Talikova G.T.
**PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION AS THE DOMINANT OF BUILDING
LIFE PLANS IN THE JUVENILE PERIOD**

This article is devoted to the analysis of the problem of finding one's own "I" in adolescence, when a system of personally significant goals, values and beliefs begins to form that determine the content and direction of life plans, building the vector of future professional self-determination in youth.

ӘОК 159.923

Нурбекова А.С.

Қарағанды облысы дене шынықтыру және спорт басқармасының
«Әлия Молдағұлова атындағы облыстық мамандандырылған олимпиадалық резервтегі
мектеп-интернат-колледжі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі,
Қарағанды, Қазақстан Республикасы

nurbekovaanar89@gmail.ru

**ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА САБАҚТЫ ТИІМДІ
ЖОСПАРЛАУ**

Бұл мақалада жаңартылған білім беру мазмұны аясында сабақты тиімді жоспарлау, сабақты дайындау және жоспарлау кезінде педагогтың іс-әрекеттері қарастырылған.

Барлық сәтті сабақтиімді жоспарлаудан басталады. Жаңартылған білім беру мазмұны аясында сабақты тиімді жоспарлау модельдеуді үйренуге әкелетін терең ойластырылған тәсілді қажет ететіні белгілі.

Педагогтар арасында жақсы сабақ – бұл нақты құрылған жоспар бойынша өтетін сабақ деген стереотип қалыптасқан. Аталған шектеулер педагогтарға өз білім алушыларының мүдделері мен қажеттіліктеріне назар аудармай, олардың түсінулерін емес, тек білімді беру тәжірибесін дамытуға ғана әкеледі. Осылайша, білім алушылар оқуды алынған ақпаратты есте сақтау ретінде сыныптағы үлгерімнің ең жақсы тәсілі ретінде қабылдайды. Алайда, біртіндеп мұның бәрі білім алушыларды таң қалдырады: «мен неге отыруым керек және мұндай мағынасыз ақпаратты тыңдауым керек» және «сабақтан күнделікті өміріме қандай пайда әкелемін». Білім алушылардың мұндай көзқарастары педагогтардың сабақ мазмұнын тиімді жоспарлауына теріс әсер етеді.

Сабақты дайындау және жоспарлау кезінде педагог барлық іс-әрекеттерді орындайды, психологиялық, дидактикалық, әдістемелік, ұйымдастырушылық міндеттерді шешеді.

Сыныптың ерекшеліктерін есепке алады:

- үлгерім деңгейі,
- тақырыпқа деген көзқарас,
- жұмыс қарқыны,
- білім алушылардың дайындығы,
- тәртіпке деген көзқарас,
- жеке ерекшеліктері.

Кез келген сабақ – жаңартылған бағдарламамен қойылған міндеттерді шешу үшін үлкен әлеуетке ие. Бағдарламаның негізгі идеяларына сәйкес сабақ тақырыпқа емес, оқу мақсаттары мен күтілетін нәтижелерге негізделген. Оқуға бағытталған сабақ нақты және негізделген мақсаттар негізінде жоспарлануы керек. Көбінесе сабақтың көп бөлігі

педагогтың ауызша хабарламаларына және сабақ уақытының көп бөлігінде жетекші рөлді білім алушылар емес, педагог атқаратын тапсырмаларға жұмсалады. Көптеген білім алушылар оқуға деген қызығушылығын жоғалтады. Мұндай жағдайлардың алдын алу үшін әр педагог алдымен сабақты жоспарлауға саналы және әдейі жүгінугі керек. Біріншіден, тиімді сабақ педагог реперсонализацияны қабылдаған кезде басталады.

Реперсонализация дегеніміз – педагогтың өзін материалдың мазмұнын зерттейтін оқушы ретінде орналастыру. Осылайша педагог сұрақтар қояды: «Бұл мазмұнның мәні неде? Мен оны неге үйренуім керек? Мен оны қандай жолмен зерттей аламын?». Бұл әдіс педагогтар үшін мазмұнды нақты түсінумен ғана емес, сонымен қатар оны зерттеу барысында ықтимал міндеттерді түсінумен де пайдалы. Мазмұнды зерттей отырып, педагогтар өздерінің кәсіби қасиеттерін сезіне алады және ағымдағы сабақтың алдында және одан кейін зерттелген мазмұн жоспарын жасай алады. Әр сабақтың бағытын ажырата білу педагогтарға сабақтың мақсатын анықтауға мүмкіндік береді.

Жоспарлау–бұл пайдалы нәрсе, жоспарлауға деген байыпты көзқарас, ол педагогқа алдағы әр қадамды талдауға мүмкіндік береді, бірақ сонымен бірге егер педагогбілім алушыларға осы тапсырмаларды алдын-ала жоспарлағандықтан оларды қызықтырмаса да орындауға мәжбүр етсе, онда нақты оқыту тоқтатылатындығын ұмытпауы керек. Білім берудің жаңартылған мазмұны бойынша жұмыс істейтін педагог ұтқыр болуы қажет. Егер жоспарланған тапсырмалар нәтиже бермесе, білім алушыларды оқу процесіне тартпаса, түзетулер енгізуі керек және сабақтың соңында оны талдауы қажет.

Педагогтың іс-әрекеті тиімді сабаққа бағытталуы керек. Сондықтан жоспарлау кезінде келесі мәселелерді қарастырған пайдалы:

- Менің сабағымның мақсаты не?
- Сабақтың әр бөлігі білім алушылардың осы мақсатқа жетуін қолдай ма?
- Білім алушылар іс жүзінде не істейді?
- Білім алушыларға не істеу керек және қандай нәтиже алу керек екендігі түсінікті ме?
- Оқыту өткенін қалай білуге болады?
- Сабақ барысында білім алушы болу деген нені білдіреді?
- Оқушы көмек және сенімділік ала алады ма?
- Олар қосымша материалдар ала алады ма?
- Жоспар қаншалықты икемді?
- Ол көптеген түсіндірулерді қажет ететін білім алушының қызықты сұрағы, аудиовизуалды мәселелер, басқа біреудің қысқа кері байланысы сияқты күтпеген оқиғаларды жеңе ала ма?
- Сіз білім алушылардың қандай кері байланысын естуді жоспарлап отырсыз?
- Мен бұл мәселені қалай ұйымдастырып, жазып, талқылаймын?

Сабақты жоспарлау кезінде сол сабақтың мақсаты не екенін шешу керек. Мақсат пәннің оқу бағдарламасының оқу мақсаттарымен байланысты болуы керек, ол орта мерзімді немесе күнтізбелік-тақырыптық жоспардан көшіріледі. Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттарына бағалау өлшемдерін (күтілетін нәтижелерді) көрсету керек. Педагог бағалау критерийлерін өз бетінше құрастыра алады және «қалыптастырушы бағалау бойынша тапсырмалар жинағы», «жиынтық бағалау бойынша әдістемелік ұсынымдар» әдістемелік құралдарынан бағалау критерийлерін таңдай алады.

Бағалау критерийлерін тұжырымдай отырып, олар күтілетін оқу нәтижелерін білім алушылардың сабақ соңында не істей алатындығы тұрғысынан сипаттауы керек екенін есте ұстаған жөн. Бағалау критерийлерін рәсімдеу сабақтың соңында келесі санаттар бойынша білім алушылардың жетістіктерінің сипаттамасын қамтиды:

«барлығы қол жеткізе алады...», «Көпшілік...», «Кейбіреулер...». Бұл педагогтың емес, білім алушының іс-әрекетін баса көрсетуге көмектеседі, сабақты жоспарлау оңай, білім алушылардың оқуын бағалау дәлірек, оқу мен оқытуға баға беру оңай. Тілдік мақсаттарды, соның ішінде лексика мен фразалардың мысалдарын анықтау қажет. Пәнге тән тақырыптық сөздік пен терминологияны жазып алған жөн. Сондай-ақ диалогтар мен хаттар үшін пайдалы өрнектер енгізіп алған пайдалы болады.

Қысқа мерзімді жоспарды жоспарлау кезінде білім алушылардың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеруге ерекше назар аудару керек, өйткені педагогтың оларды қанағаттандырудағы жетістігі білім алушылардың үлгеріміне оң әсер етуі мүмкін. Сабақ аясында бірнеше түрлі тапсырмаларды жоспарлау қажет. Әрбір жоспарланған тапсырма алдыңғы тапсырмадан дәйекті түрде ауысады және сабақтың мақсатына жетуге бағытталған. Педагогбілім алушыларға сұрақтар мен тапсырмаларды қоюда әр түрлі болуы керек. Мысалы, олар тапсырманы ауызша орындай алады, содан кейін сыныптан сол тапсырманы жазбаша түрде аяқтауын сұрай алады. Бұл білім алушыларға тапсырманы түсінуге көмектеседі, бір тақырыптан екінші тақырыпқа логикалық ауысулар жасауға және олардың бұрынғы білімдері мен дағдыларын шоғырландыруға мүмкіндік береді. Педагогдиалогтық оқыту негізінде оқу іс-әрекетін жандандыруға назар аударуы керек, өйткені жаңартылған білім беру бағдарламасы оқытуға конструктивтік көзқарас негізінде жүзеге асырылады, оның мәні білім алушыларды педагогпен де, бір-бірімен де диалог жүргізуге ынталандыру болып табылады. Жеке, ұжымдық және топтық (жұптық) жұмыс түрлерін, сыни ойлауды дамытуға бағытталған тапсырмаларды жоспарлау және ауыстыру қажет. Педагог әр тапсырмадан кейін аралық жазбаша жұмыстар арқылы формативті бағалауды жүзеге асыруды жоспарлауы керек.

Сабақтың соңында білім алушыларға білгендері туралы ойлауға мүмкіндік беретін сұрақтар мен тапсырмаларды жоспарлау қажет.

Сабақтан кейін оны өткізу туралы рефлексияға назар аудару керек. Бұл өткізілген сабақтың оң және теріс жақтарын анықтап, келесі сабақты тиімді жоспарлауға мүмкіндік береді. Әр тиімді сабақтың өз бағыты бар.

Жақсы педагог – бұл әр сабақты ерекше деп санайтын жоспар жасаушы, сондықтан сабақты бір уақытта бірдей деңгейде көбейту мүмкін емес. Сонымен қатар, педагог рефлексивті практик болып табылады. Осылайша, педагогтың ойлау және рефлексиялық тәжірибесін жоспарлауға негізделген сабақты тиімді жоспарлаудың рөлі өте маңызды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1. Программа повышения квалификации учителей. Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016*
- 2. Руководство для учителя. Центр педагогического мастерства АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2016*
- 3. Руководство для улучшения преподавания и обучения. Джакарта: Центр международного развития Японии (International Development Center of Japan) (IDCJ).*

Нурбекова А.С.

ЭФФЕКТИВНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ УРОКА В РАМКАХ ОБНОВЛЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

В данной статье рассматриваются действия педагога при эффективном планировании урока, подготовке и планировании урока в рамках обновленного содержания образования.

Nurbekova A.
**EFFECTIVE LESSON PLANNING WITHIN THE UPDATED EDUCATIONAL
CONTENT**

This article discusses the actions of the teacher in the effective planning of the lesson, preparation and planning of the lesson within the updated content of education.

УДК 371

Олексюк М.А., Иванова Н.Ю.
учителя начальных классов
КГУ "Гимназия №45", Караганда, Республика Казахстан

**РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ
МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ**

Одна из важнейших задач современной школы – формирование функционально грамотных людей. Введение в казахстанских школах Государственного образовательного стандарта начального образования определяет актуальность понятия «функциональная грамотность», основой которой составляет умение ставить и изменять цели и задачи своей деятельности, планировать, осуществлять ее контроль и оценку, взаимодействие педагога со сверстниками в учебном процессе, действовать в ситуации неопределенности.

Современные процессы развития Республики Казахстана выдвигают к сфере образования республики целый ряд новых требований и задач. Одной из таких задач является необходимость повышения общеобразовательного уровня населения в связи с произошедшими изменениями в базисных квалификациях и возникновением новых квалификаций, требующихся в условиях современной социально-экономической среды.

В условиях социально-экономической модернизации обществу необходим человек, функционально грамотный, умеющий работать на результат, способный к определенным, социально значимым достижениям. Все данные качества формируются в школе.

Для решения данной задачи важную роль приобретает овладение учащимися функциональной грамотностью, служащей инструментом повышения качества и конкурентоспособности человеческого капитала.

Развитие функциональной грамотности основано, прежде всего, на освоении предметных знаний, понятий, ведущих идей. На концепции функциональной грамотности основаны международные оценочные исследования - оценка математической и естественнонаучной грамотности учащихся 4 и 8-х классов (TIMSS), международная программа оценки учебных достижений 15-летних учащихся (PISA), которые оценивают способности обучающихся использовать знания, умения и навыки, приобретенные в школе для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также в межличностном общении и социальных отношениях.

Достижение уровней информированности и функциональной грамотности является общей задачей и итоговым результатом деятельности школы.

Функциональная грамотность простыми словами – это умение применять в жизни знания и навыки, полученные в школе. Это уровень образованности, который может быть достигнут за время школьного обучения, предполагающий способность решать

жизненные задачи в различных ее сферах. Также существуют и другие, более научные определения понятия «функциональная грамотность» – к примеру, как способность человека вступать в отношения с внешней средой, максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней.

Основные признаки функционально грамотной личности: это человек самостоятельный, познающий и умеющий жить среди людей, обладающий определёнными качествами, ключевыми компетенциями.

Одной из составляющей функциональной грамотности является математическая грамотность учащихся. Математическая грамотность – это способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живёт, высказывать обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину. Учащиеся, овладевшие математической грамотностью, способны:

- ✓ распознавать проблемы, которые возникают в окружающей действительности и могут быть решены средствами математики; формулировать эти проблемы на языке математики;
- ✓ решать проблемы, используя математические факты и методы;
- ✓ анализировать использованные методы решения;
- ✓ интерпретировать полученные результаты с учетом поставленной проблемы;
- ✓ формулировать и записывать результаты решения.

Развитие логического мышления школьников основывается на решении нестандартных задач на уроках математики, которые требуют повышенного внимания к анализу условия и построения цепочки взаимосвязанных логических рассуждений. Они позволяют рассматривать объект с разных точек зрения, учат анализу, синтезу, оценочным суждениям, воспитывают внимание, способствуют развитию познавательного интереса и активности учащихся. Занимательный материал по внеурочным занятиям по математике помогает активизировать мыслительные процессы, развивает познавательную активность, наблюдательность, внимание, память, поддерживает интерес к предмету. Задания предполагают повысить у учащихся мотивацию к изучению предмета, развить аналитико-синтетические способности, сообразительность, математическую речь, гибкость ума.

Предмет «Математика» играет важную роль в развитии функционально грамотной личности в начальной школе. Его содержание направлено на формирование функциональной грамотности и основных компетенций. Математика является для младших школьников основой всего учебного процесса, средством развития логического мышления обучающихся, воображения, интеллектуальных и творческих способностей, основным каналом социализации личности.

Таким образом, функционально грамотная личность – это человек, ориентирующийся в мире и действующий в соответствии с общественными ценностями, ожиданиями и интересами. И задача современного образования – такую личность воспитать.

Что же такое «функциональная грамотность»?

Функциональная грамотность рассматривается, как способность использовать все постоянно приобретаемые в жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой и деятельности, общения и социальных отношений

Математическая грамотность младшего школьника как компонент функциональной грамотности трактуется как:

Понимание необходимости математических знаний для учения и повседневной

жизни; (Для чего, где может пригодиться, где воспользуемся полученными знаниями)

Потребность и умение применять математику в повседневных (житейских) ситуациях: Рассчитывать стоимость, массу, количество необходимого материала ит.д. находить, анализировать математическую информацию об объектах окружающей действительности, рассчитывать стоимость (протяженность, массу);

Главное, чтобы эти задания были связаны с жизненной ситуацией. Здесь важно, чтобы и родители предлагали практические задания: Например, в 4 классе, когда освоены математические действия с многозначными числами, ребятам будет интересно выполнять расчеты: сколько нужно заплатить за электроэнергию, если известны показания счетчиков и цена киловатта электроэнергии. Или предложена задача: В семье нужно отметить день рождения младшего брата, которому исполнится 5 лет. Нужно вместе с родителями договориться, сколько нужно купить продуктов и украшений. Предлагаются разные наборы напитков, сладостей. Но есть ограничение: 1500рублей. Работали в парах. Каждая пара предлагала свой набор продуктов и украшений. Такие задачи в жизни ребята, наверняка не решали, ведь подобные задачи в жизни решают родители, но ребята приобретают практический опыт, которым реально могут воспользоваться.

Способность различать математические объекты (числа, величины, фигуры), устанавливать математические отношения (длиннее-короче, быстрее- медленнее), зависимости (увеличивается, расходуется), сравнивать, классифицировать.

Совокупность умений: действовать по инструкции (алгоритму), решать учебные задачи, связанные с измерением, вычислениями, упорядочиванием, формулировать суждения с использованием математических терминов, знаков, свойств арифметических действий. Важно, чтобы ребята понимали, для чего эти знания. Важно понимать, когда вычисления выполнять письменно, а когда устно. Полезны сочетания устных и письменных вычислений, но все они должны быть применены в повседневной жизни. Такие задания могут быть и на уроках технологии (в чертежах), окружающему миру и т.д.

Решение задач в 1- 3 действия, связанных с бытовыми жизненными ситуациями (Покупка, измерение, взвешивание).

Что такое математическая грамотность?

«Математическая грамотность – способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину».

В определении «математической грамотности» основной упор сделан не на овладение предметными умениями, а на функциональную грамотность, позволяющую свободно использовать математические знания для удовлетворения различных потребностей – как личных, так и общественных. Согласно этому основное внимание нужно уделять проверке способности учащихся использовать математические знания в разнообразных ситуациях, требующих для своего решения различных подходов, размышлений и интуиции. Очевидно, что для этого явно необходимо иметь значительный объем математических знаний и умений, которые не сводятся к знанию математических фактов, терминологии, стандартных методов и умению выполнять стандартные действия и использовать определенные методы.

Сущность понятия «грамотности» определяется тремя признаками:

- пониманием роли математики в реальном мире,
- высказыванием обоснованных математических суждений,
- использованием математики для удовлетворения потребностей человека.

Необходимо изменить приоритеты в школьном образовании,

переориентироваться на компетентностный подход, непрерывное самообразование, овладение новыми информационными технологиями, умение сотрудничать и работать в группах и др.

Для формирования математической грамотности:

- ✚ знание теории, сочетание ее с логикой;
- ✚ вовлечение в видение эффективной стороны в составлении отчета;
- ✚ математический конкурс урок, предметный вечер, увязка недель с историей развития математики.

Использование интерактивной доски на уроках математики по технологии информационного обучения. С помощью интерактивной доски учащиеся максимально усваивают новый материал с помощью специальных программ, а также повышается функциональная грамотность.

В настоящее время повышение качества знаний учащихся на творческой основе с эффективным использованием интерактивной доски на уроке - требование жизни.

Для этого учитель с помощью эффективных интерактивных методов создает проблемные ситуации, в результате групповой работы учащихся создает благоприятные условия для их самостоятельного понимания темы, ведет и продвигает познавательную деятельность. В конце учащиеся сами подводят итоги и закрепляют практическими работами.

Главная задача педагогов - привить новые технологии, эффективные методы и приемы. Эффективность новой технологии такова,

ученик:

- ✚ научатся ставить цели; ✚ развивается память;
- ✚ сотрудничает с другими;
- ✚ научатся работать с книгой;
- ✚ стараются не отставать подряд;
- ✚ одаренные учащиеся еще больше закрепляют свои способности;
- ✚ слабые изъявляют желание учиться и избавляются от неуверенности в себе;
- ✚ в сильных классах повышается желание учиться;
- ✚ обучение в классах с одинаковым уровнем образования облегчается;
- ✚ привыкнут работать самостоятельно;

учитель:

- ✚ стремится дать систематическое задание; ✚ знает школьника всесторонне;
- ✚ устанавливает отношения;
- ✚ способствует взаимодействию учащихся с; ✚ им предоставляется творческая

свобода.

Наше время-это космическое развитие науки и техники, мы, учителя, обязаны идти в ногу с тем временем, потому что мы ответственны за судьбу человека, за судьбу ребенка. Поэтому для повышения функциональной математической грамотности учащихся необходимо провести следующую работу:

- ✓ Усилить системную работу с уровневыми заданиями –знать – понимать – применять – формулировать по каждой главе, каждой теме урока, составленной на основе новой технологии преподавания;
- ✓ На уроке выходят практические содержательные задачи, тестовые задания различного формата, интересные задачи для применения знаний в нестандартных ситуациях;
- ✓ Учить сочетать полученные знания с жизнью на уроках математики, на курсах по выбору, применять их на практике, решать логические задачи;
- ✓ Целенаправленная работа с учащимися в школе по результатам международных исследований и национальных экзаменов;

✓ Научиться использовать стратегии активного обучения, направленные на развитие читательской грамотности школьников.

Функциональная грамотность школьников-это развитие у школьника способности к глубокому пониманию предмета, обеспечение эффективного использования полученных знаний во внеурочной деятельности, в любой ситуации, т. е. обучение учащихся эффективному применению полученных знаний в школе в жизни.

Список использованных источников:

1. НИИШ Руководство для учителя. Второй (основной) уровень. Издание третье.
2. А.К.Мынбаева, З.М. Садвакасова « Искусство преподавания: концепции инновационные методы обучения» Алматы, 2013 г
3. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. – М.:Просвещение, 2005. – 208 с.
4. Молодан Е. О. Использование интерактивных методов обучения как средство формирования познавательной активности учащихся. – Минск, 2009. – 65 с.
5. Острогляд Л.П. Интерактивные технологии и начальном обучении. // Образовательный портал «Классная оценка»: URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru>

Олексюк М. А., Иванова Н. Ю.

**БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ ФОРЫСЫ РЕТІНДЕ
ОҚУ ДИАЛОГЫ**

Қазіргі мектептің маңызды міндеттерінің бірі – функционалдық сауатты адамдарды қалыптастыру. Қазақстандық мектептерде Бастауыш білім берудің Мемлекеттік білім беру стандартын енгізу «функционалдық сауаттылық» ұғымының өзектілігін анықтайды, оның негізі – өз қызметінің мақсаттары мен міндеттерін қою және өзгерту, оны жоспарлау, бақылау және бағалау қабілеті. , оқу-тәрбие процесінде мұғалімнің құрдастарымен қарым-қатынасы, белгісіздік жағдайында әрекет ету .

Oleksyuk M.A., Ivanova N. Y.

**LEARNING DIALOGUE AS A FORM OF INTERACTIVE LEARNING IN
PRIMARY SCHOOL**

One of the most important tasks of the modern school is the formation of functionally literate people. The introduction of the State Educational Standard of Primary Education in Kazakhstani schools determines the relevance of the concept of "functional literacy", which is based on the ability to set and change the goals and objectives of one's activity, plan, monitor and evaluate it, the interaction of a teacher with peers in the educational process, act in a situation of uncertainty.

Омирбекова А.О., Абиьгазин Б.И.

Педагогика ғылымдарының магистрі

«Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті»

Коммерциялық емес акционерлік қоғамы, Қарағанды, Қазақстан Республикасы

almaz-omirbek@mail.ru

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ СТУДЕНТТЕРІНДЕ СЫЗБАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Қазіргі қоғамның белсенді тұлғаға деген қажеттілігінің артуына және білім беруді модернизациялауға байланысты жұмыстың өзектілігі, әсіресе жоғары оқу орындарының сызу қабілетін қалыптастыру мәселесі өзекті болып отыр. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңына сәйкес ЖОО үшін оқу бағдарламаларын әзірлеу кезінде олардың сызу пәнін тереңдетіп зерттеуге бағытталғандығын ескеру қажет.

Қазіргі қоғамның белсенді тұлғаға деген қажеттілігінің артуына және білім беруді модернизациялауға байланысты университет студенттерінің сызба жұмыстары орындау қабілетін қалыптастыру мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңына сәйкес, жалпы білім беретін оқу орындары мен колледждер үшін оқу бағдарламаларын әзірлеу кезінде олардың сызу пәнін тереңдетіп зерттеуге бағытталғандығын ескеру қажет.

Бағдарламаның мақсаты білім беру процесіне қатысушылардың барлығының үздік білім беру ресурстары мен технологияларына тең қолжетімділігін қамтамасыз ету; студенттердің тез өзгеретін әлемде табысты қамтамасыз ететін білім алу қажеттілігін қанағаттандыру; жоғары оқу орындарында Қазақстан Республикасының зияткерлік, дене мүшесі және рухани дамыған азаматын қалыптастыру болып табылады. Бұл бағытта 2011 жылдан бастап оқу процесін автоматтандыру үшін жағдайлар жасалуда, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар енгізілуде, электрондық оқыту жүйесі сынақтан өтуде.

Студенттерді сәулеттік сызу сабақтарында оқу графикалық қызметіне қосу сызу қабілетін, оның ішінде графикалық қабілеттерін қалыптастыруға ықпал етеді. Біз жүргізген зерттеу графикалық қызметтегі жетістіктері құрдастарына қарағанда жоғары студенттер санаты бар екенін көрсетеді. Бұл студенттер тапсырмаларды тез орындайды, олар кеңістіктік ойлаудың жоғары деңгейімен ерекшеленеді, бұл оларға психикалық кеңістіктік объектілермен жұмыс істеуге көмектеседі.

Мұндай студенттер графикалық қызметтің келесі бағыттары бойынша өте айқын көрінеді: статикалық және динамикалық бейнелерді жасай білу; бейнелерді жасау және олармен жұмыс істеу жеңілдігі бойынша; операцияның кеңдігі бойынша, бұл көрнекі қолдауды пайдалану сипатында, жасалған кескіннің толықтығында көрінеді; оны түрлендіру тәсілдері бойынша.

Сәулеттік сызу сабақтарында студенттерді дамыту және қолдау мәселесін шешу, ең алдымен, студенттердің графикалық қабілеттерінің деңгейлерін диагностикалауды қамтитын әдістемелік жүйені әзірлеуде көрінеді. Дарындылықтың жеке қырының көрінісі ретінде әрекет ететін графикалық қабілеттердің жоғары деңгейі бар студенттерге қатысты графикалық қабілеттердің диагностикасы әсіресе өзекті.

Тұлға құрылымындағы қабілеттерді дамыту мәселелерімен көптеген психологтар айналысқан (Б. М. Теплов, а.н. Леонтьева, С.Л. Рубинштейн, д. Б. Богоявленская, Л. А. Венгер, В. Н. Дружинин, В. А. Крутецкий, Н. с. Лейтес, В. Д. Шадриков, ж. Пиаже және т. б.). Бүгінгі күнге дейін қабілеттердің мәні туралы мәселе пікірталас болып қала береді.

Қазіргі психологиялық сөздікте қабілеттер адамның белгілі бір қызмет түрлерін игеруге дайын екендігін білдіретін және (немесе) осы қызметті сәтті жүзеге асырудың шарты болып табылатын жеке психологиялық ерекшеліктері ретінде анықталады.

Қабілеттердің бірнеше жіктелуі бар, олардың әрқайсысына қабілеттерді екі топқа бөлу кіреді: жалпы (әр түрлі іс-шаралардағы сәттілікті анықтайды) және арнайы (белгілі бір салада сәттілікке кепілдік береді, ол үшін ерекше типтегі бейімділіктер мен олардың дамуы қажет). Б.г. Ананьев, л. с. Выготский, А. Г. Ковалев, С. Л. Рубинштейн, Б. М. Теплов және басқалар қабілеттер бейімділік негізінде қалыптасады деп санайды. Бірақ бейімділіктің қаншалықты көрінетіні жеке даму жағдайларына байланысты.

А. Д. Ботвинников, В. Н. Виноградов, Е. Н. Кабанова-Меллер, Б. Ф. Ломова, Ю. Ф. Катханова, В. Ю. Щербакова, О. П. Шабанова, и. с. Якиманская және т. б. ғылыми жұмыстар мен зерттеулер графикалық қызметтегі қабілеттерді дамыту мәселелеріне арналған.

Осы авторлардың жұмысын талдау, сондай-ақ графикалық қызметтің психологиялық құрылымын жеке зерттеу бізге графикалық қызметтің маңызды функционалдық және операциялық механизмдері ретінде әрекет ететін келесі психикалық процестерді анықтауға мүмкіндік берді: көрнекі қабылдау (заттардың өлшемдері, ұзын қасиеттері, заттар арасындағы қашықтық); көз өлшегіш (сызықтық, көлемдік, бұрыштық, кеңістіктік, динамикалық, қысқа қашықтыққа); бейнелеу (көрнекі, кеңістіктік, фигуралар мен пішіндер); қиял (кеңістіктік); ойлау (көрнекі-бейнелі, логикалық, дерексіз-логикалық, жедел, техникалық, комбинаторлық қабілеттер); көрнекі жады (қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді, жедел)

Студенттердің жеке ерекшеліктерін ескеру мұғалімге тапсырмаларды жеке тұлғаға бағытталған оқыту шеңберінде әр студенттің мүмкіндіктерін жүзеге асыруға ықпал ететіндей етіп жасауға мүмкіндік береді.

Жоба әдісі - өмірді білім беру және білім беру мақсатында пайдаланудың нақты мүмкіндіктерінің бірі. Сондықтан Жоба әдісі педагогикалық теория мен практикадағы көкжиектерді кеңейтеді деп айтуға болады. Ол ауызша тәрбиеден өмірдің өзінде және өмірдің өзінде тәрбиеге қалай өту керектігін көрсететін жолды ашады.

Жоба әдісінің оқу мақсаттарының ауқымы: "студенттердің танымдық, шығармашылық дағдыларын дамыту, өз білімдерін өз бетінше құра білу, ақпараттық кеңістікте бағдарлай білу, сыни ойлауды дамыту".

Студенттің көзқарасы бойынша оқу жобасы-бұл өз бетінше, топта немесе өз мүмкіндіктеріңізді барынша пайдалана отырып, қызықты нәрсе жасау мүмкіндігі; бұл өзіңізді дәлелдеуге, күшіңізді сынап көруге, біліміңізді қолдануға, пайда әкелуге және көпшілік алдында қол жеткізген нәтижені көрсетуге мүмкіндік беретін әрекет; бұл оқушылардың өздері мақсат пен міндет түрінде тұжырымдалған қызықты мәселені шешуге бағытталған іс – әрекет, бұл әрекеттің нәтижесі – мәселені шешудің табылған тәсілі-практикалық, маңызды қолданбалы мәнге ие және, ең бастысы, ашушылардың өздері үшін қызықты және маңызды.

Мұғалімнің көзқарасы бойынша оқу жобасы-бұл жобалауды үйретуге мүмкіндік беретін дидактикалық құрал, яғни.белгілі бір жағдайда оны қарастырған кезде осы мәселеден туындайтын мәселелерді шешу арқылы мәселені шешудің жолын табуға бағытталған іс-әрекет.

Осылайша, сабақтарда жобалар әдісін қолдана отырып, оқыту процесін жаңа тұрғыдан қарастыруға және жақсы нәтижелерге қол жеткізе отырып, тұлғаны қалыптастырудың психологиялық механизмдерін игеруге болады деп айтуға болады.

Жаңа технологияларды әзірлеу-үздіксіз процесс. Мұнда аталған технологиялардың белгілі бір бөлігі белгілі және тәжірибеде белсенді қолданылады. Шығармашылық ортада сызу салу қабілетін қалыптастыру үшін педагогикалық жағдай

жасайтын кез-келген педагогикалық технологияның жетістігі мұғалімнің жеке басына және оның педагогикалық қызметінің психологиялық сауатты бағытына байланысты.

Осылайша, жоғарыда аталған педагогикалық технологияларды әрі қарай сәулеттік сызу сабақтарында университет студенттерінің білім беру, тәрбие және дамыту міндеттерін шеше отырып, сәулеттік сызу сабақтарында сызу қабілетін қалыптастыру үшін пайдалану жоспарлануда.

Пайдаланылған әдебиет тізімі:

1. Матюшкин А.М. оқушылардың шығармашылық белсенділігін дамыту. – М., 1991.
2. Якиманская И.С. қазіргі мектепте тұлғаға бағытталған оқыту. – М.: қыркүйек, 1996-96 б.
3. Брушлинский А.В. Субъект: ойлау, ілім, қиял. – М., 1996.
4. Божович Л.И. тұлғаны қалыптастыру мәселелері : таңдалған психологиялық еңбектер / ред.Д. И. Фельдштейн. - Мәскеу; Воронеж: практикалық психологиядағы Ин-т, 1995.
5. Венгер Л. А., Дьяченко О.М., Астаськова Н.Ф., Бардина Р. и. "Дарынды бала"бағдарламасы. – М.: жаңа мектеп, 1995.
6. Дружинин В. Н. эксперименттік психология: психология бағыты мен мамандықтары бойынша оқитын жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - 2-ші басылым. - Санкт-Петербург.: Питер, 2011. – 318 Б.
7. Катханова Ю. Ф. көркемсурет факультетінің оқушылары мен студенттерінің графикалық қызметтегі шығармашылық қабілеттерін дамыту: дис. . доктор пед. ғылымдар. – М., 1993. - 503 Б.

Омирбекова А. О.Абылгалин Б. И.

**ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЧЕРЧЕНИЯ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ
УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ**

Актуальность работы в связи с повышением потребности современного общества в активной личности и модернизацией образования, особенно актуальной становится проблема формирования способности к черчению высших заведениях. В соответствии с Законом Республики Казахстан Об образовании при разработке учебных программ для вуз и необходимо учитывать их направленность на углубленное изучение предмета черчения.

Omirebekova A. O.Abylgazin B. I.

**FUNDAMENTALS OF DRAWING FORMATION AMONG STUDENTS OF HIGHER
EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

The relevance of the work in connection with the increasing need of modern society for an active personality and the modernization of education, the problem of the formation of the ability to draw in higher institutions becomes especially urgent. In accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan On Education, when developing curricula for higher education institutions, it is necessary to take into account their focus on in-depth study of the subject of drawing.

Оспанова С.У.

«Bolashaq» академиясының студенті
Қарағанды қаласы, Қазақстан Республикасы

Шалтаева Р.Ж.

ғылыми жетекші п.ғ.к., доцент

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУ НЕГІЗДЕРІ

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі балаларды эстетикалық тәрбиелеуге арналған. Эстетикалық тәрбие адамды дүниедегі әдемілік атаулыны бағалай білуге үйретеді. Өнер шығармаларын тануға, қастерлеуге баулиды, оған керісінше ұсқынсыздыққа жағымсыз көзқарасты қалыптастырады.

Мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту «жеткіншектердің жеке басын қалыптастыруға», оның ішінде эстетикалық талғамды қалыптастыруға бағытталуы керек екендігі Қазақстан Республикасының білім туралы заңында көрсетілген [1]. Баланың мектеп жасына дейінгі болмыстың эстетикалық құбылыстарын байқау, көру, жіктеу, талдау, рухани байыту қабілетін дамытудың маңызы өте зор. Сондай-ақ шындық пен өнер туындыларының сұлулығына тамсану сияқты маңызды дағдыны қалыптастыру қажет.

Р.Қоянбаев «Эстетикалық тәрбие адамды дүниедегі әдемілік атаулыны бағалай білуге үйретеді. Өнер шығармаларын тануға, қастерлеуге баулиды, оған керісінше ұсқынсыздыққа жағымсыз көзқарасты қалыптастырады», - деп, өнер арқылы эстетикалық тәрбие беру жолдарын қарастырған [2].

Есімі әлемге әйгілі, екінші Аристотель атанған Әл-Фараби өзінің ғылыми еңбектерінде «адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, оның барлығы апат әкеледі» десе, ұлы Абай кезінде «Атаның баласы болма, адамның баласы бол! Әкенің баласы – дұшпаның, адамның баласы – бауырың» деген еді [3]. С.И. Ожеговтың түсіндірме сөздігінде «тәрбиелеу» әрекетіне бірден үш анықтама берілген:

1. Баланы тәрбиелеу - рухани және дене дамуына әсер ету, тәрбие беру, мінез-құлық ережелерін үйрету.
2. Жүйелі әсер ету, формаға әсер ету (мінез, дағды).
3. Біреудің бойына әдемілікті сіңіру [4].

Рукавицын М.М. «педагогика эстетикалық тәрбиені қоршаған шындықтағы – табиғаттағы, қоғамдық өмірдегі, еңбектегі, өнер құбылыстарындағы сұлулықты мақсатты түрде қабылдау, сезіну және дұрыс түсіну және бағалау қабілетін тәрбиелеу» деп айтқан. Жоғарыда берілген анықтамалардың барлығында эстетиканың әсемдік туралы ілім, ал тәрбиенің әлеуметтік тәжірибені аға буыннан жас ұрпаққа беру процесі екені анық [5].

Демек, эстетикалық тәрбиенің анықтамасына келетін болсақ, яғни педагогикалық сөздікке жүгінсек, онда «эстетикалық тәрбие» «өсіп келе жатқан тұлғаның бойында қабілеттерді дамытуға және жетілдіруге ықпал ететін тәрбиешілер мен мектеп жасына дейінгі балалардың мақсатты әрекеті» деп түсіндіріледі. Өмірдегі және өнердегі әсемдікті қабылдау, дұрыс түсіну, бағалау және жасау, шығармашылыққа белсенді қатысу, сұлулық заңдылықтары бойынша жасау». Ал эстетикалық сөздікте «эстетикалық тәрбие» термині «адамның шындыққа белгілі бір эстетикалық қатынасын қалыптастыру» ретінде берілген.

Эстетикалық тәрбие процесінде тұлғаның осы қоғамда қалыптасқан олардың мінезі туралы идеяларына сәйкес эстетикалық құндылықтар әлеміне бағдарлануы және осы құндылықтармен таныстыру дамиды. Сонымен қатар эстетикалық тәрбиеде адамның эстетикалық тәрбие мен тәжірибе алу қабілеті, оның эстетикалық талғамы мен идеалы, сұлулық заңдылықтары бойынша жасампаздық, өнерде және одан тыс эстетикалық құндылықтарды жасау қабілеті қалыптасады және әзірленді» [6].

«Эстетикалық тәрбие» ұғымы эстетикалық тәрбие теориясындағы ең жалпы ұғым. Ол өзіне тәуелді бірқатар ұғымдарды қамтиды. Олардың ішінде мыналарды атап өту керек: эстетикалық даму, эстетикалық талғам, эстетикалық идеал, эстетикалық сезім.

Эстетикалық даму – баланың бойында эстетикалық қабылдаудың, шығармашылық қиялдың, эмоционалдық тәжірибенің белсенділігін, сондай-ақ рухани қажеттіліктердің қалыптасуын қамтамасыз ететін маңызды күштердің мақсатты түрде қалыптасу процесі.

Б.М. Неменский «эстетикалық тәрбиенің адамның ойлауын, сөйлеуін дамытуға, ой-өрісін кеңейтуге игі ықпалын тигізетіні туралы, сонымен қатар адам сұлулыққа бет бұрып, оның үйлесімділігін сұлулықта сезінсе, қиындықтарға төтеп беріп, өмірдің дұрыс жолын табуға көмектеседі». Сондай-ақ автор «эстетикалық тәрбиенің адамның ойлауын, сөйлеуін дамытуға, ой-өрісін кеңейтуге игі ықпалын тигізетіні туралы, сонымен қатар адам сұлулыққа бет бұрып, оның үйлесімділігін сұлулықта сезінсе, қиындықтарға төтеп беріп, өмірдің дұрыс жолын табуға көмектеседі [22].

Эстетикалық тәрбиенің нәтижесі өнерге деген сүйіспеншілік, балалардың эстетикалық қабылдау мен пайымдау саласында, сонымен қатар белгілі бір қолжетімді өнер түрлерінде қабілеттерін дамыту болуы керек. Сондай-ақ эстетикалық тәрбиенің нәтижесі әсемдікті күнделікті өмірге, ұжымның өміріне, оның мүшелері арасындағы қарым-қатынасқа енгізуге мүмкіндігінше қатысу қажеттілігі мен қабілетін дамыту болып табылады. Балаларда эстетикалық тәрбиенің қалыптасуын тексеру үшін критерийлерді білу керек. Сондай-ақ жеке тұлғаның эстетикалық тәрбиесінің критерийлері ретінде оның өзіндік жеке іс-әрекеті, сыртқы түрі, асыл мінез-құлқы, мұнда жоғары талғам маңызды рөл атқарады [7].

Мектепке дейінгі жасындағы балалық шақ эстетикалық тәрбие беру және өмірге адамгершілік-эстетикалық көзқарасты қалыптастыру тұрғысынан ең шешуші кезең болуы мүмкін. Дәл осы жаста тұлғаның маңызды моральдық және эстетикалық қасиеттерін анықтайтын шындыққа эстетикалық қатынастың ең қарқынды қалыптасуы жүреді. Эстетикалық тәрбие күрделі және ұзақ мерзімді процесс екенін атап өткен жөн сондықтан баланың барлық жасында жүйелі түрде жүргізілуі керек. Бірақ балаларда белгілі болғандай, әрбір жас психикалық және дене дамуының жеке жас ерекшеліктерімен сипатталады. Сондықтан эстетикалық тәрбие беру тиімді болуы үшін мектеп жасына дейінгі балалардың жас ерекшеліктерін білу қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заң
<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V09TH000166>

2 Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика Университеттер студенттеріне арналған оқу құралы. — Алматы, 2002. -52 б.

3 Құрманбекова Ж. Эстетикалық тәрбие берудің кейбір жолдары. —Алматы, 2007. — 34

4 Ожегов, С.И. Толковый словарь. 2010 г. – 944 с.

5 Рукавицын М.М. Общие вопросы эстетического воспитания в школе [Текст] /М.М Рукавицын. – М.: Просвещение, 2002. – 159 с.

6 Әбенбаев С.Ш. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы, 2004 - 44 б.

7 Неменский, Б.М. Уроки изобразительного искусства: Поурочные разработки. 1-4 классы. Москва, 2013. – 240 с.

8 Ұзақбаева С.А. Балаларға эстетикалық тәрбие берудегі халық дәстүрі. – Алматы, 1990. – 38 б.

Оспанова С.У., Шалтаева Р.Ж.

ОСНОВЫ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ

Данная статья посвящена эстетическому воспитанию дошкольников. Эстетическое воспитание учит человека ценить красоту мира. Искусство поощряет признание, почитание произведений, а напротив, формирует негативное отношение к уродству.

Ospanova S.U., Shaltaeva R.Zh.

BASES OF AESTHETIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

This article is devoted to the aesthetic education of preschoolers. Aesthetic education teaches a person to appreciate the beauty of the world. Art encourages recognition, veneration of works, but on the contrary, forms a negative attitude towards ugliness.

УДК 3.37

Оспанова Ж.К., Алькенова А.Б.

sad_balakai@mail.ru

Директор, әдіскер, «Балақай» бөбекжайы КМҚК, Қарағанды, Қазақстан Республикасы

БӨБЕКЖАЙДАҒЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ МОДЕРНИЗАЦИЯ

Жұмыстың өзектілігі бөбекжайдағы білім беру процесін жаңартуда және осы мәселені шешу үшін бөбекжай деңгейінде жасалған әдістерде анықталады. Авторлардың педагогикалық тәжірибесі жоспарланған іс-шараларды орындау бөбекжайдың білім беру процесін интеллектуалды жаңғырту бойынша міндеттерді қалай шешетінін көрсетеді. Бұл бағыт Мектеп жасына дейінгі балалармен қалай шешілетіні туралы қорытынды жасалды.

Бөбекжайдағы білім беруді интеллектуалды жаңғырту - бұл саяси және жалпыұлттық міндет ретінде білім беру ортасын қалыптастыру, балалардың бастамасын, шығармашылықты дамытудың дербестігін, балалардың моторлық және танымдық белсенділігін таңдау еркіндігін, ересек пен баланың ынтымақтастығын ынталандыру үшін жүзеге асырылады. Біздің бөбекжайдың ұйымдастырушылық-педагогикалық моделін құру мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудағы жүйелі өзгерістерге жауап болды. Өзірленген модельде миссия мен мақсат толығымен мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында белгіленген болашақ дағдыларын қалыптастыруға негізделген. Олар ұйымдастырылған іс-шаралар мен балалар іс-әрекетінің түрлері арқылы жүзеге асырылады, мұның бәрі диагностика және мониторинг арқылы проблемаларды анықтауға және жедел әрекет етуге және балалармен ұйымдастырылған іс-әрекет деңгейіне шығуға көмектеседі. Күшейту-бұл ойын әдістері мен технологиялары арқылы ойын әрекеті, әр түрлі іс-әрекеттерді кіріктіру және бөбекжайда жасалған әр түрлі білім беру бағдарламалары және мұның бәрі біздің заттық даму ортамыздың жазықтығында және нәтижесінде мектепке дейінгі ұйымның түлегі өмірге дайын және Біз дамытатын болашақ дағдыларын көрсетеді.

Ұйымдастырушылық-педагогикалық модельді іске асыру үшін бөбекжай ұжымы бөбекжайды зияткерлік жаңғырту бойынша жұмыстың екі бағытын таңдады:

1. Қоршаған орта және азаматтық сауаттылық

2. Медиа сауаттылық

Білім беру процесін модернизациялау – бұл қиындық емес, балалармен жұмыс істеудің тиімді түрлерін шығармашылық іздеуге немқұрайлы қарау емес, бұл уақыт талабы. Педагогтің кәсіби қызметі, егер ол тек бір рет игерілген жұмыс әдістерін көбейту ретінде құрылса, егер ол педагогтің жеке басының дамуына ықпал етпесе, білім берудің жоғары нәтижелеріне қол жеткізу үшін объективті қолданыстағы мүмкіндіктерді жүзеге асырмаса, жеткіліксіз. Бүгінгі таңда шындық мынада, кәсіби тұрғыда үнемі өсіп отыру қажет.

"Медиа сауаттылық" бағытын мектеп жасына дейінгі балалармен қалай жүзеге асыруға болады? Бүгінгі таңда мектеп жасына дейінгі балалар ақпараттық-коммуникативтік технологияларға өте қызығушылық танытып, қолданады. Барлық балалар заманауи гаджеттерді, компьютерлерді, телефондарды игерді, интернетті пайдаланады. Ақпараттық технологияларды қолдану мектеп жасына дейінгі балалардың медиа білім беру саласындағы танымдық қызығушылығын дамытуға ықпал етеді. Бұл ойлау, тұжырымдау, ақпаратты таңдау, интерактивті ойындар ойнау, медиа ақпаратқа деген көзқарасыңызды білдіру, сюжетті түсіну, белгілі бір қорытынды жасау қабілеті.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін тәрбие мен оқыту кеңістікте поли сенсорлық қабылдау және бағдарлау дағдыларын қалыптастыруға, кіретін сенсорлық ақпаратты саралауға, сенсорлық тәжірибені жинақтауға, заттық әрекеттерді игеруге және ойлау процестерін белсендіруге, қарапайым сындарлы идеяларды қалыптастыруға бағытталған. Цифрландыру адамның психикалық дамуына әсер ете алмайды, өйткені тез өзгеретін әлем шешім қабылдаудың жоғары жылдамдығын, ақпаратты өңдеуді, реакциялардың жылдамдығын талап етеді.

Ай сайын ұйымдасқан іс -әрекеттің таңдалған түрлері бойынша "Медиа сауаттылық" және "Қоршаған орта және азаматтық сауаттылық" бағыттарын іске асыра отырып, балаларда ұйымдасқан іс-әрекет түрлерінің ұғымдарының, құндылықтарының және мазмұнды мақсатты элементтерінің белгілі бір жүйесі қалыптасады. Шығармашылық ойлаудың қалыптасуына "Күзді қонаққа келуді сұраймыз" тақырыбында өткізілген жұмыстар мен қолөнер көрмесі ықпал етті, оның нәтижелері көрнекі ақпарат ретінде педагогтер, ата-аналар мен балалар Instagram парақшаларында бөлісті. Ұрпақтар сабақтастығы дайындалған "Клип шолулары" - бөбекжайда тақырыптық апталарды жүзеге асыру бойынша клиптер жасау және көрсету кезінде педагогтердің, тәрбиеленушілердің және ата-аналардың жұмыстары сипатталды.

Зияткерлік жаңғыртуды іске асыру шеңберінде "қоршаған орта және азаматтық сауаттылық" бағытында балалармен және ата-аналармен "Шеберлер қаласы" тақырыбында Адамгершілік, жауапкершілік, сенім құндылықтарына негізделген түрлі қолөнермен танысу бойынша бірлескен іс-шара өткізілді. Ата-аналармен ынтымақтастықты дамытып, ерте жастан бастап Қазақстанның түрлі халықтарының мәдениеттеріне деген қызығушылық пен құрметті дамыту жолымен Қазақстандық патриотизмге тәрбиеленді. Іс-шараны өткізу барысында ата-аналар мен балалар Қазақстанда және басқа республикаларда қолөнердің пайда болу тарихымен танысты.

Өз пікірін білдіру, диалог жүргізу, адамның әлеуметтік қоғамдағы әлеуметтік рөлін меңгеру, "Отан", "отбасы" ұғымдарының патриоттық сезімін тәрбиелеу мақсатында тәрбиеленушілер арасында "Мен - Қазақстандықпын!" іс-шарасы өткізілді. Біздің қаламыздың көше атауларында қаламыздың тарихы мен өмірі ғана емес, бүкіл еліміз де көрініс табады. Педагогтер тәрбиеленушілерге "Менің қаламның көшелері" тақырыбындағы креативті жобаларды жүзеге асыруда қоршаған әлемнің мәдени мұрасы

мен сұлулығын көрсетті. Жылдар өтеді, ұрпақтар ауысады, бірақ ұлы адамдар туралы естелік өскелең ұрпақтың санасында қалады.

«Қаламыздың көшелеріндегі жарнама» тақырыбында фотокросс өткізу кезінде орын алды. Үлкен алдын ала жұмыс жүргізілді, қаламыздың көшелеріндегі жарнаманың фотосуреттері түсірілді және талданды. Қазіргі қоғам цифрландыруға қарай дамып келеді және оны жарнамасыз елестету қиын. Жарнама жасаушылар біздің мінез – құлқымызға қарапайым болып көрінетін құралдар-сөздер, фотосуреттер, түстер, пішіндер және т. б. арқылы қалай әсер ете алатыны өте қызықты. Жарнаманы кейде гипнозбен салыстыратыны бекер емес-және оған сену өте оңай. Ал мектеп жасына дейінгі бала бәріне оңай сенеді, оған мектеп жасына дейінгі баланы қызықтырады. Адамға өмірде қалай көмектесетінін түсінуге үйрету керек. Педагогтер, ақылға қонымды, жарнаманың мектеп жасына дейінгі балаларға әсер етуінің бастапқы деңгейін жобалайды. Баланызға іздеу дағдыларын, ақпаратты өз бетінше бағалауды үйрету маңызды. Кеністіктегі бағдарлауды модельдеу, жобалау қабілетін дамыту мақсатында балалар ROBOT MAUSE және BOTLEY роботтарын бағдарламалайды. Сыни ойлауды дамыту үшін "жақсы-жаман" медиа ойыны практикалық іс-әрекетте қолданылады, мұнда педагогтердің міндеті өткен күнді талдай отырып, адам өмірінде қандай медиа формалары қолданылатынын атап өту болып табылады. Берілген тақырыпты түсіндіру үшін балалармен жұмыс жасауда қандай медиа формалар қолданылады.

"Медиа сауаттылық" барлығына қажет екені белгілі болды: мектеп жасына дейінгі балалардан бастап аға буынға дейін медиа индустрия өте қарқынды дамып келеді, медиа Тұтыну өсуде, көптеген базаларға, қызметтерге және мүмкіндіктерге, соның ішінде азаматтық қоғамды дамыту саласында электрондық алаңдар арқылы қолжетімділік ашық. Бұл жаңа құзыреттіліктерді, сыни ойлауды дамыту қажеттілігін туғызады және халықтың барлық топтарының кең медиа білімі туралы мәселе туындайды. Біз, мектеп жасына дейінгі балалар, заман талабына сай, уақытпен бірге жүреміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *"Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы". Қазақстан Республикасы Ағарту министрінің 2022 жылғы 3 тамыздағы № 348 бұйрығы. Қосымша 1*

2. *"Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы". Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2016 жылғы 12 тамыздағы №499 бұйрығы. 1-қосымша жаңа редакцияда - ҚР Білім Министрінің 2022.10.14 №422 бұйрығымен*

3. *Белая к.Ю., білім беру процесін модернизациялау. Мәскеу ЖАО мектепке дейінгі білім беру педагогикасы және әдістемесі кафедрасының профессоры ақпан 2012ж.*

4. *Поддяков Н.Н. мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылығы және өзін-өзі дамыту. Тұжырымдамалық аспект. - Волгоград: өзгеріс, 1995 ж.*

Оспанова Ж.К., Алькенова А.Б.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ В ЯСЛИ-САДУ

Актуальность работы определяется в обновлении процесса образования в ясли-саду и методы разработанные на уровне ясли-сада для решения данной задачи. Педагогический опыт работы авторов показывает, как выполнение запланированных мероприятий решают выполнение задач по интеллектуальной модернизации образовательного процесса ясли-сада. Сделан вывод, о том, как как данное направление решается с детьми дошкольного возраста.

Ospanova Zh.K., Alkenova A.B.

INTELLECTUAL MODERNIZATION IN THE NURSERY KINDER GARTEN

The relevance of the work is determined in the renewal of the education process in the nursery-garden and methods developed at the nursery-garden level for solving this objective. Pedagogical experience authors work shows how the implementation of planned activities solve the achievement of objectives of intellectual modernization of the nursery garden educational process. It was concluded how this direction is decided with children of preschool age.

УДК 373

Оспанова Ж.К., Грабова В.П.

директор, методист

КГКП ясли-сад «Балақай», Караганда, Республика Казахстан

sad_balakai@mail.ru

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ В ЯСЛИ-САДУ

Актуальность работы определяется в обновлении процесса образования в ясли-саду и методы разработанные на уровне ясли-сада для решения данной задачи. Педагогический опыт работы авторов показывает, как выполнение запланированных мероприятий решают выполнение задач по интеллектуальной модернизации образовательного процесса ясли-сада. Сделан вывод, о том, как как данное направление решается с детьми дошкольного возраста.

Интеллектуальная модернизация образования в ясли саду это формирование образовательной среды как политической и общенациональной задачи, осуществляется для стимулирования детской инициативы, самостоятельности развития творчества, свободы выбора двигательной и познавательной активности детей, сотрудничества взрослого и ребенка. Построение организационно-педагогической модели нашего ясли-сада стало ответом на системные изменения дошкольного воспитания и обучения. В разработанной модели определена миссия, и цель которые полностью опираются на формирование навыков будущего, умения и навыки, заложенные в Государственном общеобязательном стандарте дошкольного воспитания и обучения. Реализуются через организованную деятельность и виды детской деятельности, все это через диагностику и мониторинг помогает выявить проблемы и оперативно реагировать, и выйти на уровень организованной деятельности с детьми. Усилением является игровая деятельность через игровые методы и технологии, интеграция различных видов деятельности и конечно вариативные образовательные программы, разработанные в ясли-саду и все это на плоскости нашей предметно-развивающей среды и как результат выпускник дошкольной организации, готов к жизнедеятельности и демонстрирует навыки будущего, которые развиваем. Для реализации организационно-педагогической модели коллективом ясли-сада были выбраны два направления работы по интеллектуальной модернизации ясли-сада:

1. Окружающая среда и гражданская грамотность
2. Медиаграмотность

Модернизация образовательного процесса – это не прихоть, не равнодушное отношение к творческому поиску эффективных форм работы с детьми, это – требование времени. Профессиональная деятельность педагога неполноценно, если она строиться только как воспроизводство однажды усвоенных методов работы, если в ней не

реализуются объективно существующие возможности для достижения более высоких результатов образования, если она не способствует развитию личности самого педагога. Без творчества нет педагога - мастера. На сегодняшний день реалии таковы, что необходимо постоянно расти в профессиональном плане.

Направление «Медиа грамотность», как реализовать с детьми дошкольного возраста? Сегодня дети дошкольного возраста очень активно интересуются и используют информационно-коммуникативные технологии. Практически все дети освоили современные гаджеты, компьютеры, телефоны, пользуются интернетом. Использование информационных технологий способствует развитию познавательного интереса детей дошкольного возраста в области медиа образования. Это способность мыслить, формулировать, отбирать информацию, играть в интерактивные игры, уметь выражать свое отношение к медиа информации, понимать сюжет, делать определенные выводы.

Для детей с особыми образовательными потребностями воспитание и обучение направлено на формирование навыков поли сенсорного восприятия и ориентировки в пространстве, дифференциацию поступающей сенсорной информации, накоплению чувственного опыта, овладения предметными действиями и активизацию мыслительных процессов, формирование элементарных конструктивных представлений. Цифровизация не может не оказывать влияния на психическое развитие человека, так как быстро меняющийся мир требует высокой скорости принятия решений, переработки информации, быстроты реакций.

Помесячно, реализуя направления «Медиа грамотность» и «Окружающая среда и гражданская грамотность» по выбранным видам организованной деятельности, у детей формируется определенная система понятий, ценностей и содержательно целевые элементы видов организованной деятельности. Формированию творческого мышления способствовала проведенная осенняя выставка работ и поделок на тему: «Осень, осень в гости просим», результатами которой, как наглядной информацией, педагоги, родители и дети делились на страничках Instagram. Преемственностью поколений характеризовались изготовленные «Клип обзоры» - работы педагогов, воспитанников и родителей при изготовлении и показе клипов по реализации тематических недель в ясли-саду.

В рамках реализации интеллектуальной модернизации в направлении «Окружающая среда и гражданская грамотность» проведено совместное мероприятие с детьми и родителями «Город Мастеров» по знакомству с различными ремеслами для формирования ценностей: «Человек, труд, мастерство.» Развивали сотрудничество с родителями, воспитывали с ранних лет Казахстанский патриотизм путем развития интереса и уважения к культурам разных народов Казахстана. В ходе проведения мероприятия родители и дети познакомились с историей возникновения ремесел в Казахстане и других республиках.

В целях развития умения высказывать свое мнение, вести диалог, усвоения социальной роли человека в социальном обществе, воспитания чувства патриотизма понятий «Родина», «Семья», формировались у воспитанников в проведении дебатов на тему: «Я- Казахстанец!». В названиях улиц нашего города отражается не только история и жизнь нашего города, но и всей страны. Культурное наследие и красоту окружающего мира показали педагоги воспитанникам в реализации креатив проектов на тему: «Улицы моего города». Пройдут года, сменяться поколения, но память о великих людях останется в сознании подрастающего поколения.

Формирование ценностей: «Этика, гармония, информационное пространство» происходило во время проведения фото-кросса на тему: «Реклама на улицах нашего города». Была проведена большая предварительная работа, сделаны и проанализированы фотоснимки рекламы на улицах нашего города. Современное общество все больше

развивается в сторону цифровизации и его трудно представить себе без рекламы. Очень интересно, как создатели рекламы могут так сильно влиять на наше поведение с помощью, казалось бы, простейших инструментов – слов, фотографий, цветов, форм и т.д. Недаром рекламу иногда сравнивают с гипнозом – и в это действительно легко поверить. А ребенок дошкольного возраста легко верит всему, необходимо научить его разбираться, как реклама помогает человеку в жизни, пока на примере того, что интересует ребенка дошкольного возраста. Педагоги, рассуждая, проектируют исходный уровень влияния рекламы на детей дошкольного возраста. Важно научить ребенка поисковым навыкам, самостоятельному оцениванию информации. В целях развития способности к моделированию, конструированию ориентировки в пространстве, дети программируют роботов ROBOT MAUSE и BOTLEY. Для развития критического мышления используется в практической деятельности медиа игра «Хорошо-плохо», где задачей педагогов является выделить, анализируя прошедший день, назвать какие медиа формы используются в жизни человека. Какие медиа формы используются в работе с детьми, для объяснения заданной тематики.

Стало очевидно, что «Медиа грамотность» необходима всем: начиная от детей дошкольного возраста и до старшего поколения, так медиа индустрия развивается очень бурно, растет медиа потребление, открыт доступ ко многим базам, услугам и возможностям, в том числе в сфере развития гражданского общества, через электронные площадки. Это диктует необходимость развития новых компетенций, критического мышления и встает вопрос о широком медиа образовании всех слоев населения. И мы, дошкольники идем в ногу со временем.

Список использованных источников:

1. «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, после среднего образования». Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года №348. Приложение I

2. «Об утверждении Типовых учебных программ дошкольного воспитания и обучения». Приказ и.о. Министра образования и науки Республики Казахстан от 12 августа 2016 года №499. Приложение I - в редакции приказа Министра просвещения РК от 14.10.2022 №422

3. Белая К.Ю., Модернизация образовательного процесса в ДО. Профессор кафедры педагогики и методики дошкольного образования МИОО Москва февраль 2012г.

4. Поддъяков Н.Н. Творчество и саморазвитие детей дошкольного возраста. Концептуальный аспект. - Волгоград: перемена, 1995г.

Оспанова Ж.К., Грабова В.П.

БӨБЕКЖАЙДАҒЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ МОДЕРНИЗАЦИЯ

Жұмыстың өзектілігі бөбекжайдағы білім беру процесін жаңартуда және осы мәселені шешу үшін бөбекжай деңгейінде жасалған әдістерде анықталады. Авторлардың педагогикалық тәжірибесі жоспарланған іс-шараларды орындау бөбекжайдың білім беру процесін интеллектуалды жаңғырту бойынша міндеттерді қалай шешетінін көрсетеді. Бұл бағыт Мектеп жасына дейінгі балалармен қалай шешілетіні туралы қорытынды жасалды.

Ospanova Zh.K., Grabova V.P.

INTELLECTUAL MODERNIZATION IN THE NURSERY KINDER GARTEN

The relevance of the work is determined in the renewal of the education process in the nursery-garden and methods developed at the nursery-garden level for solving this objective.

Pedagogical experience authors work shows how the implementation of planned activities solve the achievement of objectives of intellectual modernization of the nursery garden educational process. It was concluded how this direction is decided with children of preschool age.

УДК 373

Панюшкина В.А., Черныш Т.И.

Воспитатели ТОО «Акниет-2015 д/с «Ақжарқын», Караганда

Республика Казахстан

Vera.dp@mail.ru

РОЛЬ ПОЗНАВАТЕЛЬНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Актуальность данной темы состоит в активном использовании элементов познавательно - экспериментальной деятельности в повседневной жизни дошкольников, что дает возможность развить у ребенка стремление к познанию окружающего мира.

Познавательно – экспериментальная деятельность — это один из важнейших рычагов интеллектуального развития ребенка. Экспериментирование позволяет детям погрузиться в мир причинно-следственных связей различных предметов и явлений, учит «добывать» знания, анализировать, сопоставлять, делать самостоятельные умозаключения, принимать не стандартные решения, развивает наблюдательность, стремление к познанию окружающего мира.

Роль познавательно – экспериментальной деятельности в развитии дошкольника сложно переоценить. А.Н. Леонтьев в своих трудах указывал на то, что человек рождается не владеющим достижениями предыдущих поколений, и только присваивая их, приобретает способность развиваться дальше. Согласно Л. С. Выготскому, следует отметить, что главной особенностью в развитии ребенка, является присутствие взрослого, который выполняет роль носителя знаний и опыта предыдущих поколений. С каждым годом, с каждым десятилетием багаж, который должен освоить ребенок неумолимо растет. Например: наши родители только в школе осваивали навыки пользования калькулятором и не знали, что такое интернет, а сейчас дети активно владеют навыками работы на компьютере и с легкостью черпают информацию из социальных сетей. Прогресс, как существенно облегчил нашу жизнь, так и усложнил развитие ребенка. В настоящее время дети, начиная с дошкольного возраста, получают «готовые» знания, которые с трудом могут использовать на практике, а такие знания очень сложно усваиваются. Многие педагоги используют в процессе обучения и развития дошкольников «стратегию подчинения», что гасит проявление инициативы ребенка.

Рассматривая периодизацию Л. С. Выготского и Д. Б. Эльконина, в раннем возрасте ребенку присуща такая ведущая деятельность, как предметная (манипулирование предметами), которая является основой экспериментирования. Именно в этом возрасте ребенок знакомится, исследует предметы окружающего мира, используя сенсорные способности (пробует на вкус, определяет свойство: твердый, мягкий, форму предмета, цвет и т.д.). Так же Профессор, Академик Н.Н. Поддъяков выдвинул и обосновал гипотезу: в дошкольном возрасте ведущую роль играет наглядно-действенное и наглядно-образное мышление, этим объясняется, что основной

деятельностью является не игра, как принято считать, а экспериментирование. И как считается знания, добытые самостоятельно намного прочнее и глубже знаний, полученных из информационных систем, книг, от педагогов. Поэтому педагог, должен выступать в процессе развития ребенка, в роли проводника участвующим в познании окружающего мира и освоением опыта предыдущих поколений. Он должен направлять свою деятельность не на накопление знаний, а на развитие умений наблюдать, анализировать, думать, рассуждать, формировать свое мнение и отстаивать его, и это возможно при использовании познавательного – исследовательского процесса в обучении и воспитании ребенка.

В настоящее время в дошкольной педагогике стала активно использоваться экспериментальная деятельность, которая позволяет ребенку целенаправленно участвовать в познании мира, ставить цели, планировать свои действия, анализировать, сравнивать, классифицировать и т.п., что позволяет активизировать мыслительные процессы, развивать речь. В дошкольных учреждениях направляющую роль в экспериментальной деятельности играет педагог, обеспечивая реализацию проектов. Но стоит отметить, что экспериментирование может осуществляться не только в рамках проекта и иметь долгосрочный период, но и в повседневной жизни ребенка, на любом занятии по математике, грамоте, конструировании, игре делая любую деятельность познавательной и интересной.

Например, даже знакомя детей со звуками и их особенностями, педагогу стоит обратить внимание ребенка, что происходит при произнесении того или иного звука. Попросить дошкольника поставить ладошку перед губами и подуть на нее, что произойдет? Мы почувствуем струю воздуха, которой ни чего не мешает, подобную струю воздуха, ребенок может почувствовать при произнесении гласного звука. При произнесении согласного звука струя воздуха будет не такой сильной, рассеянной, почему? Потому что при произнесении согласного звука струя встретится с преградой в виде губ, зубов, языка. Это настоящий мини-эксперимент, который ребенок может провести самостоятельно, наблюдая, анализируя, делая самостоятельно выводы и данные знания, он сможет применить на практике.

Играя в конструктор, ребенок построил горку, педагог просит ребенка, скатить с нее кубик, затем машинку, задавая вопрос какой предмет быстрее окажется внизу. Это настоящий опыт, который заставит дошкольника задуматься о причинах такого результата, рассмотреть свойства предметов, высоту и угол ската горки и т.п.

Можно привести массу примеров, где экспериментирование можно использовать, совершая с ребенком маленькие опыты, позволяющие развить в нем необходимые психические процессы, активизировать мыслительную деятельность, самостоятельность, развить интерес к познанию. Это позволит сделать общение ребенка с педагогом более близким, комфортным, познавательным и самое главное полученные знания опытным путем будут более глубокими и устойчивыми, что является одной из задач преемственности опыта поколений.

Список использованных источников:

1. *Выготский Л. Психология развития ребенка. 2005 Издательство: Эксмо, Смысл 2005.*
2. *Иванова А.И. Детское экспериментирование как метод обучения./ Управление ДОУ, N 4, 2004, с. 84 — 92*
3. *Куликовская И.Э., Совгир Н.Н. Детское экспериментирование. Старший дошкольный возраст. – М.: Пед. общество России, 2003.*
4. *Поддьяков А.Н. Обучение дошкольников экспериментированию. // Вопросы психологии, 1991.*

Панюшкина В.А., Черныш Т.И.
**МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ ТАНЫМДЫҚ-
ЭКСПЕРИМЕНТТІК ҚЫЗМЕТТІҢ РӨЛІ**

Бұл тақырыптың өзектілігі мектеп жасына дейінгі балалардың күнделікті өмірінде танымдық және эксперименттік іс - әрекеттің элементтерін белсенді қолданудан тұрады, бұл баланың қоршаған әлемді тануға деген ұмтылысын дамытуға мүмкіндік береді.

Panyushkina V.A., Chernysh T.I.
**THE ROLE OF COGNITIVE AND EXPERIMENTAL ACTIVITY IN THE
DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN**

The relevance of this topic consists in the active use of elements of cognitive and experimental activity in the daily life of preschoolers, which makes it possible to develop a child's desire to know the world around him.

ӘОК 371

Сакиева А.Т.
Бастауыш сынып мұғалімі
"Әл-Фараби атындағы мектеп-гимназиясы" КММ, Қарағанды,
Қазақстан Республикасы

**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БОЙЫНДА КЕҢ
АУҚЫМДЫДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ**

Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының оқу үдерісі мен оқу нәтижелерін арттыру, білім сапасының компоненттері, бастауыш мектепте қолданылатын технологиялар мен әдістері қарастырылған.

Бүгінгі жаһандану заманында әлемдік өркениет төрінен орын алу үшін, елдің экономикалық өсуі мен азаматтардың әл-ауқаты жақсару үшін білім керек. Ол қандай білім? Балалар мектеп бітіргенде нені білуі керек? Ол үшін мектепте нені үйренуі керек?

XXI ғасырдың мектептері өздігінен білім іздейтін, жеке тұлға ретінде өзіндік идеялары, көзқарастары мен құндылықтары бар, сыни ойлай білетін, өз білімін жетілдіруге мүдделі, өзінің алдына нақты мақсаттар қоя білетін, өз білімін кез келген ортада іске асыра алатын, түрлі адамдармен ынтымақтастықта қарым-қатынас жасап, пікірін еркін жеткізе алатын, түрлі технологияларды меңгерген азаматтарды дайындауы керек. Ол үшін оқушыларға тек білім берудің жеткіліксіз болары сөзсіз. Сол себепті де жанартылған оқу бағдарламалары оқушылардың бойында қалыптастыру көзделетін құндылықтар мен дағдыларды дамытуды көздеп отыр. Бүгінгі мақаламда осы XXI ғасырда бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру үшін қажетті дағдыларға тоқталғым келеді.

Алдымен дағды сөзінің мағынасына көз жүгіртер болсақ, **дағды** – автоматты түрде жасауға дейін жеткізілген әрекет. Демек ол оқушының көп рет қайталау жолымен белгілі бір іс-әрекеттерді орындауға машықтануы. XXI ғасырда табысқа қол жеткізу үшін оқушылардың бойында қалыптастыру көзделетін кең ауқымды дағдылар:

Олар:

- сын тұрғысынан ойлау;
- білімді шығармашылық тұрғыда қолдана білу қабілеті;
- проблемаларды шешу қабілеті;

- ғылыми-зерттеу дағдылары;
- қарым-қатынас дағдылары (тілдік дағдыларды қоса алғанда);
- жеке және топпен жұмыс істей білу қабілеті;
- АКТ саласындағы дағдылар.

Дағдылардың көш басында **сын тұрғысынан ойлаудың** тұруының өзі жай емес. Ұтқырлық, сыңаржақтылықтың болмауы, пайым, өзіндік сана-сезім, тәртіп секілді қасиеттермен ерекшеленетін сын тұрғысынан ойлауды дамытудың адам өміріндегі орны ерекше деп ойлаймын. Себебі *«Жалпы сыни тұрғыдан ойлайтын оқушылар белсенді болады,... мағынаны анықтау үшін саналы түрде стратегиялар қолданады; олар... ештеңеге сенбейді, мұндай адамдар жаңашыл идеялар мен келешекке ашық болады»*.

И. Кант «Оқушының ақыл-ойын басынан-ақ өзіндік сыншылдыққа, өзіндік көзқарастарын өз бетінше қорғай алуға, қарсы пікірлерге жауап табуға үйрету керек» екендігін дәлелдесе, Дж. Курфистің пікірінше «Сыни ойлау – білім тапшылығы жағдайында нақты жауабы жоқ сұраққа ұтымды жауап беру». Сондықтан да оқу бағдарламаларына сәйкес білімді меңгерту үшін оқушыларға күрделі ақыл-ой еңбегін, жақсы есті, дамыған қиялды және оқуға шығармашылық тұрғыдан келуді талап ететін тапсырмалар көбірек берілуі керек. Ойды дамыту үшін білім көлемін тек дайын күйінде меңгертудің орнына бақылау, талдау, қорытынды, интерпретация секілді дағдыларды қалыптастыру маңызды.

Екінші дағды – **білімді функционалдықпен және шығармашылық тұрғыда қолдана білу қабілеті**. Американдық психологтардың анықтамасы бойынша шығармашылық дегеніміз – бұл тани білу, жаңа бір нәрсені анықтауға ұмтылу және өз тәжірибесін терең түйсіне білу қабілеті. Шығармашылық, психологиялық тұрғыдан алғанда, жаңа материалдық рухани құнды дүние тудыратын әрекет. Ал педагогикалық тұрғыдан алсақ, шығармашылық дегеніміз – адамның белсенділігі мен өз бетінше жұмыс істеуінің жоғары түрі және ол әлеуметтік қажеттілігі мен өзінің ерекшелігімен бағаланады.

Шығармашылық – барлық адамда болуға тиісті сапа. Алайда, біздің өмірімізде әр адамның жаңалық ашуы сирек кездесетін жағдай. Американдық ғалым Н.Роджерс мұның себебін адамның бала кезінен бастап «Сен мынаны дұрыс жасамадың!», «Бұл қате!», «Олай емес!» деген сынау сөздерді көп естуінен деген пікірде. Күнде өзгеріп отырған бүгінгі жаһандану заманында биіктерді бағындыру, нәтижелерге жету тек шығармашыл адамдардың қолынан келеді. Сол себепті де оқушыға белгілі бір көлемдегі білім, білік, дағдыларды меңгерте отырып, сабақтағы оқушының шығармашылық рөлін арттырып, еркіндігін қамтамасыз ету, сол арқылы оқушылардың даралық, интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттерін, бейімділіктерін ашу және дамыту қажеттігі туындап отыр. Әрине, бұл мәселені неғұрлым ерте қолға алса, соғұрлым нәтижелі болары сөзсіз.

Жоғарыда айтылған дағдылармен тығыз байланыстағы кең ауқымды дағдылардың бірі – **проблемаларды шешу** қабілеті. Оқушыларға бастауыш сыныптарда проблеманы шешуді ұсыну арқылы мұғалім оқушылардың Пиаже сипаттаған танымдық даму сатыларының нақты бір операциялық кезеңінде екенін есте сақтауы керек. Осы жастағы балаларға проблема ұсынғанда мұғалімдер абстарктілі, ойдан шығарылған нәрселермен жұмыс істегеннен гөрі, қарапайым бірақ нақты мысалдарды пайдаланғаны абзал. Физикалық материалдар мен шынайы өмірден алынған мысалдарды жиі пайдалану оқу үдерісін тиімді етеді.

Бүгінгі білім беру саласының маңызды мәселелерінің бірі баланы ізденушілікке баулу, оған ғылыми зерттеу дағдысы мен білігін игерту болып саналады. Ғылыми зерттеу дегеніміз ғылыми әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, белгілі бір объект жөнінде жаңа білім қалыптастырумен аяқталатын жүйелі және арнайы мақсатқа көзделген объектілермен танысу. Аристотельдің мынандай сөзі бар: «Таң қалу арқылы адамдар

философияға жақындай бастайды, олар алдындағы қиын мәселені шеше келе одан ары жолдың жалғасында одан да қиын мәселелердегі қиындықтарды түсінеді», яғни қызығушылық зерттеу әрекетінің қозғаушы күші. Балаларды оқытуда зерттеу әдісін қолдану қажеттілігі олардың табиғи қызығушылығы қоршаған ортасына деген құштарлығының басымдылығымен түсіндіріледі. Оқушының өзіндік зерттеу әрекеті оның өзіндік талабын қанағаттандыруға ықпал етеді.

Зерттеу әрекеті, *біріншіден*, оқушылардың коммуникативтік мүмкіндіктерін дамытады, яғни, категориялық ұғымдарды қабылдау үшін базистік, арнайы терминдердің мәнін ұғыну керек. *Екіншіден*, ақпараттық қызмет атқарады: тақырыбына байланысты белгілі жүйелер және олардың құрамдас бөліктерін, құрылымдары, заттар мен құбылыстардың арасындағы өзара байланыстарды ашып көрсетеді. *Үшіншіден*, оқушының жеке тұлғасын қалыптастыруға әулес қосады.

«Жан дүниесінде тілді үйрену басты жұмыс емес, жанама жұмыс болғандықтан, бала әуелі тәжірибеге талпынып, нәрсемен танысып, сонан кейін сол нәрсе туралы сөйлесін, жазсын, оқысын, тілге үйренсін» деген Ж.Аймауытовтың сөзін ескерсек, ғылыми зерттеу дағдысымен тығыз байланыстағы дағды – **коммуникативтік дағдылар**, яғни, қарым- қатынас жасау дағдылары.

Оқылым, жазылым, айтылым және тыңдалым- бастауыш сыныптардағы барлық пәндер үшін маңызды болып табылатын қарым-қатынас жасау дағдылары. Сондықтан да оқушыларға осы төрт дағдыны барынша жетілдіруге мүмкіндік берудің маңызы зор.

Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруда сындарлы оқыту тәсілдері оқушылардың алдыңғы білімдерін ұштастыра отырып, жаңа білім алуы туралы тұжырымдамаға негізделеді. Бұл жерде ең маңыздысы: оқушылардың алдыңғы алған дағдылары жаңа дағдыларды меңгеруге үлкен ықпалын тигізеді, ал егер ол ескерілмесе, онда білім тереңге бармай, үстірт меңгеріледі. Мұндай үстірт білім оқушыға қазіргі әлемде жетістікке жету үшін қажетті жоғарыда аталған сын тұрғысынан ойлау, рефлексия және басқа да дағдыларын, алған білімін өмірде қолдануына кері әсерін тигізеді.

Айтылым дегеніміз өзге адамдармен қарым-қатынасқа түсу барысында ойымызды жеткізу үшін тілдік бірліктерді қолдану. Жазылым хабарды қағаз бетіне түсіруді қамтамасыз етеді. Жазу арқылы коммуникацияға түсу үшін біз әріптер мен сөздерді пайдалана отырып, сөйлем құрай алуымыз керек, ал сөйлемдерді топтастыру арқылы біздер өз ойымызды жеткізе аламыз. Оқылым дағдысы мәтінді жазу, айтудан гөрі, оған жауап қайтару немесе мақсатқа сай әрекет етуді білдіреді. Ол үшін біз мәтін тілін сөздер деңгейінде, сөйлем деңгейінде және тұтастай мәтін деңгейінде түсіне алуымыз қажет. Тыңдалым дегеніміз тілге сай әрекет ету, яғни тілдің дыбыстық мағынасын түсіну. Тыңдалым ауызекі сөйлеу тілін қамтығандықтан, оның тілі жазба тілден өзгеше болып келеді.

Тілдік дағдыларды қалыптастыруда – оқытуды дамыту, өздігінен дамитын, дұрыс шешім қабылдай алатын, өзін-өзі жетілдіретін тұлға қалыптастыруға негіз болады.

Жеке тұлғаның дамуында оқушының өз бетінше, яғни **жеке жұмысы** маңызды рөл атқарады. Өз бетінше жұмыс білім берудің бұрынғы оқушыны пәндік білім, біліктердің

белгілі бір жиынтығымен қаруландыру секілді приоритетін түбегейлі өзгертуде. Бүгінгі өзіндік жұмыстың негізгі мақсаты оқушылардың танымдық міндеттерін қалыптастыру, шығармашылық қабілеттері мен қызығушылығын жетілдіру, білімге құштарлығын ояту.

Ақпаратты тарату мен жариялауда, білім, білік және дағдылармен алмасуда екіден асатын адамдардың сөйлеу арқылы атқарылатын әрекеттесу үдерісі – бірлескен жұмыстың рөлі ерекше.

Бірлескен оқу ортасында оқушылар әлеуметтік және эмоционалдық тұрғыдан да

дами түседі, өйткені олар көзқарастарды тыңдап, өз идеяларын айтуға және қорғауға мәжбүр болады. Мұнда оқушылар сарапшылардың немесе мәтін аясында шектеліп қалмай өздерінің ерекше тұжырымдамалық түсініктерін құруды бастайды. Осылайша бірлескен оқу жағдайында оқушылар құрбы-құрдастарымен қарым-қатынас жасауға, идеяларды ұсынуға және қорғауға, әртүрлі ұстанымдармен алмасуға, басқа тұжырымдамаларға күмәнмен қарауға және жұмысқа белсенді қатысуға мүмкіндік алады.

Заманауи дағдылардың бірі – **ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану**. Оқушылар өздерінің АКТ-ны қолдану дағдыларын барлық пәндерге арналған білім беру бағдарламаларын меңгеру барысында дамытады. Яғни, АКТ-ны пайдалана отырып ақпаратты табу, құру, мәліметтер мен ой түйіндерімен бөлісе және алмаса отырып құрал-жабдықтар мен қосымшалардың кең ауқымын пайдалану арқылы өз жұмысын бағалайды және жетілдіреді.

Қорыта келе, «Адам үшін іс-әрекетінің қашан да қоғамдық әлеуметтік мәні зор. Іс-әрекеттің саналылығы мен мақсаттылығы, жоспарлылығы мен жүйелілігі оның ең басты белгілері болса, алда тұрған міндетті шешу, яғни ойлаған істен белгілі бір нәтиже шығару – оның екінші бір басты белгісі болып табылады» деп ғалым Қ.Жарықбаев айтқандай, алда тұрған мақсат-міндеттерді орындай отырып, ХХІ ғасырда табысты болатын азаматтарды тәрбиелей берейік.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мұғалімге арналған нұсқаулық, ІІІ деңгей, «НЗМ» ДББҰ ПШО, 201
2. Мұғалімге арналған нұсқаулық, Бастауыш сынып пәндері бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсы, «НЗМ» ДББҰ ПШО, 2015
3. Пән бағдарламалары, «НЗМ» ДББҰ ПШО, 2015
4. Интернет материалдары

Сакиева А. Т.

**ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЪЕКТИВНЫХ НАВЫКОВ
У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ**

В данной статье рассматриваются компоненты качества образования, технологии и методы, применяемые в начальной школе, повышения качества учебного процесса и результатов обучения младших школьников.

Sakieva A. T.

WAYS OF FORMING EXTENSIVE SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

This article discusses the components of the quality of education, technologies and methods used in primary school, improving the quality of the educational process and learning outcomes of younger students.

Сарбасова К.А., Асаинова Г.Б.
«Bolashaq» Академиясы, Қарағанды
Қазақстан Республикасы,
Asainova_Gulzhainat@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада автор бүгінгі күнгі ұрпақ тәрбиесі басты мәселелердің бірі екендігін айқындайды. Бастауыш сынып оқушыларына білім мен тәрбие беруде құндылықтардың мәні мен мағынасына үңіле отырып талдау жасайды. Бүгінгі таңда оқушыларға әлемдік деңгейде өркениетті негізде білім мен тәрбие беру, ұлттық құндылықтарды қалыптастыру маңызды екендігін атап көрсетті.

Қазақстандағы білім беру жүйесіне мазмұндық және ұйымдастыру жағынан да бірқатар өзгерістер енгізілуде. Бастауыш мектепте отбасы мен қоғамдық сұраныстарға сәйкес баланың жас ерекшелігі мен дара қабілеттілігін ескере отырып білім беру жүйесі кең ауқымды қызмет көрсетеді. Балалармен жұмыс істеудің приоритетті бағыттарын ұстанған мұғалімдер даму үстінде, мектептің жаңа моделі тәжірибеге енгізіле бастады. Педагогикалық қарым-қатынас стиліде жаңартылуда. Атап айтқанда: қатал талап қоюға шектеу жасалып, оқыту формалары өзгеріп, жаңа инновациялық технологиялар қолданыла бастады. Бірнеше балама бағдарламалар, авторлық оқу-әдістемелік құралдар, оқу жоспарлары мен оқыту құралдары жылдан жылға жетілдіріліп, байытылуда. Білім беру тәжірибесінде қалыптасқан ахуалды талдау қоғамның өзгерген әлуметтік экономикалық тапсырысына, әрі ғылым мен ғылыми техникалық үдерістің қазіргі даму деңгейіне сәйкес келетін, сондай-ақ ұлттық және әлемдік рухани-мәдени құндылықтарды ұштастыра отырып, орта білім беру жүйесін қайта құру қажет деген қорытынды жасауға ерік береді. Біріншіден, үзіліссіз білім беру саласының алғашқы сатысы бастауыш білім беру жүйесін қайта құру қажеттілігін, екіншіден, мектептің дамуы мен қалыптасуында тарихи жинақтаған оң өзгерістердің бәрінде кәдеге асыруды қамтамасыз ететін ғылыми-әдіснамалық тұжырымдамаларды, жаңа тұжырымдамалық идеялар мен парадигмаларды талап етеді.

Білім мазмұнының бұл элементтері бір-бірімен тығыз байланысты қарастырылады. Сондай-ақ, бұл элементтерді меңгеруде жас ұрпақ тек оны орындаушы ретінде ғана қарамай, әлеуметтік тәжірибе тұрғысынан өздігінен әрекет етуге, шығармашылыққа және сол жүйеге өз үлесін қосып, ықпал ете білуі тиіс. Осыған орай, енді біз білім мазмұнының құрылымын қарастырып көрейік. Білім мазмұны ол үш біртұтас үдерісті сипаттайды. Біріншіден, өткен аға ұрпақтың тәжірибесін меңгеру. Мұнда ХХІ ғасырдағы білім мазмұнында өткеннің тәжірибесімен қатар, бүгінгі күндегі ғылымның жаңаша жеткен жетістіктерімен озық іс-тәжірибелерді ескеру. Екіншіден, жеке тұлғаның тәрбиесіндегі типтік сапаларды ескеру. Үшіншіден, адамның ақыл-ой және дене дамуының ерекшеліктеріне баса назар аудару. Мұндағы жетекші іс-әрекеттің түрі оқыту, білім берудің ең жақын уақыттағы және тікелей қатысты мақсаты-тәжірибені меңгеру. Білім мазмұнының құрылымы, ол қоғам талаптарынан туындап, ғылым мен техниканың дамуына, тарихи кезеңдердегі әлеуметтік экономикалық жағдайларға байланысты анықталады. Дегенмен де, қоғам талаптарының ең басты, маңызды бөлігі, білім мазмұнының философиялық негізі болуында және адамның қоғамдағы орны мен ролі білім беру мақсатымен тығыз байланысты қарастырылуында. Бұл білім беру теориясының тамырын терең философиялық ой түйіндерден алатындығында жатыр.

Білім берудің классикалық теориясының дидактикалық көзқарастарында мақсат, міндеттер, білім беру мазмұны, оқулықтың ролі және мұғалім жайында анықтамалар берілген. Мұнда, білім мазмұны білім көздері-деп түсіндіріледі.

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа адамгершілік-патриоттық тәрбие беру. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен тәрбиешілер шешуші роль атқарады. Еліміздің болашағы жас ұрпақты тәрбиелеуде бірінші бесік-отбасы, ата-ана тәрбиесі болса, екінші бесік-білім беру мекемесі.

Мектептегі тәрбие бала табиғатына ерекше әсер етіп, оған өмір бойы өшпестей із қалдырады. Заман талабына лайық тәрбие білім беру жұмысын кешенді ұйымдастыру, жаңа технологияларды, идеялар мен шығармашылық, инновациялық жаңашылдықты қажет етеді.

Мектепте берілетін тәрбие-барлық тәрбиенің бастамасы, әрі жан-жақты тәбие мен дамыту ісінің түпкі негізін қалайтын орын. Бала бойындағы жақсы қасиеттер мен мүмкіндіктерді ашып олардың өнегелі, тәрбиелі болып өсуіне балабақша ошағының тигізер әсерінің маңызы зор. Оқушыларға адамгершілік-патриоттық тәрбие беру дегеніміз - баланың моральдық қасиеттерін белгілі бір мақсатқа бағыттап қалыптастыру. Адамгершілік сезімдерді тәрбиелеу арқылы-моральдық түсініктердің, әдеттердің және мінез-құлық мотивтерінің қалыптасуы бірлесіп жүзеге асады және бастауыш сынып оқушыларының адамгершілік тәрбиесін қамтамасыз етеді.

Адамгершілік - патриоттық сезімге тәрбиелеу мазмұнына баланың Отанға, адамдарға деген сүйіспеншілігін тәрбиелеу жатады. Ол үшін алдымен балалардың ата-анасына, үйіне, туған жеріне, оның табиғатына, өз қаласына, туған-туысқандарына, дос құрбыларына, балабақшаға деген сүйіспеншілік сезімін тәрбиелеу қажет. Ерте сәбилік кезеңнен бастап баланы ана тілінде сөйлеуге үйрету, ауыз әдебиеті үлгілерімен сусындату ең маңызды мәселе. Оқушы әдеби шығармаларды: өлең, ертегі, ән, жұмбақ, жаңылтпаш, мақал-мәтел, батырлар жырын тыңдау арқылы ана тілінің байлығы мен әсемдігін меңгерумен қатар оны сүйюді үйренеді. Оқушыларды халықтың қолөнерімен, қазіргі композиторлардың сан түрлі азаматтық тақырыптарға арналған әндерімен таныстыру балалардың қуанышын, көңілді сезімін дамытып, еліне, туған жеріне, ұшқыштарға, ғарышкерлерге, теңізшілерге, Отанға т.б. еліне, жеріне деген сүйіспеншілік сезімін тәрбиелейді.

Патриоттық сезімге: туған өлкесін, Отанын сүйуге, тәрбиелеудің ерекше маңызы бар. Мұғалім балаларда үлкендерге құрмет көрсетуді, өз қатарларымен дұрыс қарым-қатынас жасауды, заттарға ұқыпты қарауды білдіретін сан алуан мінез-құлық дағдыларын қалыптастырады. Бұлар әдет бола отырып, мінез-құлық нормасына айналады: сәлемдесу мен қоштасу, біреудің көрсеткен қызметіне рақмет айту, алған затын орнына қою, қоғамдық орындарда өзін мәдениетті ұстау, өтінішін ізеттілікпен білдіру әдеті.

Бастауыш сынып оқушыларының үлкендермен, өз қатарларымен мәдениетті қарым-қатынас жасау, шын айту, тазалық, тәртіп сақтау, пайдалы іс-әрекет жасау, еңбек ету әдеті қалыптаса береді. Оқушылар қылығының адамгершілік мазмұнына ой жүгірте қарау негізінде дамыған адамгершілік дағдылар мен әдеттер неғұрлым берік болады. Мұғалім балалардың адамгершілік нормаларына бағынатын, саналы түрде меңгерілген мінез-құлыққа тәрбиелейді. Адамгершілік нормалары: қайырымдылық, сыпайылық, әділдік, қарапайымдылық, қамқоршылық, және т.б. ұғымдарды тәрбиеші бірте-бірте балаларға түсіндіру арқылы меңгертеді.

Сондай-ақ, мұғалімдер оқушылармен тәрбие сағаттарын өткізеді, Отан туралы, туған жер туралы тақпақ-өлеңдер жаттатып, әңгімелеу арқылы бала бойына елге, жерге,

Отанға деген сүйіспеншіліктерін арттырады. Еліміздің төл мерекелеріне тәрбие сағаттарын өткізіп тойлайды. Балаларды адамгершілік-патриоттық сезімге тәрбиелеуде мектептің кітапханалар мен мұражайлардың сабақтастығыда әсерін тигізеді.

Біздің алдымызда тұрған басты міндет – тәуелсіз Қазақстанның әр жас жеткіншегінің жүрегінде Отанына, жеріне, еліне деген ыстық сезім, шынайы сүйіспеншілік ұялату. Сондықтан біз адамзаттық көзқарасы қалыптасқан, әлеуметтік белсенділігі жоғары отаншыл ұрпақ тәрбиелеп өсіруге аса көңіл бөлуіміз керек. «Әрбір Қазақстандықты өз мемлекеті қамқорлықсыз қалдырмайды, ал әрбір Қазақстандық өз мемлекетінің болашақ тағдыры үшін жауапты» деген ұғымды жас ұрпақ санасына сіңіруіміз қажет.

Бастауыш мектептегі тәрбие - адам қалыптасуының алғашқы баспалдағы. Бұл баланың әсерленгіш, еліктегіш, ойлауды, сөйлеуді меңгеруімен алғаш рет бөтен ортаға бейімделуімен сипатталатын кезең бастауыш сатыдан негізі бес жасқа дейін қаланады. «Бес жасқа дейін жүргізілген барлық тәрбие ісіңіз - бүкіл процесінің тоқсан проценті» [1], - деп Жүсіп Баласағұни балалық кезеңдегі тәрбиенің маңызын анық көрсеткен.

Баланың ақыл - ойын жүйелеу, ойлау қабілетін жетілдіру, дәлдікке үйрету шындыққа тәрбиелеу мақсатында, сауаттылыққа баулу - бүгінгі күн талабы.

Ойын арқылы бала өзін қоршаған ортамен, табиғатпен, қоғамдық құбылыстарымен, адамдармен, олардың еңбегімен, қарым - қатынастарымен танысады.

Белгілі педагог А. С. Макаренко [2] баланың өміріндегі ойынның атқаратын қызметі туралы: «үлкендер үшін жұмыстың, қызметтің маңызы қандай болса, балалар үшін ойынның маңызы сондай болады» - деген. Біз балалардың ойнай жүріп, анасының, әкесінің барлық мамандық иелерінің қызметтерін атқарып жүретінін байқаймыз.

Баланың ана тілінде таза еркін сөйлеуін бастауыш сыныпта меңгертуге тиіспіз.

Ұлы педагог К. Д. Ушинский: «Кімде кім баланың тіл қабілетін дамытқысы келсе, ең алдымен оның ой - өрісін қабілетін дамытуы тиіс» - деген. Әрбір ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттерін өткізуде тәрбиешінің шығармашылығы, әдіс - тәсілдері тиімді пайдалануы, оқу іс-әрекетін түрлендіріп ұйымдастыруда ойындарды мақал - мәтелдерді, жұмбақтарды қолдануы балалардың қиялын шарықтатады. Білімді меңгерту үстінде баланың ойлау қабілеті ұштасады [3].

Білім беру жүйесінің барлық сатыларының алдында тұрған көкейкесті мәселелерінің бірі – білім сапасын арттыру, оның әдістемесін жетілдіру, жас ұрпақтың тұлғалық ойлауын дамыту болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Әбдікәрімұлы Б., Сарбасова Қ.А. Ж.Баласағұни педагогикасы. - Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2008. - 124 б.

2. Макаренко А.С. Сочинения. Т.5.2-изд.- М.: Педагогика, 2012. - 519 с.

3 Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. – М.: Педагогика, 2008.- 372 с.

Сарбасова К.А., Асаинова Г.Б.

ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье автор подчеркивает, что воспитание поколения на сегодняшний день является одной из главных проблем. Проводит анализ ценностей в образовании и воспитании младших школьников, углубляясь в их сущность и значение. На сегодняшний день важно обучать и воспитывать учащихся на цивилизованной основе на мировом уровне, формировать национальные ценности.

Sarbassova K.A., Assainova G.B.

FEATURES OF THE UPBRINGING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

In the article, the author emphasizes that today's education of the generation is one of the main problems. Analyzes values in the education and upbringing of Primary School students, delving into the meaning and meaning of them. He stressed that today it is important to educate and educate students on a civilized basis at the world level, to form national values.

ӘОК 373.51

Сарбасова К.А., Шомакова А.О.

«Bolashaq» Академиясы, Қарағанды
Қазақстан Республикасы,
shomakova88@mail.ru

САРАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ БОЙЫНША БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақалада оқытуда саралап оқыту технологиясын пайдалана отырып, оқушылардың шығармашылығын дамыту баяндалған. Сонымен бірге, технологияның принциптері жағдайында өздігінен даму бағдары анықталып дамитын және өздігінен дұрыс шешім қабылдай алатын, өзін-өзі жетілдіріп өсіруші, өзін-өзі тәрбиелеуші тұлға қалыптастыруға болатындығы және саралап оқыту технологиясымен оқушылардың орындаған тапсырмалары олардың оқудағы жетістіктері мен кемшіліктерін анықтауға мүмкіндік беретіндігі туралы айтылған.

Бастауыш мектеп шығармашылық ойлауға дайындықта үлкен роль атқарады. Дәл бастауыш мектеп жасында психологиялық іскерлік негізі жатыр. Осы кезде елестету мен фантазия, шығармашылық ойлау, әдістік, құбылыстарды бақылау және анализдеу қалыптастырылады, салыстыру, фактілерді біріктіру, қорытынды жасау, іскерлікті, белсенділікті практикалық бағалау. Қызығушылықтар мен қабілеттер бірге не дифференциалана бастайды, шығармашылық негіздегі талаптар қалыптаса бастайды.

Бұндай жағдайда біз баланың өздігінен ойлау қасиетінің, интуициясының, білімінің негізінде жасалған шығармашылық ойлаумен жұмыс істейміз. Бұнда стандартты емес есептеуді шығару қабілеті қалыптасатын психологиялық іскерлік механизмі ерекше орын алады.

Бастауыш мектеп оқушыларының шығармашылық ойлауының ойдағыдай қалыптасуы ұстаздың балалық ерекше қабілеттерін, шығармашылық ойлауда орталық есептерді шығара алуын байқауы негізінде іске асады.

П.Б.Блонский балалардың шығармашылығының басты қасиеттерін көрсетіп берді. Олар: баланың олап тапқаны қызық емес бала оғансын көзбен қарай алмайды, бала өзінің аз қиялының құлы; балалық шығармашылық ойлауының басты факторы – оның тәжірибесі болып табылады: шығармашылық елестетулер адамның тәжірибелерінің байлығын, дамуының түрлілігіне тәуелді. Осыдан келіп бастауыш мектеп оқушыларының шығармашылық ойларының қалыптасуының басты және бірінші міндеті шығады. Оқушылардың математикалық есептерді шығармашылықпен шығару қабілетін қалыптастыру үшін ең алдымен оларда математикалық көзқарасын, елестеу үшін сезімтал негізді құру қажет [1].

Оқушылардың шығармашылық ойлауының басты ерекшелігі – бала өз шығармашылығының өніміне сын көзбен қарамайды. Баланың ойы ешқандай идеялармен, критерийлермен, талаптармен бағытталмайды, сол себепті ол – субъективті.

Шығармашылық ойлаудың дамуы атқарушылық қабілеттер мен білімдердің қалыптасумен біртұтас. Оқушылардың білімдері мен қабілеттері неғұрлым жан – жақты, жетілген болса, олардың соғұрлым қилы бай, ойлағандары шындыққа жанасады, соғұрлым балалар қиын математикалық есептерді тез шығарады.

Психолог мамандар айтуынша, адамның ойлау қабілеті тілінің байлығына негізделеді. Сол себепті оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуда басты міндеті – шығарған есепті сөзбен дұрыс түсіндіріп бере алуы, жұмыстың тәсілдері жөнінде айту, есептің негізгі элементтерін атау, оның графикалық бейнелерін оқу және салу. Оқушылардың керекті сөздік қорын қабылдауы ішкі жоспардың қалыптасуы мен дамуына қажет. Әр түрлі шығармашылық үдерістерде есеп ең алдымен ойда, содан кейін ғана барып сыртқы жоспарға тасымалданады.

Білім беру- оқытудың тәрбие мен дамытудың үздіксіз үдерісі. Белгілі балалар психологы Д.Б.Эльконин [2] дәлелдегендей, 3-10 жас аралығындағы балалар біріккен мәдени – білім беру саласында ортақ өмірмен дами отырып, ортақ тәрбиеленіп, ортақ оқып үйреніп өмір сүруі керек. Яғни бұдан шығатын қортынды бұл (сабақтастықтың) яғни бастауыш сатыда мазалайтын сұрақтар проблемалары біреу ғана. Ол баланың тілін ой-өрісін, қиялы мен шығармашылығын дамыту болып, жаңа заман талабына сай жан-жақты дамыған жеке тұлға ретінде оқытып тәрбиелеу. Көрнекті психолог Л.С.Выготскийдің негізі бойынша «Бала дамуының ең шарықтау шегі - бұл тіл мен ойдың шығармашылығы» [3] деген екен.

Білім беру – шын мәнінде, баланың өзінің дербес мүмкіндіктерін ескере отырып, белсенді іс-әрекет жасауына, жақсы көруі мен қорғанушылығын еркін көрсете білуіне, оқушының тұлға ретінде үнемі дамуына, өзін-өзі тәрбиелеп дамытуына, жас және жеке ерекшеліктерін секеруге жағдай туғызу деген сөз. Оқушының өзін тануы үшін ғылыми және өмірлік проблемаларды шешудің бірден бір тәсілі - өзін -өзі рефлексиялық басқаруды жүргізе алуы. Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі ретінде бастауыш және орта білім кезеңінен –ақ демократиялық қарым-қатынастарды орнықтыру көзделеді. Ол үшін оқытудың мынадай басты ерекшеліктерін дағдыға айналдырудың маңызы зор:

- өз тәжірибесін пайдалана отырып жаңа білім арқылы дүниеге өзіндік түсінік пен танымдық қалыптастыру;
- өзге адамдардың ұсынатын идеяларына конструктивтік көзқараспен қарай алу;
- өзіне қарама-қарсы идеяларды жоққа шығаруға емес, түсінуге ұмтылу, одан өзі үшін нәтиже түйіндеу;
- өз біліміндегі олқылықтарын көре білу және оны жоюдың жолдарын табу.

Бірлескен жұмыста нәтижені орындаудың барысы, жолдары мен тәсілдері талданып, объективті баға беріледі. Үдеріс пен нәтижеге баға беру мұғалім тұрғысынан ған емес, оқушы тарапынан оның өзіндік бақылауы мен бағалауы арқылы жүргізіледі. Бұл жағдайда өзіндік түзету, коррекциялау, өз әрекетіне өзгеріс енгізу арқылы нәтижелердің тиімділігі қамтамасыз етіледі, сөйтіп баланың құндылық көзқарасы мен өзіндік бағасын дұрыс қалыптастыруға қолайлы орта пайда болады:

1. Рефлексиялық әрекеттер барысында оқытудың жолдары талданады, өзіндік шешім қабылдауға жағдай туғызылады. Сөйтіп, бала өзін-өзі дамыту, тәрбиелеу, өз әрекеттерін ұйымдастыру мүмкіндігін алады, өз ерекшелігі мен деңгейін таниды.

2. Интерактивтік, диалогтік, рефлексиялық тәсілдердің қолданылуы сабақ үдерісіне қатысушылардың белсенділігін, әдістемелік танымын арттырады және оның дәстүрлі оқытудан тиімділігі жоғары болып келді.

3. Кері байланыс нәтижесінде тұлғаның танымдық қызығушылығы, күрделі ойлау қабілеті, қоршаған ортаға көзқарасы, өмірдегі өзінің орны туралы ой-пікірінде өзгерістер пайда болады.

4. Тәжірибе жүзінде меңгерген ұжымдық ойлау мен жұмыс істеу, қарым-қатынас жасау дағдыларын, ұжымдық ұстанымдарды бағалау әрекеттерін өзінің білім алу әрекеттері мен кәсіби педагогикалық қызметінде пайдаланып, модельдей алатын болады [4].

Оқушы тұлғасына шоғырланған білім беру мұғалім тарапынан әр оқушының өзіндік жақын даму аймағында дербес қабілетін дамытуға түрткі болу, оларды оқыту мен оқу құндылықтары қатар жүретін практикалық әрекеттерге баулу, баланың қолынан келетін істерін қолдау арқылы қиын проблемаларын шешуге көмектесу болып табылады.

Мектеп мұғаліміне, оның ішінде бастауыш мектеп мұғаліміне қойылатын талаптардың негізгілері:

1. Мұғалімнің жеке басының ізгіліктілік бағыттылығы, қоғамдық борышы және жауапкершілік сезімі (педагогикалық құндылығы).

2. Кәсіптік мамандық даярлығы, терең де тиянақты жалпы ғылымдық білімі.

3. Педагогтық технологияны игеруі, кәсіптік мәдениеті [5].

Бұл талаптар бастауыш мектеп мұғалімдерінің педагогикалық қызметке араласуы үшін база болып табылады.

Педагогикалық үдерістің нәтижелі болуы үшін мұғалімнің шығармашылық іс-әрекетке бастауыш сынып оқушыларын баулудағы даярлық көрсеткішін Ә.Әбуовтың зерттеуіне сәйкес төмендегідей деп білгілеуді жөн көрдік:

- шығармашылық іс-әрекетке баулу технологияларын жүзеге асырудың тұлғалық мәні;

- әдіснамалық және теориялық білімдердің қалыптасқандығы;

- жалпы оқыту біліктерінің қалыптасқандығы; мәселені айқындау, мақсат қою, нәтиже көрсеткіштерін анықтау, шығармашылық іс-әрекетке баулудағы басқару біліктері;

- оқушылардың мүмкіндіктерін анықтау, мақсат қою, мазмұнын іріктеу, оқушылардың өзіндік іс-әрекетін ұйымдастыру, қиындықтарды айқындау мен көмек көрсету, өзіндік әрекет пен оқушылар іс-әрекетін рефлексиялау [6].

Саралап оқыту технологиясының мақсаттылық принципі - әр сабақты өткізуге арналған жоспарда, ең бірінші сол сабақтың мақсаты көрсетіледі. Сондай-ақ деңгейлік тапсырмаларда оқушылар ерекшеліктерін ескере отырып белгілі бір мақсатта берілуі қажет.

Деңгейлік тапсырмалар беру әдістемесінің негізгі ұстанымы – оқу материалдарын оқушының жас ерекшелігі мен психологиялық ерекшеліктеріне байланысты ойлау әрекеттеріне ойластырып, саналы меңгерту. Оқушылардың білім сапасын көп жағдайларда төмен болуы осындай түрлі жағдайларды ескермеудің салдары деп айтуға болады. Деңгейлік тапсырмалар мен жұмыс жасау оқушылардың іскерліктерін жүзеге асырады.

Осыған байланысты деңгейлік тапсырмалар беруде оқытушы ең алдымен тапсырмалардың мазмұндық жүйелігіне аса назар аударуы қажет.

Аталмыш технологияны жүзеге асыруда оқытушы белсенділігі, шығармашылық ізденісі артып, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, оқушыларын жеке тұлға ретінде бағалауы ерекше орын алады.

Оқушылардың іс-әрекеттері ғылыми білімдерді алуды тәсілдерін және операцияларды орындауды теориялық тұрғыдан саналы меңгеру, өзіндік оқуды ұйымдастыру, алған білімдер мен игерген іскерліктерді шығармашылық тұрғыдан қолдану. Мұнда білімдер мен операцияларды меңгеру мен қолдануда негізінен үлкен рөл бағдарлы негізгі әрекеттер (жоспарлар — объектінің сипаттамасы, әрекеттің алгоритмі, тіректік конспектілер және т.б.), сондай-ақ оқушылардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандырудың әртүрлі тәсілдерін алады.

Тиімді әдістемелік және материалдық қамтамасыз етілу мұғалім мен оқушы іс-әрекетін ұйымдастырудың және оқушы шығармашылық іс-әрекетін қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады. Олар оқу бөлмелеріндегі кешенді оқытудың әдістерін, құралдарын және ұйымдастыру формаларын таңдауды және мақсатты пайдалануды реттейді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Блонский П.П. *Память и мышление* [http:// www.myword.ru](http://www.myword.ru)
2. Эльконин Д. Б. *Избранные психологические труды*. М.: Педагогика, 1989. 321 с.
3. Выготский Л.С. *Баланың жас ерекшеліктері және кемтар бала психологиясы туралы таңдамалы еңбектері*. /Аударғандар: Алдамұратов Ә.Ж., т.б. Алматы, 1999. 170 б.
4. *Педагогика. Дәріс курсы*. Алматы: Нұрлы әлем, 2003. 368 б.
5. Сарбасова Қ.А. *Математика мұғалімдерін даярлау*. Астана: Нұржол, 2003. 88 б.
6. Әбуов А. *Мектептің оқу үдерісінде инновациялық білім беру технологияларын пайдаланудың педагогикалық шарттары: пед.ғыл.канд...дисс.автореф.* Астана, 2005. 27 б.

Сарбасова К.А., Шомакова А.О.

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСТВА МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ПО ТЕХНОЛОГИИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ

В данной статье рассказывается о развитии творчества учащихся с использованием технологии дифференцированного обучения. Вместе с тем, в условиях принципов технологии отмечается, что ориентация на саморазвитие может быть определена и сформирована самосовершенствующаяся, самообразующая личность, способная принимать правильные решения самостоятельно, а задания, выполненные учащимися с помощью технологии дифференцированного обучения, позволяют выявить их успехи и недостатки в обучении.

Sarbassova K.A., Shomakova A.O.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON THE TECHNOLOGY OF DIFFERENTIATED LEARNING

This article describes the development of students ' creativity using differentiated learning technologies in teaching. At the same time, it is noted that in the conditions of the principles of technology, it is possible to form a self-cultivating, self-educating person, whose orientation of self-development is determined and can independently make the right decisions, and the tasks performed by students with differentiated learning technology allow them to identify their achievements and shortcomings in learning.

Синенко О.В.

Воспитатель, КГКП ясли-сад «Кулыншак»

Сатпаев, Республика Казахстан

leha-xoxol@mail.ru

Бокижанова Г.К.

к.п.н, доцент, Академия «Bolashaq»

Караганда, Республика Казахстан

РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА К МАТЕМАТИКЕ ДЕТЕЙ 5-6 ЛЕТ ЧЕРЕЗ ЛОГИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ИГРЫ

В статье рассматриваются результаты исследовательской работы по развитию познавательного интереса к математике детей 5-6 лет посредством использования в организованной деятельности логико-математических игр.

Основной целью системы дошкольного воспитания и обучения является подготовка подрастающего поколения к активной жизни в условиях постоянно меняющегося социума. И, поскольку развитие современного общества носит перманентный и динамический характер, то ключевой задачей воспитательно-образовательного процесса становится передача детям знаний, интересов и воспитание таких качеств, которые позволили бы им успешно адаптироваться к подобным изменениям [1]. Поиск эффективных дидактических средств развития познавательного интереса к математике является неотъемлемой частью данной задачи.

Развитие познавательных и интеллектуальных навыков осуществляется в различных видах деятельности детей 5-6 лет через организованную деятельность основы математики, целью которой является формирование элементарных навыков познавательной и исследовательской деятельности, необходимых для взаимодействия воспитанников с окружающим миром, развитие коммуникативно-познавательные способности, математического и логического мышления [2].

Организованная деятельность по основам математики по праву занимает важное место в системе дошкольного образования, так как данная наука оттачивает ум дошкольника, развивает гибкость мышления, учит его логике.

Познавательный интерес сегодня выступает движущей силой развития интеллекта и основой для подготовки детей 5-6 лет к школьному обучению. Развитие познавательного интереса, начиная с дошкольного возраста, - важная задача в системе воспитания положительного отношения к знаниям и образовательной деятельности в различных научных областях.

Ж.И. Султан в своих исследованиях отмечает, что бурное развитие математической науки и вхождение ее в различные области знаний определяет возрастающую роль математической подготовки дошкольников. А успех обучения на занятиях по математике во многом зависит от наличия у детей познавательного интереса [3].

На основании актуальности обозначенной проблемы, нами была организована экспериментальная работа по развитию познавательного интереса к математике детей 5-6 лет через логико-математические игры.

Исследование проходило с октября 2022 года по март 2023 год на базе КГКП ясли-сад «Кулыншак» г. Сатпаев, область Улытау, в эксперименте участвовали дети 5-6 лет группы «Күншуак» в количестве 24 человек.

Анализ психолого-педагогической литературы позволил нам определить критерии и показатели проявления сформированности познавательного интереса к математике у детей 5-6 лет. В таблице 1 представлены в соотношении критерии, показатели и диагностический инструментарий, позволяющий изучить уровень сформированности познавательного интереса к математике у детей 5-6 лет.

Таблица 1

Критерии и показатели сформированности познавательного интереса к математике у детей 5-6 лет в соотношении с диагностическим инструментарием

№	Критерии познавательного интереса	Показатели проявления	Диагностический инструментарий
1	Интеллектуальный	- наличие познавательных вопросов по математике; - обращенность к изучаемому объекту (заинтересованность); - наличие представлений об окружающей математической действительности.	Методика Л.Н. Вахрушевой «Изучение уровня познавательных интересов к математике у детей старшего дошкольного возраста»
2	Эмоционально-волевой	- проявление эмоций, связанных с познанием в области математики (любопытность, любознательность); - активность и самостоятельность в преодолении трудностей; - сосредоточенность и внимание к познавательной информации (увлеченность).	Методика Л. Н. Прохоровой «Маленький исследователь» для изучения эмоционально-волевого отношения детей к познавательной деятельности по математике.
3	Процессуальный	- проявление активности в решении умственных и поисковых задач по математике; - внутреннее стремление найти способ решения математической задачи; - проявление умений вступать в диалог по поводу познавательной задачи.	Методика Ю. А. Афонькиной «Ребенок на занятиях» для изучения поведения детей на занятиях с математическим содержанием.

Для выполнения аналитической обработки результатов диагностической работы, выявления количественных и качественных показателей были определены три уровня развития познавательного интереса к математике у детей 5-6 лет: высокий, средний и низкий.

В результате первого замера по всем представленным методикам, мы констатировали недостаточное развитие познавательного интереса к математике у большинства детей группы «Күншуак» 13 (54 %) дошкольников. Познавательный интерес к математике у детей характеризовался ситуативностью, неустойчивость и неактивностью. Высокий уровень познавательного интереса к математике имели только 20% дошкольников (5 человек), у 26% дошкольников (6 человек) был сформирован средний уровень познавательного интереса. Это все определило необходимость

проведения педагогической работы по развитию познавательного интереса детей 5-6 лет к математике.

Так как познавательный интерес детей 5-6 лет к математике позволит сформировать функциональную грамотность в будущем, а именно математическую грамотность и математическую культуру завтрашних школьников. В качестве основного средства по развитию познавательного интереса к математике детей 5-6 лет были определены логико-математические игры.

В соответствии с этим была организована педагогическая работа на основе реализации перспективного плана в течение нескольких месяцев. Нами были подобраны и внедрены логико-математические игры, которые были использованы в несколько этапов, как в организованной деятельности с детьми по основам математики, так и в процессе свободной игровой деятельности детей 5-6 лет группы «Күншуак».

Одним из важных условий организации процесса ознакомления детей 5-6 лет с логико-математическими играми стал поэтапный процесс игр и упражнений. План работы включил в себя реализацию таких логико-математических игр, как: игры В.В. Воскобовича «Лепестки», «Фонарики», «Квадрат Воскобовича» (из двух цветов), Коврограф «Ларчик», «Сложи узор», кубики Никитиных; игры логического вида и игровые упражнения со счетными цветными палочками Х. Кюизенера, универсальные логические блоки Э. Дьенеша, «Волшебная восьмерка», «Логоформочки», «Логика и цифры», «Геоконт», «Геометрический конструктор», «Маленький дизайнер», «Шнурзатаяник» «Танграм», «Пифагор», «Монгольская игра», «Пентамино», «Сфинкс», «Колумбово яйцо», «Волшебный круг», «Вьетнамская игра» и т.д.

По окончании реализации перспективного плана работы, для подтверждения эффективности использования логико-математических игр в развитии познавательного интереса к математике детей 5-6 лет нами был организован контрольный этап исследования. В рамках, которого была проведена повторная диагностика, результаты которой позволили выявить то, что использование логико-математических игр значительно повысило уровень развития познавательного интереса к математике у детей 5-6 лет. Высокий уровень на контрольном этапе отмечен у 41% дошкольников, что выше на 21%, средний уровень у 39% дошкольников, повышение на 13%, и дошкольников с низким уровнем остается 20%, что на 24% меньше.

На рисунке 1 представлены обобщенные по всем методикам сравнительные результаты первого и второго замера сформированности познавательного интереса к математике детей 5-6 лет группы «Күншуак»

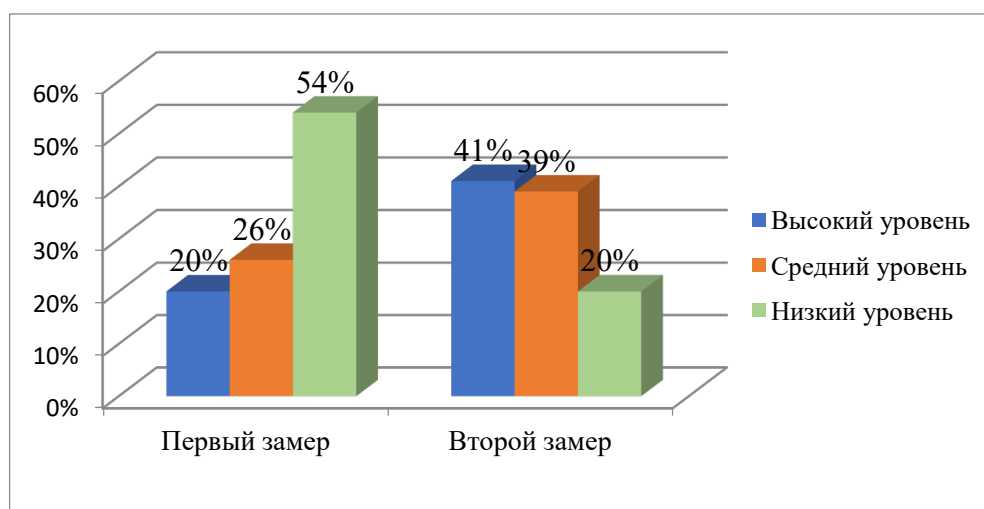

Рисунок 1. Сравнительные результаты первого и второго замера сформированности познавательного интереса к математике детей 5-6 лет группы «Күншуақ»

На рисунке видно, что у детей уровень познавательного интереса к математике значительно вырос, что подтверждает эффективность целенаправленного и комплексного использования в процессе организованной деятельности дошкольников логико-математических игр.

Мы согласны с точкой зрения М.Ж. Жадриной, которая в своих работах отметила, что с ростом и развитием дошкольника его познавательный интерес все больше начинает стремиться к математической деятельности, которая как любая деятельность, характеризуется определенной структурой. Отсюда следует, что необходимым условием развития познавательного интереса к математике у дошкольников является деятельность, несущая познавательную функцию [4].

Перспективность работы с логико-математическими играми - это путь к развитию самостоятельного познавательного интереса к математике детей 5-6 лет и залог успешной дошкольной подготовки.

Список использованных источников:

1 Государственный общеобязательный стандарт дошкольного воспитания и обучения. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348

2 Типовая учебная программа дошкольного воспитания и обучения Республики Казахстан. Приказ Министра просвещения от 14 октября 2022 года № 422

3 Султан Ж.И. Современное математическое образование детей дошкольного возраста // Вестник ТвГУ. Серия: Педагогика и психология. - 2016. - № 4. - С. 60-64.

4 Жадринна М.Ж. Составляющие познавательного интереса детей дошкольного возраста // Наука и образование: актуальные вопросы теории и практики. Материалы Международной научно-методической конференции. Оренбург, 2021. – С. 1022-1027.

Синенко О. В., Бокижанова Г. К.

ЛОГИКАЛЫҚ-МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ 5-6 ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАҒА ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ДАМУ

Мақалада ұйымдастырылған іс-әрекетте логикалық-математикалық ойындарды қолдану арқылы 5-6 жастағы балалардың математикаға танымдық қызығушылығын дамыту бойынша зерттеу жұмыстарының нәтижелері қарастырылады.

Sinenko O.V., Bokizhanova G.K.

DEVELOPMENT OF COGNITIVE INTEREST IN MATHEMATICS FOR CHILDREN AGED 5-6 YEARS THROUGH LOGICAL AND MATHEMATICAL GAMES

The article discusses the results of research work on the development of cognitive interest in mathematics for children aged 5-6 years through the use of logical and mathematical games in organized activities.

Сулеймбекова М.Т.

«Ақбауыр бастауыш мектебі» КММ, Шет ауданы, Қарағанды облысы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНІ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада бастауыш сынып оқушысының психикалық процестерінің дамуының танымдық белсенділікке үлкен әсері, бастауыш сынып оқушысының танымдық белсенділігінің дамуында ес, қиял, қабылдау, ойлау, зейін секілді танымдық процестерінің маңызы қарастырылған.

Бастауыш мектеп - бұл оқушының тұлғасы мен санасының дамуы қуатты жүретін, бала өміріндегі ерекше құнды, қайталанбас кезеңі болып табылады. Сол себепті, бастауыш мектеп – білім берудің алғашқы сатысы.

Бастауыш сынып оқушысының психикалық процестерінің дамуы танымдық белсенділікке үлкен әсерін тигізеді. Әр жас кезеңі секілді бұл жастағы бала бойында да түрлі өзгешеліктер мен даму ерекшеліктері бар.

Бастауыш сынып оқушыларының бойындағы қабылдау процесінің дамуындағы негізгі ерекшеліктері:

- Қабылданылатын заттағы ең маңызды белгілерді ұсақ-түйектен айыра бермейді. Осының салдарынан ұқсас әріптерді қабылдаудағы қателіктер болып жатады.
- Бөлшегіне қарай қабылдау – синкретизм – көрінісі байқалады.
- Жіберілетін қателер үлгіні қабылдауда объектінің бөлінбеуі болып табылады. Сондықтан көрнекілікте оны анықтап, көрсетіп бергенде ғана дұрыс қабылданады.

- Затты тұтас қабылдау білмеуі талдаудың нашарлығынан болады.

Қабылдауды бастауыш сынып оқушыларының бойында қалыптастырудың бірнеше жолдары бар. Оларды төмендегідей бөліп көрсетуге болады:

1. Сабақ өту барысында жасанды материалдарды пайдалану. Мысалы, параллель түзулер және қисық сызықтарды, геометриялық фигураларды айыра білуге жаттықтыру.
2. Көрсетілген заттың кез-келген ерекшелігін айыруға жаттықтыру.
3. Затты танып, ажырату үшін сол заттың басты қасиеттерін айыруға жаттықтыру.
4. Затты тануда алғашқы оның бүкіл формасын, сосын ұсақ бөлшегін қабылдап, тануға жаттықтыру.
5. Қабылданатын объектіні талдап қарау тәсіліне үйретуге жаттықтыру.

Әр жыл сайын баланың дамуында өзгешеліктер орын алады. Әр жас бала бойындағы танымдық белсенділіктердің дамуын айқындайды. Көптеген зерттеушілер мектепке барғандағы алғашқы кезеңдерді баланың даму ерекшеліктеріне баса назар аудару керектігін айтады. Бастауыш мектеп оқушыларының бойында едәуір даму ерекшеліктері орын алады. 6-7 жастағы балалардың бұл ас кезеңіндегі ерекшелігі мектепке баруы болып табылады. Осыған байланысты бала сабақ оқуға дайын болып келеді. Осы жастағы балалардың психикалық және физиологиялық дамуы баланың білім алуына жеткілікті болып табылады.

Бастауыш сынып оқушысы танымдық үдерістерді, танымдық іс-әрекетті дамытуда үлкен әлеуетке ие. Баланың қабылдауы танымдық қызметтің негізі болып табылады, сондықтан баланың қалыпты ақыл-ой дамуы толыққанды қабылдауға сүйенеді. Бастауыш сынып оқушысының заттарды, дүниені қабылдауы оның практикада

қолдануымен тығыз байланысты. Бала затты қабылдауы үшін оны ұстап, алып, сипап, қолданып көруі тиіс. Және де бала өзінің өміріне қажетті нәрсені ғана жақсы қабылдай алады, сонымен бірге мұғалімнің көрсеткен заттарын ғана қабылдауы мүмкін. Психикалық дамудың бұл деңгейінде қабылдау өзінің танымдық мақсаттары бар ерекше қызмет болып табылмайды.

Қабылдауға тән бір ерекшелік – қабылданатын ақпаратты саралаудың күрделілігі. Бастауыш сынып оқушыларының тақырыбы ұқсас немесе сапалары ұқсас нәрселерде қабылдауда жиі қателіктер жіберіп жатады. Олар жиі ана тілінде сөзді жазуда әріптерде қателер жіберіп жатады. Себебі, бастауыш сынып оқушылары затпен қандай да бір әрекет жасаған кезде ғана оны есте жақсы сақтайды.

Бастауыш сынып оқушысының танымдық белсенділігін дамытуда есте сақтау да маңызды рөл атқарады. Есте сақтау да басқа танымдық процестер сияқты жас ерекшелігіне байланысты өзгерістерге ұшырайды. Бастауыш сынып оқушысы механикалық есте сақтауға бейім болып келеді, қабылдаған материалдың бір-біріне мағынасы байланысы болмайды. Уақыт өте келе бала жадының ерекшеліктері өзгереді. Бұл өзгерістердің мәні- баланың жады саналы түрде реттелетін, жанама және еркін бола бастайды. Ойлауға сүйене отырып, есте сақтаудың әр түрлі тәсілдері мен құралдарын пайдалану бастауыш сынып оқушысының жадын шынайы функцияға, саналы, жанама, еркін функцияға айналады. Бастауыш сынып оқушысының осы жас кезеңінде (6-11 жас аралығы) еркін есте сақтаудың рөлі артып отырады.

Бастауыш сынып оқушысының оқудың алғашқы кезеңінде есте сақтауда кездесетін ерекшеліктері – бұл кезеңде балалар абстрактілі ұғымдарға қарағанда, көзбен көріп, қолмен ұстай алатын заттарды естерінде жақсы сақтайды. Бұл кезеңдегі балалардың есте сақтауы оқытудың ықпалымен екі бағытта дамиды – сөздік-логикалық, мағыналық есте сақтаудың рөлі мен үлес салмағы күшейе түседі, сонымен бірге бала өз жадысын саналы түрде басқару мен оның көріністерін реттеу мүмкіндігін меңгереді.

Жалпы, бастауыш сынып оқушысының жады жақсы дамыған болып келеді, бұл бірінші кезекте механикалық есте сақтаумен тікелей байланысты. Себебі механикалық есте сақтау оқудағы алғашқы үш-төрт жылда бала бойында тез дамиды. Бұл жерде аз мөлшерде логикалық есте сақтау қалыптасу мүмкін, себебі баланың бұл жаста көп жағдайда оқумен, еңбекпен, ойынмен, қарым- қатынаспен байланысты механикалық еспен көптеп шұғылданады.

Бастауыш сыныпта баланы оқыту баланың қиялын дамытуға да талаптар қояды. Балалардың қиялын дамытудағы негізгі бағыт, М.В.Гамезоның пікірінше, бұл тиісті білім негізінде шындықты неғұрлым дұрыс және толық көрсету. Алғашқы кезеңдерде баланың қиялы шығармашылықпен байланысты және еркін болып келеді. Содан кейін заңдылыққа сәйкес жас ерекшелігіне қарай бала қиялында шынайылық көрініс таба бастайды. Бастауыш сынып оқушысының қиялының ерекшелігі – нақты заттарға ғана сүйену болып табылады.

Бірінші сынып оқушысының қиялынан туындаған бейне баланың өзі ойлап тапқан, сипаттамада жоқ бөлшектерге толы болып келеді. Алайда, екінші сынып оқушысы өзінің бейнесін шындыққа жанасатын бөліктермен құрастырып, нақты орналастырады. Бастауыш сынып оқушысының қиялы оқу іс-әрекетінде өзінің қойған талаптарының әсерімен қалыптасады. Уақыт өте келе, бастауыш сынып оқушысының қиялы бірте-бірте тікелей әсер етуден босатылады, және бұл балаға шығармашылық сипат береді. Екінші жағынан, бала қиялындағы логика, объективті әлем заңдары тұрғысынан қиял бейнелерін бақылау мен бағалау қабілетінің дамуымен байланысты қиялын жүзеге асыру күшейе түседі.

Ойлау оқыту процесінде дамиды. Мектептегі жүйелі оқыту басталғаннан кейін ойлау баланың психикалық даму орталығы болып табылады. Бастауыш сынып оқушысының ойлауы осы жас кезеңінде дамудың жаңа сатысына көше бастайды. Бұл

кезеңде көрнекі – бейнелі ойлаудан сөздік – логикалық ойлауға көшу орын алады. Сөзсіз, бұл кезеңнің басында көрнекі-бейнелілік ойлау басым тұрады. Бастауыш сынып оқушыларының бастапқы кезеңде ойлау формасы көрнекілікке сүйенеді. Оқу барысында балада талқылау, тұжырымдар шығару мен ақыл-ой қабілеттіліктері дамиды. Бала қандай да бір білім алғанша көру арқылы қабылданған, көрнекілік бейнесіне бағынады. Уақыт өте келе, бала логикалық түсінік, талдау үшін қажетті білім алады, бұл сөздік-логикалық ойлаудың көрінісі болып табылады.

Ойлаудың дамуымен сөйлеудің дамуы тікелей байланысты. Бала мектепке келгеннен бастап сөздік қоры молайып, сонымен қатар сөздердің нақты мәні қалыптасады. Бастауыш сынып оқушысында оқу барысында мұғалімді ұзақ уақыт бойы тыңдауы арқылы тыңдау қабілеті дамиды. Мектепке дейінгі балаларда «ішкі сөйлеу» дамыса, бастауыш сынып оқушыларында өз ойын дауыстап сөйлеу дағдысы дамиды. Бастауыш сынып оқушылары сөйлеуді өзінің ойын, тілегін, идеяларын айту үшін қолданады. Мектепке дейінгі жастағы балалардың суреттері бастауыш сынып оқушыларының жазбаша сөйлеуінің алғышарты болып табылады. Сөйлеу оқу барысында дауыстап оқу мен өзінің ойларымен бөліскенде дамиды. Осылайша, сөйлеу бастауыш сынып оқушысының дамуында үлкен рөл атқарады. Сауатты сөйлеу басқа да танымдық үдерістердің дамуын талап етеді және де бұл осы кезеңнің негізгі және басты талабы болып табылады.

Зейін аударудың ерекшелігі – еркін зейіннің әлсіздігі. Бастауыш сынып оқушыларының зейінін ерікті түрде реттеу немесе басқару мүмкін емес. Бұдан бөлек. Бастауыш сынып оқушысының ерікті зейін қысқа «жақын» мотивацияны талап етеді (мұғалімнен үздік бағаны алу, мұғалімнің мақтауын есту, тапсырманы басқалардан жақсы орындау).

Бастауыш сынып оқушыларында еріксіз зейін едәуір жақсы дамыған. Мектепте оқу іс-әрекетінің дамуы оның одан әрі дамуына ықпал етеді. Оқу іс-әрекетіндегі барлық жаңа нәрселер, қызықты, жарқын заттар баланың зейінін аударады. Оқу материалының көрнекі, жарқын, бала бойында эмоционалдық қарым-қатынасты тудыратын жағдайда болса ғана, еріксіз зейін тұрақты болады. Сондықтан да зейін аударудың негізгі шарты - оқу барысында қолданылатын құралдардың көрнекі, әртүрлі иллюстрациялармен, суреттермен, макеттермен, муляждармен әзірленген болуы. Алайда, бастауыш сынып оқушылары өте әсерге берілгіш болғандықтан өте жарқын, көрнекі әсерлер бас миының қабығында қозу процесін жасап, соның нәтижесінде балада мәліметті түсіну, талдау және қорытынды шығаруы тежелуі мүмкін.

Балалардың танымдық белсенділіктерінің дамуы әр баланың өзіндік даму жолы мен жоғарғы жүйке жүйесінің әртүрлі типологиялық ерекшеліктеріне байланысты. Әр баламен жеке жұмыс жасау баланың танымдық күшін, белсенділігін, бейімділігі мен қабілеттерін одан әрі дамытуға мүмкіндік береді. Сондықтан, бастауыш мектеп кезеңі – адам өмірінің маңызды кезеңдерінің бірі. Осы кезеңде оқушылар қоршаған орта туралы көптеген мәлімет жинайды. Бастауыш сынып оқушысының танымдық белсенділігінің дамуында ес, қиял, қабылдау, ойлау, зейін секілді танымдық процестер маңызды рөл атқарады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Ерғалиева Л.Ж. Бастауыш сынып оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін қалыптастыру жолдары // Молодой учёный, 2015. - № 8.2. – Б. 46-49.*
- 2 Рысбекова А. Танымдық қабілетті арттыру шарттары // Қазақстан мектебі журналы. - 2016. - №7 – Б.38–39.*
- 3 Ильясов С. Танымдық белсенділікті дамыту — өзекті мәселе // Қазақстан мектебі журналы, 2015 - № 2.*

Сулеймбекова М.Т.
ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматривается большое влияние развития психических процессов младшего школьника на познавательную активность, значение таких познавательных процессов, как память, воображение, восприятие, мышление, внимание в развитии познавательной активности младшего школьника.

Suleymbekova M.T.
FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

The article examines the great influence of the development of mental processes of a younger student on cognitive activity, the importance of such cognitive processes as memory, imagination, perception, thinking, attention in the development of cognitive activity of a younger student.

ӘОК 37.037.2

Сыздыкова Г.Ш.

Қарағанды облысы дене шынықтыру және спорт басқармасының
«Әлия Молдағұлова атындағы облыстық мамандандырылған олимпиадалық резервтегі
мектеп-интернат-колледжі»

коммуналдық мемлекеттік мекемесі,
Қарағанды, Қазақстан Республикасы
syzdykovagulzhazira08@gmail.com

СПОРТТЫҚ КҮРЕСТЕГІ ТЕХНИКАЛЫҚ-ТАКТИКАЛЫҚ ДАЯРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ

Спорттық күрес тактикасына жарыстарға қатысу тактикасы, жекпе-жек өткізу тактикасы және техникалық іс-қимылдарды жүргізу тактикасы кіреді, техникалық дайындыққа техникалық әрекеттерді зерделеуді және оларды жетілдіру қамтиды, техника мен тактиканың интегралдық факторы техникалық іс-қимылдарды орындау тактикасы болып табылады. Сондықтан біз бұл мақаланы студенттің техникалық және тактикалық дайындығының негізгі тұстарына арнаймыз.

Студенттерді техникалық-тактикалық даярлау дидактикалық қағидаларға: санаға, белсенділікке, көрнекілікке, жүйелілікке, қол жетерлікке және ашықтыққа сәйкес жүргізіледі.

Сонымен бірге спорт физиологиясында да, теориясында да дағдыларға үйрету жөніндегі зерттеулер стандартты жағдайларда жүргізілгендіктен дәл осындай жағдайлардағы қозғалыс дағдыларын қалыптастыру әдістері жалпы танылған болып табылады. Бұл зерттеулер шартты рефлекторлы теорияға негізделеді, осыдан шыға отырып, оқылатын әрекетті көп мәрте қайталай отырып, қозғалыс дағдысы қалыптасады [1].

Сонымен бірге, спорттық күрестегі техниканы үйренудің негізгі күрделілігі дағды құрылымы қарсыластың белсенді қарсыласуынан вариативтіліктің жоғары дәрежесінен туындайды. Сондықтан да техникалық-тактикалық даярлық мазмұны мен әдістерін анықтауда әртүрлі тәсілдер болады.

Кең таралған тәсілдердің бірі Н.М.Галковский ұсынған техникалық әрекеттерді орындау қағидаларын таңдауға негізделген тәсіл болып табылады. Автор қарапайым

және күрделі техникалық-тактикалық әрекеттерді жетілдіруді қарастыра отырып, негізгі көңілді шабуылдаушы әрекеттер рөліне аударды.

Студенттер меңгеретін ең қарапайым құрылым даярлық күш әрекетінен және шабуылдаушы әдістің техникалық құрылымынан тұрады. Құрылымдық топтардың әрі қарай күрделенуі шабуылдаушының белгілі бір әрекетіне жауап ретінде туындайтын қарсыластың реакциясын палуан пайдаланған жағдайларда болады. Шабуылдаушы палуан сөйтіп шабуылдаушы спортшы үшін қолайлы ырғақты ахуал жасайды. Қолайлы жағдайлар жасаудың негізгі қағидасы осымен қорытындыланады, ол үшін палуан айла, жалған қозғалыс, амалдар пайдаланады. Сөйтіп, шабуылдаушы палуанның техникалық қозғалысы ұдайы күрделеніп отыруы тиіс. Сонымен бірге, спорты күрделі қозғалыстың биомеханикалық өлшемдерінің өзгеруін, өзінің де, қарсыластың да әсер ету мен шешімдер қабылдау сәттерін ескеру қажет. Н.М.Галковский қарсыластың күрделі сезінуінің шабуылдаушы әрекетін жасау кезінде пайдалану артықшылығын айта отырып, «күрделі шабуылдаушы әрекеттің екінші қозғалысы қарсылас реакциясының моторлы бөлігінің шабуылдаушы қозғалысының бірінші бөлігімен (шабуылдың екінші бөлігінің бағытымен сәйкес келетін), не болмаса, күрделі шабуылдаушы әрекеттің екінші бөлігіне реакцияның латентті мерзімімен (шабуылдаушы денесінің шешуші әрекет орындау үшін ыңғайлы жағдайы) сәйкес келетінін» атап көрсетті. Сонымен, студенттерді техникалық-тактикалық даярлауды жетілдіру кезінде мынадай маңызды сәттерді:

1) студент (балуан) бір қозғалысты орындаудан бірнеше қозғалыстар арасында байланыс орнатуға, жалған қозғалыстан шешуші қозғалысқа ауысу сәтін орнатуға көшу кезінде қозғалыс дағдысы құрылымын өзгертуді;

2) амалдардан бастапқы фазасында әр түрлі даярлықтарды қолдана білуді (қимылдатпай тасту, айла жасау, көнілін басқа жаққа аудару);

3) шабуылды бастау жағдайын атап көрсете білуді бөліп айтуға болады [2].

Тактикалық-техникалық міндеттерді күрделендіру арқылы шабуылдаушы техникалық-тактикалық әрекеттерді жетілдіруді Р.А.Пилоян ұсынды. Автор ұсынып отырған тәсілді оң ұрығы – тактикалық-техникалық әрекеттерді құрылымдауды атап көрсету керек.

Екінші бір тәсіл әрбір студентте (балуанда) өзіндік кешен – «өзіне тән» деп аталатын әдістерді қалыптастыруда техникалық-тактикалық даярлықты жүргізуді ұсынады. Мұндай кешенге, біріншіден, ұстап алу, іліп алу, айла жасау сияқты даярлық әрекеттерді; екіншіден, олардың тұратын сүйікті әдістер мен амалдар; үшіншіден, басқа әдістермен байланыстыра отырып, өзіне тән әдістер кіреді [3].

Әдістерді үйрену мен меңгеру қарсыластың қозғалысы, кездейсоқ туындаған қолайлы сәттер кезінде, қарсыластың шабуылдаушы нүктелер көрінбейтін кездегі, қайталап жасау және қарсы шабуылдар кезіндегі күрделі жағдайларда жүргізіледі.

Сонымен бірге үйрену әдістерін таңдау көп емес және спорттық күрес практикасының талаптары негізінде спортшыларды тиімді даярлауды жүргізуге мүмкіндік бермейді. Әбден әзірленген және қолданатын әдістерді қарастырайық.

И.Д.Свищев [4] келтірген жаттықтырушыларға сауалнама жаттықтырушылар күрестің техникалық-тактикалық әрекеттерін үйрету кезінде: сөз әдісін; көрсетуді; жаттығулар әдісін; ойын әдісін; жарысу әдісін және жаттығу құрастырмаларын қолдана отырып үйрету әдісін пайдаланатынын көрсетті.

Е.М.Чумаков [5] өз тәжірибесін және күрестің жетекші жаттықтырушылар тәжірибелерін қорытып, үйретудің үш әдісін бөліп көрсетті:

1. Қорытылған тәртіптер, заңдар және аксиомалар әдісі. Оған спортшы күрестің нақты жағдайларында әрекеттерді орындау кезінде қолдануы тиіс қағидалар мен нұсқаулар жасау;

2. Проблемалы әдіс - өзіне тәжірибе жинақтау және қорыту, эксперименттер жасау;

3. Эвристикалық әдіс - әртүрлі жағдайларда әрекеттер жасаудың жинақталған тәжірибесі негізінде спортшыда сезгіштікті дамыту. Бұл әдісте үш әдістемелік амал көрсетіледі:

1) белгілеу – проблемалы жағдайды қайта қалпына келтіру және оны шешу жолдарын табу;

2) құбылту – күрестің әртүрлі жағдайларында тактикалық шешімдер табу;

3) уақытты шектеу – спортшының оқу-жаттығу ұстасуларындағы әртүрлі тапсырмаларды орындау кезінде тез тактикалық шешімдер қабылдай білу қабілеттілігі.

Студенттерді техникалық-тактикалық даярлауда үйретудің ойын әдісін қолдану жаттықтырушылар мен мамандарда зор қызығушылық туғызып отыр [6].

Сөйтіп, «үйретудің ойын әдісін пайдалана отырып, жаттықтырушы техниканы да, тактиканы да жүйелі түрде үйрете отырып, үйрету мен жарыстың бір тәртіпке келтірілген қатаң әдісі арасындағы айырмашылықты толытра алады». Бұл әдіс, әсіресе жас палуандарда сабақты жандандыруға, күрделі үйлестіру әрекеттерін меңгеру кезіндегі жарыс аспектілерін енгізуге мүмкіндік береді, сабақтардың бірқалыптылығын азайтады.

Техникалық-тактикалық әрекеттерге үйретудің проблемалы-оқиғалық әдісі айналысушылардың саналы белсенділігін арттыруға, бұл палуанның тактикалық ойлауын белсенді қалыптастыруға мүмкіндік береді. Күрес техникасына проблемалы – оқиғалық үйрету проблемалы үйретуге бейімдеуге және жекпе-жектегі спортшылардың өзара даулы әрекеті тұрғысынан үйретілетін техника мазмұнын құрылымдауға негізделеді.

Дегенмен, осы әдістің кемшілігі жоғары білікті палуандар даярлауда жаттықтырушының жоғары тактикалық және техникалық сауаттылығы кезінде тиімді пайдалануға болатындықтан оны қолдану күрделілігі болып табылады.

Жалпы алғанда қажетті қорғаныс әрекеттерін жасау және оларды қарсыластан бұрын пайдалану қауіпі және жалған шабуылы бар комбинацияларды жүргізе отырып, жалған әрекеттермен екінші қорғанысты жасау жеңіл. Палуандар шабуыл әрекетін де, қорғаныс әрекетін де меңгергеннен кейін қарсы шабуыл әрекеттерін зерттеуге мақсатты түрде көшеді, егер бұны оңайлатып қарасак, бұл қорғаныстан шабуылға көшу.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1 Галковский Н.М. Принципы технико-тактического мастерства в вольной борьбе. // Братство богатырей. –М.: 1976. –С. 31-35.

2 Рыбалков Б.М. Игуменов В.М. Базовые технико-тактические действия и частные методики их преподавания // Спортивная борьба: Ежегодник – М.: 1985. –С. 84-109

3 Пилюян Р.А., Джапаралиев В.Т. Повышение эффективности подготовки борцов // Спортивная борьба: Ежегодник. –М.: 1982 –С3-7

4 Свищев И.Д. Моделирование технических действий и их поэтапное освоение дзюдоистами СДЮШОР 14-15-летнего возраста. – Автореф. дис. ... канд. пед. наук, - М.: 1986. -24 с.

5 Чумаков Е.М. Тактика борца – самбиста. –М.: Физкультура и спорт, 1976, - 224 с.

6 Коблев Я.К., Чермит К.Д., Рубанов Н.Н., подвижные игры как средство подготовки юных дзюдоистов, // Спортивная борьба: Ежегодник. -1985 г., - С.25-27

Сыздыкова Г.Ш.
СРЕДСТВА И МЕТОДЫ ТЕХНИКО-ТАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В
СПОРТИВНОЙ БОРЬБЕ

К тактике спортивной борьбы относятся тактика участия в соревнованиях, тактика ведения схваток и тактика проведения технических действий, техническая подготовка включает изучение технических действий и их совершенствование, интегральным фактором техники и тактики является тактика выполнения технических действий. Поэтому мы посвятим эту статью основным моментам технико-тактической подготовки борца.

Syzdykova G.
MEANS AND METHODS OF TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING IN
WRESTLING

The tactics of wrestling include the tactics of participation in competitions, the tactics of holding and the tactics of conducting technical actions, technical training includes the study of technical actions and their improvement, the integral factor of technique and tactics is the tactics of performing technical actions. Therefore, we will devote this article to the main points of technical and tactical training of wrestlers.

УДК 371

Тажинин А.М.

м.п.н., преподаватель кафедры «Педагогика»

azat.tazhinin@mail.ru

Шутенова С.С.

м.ю.н., старший преподаватель кафедры «Педагогика»
Академия «Bolashaq», Караганда, Республика Казахстан

ssjjru@mail.ru

СУЩНОСТЬ И ЗНАЧИМОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АНИМАЦИИ

В статье рассматривается понятие «Анимация», история происхождения данного термина, раскрывается содержание термина «Педагогическая анимация», его сущность, приведены различные формы анимационных программ, приводится значимость педагогического взаимодействия в досуговой сфере

В настоящее время педагогическая анимация является относительно новым для современной педагогической действительности направлением поиска путей обеспечения качественной воспитательной работы с детьми младшего школьного возраста.

Развивающая среда анимационной деятельности обеспечивает комплекс психолого-педагогических условий, способствующих удовлетворению ведущих возрастных потребностей, саморазвитию и развитию творческих способностей людей, их эмоционально-психологическому благополучию, совершенствованию механизмов адаптации к условиям общества, компенсаторным возможностям

Термин «анимация» имеет латинское происхождение (anima - ветер, воздух, душа; animatus - одушевление) и означает вдохновение, одухотворение, стимуляцию жизненных сил, вовлечение в деятельность. Термин «анимация» впервые появился в начале XX века во Франции в связи с введением закона о создании различных

ассоциаций и трактовался как деятельность, направленная на пробуждение и укрепление живого интереса к культуре, художественному творчеству. [1]

По мнению Л.В. Курило: «Анимация – это стимулирование полноценного рекреационного, социокультурного досуга и других видов деятельности человека путем воздействия на его жизненную силу, вдохновение и духовность» [2].

Анимация – это целостный процесс взаимодействия аниматоров с людьми в сфере досуга, основанный на сочетании формального руководства и неформального лидерства специалиста, участвующего во взаимодействии. Анимационная деятельность имеет следующие характерные особенности: осуществляется в свободное время; отличается свободой выбора, добровольностью, активностью, инициативностью как одной личности, так и различных социальных групп; обусловлена национальными, религиозными, региональными особенностями и традициями; характеризуется разнообразием видов, основанных на различных интересах взрослых, молодежи и детей; его отличает глубокая индивидуальность; носит гуманистический, культурологический, развивающий, оздоровительный и образовательный характер. [3]

Что касается понятия «педагогическая анимация», то, по мнению И.И. Шульги, педагогическая анимация, как социальное явление, является частью культурно-образовательной системы общества, которая закреплена в виде особой модели организации различных видов социально одобряемого досуга разных возрастных, социальных и национальных групп, включая возможности средств массовой информации, культуры, спорта и т.д. [4]

Сущность педагогической анимации как профессиональной деятельности учителя определяется как многомерная и многогранная деятельность, предполагающая сочетание различных видов и форм педагогического взаимодействия в сфере свободного времени младших школьников; совокупность взаимодействий между учителем и учениками в сфере досуга, с помощью которых релаксационно-восстановительные, культурно-образовательные, культурно-творческие, духовно-нравственные потребности и интересы развиваются и удовлетворяются.

Педагогическая анимация, как профессиональная деятельность педагога, направлена на активное содействие гармоничному развитию личности ученика. Исходя из этого, его основными задачами являются: формирование у детей мотивации к различным способам самостоятельности, включая изобретение новых форм свободно-творческого времяпрепровождения; организация первичных групп по интересам; удержание детей творческим общением; организация общих праздников и мероприятий. [5]

В содержании педагогической анимации можно выделить познавательную, ценностно-ориентированную, практически-преобразующую и творческую деятельность, которые реализуются через такие формы анимационных программ, как:

Спортивно-оздоровительные, спортивно-зрелищные и спортивно-образовательные программы основаны на вовлечении в активное движение посредством увлекательных и веселых конкурсов, олимпиад, спортивных фестивалей, спартакиад, подвижных игр, пеших походов, пешеходных экскурсий, турслетов;

Творческо - трудовые программы помогают приобрести различные навыки и умения в различных видах деятельности, ремесел через аукционы изделий ручной работы из природных материалов, конкурсы любительской фотографии, выставки песочной и ледяной скульптуры, фестивали авторских стихов и песен;

Культурно-образовательные и экскурсионные анимационные программы основаны на ознакомлении с культурными, историческими и духовными ценностями посредством посещения музеев, театров, художественных галерей, парков, выставок, концертов и различных видов экскурсий;

Конкурсные игровые и приключенческие программы состоят из разнообразных игр и конкурсов, объединенных общей тематикой и приобщением их участников к захватывающему, необычному через участие в ролевых играх и конкурсах, ночных походах, тематических пикниках;

Развлекательные, танцевальные, увеселительные и фольклорно-анимационные программы включают праздничные мероприятия, конкурсы, фестивали, карнавалы, тематические дни, ярмарки, шоу-программы, концерты, дискотеки, танцевальные вечера [6].

Педагогическая анимация, как профессиональная деятельность педагога, заключается в методах реальных действий и в определенных видах педагогического взаимодействия в сфере детского досуга

А.В. Мудрик подчеркивает, что взаимодействие основано на потребности в общении как сложном структурном образовании. [7]

Педагогическое взаимодействие, по мнению И.Л. Жуковой, Т.А. Ковалевской, П.Б. Кочетовой, Т.Г. Мартемьяновой, Е.Н. Корсунского, Г.В. Шакиной, предполагает такие отношения субъектов в процессе совместной деятельности и общения, при которых социальные нормы и культурные ценности активно усваиваются ребенком под влиянием авторитетного взрослого. В процессе общения с авторитетом у ребенка возникают потребности и желание следовать социальным нормам и эталонам поведения.

Взаимодействие в сфере досуга носит добровольный и избирательный характер. Такое взаимодействие в значительной степени дифференцировано, индивидуализировано и вариативно, его образовательная эффективность определяется тем, какие личности в нем участвуют, в какой степени они ощущают себя личностями и видят личность в каждом, с кем общаются. [8]

Таким образом, педагогическая анимация как профессиональная деятельность педагога направлена на активное содействие гармоничному развитию личности ученика. Психолого-педагогическая сущность анимации заключается в формировании и развитии личности ребенка на основе процесса индивидуализации и актуализации его духовных потребностей в сфере свободного времени. Это длительный и сложный процесс, в ходе которого могут происходить нарушения адаптационных функций личности, изменения в системе личностных ценностей, психологические и духовные кризисы. Однако именно такой путь индивидуального развития личности ребенка представляется необходимым для его духовно полноценной жизни.

Список использованных источников:

1. Драгтчевич-Шешич М. *Культура* / М. Драгтчевич-Шешич, Б. Стойкович. – Новосибирск, 2000. – С. 14.
2. Крысин Л. П. *Толковый словарь иностранных слов*. — М.: Эксмо, 2008. — 944 с
3. Курило Л. В. *Теория и практика анимации: Ч. 1. Теоретические основы туристской анимации: учебное пособие* / Л. В. Курило. – М.: Спорт, 2006. – 195 с
4. Шульга, И. И. *Генезис понятия «педагогическая анимация»* / И. И. Шульга // *Педагогическое образование и наука*. - 2008. - N 1. - С. 35-40
5. Колокольникова З.У. *Педагогическая анимация: учеб. пособие*. – Красноярск: Сибирский федеральный университет, 2015. – 246 с.
6. Ярошенко, Н.Н. *Социально - культурная анимация: Учебное пособие*. - М., РЗИ МГУКИ, 2000. - 109 с.
7. Новаторов В.Е. *Культурно-досуговая деятельность. Словарь-справочник*, - Омск, 1992. 243 с.

8. *Организация анимационной деятельности с дошкольниками (теоретический аспект): методические рекомендации/ сост.: А.Е. Оксенчук, А.С. Бортник. – Витебск: ВГУ имени П.М. Машерова, 2019. – 30 с.*

Тажинин А.М., Шутенова С.С.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АНИМАЦИЯНЫҢ МӘНІ МЕН МАҢЫЗЫ

Мақалада «Анимация» ұғымы, осы терминнің шығу тарихы қарастырылады, "педагогикалық анимация" терминінің мазмұны, оның мәні ашылады, анимациялық бағдарламалардың әртүрлі формалары келтірілген, бос уақыт саласындағы педагогикалық өзара әрекеттесудің маңыздылығы келтірілген

Tazhinin A.M., Shutenova S.S.

THE ESSENCE AND SIGNIFICANCE OF PEDAGOGICAL ANIMATION

The article discusses the concept of "Animation", the history of the origin of this term, reveals the content of the term "Pedagogical animation", its essence, various forms of animation programs are given, the importance of pedagogical interaction in the leisure sphere is given

УДК 373.2

Таликова Г.Т.

старший преподаватель

Академии «Bolashaq», Караганда, Республика Казахстан

talikova_galya@mail.ru

Бородина Т.В.

воспитатель

КГУ «ОСШ 11», Караганда, Республика Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ДРУЖЕСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ У ДЕТЕЙ 5 ЛЕТ

В данной статье авторы рассматривают проявления дружеских отношений детей пяти лет (симпатия, дружба, эмпатия, отзывчивость). Акцентируют внимание на педагогические условия формирования дружеских взаимоотношений детей предшкольной группы.

Доброжелательные взаимоотношения отношения между детьми пяти лет перерастают в дружеские отношения, которые носят близкий, избирательный характер, охватывают ограниченный круг детей 2 – 4 человека.

У детей 5 лет проявления чувств становятся более яркими и относительно устойчивыми. Им доступно понимание чувств других людей, они умеют сопереживать, сострадать, сочувствовать. У детей намечается понимание дружбы как особой формы взаимоотношений. Большое значение в этом возрасте имеют нравственные качества сверстников, дети начинают оценивать друг друга по поступкам, особо ценится умение играть в коллективе. Дети ценят и берегут дружбу, готовы защищать свои отношения, ревниво следят за своим сообществом.

Но дружба в дошкольном возрасте имеет свои психологические особенности: с одной стороны, это крайняя эмоциональность и искренность переживаний, а с другой – недостаточная осознанность мотивов дружбы. Чаще всего дружба возникает в результате внешних обстоятельств: внешний вид ребенка, наличие у него интересных игрушек,

проживание в одном доме и тому подобное. Эти отношения приобретают более глубокий и устойчивый характер в совместной деятельности: появляются привязанность, чувство симпатии и тяготение друг к другу, стремление сделать приятное другу, готовность помочь, защитить, поделиться сокровенным, желанным, иногда даже в ущерб личным интересам [1].

На основе анализа исследований, можно выделить компоненты общения.

Эмоциональная отзывчивость, способность к сопереживанию, эмпатия составляют эмоциональный компонент.

Когнитивный компонент подразумевает процесс личности по познанию окружающих людей, стремление понять их точку зрения, предположение их поведения в коммуникативных ситуациях, на основе чего пытаться решать коммуникативные проблемы.

Сотрудничество в совместной деятельности, коммуникативная инициативность личности, адекватность в общении и организаторские способности можно отнести к поведенческому компоненту.

Перечисленные компоненты составляют в совокупности коммуникативную культуру личности. Данный термин отражает систему знаний и навыков соблюдения общественных норм и правил поведения.

Период дошкольного детства представляется комфортным и благоприятным для формирования коммуникативных умений, что определяется его сензитивностью. Условия данного возрастного периода являются уникальными для развития коммуникативных умений.

При всем многообразии и разнородности проблем воспитания и обучения детей дошкольного возраста вопросы формирования коммуникативных умений с точки зрения социальных ожиданий, должны занимать важное место в системе воспитания.

С раннего возраста дети вступают в социальные отношения, культуру, через усвоение норм и правил поведения, принятие образцов взаимодействия, через усвоение знаний, ценностей и навыков общения, что формирует коммуникативную культуру личности.

Дружеские проявления, которые формируются у детей в коллективе, чаще всего возникают на основе игровых интересов, дружба может возникнуть также в связи с симпатией и уважением, которые питают дети друг к другу или по причине сходства и различия характеров, обеспечивающих интересное разнообразие в играх.

У детей 5 лет чаще встречается дружба парами. Она отличается длительностью и глубиной симпатии, может длиться один – два года и даже больше [2].

Между детьми 5 лет проявляются первые ростки дружбы, умение видеть в партнере не только его ситуативные проявления, но и некоторые внеситуативные, психологические аспекты его существования – его желания, предпочтения, настроение. Дошкольники уже не только рассказывают о себе, но и обращаются с личными вопросами к сверстнику: что он хочет делать, что ему нравится, где он был, что видел. У детей 5 лет условно можно выделить несколько форм дружеских взаимоотношений.

Высокий уровень развития дружеских отношений характеризуется чувством взаимной симпатии, общим устойчивым интересом к играм определенного содержания. Дети самостоятельно договариваются в процессе игры, проникаются интересами товарищей, а поэтому не конфликтуют, умеют самостоятельно решать спорные вопросы. В повседневной жизни такие дети внимательны к настроению и состоянию товарища, умеют ограничивать свои желания, чтобы сделать приятное другу. Их представления о дружбе совпадают с реальными фактами их поведения и поступков.

Первые дружеские связи возникают и протекают в игре. Главный источник возникновения симпатии, а затем и дружбы – общий интерес к игре. В обществе сверстников дети оживляются, становятся активнее, самостоятельнее, инициативнее. В

играх детей дошкольной группы глубже отображаются явления общественной жизни, трудовая деятельность взрослых. Ребята воспроизводят не только непосредственно увиденное, но и то, о чем узнали из рассказов и книг, фильмов [3].

Среди мотивов побуждающих детей к дружбе удовольствие от общения в игре занимает первое место. Характерен интерес к тому детскому обществу, в котором протекают их игры. Ребенку совсем не безразлично, с кем конкретно он будет играть, напротив, интерес детей рано становится избирательным.

Но в игре естественная потребность ребенка к общению со сверстниками часто наталкивается на не умение контактировать, согласовывать свои действия с действиями товарищей. Происходит внутренняя борьба между стремлением, например, за лучшую игрушку, и желанием объединиться с товарищем в общей игре. Чтобы остаться равноправным членом игрового коллектива, нужно уметь уступать. Если дети охотно уступают, отказываются от личных желаний ради общего интереса, это свидетельствует о положительном влиянии дружбы на личность ребенка, на его поведение и поступки. Возникнув в игре, дружба охватывает и другие сферы жизни дошкольника.

Специфика потребности в общении, по мнению М.И. Лисиной, состоит в стремлении к познанию и оценке других людей, а через них – к самопознанию и самооценке. Потребность в общении не надстраивается над врожденными органическими нуждами и не вытекает из них, это не корыстная нужда в полезном человеке, который обслуживает и обеспечивает физическую безопасность, а качественно новая духовная потребность в другом. Само стремление в познании и оценке других людей, а через них и самого себя выводится из необходимости в совместной деятельности: «...для эффективного совместного действия важно, чтобы участники группы хорошо знали и правильно оценивали и себя и своих товарищей. Это обстоятельство и определяет возникновение у них потребности в познании и оценке друг друга и самих себя» [4].

В любой дошкольной группе всегда есть дети, которые крайне редко выбираются сверстниками, либо вовсе остаются не востребованными. С возрастом показатель стабильности общения в структуре эмоциональных взаимоотношений сверстников возрастает. Экспериментальные данные свидетельствуют (Дж. Морено) о большей устойчивости благоприятного положения по сравнению с неблагоприятным.

У детей с благоприятными статусами («звезда», «предпочитаемый», «принятый»), по мнению Т.В. Сенько, чаще наблюдается положительное отношение к сверстникам и тенденция к доминированию. Для детей с неблагоприятным положением («пренебрегаемые», «изолированные») в большей степени характерна тенденция к подчинению [5].

Экспериментально установлено (Т.В. Сенько), что в организованных возрастных группах детей дошкольного возраста имеются относительно устойчивые объединения небольших по составу групп детей (от 2–3 до 5–6 человек), возникающие по их же инициативе. Такие группы объединяются на основе общения в совместной деятельности, на основе общности их интересов, взаимных симпатии и т.д. [5, 59].

Полученные результаты дают основание считать, что ни уровень общительности, ни степень инициативности сами по себе не обеспечивают популярность ребенка в группе. Популярны, как и непопулярны дети могут иметь как высокий, так и низкий уровень общительности и инициативности. Вместе с тем надо отметить, что популярные дети находятся на средних позициях общительности и популярности, а непопулярные тяготеют к крайним проявлениям.

Детей 5 лет все чаще привлекают к коллективному элементарному труду, и усвоение ими правил, характеризующих взаимоотношения в процессе работы: начиная работу, договориться с товарищами, будь внимателен, замечай, кому надо помочь, вместе сделайте лучше и быстрее, помоги сам, не жди, чтобы тебе об этом напоминал

воспитатель; если тебе трудно попроси кого-нибудь из ребят помочь тебе; не мешайте друг другу выполнять общее дело.

Кроме того, Т.В. Сенько отмечает, что следует подчеркивать правильное выполнение правил, одобрить старательность, моменты взаимопомощи.

В дошкольном возрасте возникает содержательное, активное взаимодействие ребенка со сверстниками, у ребенка формируются умения сообща играть, познавать, трудиться. В процессе общения с окружающими людьми в различных видах детской деятельности, ребенок знакомится с правилами поведения, оценками и суждениями об этих правилах.

Беседы на личностные темы для ребенка – основной источник сведений о нормах нравственности и оценках реальных поступков его собственных и других людей. Ориентация на пример взрослого становится основой восприимчивости к воспитательным воздействиям взрослого и благоприятствует быстрому и прочному усвоению его наставлений [6].

Т.А. Маркова подчеркивает, что для повышения детских дружеских взаимоотношений важно организовывать специальные педагогические ситуации, способствующие формированию доброжелательной направленности на сверстников. При этом необходимо придавать большое значение наличию широкой эмоционально-положительной атмосферы в группе, созданию обстановки радости от общения детей друг с другом. Важным условием является необходимость установления воспитателем совместно с детьми норм и правил товарищеского поведения ребенка в игре и выполнения их, независимо от содержания и хода игры [7].

Так, в работе по формированию у детей 5 лет дружеских взаимоотношений важно создать педагогические условия, которые бы расширяли круг переживаемых детьми ситуаций, отношений. В результате дошкольники начинают самостоятельно строить свои отношения, руководствуясь усвоенными нравственными нормами и теми способами поведения, которые они применяли в ситуациях, которые организует взрослый.

Список использованных источников:

1 Аржанова А.И. Чувство дружбы у детей дошкольного возраста. Ученые записки Андиганского педагогического института. – Т.6. – М., 2017. – 155 с.

2 Козлова С.А., Куликова Т.А. Дошкольная педагогика: Учеб. пособие для студентов сред. пед. заведений. – М.: «Академия», 2000. – С. 163.

3 Бариленко Н.Б. Становление взаимоотношений у старших дошкольников в совместной деятельности // Вопросы психологии. – 2012. – № 4. – С. 24-29.

4 Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. – М.: Педагогика, 2017. – С. 30–44.

5 Сенько Т.В. Статус ребенка в группе детского сада // Вопросы психологии, 2017. – № 1. – С. 56-62.

6 Булатова А.В. Развитие и воспитание дружеских взаимоотношений в подготовительной группе детского сада: дис. канд. пед. наук. – Л., 2018. – 186 с.

7 Маркова Т.А. Формирование коллективных взаимоотношений детей старшего дошкольного возраста. – М.: АСТ, 2017. – 180 с.

Таликова Г.Т., Бородина Т.В.
5 ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДА ДОСТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақалада авторлар бес жасар балалар арасындағы достық қарым-қатынастың көріністерін (жанашырлық, достық, эмпатия, жауап беру) қарастырады. Олар мектепалды даярлық тобының балалары арасында достық қарым-қатынасты қалыптастырудың педагогикалық шарттарына тоқталады.

Talikova G.T., Borodina T.V.
FEATURES OF FORMATION OF FRIENDLY RELATIONSHIPS IN CHILDREN 5
YEARS OLD

In this article, the authors consider the manifestations of friendly relations among five-year-old children (sympathy, friendship, empathy, responsiveness). They focus on the pedagogical conditions for the formation of friendly relations among children of the pres

ӘОК 316.6

Тоқжанова А.Б., Досполова А.К., Әбен С.Қ.
КеАҚ"Қарағанды медициналық университеті" бірінші курс студенттері
Қарағанды, Қазақстан Республикасы
abenovasabina36@gmail.com , i.ayazhan25@gmail.com , dospolova@qmu.kz
Ғылыми жетекшісі тарих магистрі, ассистент профессор Әли М. Т.

МЕЙІРГЕР ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙЗЕЛІСІ

Мақаламызда эмоционалды стресс және әртүрлі ауытқулар жайлы анықтамалар берілген. Әсіресе мейіргерлердің өмірге құлшынысының азаюы, өздеріне деген сенімсіздіктің басталу жолдары, науқастардың алдында сезінетін жауапкершілікті денсаулығынан жоғары бағалау сынды өзекті мәселелерді көтереді.

Тірек сөздер: мейіргер, күйзеліс, кәсіби шаршау, моральдық сарқылу.

Мейіргерлер денсаулық сақтауда маңызды рөл атқарады. Бірақ олардың күнделікті жұмысында немесе оқыту мен сертификаттаудан өтуде мүмкіндігі аз. Мейіргердің стандартты дайындығын дайындауда лицензиялау кеңесінде стандарттан өтуінде дәрігерлердің дауысы маңызды. Жұмыс кезінде ең төмен дәрежелі дәрігер тәжірибелі мейіргерге бұйрық бере алады, яғни мейіргер дәрігердің нұсқауларын орындауы тиіс. Соған орай, қазіргі уақытта еңбек белсенділігінің қарқыны мен қарқындылығының артуы жағдайында тұрғындарға медициналық көмек көрсетуге қызметкерлердің жұмыс сапасы үшін де, олардың кәсібилігі үшін де жоғары талаптар қойылуда, бұл жүктеме медициналық мекемелердің қызметкерлеріне эмоционалды жағдайдың жоғарылауына әкелуде. Медициналық тәжірибеде қызметкерлердің денсаулық жағдайын мекеме жұмысының сапасын бағалаудың маңызды факторларының бірі ретінде қарастыру үрдісі артып келеді, бұл өз кезегінде эмоционалды «шаршау» мәселесін зерттеу қажеттілігін тудырады. Медицина қызметкерлері, олардың кәсіби деформациялары, сондай-ақ олардың алдын алу және түзету үшін арнайы бағдарламаларды әзірлеу болып табылды.[1]

Эмоционалды күйзеліс – жұмыс орнындағы созылмалы стресс нәтижесінде дамиды. Эмоционалды, психикалық, физикалық шаршау жағдайы; бұл таңдалған психо-травматикалық әсерлерге жауап ретінде эмоцияларды толық немесе ішінара жоққа шығару түріндегі психологиялық қорғаныс механизмі; эмоционалды күйзеліс

көбінесе кәсіби мінез-құлықтың қалыптасқан стереотипі. Эмоционалдық күйзеліс жағымсыз эмоциялардың олардан тиісті «разрядсыз» немесе «босатусыз» ішкі жинақталуы нәтижесінде пайда болады. Эмоционалдық күйзеліс синдромының жоғары қауіпі бар мамандықтардың бірі мейіргер мамандығы. Олардың жұмысы қамқорлық пен көңіл бөлуді қажет ететін әртүрлі аурулардан зардап шегетін адамдармен күнделікті тығыз қарым-қатынасты қамтиды. Жағымсыз эмоциялармен бетпе-бет келген мейіргер еріксіз көнеді, нәтижесінде оның өзі эмоционалды күйзелістің жоғарылауын сезіне бастайды.

Мейіргерлердегі кәсіби шаршау синдромы хирургиялық дәрігерлерге қарағанда тезірек орын алады, орта есеппен 5-9 жылда пайда болады. Сондықтан да дәл осы кәсіп күйзелістің көздерінің бірі болып табылады, өз қызметінің субъектісінің мазмұнына үнемі қарқынды ой жүгіртуді қажет етеді. 1997 жылы отбасы және жұмыс институтының зерттеулерінің нәтижесі бойынша, мейіргер қызметкерлерінің 42%-ы күннің соңына қарай әбден шаршау, күйзеліс сезімдерін сезінетінін, 80%-ы жұмыс тым көп күш пен уақытты қажет ететінін және 65%-ы жұмысының қарқыны өте жоғары әрі қиын екенін сезінетінін анықтады. [2]

Эмоционалдық күйзеліс қауіпі бар мейіргерлердің үш түрі:

1. «Педантикалық» - абсолютті, шектен тыс жұмыс істеу, дәлдікке ұмтылған, ар-ождандықпен, кез келген істе үлгілі тәртіпке жетуге ұмтылатын (тіпті өзіне зияны тиседе) адам типі сипатталады;

2. «Демонстративті» - мұндай адамдар барлық жағынан жоғары болуға тырысатын, әрқашан бәрінің көз алдында болуға ұмтылатын; сонымен қатар ұсақ түйек істерді атқарудың өзінде, үлкен деңгейдегі шаршау түрімен сипатталады;

3. «Эмотивтік» - оған әсерлі және сезімтал адамдар жатады; олардың сезімталдығы, басқа біреудің ауырсынуын өзінікіндей қабылдауға бейімділігі, патологиямен, өзін-өзі жоюмен шектеседі.

Кәсіби эмоционалдық күйзеліс қауіпін арттыратын мейіргердің кәсіби іс-әрекетіндегі эмоционалдық реакциялардың бірнеше түрлерге жіктеуге болады. Науқасқа қажетті медициналық көмек көрсету уақытын таппағаны үшін өзін-өзі басқалардың және іштей өзінің алдында кінәлі санау, жұмыстың нәтижесі сіз қалағандай болмағанына ұят санау, мейіргердің еңбегін бағаламаған әріптестеріне және науқастарға ренжуі және мейіргердің әрекетін әріптестері мен пациенттері түсінбеуі мүмкін деп қорқу.

Ал мейіргерлердің жұмыс барысындағы ұйымдастырушылық факторлары бұл олардың моральдық күйіне әсеріне үлкен әсерін тигізеді. Олардың бірі, мейіргердің жұмыс жағдайы белгілі бір ерекшеліктермен ерекшеленуі, яғни бұл эмоционалдық күйзеліс синдромының қалыптасуы үшін үлкен себеп болуы мүмкін. Ауыр жұмыс жүктемесі және тәулік бойы жұмыс істеу эмоционалдық күйзелістің дамуының жетекші кәсіби факторлары. Науқастардың стандартты санынан асып кетуі, қағаз бастылық жұмысының көптігі, жұмыс орындарының техникалық жабдықтарының төмендігі, шаршау мен жүйкені қоздыру себептері. Сондай-ақ, мейіргерлер көбінесе көздің шаршауын, тірек-қимыл аппаратының шамадан тыс жүктемесінен екенін атап өтеді. Медицина қызметкерлерінің көпшілігінде тұрақты емес жұмыс уақыты, лауазымдарды біріктірумен немесе қосымша кәсіби жүктемемен байланысты қосымша жұмыс бар. Егер жұмыстан тыс қызығушылықтар болмаса, жұмыс өмірдің басқа аспектілерінен пана болса және кәсіби қызмет толығымен сіңірілсе, эмоционалдық қауіп артады. [3]

Эмоционалдық күйзеліске ұшырау алдын оның белгілеріне тоқталсақ:

1. Шаршау - эмоционалдық және физикалық ресурстардың шамадан тыс жүктелу және сарқылу сезімі, түнгі ұйқыдан кейін кетпейтін шаршау сезімі.

2. Жеке бас тарту – пациентке қызығушылықтың жоғалуы, ол жансыз зат деңгейінде қабылданады, оның болуының өзі кейде жағымсыз.

3. Өзінің тиімділігін жоғалтуды сезіну - эмоционалды шаршаудың бір бөлігі ретінде өзін-өзі бағалаудың төмендеуі, жұмысқа қанағаттануының төмендеуі, адам өзінің кәсіби қызметінде перспективаларды көрмейді.

Кәсіби күйзеліс - бұл өте жеке процесс, сондықтан симптомдар бір уақытта және әртүрлі ауырлық дәрежесімен пайда болады. Кәсіби күйзелістің алғашқы белгілеріне мыналар жатады: жалпы шаршау сезімі, жұмысты ұнатпау, жалпы түсініксіз мазасыздық сезімі. Көбінесе мейіргердің ойынша, қызметкерлер мен пациенттер онымен сөйлескісі келмейді деген сенімде болады. Кәсіби шаршау еңбек нәтижелерін, адамның физикалық және эмоционалды әл-ауқатын нашарлатып қана қоймайды, сонымен қатар жиі отбасылық жан-жалдарды, қарым-қатынастардың бұзылуын тудырады. Науқастармен өткізілген эмоционалды күннен кейін мейіргер біраз уақытқа барлығынан алыстау қажеттілігін сезінеді және бұл жалғыздыққа ұмтылу әдетте отбасы мен достарының есебінен жүзеге асырылады. Ол жұмысты аяқтаған кезде «жұмысқа байланысты мәселелерді үйге апаруы» сирек емес және қызметкердің рөлінен ана, әйел, дос рөліне ауыспайды. Сонымен қатар, пациенттермен қарым-қатынас жасаудың жалпы психикалық шамадан тыс жұмысына байланысты мейіргер жақындарының кейбір басқа мәселелерін тыңдай және қабылдай алмайды, бұл түсініспеушілік, реніш тудырады және жиі жан-жалдарға, отбасылық қауіпке дейін әкеледі. Созылмалы шаршау, когнитивті дисфункция (есте сақтау, зейіннің нашарлауы, ұйқының бұзылуы) тұлғаның өзгеруі байқалады. Мүмкін, мазасыздықтың дамуы, депрессиялық бұзылулар, психоактивті заттарға тәуелділік, суицид. Мейіргерлердегі кәсіби стресстің өте ауыр зардаптарының бірі соматикалық аурулардың пайда болуы немесе айтарлықтай өсуі болып табылады. Негізсіз жиі бас ауруы, қан қысымының жоғарылауы, жиі өткір респираторлық инфекциялар эмоционалды бұзылулардың соматикалық эквиваленттері болуы мүмкін.

Кезеңдері:

1. Кәсіби күйзелістің бірінші кезеңінде адам эмоционалды және физикалық тұрғыдан шаршайды және бас ауруы мен жалпы бұзылуларға шағымдана алады.

2. Кәсіби күйзелістің екінші кезеңінде мейіргер өзі жұмыс істейтін адамдарға теріс және жеке тұлғалық емес көзқарасты қалыптастыруы мүмкін немесе пациенттердің оны тудыратын тітіркенуіне байланысты өзі туралы жағымсыз ойлар болуы мүмкін. Бұл жағымсыз эмоциялардан аулақ болу үшін ол өзіне қарайды, аз ғана жұмыс жасайды және ешкіммен ұрысқысы келмейді. Шаршау және әлсіздік сезімі тіпті жақсы ұйқыдан немесе демалыс күндерінен кейін де байқалады.

3. Кәсіби күйзелістің үшінші кезеңі - бұл дүниедегі барлық нәрсеге толық жиіркенішпен қарайды, жиі анықталмайтын толық кәсіби күйзеліс. Мейіргердің өзіне және бүкіл адамзатқа реніші. Өмір оған қолжетімсіз болып көрінеді, ол өз эмоцияларын білдіре алмайды және зейінін жинақтай алмайды.

4. Эмоционалды күйзелудің алдын алу.

5. Эмоционалды күйзелістің алдын алу келесі бағыттарды қарастырады:

6. Тиімді қарым-қатынас стильдері мен қақтығыстарды шешу әдістеріне үйрету;

7. Релаксация әдістеріне оқыту (релаксация) - бұлшықеттердің прогрессивті релаксациясы, аутогендік жаттығулар, өзін-өзі гипноздау, медитация;

8. Нәтиже үшін жауапкершілікті науқаспен бөлісу мүмкіндігі;

9. Ұжымдағы жақсы климат, әріптестер мен әкімшілік тарапынан адекватты эмоционалды қолдау сезімі, қауіпсіздік сезімі, жұмыстағы күйзеліспен байланысты мәселелерді құпия түрде талқылау мүмкіндігі;

10. Кәсіби қызметпен байланысты емес басқа да қызығушылықтарды дамыту;

11. Денсаулықты сақтау, ұйқы мен тамақтануды қадағалау.[4]

Қорытындылай келе, медициналық қызметкерлердің әсіресе мейіргерлердің эмоционалды құлдырау мәселесін өз бетінше шешуге әрдайым мүмкіндігі бола

бермейтінін атап өту маңызды — көбінесе клиниканың жұмыс уақыты мен кеңістігінің нашар ұйымдастырылуына байланысты әсер ету қаупі артады. Сондықтан, жұмыс беруші өз қызметкерлерінің сұраныстарына қызметкердің өзі психологиялық қажеттіліктерін белгілейтін жүйелілікке назарын аударуы керек. Әрине, медициналық көмек көрсету орталықтарының ресурстары шектеулі, бірақ жұмыс уақытын дұрыс ұйымдастыру, міндеттерді біркелкі бөлу, қызметкерлерді мекеме үшін қол жетімді түрде ынталандыру жайлы ақпараттық кеңістіктер ұйымдастыру - мұның бәрі қазіргі заманғы ауруханалар үшін болуы өте маңызды. Дәрігер мен ұйымның жеке күш-жігерінің жиынтығы ғана эмоционалды құлдырау даму қаупінің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Алайда, мен пациенттердің назарын жағдайға аударғым келеді. Әрине, әрқайсымыздың сапалы медициналық көмек алуға құқығымыз бар, бұл құқықты қорғауға және қорғауға тұрарлық. Алайда, егер біз пациенттер ретінде біз сияқты түсіністік пен дұрыс, сыпайы қарым-қатынасты қажет ететін тірі және сезімтал адамдар бізге көмектесетінін ұмытпасақ, бұл өте жақсы, және де біздің жұмыс жасау сапамыз жақсарып, жоғарылайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бринкерхоф Д., Уейтс Р., Ортега С. Медбикелердің қазіргі мәртебесі// *Әлеуметтану негіздері*. 2018. 301-302 бб.
2. Лазарева Л.А., Коннова Т.В. Особенности синдрома эмоционального выгорания у медицинских сестер// *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. том 16, №5 (4), 2014 С. 1514-1516.
3. <http://old.cema.uco62.pf/naucno-popularnye/nevrologia/sindrom-emocionalnogo-vygorania-v-rabote-medicinskih-sester>
4. <https://psy.su/feed/4712/>

Токжанова А.Б., Досполова А.К., Әбен С.Қ.

ЭМОЦИОНАЛЬНОЕ ВЫГОРАНИЕ У МЕДРАБОТНИКОВ

В статье рассматриваются проблемы эмоционального выгорания медицинских работников, такие как снижение энтузиазма по отношению к жизни, неуверенности в себе, ответственности по отношению к пациентам.

Ключевые слова: *медработник, стресс, профессиональное выгорание, моральное истощение.*

Tokzhanova A.B., Dospelova A.K., Aben S.K.

EMOTIONAL BURNOUT OF NURSING STAFF

The article deals with the problems of emotional burnout of nursing staff, such as a decrease in enthusiasm for life, self-doubt, responsibility towards patients.

Key words: *nurse, stress, professional fatigue, moral exhaustion.*

Траева Б.К., Мыктибаева Ж.Ж.
«№18 ЖББМ» КММ, Қарағанды, Қазақстан Республикасы

САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ – МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БІРЛЕСКЕН РЕФЛЕКСИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

Бұл мақалада мұғалімдердің бірлескен рефлексиялық педагогикалық тәжірибесі, зерттеудің әдіс-тәсілі, сабақты зерттеу тобының келесі қадамдары қарастырылған.

Сабақты зерттеу барысында қалыптасқан деректерді жинау, талдау және қайта қарау дағдылары мен әріптестер арасындағы тұлғааралық қарым-қатынастар мектептегі оқу ортасын жақсартуға оң ықпалын тигізеді. Бұл жаңа педагогикалық тәсіл Қазақстан мұғалімдері үшін белгілі бір дәрежеде серпіліс болды деуге болады. Белсенді және жаңашыл ұстаздар өз тәжірибесін жетілдіру үшін сабақты зерттеуді ұйымдастыру мен іске асыруды қолға ала отырып, өздерінің мектептегі әріптестерін де осы үдеріске тартты. Қазақстандық мұғалімдерге сабақтарды бірлесіп жоспарлауды, сабақты бақылау мен рефлексиялық талқылауды үйретудің маңызы аса зор болды. Бұл ретте мұғалім үшін психологиялық аспекті те маңызды болды: сабақ жоспарын бірлесе дайындау сабақ беру барысында әріптестердің немесе мектеп әкімшілігінің сынына ұшырау қаупін азайтады және әріптестер арасындағы кәсіби қарым-қатынасты бұрынғыдан да жақсартады. Мұғалімдер өз тәжірибесін жақсарту үшін пайдалы және оқуға оң ықпал ететін нәрселер қолданысқа алынуы тиіс екенін есте ұстауы керек. Олардың осы тәсілді өз білгенінше өзгертуге және жетілдіруге мүмкіндіктері болуы керек [1].

Зерттеудің әдіс-тәсілі қандай мәселелерді қамтиды?

Әртүрлі теорияларды қолдану оқыту тәжірибесінде өте маңызды болып саналады. Менің ойымша, оқыту мен оқу барысына жиі қойылатын екі түйінді сұрақ бар.

Бірінші сұрақ – Балаларға не керек? Оқу барысында қандай бос аралықты жіберіп алатынымызды анықтау керек. Сонымен бірге оқушылардың бастауыш білімін белгілей отырып, олардың біздің оқытуға дейінгі әрекетімізді де білгені дұрыс.

Екінші сұрақ – Біз оқушыларды қалай қолдауымыз керек? Мұндай жағдайда оқыту барысында біз мұғалімнің әрекетін емес, нәтижесінде оқушылардың қандай білім алғанын қадағалауымыз керек. Біз үшін оқушы дауысын тыңдау, оны тығырықтан алып шығу өте маңызды, өйткені бұл арада соңғы өнім мен бағаны шоғырландыруға тиіспіз. Кәсіби тәжірибем сабақты зерттеу қатты әсер етті, бұл менің өмірімді, жұмысымды қайта өзгертуге ықпал етті, оқыту мен оқу туралы білмейтін көп жайттарды түсінуге көмектесті [2].

Сабақты зерттеу (Lesson Study) әдісінің өз тәжірибемізден туындаған төмендегідей негізгі ұстанымдарына тоқталған орынды:

- сабақ беру барысында туындаған қандай да бір өзекті мәселені (теориялық, әдістемелік немесе қарым-қатынас саласындағы проблеманы) шешу мақсатында сабақты бірлесе жоспарлау,
- сабаққа қатысу барысында оқушылардың үйрену әрекеттерін бақылау, олардың жетістіктері мен қиындықтарын айқындау,
- оқушылармен сабақтан кейін (сабаққа дейін де болады) сұхбаттасу арқылы олардың мұң-мұқтаждарын, сұраныс-тапсырыстарын анықтау, оларды сабақ барысында ескеру, жүзеге асыру,
- сабақтан кейінгі талқылауда оқушыларды бақылау мен сұхбаттасу нәтижелерін қолданып, сабаққа жағымды өзгерістер енгізу, сабақ жоспарын жақсарту.

Алдымен мұғалімдер өзін-өзі басқарып, өз әлеуеттерін өздігімен дамытатын орта қалыптастырады. Осылайша Сабақты зерттеу топтарын тоқтаусыз, үздіксіз, тұрақты түрде өзін-өзі реттейтін, өзін-өзі дамытатын мектептің негізгі құрамдас бөліктеріне айналдырған дұрыс. Мүмкіндігінше, барлық мұғалімдерді осы топтардың жұмысына қатыстырған абзал болар еді. Мұндай жұмыс мұғалімдердің сабаққа дайындалу және сабақты бақылау мәдениетінің жақсаруына алып келетіндігі даусыз. Мәселен, бұрынырақта мұғалімдер сабаққа «түнде, үйде, жалғыз» форматында дайындалса, енді олар сабақ жоспарларын «күндіз, мектепте және бірлесе» форматы ауқымында дайындайды. Қазіргі күні көптеген мектептер осы қағиданы ұстанып, сабақ жоспарларын бекітуді әр күннің кешіне қалдыруда: мұғалімдер директордың оқу ісі жөніндегі орынбасарына бекіту үшін өздерінің бірлесе құрастырған сабақ жоспарларын ұсынады [2].

Сабақты зерттеу тобының жұмысын келесі қадамдар бойынша ұйымдастыруға болады:

I. Сабаққа дейін.

- 1) Сабақты зерттеу тобын құру.
- 2) Сабақты зерттеудің мақсатын және күтілетін нәтижелерді айқындау.
- 3) Таңдалған проблема ауқымында коучинг өткізіп, мәселенің теориялық мазмұнын ашу, мүмкін шешімдерін таңдау.
- 4) Сабақты бірлесе жоспарлау.
- 5) Бақыланатын оқушылар мен шағын топтарды, бақылау барысында және сұхбаттарда қолданылатын құралдарды таңдау.
- 6) Оқушылардан сабаққа дейін сұхбат алу (бұл қадам міндетті емес).
- 7) Оқушылардан алынған сұхбат негізінде сабақ жоспарына өзгертулер енгізу (егер оқушылардан сабаққа дейін сұхбат алынбаса, бұл қадам да қолданылмайды).

II. Сабақ кезінде.

- 8) Зерттеу сабағының барысында.

III. Сабақтан кейін.

- 9) Оқушылардан сабақтан кейін сұхбат алу.
- 10) Сабақты талқылау, сабақ жоспарына өзгерістер енгізу, сабақ жоспарының жақсартылған нұсқасын дайындау [3].

Сабақты зерттеу топтарының жұмысы туындаған проблеманы шешу мақсатында кемінде топтастырылған үш сабақтық циклден құралуы керек, өйткені бір немесе екі сабақ ауқымында проблеманы шешудің объективті болуы екіталай. Сабақты зерттеу топтары жұмысының төмендегідей жақтарына назар аударуды жөн санаймыз.

Біріншіден, Сабақты зерттеу топтарының құрылуы мұғалімдердің өз еркі бойынша жүзеге асырылғаны дұрыс. Осы арқылы олардың өз жұмысының нәтижесіне деген жауапкершілігі артатыны анық. Мұнда Сабақты зерттеу топтарына қосылғысы келмейтін мұғалімдерді күштеуге болмайтынына назар аудару керек. Ондай педагогтермен басқаша жұмыс жүргізген орынды. Сабақты зерттеу топтарының тізімдерін мұғалімдер бөлмесінде ілудің тиімділігі туралы орынды ұсыныс жасайды. Мұнда әр топ мүшелерінің аты-жөні жазылған фотосуреттері ілінеді. Ал төменгі жақта Сабақты зерттеу топтарына қосылмаған мұғалімдердің тізімі жарияланады. Бірлесе жұмыс жасауға құлықсыз мұғалімдерге осылай жанама ықпал жасауға болады: оларды ұялтпай, ұрандап белсенділікке шақырмай, тек дүйім елден оқшау қалғандарын естеріне салып отырса, ондай педагогтер осы жағдайының ыңғайсыз әрі тиімсіз екендігі туралы ойланатын шығар.

Екіншіден, сабақты зерттеу топтары мұғалімдердің кәсіби біліктілігін арттырудың негізгі құралы болғандықтан, туындаған проблеманың теориялық мәселелерін зерттеп, оны шешудің амалдары мен тәсілдерін сабақтар топтамасы басталмай тұрып айқындау қажет. Осылайша мұғалімдер Сабақты зерттеу топтарында

теориялық ұғымдармен танысып, күнделікті тәжірибеде туындаған проблемаларды өз бетінше шешуге дағдыланады, яғни өздерінің кәсіби біліктілігін үнемі дамытып отырады. Бұл әрекет өзін-өзі дамытып, жетілдіріп отыратын құрылым жұмысына шолу сияқты болады.

Үшіншіден, оқушылар білім беру үдерісіне белсенді қатысуы үшін, оларды сабақты жоспарлауға қатыстыру керек. Ол үшін Сабақты зерттеу тобының мүшелері таңдап алған шәкірттермен сабаққа дейін сұхбаттасып, сабақтың қалай өтетіндігі туралы сұхбат алып, оны сұхбат парақтарына жазып алуына болады. Әрине, мұнда оқушыларға олардың пікірі сабаққа өзгерістер енгізу үшін қажет екендігі және олардың құпия болатындығы туралы айтылады [3]. Сұхбатты оқушының рұқсатымен видеоға түсіріп немесе диктофонға жазып алса да болады. Оның ұзақтығы 5-10 минуттай болғаны дұрыс. Мұндайда оқушылардың айтқандары, олардың ұсыныстары мен сұраныстары сабақты жоспарлағанда міндетті түрде ескерілуі тиіс. «Оқушы үні» ескеру арқылы мұғалімдер сабақтың қалай өтуі керектігі, қандай сабақтың тиімді болатындығы, нені және қалай оқу керектігі туралы көп мағлұмат алатындығы сөзсіз. Сабаққа дейін оқушыларға төмендегідей сұрақтарды қоюға болатын шығар: «Алдағы сабақтан не күтесіз? Не білгіңіз келеді? Осы тақырыптың ең басты ұғымдары қандай деп ойлайсыз? Осы сабақта қандай әдіс-тәсілдерді қолданған тиімді болады деп ойлайсыз? Топтарға қалай бөлу керек? Сіз кіммен бір топта отырғыңыз келеді? Сізге сыныпта кім жақсы көмектеседі? Сабақтың нәтиже «өнімі» қандай болуы керек деп ойлайсыз? Мұғалім болсаңыз, бұл сабақты қалай өткізер едіңіз?» және т.б.

Сабақты зерттеу топтарының жұмыс нәтижелерін қорытындылауды ықшамсабақтар көмегімен де жүзеге асыруға болады. Ол үшін каникул уақытында барлық Сабақты зерттеу топтарын бір уақытта бір жерге (мектептің үлкен дәлізіне, спортзал немесе мәжіліс залына) жинап, оларға жеребе бойынша өзекті бір проблеманы таңдауды міндеттеп, оны шешу мақсатында сабақ жоспарын құрастыруды ұсынған орынды. (Бұл жерде топтарға коучинг ұйымдастыруды да тапсыруға болады). Сабақты зерттеу топтары сабақ жоспарларын құрастырғаннан кейін, тақ нөмірлі топтар жұп санды топтарға барып, оларға өздері құрастырған сабақтарының 20 минуттық үзіндісін көрсетеді. Сабақ үзіндісі аяқталғаннан кейін екі топ бірігіп, 20 минут ауқымында сабақты талқылайды, сабақ жоспарына өзгерістер енгізеді. Талқылаудан кейін енді жұп нөмірлі топтар тақ санды топтарға барып, дәл осылай өз сабақтарының үзіндісін көрсетіп, талқылайды. Осы іс-шараның басынан аяғына дейін мектеп әкімшілігі мүшелерінен (немесе деңгейлі курсты аяқтаған тәжірибелі мұғалімдерден) құралған сарапшылар тобы әр Сабақты зерттеу тобының жұмысын бақылап, олардың қалай жұмыс жасап жатқандарын алдын ала белгіленген критерийлер бойынша бағалайды. Жұмыс соңында сарапшылар Сабақты зерттеу топтарының жұмысына талдау мен талқылауды ұйымдастырып, ықшамсабақтарды қорытындылап, мұғалімдерге кері байланыс береді. Осылайша 3-4 сағат көлемінде барлық Сабақты зерттеу топтарының жұмысын қадағалап шығуға болады [3].

Сабақты зерттеуде оқу мақсаттарын белгілеу, зерттеу сабақтарын жоспарлау, деректерді жинау, талқылау және қайта қарау үдерістерін мұқият жоспарлау маңызды. Сабақты зерттеудің осы ерекшеліктері білім беруді үздіксіз жетілдіру үшін қажет білімді, дағдыларды, тұлғааралық ресурстарды және ынтаны арттыратын оқыту тәсілдерінің тиімділігін арттырады. Сабақты зерттеу тәсілін қолданудың мақсаты тек сабақ жоспарларын жасауды жетілдірумен шектелмейді, бұл жалпы әлеуетті арттыруға: сыныпта және сыныптан тыс оқыту мен оқуды дамыту үшін қажет білімді, дағдылар мен ынтаны қалыптастыруға бағытталған.

Алдымен, мен жақсы оқытушының бойында болуы тиіс үш басты қасиет туралы айтар едім, мұны әрбір жас мұғалім білуі тиіс. **Бірінші** – бұл бірлескен оқу мен дамытуда оқушыларға көмектесуге деген ынта-ықыласы болуы керек. Бұл арада мұғалім өзін

мектепке не үшін, қандай мақсатпен келгенін түсінуі қажет. **Екінші** – мұғалімнің өз пәніне деген сүйіспеншілігі, адами қасиеттерді игеруі – жеке тұлғаға деген құрметі, қайырымдылығы, диалогқа дайындығы. Егер біз сапалы оқуға қол жеткізуді қаласақ, онда сабақты қалай өткізу керек, оқушылар білімді қалай алу керек, балалардың дағдысын қалай дамыту керек дегенді басты мақсат етуге тиістіміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қабдықарімова Ж.Ж., Энтина И.Л. *Сабақты зерттеу тәсілін енгізу: қазақстандық тәжірибе/«Педагогикалық диалог» ақпараттық-әдістемелік журнал, 4 (22) 2017*
2. Байғаринова Ж.К. *Сабақты зерттеу (Lesson Study): А-дан Я-ға дейін: әдістемелік ұсынымдар. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.*
3. Әлімов А. *Интербелсенді әдістемені мектепте қолдану. – Алматы, 2015.*

Траева Б.К., Мыктыбаева Ж.Ж.

**ИССЛЕДОВАНИЕ УРОКА-СОВМЕСТНАЯ РЕФЛЕКСИВНАЯ
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА УЧИТЕЛЕЙ**

В данной статье рассмотрен совместный рефлексивно-педагогический опыт педагогов, метод и подход исследования, следующие шаги исследовательской группы урока.

Turayeva B.K., Myktybayeva Zh.Zh.

LESSON STUDY-JOINT REFLEXIVE PEDAGOGICAL PRACTICE OF TEACHERS

This article discusses the joint reflexive pedagogical experience of teachers, the method and approach of research, the next steps of the lesson research group.

УДК 93

Трандина С.В.

КГУ «Школа– центр дополнительного образования №51» Караганды,
Республики Казахстан

**РЕАЛИЗАЦИЯ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ИСТОРИИ**

В статье рассматривается реализация технологии проектно-исследовательской деятельности на уроках истории, активная мыслительная деятельность, критическое мышление, поиск нового, стремление и способность к получению знаний.

Учитель истории в современной школе поставлен в условия, когда с одной стороны необходимо заниматься обработкой навыков тестирования (проблема подготовки к ЕНТ), а с другой стороны - тематика уроков требует творческого подхода. Если добавить к тому, что часов по предмету в классах становится больше, то задача перед педагогом стоит не простая. Итак, встречаясь с учащимися один, два раза в неделю, как сформировать у них научное мировоззрение и целостный взгляд на особенности исторического развития человеческого общества? При этом необходимо учесть дифференцированный подход в обучении. Становится очевидным, что

традиционные уроки не принесут должного результата, необходимы поиски новых форм работы.

В связи с социально-экономическими изменениями в мире в современном обществе возникла потребность в активных, деятельных людях, которые могли бы быстро приспосабливаться к трудовым условиям, способных к самопознанию, самовоспитанию и саморазвитию.

Среди наиболее важных качеств современного человека выделяются активная мыслительная деятельность, критичность мышления, поиск нового, желание и умение приобретать знания самостоятельно. Тем самым, на образование возлагается функция, которая бы способствовала развитию самостоятельности и ответственности личности, была бы ориентирована ее развитие, самообразование и самореализацию.

Акцент ставится на более активные виды самостоятельной индивидуальной работы.

Самостоятельная работа выделяется как неперенный элемент образовательного процесса, поскольку самостоятельная учебная деятельность позволяет ликвидировать пробелы в восприятии учебной информации на школьных целях; она раскрывает способности обучаемых, содействует учебной мотивации.

В более широком смысле слова *самостоятельная работа* – универсальный способ образовательной деятельности обучающегося, который связан не столько с усвоением суммы знаний, сколько с расширением границ восприятия и осмысления человеком мира и самого себя.

Главные условия правильной организации самостоятельной работы учащегося:

- обязательное планирование самостоятельных занятий;
- серьезная работа над учебным материалом;
- систематичность занятий;
- самоконтроль.

Самостоятельная работа всегда является эффективным видом учебной деятельности при условии умелого руководства со стороны преподавателя. Становление творческой личности обучающегося осуществляется в тесном контакте с творческой деятельностью педагога. В связи с этим очень важно сформировать у учащегося творческий подход к изучаемому предмету, стимулировать творческое отношение к овладению знаниями и систематически выполнять эти знания через самостоятельную работу.

Задача педагога - дать нужное направление творческому мышлению учащихся, стимулировать творческий поиск, создавая соответствующие ситуации и условия, дать толчок к систематическому исследованию, анализу, поиску новых, своих собственных путей решения той или иной проблемы. Правильно сформулированные цели и задачи способствуют развитию творческого мышления.

В этой связи все большее внимание привлекает *метод проектов*.

Метод проектов не является принципиально новым в мировой педагогике. В поурочной системе нами используется *метод проектов*.

Реализация проектно-исследовательской работы постоянно осуществляется на уроках истории мира и истории Казахстана. Это процесс, происходящий в мировых микроисследованиях, в изучении различных тем в 7 классах. Задания усложняются с учетом индивидуальных особенностей учащихся.

В основе метода проектов перед учителем стоит задача научить каждого ученика:

- определять цель проектно-исследовательской работы;
- уметь выделять основные задачи по реализации поставленной цели в исследовательской работе;
- уметь определять идеи и способы решения поставленных задач;

- уметь прогнозировать результаты проекта (ожидаемые положительные результаты, возможные потери, негативные последствия, компенсационные меры по их устранению и предложить критерии их оценки);

- уметь определить допустимые сроки исполнения проекта;
- уметь работать с литературой, выделять главное;
- грамотно использовать в своей работе материалы сайтов Internet;
- уметь грамотно оформить работу.

При этом учитель должен выполнить для себя следующие задачи:

- Осуществлять руководство с достаточными полномочиями на принятие решений, способность действовать энергично и целеустремленно.
- Определять и четко формулировать цель и задачи.
- Обучать ученика, работающего над исследовательской работой.
- Постоянно корректировать ход реализации практической и теоретической частей работы (планирование, согласование, информация и обучение).
- Постоянно контролировать полученные результаты: систематически оценивать по реализации проекта.

Метод проектов всегда предполагает решение какой-то проблемы.

Проблемная ситуация специально создается учителем:

- Излагает различные точки зрения на один и тот же вопрос;
- Побуждает обучаемых делать сравнения, обобщения, выводы из ситуации, составлять факты;
- Ставит конкретные вопросы на обобщение, конкретизацию, логику рассуждения;
- Ставит проблемные задачи с исходными данными.

Руководство проектно-исследовательской деятельностью осуществляется по следующему плану-методу:

1. Диагностический этап – выявление проблемы.
2. Прогностический этап – определение целей, задач.
3. Организационный этап – создание плана, изучение литературы.
4. Практический этап – работа над содержательной частью.

По данному плану-методу происходит работа с учащимися 7 классов, которые при изучении учебников используют:

- информационные технологии (готовят интерактивные уроки для активизации внимания у своих одноклассников и, повышая тем самым интерес к предмету);
- разрабатывают тестовые задания (открытые и закрытые формы) по пройденным темам способствует развитию памяти, письменной речи, логическому мышлению у учащихся;
- разрабатывают раздаточный материал (карточки, кроссворды), который способствует глубокому усвоению материала, изученного на предыдущих уроках.

Данный метод дает:

- представление большей степени свободы и ответственности самому ученику;
- вызывает положительные эмоции к проектно-исследовательской деятельности;
- дает обучающемуся право выбора темы проектного исследования;
- стимулирование творческого мышления обучающегося.

Таким образом, каждый учитель может внести свой вклад в совершенствование образования, применяя новые приемы и методы обучения.

Если ученик сумеет справиться с работой над учебным проектом, можно надеяться, что в настоящей взрослой жизни он окажется более приспособленным: сумеет планировать собственную деятельность, ориентироваться в разнообразных

ситуациях, совместно работать с различными людьми, т.е. адаптироваться к меняющимся условиям повседневной действительности.

Список использованных источников:

1. Зотов Ю.Б. *организация современного урока*. - М.: Просвещение, 2001.
2. Буkenov Ж.К., Куанышов С.С. *Инновации в образовании в условиях современных педагогических технологий*. – Караганда: ОАО «Карагандинская полиграфия».
3. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования*. Под ред. Полат Е.С. – М., 2002.

Трандина С.В.

**ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА ЖОБАЛАУ-ЗЕРТТЕУ ҚЫЗМЕТІНІҢ
ТЕХНОЛОГИЯСЫН ІСКЕ АСЫРУ**

Мақалада тарих сабақтарында жобалау-зерттеу қызметінің технологиясын іске асыру, белсенді ойлау қызметі, сыни ойлау, жаңасын іздеу, білім алуға ұмтылу мен қабілет қарастырылады.

Trandina S. V.

**IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGY OF DESIGN AND RESEARCH
ACTIVITIES IN HISTORY LESSONS**

The article discusses the implementation of the technology of design and research activities in history lessons, active thinking activity, critical thinking, the search for a new one, the desire and ability to acquire knowledge.

ӘОК 371

Тулєпова.С.С.

№3 Балалар Өнер мектебі, ҚМҚК
Қобыз сыныбының ұстазы, Қарағанды, Қазақстан Республикасы

ӨШПЕС ҒҰМЫР

(Репрессияға ұшыраған педагог – музыкант Е.П.Вильман жайлы естелік)

Бұл мақалада атақты музыкант Е.П. Вильман жайлы жазылған. Оның өмірлік жолынан естеліктер.

XX – ғасырдың 40-50 жылдарында Қазақстан жерінде – Сталиндік қуғын - сүргіннің құрбандары педагог-музыканттар, өнер адамдары көп болды. Кеңес үкіметі өз халқын қуғын-сүргінге ұшырату саясатын мақсатты түрде жүргізді. Осындай зобалаң кезеңде, небір дарынды ұлт зиялылары мен қоғам қайраткерлері қуғынға ұшырап, жазықсыз жала жабылып, айыпталып, сотталды. Еңбекпен өтеу лагерлеріне айдалып, түрлі қиыншылықтар мен азаптауды бастарынан өткерді. Солардың ішінде біз әңгіме еткелі отырған өнер иесі – педагог музыкант Евгения Петровна Вильман. Өз ісінің шебері, кәсіби музыкант-ұстаз. Еңбек жолында көптеген кәсіби нағыз музыканттарды тәрбиеледі. Репрессияға ұшырап, жер аударылып келгеннен кейінгі өмірі- Қарағанды қаласы, Сұрыптау бекетінде жас музыканттарға білім берумен қатар, тәрбиенің негізін салушы тұлға ретінде қалыптасты.

Е.П.Вильман - шәкірт тәрбиелеуде өте білімді, профессиональдық деңгейі жоғары ұстаз болды. Дарынды балалардың зейіні мен талабын ашып, қамқорлық танытып, музыкаға деген ықыластарын терең аша білді. Сұрыптау бекеті емес, сонымен қатар қала мен облыстың барлық тұрғындары арасында танымал болды. Вильман.Е.П – жоғары

мәдениеттілігімен, оқушыларға деген мейірбандылығымен, ең бастысы музыкаға деген сүйспеншілігімен ерекшеленді. Өте кең ауқымды музыкалық репертуарға бай және сол шығармаларды шебер орындаушы еді.

Евгения Петровна Вильман – 1919 жылы Мәскеуде көп балалы, метро құрылысшылар отбасында дүниеге келді. Мәскеу қаласында, Смоленский бульварында, дәл орталықта тұрды. Музыкаға деген құштарлығы ерте жасынан басталды. Есте сақтауы, музыканы сезінуі – табиғи туа біткен қасиеті еді. 1937 жылы Мәскеу консерваториясына атақты педагог Л.Е.Лукомскийдің сыныбына фортепиано мамандығы бойынша оқуға түседі. Ол кездері Мәскеу консерваториясында атақты, шебер музыканттар - С.Е.Фейнберг, Г.Г.Нейгауз, А.Б.Гольденвейзерлер ұстаздық ететін. Дәріс алған ұстаздары жайлы ерекше ықыласпен еске алатын. «Өмірге жолдама» - фильмімен атағы шыққан композитор, теориялық пәндердің оқытышысы Я.А.Столярмен достық қарым-қатынаста болды. Ол кісінің фотосуреттері отбасылық альбомда сақталған. Өзімен бірге оқыған курстастары - С.Т.Рихтер, Э.Г.Гилельс, Р.В.Тамаркина жайлы жиі еске алатын. Консерваторияны бітіруге мүмкіндігі болмады. Ұлы Отан соғысы басталып, Вильманның отбасы Сталиндік репрессияға ұшырайды. Тағдыр Евгения Петровнаның аға – әпкелерін, ата-анасын әр жаққа шашыратып жіберді, сонау алыстағы Қазақстанға, Қарағанды облысына әкелді. Аш жалаңаш, ескі барактарда өмір сүрді. Тұрмыстары өте ауыр жағдайда болатын. Қарағандыда оны еңбек армиясына жіберіп, ол жерде тынымсыз еңбек етті. Сол кезде Қарағанды-Сұрыптау бекетінде клуб ашылып, хорды сүйемелдеуші аккомпаниатор керек болды. Е.П.Вильман осы клубта концертмейстер болып қызмет атқарды.

1948 жылы Қарағандыда музыка мектебі ашылды. Евгения ұстаздық жолын осы мектепте жалғастырды. 1950 жылы қаланың Теміржолшылар ауданында Облыстық музыка мектебінің филиалы ашылып, фортепиано сыныбынан дәріс беру ұсынылды. Осы сәттен бастап педагогикалық, орындаушылық және ұйымдастырушылық қызметі табысты жалғасын тапты. Керемет музыканттың өнері- тек шыдамдылықты, табандылықты, сонымен қатар кәсіби ісіне адалдықты қажет етті. Әсіресе жас мұғалімдердің жұмысына деген жауапкершілігін арттырып, үнемі шабыттандырып отырды. Өз жұмысына және әріптестеріне қатаң талап қоя білді.

1957 жылы пианистердің алғашқы мектеп бітіру кеші өтті. Олар он адам болды. Олардың алтауы өз өмірлерін музыка саласына арнады. Қарағанды облысы музыка мектептері ұстаздардың естелігінен «Е.П.Вильман-аты бас әріптермен жазылатын музыкант – педагог ретінде тарихта қалды. Ерекше өнер иесі, аспапта шебер орындаушы және шәкірттерінің концерттерде орындаған шығармалары ерекше есімізде қалды. Әсіресе фортепианалық ансамбльдері жадымызда мәңгі сақталады»- деп жазды. Сонымен қатар музыкалық білім алғысы келетіндердің қатары жыл сайын арта түсті.

Мектептің филиалын кеңейту қажеттілігі туындап Қазақстан Компартиясы Теміржол аудандық комитетінің бастамасымен 1968 жылы 1 қыркүйекте, Теміржолшылар Мәдениет үйінің екі бөлмесінен жаңа ғимаратқа көшірілді. Осылайша мектеп жаңа маман, жаңа аспапта орындаушылармен, оқушылармен толықтырылды. Қосымша – скрипка, кларнет, аккордеон, виолончель сыныптары ашылды.

1969 жылы 1 ақпанында Қазақ КСР Білім министрлігінің 1968 жылы 17 желтоқсандағы бұйрығы негізінде мектеп -Қарағанды қаласы Теміржолшылар ауданында дербес музыка мектебіне айналды.

Е.П.Вильман – ұзақ уақыт осы мектепте директорлық қызмет атқарды. Уақыт өте келе музыка мектебі -Өнер мектебі мәртебесін алды. Қазіргі уақытта домбыра, қобыз, баян, аккордеон, фортепиано т.б. үйірмелер қызметтерін атқаруда. Мектеп оқушылары-халықаралық, республикалық, облыстық конкурстардың лауреаттары. Мектептің акт залында Евгения Петровна Гильманды еске алуға арналған мемориалды тақта

орналасқан. Қуғын сүргін көріп, өз Отанынан жырақта жүріп, Қазақ мәдениетіне, әсіресе фортепиано мектебін көркейтуге ерекше үлес қосқан Е.П. Вильман әр музыканттың есінде қалары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. «Пусть вечно длится музыки урок» Караганда, 2018г.
2. Г.Б. ЖОЛЫМБЕТОВА «Не помня зла, за благо воздадим...» Алматы, «Казахстан» 1993 г. (Печатается с сокращениями)

**Тулеева. С.С.
ВЕЧНАЯ ЖИЗНЬ**

(Воспоминания о репрессированном педагоге-музыканте Е.П. Вильмане)

В этой статье известный музыкант Е.П. Написано о Уилмане. Воспоминания о его жизни.

**Tulepova.S.S.
ETERNAL LIFE**

In this article, the famous musician E.P. Written about Wilman. Memories of his life.

ӘОК 371

Тусупбаева Ж.

ЖММ «Bolashaq» академиясының студенті ДДОВ 20-8к тобы

Tusubaeva81@bk.ru

ғылыми жетекшісі Жанысбаева Р. М.

«Bolashag» академиясы, Қарағанды, Қазақстан Республикасы

rozaakan@mail.ru

**ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ІС-ӘРЕКЕТТЕР АРҚЫЛЫ (5-6 ЖАС) БАЛАНЫҢ
ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ҚОЛДАНАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР**

Бұл мақалада ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттер арқылы (5-6 жас) баланың тілін дамытудағы қолданатын әдіс-тәсілдердің мүмкіндігі ашылды. Тіл дамыту және ана тілін оқыту көп қырлы – күрделі және көпжақты құбылыс болып табылады. Ғылыми тұрғыдан негізделген әдістеме тілдің мәні мен жеке белгілерін анықтау барысында, сөйлеу техникасын түсінуге, сөйлеудің әртүрлі жақтарын дамытудың ережелері мен ұстанымдарын, тілдік байланыс дағдылары мен іскерліктерін білуге қажеттілігі ашылған.

Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту тұжырымдамасы әдіснамалық негізі тіл туралы материалистік философияның еліміздің -тарихи дамудың жеке дербес өнімі ретінде, ересек адамдардың қатынас байланысы мен әлеуметтік өзара әрекеттесуінің өзекті құралы тарапынан, оның ойларын жеткізу әрекетімен байланысы туралы маңызды ұстнымы болып табылады. Адам бойында сөйлеу дағдының дамуы әңгіме құрастыру барысында пайда болды және адамның өмір сүру, оның кез келген әр түрлі қызметін жүзеге асыру негізі маңызды шарттарының бірі болып есептелінеді. Бұл қызметтің өнімі ретінде тілдің дамуына, оның шарттары мен ұстанымдарға, мазмұнына, нәтижесі көрсетілгеніне көз жетілді.

Бұл методиканың маңызды ұстанымы – тіл формаларын игеру, мектепке дейінгі балалардың сөйлеу және байланыс дағдыларын дамыту теория мен практика жүзінде

қатар жүреді, сондықтан тілдің дамудың қозғаушы түрткісі осы іс-әрекет жасау барысында туындайтын байланыс қажеттілігі деп есептеуге болады. Анықтау әдісінің екінші сипаттамасы-бұл ересек адамның қарым-қатынасы, әлеуметтік өзара әрекеттесу сияқты маңызды құрал. Тіл болмаса, адамның нақты қарым-қатынасы, демек, сөйлеу дағдыларын дамыту мүмкін емес [1].

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты балалардың назарларына ұсынған көрнекіліктер логикалық ойлау, есте сақтау және сөйлеу белсенді жұмысын тудыруға үлкен мүмкіндік береді.

Көрнекіліктерді қарастыра отырып, мектепке дейінгі бала көргенін атып беруге тырысады, түсініксіз жағдайларда ересек адамдардан сұрақ қойып сұрайды, осындай ситуацияда баланың жеке дербес тәжірибесінен алынған нәрсені еске алады және бұл зат туралы әңгіме құрастыруға дағдыланады. Көрнекіліктердің көмегімен мектепке дейінгі саладағы қызмет аатқаратын маман балалардың бойында кез келген әр түрлі сезімдерді ткалыптастырады; баланың назарына ұсынған көрнекілік мазмұнына байланысты бұл әрекетке деген қызығушылық пен құрмет, туған өлкеге деген сүйіспеншілік, қасындағы күнделікте қарым-қатынасқа түсетін құрбыларына деген құштарлық, қуаныш сезімі, әсемділікке деген махаббат және өмірдегі құбылыстарды қабылдауы болуы мүмкін.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың Үлгілік бағдарламасының мазмұнын іске асыру үшін тілдің дамуы барысында мектепке дейінгі балалардың сөзі олардың қызметі мен қарым-қатынас сипатымен тығыз байланысты. Сөйлеудің дамуы бірнеше бағытта жүреді: оның басқа адамдармен қарым-қатынаста практикалық қолданылуы жетілдіріледі, сонымен қатар әңгіме психикалық процесстерді қайта құрудың негізі, ойлау құралы болып табылады. Мектеп жасына дейінгі кезеңнің соңында, белгілі бір білім беру жағдайында бала сөйлеуді ғана емес, сонымен қатар оның құрылымын да түсіне бастайды, бұл кейіннен сауаттылықты игеру үшін қажет [2].

Тілді дамыту бұл өте күрделі және көпқырлы психикалық құбылыс. Ғылыми тұрғыдан негізделген әдіс тілдің мәні мен ерекшеліктерін, сонымен қатар сөйлеу техникасын игеруге, сөйлеу техниканың әр түрлі аспектілерін, сөйлеу дағдылары мен мүмкіндіктерін дамытудың заңдылықтары мен ұстаанымдарын білу керек. Сондықтан тілді дамыту әдістемесінің теориялық негізін физиология, білім теориясы, психология сияқты бірқатар ғылымдардың мәліметтері құрайды. Тіл білімі, ұйқы, сөйлеу, сөйлеу әрекетін зерттейтін тіл".

Тл дамыту методиканың теориялық тұрғыдан психология, лингвистика, психоллингвистика, физиология, анатомия бірқатар ғылымдардың мәліметтері құрайды.Баланың тілін дамыту әдістемесінің әдіснамалық негізі-материалистік философияның әлеуметтік-тарихи дамудың өнімі тұрғыдан, адамд арасындағы қарым-қатынасы мен әлеуметтік өзара әрекеттесуінің, әдістеменің маңызды құралы болып табылады. Сөйлеу қабілет адамда әңгіме іс-әрекет барысында пайда болды және адамның өмір сүруінің және оның қызметін жүзеге асырудың шарттарының маңызды негізі болып табылады.

Бұл қызметтің өнімі тұрғыдан тілде оның шарттары,ұстанымдары, мазмұны, мазмұны нәтижесі көрсетіледі. Бұл техниканың маңызды қағидасы-тілдік формаларды игеру, балалардың сөйлеу және қарым-қатынас дағдыларын дамыту іс-әрекетте қатар жүреді, ал дамудың қозғаушы түрткі күші-осы іс-әрекет барысында пайда болатын қарым-қатынас қажеттілігі. Анықтау әдісінің екінші сипаттамасы-бұл адамның қарым-қатынасы, әлеуметтік өзара әрекеттесу сияқты маңызды құрал. Тіл болмаса, адамның нақты қарым-қатынасы, демек, сөйлеу дағдының дамуы мүмкін емес [3].

Үлгілік бағдарламаның мазмұнын игеру бойынша балалардың икемділіктері мен дағдыларын дамыту мониторингін өткізудің әдістемелік ұсыныстары мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамытуда қолданатын көрнекіліктердің маңыздылығы сөзсіз.

Көрнекіліктер арқылы мектеп жасына дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеу процесі негізделген. Бала көрнекіліктерде ұйымдастырылған оқу қызметі барысында үлкен қызығушылық танытады. Тіпті ең сәби балалардың кітаптардағы, суреттерге, ұсақ ойыншықтарға, тарату дидактикалық материалдарға құмар екендігі және қасындағы адамдарға әр көрген құбылыс бойынша бір неше сұрақтар қоятыны белгілі. Көрнекіліктер мектеп жасына дейінгі балада ойлаудың, есте сақтаудың және сонымен қатар сөйлеудің белсенді жұмысын тудырады [4-5].

Көрнекілікке қарап, бала көргендерін баяндайды, өзіне түсініксіз нәрсені немесе болып жатқан құбылыс туралы сұрайды, өзінің жеке тәжірибесінен болған оқиға мен тақырыпты еске түсіріп және ол туралы әңгіме қозғайды. Көрнекіліктің көмегімен тәрбиеші балаларды әртүрлі заттармен және қоршаған ортадағы құбылыстармен таныстырады. Ұйымдастырылған оқу қызметінің тақырыбына, мазмұнына байланысты бұл қызығушылық пен еңбекке деген құрмет, Отанға деген сүйіспеншілік, жолдастарға, баурларымен сіңілдеріне деген құштарлық, әзіл сезімі, сұлулықты жақсы көру және өмірді қуанышты қабылдау болуы мүмкін.

Мектепке дейінгі балалардың жалпы психикалық дамуы тілдің дамуына үлкен әсер етеді, сөйлеу дағылары ойлау іс-әрекетімен және қарым-қатынас сипатымен тығыз байланыстығын көрсетеді. Тілдің дамуы бірнеше бағытта жүреді: біріншіден бұл ересек адамдармен қарым-қатынасқа түскен кезде бала практикалық тұрғыдан оларға еліктеуді үйренеді, сонымен қатар әңгіме құрастыру барысында психикалық процесстерді қайта құрудың негізі, ойлау құралы болып табылады. Мектепке дейінгі шақтың соңында баланың тәрбиелеудің, білім берудің белгілі бір жағдайларында бала сөйлеуді ғана емес, сонымен қатар оның байланыстырып сөйлеу дағдылары қалыптасады, бұл кейіннен сауат ашуды, жазуды меңгеру үшін маңызды мәнге ие.

Танымалы психологтар В.С. Мухина, Л.А. Венгер мектепке дейінгі балаларда бірдеңе айтуға, өз ойларын жеткізуге тырысқанда, олардың жасына тән тілдік құрылым пайда болып сөйлеу дағдылары игереді: бала алдымен лексиконына тек есімді сөздерді енгізеді ("ол", "он"), содан кейін өзінің мазмұндамасының түсінбеушілігін сезінсе, есімді зат есімімен түсіндіреді: "ол (кісі) кетті", "ол (ит) ұмытып кетті", "ол (түлкі) шабуыл", т.б. [6].

Бұл мектепке дейінгі баланың тілдің дамуындағы маңызды кезең. Әңгімеге жағдайларда көзқарас әңгіме айтқан ересек адамға немесе балаға бағытталған түсініктемелермен үзіледі. Әңгіме мазмұнына, тақырыбына қатысты сұрақтар сөйлеу дағдыларды дамытудың осы кезеңінде жауап беруге деген ұмтылысты неғұрлым толық, нақты және сонымен қарат түсінікті етеді. Осы негізде «ішкі сөйлеу» (монолог) айтылған сөйлеудің интеллектуалды функциялары пайда болады, онда өзін-өзі сөйлеу туралы айтылады.

Ә.Алдамуратов мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу жағдайы айтарлықтай төмендейді деп есептейді. Бұл, бір жағынан, индикативті бөлшектер мен сөздің басқа бөліктерін алмастыратын орындардың есімдерін кемейту кезінде, екінші жағынан, сөйлеудегі визуалды қозғалыстардың рөлін азайту кезінде көрінеді. Ауызша үлгі сөйлеудің үйлесімді формаларының қалыптасуына және ондағы ситуациялық сәттердің қысылуына шешуші әсер етеді. Сонымен қатар көрнекі үлгіге сүйену арқылы педагог мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуіндегі ситуациялық эмоциялық тұрғыдан сәттерді күшейтеді, байланыс элементтерін азайтады және экспрессивті сәттерді күшейтеді [7].

А.М. Леушинаның айтуынша, қарым-қатынас шеңбері кеңейіп, танымдық қызығушылық өскен сайын бала контекстік сөйлеуді меңгереді. Бұл ана тілінің грамматикалық формаларын, дыбыстық мәдениетін, актив және пассив сөздіктің игерудің жетекші мәнін ашады. Тілдің бұл жеке қасиеті, түрі оның мазмұны контексте ашылатындығымен байланыста сипатталады және осылайша кез-келген жағдайды

ескерместен тыңдаушыға түсінікті болады. Мәтін-мәндік сөзді, сөзтізбектерді, сөйлеу формаларды бала жүйелі оқытудың күшінен тез қабылдап игереді.

Мектепке дейінгі мекемеде ұйымдастырылған оқу қызметі барысында балалар ересектердің сөйлеуінен берілетін жаңа сөйлеу құралдары мен үлгілеріне қажеттілік туындаған ситуациялық сөйлеуден айырмашылығына, назар аудармайтын үлгіні көрсетуі керек. Мектепке дейінгі бала осы бағытта алғашқы қадамдарды жасауды үйрене бастайды. Үйлесімді сөйлеу дағдылардың дамуы одан әрі мектеп жасында жүреді. Уақыт өте келе, кез-келген мектепке дейінгі бала жағдайға және қарым-қатынас сипатына байланысты ситуациялық, контекстік, диалог және монолог түрінде сөйлеуді толығымен меңгереді және басқа сөйлеу моделін игеруді бастайды.

Кез келген ұйымдастырылған оқу қызметтерді өткізу барысында тәрбиеші алдына келесі міндеттерді қояды:

1) балаларды суреттің мазмұнын немесе ұсынған дидактикалық корнекіліктер материалын көруге және дұрыс түсінуге үйрету, ретсіз көруден дәйекті түрде қарау;

2) балалардың тілдерін сезімдер, эмоциялар арқылы дамыту яғни, ұсынған корнекілікке дұрыс қарау;

3) суретшінің салған бейнесін еркін және сенімді жеткізе алатындай етіп балалардың сөздік қорын кеңейту.

Е.И Тихеева ұсынған заттарды, суреттерді, кез келген дидактикалық материалды қарау арқылы балалар үйренеді олардың сипаттамалық белгілерін, олармен жасалатын әрекеттерді дұрыс атап ажыратуға. Бұл жұмыстар әсері етеді балалардың сөздік қорын кеңейтуге, байланыстыр сөйлеу дағдыларын дамытуға, дыбыстық мәдениеттерін жетілдіруге жол ашады. Жұмыс барысында педагогтара әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы балаларға мүмкіндік береді өз ойларын байланыстырып жеткізуге және басқа ұйымдасстырылған оқу қызметтерде осы сөйлеу дағдыларды әрі қарай дамытып жетілдіруге болады деген ой білдірген.

Бүгінгі жас ұрпаққа қамқорлық жасап оларды ізгілікке, имандылыққа, адамгершілікке, адалдыққа еңбек сүйгіштікке, ұлтжандылыққа, отаншылдыққа тәрбиелесең ғана еңбегің жемісті болмақ. Ертеңімізді бүгін ойлап, уақытында жүзеге асырып, жас ұрпақты жан-жақты тәрбиелеу әр тәрбиешінің міндеті. Ойын белгілі бір ғылымның зерттеу пәні болғанға дейін ол балаларды тәрбиелеудің маңызды құралдарының бірі ретінде кеңінен пайдаланылады.

Қорытындысында ерекше айтып өтетін нәрсе – картиналармен ойыншықтар оқытудың ең перспективті нысаны болып табылады:

- ол ұйымдастырылған оқу іс – әрекетінде жағымды психологиялық климаттың құрылуына ықпал етеді:

- ынталандыруды күшейтеді және балалар қызметін белсенді етеді;

- қолда бар білімді, тәжірибені, әр түрлі жағдайдағы қарым-қатынас дағдыларын пайдалануға мүмкіндік береді. Сондықтан оқу іс – әрекеттерінде рөлдік картиналарды пайдалану оқу үдерісінің тиімділігін көтереді, оқытудың барлық сатыларында зерттелетін пәнге мектеп жасына дейінгі балалардың қызығушылығын сақтауға көмектеседі.

Оқиғалы дидактикалық материал оқытудың әр түрлі сатысында баланың жоғары психикалық даму сатысына көшуінде рөл атқарады.

Жоғарыда айтылғандар келесі қорытындыларды жасауға мүмкіндік береді:

- дидактикалық материал әрбір ұйымдастырылған оқу іс – әрекетіне белгілі бір түрде ендірілуі тиіс

- оқу іс – әрекетінде ойынды пайдалану – оқу процесі тиімділігінің, қарым-қатынас жағдайын құрудың міндетті құралы

- оқу процесінде ойын жүргізу оқытудың тәрбиелік мақсаттарын жүзеге асыруға мүмкіндік береді

- ойын тиімділігі оны дұрыс ұйымдастыруға байланысты
- оқыту процесінде ойынды әзірлеу және ендіру оқытудың әртүрлі сатыларында ауызша сөйлеуге үйретудің негізгі міндеттерін әлдеқайда үлкен жетістікпен шешуге ықпал етеді.

Картиналармен ойыншықтар келесі әдістемелік міндеттердің орындалуына ықпал етеді:

- сөз қарым-қатынасына балалардың психологиялық дайындығын құру қайталау ретінде жүргізуі мүмкін

- бір каринаны сабақтың әртүрлі сатыларда пайдалануы мүмкін

- картинаның тартымдылығы мен тиімділігінің өзінде шегін сақтай білу қажет, әйтпесе олар оқушыларды шаршатып жібереді және эмоцияға әсер ету қабілетін жояды.

Балалардың әрқайсысының жұмысқа қатысу деңгейі ашық түрде анықталады, ортақ міндеттерді шешу кезінде қатысушылардың өзара байланысы сезіледі. Оқиғалы рөлді ойын процесінде қисынды ойлау, қойылған сұрақтарға жауап іздеу қабілеттілігі, сөйлеу, сөз этикасы, бір-бірімен қарым-қатынас жасай білу қабілеті дамиды. Сондықтан мектепалды даярлық тобында оқиғалы рөлді ойынды пайдалану оқу процесінің тиімділігін көтереді. Балалардың тілге деген қызығушылығын оқытудың барлық сатыларында сақтауға көмектеседі. Рөлдік ойындарда міндетті түрде білімгерлердің өзара әлеуметтік рөлдік қатынастары қалыптасады. Рөлдік ойын сөйлеу мәдениетін дамытуға да өз септігін тигізеді. Ол болашақ маманның өзін-өзі ұстай білу қабілетін, сөз саптау деңгейлерін дамытады.

Балабақша тәрбиеленушілері ойын баласы. Сондықтан оқу іс – әрекеті үстінде ойынды көп қажет етеді. Оларға пайдаланылатын ойындар, балалардың жас ерекшеліктеріне қарай күрделеніп отырады. Мұндай ойынның көптеген түрлері бар. Сондықтан да балалардың жас ерекшелігіне және өтілетін сабақтардың тақырыбына сай етіп таңдап алған дұрыс. Балалық шақ – адамның ең бақытты және уайымсыз кезеңі ғана емес, сонымен қатар бұл - тұлғаның қарқынды қалыптасу кезеңі. Балалық шағында қалыптаспаған нәрселердің орнын үлкен адам кейіннен толықтыра алмайды. Баланы оқуға мұқтаждау барысында біз одан ойынды, демек, балалық уайымдарды, талпыныстар мен қатынастарды тартып алатынымызды есте сақтап, ұмытпауымыз қажет.

Баланың коммуникативті құзыреттіліктерін дамыту үшін түрткі болатын екі күш қажет. Осы күштердің бірі болып ең алдымен ата – ана болып табылады, өз баласының ерекшелігін көріп, оны дұрыс бағалай біліп, біліммен, тәртіппен, еңбекпен ұштастырып бала тілінің дамуына қажетті жағдай жасаса, бұдан балаға, оның болашағына үлкен пайда болары сөзсіз.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1 Қ-Ж. Тоқаевтың ҚР Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы, Астана, 2021 жылғы 11 қыркүйек.

2 «Қазақстан Республикасындағы тіл туралы» Қазақстан Республикасының заңы, Алматы, 1998, 48 б.

3 Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Жетісу.- 30 желтоқсан. – 2003.

4 Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты– 2012. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту».

5 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың Үлгілік бағдарламасының мазмұнын іске асыру үшін сабақтас тақырыптарды қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар, Астана, 2017 ж

6 Үлгілік бағдарламаның мазмұнын игеру бойынша балалардың икемділіктері мен дағдыларын дамыту мониторингін өткізудің әдістемелік ұсыныстары, Астана, 2017.

7 «Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі ұйымдарында 2017-2018 оқу жылында тәрбие-оқыту процесін ұйымдастыру туралы» нұсқаулық-әдістемелік хат , Астана, 2017 ж.

Тусупбаева Ж.

МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В РАЗВИТИИ ЯЗЫКА РЕБЕНКА (5-6 ЛЕТ) ПОСРЕДСТВОМ ОРГАНИЗОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В данной статье раскрыта возможность развития речи ребенка (5-6 лет) посредством организованной учебной деятельности. Развитие речи обучение родному языку – явление многогранно-сложное и многостороннее. Научно обоснованная методика выявлена в процессе выявления сущности и индивидуальных особенностей, необходимости понимания техники речи, знания правил и принципов развития различных сторон речи, навыков и умений языкового общения, посредством применения различных методов и приемов.

Tusupbaeva Z.

METHODS AND TECHNIQUES USED IN THE DEVELOPMENT OF A CHILD'S LANGUAGE THROUGH ORGANIZED ACTIVITIES (5-6 YEARS)

This article reveals the possibility of speech development of a child (5-6 years old) through organized educational activities. Speech development teaching a native language is a multifaceted, complex and multifaceted phenomenon. The scientifically based methodology is revealed in the process of identifying the essence and individual characteristics, the need to understand the technique of speech, knowledge of the rules and principles of the development of various aspects of speech, skills and abilities of language communication, through the use of various techniques and techniques.

УДК 376

Тулькубаева А.Е.

воспитатель высшего уровня квалификации высшей категории
КГУ «Центр поддержки детей с особыми образовательными потребностями»
Управление образования Карагандинской области
Aijan1601@mail.ru

ВОСПИТАНИЕ ТОЛЕРАНТНОГО ОТНОШЕНИЯ У ВОСПИТАННИКОВ В УСЛОВИЯХ ЦЕНТРА ПОДДЕРЖКИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ КАК ОДНО ИЗ НЕОБХОДИМЫХ УСЛОВИЙ КОММУНИКАТИВНОГО ОБЩЕНИЯ

Статья посвящена вопросам понимания и воспитания толерантности в условиях центра поддержки детей с особыми образовательными потребностями. Рассматриваются возможности создания эффективных условий для обеспечения прав детей с ограниченными возможностями здоровья, а так же различные подходы к понятию толерантность, делает выводы о его неоднозначности и отсутствии четкой системы в определении структуры данного термина. Автор отмечает, что под толерантностью мы понимаем такое моральное качество, как терпимость, характеризующее отношение к интересам, убеждениям, верованиям, привычкам, поведению других людей, формой уважения к другому человеку, признания за ним права на собственные убеждения и особенности. Особо подчеркивая мысль, что

толерантность – признак уверенности в себе, сознания надежности своих собственных позиций, признак открытого идейного течения.

«Если я чем-то на тебя не похож, я этим вовсе не оскорбляю тебя, а, напротив, одаряю». Антуан де Сент-Экзюпери.

Для понимания того, какие условия необходимо создать, чтобы толерантность стала личностным смыслом и ценностью для человека, нужно ответить на вопрос, какую роль играет толерантность в развитии личности, почему необходимо создавать условия для её воспитания. И если толерантность действительно имеет большое значение для развития личности, какие психологические механизмы лежат в основе её формирования.

В настоящее время в Казахстане насчитывается около двух миллионов детей с ограниченными возможностями здоровья. Это актуализирует необходимость осмысления их положения в обществе, совершенствование системы социальной помощи и поддержки. Главная проблема «особого ребенка» заключается в ограничении его связи с миром, бедности контактов со сверстниками и взрослыми, в ограниченности общения с природой, доступа к культурным ценностям, а иногда и к элементарному образованию. Также существует негативное отношение к таким детям со стороны сверстников, наличие физических и психических барьеров, мешающих повышению качества образования детей с ограниченными возможностями. Проблему усугубляет тот факт, что педагоги сами иногда интолерантно относятся к таким детям, называя их «ущербными», «неполноценными». В связи с этим, одной из главных задач в развитии детских учреждений, центров поддержки по отношению к детям с особыми потребностями является формирование у педагога педагогической толерантности, то есть способность понять и принять ребенка таким, какой он есть. А также воспитывать у сверстников толерантное и уважительное отношение к детям с ограниченными возможностями здоровья.

Должны ли мы проявлять толерантность к таким детям? Что же такое толерантное воспитание? ***Толерантное воспитание*** – это проявление терпимости, понимания и уважения к личности другого человека независимо от каких-либо отличий[1].

Люди на свет рождаются разными: непохожими, своеобразными. Чтобы других ты смог понимать, нужно терпенье в себе воспитать. Нужно с добром к людям в дом приходить, дружбу, любовь в своем сердце хранить! Для того чтобы воспитывать у детей толерантное отношение, педагогам, воспитателям необходимо формировать систему ценностей, в основе которой стоят такие понятия как сочувствие, сопереживание, понимание. Каждый ребенок, каким бы он ни был, - это, прежде всего уникальная личность. И, несмотря на особенности развития, он имеет равные с другими детьми права. Проблема толерантности приобретает особое значение в связи с развитием у нас в стране инклюзивного образования, в рамках которого происходит включение детей с ограниченными возможностями здоровья в образовательную среду и адаптацию в ней.

Необходима просветительская работа с педагогами, воспитателями о представлении и понимании того, что такое инклюзивное образование, в чем его отличие от традиционного образования:

- знание психологических закономерностей и особенностей «особых детей»;
- знание методов психологического и дидактического проектирования учебно-воспитательного процесса;
- умение реализовывать различные способы взаимодействия между всеми субъектами образовательной среды (педагогами, воспитателями, детьми).

Инклюзивное образование – процесс развития общего образования, который подразумевает его доступность для всех в части приспособления к потребностям каждого ребенка, вне зависимости от состояния его здоровья.

Сегодня инклюзия рассматривается в качестве одного из стратегических направлений развития системы образования.

Общепринятым считается, что инклюзивное образование – это процесс развития системы образования в целом и формирования инклюзивного общества. Существует мнение, что инклюзивное образование стало результатом эволюции отношения общества к особому детству, понимания места нетипичных детей в обществе; закономерный процесс развития системы специального образования и сближения его с общим образованием.

Инклюзивное образование трактуется как образование для всех детей воспитанников, несмотря на физические, интеллектуальные, социальные, эмоциональные, языковые или другие особенности. Цель такого образования – отказ от социальной сегрегации детей с ОВЗ и возможность их участие в жизни коллектива центра, школы, другими словами – обеспечение равного доступа к образованию для всех обучающихся с учетом разнообразия особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей.

В современной ситуации накопленного опыта социальной и образовательной инклюзии неизбежно встает вопрос о поиске и четкой трактовке методологических оснований, с позиции которых будет происходить построение процесса инклюзивного образования.

По мнению А.С. Сунцовой, становление теории нового образования будет представлять собой синтез теорий, включающий философское, педагогическое, психологическое, медицинское знание, выполняющее роль научных ориентиров в практике реализации инклюзивного образования. Автор полагает, что основные положения инклюзивной модели образования должны формулироваться с опорой на междисциплинарный подход, предполагающий исследование проблемы с позиции различных научных дисциплин, взаимную и совместную интерпретацию объекта. Поиск теоретических оснований инклюзивной модели образования потребует сопряжения положений многих наук: философии воспитания и образования; педагогической теории; психологических концепций, объясняющих механизмы социализации и развития личности в условиях инклюзивного педагогического процесса[2]. Особый интерес представляют те научные подходы, которые будут наиболее продуктивны в отношении построения модели инклюзивного образования. Не отрицая необходимости включения в практику общеобразовательных школ специальных педагогических методов и средств обучения детей с особыми образовательными потребностями как специального условия их образования, доказано, что их обучение и воспитание должно рассматриваться в рамках общей педагогики, исходя из того, что само по себе инклюзивное образование предполагает обеспечение равного доступа к получению всех видов образования детьми, имеющими особые образовательные потребности; организацию и создание условий для этого с учетом индивидуальных особенностей, психических и физических возможностей ребенка, расширение его социального опыта.

Следовательно, совместное обучение и воспитание детей с особыми потребностями должно быть подведено под общую основу. Встает вопрос выбора тех методологических оснований, которые обеспечат эффективность практики инклюзивного образования. Применительно к инклюзии как социально-образовательной практике, необходимо обратиться к современным взглядам гуманистически ориентированной педагогики, помещающим в центр образовательного процесса воспитанника.

Толерантность, сформированная еще в дошкольном возрасте, является одним из важнейших условий успешной реализации в будущем потенциала личности. Важную роль в формировании толерантной личности играют учреждения образования, именно в

них ребенок проводит большую часть времени и приобретает опыт взаимного уважения, доброжелательного терпимого отношения к окружающим детям (воспитанникам).

На примере следующего упражнения: Упражнение «Проблемы детей с ограниченными возможностями» Для выполнения этого упражнения группа делится на подгруппы. Задание: постараться выделить психологические проблемы, которые могут возникать у данных детей. Необходимо представить окружающий мир их глазами. Время выполнения 10 минут. Составляется общий список проблем детей с ограниченными возможностями и вывешивается на доску рядом с первым списком. Следующим этапом становится сравнение двух списков и выделение общих проблем. Рефлексия первого тренингового дня Все участники группы высказываются о своих чувствах, которые возникали в процессе работы. Примерные вопросы: Что понравилось?

Что узнали для себя нового?

С какими мыслями и чувствами пришли на тренинг и с какими уходите? Пожелания на следующий день. Рекомендуются провести заключительное упражнение на релаксацию с целью снятия эмоционального напряжения и усталости

Воспитателям, педагогам, следует способствовать созданию доброжелательной атмосферы в группах центра поддержки, где воспитанники могут обсуждать свою жизнь и чувства, где развита взаимная поддержка и коллективная работа. Традиционные представления о детях с нарушениями в развитии в последнее время значительно изменились. Если раньше такой ребенок мог вызвать лишь сочувствие и рассматривался как нуждающийся в помощи, то теперь он считается равноправным, независимым, но нуждающимся в направлении и поддержке. С учетом современного подхода необходимо изменить отношение воспитателей, специалистов и всего общества к ребенку с ограниченными возможностями [3].

Очень сложно формировать толерантность у воспитанников, если этим качеством не обладают воспитатели и педагоги. Ребенок как губка, он впитывает все, что видит и слышит (даже если это не предназначено для его ушей).

Хочется надеяться на то, что в итоге дети с ограниченными возможностями, в том числе с нарушениями интеллекта, научатся жить в согласии с другими, никогда не будут чувствовать своей ненужности, а в будущем обязательно найдут то поле деятельности, где они смогут реализовать себя, станут полноценными и полноправными гражданами нашей страны.

И так, толерантность имеет важнейшее значение в индивидуально-личностном развитии, в социализации и обучении. Принцип толерантности в образовании определяет возможности личностного самообразования, активное усвоение разных способов познавательной деятельности, открытость новым образовательным возможностям.

Развитие толерантности в сфере социального воспитания способствует конструктивному разрешению разногласий и противоречий. Использование принципа толерантности в процессе социального воспитания создает благоприятные условия для дальнейшей экспансии толерантности в другие сферы социальных отношений.

Список использованных источников:

1 *Формирование в образовательном учреждении толерантного отношения к детям с ограниченными возможностями здоровья./ Методические рекомендации для руководителей и специалистов образовательных учреждений. – г.Новокуйбышевск, 2016, С. 105.*

2. *А.С. Сунцовой Теория и технологии инклюзивного образования., Ижевск, 2013г., С. 44-50.*

3. *Инклюзивное образование: методология, практика, технологии: Материалы НПК. МГППУ // Мельник Ю.В. Толерантное отношение к нетипичности подростка у*

Тулькубаева А.Е.

**ЕРЕКШЕ БІЛІМ БЕРУ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ ҚОЛДАУ
ОРТАЛЫҒЫ ЖАҒДАЙЫНДА ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДЕ ТОЛЕРАНТТЫ
ҚАРЫМ ҚАТЫНАСТЫ ТӘРБИЕЛЕУ КОММУНИКАТИВТІК ҚАРЫМ
ҚАТЫНАСТЫҢ ҚАЖЕТТІ ШАРТТАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ**

Мақала ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қолдау орталығы жағдайында толеранттылықты түсіну және тәрбиелеу мәселелеріне арналған. Мүмкіндігі шектеулі балалардың құқықтарын қамтамасыз ету үшін тиімді жағдайлар жасау мүмкіндіктері, сондай-ақ толеранттылық ұғымына әртүрлі көзқарастар қарастырылады, оның түсініксіздігі және осы терминнің құрылымын анықтауда нақты жүйенің болмауы туралы қорытынды жасайды. Автор толеранттылық деп біз басқа адамдардың мүдделеріне, сенімдеріне, сенімдеріне, әдеттеріне, мінез-құлқына деген көзқарасты, басқа адамды құрметтеу формасын, олардың өз сенімдері мен ерекшеліктеріне құқығын мойындауды сипаттайтын төзімділік сияқты моральдық сапаны түсінетінімізді атап өтеді. Толеранттылық – өзіне деген сенімділіктің белгісі, өз ұстанымдарының сенімділігі туралы сана, ашық идеялық ағымның белгісі деген ойды ерекше атап өту.

Tulkubaeva A.E.

**FOSTERING A TOLERANT ATTITUDE AMONG PUPILS IN THE CONDITIONS
OF THE SUPPORT CENTER FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL
NEEDS AS ONE OF THE NECESSARY CONDITIONS FOR COMMUNICATIVE
COMMUNICATION**

The article is devoted to the issues of understanding and fostering tolerance in the conditions of the support center for children with special educational needs. The possibilities of creating effective conditions for ensuring the rights of children with disabilities are considered, as well as various approaches to the concept of tolerance, draws conclusions about its ambiguity and the lack of a clear system in defining the structure of this term. The author notes that by tolerance we mean such a moral quality as tolerance, which characterizes the attitude to the interests, beliefs, beliefs, habits, behavior of other people, a form of respect for another person, recognition of his right to his own beliefs and characteristics. Emphasizing the idea that tolerance is a sign of self-confidence, consciousness of the reliability of one's own positions, a sign of an open ideological current.

Тұрсын Н.Д.

«Bolashaq» академиясының студенті
Қарағанды, Қазақстан Республикасы

Шалтаева Р.Ж.

ғылыми жетекші п.ғ.к., доцент

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС ОЙЫНДАРЫН БАСҚАРУ ӘДІСТЕМЕСІ

Бұл мақалада, мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесі процесінде қимыл-қозғалыс ойындарына жетекші рөл берілетіні айтылған. Өйткені баланы нәресте шағынан бастап адалдыққа, батылдыққа, елін, жерін, тілін сүйе білуге, отаншылдыққа, адамгершілікке, мейірімділікке, еңбек етуге тәрбиелеудің құралы – ойын. Оның тәрбие, білім берудегі сиқырлы сырын терең меңгеру үшін ежелден бері өркен жайып, үздіксіз дамып келе жатқан ұлттық ойындарды оқытудың процесінде пайдаланудың тиімді жолдарын анықтау – бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып табылады.

Қимыл-қозғалыс ойындары мен арнайы таңдалған жаттығулар бір-бірімен байланысты: ойында қимыл-қозғалыс дағдыларын жетілдіруді баланың қозғалыс дағдыларын шығармашылықпен пайдалануға дайындығымен сипатталатын оқу-тәрбие процесінің үшінші кезеңінің жалғасы ретінде қарастырған жөн. Н.В.Потехинаның пікірінше, қимыл-қозғалыс ойындарды жүйелі түрде, балалардың арнайы таңдалған жаттығуларды меңгеру кезеңінде алған дағдыларын одан әрі жетілдіруге әкеледі. Қызықты тапсырмаларды орындауға еліктеу балаларға бірдей қозғалыс жаттығуларында орындалатын әрекеттерден тыс ойында қозғалыс дағдыларын жоғары деңгейде меңгеруге көмектеседі. Қозғалыстарды жақсартуға деген ұмтылыс - баланың ойын тапсырмаларын барынша жақсы орындауға және табысқа жетуге ұмтылысы. Осылайша, ойын әрекеті процесінде бала игерілген қозғалыс дағдыларын жаңа, қиын жағдайға бейімделумен біріктіруді үйренеді. Шағын топта ойын жаттығулары тәрбиелік мақсатта қолданылады. Балаларға оларды қызықтыратын нақты тапсырмалар беріледі - «көпірден өту», «төбеден секіру», «тышқан сияқты дыбыс шығармай жүгіру». Бұл жаттығулардың барлығы ойын стиліне ие және олардың мәнін сақтай отырып, балалар үлкен ынтамен орындайды (жаттығу).

Қоғамымыздың іргетасын нығайту үшін ұрпаққа үлгілі, өнегелі тәрбие беру – қазіргі міндеттердің бірі. Ұрпақ бойында жалпы адамзаттық құндылықтар мен адамның айналадағы дүниемен жеке тұлғалық қатынасын (этикалық, эстетикалық, адамгершілік тұрғысынан) тәрбиелеу мақсатын халқымыздың мәдени рухани мұрасының, салт-дәстүрінің озық үлгілерін оның бойына дарыту арқылы жүзеге асыруға болады. Әр халық өз халқының мәдениетімен, асыл мұраларымен ұлттық әдебиеттер арқылы танысып келеді. Дегенмен, халық (ұлттық) ойындары да тәрбиенің мықты құралы деп танылған. Ойынды оқу-тәрбиеде қолдану балалардың ой-өрісін жетілдірумен бірге, әр халықтың асыл мұраларын бойына сіңіріп, кейінгі ұрпаққа жеткізе білу құралы. Халықтық педагогиканың ең бір көне тиімді құралдарының біріне ойын жатады. Ойын арқылы бала қоршаған ортаны өз бетінше зерделейді. Сөйтіп, өзінің өмірден байқағандарын іске асырып, қоршаған адамдардың іс-әрекетіне еліктейді. Соның нәтижесінде өзі көрген жағдайларды отбасылық тұрмыс пен қызмет түрлерін жаңғыртады. Ойын дегеніміз – адамның ақыл-ойын дамытатын, қызықтыра отырып ойдан-ойға жетелейтін, тынысы кең, алысқа меңзейтін, қиял мен қанат бітіретін, дене қимылын дамытатын ғажайып нәрсе.

Халқымыздың , аса көрнекті жазушы М.Әуезов: «Халқымыздың сан алуан жылдар бойы қызыққан өнері бар. Менің түсінуімше, ойын тек көңіл көтеру, көз қуантып, көңіл көтеру ғана емес, ойында өзіндік ерекше мәнге ие. Одан кейінгі кезеңде К.А.Покровский, А.И.Ивановский, Н.И.Гродеков, Е.А.Алекторов, А.Диваев, А.Левшин қазақ халқының этнографиялық бай материалдарын жинап, ұлттық ойынның тәрбиелік мәнін айқындаған болатын. Е.Сағындықов өз еңбегінде: «Қазақтың ұлттық ойындары өте бай және тақырыптық жағынан алуан түрлі» деп ұлттық ойындарды негізінен үш салаға топтаған. Ә.Диваев «Қырғыз балаларының ойындары» атты еңбегінде тарихта тұңғыш рет қазақтың ұлттық ойындарын үш топқа бөліп қарастырады. Қазақ балаларының ұлттық ойынына тоқталғандардың бірі – орыс ғалымы А.Алекторов. Мысалы, оның «Қырғыз балаларының тууы мен қабылдауы, байлардың тоқтауы мен билігі туралы» (Орынбор, 1891) еңбегін атап өтуге болады. Кез келген халықтың ұлттық ойындарының әлеуметтік-психологиялық тұрғыдан белгілі бір мақсаты мен ерекшеліктері болады [1].

Белгілі ғалым ағартушылары мен педагогтары А.Құнанбаев, Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин халық ойындарының бала тәрбиесіндегі тәрбиелік мәнін жоғары бағалайды, өткен ұрпақтың салт-дәстүрі мен есімін құрметтеуге, адамдардың ойы мен іс-әрекетін танып, түсінуге, жастардың эстетикалық-адамгершілік ойлау талаптарының өсуіндегі олардың рөлі жоғары бағаланады, ойын халық мәдениетінің бастапқы қайнар көзі, ақыл-ой қабілеттерін арттыру қажеттілігі, тіл мен дене тәрбиесінің негізгі элементі деп түйіндейді. Ұлттық ойындар халық тәрбиесінің дәстүрлі сипатының жалғасы [2].Ежелден дәстүрлі ойындар халықтың тұрмыс-тіршілігін, тұрмыс-тіршілігін, ұлттық салт-дәстүрін, ерлікті түсініп, адалдыққа ұмтылуын, ұлттық салт-дәстүрін, күш, шыдамдылық және т.б. танытып келеді. Құндылықтарға мән беру - адамдардың данышпандығының белгісі.

Педагогика ғылымының негізін салушы Я.А.Коменский теориялық пәндер сабақтарымен байланыстырылған дене жаттығуларының жүйесін қалыптастыруға үлкен мән берді. Таза ауада ойналатын балалар ойындарының ішінен ол өзінің пайдалы деп санайтын түрлерін сол кездегі әскери дайындық талаптарына сәйкес толықтырып, жүгіру, секіру, күресу, жүзу және сақинаға найзамен соғуды ерекше атап көрсетті.Коменский педагогикасында ойындардың рөлі тек дене шынықтырумен шектеліп қалмады, олар рухани-эстетикалық тәрбие беруде маңызды қызмет атқарды.Оқу орындарында гуманистік педагогика-дене шынықтыру этикасы енгізілді, ол спорттық жарыстарды өткізуге бағытталған нормаларды әзірлеуге үлкен әсер етті. жоғары нәтижелерге қол жеткізу. Ойын олардың арасындағы ынта-ықылас факторына айналып кетпеуі үшін балаларды ойында адалдыққа, айла-амалдарға, алдауларға жол бермеуге үйретті. Ол ойындардың тәрбиелік жағын асқақтатып: «...ойынды алдаумен емес, батылдықпен жең, кіммен және қандай күйде төбелессең де, ойын мазакқа, төбелеске айналмауы үшін тырыс. соңына дейін» .

Қимылды-қозғалыс ойындар балаға әлемді тануға және оны шығармашылықпен өзгертуге мүмкіндік береді, ал ұйымдастырылған ойындар олардың шығармашылық белсенділігін дамытуға және ұжымшылдыққа тәрбиелеуге ықпал етеді. Сондықтан олар балалардың ең сүйікті әрекеттерінің бірі болып саналады. Әуесқойлық ойындарға сүйену педагогикалық көшбасшылықтың маңызын әлсіретпейді, керісінше күшейтеді.Ойындар әрбір нақты тарихи кезеңге сәйкес келуі керек. Ойын баланың қозғалыс қабілеттерін, дене қасиеттерін дамытады, логикалық ойлауын, ақыл-ой икемділігін, шығармашылық қабілетін, ұшқыр тапқырлығын, бастамашылдығын дамытады. Ойын барысында балалардың бойында адамгершілік қасиеттер қалыптасады, ерік-жігері, қиын жағдайдан шыға білуі дамиды.

К.Д.Ушинский ойынға тәрбие құралы ретінде үлкен мән берді.Ол бала ойынын біртұтас, табиғи тұтастық, яғни бар деп қарастырды. ойынсыз бала немесе баласыз ойын

өмір сүре алмайды. Балалар ойынының мазмұнына қоршаған өмірдің әсерін атап өтті. Оның ойынша, ойын баланың болашақ өміріне елеусіз қалмайды және оның жеке тұлғасының қалыптасуына белгілі дәрежеде ықпал етеді.

Ойынның ұзақ мерзімді тәрбие құралы ретінде тәжірибеде қолданылуы өзін толық ақтады. Ойындар жөніндегі ғылыми-педагогикалық жұмыстар соңғы жылдары оқыту мен тәрбиелеудің теориясы мен әдістемесі мәселелерін айтарлықтай кеңейтті. Олар ойынның әлеуметтік мәнін, оның функционалдық қасиеттерін тұтас құбылыс ретінде түсінуді кеңейтуге көмектеседі.

Халықтық қимылды-қозғалыс ойындары дене тәрбиесі құралдары тұрғысынан қарастырылатындықтан, олардың табиғаты мен мазмұнының жас ерекшеліктеріне қарай эволюциясы да қызықты. Халық ойындарының формалары мен мазмұнын талдау олардың ұлттық және интернационалдық жақтары арасындағы байланыс диалектикасын көрсетеді. Сырттағы ойындардың ұлттық түрі олардың шығу тегі мен дамуында белгілі бір ұлтқа тән, оның қоғамдық-тарихи дамуымен, өмір сүру ерекшелігімен, ақыл-ой қоймасының ерекшелігімен және т.б. елден тыс таралады, ол халықаралық болады, сонымен бірге бұл ойын ұлттық болып қала береді.

Кез келген халықтың мәдени-тарихи дамуында ойын адамдарды өмірге алғашқы дайындау процесінде тәрбиенің маңызды факторы болды. Бұл негізінде қоршаған ортамен қарым-қатынас дайындығының ерекшеліктері болды. Халықтық қимылды-қозғалыс ойындар баланы өмірге, қоршаған адамдармен, табиғатпен қарым-қатынасқа баулиды, білім, еңбек дағдыларын меңгеруге, қозғалыс қабілеттерін жетілдіруге ықпал етеді. Пәндік мазмұны жағынан ауқымды және алуан түрлі, ойын әрекеті негізінен объективті шындықтың нақты формаларын көрсетеді. Демек, тарихи даму барысында ол белгілі бір халықтың өмір сүру салты, дүниетанымы, мәдени даму дәрежесі, ұлтаралық мәдени байланыстар және т.б. сияқты маңызды қайта құру факторларын көрсетеді.

Қазіргі жағдайда адамның қозғалыс белсенділігінің күрт төмендеуіне байланысты жүйелі дене жаттығуларының, таза ауада, оның ішінде халық ойындарының рөлі артып келеді. Халықтық қимылды-қозғалыс ойындардың ерекше маңыздылығы, олардың барлық жастағы адамдарға кеңінен қолжетімділігінде. Этникалық және басқа белгілермен байланысты үлкен алуан түрлілігімен ерекшеленетін олар халық мәдениетінің бөлігі болып табылады. Оларды мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінде қолдану, ақыл-ой, адамгершілік әсерлерін ғана емес, сонымен бірге адам өзінің дене шынықтыру құндылықтарының тамырын білуі үшін халық мәдениетінің бір бөлігін сақтаудың тәсілі болып табылады. Қозғалыстың табиғи түрлерінде бәсекелестік элементтің болуы спорттық ойындарға дайындалу үшін халықтық қимылды-қозғалыс ойындарды пайдалануға мүмкіндік береді. Мектеп жасына дейінгі балалардың ұжымшылдық, белсенділік, төзімділік, саналы тәртіптілік, мақсатқа жетудегі табандылық, батылдық сезімін тәрбиелеуде, ойынды дұрыс таңдау мен басқарудың шешуші маңызы бар.

Ойынды жүргізе отырып, тәрбиеші балаларға оның мазмұнын, ережелерін түсіндіруі керек. Мектеп жасына дейінгі ересек жастағы балалардың мінез-құлқы ойынды жақсартуға, оны шығармашылықпен байытуға мүмкіндік береді; сонымен бірге балалардың қызығушылығы және ойынның тәрбиелік әсері артады. Балалар ойынды жақсы меңгеріп, ойын тобында біріккенде, көшбасшы өзінің ұйымдастырушы рөлін ойынға қатысушылардың біріне бере алады. Бұл ойынды педагогикалық басшылықсыз ойнау керек дегенді білдірмейді. Балалардың ойын әрекетін ойын жетекшісі басқаруы керек, бірақ балалар оның қысымын сездірмейтіндей етіп.

Қортытындылай келе, қимыл-қозғалыс ойындарды өткізу- ұйымдасқан педагогикалық үрдіс, және әрқашан оны болжау мүмкін емес. Дегенмен, тәрбиеші әрқашан іс-әрекеттің тәрбиелік, білім беру, сауықтыру, міндеттерін, өзі үшін нақты тұжырымдап, таза ауада өтетін ойындарды, мектеп жасына дейінгі балалардың белгілі

бір тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру жолдарын таңдауды негізгі түрде жүргізіп отыруы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Сағындықов Е.. Ұлттық ойындарды тәрбие жұмысында қолдану. - Алматы, 1992.

2 Құрманбаева С.К. Ұлттық ойындардың бүгінгі мен келешегі. –Алматы, 2004.

3.Р.Ж.Шалтаева,Р.Т.Диянова.Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі Студенттерге арналған оқу құралы.-Қарағанды: «Болашақ-Баспа» РББ,2015ж.-227б.

Турсын Н.Д., Шалтаева Р.Ж.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И РУКОВОДСТВО ПОДВИЖНЫМИ ИГРАМИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В данной статье рассматривается роль народных подвижных игр в процессе физического воспитания дошкольников. Ведь игра – это средство воспитания в ребенке честности, мужества, любви к своей стране, родному краю, языку, патриотизма, человеколюбия, доброты, трудолюбия. Подвижные игры особенно любимы детьми, ведь они – важный источник радостных эмоций. Игры стимулируют активную работу, мысли, способствуют расширению кругозора, совершенствованию всех психических процессов, формируют положительные нравственные качества у детей.

Tursyn N.D., Shaltaeva R.Zh.

FEATURES OF ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF MOBILE GAMES OF PRESCHOOL CHILDREN

This article discusses the role of folk outdoor games in the process of physical education of preschoolers. After all, the game is a means of educating a child in honesty, courage, love for one's country, native land, language, patriotism, philanthropy, kindness, hard work. Outdoor games are especially loved by children, because they are an important source of joyful emotions. Games stimulate active work, thoughts, contribute to the expansion of horizons, the improvement of all mental processes, and form positive moral qualities in children.

УДК 372.89

Утебаева Г.К.

«№81 жалпы білім беретін мектебі» КММ

Қарағанды, Қазақстан Республикасы

САБАҚТЫ ТИІМДІ ЖОСПАРЛАУ – ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУДЫҢ БАСТЫ ҚҰРАЛЫ

Мақалада білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың ұйымдастыру негізі ретінде, білім және тәрбиенің мазмұны мен технологиялары, мектептің құрылымы, басқару жүйесінде өзгерістер қарастырылған.

Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың ұйымдастыру негізі ретінде, білім және тәрбиенің мазмұны мен технологияларында, мектептің құрылымында, басқару жүйесінде өзгерістерді нақтылайды. Оқытудың әдістемесі мен мазмұнын түпкілікті жаңарту жаңа педагогикалық технологияларды енгізуді қарастырады. Қазіргі ақпараттық қоғамда функционалдық сауаттылық ұғымы қоғамның барлық топтарының негізі болып табылады. Оның үстіне функционалдық сауаттылық ұғымы анағұрлым

кеңейтіліп (ақпараттық, техникалық, музыкалық сауаттылық және т.б.) мәдениеттің атрибут мәртебесін иеленеді.

Функционалдық сауаттылық – адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа кіру қабілеттілігі және аса тез бейімделуі мен жұмыс істеуі. Тұлғаның оқу, ұғыну, қысқа мәтіндерді жасау және жеңіл арифметикалық амалдарды орындаудағы қарапайым сауаттылығына қарағанда тұлғалық сауаттылықтың айырмашылығы тұлғаның нақты мәдени ортада тіршілік ету үшін минималды қажетті болып саналатын әлеуметтік қарым-қатынас жүйесінде тұлғаның қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін біліктілік, икемділік пен дағдылар деңгейі, яғни функционалдық сауаттылық болып табылады [2]. Ал оқыту үдерісінде функционалдық сауаттылықты дамытудың негізгі құралы – мұғалімнің тиімді жоспарлауы.

Сабақты жоспарлау – нақты тақырып бойынша сабақтың егжей-тегжейлі жоспары, оның нақты мақсаттары, бағалау өлшемдері, табыс критерийлері, нақты тілдік дағдыларды дамыту бойынша жұмыс түрлері бар. Қысқа мерзімді жоспарлар пән бойынша сабақ мазмұнын жоспарлауға арналған нақты әдістемелік ұсынымдарды қамтиды.

Қысқа мерзімді жоспар құрған кезде мұғалімге төмендегі ұсыныстарды басшылыққа алуына болады:

- сабақты ұйымдастыру кезінде оқу бағдарламасында және оқу жоспарында көрсетілген мақсаттарды басшылыққа алу қажет;

- орта мерзімді жоспарда ұсынылған барлық іс-әрекеттерді ұйымдастыру ұсынылады;

- мұғалімнің қалауы бойынша іс-әрекет түрі қажеттілігіне қарай толықтырылып отырады.

Басқаша айтқанда, қысқа мерзімді жоспарлау ұзақ мерзімді жоспарларда белгіленген мақсаттарға жету үшін қажетті ресурстарды пайдаланудың нақты тәсілдерін қамтиды, мақсаты бүкіл сабақтың мазмұнын айқындайтындығы анық. Осы қысқа мерзімді сабақты тиімді жоспарлауда нақты оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың жолдарын үш бағытта көрсетуге болады [2].

Алдымен, ҚМЖ құрастыруда бәрі де оқу мақсаттарынан басталатындығын және айқындалатындығын естен шығармау керек. Демек, ҚМЖ құрастырғанда, мына схеманы ұстанған дұрыс болар:

Оқу мақсаттары → Сабақ мақсаттары → Бағалау критерийлері → Тапсырмалар → Дескрипторлар.

Бұл 5 ұғым бір-бірінен туындап, бір-біріне ұласады, олардың арасындағы тығыз байланыс үзілмейді. Олардың бір-бірімен байланысы ҚМЖ құрылымында анық көрінуі қажет.

Мысалы: Оқылым тапсырмасына қарастыратын болсақ, мәтін оқуды ұсынамыз.

Мәтін негізінде төмендегі сұрақтарға жауап бер:

1. Мәтіннің тақырыбы қандай? Мәтіннің идеясы қандай? Мәтін құрылымына сәйкес жоспар құр. Мақалада қолданылған лексика-грамматикалық категорияларға талдау жаса: синоним, омоним, антоним сөздерінің қолданысы – етістіктердің қолданысы – сөйлемдердің қолданысы. Мәтіннің мақсаты қандай? Мәтіннің көзделген аудиториясы кім? Және де сабақ мақсатын саралау міндетті емес және де бұл мәселені әр мектеп өзі шешуі керек деп есептелінеді. Егерде мектеп мұғалімдерінің деңгейі жоғары болып, олар мақсатты саралауды дұрыс түсініп жатса, онда сабақ мақсатын саралауға әбден болатын шығар. Ал егерде мектеп мұғалімдері әлі де шатасып, сабақ мақсаттарын құрастыра алмай жатса, онда әзірше бұл мәселені кейінге шегеріп, мұғалімдерде дағды қалыптастыру жұмысымен айналысқан дұрыс шығар.

Сабақ мақсаттарын саралау оңай емес және де ол мұғалімге көп талап қояды. Өйткені ондай жағдайда мұғалімнің сабақтағы жұмысы күрделенеді: ол әр мақсатқа

сәйкес бағалау критерийлерін құрастырып, тапсырмалар мен оларға дескрипторларды дайындауы керек. Яғни, мұғалімнің жұмысы кемінде 3 есе өседі («барлық оқушылар», «басым бөлігі» және «кейбір оқушыларға» түрлі жұмыс ұсынғаннан). Сол себепті де сабақ мақсаттарын саралауды міндеттеуде әр мектеп өз мұғалімдерінің түсінік деңгейін ескеруі керек секілді.

Ал егерде сабақ мақсаттарын саралау міндетті болса, онда мына мәселені ескереміз:

1. Оқыту мақсаты барлық оқушылар үшін міндетті, сондықтан да оны «барлық оқушылар» орындалуына болжаймыз;

2. Сабақ мақсаттарының саны оқыту мақсаттарынан артық болмағаны дұрыс, әр мақсатты бағалау критерийлеріне айналдырып, оны тапсырма арқылы жүзеге асыру қажеттілігін ескерген дұрыс [1].

Аталған нақты оқу мақсаттарына орай сараланып, болжанған сабақ мақсаттары мұғалімнің оқыту барысында білім алушылардың не үйрене алатынын алдын-ала болжайды, оның дағдыларын шыңдай алады, оқушының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды саралай алады.

Екіншіден, сабақ мақсатын бағалау критерийлеріне айналдыру. Бағалау критерийлерін оқушылардың сабақ мақсатына жеткендіктерінің дәлелі деп түсінуіміз қажет. «Тапсырманың қалай орындалатындығын білу – оны табысты орындаудың 50%-дық кепілі» деген ұғым бар дидактикада. Сондықтан да тапсырманың шарты оқушылардың нақты не жасайтындығын, ал дескрипторлардың қалай жасайтындығын көрсеткендері дұрыс. Мүмкін басында оқушыларға дескрипторларды дайын күйде беріп, кейіннен бірте-бірте олардың деңгейі өскен сайын дескрипторларды бірлесе құрастырып немесе өздеріне жасататын шығарсыздар? Сондықтан сабақтағы тапсырма бағалау критерийлеріне сай болып, оқушылардың не жасайтындығын нақты көрсетуі керек. Яғни, тапсырманың ең маңызды бөлігі – тапсырма шарты, өйткені ол оқушылардың не жасауы керектігін көрсетеді [1].

Мысалы, мәтінмен жұмыс барысында тапсырманың шартын былай келтіруге болады:

1. Мәтінді бір рет оқыңыздар да, 2 минут ішінде мына сұрақтарға жұп ішінде ауызша жауап беріңіздер: «Мәтіннің тақырыбы қандай? Мәтіннің идеясы қандай? Мәтіннің мақсаты қандай? Мәтіннің көзделген аудиториясы кім?» Жауаптарыңызды сыныптағы талқылауда жариялаңыздар.

2. Мәтін құрылымына сәйкес 3 бөлімнен тұратын жоспар құрыңыздар.

3. Мақалада қолданылған синоним, омоним және антоним сөздерінің, етістіктер мен сөйлемдердің қолданысын салыстырыңыздар.

Ал үшіншіден, оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруда сабақтың мазмұны мен негізі – сабақта оқушыларға орындау үшін ұсынатын тапсырмалар. Сабақтың мазмұнды болуы тапсырмалардың сапасына байланысты. Оқушылардың сабақтағы оқып, үйрену сапасы да олардың тапсырмаларды қалай орындағанына тікелей тәуелді. Сондықтан да тапсырмалардың мазмұнымен қатар (яғни, тапсырмалардың барлығы да қызық, қиын, бірақ қолжетімді және құнды болуы қажет), олардың орындалу әдістемесін де дұрыс ұйымдастырған жөн. Мысалы:

1-кезең. Тапсырманы орындауға дейін.

Оқушылар «Тапсырманы қалай орындаймыз?» деген сұраққа жауап беру мақсатында шарт пен дескрипторларды жұп не топпен 30 секундтан 2 минутқа дейін толық түсініп алғанша талқылап, сыныппен қорытындылайды. Осы жұмыстан кейін ғана балалардың тапсырманы орындауға кіріскені жөн: мұндай дайындықсыз тапсырманы орындауға болмас.

2-кезең. Тапсырманы орындау.

Оқушылар жеке, жұп не топ құрамында тапсырманы орындайды. Әрине, тапсырманы бүкіл сыныппен орындамаған жөн, өйткені мұндай жағдайда көп балалардың белсенді әрекеттерден тыс қалуы ықтимал. Бүкіл сыныппен негізінен рефлексия жасап, қорытындылаған орынды.

Оқушылар тапсырманы орындап жатқанда (олардың бұл жұмысты мұғалім ұсынған тәсіл көмегімен атқаруы да мүмкін), мұғалім қалыптастырушы бағалаумен айналысады: тапсырманың орындалуын бақылайды, оқушылардың түсінік деңгейін аңғару үшін оларға сұрақ қояды, әңгімелеседі, дұрыс орындап жатқандарды мақтап қолдайды, орындай алмағандарды ынталандырып қолдайды, көмектеседі, бағыт-бағдар береді, жұмыстарын талдау арқылы кері байланыс ұсынады, өзін-өзі немесе бірін-бірі бағалауды ұйымдастырады.

3-кезең. Тапсырманың орындалуын жариялау, бағалау.

Тапсырма орындалған соң, алдымен оның нәтижелерін жариялау керек. Бұл үшін оқушылар жұп, топ не сыныпта тапсырманы қалай орындалғанымен бірін-бірі таныстырады. Жариялау барысында орындау сапасы талқыланып, талданады (бағаланады).

Бұл талқы ақырындап рефлексияға ұласады: мұғалім оқушылармен бірлесіп тапсырманы орындағанда не үйренгенін, қандай жетістіктерге жеткендерін, қандай кедергілерге ұшырағандарын талқылап, олардың себептерін айқындап, оларды түзету мен қайталамаудың амалдарын талдайды, келесі жолы қалай жұмыс жасау керектігін пайымдайды. Рефлексия – жаңа білім негізі, яғни жаңа білім тек рефлексиялау кезінде ғана қалыптасады, сондықтан да әр тапсырма мен сабақ рефлексиямен аяқталуы керек. Тапсырма орындаудың толық технологиясы дегеніміз осы [3]. Жалпы алғанда, сабақта неғұрлым аз тапсырма болса, соғұрлым жақсы деп есептеймін. Осыған сәйкес әр сабақта тапсырмалар саны 3-тен аспағаны дұрыс. Есесіне оларды орындауға уақыт та жеткілікті болып, орындау технологиясын да толығымен сақтайтын болады.

Жаңартылған білім беру бағдарламасы аясындағы жоспарлаудың мақсаттары мен міндеттерін, мұғалім іс-әрекеттері мен ресурстық қолдауды егжей-тегжейлі ұсынып, қысқа мерзімді жоспар құрастыру барысында жүйелі, тіпті стандартталған жолдарын қарастырады [4]. Бүгінгі күні функционалдық сауаттылықты дамыту арқылы білім алушыларының сапалы білім алуына және табысты әлеуметтенуіне қол жетімділіктің және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктерін қамтамасыз етуге баса назар аударылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *«Орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарының педагогтері жүргізу үшін міндетті құжаттардың тізбесін және олардың нысандарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 6 сәуірдегі № 130 Бұйрығы* <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000020317#z75>

2. *2020-2021 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2020.*

3. *Абзалбек Л.С. Қазіргі қазақ тілі, қазақ әдебиеті сабақтарын жобалау Қарағанды: ПҚ БАИ РББ, 2017.*

4. *Әлімов А. ҚМЖ үлгісін қалай толтыруға болады? <https://clck.ru/Rd26D>*

Утебаева Г.К.

**ЭФФЕКТИВНОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ УРОКА-ГЛАВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ
РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ**

В статье рассматриваются как организационная основа государственной политики в области образования, содержание и технологии образования и воспитания, структура школы, изменения в системе управления.

Utebaeva G.K.

**EFFECTIVE LESSON PLANNING IS THE MAIN TOOL FOR THE
DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL LITERACY**

The article examines the organizational basis of the state policy in the field of education, the content and technologies of education and upbringing, the structure of the school, changes in the management system.

УДК 373.2

Филиппович М.В.

Воспитатель, КГКП Ясли – сад «Балдәурен»,

Сатпаев, Республика Казахстан.

marina_filippovich00@bk.ru

**ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ СЮЖЕТНО-РОЛЕВЫХ ИГР ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ
НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО
ВОЗРАСТА**

В статье рассмотрены опыт проведения опытно-исследовательской работы для формирования нравственного воспитания детей старшего дошкольного возраста по средствам сюжетно-ролевой игры. Описаны основные этапы и методы проведения данного исследования, а также приведены результаты и выводы.

Проблема нравственного воспитания дошкольников заключается в том, что на этом этапе развития ребенка начинается формирование его мировоззрения и ценностных ориентаций. Нравственное воспитание является важным элементом развития ребенка, так как оно помогает формировать у него социальные навыки, которые он будет использовать в будущем.

Применение сюжетно-ролевых игр является одним из наиболее эффективных методов нравственного воспитания дошкольников. Такие игры позволяют ребенку в игровой форме учиться правильно взаимодействовать с окружающими людьми, развивать социальные навыки, эмоциональную интеллектуальность, творческий подход к решению проблем.

В ходе сюжетно-ролевых игр дети имеют возможность вжиться в разные роли и ситуации, в которых необходимо принимать правильные решения и поступки. Например, игра «Доктор» помогает ребенку научиться заботиться о здоровье других людей, а игра «Кассир» - понимать, что за покупки нужно платить деньгами и что воровство неправильно.

Таким образом, использование сюжетно-ролевых игр в дошкольном возрасте способствует формированию у детей нравственных качеств и ценностей, а также помогает им лучше понимать социальные нормы и правила поведения в обществе.

В данной статье мы представим отчет опытно-исследовательской работы по формированию нравственных качеств у детей старшего дошкольного возраста по средствам сюжетно-ролевых игр.

В рамках проведенного теоретического анализа по вопросу формирования нравственного воспитания детей старшего дошкольного возраста, была проведена опытно-исследовательская работа, целью которой является формирование нравственных качеств у детей старшего дошкольного возраста.

Базой исследования выступил КГКП «Ясли - сад «Балдэурен» г. Сатпаев, старшая группа «Жұлдыздар». В опытно-исследовательской работе приняли участие старшие дошкольники в возрасте 4 - 5 лет с согласия родителей. Общее количество участников составило 20 человек, из них: 11 мальчиков и 9 девочек.

В соответствии с показателями уровня сформированности нравственных качеств для педагогического исследования были выбраны следующие диагностические методики:

1. Метод индивидуальной беседы (А.И. Остроухова).
2. Метод беседы по прочитанному произведению (отрывок из рассказа В. Катаева «Цветик-семицветик») (на основе методики, предложенной Г.А. Урунтаевой).
3. Метод проблемных ситуаций с использованием сюжетных картинок (на основе методики, предложенной Ю.А. Афонькиной).

Сводные (интегральные) результаты исследования уровня сформированности нравственных качеств у детей старшего дошкольного возраста по трем показателям на констатирующем этапе представлены на рисунке 1.

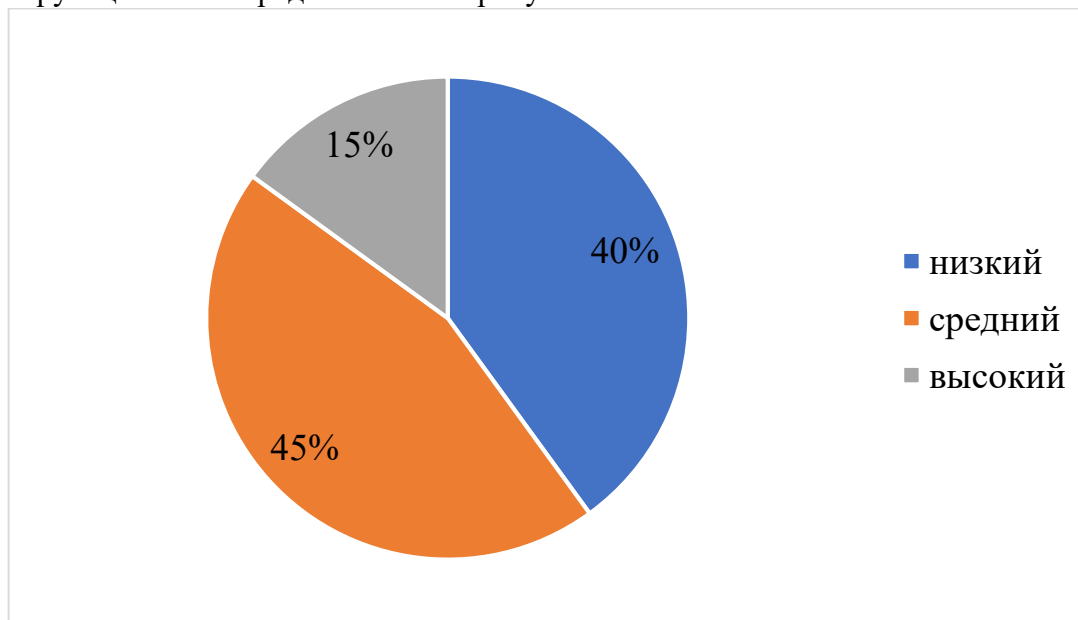

Рисунок 1. Сводные (интегральные) результаты исследования уровня сформированности нравственных качеств у детей старшего дошкольного возраста первичной диагностики, %

По результатам первичной диагностики были сделаны следующие выводы:

1. В основном у дошкольников преобладает низкий и средний уровень развития нравственных качеств.
2. Большая часть детей имеют не сформированность нравственных качеств, а именно:
  - у детей имеются выраженные затруднения в понимании нравственных поступков и действий;
  - дошкольники имеют сложности в объяснении и оценке собственной позиции при проявлении нравственных действий и поступков других;
  - дети не имеют особой мотивации высказать свое мнение к происходящему.

Таким образом, у нас возникла необходимость планирования специально организованной работы по формированию нравственных ценностей у старшего дошкольников, которую мы решили реализовать с помощью игровой деятельности.

Для формирования нравственных качеств детей старшего дошкольного возраста нами был разработан комплекс сюжетно-ролевых игр нравственного содержания, которые целесообразно включали как в непосредственно образовательную деятельность, в режимные моменты, а также предлагали детям в свободной деятельности для разыгрывания. В данный комплекс входили такие сюжетно-ролевые игры как «Сестра милосердия», «Тайный друг», «Друг без друга нам нельзя», «Найди пару», «Добрые эльфы», «Моя семья», «Поликлиника», «Магазин», «Почта», «Детский сад», «Школа», «Ветеринарная лечебница», «Аптека» и т.д.

Для самостоятельной деятельности детей нами организовывалась и обогащалась развивающая предметно-пространственная среда в группе.

Центр сюжетно-ролевых игр включал в себя игровой материал, специальную одежду, атрибуты для игр, картотека сюжетно-ролевых игр по формированию нравственных качеств.

В завершении опытно-исследовательской работы было проведено контрольное исследование сформированности нравственных качеств детей старшего дошкольного возраста на контрольном этапе исследования.

Интегральные результаты исследования уровня сформированности нравственных качеств у детей старшего дошкольного возраста по трем показателям на контрольном этапе опытно-исследовательской работы представлены на рисунке 2.

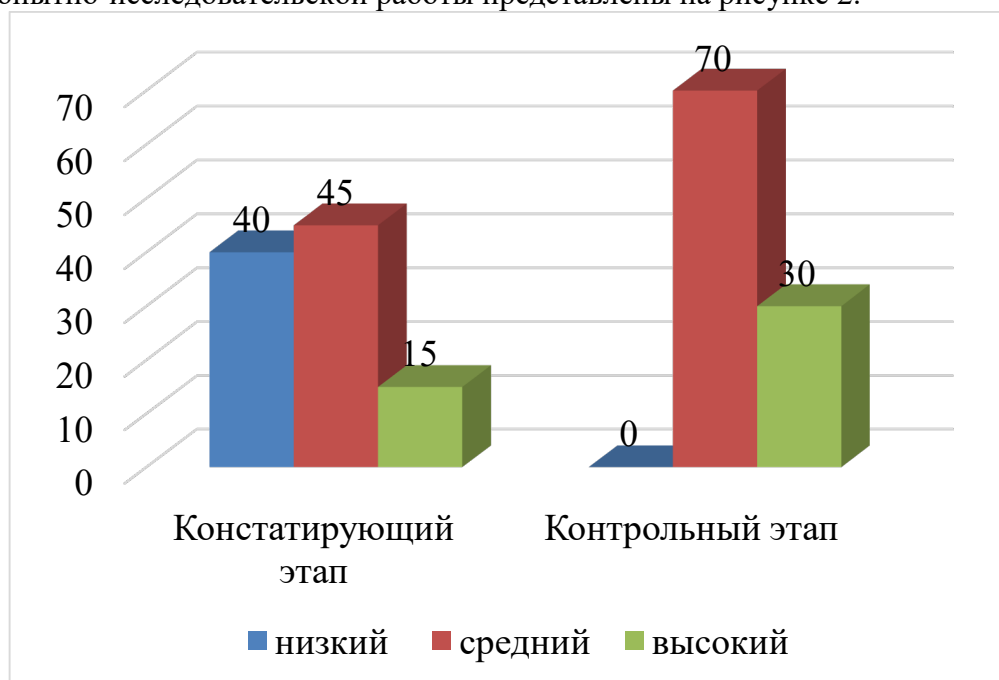

Рисунок 2. Сводные результаты исследования уровня сформированности нравственных качеств у детей старшего дошкольного возраста на контрольном этапе, в %

По данным, представленным на рисунке 14, видно, что по комплексу диагностических заданий по оценке нравственных качеств 70% (14 детей) имеют средний уровень развития после проведения комплекса заданий, а оставшаяся часть - 30% (6 детей) – высокий уровень. Низкий уровень развития нравственных качеств в выборке старших дошкольников после проведения комплекса заданий – 0%

Дети могут вычленить нравственный поступок из происходящих событий или разворачивающегося сюжета. Они понимают замысел нравственного поступка. Старшие

дошкольники правильно оценивают нравственные поступки, у них есть собственная позиция по происходящим событиям.

3. Старшие дошкольники после проведения комплекса заданий проявляют желание и активность в высказывании собственной позиции, готовы сформулировать свое мнение по происходящему.

Существенные качественные изменения произошли в моральном и нравственном сознании исследуемых детей старшей группы «Жұлдыздар» КГКП «Ясли - сад «Балдәурен» г. Сатпаев.

В целом, результаты исследования показывают, что использование сюжетно-ролевых игр в работе с детьми дошкольного возраста является эффективным методом развития и формирования нравственных качеств у детей. В процессе игры дети учатся не только нормам поведения и этикету, но и культуре межличностных отношений, что помогает им лучше понимать окружающий мир и взаимодействовать с ним.

Кроме того, использование сюжетно-ролевых игр позволяет детям экспериментировать с разными ролями и их функциями в обществе, что способствует формированию у них более широкого и глубокого понимания социальных отношений. Это помогает им развивать эмпатию, понимание и уважение к другим людям, что также является важным элементом нравственного развития.

Таким образом, сюжетно-ролевые игры являются полезным инструментом для развития нравственных качеств у детей дошкольного возраста. Они помогают детям стать более добрыми, отзывчивыми и терпимыми к другим людям, а также способствуют развитию их социальных навыков и эмоционального интеллекта. Можно констатировать что процесс нравственного воспитания старших дошкольников при использовании сюжетно-ролевых игр является результативным.

Список использованных источников:

1 Байкова Л. А. Актуальные проблемы современного образования : учебное пособие для вузов / Л. А. Байкова, Е. В. Богомолова, Т. В. Еременко. — Москва : Издательство Юрайт, 2020. — 178 с.

2 Буре Р. С. Дружные ребята: воспитание гуманных чувств и отношений у дошкольников: пособие для воспитателей ДОУ и родителей [Текст] / Р. С. Буре, М. В. Воробьева, В. Н. Давилович. - М., 2016. - 167 с.

3 Новикова Г. В. Развитие нравственных качеств детей старшего дошкольного возраста посредством сюжетно-ролевой игры / Г. В. Новикова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2021. — № 25 (367). — С. 482-490.

4 Суртаева Н. Н. Педагогические технологии : учебное пособие для вузов / Н. Н. Суртаева. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2020. — 250 с.

М.В. Филиппович

ҰЛЫ ДАҢҚА ДӘСТҮРІНДЕГІ БАЛАЛАРДЫҢ МӘНЕВИ-ТӘРБИЕЛІК ОҚЫТУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҮШІН СЮЖЕТТІК-РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ ЕКЕУІ

Мақалада үлкен мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік тәрбиесін рөлдік ойын арқылы қалыптастыру бойынша эксперименттік-зерттеу жұмыстарын жүргізу тәжірибесі қарастырылған. Бұл зерттеуді жүргізудің негізгі кезеңдері мен әдістері, сонымен қатар нәтижелер мен қорытындылар сипатталған.

Filippovich M.V.

**EXPERIENCE OF USING ROLE-PLAYING GAMES TO SHAPE MORAL
EDUCATION OF OLDER PRESCHOOL CHILDREN**

The article discusses the experience of conducting experimental research to shape the moral education of older preschool children through the use of role-playing games. The main stages and methods of conducting this research are described, as well as the results and conclusions.

ӘОЖ 371.132

Шалтаева Р. Ж.

П.Ф.К., доцент

«Bolashaq» академиясы» жеке меншік мекемесі
Қарағанды, Қазақстан Республикасы

roza-r-9@mail.ru

**МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНЕСІН ЖЕТІЛДІРУ
ПРОЦЕСІН БАСҚАРУДЫҢ ЖАЛПЫ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫ**

Бұл мақалада , мектеп жасына дейінгі балалар дене тәрбиесінің теориясы осыған сәйкес тәрбиелеу және оқыту процесінде баланың дамуын басқарудың жалпы заңдылықтарын танып білетіні көрсетілген. Балалар дене тәрбиесінің теориясы дене тәрбиесі жүйесінің жалпы идеологиялық және методологиялық негіздерінен шығады және оның бір бөлігі болып табылатыны айқындалған.

Мектеп жасына дейінгі балалар дене тәрбиесінің теориясы қоғамның болашақ құрлысшысы – баланың дене тәрбиесінің жалпы заңдылықтары жайындағы ғылым. Балалар дене тәрбиесінің теориясы дене тәрбиесі жүйесінің жалпы идеологиялық және методологиялық негіздерінен шығады және оның бір бөлігі болып табылады. Дене тәрбиесі теориясының жалпы идеологиялық және методологиялық негізі – дене тәрбиесі заңдылықтарын нағыз ғылыми түрде танып-білу, жан-жақты жарасымды жетілген жеке адамды қалыптастыру үшін кең мүмкіндіктер ашу. Дене тәрбиесі үшін жеке адамды қалыптастырудағы өмірдің әлеуметтік жағдайлары мен тәрбиенің шешуші рөлі туралы қағидаларының зор мәні бар. Үкіметтің дене тәрбиесі мен спорт мәселелері жөніндегі тарихи шешімдері адамдардың денсаулықтарын нығайтуға, дүниетанымды, жоғары өнімді еңбекке қабілеттілікті және өз Отанын қорғауға дайындықты қалыптастыруға бағытталған. Балалар дене тәрбиесінің жалпы теориясы дене тәрбиесінің жалпы теориясымен мазмұндас және оқып үйрену пәні бір болуымен қатар баланың барлық жас кезеңдеріндегі (туғаннан 6 жасқа дейін) дене тәрбиесінің заңдылықтарын арнайы зерттейді. Мектеп жасына дейінгі балалар дене тәрбиесінің теориясы осыған сәйкес тәрбиелеу және оқыту процесінде баланың дамуын басқарудың жалпы заңдылықтарын танып біледі. Балалар дене тәрбиесінің теориясы әр жас шамалық кезеңнің ерекшеліктерін зерттей, ғылыми мәліметтер мен практикалық тәжірибені қорытып талдай отырып, дене тәрбиесі міндеттерін анықтайды, олардың мәнін, неғұрлым тиімді құралдары мен әдістерін, дене тәрбиесінің бүкіл процесін ұйымдастырудың мақсатқа сай формаларын ашып көрсетеді. Өз қимыл-қозғалысын жақсы меңгеретін дене жаттықтыруды сүйетін, айнала қоршаған ортадан өз бетімен бағдар таба білетін, мектепте оқуға және одан кейінгі жылдардағы белсенді шығармашылық қызметке қабілетті, дені сау, шымыр шыныққан, шат-шадыман баланы қалыптастыру – жан-жақты

даму негізі ретіндегі дене тәрбиелеудің айрықша мәнін айқындайтын маңызды міндеті болып табылады. Балалар дене тәрбиесінің теориясы ғылыми зерттеулердің негізінде сәби жастағы және мектеп жасына дейінгі балалардың психикалық–физиологиялық ерекшеліктерін: организмнің жұмысқа қабілеттілік мүмкіндіктерін, жүре пайда болатын қажеттіліктерін, көрнекілік-әрекеттік, көрнекілік-бейнелік және логикалық ойлау формаларын, іс-әрекеттің басым түрінің өзіндік ерекшелігін ескеріп отырады. Осыған сәйкес балалар дене тәрбиесінің теориясы дене тәрбиесін ұйымдастырудың барлық формаларының мазмұнын құруға және оны іске асырудың тиімді педагогикалық жағдайларын жасауға бағыт береді[1]. Балалар дене тәрбиесі теориясы баланың әр жас кезеңінің ықтимал мүмкіндіктерінің заңдылықтарын танып-біле және ескере отырып дене тәрбиесінің бүкіл тәрбиелік-білім беру кешені (қимыл–қозғалыс жасай білу және дағдылар, дене қасиеттері, кейбір қарапайым білім) ғылыми негізделген бағдарламаның талаптарын перспективалы қарастырады. Мұны игеру балалардың дене әзірлігін мектепке баруға қажетті деңгейде қамтамасыз етеді. Дене тәрбиесі жан-жақты тәрбие берудің маңызды бөлігі болуымен бірге өз процесінде ақыл–ой, адамгершілік, эстетикалық және еңбек т.б.тәрбиенің міндеттерін кешенді түрде жүзеге асырады. Балалардың дене тәрбиесін ұйымдастырудың барлық формаларында (сабақ, қозғалыс ойындары, балалардың өзіндік әрекеттері және т.б) тәрбиешінің назары ақылға сала ойлайтын, эмоциялы, өз жас шамасының мүмкіндігіне қарай саналы әрекет ететін, қозғалыс дағдыларын меңгеріп отыратын, айналаны бағдарлай білетін, өзіне берілген тапсырмалардың мәнін түсінетін, кездескен қиыншылықтарды жеңуді үйреніп отыратын, тәрбиешінің ыждағатты, тілектесті басшылығымен өз іс-әрекетінде шығармашылық ізденіске деген талпыныс көрсетіп отыратын бала тәрбиелеп шығуға бағытталады.

Балалар дене тәрбиесінің теориясы бала денесін тәрбиелеудің сан алуан жақтарын, әсіресе, оның қозғалыс дағдыларын қалыптастыруды қамтитын зерттеулер арқылы алынған жаңа білімдермен дамылсыз дамып, байып отырады.

Балалар мекемелерінің жаппай практикасында тексеруден өткен зерттеу мәліметтері бүкіл тәрбиелік–білім беру процесінің алға басуына үлес қоса отырып, сыннан өтеді, бағдарламаларға, оқу құралдарына, оқулықтарға және балалармен жүргізетін практикалық жұмысқа ендіріледі. Сөйтіп мектеп жасына дейінгі балалар дене тәрбиесінің теориясы баланың даму заңдылықтарын танып біле, ең елеулі, прогресті нәрселердің бәрін бөліп көрсете, негіздей отырып, дене тәрбиесінің бүкіл жүйесін жетілдіруге көмегін тигізеді, кедергі келтіретін, жаттанды болған, қазіргі кездегі тәрбиелеу – білім беру міндеттеріне сәйкес емес нәрселердің бәрін бұлжытпай ауыстырып отырады және жоққа шығарады.

Дене тәрбиесі теориясында әртүрлі ұғымдар (түсініктер): дене дамуы, дене әзірлігі, дене жетілуі, дене тәрбиесі, дене машықтығы, дене тәрбиесі білімі, дене жаттығулары, спорт, дене тәрбиесі мәдениеті және т. б. Қолданылады әртүрлі құбылыстарды көрсете отырып, олар бір-бірімен тығыз байланыста болады. Қазіргі кезде қолданылып жүрген ұғымдар қоғамның тарихи дамуының әр дәуірінде пайда болған. Олардың мазмұны дене тәрбиесі жөніндегі ғылымның және оның практика жүзінде жүзеге асырылуының дамуына қарай тереңдеп, нақтыланып келеді.

Ұғым-заттар мен құбылыстардың мәнді ерекшеліктерін, байланыстарын және қатынастарын, олардың қарама-қайшылығы мен дамуы процесінде бейнелейтін ой формасы; белгілі бір топқа жататын заттардың жалпы және тек соларға ғана тән ерекшеліктерін жинақтап көрсететін ой немесе ой жүйесі (Түсінік-заттар мен құбылыстардың санада сақталып, сезім мүшелеріне тікелей әсер етуінсіз қайта жаңғыртылатын көрнекі сезімдік бейнелері. Адамның түсінігі тек қоғамдық практика негізінде ғана қалыптасады). Адамзат тәжірибелерінің нәтижелері тіл формасында

бекіп, қоғамдық мәнге ие болады. Ендеше, дене тәрбиесі теориясында жиі қолданылатын ұғымдарға (түсініктерге) тоқталып өтейік.

Дене тәрбиесі - тәрбиенің құрамды бөлігі. Ол денені жетілдіруге, яғни денсаулықтың, дене дамуының және дене әзірлігінің жоғары деңгейіне жетуіне бағытталған. Бұл анықтама дене тәрбиесінің салыстырмалы түрде даралық ерекшелігін көрсетеді. Ол тәрбиенің басқа түрлері – адамгершілік, эстетикалық, ақыл-ой, еңбек т.б. тәрбиелермен байланысты. Сондықтан да біздің елімізде дене тәрбиесінде қоғамдық тәрбие мақсатынан туындайтын педагогикалық міндеттер де шешімін табады. Дене тәрбиесі ұғымын жалпы тәрбие деген кең ұғымның бір саласы деп ұққанымыз дұрыс. «Дене тәрбиесі» атауы педагогикалық процесс. Ол тәрбиелік және білімділік міндеттерді шешуге тиіс. Дене тәрбиесінің басқа тәрбиелерден айырмашылығын айтатын болсақ, біріншіден, бұл процесті дене сапаларын дамытумен бірге тиімді дағды (әдет) қозғалыстарын қалыптастыру арқылы дене жұмыскерлігін арттыру деп ұғынамыз. Қорытып айтқанда, «дене тәрбиесі» дегеніміз ол адам бойындағы морфофункционалдық қасиеттерді дамытатын, білімін байытып, шеберлігін, қозғалыс дағдыларын арттыру негізінде еңбек көрсеткіштерін жақсарту мен бірге Отанымызды қорғауда жоғары жетістіктерге жетуге бағытталған педагогикалық процесс. «Дене тәрбиесі» ұғымының екі мағынасы болуы мүмкін. Біріншісі – дене жөніндегі білімділік, екіншісі – дене қасиеттерінің тәрбиесі. Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесі – бала денесін жетілдірудің педагогикалық жүйесі[2].

Дене дамуы - адам организмі формалары мен қызметінің индивидуалды өмір барысындағы өзгеру процесі. «Дененің дамуы» термині организмнің дамуы деңгейін білдіре отырып, тар мағынада қолданылады, ол бой, салмақ, кеуденің ауқымы (демді ішке тартқанда, дем шығарғанда, үзіліс жасағанда) өкпенің тіршіліктік сыйымдылығы, омыртқа иілістерінің сипаты мен көлемі, дене тұрпатының жағдайы, жауырын бұрыштары арасындағы қашықтық, табан күмбезін өлшеу көрсеткіштері, оң және сол жақ қол басының бұлшық еттерінің күші, тұла бой күші, бастың көлемі т.б. антропометриялық және биометриялық көрсеткіштермен анықталады. «Дене дамуы» терминін кең түсінікте қолданғанда, оған дене қасиеттері де (шапшандық, оңтайлылық, икемділік, көзбен шамалағыштық, тепе-теңдік сақтағыштық, күш, төзімділік) кіреді. Дене дамуы адам организмі – функцияларының және тұлға көлемдерінің бір қалыпта өзгеруінің, сонымен қатар бірге дамуының (қалыптасуының) табиғи процесі. Жалпы адам тұлғасының дамуының: 1) биіктеу деңгейі; 2) бір деңгейде қалыптасуы; 3) адамның дене мүмкіншілігін төмендету сияқты 3 сатысы болады.

Дене дайындығы - белгілі бір іс-әрекетке байланысты мақсатты орындауға бағытталған дене тәрбиесінің мамандандырылған процесі.

Дене тәрбиесінің жүйесі, бұл ұғым дене тәрбиесінің әлеуметтік практикасындағы белгілі тарихи үлгіні белгілейді.

Дене қуатының тынығуы - жаттығу жасау арқылы белсенді демалыс ұйымдастыру. Ол дене тәрбиесі жаттығуларының көмегімен адамның көңілін көтеріп, бір әрекеттен екінші әрекетке көшіреді. Дене қуатын қалпына келтіру - адам организмінің ауырған жеріне массаж жасау, булау, су процедуралары арқылы емдеп, қалпына келтіру, дене қуаты қасиетін үйлесімді дамытып, жан-жақты дайындығы жоғары деңгейге жеткізу. Дене қуаты білімі - адамды қимыл ептілігі мен дағдыға үйрету және теориялық біліммен қаруландыру.

Дене әзірлігі-бұл дене шынықтыру кешенінің талаптары мен нормалары және Біртұтас спорттық жүйемен (спорттық разрядтар мен атақтар) анықталатын қозғалыс дағдыларының, іскерліктің, дене қасиеттерінің даму деңгейі. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін денені жаттықтырудың барлық негізгі түрлері бойынша нормативтік

көрсеткіштер және оларды орындаудың сапасына қойылатын талаптар («Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту бағдарламасында») талдап жасалған.

Дене жетілуі - дене дамуының тарихи шартты деңгейі. Денсаулықтың, өмірге, еңбекке және Отанды қорғауға жан-жақты дене дайындығының жоғары дәрежелігі. «Дене жетілуі» ұғымының белгілері өскелең қоғамдық қажеттіктер - өндіріс қажеттіктері, сондай-ақ адамның өзінің ынта-ықыласы әсерінен өзгеріп отырады. Әр тарихи дәуір үшін дене жетілуінің өзіндік деңгейі тән[3]. Құлдық пен қаналушылықтан азат етілген елдерде дене жетілуінің мейлінше жоғары деңгейіне қоғамның барлық мүшелерінің қолы жете алады. Біздің елімізде және басқа да көптеген мемлекеттерде адамзаттың интеллектуалдық, моральдық, дене жағынан жарасымды дамуы жайындағы арманы жүзеге асуда. Кәсібі, жынысы, жасы әртүрлі адамдар дене жетілуінің өзіндік ерекшеліктері бар.

Дене тәрбиесі білімі - дене тәрбиесі салаларының бірі, ол арнаулы білімді, қимыл-қозғалыс дағдылары мен іскерліктерін меңгеріп қамтиды.

Дене машықтығы - дене тәрбиесінің дене әзірлігін талап ететін еңбекке немесе басқа бір қызметке деген қолданбалы бағыттылығы (мысалы, актердің, ұшқыштың, ғарышкердің, спортшының т. б. дене машықтығы). Дене машықтығы нақты бір кәсіптің, белгілі бір қызметтің ерекшеліктеріне байланысты дене жаттығуларын жасаудың міндеттері, өзіндік ерекшеліктері, құралдары, әдістемесімен сипатталады. «Жалпы дене дайындығы»-дене тәрбиесінің әр алуан қызметте табысқа жетудің жалпы алғы шартын жасау үшін бағытталған процесін білдіреді. Арнаулы дене машықтығы кәсіптік, спорттық қызметке арнайы дайындалуға бағытталған.

Дене жаттығулары - бұл дене тәрбиесі міндеттерін шешу құралдары ретінде іріктеліп алынған қозғалыстар, қимыл-қозғалыс әрекеттері, сондай-ақ қозғалыстық әрекеттердің күрделі түрлері (қозғалысты ойындар). Қозғалыстық әрекет деп адамның қозғалыс аппаратының белсенділігі өзіне тән компонент болып табылатын әрекеттің бәрін айтады. «Жаттығу» термині қозғалысты бірнеше рет қайталау процесін белгілу үшін де қолданылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Р.Ж. Шалтаева, Р.Т. Диянова. Мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі Студенттерге арналған оқу құралы. -Қарағанды: «Болашақ-Баспа» РББ, 2015ж.-227бет

2. Е. Уаңбаев. Дене тәрбиесінің негіздері. –Алматы: «Санат», 2000. -72 б.

3. Зимонина, В. Н. Воспитание ребенка-дошкольника [Текст] : методическое пособие для педагогов дошкольных образовательных учреждений / В. Н. Зимонина. - М. : ГИЦ ВЛАДОС, 2016.

Шалтаева Р.Ж

ОБЩИЕ ЗАКОНОМЕРНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССОМ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ

В данной статье указано, что теория физического воспитания дошкольников признает общие закономерности управления развитием ребенка в процессе воспитания и обучения. Определено, что теория физического воспитания детей исходит из общих идейно-методологических основ системы физического воспитания и является ее частью.

Shaltaeva R.Zh.

GENERAL REGULARITIES OF CONTROL OF THE PROCESS OF PHYSICAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

This article indicates that the theory of physical education of preschoolers recognizes the general laws governing the development of the child in the process of education and training. It is determined that the theory of physical education of children proceeds from the general ideological and methodological foundations of the system of physical education and is part of it.

УДК 376.3

Шалтаева Р.Ж.

«Bolashaq» академиясы Қарағанды, Қазақстан Республикасы

Амандықова Е.Ж.

«№2 арнайы мектеп-интернаты» КММ, Қарағанды, Қазақстан Республикасы

Шалтаева М.Ж.

«Қ.Бозтаев атындағы қазақ мектеп-гимназиясы» КММ Аягөз,
Абай облысы, Қазақстан Республикасы

**МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІК БІЛІМ БЕРУДІ
ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ**

Мақалада ақыл-ойы бұзылған балаларды инклюзивті оқыту мәселесі ашылған. Бұзушылықтар патологияның нәтижесі ретінде қарастырылады, яғни оның шығу тегіне қарамастан медициналық тексерумен расталған жағдай. Осындай бұзылыстары бар балаларды тартудың педагогикалық процесін бағалау шетелдік және отандық тәжірибе негізінде жасалды.

Ақыл-ойы тежелген балаларды инклюзивті оқыту, жалпы алғанда инклюзивті білім беру педагогиканың қазіргі даму кезеңінде пайда болды және аз тарихы бар. Оның принциптері, әдістемесі мен проблемалары диспут аймағында және осы кезеңде әлі де түсініксіз болып табылады. Дегенмен, ақыл-ойы дамуы тежелген балаларды кәдімгі мектептерде оқытуға қатыстыратын оқыту формасының орынды әрі нәтижелі екендігін қазіргі заманғы ақпарат айқын көрсетіп отыр. КСРО-да мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту арнайы мекемелерде жүргізілді. Болашақта ең қабілеттілер бастауыш және орта арнаулы білім беру мекемелерінде қажетті жұмыс дағдыларына оқытылды.

Шет елдерде ол 20 ғасырдың 70-жылдарынан бері бар. Пионерлер – Германия, Швеция, Франция және Ұлыбритания. Ақыл-ойы тежелген балалармен жұмыс бірқатар объективті қиындықтармен қиындайды.

Біріншіден, бұл дегенеративті өзгерістер әдетте анатомиялық немесе генетикалық түрде анықталады, яғни олардың себептерін жою мүмкін емес. Тіпті деменция мен емханада әлеуметтік-психологиялық шыққан ақыл-ой кемістігінің өзі түзетуге қиын.

Екіншіден, ең күрделі қиындықтар дәл танымдық белсенділік, абстрактілі ойлау саласында туындайды.

Үшіншіден, бұзылулар күрделі сипатқа ие: науқас балалардың қозғалыс, әлеуметтік, сөйлеу және басқа дағдылары қиын болады [1]. Интеллектінің патологиялық бұзылыстары дербестіктің жоқтығынан көрінеді: тамақтану, киіну, тазалықты сақтай алмау. Көбінесе сыртқы әлеммен, адамдармен байланысуға құлықсыздық бар, олардан жаңа ақпаратқа, коммуникацияларды құруға қызығушылық жоқ. Баланы қоршаған

ортамен қарым-қатынасқа итермелеуге кәсіби емес әрекеттер агрессия мен жағымсыз реакцияларды тудырады. Осыған қарамастан, мұндай кедергілерді теңестіру бойынша зерттеу процесінде оқытудың принциптері мен әдістерінің жұмыс істейтін жүйесі құрылды, өйткені мүмкіндігі шектеулі оқушыны тиісті дайындықсыз енгізу нәтиже бермейді, бірақ зиян келтіруі мүмкін [2].

Дүниежүзілік мектеп тәжірибесінде инклюзивті даму кемістігі бар балаларды қатарластарымен бірге қарапайым жалпы білім беретін мектептерде оқыту ретінде ғана қарастырылады.

Мүмкіндігі шектеулі балаларға білім беру ұйымында білім алған кезде, басқа нормативті дамып келе жатқан білім алушылармен бірлескен оқыту шартымен білім беру процесіне әртүрлі дәрежеде тарту ұсынылады. Мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті оқытудың көрсеткіштері баланың мүмкіндіктері мен шектеулері болып табылады: кемістіктің ауырлық дәрежесі, жеке интеллектуалдық және эмоционалды-тұлғалық ерекшеліктері.

Күндізгі оқу нысанында оқу процесіне толық қатысумен қосу ұсынылады:

- соматикалық аурулары бар балалар, егер олардың психофизикалық және сөйлеу дамуының деңгейі жас нормасына сәйкес келсе және жалпы білім беру бағдарламасы бойынша дені сау құрбыларымен бірге оқуға мүмкіндік берсе;

- бейімделген білім беру бағдарламалары бойынша балалар;

- дамуында қатар жүретін ауытқуларсыз 60 Дб дейін есту қабілетінің төмендеуі (сөйлеу аймағында);

- көру өткірлігі кемінде 0,1 болуы және қатарлас даму ауытқулары жоқ ;

- тірек-қозғалыс аппаратының бұзылыстары және интеллектуалды дамудың потенциалды мүмкіндіктері бар;

- психикалық дамуы тежелген және интеллектуалды дамуы мүмкін;

- ілеспе даму ауытқулары жоқ жеңіл ақыл-ой кемістігі дәрежесіндегі ақыл-ой кемістігі бар балалар;

- сөйлеу тілінің ауыр бұзылыстары бар балалар (дизартрия, ринолалия, моторлы алалия, афазия).

Күндізгі және сырттай оқу бөлімдері үшін жартылай және эпизодтық инклюзия дәрежесімен қосу ұсынылады. Бұл жағдайларда үйде жеке оқыту жүргізіледі. Ұсыныстарға ішінара енгізе отырып, мүмкіндігі шектеулі баланы сыныптағы, сабақтан және мектептен тыс жұмыстарға қосу дәрежесін көрсету қажет; сабақтар мен консультациялар режимі, түзету шаралары, қосымша арнайы жабдық, сүйемелдеу (тьютор) қажеттілігі, ПМПК мамандарына қайта жүгіну мерзімі, білім беру ұйымынан тыс мамандардың қосымша көмегі.

Эпизодтық қатысу ұсынылады: мінез-құлқында ауыр бұзылыстары бар және жеке үйде оқытуға көрсеткіштері бар балалар; әлеуметтік қызмет көрсету жүйесі мекемелерінде реабилитациядан өтіп жатқан ауыр ақыл-ой кемістігі мен мінез-құлық бұзылыстары бар балалар [3]. Инклюзивті білім берудің артықшылықтары: ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін жалпы білім беру мекемесінде арнайы оқу жағдайларын жасау; берілген білім беру мекемесінің барлық оқушы-балаларының білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын икемді бейімделген білім беру ортасын құру; оқушыға қажетті психологиялық-педагогикалық қолдау көрсете отырып, жаппай мектептің жалпы сыныптары жағдайында оқыту мамандандырылған мамандар. Мүмкіндігі шектеулі балаларды қабылдау үшін балалардың, педагогикалық және ата-аналар ұжымдарын дайындау және барлық балалар мен әсіресе есту қабілеті бұзылған балалар үшін қолайлы және дамудың максималды деңгейіне жетуге, баланын және оның қоғамға бейімделуін, сондай-ақ әлеуметтік оңалтуға ықпал ететін оқу жағдайларын жасау.

Қоғамда (сыныпта, топта, мектепте) толеранттылық дағдыларын қалыптастыру, т.б. төзімділік, мейірімділік, өзара сыйластық. Инклюзивті білім берудің кемшіліктері: ең дұрысы, кемшіліктер болмауы керек, өйткені инклюзивті білім беру балалардың, әсіресе әлеуметтік осал топтағы балалардың өмір сүру сапасын жақсартады және тұтастай алғанда қоғамды жақсартады. Инклюзивті білім беру мектепке дейінгі білім беру ұйымының инклюзивті тобындағы мүмкіндігі шектеулі балаларды және мұндай мүмкіндіктері шектеулі балаларды бірлесіп оқыту және тәрбиелеу арқылы жүзеге асырылады.

Соңғы уақытта ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту мен тәрбиелеудің жаңашыл тәсілдері көбірек ұсынылуда. Әлеуметтік жағдайына, нәсілдік немесе діни көзқарасына, дене және психикалық қабілеттеріне қарамастан, инклюзивті білім беру әрбір балаға оның даму қажеттілігін қанағаттандыру мүмкіндігін және оның даму деңгейіне сәйкес білім алуға тең құқықты қамтамасыз етеді.

Бүгінгі таңда Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамыту мәселесі ата-аналар мен педагогикалық қауымдастықтың ғана емес, бүкіл қоғамның жіті назарында. Практика көрсеткендей, инклюзивті білім беруді дамыту ғылыми, әдістемелік және әкімшілік ресурстарды қамтитын күрделі, көп қырлы процесс. Инклюзив идеясын қабылдаған педагогтар мен оқу орындарының әкімшілігі педагогикалық процесті ұйымдастыруда, орталық тұлға бала болып табылатын білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара әрекеттесу механизмін әзірлеуде көмекке өте мұқтаж. Осылайша, инклюзивті кеңістік балалар үшін ғана емес, сонымен қатар ересектер үшін де ашықтық пен қолжетімділікті білдіреді, балаларды мектеп бітіргеннен кейін ересектерге әлеуметтендіру тиімдірек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шалимов В.Ф. Клиника интеллектуальных нарушений.-М:Издательский центр «Академия»,2002.-113с.
2. Н.В.Новоторцова Использование анимационной деятельности в учебно-воспитательной работе с детьми,имеющими отклонения в развитии.-М:АНО «НМЦ «СУВАГ»,2015.-с.225
3. Мулатова Н.А., Рябенченко Н.Н. Инклюзивное образование детей с нарушениями интеллекта // Международный журнал экспериментального образования. –2016. – № 4-2. – С. 259-261

Шалтаева Р.Ж., Амандыкова Э.Ж., Шалтаева М.Ж. МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

Статья раскрывает вопрос инклюзивного образования детей с нарушениями интеллекта. Нарушения рассматриваются как результат патологии, то есть подтвержденного медицинским обследованием состояния, вне зависимости от её происхождения. Оценка педагогического процесса вовлечения детей с такими нарушениями произведена на основе зарубежного и отечественного опыта.

Shaltaeva R.Zh., Amandykova E.Zh., Shaltaeva M.Zh. METHODOLOGICAL BASIS OF ORGANIZING INCLUSIVE EDUCATION FOR CHILDREN WITH DISABILITIES

In the article, the problem of inclusive education of children with mental disorders is revealed. Violations are considered as a result of pathology, that is, a condition confirmed by medical examination, regardless of its origin. Evaluation of the pedagogical process of involving children with such disorders was made on the basis of foreign and domestic experience.

Шалтаева Р.Ж.
«Bolashaq» академиясы Қарағанды,
Қазақстан Республикасы

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ТАБИҒАТПЕН ТАНЫСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Мақалада, мектеп жасына дейінгі балалардың табиғатқа деген ынта-ықыласты да тәрбиелеу қажеттілігі айтылған. Тәрбиеші жануарлар мен өсімдіктердің сыртқы түріне, қимылына, қылықтарына балалардың табиғат жөніндегі білімін ғана емес, жануарларға деген көзқарастарын да қалыптастырады. Тек әрқашан да баланың жасын ескеру қажет және оның көңілін сол заттың немесе құбылыстың иесі қызықтыратын да білу керек.

Біздің әрқайсысымыз-ақ туған табиғаттың ықпалын азды-көпті дәрежеде өз басымыздан өткердік, ол әрі алғашқы нақтылы білімнің бұлағы екенін және бүкіл өмір бойына есімізде қалатын қуанышты әсерлер екенін білеміз. Балалар әрқашан да және барлық жерде табиғатпен қандай да болмасын белгілі бір қарым-қатынаста болады. Жасыл ормандар мен жайылымдар, әдемі гүлдер, көбелетер, қоңыздар, құстар, аңдар, көшпелі бұлттар, жапалақтап жауған қар, бұлақтар, тіпті жазғы жаңбырдан кейінгі шалшықтар-соның бәрі балалардың көңілін аударады, қуантады, олардың жетілуіне мол азық етеді.

Орманда, көгалда, өзеннің немесе көлдің жағасында ойнау, саңырауқұлақтар, жидектер, гүлдер теру, жануарлар мен өсімдіктерді күту және бақылау балаларға шексіз қуаныш әкеледі. Адам бала кезінде шомылған өзенін, ала көбелекті қуалап, гүл терген көкгалын еске алып, өмір бойы есінде сақтайды. Табиғатқа үніле қараудан, балалар ойнайтын орындарға құштарлықтан өз өлкесіне, туған табиғатына. Отанына деген сүйіспеншілігі пайда болып, жетіле түседі, патриоттық сезімге тәрбиеленеді.

Гүлдер мен жемістердің түрі, пішіні, иісі, құстардың сайрауы, бұлақтардың сылдыры, судың шапылы, шөптің сыбдыры, құрғақ жапырақтардың сылдырлауы, қардың аяқ басқан сайын сықырлауы осының бәрі балалардың табиғатты сезінуіне мүмкіндік береді және олардың эстетикалық сезімін, сенсорлық тәрбиесін дамытуға бай материал қызметін атқарады. Табиғатты шын мәнінде қандай болса, сол қалпында көріп, еститін бала кездегі ептілік-балалардың оған деген қызығушылығын арттырады, білімін кеңейтеді, мінез-құлықын, ынта-ықыласын қалыптастыруға ықпал етеді. Бұған көптеген табиғат зерттеуші-ғалымдардың (К.А.Тимирязевтің, И.В.Мичуриннің), жазушылардың, суретшілер мен композиторлардың (А.Пушкиннің, М.Пришвиннің, Н.Левитаның, П.Чайковскийдің т.б.) өмірбаяндары біздің көзімізді жеткізді. Мектеп жасына дейінгі балаларды табиғатпен таныстыру. Бұл-олардың санасында қоршаған табиғат жөніндегі реалистік білімдерді себу құралы, мұның өзі сезімдік тәжірибеге және табиғатқа деген дұрыс көзқарасқа негізделген.

Балаларда шындықты дұрыс көрсететін білімдердің болмауы-оларда жоққа сенушілік пен діндарлықтың жиі пайда болуына әкеліп соқтырады. Балалардың жануарларға деген қатыгездігінің, бақаларды, кірпілерді, пайдалы насекомдарды т. б. қырып, өлтіруінің себебі-олардың жануарлар жөніндегі теріс түсініктерінен болады. Бұл тек табиғатқа ғана зиян келтірмей, балалардың психикасына да теріс әсер етеді, оларды қатыгездендіріп жібереді. Ұялап қалған теріс түсініктерді түзеу жаңа, дұрыс түсініктерді сіңіруден анағұрлым қиын. Міне, сондықтан да балалардың мектеп жасына дейінгі кездің өзінде-ақ табиғат жөнінде дұрыс мәлімет алуы өте маңызды. Табиғат құбылыстарын

балалардың дұрыс қабылдауы үшін, олардың табиғатты қолдау процесін бағыттау қажет. Балаларды табиғатқа жақындастырмайынша және оны балалар бақшасының оқу-тәрбие жұмысына кеңінен пайдаланбайынша, мектеп жасына дейінгілерді ақыл-ой, эстетикалық, адамгершілік, еңбек және дене тәрбиесі жағынан жан-жақты жетілдіру міндеттерін шешуге болмайды.

Балаларды табиғатпен таныстырудың тәрбиелік-білімдік міндеттері. "Балалар бақшасындағы тәрбие программасына" сәйкес балаларды табиғатпен таныстыру процесінде өзара тығыз байланысты білімдік және тәрбиелік міндеттер жүзеге асырылады.

Ақыл-ой тәрбиесінің негізгі міндеті-балаларға өлі табиғат туралы, өсімдіктер, жануарлар және балалардың сезіммен қабылдай алатын объектілері мен құбылыстарының арасындағы қарапайым байланыстар жөнінде білім беру. Атеистік тәрбиенің мектепте биологияны оқытудың негізінде және балаларда диалектикалық-материалистік дүниетанымды қалыптастырудың негізінде дұрыс түсінік пен ұғым жатуы тиіс. Ақыл-ой тәрбиесінің ажырамайтын бөлігі-сенсорлық мәдениет. Ол анализаторды (талдауларды) жетілдіруге, балаларда сезімдік тәжірибе жинақталуына бағытталған ол келесі талдаулардың, табиғаттанудағы қарапайым қимылдарды қалыптастырудың негізі болып саналады.

Балалардың білімді меңгеруі-олардың танымдық қабілеттерінің, сенсорлық аппараттарының, логикалық ойлауының, зейінінің, тілінің, байқағыштығының, білуге құмарлығының дамуымен тығыз байланысты болуы тиіс. Ойды дамыту және материалистік дүниетанымдылықтың негізін қалыптастыру үшін балаларды табиғаттағы заттармен және құбылыстармен таныстыру, байқаған құбылыстарына түсініктер іздестіруге үйрету және олардың арасындағы байланыстылық пен өзара қатынастырады жете түсінуге балаларды баулу. Ақыл-ой табиғат құбылыстарының арасындағы өзара себеп-салдарлық қатынасты түсіну процесінде жетіледі.

Бақылауға, яғни табиғат құбылыстарына белгілі бір мақсатпен қарауға үйрете отырып, біз балалардың жалпы ақыл-ойының жетілуімен тығыз байланысты болатын және «балаларды оқуға дайындығының» елеулі шарты болып табылатын зейінін дамытамыз.

Табиғатқа деген ынта-ықыласты да тәрбиелеу қажет. Тәрбиеші жануарлар мен өсімдіктердің сыртқы түріне, қимылына, қылықтарына балалардың табиғат жөніндегі білімін ғана емес, жануарларға деген көзқарастарын да қалыптастырады. Тек әрқашан да баланың жасын ескеру қажет және оның көңілін сол заттың немесе құбылыстың иесі қызықтыратын да білу керек.

Табиғатпен тікелей қарым-қатынаста байқағыштықпен қатар білуге деген құмарлықта жетіледі. Соның негізінде нысаналылық пен зерттегіштік рефлекс жатады, ол рефлексстің дамуын И. П. Павлов адамның ерекше сипаты деп есептеді. Мектеп жасына дейінгі балаларда бұл рефлекс олардың үлкен адамға қоятын: Бұл не? Қалай? Неліктен? деген сияқты шексіз сұрақтарынан өте айқын көрінеді. Балалардың білуге деген құмарлығын қанағаттандыра отырып, мүмкін болған жерде олардың өздерін қатыстырып, әр түрлі сұрақтарға жауапты өздеріне айттыру керек. Қойылған сұрақтарға жауап беруге балалардың белсене қатысуы олардың білуге деген құмарлығын арттырады және табиғатқа деген ықыласын анағұрлым тұрақты етеді. Соңғы жылдары зерттеу мәліметтері ересек топтардағы балалардың білуге деген құмарлығын арттыра түсуін балалардың өсімдіктер мен жануарлардағы негізгі белгілерді, өсімдіктер мен жануарлардың жекелеген мүшелерінің құрылымы мен өмір сүру жағдайлары арасындағы қатынасты таба білу шеберлігіне байланысты екендігін көрсетеді. Балаларды табиғатпен таныстыру процесінде адамгершілік, еңбек, дене және эстетикалық тәрбие беруді жүзеге астыру қажет. Баланың адамгершілігін жетілдіруде оны туған табиғатқа деген сүйіспеншілікке және тірінің бәріне ұқыптылықпен қарауға

тәрбиелеу ерекше орын алады. Балаларға, әсіресе өздерінің өсіргендері жақын әрі қымбат. Балалар бақшасында балалардың өздері бақылап, бағып-күтіп жүрген жануарлар мен өсімдіктердің болуы-оларды табиғатқа ұқыптылықпен қарауға, еңбекке деген сүйіспеншілікке және соған дағдылануға, тапсырылған іске жауапкершілік сияқты қасиеттерге тәрбиелеуге көмектеседі.

Балаларды еңбек сүйгіштікке, табиғатқа ұқыпты қарауға тәрбиелеу үшін оларға өсімдіктерді өсірудің және жануарларды бағып-күтудің ең қарапайым әдістерін үйрету қажет. Балалар, сөйтіп, өз еңбектерінің процесі мен нәтижесінен қуанышқа жететіндей, жер учаскісінде істеген жұмыс олардың бұлшық еттерін өсіретіндей және нерв жүйесін шыңдайтындай болуы өте маңызды. Еңбек сүйгіштік сияқты қасиетті қалыптастыру үлкен адамдардың табиғатты еңбегімен балаларды таныстыру, олардың істеген істеріне құрметпен қарауға тәрбиелеу қажет. Балалардың табиғатта болып, еңбек етуін олардың денсаулықтарын нығайту мен денелерін жетілдіру үшін пайдалану керек.

Табиғат балаларға эстетикалық тәрбие берудің негізгі құралдардың бірі болып табылады. Табиғат сұлулығы, тіпті, ең кішкентай балалардың өзін де бей-жай қалдырмайды. Оларды табиғатпен таныстыра отырып, орманның шуылына, бұтақтардың сылдыры мен құстардың сайрауына, жапырақтардың пішіні мен түсіне, гүлдердің иісіне, жануарлардың қимылына т.б. көңілін аудару керек. Балалар өсімдіктің бәрін сезінуді үйренуі, сөйтіп, сол арқылы өзінің алдағы өмірінде дүниенің бүкіл сұлулығын және алуан түрлілігін қабылдай білуі қажет.

Тәрбиешіге қойылатын талаптар. Мектеп жасына дейінгі балалар мекемелерінің педагогынан, балаларды табиғатпен таныстыру үшін, табиғат жөніндегі әр түрлі ғылымдар саласынан білімнің мол қоры болуы, оның даму заңдылықтарын түсіну, табиғаттағы заттар мен болып жатқан құбылыстардың арасындағы өзара байланысты материалистік аналитика тұрғысынан дұрыс түсіндіре білу талап етеді. Әсіресе өзі тұратын жердің табиғатымен танысу маңызды: мерзімдік өзгерістерді бақылап отыру, календарь жасау, көбірек таралған өсімдіктер мен жануарларды анықтап, тануды үйрену, оларды қайдан кездестіруге болатынын білу.

Балаларды табиғатқа белсенділікпен және ұқыпты түрде қарауға тәрбиелеу балалар бақшасындағы жануарлар мен өсімдіктерді күтуге көмектеседі. Тәрбиешіден тірі табиғат мүйісін ұйымдастыра білу, өсімдіктер мен жануарлар табиғатта қалай өмір сүрген болса, соған ұқсас жағдайларды жасау талап етіледі. Мұнан басқа оның балалар бақшасы учаскесі мен тірі табиғат мүйісіндегі өсімдіктерді өсіруге агротехникалық әдістерін және жануарларды бағып-күтуді меңгеру керек.

Тәрбиешінің өз үлгісі балаларды еңбек дағдыларына тәрбиелеуде шешуші ықпал етеді. Балаларда табиғат туралы білім мен эстетикалық сезімнің қалыптасу процесінде тәрбиешінің өзінің де табиғаттың сұлулығын тануға және оған сүйсінуге деген ынтасы мен іскерлігінің зор мәні бар. Табиғатты сүйетін тәрбиеші қажетті білімдер мен шеберліктерді, сондай-ақ жұмыстың негізгі әдістерін меңгере отырып, табиғатты баланың жан-жақты жетілуіндегі құдіретті фактор ете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шалтаева Р.Ж., Балабаева А.И. Жанысбаева Р.М. «Мектеп жасына дейінгі балаларды қоршаған ортамен таныстыру теориясы мен әдістемесі» Оқу құралы. Қарағанды «Volashaq» -баспасы», 2020-200бет

2. Меңжанова Ә. Мектепке дейінгі педагогика. Алматы "Рауан" 1992ж.

Шалтаева Р.Ж.
ОСОБЕННОСТИ ОЗНАКОМЛЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ПРИРОДОЙ

В статье говорится о необходимости воспитания у детей дошкольного возраста интереса к природе. Воспитатель формирует не только знания детей о природе, но и их отношение к животным, исходя из внешнего вида, движения и поведения животных и растений. Но всегда необходимо учитывать возраст ребенка. Так же особое значение для формирования бережного отношения к природе имеют знания о живом организме, умение отличать его от объектов неживой природы.

Shaltaeva R.Zh
FEATURES OF INTRODUCING PRESCHOOL CHILDREN WITH NATURE.

The article talks about the need to educate preschool children's interest in nature. The teacher forms not only the knowledge of children about nature, but also their attitude towards animals, based on the appearance, movement and behavior of animals and plants. But it is always necessary to take into account the age of the child. Knowledge of a living organism, the ability to distinguish it from objects of inanimate nature are also of particular importance for the formation of a careful attitude to nature.

ӘОЖ 371.268

А.Т. Шегібаева, С.К. Молдабекова

Магистрант / PhD докторы

Абай Мырзахметов атындағы университет

Көкшетау, Қазақстан Республикасы

aknurmusataeva@gmail.com / sakonya177@mail.ru

БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазіргі замандағы жағдайлардағы кәсібиліктің өсуі маман құзыреттілігінің кәсібилік мәселесін ерекше қарастырады. Кәсіби құзыреттілікке- тұлға маманның интегративті сапалар, білім, шеберліктер және дағдылар жүйесін, типтік міндеттерді шешу амалдарын талдау жатады. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру тұлғаның әртүрлі қасиеттерінен, оның негізгі қайнар көзі оқу және субъективті тәжірибесі болып табылады. Жұмыста оқу-тәрбие процесіне, мұғалімнің жеке басын тәрбиелеу мен қалыптастыру тәжірибесіне тиімді инновациялық педагогикалық технологияларды іздеу және енгізу сипатталған.

Жаңа заманауи ақпараттық технологияларды енгізу ғылым мен практиканың алдына білім беру жүйесіндегі елеулі өзгерістер міндетін қояды. Тиісінше, білім берудегі өзгерістер мұғалімнің біліктілігі мен кәсібилігін және оның кәсіби құзыреттілігін арттыруды қажет етеді.

Кадрларды даярлау жөніндегі Ұлттық бағдарламада кәсіптік білім беру мен тәрбиелеудің, олардың сапасын арттырудың басымдығы жарияланды. Ол үшін оқу-тәрбие процесіне, мұғалімнің жеке басын тәрбиелеу мен қалыптастыру практикасына тиімді инновациялық педагогикалық технологияларды іздеуді және енгізуді жандандыру қажет. Құзыретті білімге кіру білім беру процесінің барлық субъектілері және ең алдымен мұғалімдер тарапынан бірқатар дәйекті әрекеттерді орындауды қамтиды. Қазіргі мұғалім оқушылардың жауапкершілікті өз мойнына алу, бірлескен шешім қабылдауға қатысу, тәжірибеден пайда алу, табиғат пен қоғам құбылыстарына мағыналы

қарау қабілетін дамыту үшін қандай әдістер мен технологияларды игеруі керек, яғни. өзінің кәсіби ілгерілеуі мен дамуын қамтамасыз ету үшін мұғалім қандай кәсіби - педагогикалық құзыреттіліктерге ие болуы керек, құзыреттілік қандай жағдайда кәсіби құзыреттілік деңгейіне ауысады, жалпы мағынада құзыреттілік дегеніміз-қойылған талаптарға, белгіленген критерийлер мен стандарттарға сәйкес келу. белгілі бір типтегі міндеттерді шешу кезінде қызметтің тиісті салаларында, қажетті белсенді білімге ие болу нәтижесіне сенімді түрде қол жеткізу және жағдайға ие болу мүмкіндігі.

Құзыретті мұғалім еңбек қызметін ұйымдастыруға заманауи көзқарас тұрғысынан сыни ойлауды ажырата білуі керек, яғни көптеген шешімдер арасында кәсіби мәселелерді сәтті шешу үшін болжамды және аналитикалық дағдылар блогымен ақпаратпен жұмыс істеудің оңтайлы қабілетін таңдау мүмкіндігі. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі ұғымының ғалымдардың тұжырымдаған бірнеше анықтамаларын қарастырайық: құзыреттілік-бұл білім, дағдылар, сондай-ақ оларды қарым-қатынас қызметінде жүзеге асырудың әдістері мен тәсілдері тұлғаның дамуы (өзін-өзі дамыту) [1].

Мұғалімнің мұндай жұмысы құзыретті болып саналады, оған педагогикалық қызмет өте жоғары деңгейде жүзеге асырылады, мұғалімнің жеке басы педагогикалық қарым-қатынас жүзеге асырылады, оқушылардың оқуы мен тәрбиесінде жақсы нәтижелерге қол жеткізіледі. Сонымен қатар, мұғалімнің құзыреттілігі оның кәсіби білімі мен дағдыларының, бір жағынан, кәсіби ұстанымдарының, екінші жағынан психологиялық қасиеттерінің арақатынасымен анықталады [2].

Құзыреттілік-бұл оқу-тәрбие процесін құрудың өзгергіштігін, оңтайлылығын және тиімділігін қамтамасыз ететін тұлғаның білімі, дағдылары, қасиеттері мен қасиеттерінің кешенін қамтитын күрделі білім. Құзыреттілік-бұл кәсіби-педагогикалық құзыреттердің жиынтығы.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі-бұл оның педагогикалық қызметті жүзеге асыруға теориялық және практикалық дайындығының бірлігі. Сондықтан бас әріппен жазылған мұғалім-дарынды мұғалім, нағыз кәсіпқой. Қазіргі мұғалімнің стилі-оқушылармен бірлескен шығармашылық. Ол-зерттеуші, бақылаушы, өсіп келе жатқан және дамып келе жатқан балалар ортасының ұйымдастырушысы. Қазіргі педагогтың негізгі мақсаты-қоғамда әлеуметтік бейімделуге, еңбек қызметіне, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге қабілетті ел азаматының жан-жақты дамыған тұлғасын дайындау. Осылайша, қазіргі мұғалімнің құзыреттілігі-бұл кәсіпқойлықтың (арнайы, әдістемелік, психологиялық-педагогикалық дайындық), шығармашылықтың (оқу процесіне шығармашылық қатынас, оқу құралдарын, әдістерін, әдістерін оңтайлы пайдалану), өнердің (актерлік және шешендік) синтезі. Қазіргі уақытта мұғалімнің білікті, шығармашылықпен ойлайтын, бәсекеге қабілетті тұлғасына деген сұраныстың күрт артуы кездейсоқ емес.

Кәсіби құзыреттілікті дамыту үшін ең алдымен өз бетінше жұмыс істеу керек, өйткені ол келесі кәсіби маңызды дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді: қызметті жоспарлау, мақсат қою, қиындықтарды анықтау және оларды жеңу жолдарын іздеу, оқу және сабақтан тыс жұмыстарды ұйымдастыру, уақытты ақылға қонымды бөлу және әр оқушыға жеке көзқарас. Мұғалімнің кәсіби қалыптасуы тұтастай алғанда қоғамның дамуында бірінші кезектегі маңызға ие: мұғалімнің тұлғасы, оның кәсіби білімі сияқты, қоғамның құндылық капиталы болып табылады.

Мұғалім оқушыларға өзіне тән құндылық бағдарларын ғана жеткізе алады. Сондықтан әрбір заманауи мұғалім өзін-өзі тәрбиелеумен айналысуы керек. Ал өзін-өзі тәрбиелеу мұғалімнің жеке басымен, оның теориялық білімінің жоқтығымен немесе жетіспеушілігімен тікелей байланысты, өйткені жалпы білім беру дағдылары кез-келген оқу материалын игеру құралы болып табылады. Бүгінгі таңда құзыретті маманды қарапайым сомадан "қосу" мүмкін невожможностігі, қазіргі ұрпақты оқыта отырып,

мұғалім үлкен жауапкершілік сезіміне ие болуы керек екендігі белгілі болды. Мұғалімнің жұмысы монетаның жұмысына ұқсайды. Нағыз шебердің де жұмысы бірдей емес, сонымен қатар нағыз мұғалімнің де оқушыларын бірдей етуге деген ұмтылысы болмауы керек. Демек, мұғалімнің міндеті-оқушының сабақта үздіксіз оқығысы келетіні әрқашан қызықты болуы.

Қазіргі уақытта мұғалімнің кәсібилігін және оның кәсіби құзыреттілік деңгейін бағалаудың өзекті мәселесін шешу үшін белгілі бір дәрежеде қолданылатын әртүрлі диагностикалық әдістер бар. Бір жағынан, мұғалім "білім-шеберлік-дағдылар" формуласына енбейді және мұғалімнің жанының барлық игілігін өлшейтін құрал жоқ, жоғары оқу процесінде оның жұмысының дұрыс емес сәттері. Мұғалімнің еңбегінде ештеңе өзгермейді және ешнәрсе жасамайды, бірақ мұғалімнің барлық алдыңғы тәжірибелерімен, оның өзімен шексіз диалогтарымен дайындайды.

Екінші жағынан, мұғалімнің жұмысында «сәттілік туралы құжат» жинақталады, онда «мұғалімнің өмірінде болып жатқан оқиғалардан шыққан барлық қуанышты, қызықты нәрселер» бейнеленеді.

Диагностика-бұл танымның ерекше түрі, өйткені «диагностика» грек тілінен аударғанда «ашу, анықтау» дегенді білдіреді. Талдауды, интроспекцияны, жеке тұлғаны зерттеуді түсіну соңғы кездері біртұтас терминмен – диагностикамен алмастырыла бастады.

Педагогикалық диагностика бағаланбаған уақытқа дейін оқудың, оқудың және тәрбиенің кейбір көрсеткіштерін белгілеу үшін жүргізілді, яғни диагностика кез-келген жеке белгілерді бағалаудың қарапайым проблемасына дейін азайтылды, ал жеке тұлға кесінді түрінде ұсынылды.

Білім беруді ізгілендіру және демократияландыру жағдайында көшбасшы Мен мұғалім, мұғалім мен мұғалім өзгереді. Мектеп өмірін жаңартуға қатысады және бірге қатысады. Сонымен қатар, олардың ынтымақтастығы социометриялық және социологиялық әдістерді кеңінен қолдану және алынған материалдарды математикалық өңдеу жағдайында психодиагностикадан алынған әдістермен қолданылатын педагогикалық диагностиканы неғұрлым мұқият және тиімді етеді.

Мұғалімнің еңбегі мұғалімдердің білімі мен тәрбиесі деңгейінің көрсеткіштері бойынша бағаланатын объективті әдістерге қатысты субъективті әдістерді қолданған кезде диагностика мұғалімнің өзі туралы не ойлайтыны, ұсынатыны және хабарлайтыны негізінде жүргізіледі. Кез-келген мұғалімді бағалау кезінде оны өзінің кәсіби өзін-өзі бағалауына үйрету қажет болатын уақыт келді. Мұғалімнің жетістігін диагностикалаудың негізгі міндеті-оған үнемінен сараптамалық баға беру емес, мұғалімнің өзін өзінің кәсіби мәселелерін тексеруге және шешуге ынталандыру. Сонымен қатар, біз ұмыта алмаймыз: табысты мұғалім әрқашан интроспекция мен өзін-өзі диагностикалауға бағытталған. Өзін-өзі тану, өзін-өзі тану және өзін-өзі тану процесі тек мұғалімнің қалауына байланысты.

Өзінің кәсіби әлеуетін тануға, іске асыруға және іске асыруға ұмтылатын мұғалім енді сабақты «өтей» алмайды немесе сабақта жұмыс істей алмайды. Ол әр сабақта «өмір сүреді», мұғалімдер үшін және өзі үшін қажетті психологиялық жайлылық пен сәттілік жағдайын жасайды, сонымен бірге үлкен қанағат алады. Бұл жағдайда дайындық енді ақпарат тарату сипатына ие болмайды, бірақ білім алушылардың танымдық іс-әрекетін ынталандыру және белсендіру сипатына ие болады [3].

Мұғалімнің жұмысы-бұл үш өзара байланысты кеңістіктен тұратын көп өлшемді кеңістік болып табылатын күрделі психикалық шындық:

- мұғалімнің жеке басы,
- педагогикалық қызмет,
- педагогикалық қоғамдастық.

Бұл үш кеңістік мұғалімнің жеке басын дамытудың жаһандық міндетімен біріктірілген. Сонымен бірге, олар бір-біріне қабаттаспайды, қайталанбайды, қайталанбайды, бірақ күрделі диалектикалық қатынастарға түседі, ал олардың әрқайсысы жұмыс барысында кәсіпкерге, содан кейін құралға, содан кейін нәтижелі дамуға үйретеді.

Қазіргі білім беру жүйесінде болып жатқан өзгерістер мұғалімнің біліктілігі мен кәсібилігін, яғни оның кәсіби құзыреттілігін қажетті арттыруға мүмкіндік береді. Қазіргі білім берудің негізгі мақсаты-жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің өзекті және перспективалық қажеттіліктеріне сәйкестігі, өз елінің азаматтарының жан-жақты дамып келе жатқан тұлғасын, қоғамдағы әлеуметтік бейімделуге арнайы дайындау, еңбек қызметін бастау, өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі тану. Ал еркін ойлау, өз қызметінің нәтижесін болжау және мұғалімнің білім беру процесін модельдеу мақсатқа жетудің кепілі болып табылады. Сондықтан қазіргі уақытта мұғалімнің білікті, шығармашылықпен ойлайтын, бәсекеге қабілетті және құтқарушы тұлғасына сұраныс қайта жанданды, ол қазіргі, қарқынды өзгеріп жатқан әлемде жеке тұлғаны байқай алады.

Қазіргі заманғы талаптарға сүйене отырып мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамытудың негізгі жолдарын анықтауға болады:

- Әдістемелік бірлестіктерде, шығармашылық топтарда жұмыс істеу;
- Зерттеу қызметі;
- Инновациялық қызмет, жаңа педагогикалық технологияларды игеру;
- Педагогикалық қолдаудың әртүрлі формалары;
- Педагогикалық байқаулар мен фестивальдерге белсенді қатысу;
- Өзінің педагогикалық тәжірибесін тарату;
- АКТ қолдану және т. б.

Бірақ егер мұғалім өзінің кәсіби құзыреттілігін арттыру қажеттілігін түсінбесе, аталған әдістердің бірі тиімді болмайды. Осыдан педагогикалық өсу үшін ынталандыру және қолайлы жағдайлар жасау қажеттілігі туындайды. Мұғалім өзінің кәсіби қасиеттерінің деңгейін арттыру қажеттілігін өз бетінше түсінетін жағдайлар жасау қажет. Өзінің педагогикалық тәжірибесін талдау Педагогтің кәсіби өзін-өзі дамытуын жандандырады, нәтижесінде зерттеу іс-әрекетінің дағдылары дамиды, содан кейін олар педагогикалық қызметке біріктіріледі. Мұғалім мектептің дамуын басқару процесіне қатысуы керек, бұл оның кәсібилігін дамытуға ықпал етеді.

Кәсіби құзыреттілікті дамыту-бұл жеке кәсіби қасиеттерді дамытуға, кәсіби тәжірибені жинақтауға, үздіксіз даму мен өзін-өзі жетілдіруді көздейтін кәсіби тәжірибені игеру мен жаңғыртудың динамикалық процесі [4].

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру кезеңдерін бөліп көрсетуге болады:

- интроспекция және қажеттілікті түсіну;
- өзін-өзі дамытуды жоспарлау (мақсаттар, міндеттер, шешу жолдары);
- өзін-өзі көрсету, талдау, өзін-өзі түзету.

Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру циклдік процесс болып табылады, өйткені педагогикалық қызмет процесінде кәсібилікті үнемі арттыру қажет, және әр уақытта аталған кезеңдер қайталанатын, бірақ жаңа сапада. Жалпы, өзін-өзі дамыту процесі биологиялық тұрғыдан анықталады және жеке өмірді, демек, өзінің дамуын саналы түрде ұйымдастыратын тұлғаның әлеуметтенуімен және даралануымен байланысты. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру процесі қоршаған ортаға да байланысты, сондықтан кәсіби өзін-өзі дамытуды ынталандыратын орта болуы керек. Мектепте демократиялық басқару жүйесі құрылуы керек. Бұл қызметкерлерді ынталандыру жүйесі және педагогикалық бақылаудың әртүрлі формалары (бақылау емес!), оларға сауалнамалар, тестілеу, әңгімелесулер, тәжірибе алмасу бойынша мектепшілік іс-шаралар, конкурстар және өз жетістіктерін таныстыру жатады. Ынталандырудың бұл формалары мұғалімнің

эмоционалды мазасыздық деңгейін төмендетуге мүмкіндік береді, ұжымда пайдалы психологиялық атмосфераның қалыптасуына әсер етеді.

Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі туралы айтатын болсақ, мұғалімнің портфолиосын құру туралы айтуға болмайды. Портфолио-бұл кәсіби қызметтің көрінісі, оның қалыптасу процесінде Өзін-өзі бағалау жүреді және өзін-өзі дамыту қажеттілігі түсініледі. Портфолионың көмегімен мұғалімді аттестаттау мәселесі шешіледі, өйткені мұнда кәсіби қызметтің нәтижелері жиналады және жинақталады. Портфолио құру-педагог қызметінің және оның кәсіби құзыреттілігін дамытудың жақсы мотивациялық негізі.

Жоғарыда келтірілген анықтамаларды талдай отырып, мұғалімнің қабылданған нормалар мен стандарттарға сәйкес оның дайындығын, кәсіби-педагогикалық функцияларды орындау қабілетін анықтайтын кәсіби-жеке сипаттамасы деп қорытынды жасауға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Зимняя И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. — 2003. — № 5.
2. Маркова, А. К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя [Текст] / А. К. Маркова // Советская педагогика. — 1990. — № 8. — с. 12–16
3. Митина Л. М. Управлять или подавлять: выбор стратегии профессиональной жизнедеятельности педагога [Текст] / Л. М. Митина. — М.: Сентябрь, 1999. — 192 с.
4. Адольф В. А. Методологические подходы к формированию информационной культуры педагога: Информатика и образование, 2006 № 1 с:2–8.

Шегібаева А.Т., Молдабекова С.К.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

Рост профессионализма в современных условиях особенно затрагивает проблему профессионализма компетентности специалиста. К профессиональной компетенции относится анализ системы интегративных качеств, знаний, умений и навыков специалиста-человека, приемов решения типовых задач. Формирование профессиональной компетентности происходит из различных качеств личности, основным источником которых является обучение и субъективный опыт. В работе описывается поиск и внедрение эффективных инновационных педагогических технологий в учебно-воспитательный процесс, в практику воспитания и формирования личности учителя.

Shegibayeva A.T., Moldabekova S.K.

DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER

The growth of professionalism in modern conditions especially affects the problem of professionalism and competence of a specialist. Professional competence includes the analysis of the system of integrative qualities, knowledge, skills and abilities of a human specialist, techniques for solving typical tasks. The formation of professional competence comes from various personality qualities, the main source of which is training and subjective experience. The paper describes the search and implementation of effective innovative pedagogical technologies in the educational process, in the practice of educating and forming the personality of a teacher.

А.Т. Шегиева, С.К. Молдабекова

Магистрант / доктор PhD

университет имени Абая Мырзахметова

Кокшетау, Республика Казахстан

aknurmusataeva@gmail.com / sakonya177@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ - ПСИХОЛОГОВ

В статье рассматривается место и роль профессиональных навыков будущих специалистов. На основе анализа научной литературы раскрывается сущность понятия «профессиональная компетентность» личности. А так же в работе описывается поиск и внедрение эффективных инновационных педагогических технологий в образовательный процесс, практику воспитания и формирования личности педагога.

Основным механизмом повышения качества образования является педагог, а также его теоретические знания и профессиональное мастерство, творческая деятельность. Об этом сказал великий мыслитель Востока Абу Насир аль Фараби «учитель по рождению прекрасно понимал все, что ему говорили, видел, слышал и говорил, хранит в памяти все, что он видел, слышал, не забывал ни одного из них, обладал благородным и пронзительным умом, очень красноречив, страстно интересовался искусством, очень удовлетворен, чист и справедлив, делал добро и подавал пример людям, должен быть смелым, не умеющим бояться». То есть обладатель этой священной профессии занимает особое место в воспитании поколений. В государственной программе развития образования в Казахстане на 2011-2020 годы для обеспечения обучающихся в Казахстане качественным образованием, улучшения показателей образования в международных рейтингах и повышения привлекательности казахстанской системы образования, прежде всего, повышение статуса педагогических кадров, обеспечение их карьерного роста, обучения и развития профессиональной квалификации на протяжении всей деятельности, а также государственная поддержка труда педагогов большое внимание я уделяю вопросам повышения мотивации. В традиционной системе образования главной целью профессиональных учебных заведений, готовящих квалифицированных специалистов, является только освоение специальности, а сейчас, проникнув в мировое образовательное пространство, предложить систему образования, ориентированную на результат, опираясь на компетентностные способности человека для подготовки конкурентоспособной личности – одна из основных актуальных проблем. Помимо того, что учитель является экспертом в своем деле, он должен любить ребенка, уважать отношение и мнение ребенка, уметь слушать.

И психологи, и педагоги показывают, что духовно-интеллектуальное, профессиональное творческое саморазвитие человека на каждом этапе его жизни отличается.

Будущий учитель:

-умеет не только знать свой предмет, но и видеть место каждого участника в педагогическом процессе, организовывать деятельность учащихся, заранее замечать ее результаты и, по возможности, регулировать отсталость;.

- готовность к формированию у учащихся основных: ценностно-ориентированных, общекультурных, учебно-познавательных, информационных, социально-личностных компетенций;

- уметь осуществлять работу с детьми с особыми образовательными потребностями.

Наряду с понятием «компетентность» достаточно часто учеными используется понятие «компетенция». [4, С. 65-79]. Результаты изучения научных трудов свидетельствуют о многообразии взаимоотношений между ними. В частности, О.Хуторской под дефиницией «компетенция» понимает совокупность взаимосвязанных качеств личности (знаний, умений, навыков, способов деятельности), задаваемых в соответствии с определенным кругом предметов и процессов и необходимых для качественной продуктивной деятельности по отношению к ним, а компетентность проявляется в овладении человеком соответствующей компетенцией, основанной на личностном отношении к ней и предмету деятельности [2, С. 8-9].

Все мы знаем, что педагогические вузы, отвечающие требованиям современной жизни, должны готовить не только образованных, но и воспитателей, и общественников, и исследователей, и учителей-организаторов. Подготовка педагога – воспитателя-это сложный процесс. А проводник, проводник-квалифицированные, умелые, мудрые учителя. Самоценность учебной деятельности подчиняется более отдаленным целям профессионального самоопределения. Человек учится не только ради самого знания, но и для чего-то более значимого в будущем, что также проявляется в студенческом возрасте. [1, С. 344]. Педагоги-психологи должны не только решать проблемы и давать советы, возникающие при адаптации молодежи на разных этапах, но и давать советы, выявляя талантливых, трудных детей из числа детей одного и того же класса, индивидуально сопоставляя их с каждым. Наполнение сознания каждого возраста знаниями, их дальнейшее углубление и подготовка в соответствии с требованиями современности и т.д.

Все это – деятельность педагога-психолога. Современная образовательная парадигма способствует саморазвитию личности (К. А. Абульханова-Славская, А. Г. Асмолов, Б. Г. Ананьев, А. А. Бодалев, В. П. Зинченко, А. Н.Леонтьев, В. Н. Мясищев, В. А. Петровский, В. М. Розин, С. Л. Рубинштейн, В. И. Слободчиков, Д. И. Фельдштейн); обеспечивает гуманизацию в педагогической практике (Е. В. Бондаревская, Г. Н.Волков, И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов); основывается на концепции развивающего обучения (В. В. Давыдов, Л. В. Занков, Е. Н. Кабанова-Меллер, З. И. Калмыкова, С. А. Смирнов, Г. А. Цукерман, Д. Б. Эльконин); организует учебный процесс как взаимодействие (Ю. К. Бабанский, П. Л. Гальперин, И. И. Ильясов, В. Я. Ляудис, М. И. Махмутов, н.ф. Талызина, Е. И. Унт, И. И. Чередов, Г. И. Щукина); развивает познавательный интерес, самостоятельность, творчество (Д. Б. Богоявленская, П. И. Пидкасистый, Я. А. Пономарев, Г. К. Селевко, Т. И. Шамова, Е. А. Яковлева); ориентирован на диагностику обучающегося и поиск пути индивидуальности (Ю. З. Гильбух, К. М. Гуревич, Л. М.Фридман). Общность для всех перечисленных направлений это ориентация на личность студента, особенности его индивидуальности, необходимость выбора специальных методов и приемов для определения потенциальных возможностей, саморазвития студентов. Таким образом, на основе анализа теоретической и практической литературы особенностей обучения студентов в вузе можно уточнить сущность, структуру и содержание совершенствования общения в развитии личности; позволили построить модель совершенствования общения в развитии личности, определить критерии, показатели и уровни, обеспечивающие личностное развитие учащихся. Поэтому актуальна проблема подготовки будущих педагогов и психологов к профессионально-педагогической деятельности в условиях реформирования высшего педагогического образования, перехода к многоуровневой подготовке педагогических и психологических специалистов, обеспечения конкурентоспособности специалистов на разумном рынке труда [5, С. 30]. При подготовке специалиста, прежде всего, требуется формирование личности каждого

педагога-психолога. Это долгий и сложный процесс. Однако его основа созревает в процессе профессиональной подготовки. Перед современным педагогом-психологом ставятся задачи: формирование у подрастающего поколения, создающего будущее цивилизованное, традиционно демократическое государство, прежде всего нравственных качеств, а затем повышение его душевных качеств, характерных качеств, всестороннее прикладное образование в соответствии с техническим прогрессом. Для этого школы должны быть полностью обеспечены средствами, техническими средствами, культурными потребностями. Результативность деятельности общеобразовательных учреждений зависит, прежде всего, от педагогов и психологов. Их личностные качества, педагогические умения, нравственный и умственный интеллект, стремление к творческому поиску решения педагогических проблем, взросление, нравственность, здоровье и духовное богатство являются социальными предпосылками общества. Проблему подготовки будущего учителя к профессионально-педагогической деятельности в вузе решили Абдуллина О. А., Андреев В. И., Зеер Э. Ф., Кухарев Н.В., Ткаченко Е. В., Усова А. В. и другие.

Особое внимание уделено изучению педагогического мастерства учителя (И. Я. Зязюн, Н.В. Кузьмина, В. А. Сластенин, Н.Н. Тарасович, Г. И. Хозяинов и др.) и совершенствованию педагогической техники (Ю. П. Азаров, А. А. Кан-Калик, Л. И. Рувинский и др.). Экспертиза психолого-педагогической литературы позволяет выделить следующие важнейшие аспекты профессионально-педагогической подготовки, необходимые для формирования у студентов вузов: различные компоненты педагогической деятельности (Ф. Н.Гоноболин, Н. В.Кузьмина, В. А. Сластенин и др.); исследовательские умения и навыки (О. А. Абдуллина, А. И. Щербаков, Н.М. Яковлева и др.); подготовка к решению воспитательных задач в учебном процессе (Н.Ф. Белокур, С. Е. Матушкин, П. И. Чернецов и др.); подготовка к творческой педагогической деятельности (К.А. Абульханова-Славская, Ю. П. Азаров, А. А. Вербицкий, В. А. Кан-Калик, Ю. И. Кулюткин, Н.В. Кухарев, Г. С. Сухобская и др.); педагогическая экспертиза, рефлексия своей педагогической деятельности (Ю. А. Конаржевский, Г. Н.Серииков, В. А. Черкасов, Т. И. Шамова и др.).

Затем были исследованы некоторые аспекты подготовки будущих педагогов к профессиональной деятельности. Также несколько рассматривается подготовка психологов к профессиональной деятельности. А когда в Республике Казахстан налажена ситуация с совмещенной подготовкой двух специальностей, в высших учебных заведениях день теории подготовки специалистов-педагогов-психологов к профессиональной деятельности до сих пор не определен психологическими и педагогическими науками. В пространстве нового общества происходят кардинальные изменения на пути нового образования молодого поколения. Как известно, XXI век называют веком бурного развития науки и образования [3, с. 47].

Поэтому современный учитель должен не только предоставлять ученику данные с основ науки, но и поддерживать его в условиях мирового знания, информации, жесткой конкуренции, наполненной новинками новой эры. Для достижения результатов в этом деле педагог – педагог должен обладать всесторонними знаниями, целостным мировоззрением, быстро приспосабливаться к происходящим в обществе быстро меняющимся социально-экономическим, педагогическим изменениям, владеть новым мышлением. Учитель, застрявший в рамках своего предмета, явно не может достичь высоких целей в образовании, воспитании ребенка.

Сегодня и завтра Казахстан-перед молодым поколением. А единственный способ формирования подрастающего поколения всесторонними, глубокими знаниями, с высоким интеллектуальным уровнем-это поиск эффективных методов и приемов глубокого усвоения знаний учеником, приобщение к творчеству. В этом случае необходима глубокая квалификация учителя.

Список использованных источников

1. Бех И. Д. *Воспитание личности: личностно-ориентированный подход: научно-практические основы* / И. Д. Бех. М.: Просвещение, 2003. 344 с.
2. Бондар С. *Компетентность личности — интегрированный компонент учебных достижений учащихся* / С. Бондар. *Биология и химия в школе*. 2003. № 2. С. 8–9.
3. Зеер З. Ф. *Модернизация профессионального образования: компетентностный подход* / З. Ф.
3. Зеер // *Образование и наука*. 2004. № 7. С. 47.
4. Хуторской А. В. *Технология проектирования ключевых и предметных компетенций* / А. В. Хуторской // *Инновации в общеобразовательной школе, методы обучения: сб. науч. трудов / под. ред. А. В. Хуторского*. М., 2006. С. 65–79.
5. Шадриков В. Д. *Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход* / В. Д. Шадриков // *Высшее образование сегодня*. 2004. № 8. С. 30.

Шегибаяева А.Т., Молдабекова С.К.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Бұл мақалада болашақ мамандардың кәсіби шеберлігінің орны мен рөлі қарастырылады. Ғылыми әдебиеттерді талдау негізінде тұлғаның «кәсіби құзыреттілік» ұғымының мәні ашылады. Сондай-ақ, жұмыста тиімді инновациялық педагогикалық технологияларды іздестіру және оқу-тәрбие үрдісіне енгізу, оқыту тәжірибесі мен мұғалімнің жеке тұлғасын қалыптастыру сипатталған.

Shegibayeva A.T., Moldabekova S.K.

FORMATION OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE PEDAGOGUES - PSYCHOLOGISTS

The article considers the place and role of professional skills of future specialists. Based on the analysis of scientific literature, the essence of the concept of "professional competence" of a person is revealed. And also the work describes the search and implementation of effective innovative pedagogical technologies in the educational process, the practice of education and the formation of the teacher's personality.

ӘОК 078.10.02

Шегібаев Д.М.

Абай Мырзахметов атындағы университетінің магистранты
Көкшетау, Қазақстан Республикасы

ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ТАРИХИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ

Оқушының шығармашылық қабілеттерін дамыту және оны тәрбиелеу – бүгінгі таңдағы көкейтесті мәселелердің бірі болғандықтан, шығармашылық – бүкіл тіршілік көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі деген сұрақтарды көтерген.

Ертеңіне лайық ұрпақ тәрбиелемеген елдің келешегі жоқ десек, сол ұрпақты тәрбиелеудегі ұстаз еңбегі – ұлы еңбек. «Ұстазын сыйламаған елдің ұрпағы азады», —

дейді халық даналығы. Осыған байланысты шығармашылық, ізденіс деген әр ұстаздың алдында тұрған үлкен міндет деп ойлаймын.

Оқушының шығармашылық қабілеттерін дамыту және оны тәрбиелеу – бүгінгі таңдағы көкейтесті мәселелердің бірі. Шығармашылық – бүкіл тіршілік көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі. Бұған бүкіл халықтық, жалпы және жеке адамның шығармашылығы арқылы келдік. Әр жаңа ұрпақ өзіне дейінгі ұрпақтың қол жеткен жетістіктерін меңгеріп қана қоймай, өз іс-әрекетінде сол жетістіктерді жаңа жағдайға бейімдей, жетілдіре отырып, барлық салада таңғажайып табыстарға қол жеткізеді.

Мектеп – бұл оқушы тұлғасы мен санасының дамуы қуатты жүретін, ерекше құнды, қайталанбас кезеңі. Сондықтан да ондағы білім беру ісі – үздіксіз білім берудің алғашқы басқышы, қиын да қадірлі жұмыс. Мектеп балаға белгілі бір білім беріп қана қоймай, оны жалпы дамыту, яғни сөйлеу, оқыту, қоршаған ортада дұрыс көзқараста болу, жағдайларды объективті түрде бағалап, талдау жасауға үйрету, ойын дұрыс айтуға, салыстыра білуге, дәлелдеуге, сөйлеу мәдениетіне үйретеді.

Бастауыш сынып кезеңі шығармашылық мүмкіндігі зор, шығармашылық жұмыстарымен тұрақты, белсенді айналасуға икемді кезең деуге толық болады. Осы арада оқушыларды шығармашылыққа баулу үшін тағы бір қажеттілік – оларды психологиялық дайындықтан өткізу, яғни балалық шабытын оятып, құлшындырып, еліктіріп отырып, «Сенің қолыңнан бәрі келеді екен ғой», «Өзің де бәрін біліп, үйреніп аласың» деп олардың кішкентай жетістіктерін мадақтап, көтермелеп отыру қажет. Алдындағы жетістіктеріне құптаушылық көрсетіп, сезім күйін бақылап, қамқорлық жасау керек. Оқушының қойған сұрақтарына пейілмен дұрыс жауап беріп, алдыға проблема қойып оны шешуге ықпал жасап отырған дұрыс. Сонда оқушы ынталанып, алға ұмтылады, шығармашылық қабілетін дамытады. Сонымен қатар, сабақ беру процесінде оқушыларды шығармашылық жұмысқа баулудың маңызы зор. Жазба жұмыстары олардың танымдық белсенділіктерін, ойлау жүйесін арттыруға көмектеседі. Жазба жұмыстарынан әр баланың өзіндік көзқарасын, эстетикалық және адамгершілік танымы, эмоциясы, пікірі, талдау, қорытындылау, салыстыра білу және одан қорытынды жасау қасиеттері байқалып тұруы қажет деп ойлаймын.

Шығармашылық дегеніміз – адамның өмір шындығына, өзін – өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін, дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі. Оқушылардың белсенділігімен танымдық іс – әрекеттері арқылы шығармашылығын дамыту, осыған орай оқытуды жеке тұлғаны дайындау, оқуды ізгілендіру мектептің алдында тұрған үлкен міндет екені баршаға белгілі.

Уақыт талабына сай оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін, оқытуды жаңа ақпараттық технологиясын пайдаланған жөн. Шығармашылыққа үйрету үшін мынандай жағдайларды ескерген жөн. Мұғалім оқушылардың оқуға ынтасын оятып, олардың қабілетінің дамуына жол ашу, алғашқы уақыттан бастап – ақ әрбір оқушының жеке ерекшеліктерін, ынтасы мен бейімділігін, оқу мен еңбекке ұқыптылығын ескерек отырып, жұмыс істеу бағытын, жоспарларын жасау керек. Бастауыш сыныптардағы пәнаралық байланыстар арқылы оқушының шығармашылық қабілетін дамыту негізінде дүниеде барлық заттың, құбылыстардың бірімен – бірі байланыстылығы туралы тұжырымдалған дүние туралы білімдер де бірімен – бірі байланысты болады.

Оқушының өз болмысын тануға көмектесіп, қабілетін ояту, жаңа рухани күш беру – ол білімнің ең маңызды мақсаты болып табылады. Шығармашылықтың негізгі сипаты жаңалық ашуға, жаңа тәсілдер табуға ұмтылу деп айтуға толық негіз бар.

Шығармашылыққа, жаңа тың нәрсе жасау тән десек, ертеден белгілі нәрсені қайталауды шығармашылық деп айтуға болмайды, бірақ бұрыннан белгілі, таныс

нәрселердің өзінен қандай да бір ерекшелік табу, оны жаңаша түрде жасау, ерекше қасиеттерін табу шығармашылыққа тән құбылыс. Пәнаралық байланыстың қазіргі оқыту – тәрбиелеу, білім беру жүйесінде оқушылардың дүниетанымын тереңдете отырып, оқытудың тиімділігін арттыруға көмектесуі ғылыми педагогикалық дәлелдеме ретінде танылады. Пәнаралық байланыс арқылы оқытудың дамытушылық, білім және тәрбие берушілік қызметі объективті түрде кеңейіп дамып отырады. Бастауыш мектепте білімдердің жүйесі мазмұны жағынан өте күрделі, әрі кешенді болғандықтан олардың мәні мен меңгерілуі пәнаралық байланыс деңгейінде жүзеге асырылуы қажет. Оқушылардың жас және дара ерекшеліктерін игере отырып, оқыту үрдісіндегі пәнаралық байланысты жүзеге асыру бұл оқушының жеке тұлға ретінде дүниетанымының қалыптасуына, сонымен қатар мұғалімге өз жұмысының тиімділігін арттыруға себепші болады. Мұғалім әр сабақта тапсырма мен өзіндік жұмыс түрлерін қызықты әрі деңгейлік түрде құрастырып, отырғаны жөн. Сондай – ақ оқушы шығармашылығын шыңдауға пәнаралық байланыстың маңызы зор.

«Шығармашылық» сөзінің төркіні «шығару», «ойлап табу» дегенді білдіреді, демек, жаңа нәрсе ойлап табу, сол арқылы жетістікке қол жеткізу. Философиялық сөздікте: «Шығармашылық қайталанбайтын тарихи қоғамдық мәні бар, жоғары сападағы жаңалық ашатын іс – әрекет» - деп түсіндіріледі.

Оқушылардың шығармашылығын танымдық белсенділігін арттыруда шығармашылық сабақтарды өткізудің, оқушының өз бетімен ізденіп, шығармашыл ой – өрісін арттыруда алатын маңызы өте ерекше. Оқушылардың шығармашылық қабілеттері ашылу үшін белсенді формалар мен әдістерді қолдану керек: әңгімелесу, пікірталас, ойындар, тартыстар, жорықтар мен сайыстар, сұхбат, байқаулар, олимпиадалар, бақылаулар, шығармашылық еңбек, жобалар, дербес сабақтар.

Оқушылардың қабілеттеріне қарай әрбір баланың ойын оятып, ойландыруға, талдау жасауға, салыстыруға жетелейтін жеке шығармашылық тапсырма береміз. Осындай әдістерді жиі пайдалану оқушылардың шығармашылыққа баулуына, шәкірт бойындағы талант көзін ашуға, тілін байытып, қиялын ұштаумен өз бетінше ізденуге зор әсерін тигізеді.

Ұстаз еңбегі – оқушы білімімен өлшенеді десек, ұстаз еңбегінің күрделілігі – әрбір баланың бойындағы қабілетті дамыту арқылы өмірді, әлемді танып білуге қоғам алдындағы жауапкершілік қасиеттерін сездіре білуінде жатыр.

Оқушылардың қызығушылығын арттырып отыру үшін ұстазы сабақ үстінде, сабақтан тыс уақыттарда әр түрлі әдіс- тәсілдерді қолданып отыруы тиіс. Олар мынадай: тақырыпты терең ұғындыру, түсіндіру; Сабақта немесе сабақтан тыс уақыттарда әр түрлі тақырыптарда пікірталас тудырып отыру; Логикалық ойлауын жетілдіретін тапсырмалар беру; Ойларынан тест тапсырмаларын құрап келу, есеп құрау, ертегі құрау, шағын мәтіндер құрау, өлең жолдарын құрау; Қиялдау арқылы сурет салғызу; Ана тілі сабақтарында мінездеме беру; Авторлар туралы толық мағлұмат жинау, реферат жазу; Әр түрлі тақырыпта сайыс, пікірталас өткізіп, алған әсерлеріне шығармалар жазу; Сабақ үстінде қосымша тапсырмалар беріп, орындауын қадағалау. Бұл айтылған жұмыстарды барлық оқушыларға бірдей қолдану артық етеді. Өйткені әр оқушының қабылдау деңгейі әр түрлі. Барлық оқушы дерлік шығармашылықпен жұмыс істейді деу де артық етеді.

Бастауыш сынып оқушысының зейіні тұрақсыз, импульсивті, қабылдау деңгейі әр түрлі болады. Әр нәрсеге деген бейімділік – оянып келе жатқан қабілеттің белгісі. Әр оқушының бейімділігі әр түрлі. Кей оқушы сурет салуға, өлең құрауға, ауызекі сөйлеуге, ребус құрауға икемді болуы мүмкін. Логикалық ойлау жылдамдығы да ұшқыр балалар болады. Әр баланың икемділігіне қарай тапсырмалар беру арқылы шығармашылық деңгейін арттырып отыруы тиіс. Оны ұстаз әр пәнде байқап отыруы тиіс. Мұнда ұстаздың байқағыштығы жоғары болуы тиіс.

Оқушы бойындағы бейімділікті байқай салысымен соған сәйкес тапсырмалар беріп дереу қолға алуы керек. Ол бейімділікке деген қызығушылықты солып қалмай тұрғанда алға жетелеу қажет. Сонда ғана оқушы қызығушылығын арттырып отырады.

Оқушының өз бетімен жұмыс жүргізуі – шығармашылық қабілетті дамытудың басты жолы. Бұл ізденіс, ойлау әрекетімен тікелей байланысты. Ол үшін балаға берілетін білім сабақтастықты қажет етеді. Мысалы, еліктеуіш сөздер тақырыбына орай айналадағы естілген дыбысты, адамдардың, жануарлардың сыртқы пішінін әр түрлі еліктеу сөздер арқылы жаттықтыру, еліктеуіш сөз қатысқан мәтінді оқу, табиғат құбылысына бақылау жасату, еліктеуіш сөз қатысқан сипаттама мәтін құрату, көркем мәтіннен еліктеуіш сөздерді табу, оқушының тілін дамыту ғана емес, шығармашылықпен жұмыс жүргізуге де әсер етеді, яғни оқушы ізденеді, талаптанады, ойланады.

Оқу іс әрекетінде мұғалім мен оқушы тығыз байланыста болуы керек. Ол үшін мұғалім бар күш-жігерін, педагогикалық шеберлігін оқушы бойындағы табиғи мүмкіндіктерді ашуға, үйлесімді дамытуға бағыттауы, шығармашылық жағдай жасауы қажет. Ал оқушы өз тарапынан белсенділік, дербестілік көрсетуі, өзіне деген сенімділігі арқылы шығармашылық әрекетті қалыптастыра алады. Сонымен бірге, әрбір сабақ үстінде шығармашылық тапсырма беріп отыруы тиіс. Шығармашылық тапсырма түрлерін сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне, шығармашылық қабілетінің даралығына қарап, әр сынып бойынша әрі қарай жалғастыра беруге болады.

Шығармашылық дегеніміз — оқушының белсенділігі мен дербес іс-әрекетінің ең жоғарғы түрі. Бұл мәселені шешуде шығармашылық тапсырмалардың орны ерекше. Шығармашылық бағыттағы тапсырмалар оқушының білім деңгейін — оқушылық деңгейден шығармашылық деңгейге көтеруге жол ашады. Оқушының шығармашылық қабілетін дамыту жолдарын үш кезең арқылы жүзеге асыруға болады.

Бірінші кезең – жаңаны, тың нәрсені дамыту, түпкі идеяны табуға ұмтылу. Бұл кезеңде әдеби шығармашылық тапсырмалар беріліп, төмендегідей талаптар бойынша жұмыс жүргізіледі: шығарманы бөлімдерге бөліп, тақырыбын жазып келу; кейіпкер тобын ажыратып, олардың арасындағы шиеленісті түсіндіру; шығарма мазмұнына сай қанатты сөздерді ойлап жазу; әңгіменің белгілі бір бөлімінің көркемдік ерекшелігіне талдау жүргізу.

Екінші кезең — қиял, ұшқыр ой қалыптастыру. Бұл кезең -оқиға құрудың, образ жасаудың мүмкіндігі бар кезең. Мұнда оқушыға ертегі, әңгіме, мақалдарды жалғастырып жазу және аяқтау тапсырылады. Оқушы қиялға ерік беріп, оқиғаны дамыта отырып, шығармашылық жұмыс істейді. Өз бетінше іздену — шығармашылық қабілетті ашудың көзі. Бұл бағытта төмендегідей жұмыстар арқылы оқушының таным көкжиегін арттыра түсеміз.

1. Логикалық ойын дамытатын тапсырмалар (сөзжұмбақ, ребус шешу, жұмбақ, мақал-мәтел, қанатты сөздер құрастыру).

2. Берілен тапсырманы түрлендіру бағытындағы жұмыс түрлері (мәтінді өңдеу, берілген мәтіннен диалог құрастыру).

3. Өз ойынан еркін тақырып құрастыруға берілген жұмыс түрлері (өлең, ертегі, әңгіме, шығарма жазу).

Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту үшін басым міндетті оқушының өз қолына беріп отырған дұрыс. Бұл орайда сыныпты топқа бөліп тақырыпқа сәйкес өлең құрастыру, қанатты сөз ойлап табу, шағын мөлтек сыр жазу тапсырылады.

Үшінші кезең – тапқырылық пен шеберлікке шыңдалу кезеңі. Бұл кезеңде оқушы белгілі бір шығармаға өзіндік көзқарас білдіріп, пікір жазады, мәтінге әдеби-теориялық толық талдау жүргізеді, кіші ғылыми жұмыстарды қорғайды, әңгіме жазады. Осы үш кезеңнен өткен оқушы нағыз шығармашыл тұлға болып дараланады.

Сабак барысында баланың ізденушілік-зерттеушілік әрекетін ұйымдастыруды басты назарда ұстау керек. Бала өзінің бұған дейінгі білетін білігінің жаңа мәселені шешуге жеткіліксіз екенін сезінетідей жадайға тірелуі керек. Сонда ғана ол білуге ықыластанады, әрекеттенеді. Сабак барысында мұғалім ұйымдастырушы, бағыттаушы адам ретінде болуы тиіс. Әр оқушыға өз ойын, пікірін айтуға мүмкіндік беріледі, жауаптар тыңдалады. Оқушы өз тұжырымын дәлелдеуге талпыныс жасайды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1 *Выготский Л.С. Проблемы развития психики / под ред. А.М. Матюшкина. Собр.соч.: в 6 т.– М.: Педагогика, 1983. – Т.3. – 368 с.*

2 *Пономарев Я.А. Фазы творческого процесса // Исследование проблем психологии творчества. – М., 1983. – С. 396.*

3 *Афанасьев В.Г. Общество, системность, познание и управление. – М.: Политиздат, 1981. – 432 с.*

4 *Шукишинов В.Е., Взятьшев В.Ф., Романков Л.И. Инновационное образование: идеи, принципы, модели. – М.: МНАВШ, 1996. – 63 с.*

5 *Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Высшая школа, 1986. - 368 с.*

6 *Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. –М.: Изд-во «Совершенство», 1989. – 608 с.*

7 *Сериков В.В. Личностный подход в образовании: концепция и технология. – Волгоград, 1994.- 368 с.*

Шегибаев Д.М.

**ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ
ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ**

Развитие и воспитание творческих способностей учащегося - одна из актуальных проблем сегодняшнего дня, творчество-источник всей жизни. Достижения, достигнутые с тех пор, как люди начали говорить, и по сей день, вызывают вопросы о том, являются ли они результатом творчества.

Shegebaev D.M.

**HISTORICAL AND PEDAGOGICAL PREREQUISITES FOR THE FORMATION
OF CREATIVE ABILITIES OF A STUDENT'S PERSONALITY**

The development and education of a student's creative abilities is one of the urgent problems of today, creativity is the source of all life. The achievements made since people started talking, and to this day, raise questions about whether they are the result of creativity.

ӘОК 01.008

Шегибаев Д.М.

Абай Мырзахметов атындағы университетінің магистранты
Көкшетау, Қазақстан Республикасы

**ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУДЫҢ
ҒЫЛЫМИ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ**

Мақалада өзекті мәселе көтерілген - көптеген психологтар оқушылардың жасы өскен сайын нерв жүйесінің мүмкіндіктері кеңейіп, қалыптасып отыратындығын, бірақ оқушының дамуы үшін ең қажетті, құнды қасиеттерінің біртіндеп жоғалып

отыратындығымен түсіндіре келе, бала қабілетінің дамуы үшін ең қымбатты кезеңді, тиімді пайдаланып қалуға асығу керектігін ескертеді.

Ұстаз еңбегі – оқушы білімімен өлшенеді десек, ұстаз еңбегінің күрделілігі – әрбір оқушы жүрегіне жол таба білуінде. Әрбір баланың бойындағы қабілетті дамыту арқылы өзін, өмірді, әлемді танып білуге, қоғам алдындағы жауапкершілік қасиеттерін сезіндіре білуінде жатыр [1].

Шығармашылық – бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылу, іздену. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өмірден өз орнын табуға көмектеседі.

Шығармашылық қабілетті дамытудың психологиялық, педагогикалық ережелерін басшылыққа алып қарастырғанда мұғалімнің дидактикалық дайындығына мына компоненттер кіруі керек: педогогикалық қызметті толық берілуі, оны дұрыс атқаруы;

- ақыл – ой әрекетін кезеңмен қалыптастыру теориясын білу;
- бала психологиясының жасқа байланысты ерекшеліктерін білу;
- шығармашылық процестің негізін меңгере білу;

Психологтардың зерттеуі бойынша әрбір жас кезеңінде шығармашылыққа баулуға өзек болардай өзіндік ерекше қабілет, бейімділік бар екен.

Қабілеттілік – оқушының жеке психологиялық ерекшелігі. Ол жалаң білім мен дағды емес, соны тез игеру жолындағы табандылығы. Ол адам бойындағы жақсы қасиеттер, яғни олардың жиынтығы. Өзбек ғұламасы Әлішер Науаи өзінің «Ғажайып мәжілістер» атты еңбегінде адам тек рухани қабілеттіліктен туады. Оның негізі еңбек деп тұжырымдады [2].

Көптеген психологтар оқушылардың жасы өскен сайын нерв жүйесінің мүмкіндіктері кеңейіп, қалыптасып отыратындығын, бірақ оқушының дамуы үшін ең қажетті, құнды қасиеттерінің біртіндеп жоғалып отыратындығымен түсіндіре келе, бала қабілетінің дамуы үшін ең қымбатты кезеңді, тиімді пайдаланып қалуға асығу керектігін ескертеді. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне сай қабілет олардың белгілі бір іс-әрекетке бейімділігі арқылы көрінеді.

Балалық кезде ерекше көзге түсетін бейімділіктің келешектегі олардың қабілетінің көрсеткіші екенін ескеріп, оқушының бейімділігін дер кезінде көре біліп, соған сәйкес келетін қабілеттерді дамыту біздің міндетті борышымыз екенін ұмытпауымыз керек.

Бастауыш сынып оқушыларының қабілеттерін дамыту жөнінде И.П.Волковтың айтқан пікірі өте құнды. Оқушының шығармашылық қабілеттері олардың өз бетімен меңгерген білімдерін, іскерліктерін, дағдыларын пайдалана отырып өзіне бұрыннан белгілі жаңадан бір нәтиже алуы. Баланың жаңа нәтижеге қол жеткізуі жалпы білімдерімен қатар олардың осы нәтиже алу жолында пайдаланылатын әдіс-тәсілдердің тиімдісін таңдай алуына, тапқырлықтарына және жеке психологиялық қабілеттеріне байланысты [3].

Бір нәрсені жасауға, тудыруға деген қабілеттілік балаларда мектеп жасына дейін де көрінеді. Адам бойындағы қабілеттерді дамытып, олардың өшуіне жол бермеу адамның рухани күшін нығайтып, өзін - өзі табуына көмектеседі. Өйткені, адам туынды ғана емес, тудырушы, жаратушы да. Ол өзін - өзі шынайы болмысына бастайтын жол іздеуі керек. Адам өзін - өзі жетілдіруге де, сонымен қатар, сонымен қатар өзін - өзі жоюға да қабілетті болады. Адамның өз болмысын тануға ұмтылуға көмектесіп, тереңде жатқан, талап тілегін, қабілеттерін дамыту, сол арқылы оған толыққанды өмір сүру үшін жаңа рухани күш беру білімнің ең маңызды мақсаты болып табылады»-деп көрсетілген Қазақстан Республикасы Орта білімді дамыту тұжырымдамасының жобасында. Кез -

келген дамыған өндіріс қазіргі таңда шығармашылықпен жұмыс жасауды талап ететін адамды қажет етеді. Шығармашылықпен жұмыс жасайтын адамның негізгі іс - әрекеті ақыл - ойға, әрі алған білімді басқа таныс емес іс - әрекетте тасымалдай алуға негіздейді.

Оқушының шығармашылық іс - әрекеті және оның мәнін түсіну үшін жеке тұлғаның ғылыми - педагогикалық зерттеулердің объектісі ретінде анықталу сипатын білу қажеттілік болып табылады. Шығармашылық іс - әрекет тұлғаны құраушы және оны айқындаушы фактор ретінде де қарастырылады.

Жеке тұлғаның ерекшеліктеріне тән қасиеттер оның санасына, өзіне - өзінің сын көзімен қарауына, адам баласының есіне әсер ететін ішкі және сыртқы түйсік, түйсіктердің әсеріне және оның ерік - жігер күші мен әсерленушілік сезім дүниесіне байланысты құбылыс деген пікірді біздер қуаттаймыз. Оның себебі, ұлы ғұламаларымыз осы ой - пікірде болған деп білеміз.

Оқушылардың шығармашылық белсенділігін қалыптастыруда сабақтарды түрлендіріп өткізудің маңызы ерекше. Мұндай сабақтардың тиімділігін атап өтсек: сабақ құрылымының ұйымдастырылуы, сыныптағы оқушылардың іс - әрекетін бақылауға қолайлылық, оқу - танымдық тапсырмаларды орындаудағы ұжымдық бірлескен әрекеттің жүзеге асуы, оқыту уақытының үнемделуі. Мектептегі оқу процесі оқушылардың іздемпаздығын, танымдылық белсенділігін арттырып, шығармашылық әлеуетін дамытуында жол ашуы қажет [4].

Оқыту процесі - екі жақты процесс болғандықтан, оқушының өзіндік жұмысы, дербес іс-әрекеті мұғалімнің басшылығымен қатар, олардың іздемпаздығын, белсенділігін, өз ықыласымен жасайтын әрекетін де керек етеді. Осыған байланысты кейбір педагогтармен психологтар оқушылардың өзіндік жұмыстарының негізгі ерекшеліктері олардың ықыласына және өз еркімен әрекет жасауына байланысты деп пікір айтады.

Оқушылардың өзіндік жұмысының жоғары формасына олардың өз еркімен амал - тәсілдер қолданып жасайтын шығармашылық жұмыстары жатады.

Оқушының шығармашылығын, іздемпаздығын қалыптастыруда сыныптан тыс, жеке ұжымдық жұмыстар ұйымдастыруда шығармашылық, пәндік апталықтар мен ғылыми - шығармашылық апталық, жобалар, пәндік үйірмелер мен факультативтік сабақтардың маңызы зор. Барлық жұмыстарда оқушылардың қалауы, таңдауы мен ұсыныстарын ескеру қажет. Оқушылардың танымдық іздемпаздығы мен белсенділігін, шығармашылық бағыттылығына негізделген жұмыс түрлерін пайдалану - олардың танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыра алады. Сондай - ақ мектептегі пәндік олимпиадалар, сайыстар, көркем өнер және техникалық көрмелер, түрлі шығармашылық кештер оқушылардың ізденіс қабілетін ұштап, дербес оң нәтижеге жетуге ықпал етеді.

Шығармашылыққа үйрету тұлғаның интеллектуалдық аспектісі ғана емес, оның психологиялық, мінез-құлық ерекшеліктерін де көздейді. Оған жігерлілік, жаңа жағдайларға бейімделуге икемділік, қаржылық пен табандылық, тәуелсіздік пен адамгершілік сезімі, ынтымақтастық, қажырлы еңбекке қабілеті, белгісіз жағдайдағы өзіне сенімділік, ақиқаты іздеудегі және қарым - қатынастағы адалдық жатады. Әр сыныптағы әр оқушыға байланысты мұғалім өзінің мақсатқа жету жолдарын іздейді. Ол оның үстіне басты шарты аталған қасиеттерді көрсетуге тырысады. Оқушылардың жоспарлы жұмыс істеуге және өз жұмысының нәтижесін өзі тексеруге, оларды тапсырманы орындаудың тәртібі мен әдістерін анықтай білуге, сабақта, бір күнгі, апта ішіндегі, ай ішіндегі өз жұмысын жоспарлай білуге ұсынылған критерийлер негізінде өз жұмысының нәтижесін талдау мен бағалауға, сондай - ақ мұндай критерийлерді өздері жасауға үйретуді көздейді.

Шығармашылық сабақтың базалық негізін анықтауда әр жағдайда сабақтың үйлесімді үлгісі таңдап алынды. Шығармашылық сабақтың мақсаты оқушылардың өзіндік білімділік нәтижесін құру болып табылады. Оқыту сабақтарының

шығармашылық сипаты оқушының танымдық белсенділігін оятып оның шығармашылық қабілеттерінің дамуына адамгершілік қасиеттеріне әсер етеді. Ұжымдық сабақтарда өзінің сыныптасының кемшілігін көруге өзгелердің ісінен сабақ алуға танымдық әлеуметтік ұстанымының қалыптасуына өз ортасының пікірінің әсері зор. Мұндай сабақтарда оқушылардың ұжымдық ой - пікірлері қалыптасады.

Психологтардың зерттеулеріне қарағанда, шығармашылық іс-әрекеттің қалыптасуы өздігінен тұйыққа тірелген процесс емес. Ол тек әлеуметтік орта қоршауымен, адамның өзіндік қызмет сипатымен ғана емес, жеке тұлғаның кәсіби іс-әрекеті, танымдық қажеттілігін оятуға ынталандыратын оқу және тәрбие үрдісі, сондай-ақ өзінің жеке басының белсенділігімен үндесе жүргізілетін күрделі үрдіс. Бұл мәселе белгілі бір танымдық іс-әрекетке оларды бағыттайтын, тәрбиелейтін, жұмылдыратын, ынталандыратын адамдардың әсеріне де тікелей байланысты. Сонымен қатар шәкірттің танымдық іс-әрекетте ілгері қарай басуына себепкер болатын негізгі күш – түрлі қайшылықтар [5].

Бала білмеуден білуге қадам басқанда әртүрлі қайшылықтар мен қиындықтарға кездеседі, оларды шешу, жеңу нәтижесінде оқу міндеттері жүзеге асады. Оқу үрдісіндегі ең негізгі қайшылықтармен оқушының мүмкіндіктерінің (білімі, дағдысы, дамуының қазіргі деңгейі) арасындағы қайшылық. Бұдан тағы да оқушының білімі мен біліктілігі арасындағы және шығармашылық ойлауы мен репродуктивті ойлау арасындағы т.б қайшылықтар жатады. Осындай қайшылықтарды шешу оқушының саналы түрде көп күш-жігер жұмсауын керек етеді.

Оқытушы шәкірттің білім, білік деңгейлерін анықтап, олармен жеке дара жұмыстар жүйесін пайдалануы керек [6].

Жүйелі, дұрыс ұйымдастырылған шығармашылық әрекет түрлері нәтижесінде шәкірттің білімі, біліктілігі кеңейіп, шығармашылық ізденімпаздығы қалыптасады.

Оқушының жұмысты шығармашылықпен ойлауы, оны ұйымдастыра білуі, танымдық іс-әрекет түрлерін тандап, оны жоспарлай білуі, ізденімпаздығын арттыру маңызды жұмыс. Оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттерді жоспарлау және іске асыру біліктерінің қалыптасуына оқу-танымдақ тапсырмаларды шығармашылық тұрғыда шешудің маңызы зор.

И.Д.Левитовтың пікірінше, оқушылардың шығармашылық қабілеттері деп іс-әрекет қорытындысында жаңа бір нәрсені үйренулері және оқушылардың даралық бейімділіктерінің, қабілеттерінің, тәжірибелерінің көрінуі болып табылады. Бастауыш сынып оқушысының зейіні тұрақсыз, импульсивті, қабылдау мүмкіндіктері де әр түрлі болады. Баланың жасырын, тіпті тым тереңде жатқан қабілеттерінің көрінуіне мүмкіндік жасау тек оқыту үрдісі кезінде үлкендердің басшылығымен жүзеге асады [7].

Оқушылардың жалпы шығармашылық қабілетінің құрамдас компоненттерін анықтауға бағытталған еңбектер де жеткілікті, атап айтсақ, И.Л.Лернердің, А.Н.Луктың, В.И.Андреевтің, А.Л.Яковлевтің, Д.Б.Богоявленскаяның еңбектері.

А.Н.Лук шығармашылық қабілеттің компоненттерінің құрамына басқа көзқарас тұрғысынан келе отырып, шығармашылық қабілеттерді үш негізгі топқа бөліп қарастырады:

- 1) ынтамен байланысты қабілеттер (қызығушылық және икемділік).
- 2) темпераментпен байланысты қабілеттер (көңіл-күй).
- 3) ақыл-ой қабілеттері.

А.Н.Луктың оқушылардың шығармашылық қабілеттерінің компоненттері құрамына қатысты айтқан пікірі құнды және оны төмендегі себептерге сәйкес түсіндіруге болады:

1) оқушы кез-келген іс-әрекет нәтижесінде жақсы нәтиже алу немесе белгілі бір қабілет түрін дамыту үшін алдымен осы іс-әрекетке, қабілетке деген оның қызығушылығы, ынтасы болмаса, оның нәтижесі де төмен болатыны сөзсіз.

2) көңіл-күй бұл кез-келген істі орындауға негізгі, қажетті көрсеткіш деуге болады. Сондықтан да бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық қабілеттерін дамытуда олардың осы бағыттағы іс-әрекетке деген көңіл-күй деңгейі маңызды, сондай-ақ олардың жұмысының нәтижелілігіне әсер ететіні белгілі. Кез-келген іс-әрекетті біз ақыл-ой қабілеттері негізінде ғана іске асыра аламыз. Сондықтан да оқушылардың шығармашылық бағытта жұмыс істеулері де алдымен оны ақыл-ой қабілеттері арқылы жоспарлап алып, оны практика жүзінде іске асыруларын талап етеді.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1 Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы «Қазақстан жолы -2050 Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ!»<http://www.aikyn.kz/>

2 Абдракова А.Б. Роль общения в воспитании трудных подростков. Автореф.дис. канд. Алматы, 2004. 120 с.

3 Айдарбеков Қ.А. Развитие диалогической структуры самосознания у подростков в системе внутрисемейных взаимодействии Автореф.дис. канд. Алматы, 2003.165 с.

4 Атоян А.Д Конфликтология М.: Смысл, 2019, с. 325

5 Әбдүмүтәліп К.Д. Тәртібі қиын жасөспірімдерді арнайы мектеп жағдайында тәрбиелеудің және қайта тәрбиелеудің педагогикалық жолдары Автореф. канд.дис. Алматы, 2018. 203б.

6 Елубаева С.Б Психологические особенности этнической и идентичности и самооценки современных казахских подростков. Автореф. канд.дис. Алматы, 2017. с145.

Шегибаев Д.М.

**НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО
МЫШЛЕНИЯ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ**

В статье поднимался актуальный вопрос - многие психологи, объясняя, что по мере взросления учащихся возможности нервной системы расширяются и формируются, но постепенно теряются самые необходимые, ценные качества для развития школьника, предупреждают, что для развития ребенка необходимо спешить с самым ценным этапом, максимально использовать его.

Shegebaev D.M.

**SCIENTIFIC AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF
CREATIVE THINKING OF THE STUDENT'S PERSONALITY**

The article raised an urgent question - many psychologists, explaining that as students grow up, the capabilities of the nervous system expand and form, but gradually lose the most necessary, valuable qualities for the development of a student, warn that for the development of a child it is necessary to hurry with the most valuable stage, make the most of it.

Шрейдер Т.В.

учитель начальных классов

КГУ «Туздинская ОШ» Карагандинская обл, Бухар-Жырауский район, Республика
Казахстан

walntina-1992@mail.ru

АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИКТ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

В статье рассматриваются теоретические основы активных методов обучения с использованием ИКТ и изучена их роль в повышении познавательной деятельности учеников начального образования. Представлены основные методы активного и интерактивного обучения, используемые в образовательном процессе.

Активные методы обучения с использованием ИКТ на уроках в рамках обновления содержания образования – это, прежде всего, пересмотр самой модели начального образования, его структуры, содержания, подходов и методов обучения и воспитания, внедрение принципиально новой системы оценивания достижения учащихся.

Весь комплекс мероприятий в рамках обновления содержания образования направлен на создание образовательного пространства, благоприятного для гармоничного становления и развития личности. Одним из главных аспектов в обновленном содержании образования является понятие «активное обучение» [1].

Отличительной особенностью обновленных учебных программ является их направленность на формирование не только предметных знаний и умений, а также навыков широкого спектра: функциональное и творческое применение знаний, критическое мышление, проведение исследовательских работ, использование ИКТ, применение различных способов коммуникации, умение работать в группе и индивидуально, решение проблем, и принятие решений. Активные методы обучения с использованием ИКТ в первую очередь следует применять для повышения учебной мотивации, также применять для активизации познавательной активности учащихся:

- развития способности к самостоятельному обучению;
- выработки навыков работы в коллективе;
- коррекции самооценки учащихся;
- формирования и развития коммуникативных навыков (навыков общения со сверстниками, и с учителями).

XXI век — век высоких компьютерных технологий. Современный ребёнок живёт в мире электронной культуры. В начальной школе невозможно провести урок без привлечения средств наглядности, на помощь приходит компьютер. Сегодня в традиционную схему «учитель — ученик — учебник» вводится новое звено — компьютер, а в школьное сознание — компьютерное обучение. Следовательно, учителю необходимо в совершенстве владеть современными образовательными технологиями. «Информационные и коммуникационные технологии — современные средства обработки и передачи информации, включая соответствующее оборудование, программное обеспечение, модели, методы и регламенты их применения». Одним из результатов процесса информатизации школы должно стать формирование у учащихся ИКТ-компетентности — способности использовать современные информационные и коммуникационные технологии для работы с информацией. Применение этих технологий в обучении раскрывает неограниченные возможности для повышения

качества знаний обучающихся, обеспечивая интеллектуальное развитие каждого ребёнка.

Активные методы обучения с использованием ИКТ — в учебно-воспитательном процессе обучение становится более эффективным:

- повышает качество знаний;
- продвигает ребёнка в общем развитии;
- вносит радость в жизнь ребёнка;
- позволяет вести обучение в зоне ближайшего развития;
- создаёт благоприятные условия для лучшего взаимопонимания учителя и учащихся и их сотрудничества в учебном процессе.

Активные методы обучения с использованием ИКТ в образовательном процессе даёт возможность расширить и углубить уровень познавательной активности, расширить уровень индивидуализации обучения, пробудить у учащихся стремление к углубленному изучению учебного материала, развивать творческие способности учащихся. Технические возможности компьютера как дидактического средства обучения позволяют обеспечить более эффективную реализацию развивающего обучения. Создаются условия для поисковой и исследовательской деятельности учащихся, повышения познавательной активности на основе развития критического мышления, развития учебно-коммуникативных умений (работа в команде, участие в дискуссии), развития творческого мышления учащихся. Формирование информационно — коммуникационной компетентности способствует развитию коммуникативных умений, расширяет возможность самостоятельной деятельности обучающихся, формирует навык исследовательской деятельности; обеспечивает доступ младших школьников к различным справочным системам, другим информационным ресурсам; способствует повышению качества образования.

В настоящее время происходящие изменения в современном мире, вызвали разработки новых подходов в системе обучения и воспитания в начальной школе. Основной целью начального образования является развитие личности ребенка, выявление его творческих возможностей, сохранение физического и психического здоровья. Поэтому обучения школьников в начальных классах являются одним из актуальных проблем психологической и педагогической науки.

Основной задачей каждого учителя является дать учащимся определённое знания, развить у них интерес к учению и научить учиться. В процессе обучения без активных методов обучения с использованием ИКТ трудно организовать усвоение программного материала. Учителю необходимо доступно все рассказать и показать, научить ученика мыслить, привить ему навыки практических действий. Среди современных методов активные методы обучения с использованием ИКТ подразумевает ряд подходов к преподаванию и учению, которые требуют от учащихся большего участия, чем пассивное слушание учителя [2].

Активные методы обучения с использованием ИКТ – это методы, которые обеспечивают активность и разнообразие мыслительной и практической деятельности учащихся в процессе освоения учебного материала. Активные методы обучения состоит из нижеследующих методов – это начала урока, выяснения целей, ожиданий, опасений, презентации учебного материала, организации самостоятельной работы, релаксации, подведения итогов. Каждый из этих методов позволяет эффективно решать конкретные задачи того или иного этапа урока [3].

Наиболее активными методами обучения с использованием ИКТ учащихся начальных классов на уроках являются:

- нетрадиционное начало традиционного урока - эпитафия, костюмированное появление, видеофрагмент, увертюра, ребус, загадка, анаграмма;

- создание проблемных ситуаций: ситуация неожиданности; ситуация конфликта; ситуация несоответствия; ситуация неопределенности; ситуация предположения; ситуация выбора;
- организации релаксации и подведения итогов;
- использование информационных технологий, электронных учебных пособий, интерактивной доски;
- использование индуктивных и дедуктивных логических схем;
- использование интерактивного обучения: «метода проектов», «мозгового штурма», «дебатов», «интервьюирования различных персонажей»;
- использования обучающих анекдотов, интеллектуальных разминок, шаржи и эпиграмм;
- реализация лично ориентированного и индивидуально-дифференцированного подхода к учащимся: работа в парах, в группах постоянного состава, в группах сменного состава;
- нетрадиционные виды уроков: лекции, экскурсии, уроки-сказки, уроки-конференции, уроки-исследования, проектная деятельность и др.;
- игры - ролевые, имитационные, дидактические [4].

Используя активные методы обучения с использованием ИКТ можно эффективно, грамотно и интересно подвести итоги урока. Для меня этот этап очень важен, поскольку позволяет выяснить, что ребята усвоили хорошо, а на что необходимо обратить внимание на следующем уроке. Кроме того, обратная связь от учеников позволяет мне скорректировать урок на будущее.

На данном этапе я применяю следующие методы:

- «Незаконченное предложение»;
- «Синквейн»;
- «Ромашка »;
- «Мудрый совет»;
- «Телеграмма»;
- «Итоговый круг»;
- «Шесть шляп».

Активные методы обучения с использованием ИКТ помогают - развивать мотивацию к обучению и наилучшие стороны ученика, учить учащихся самостоятельно добывать знания, развивать интерес к предмету, активизировать процесс развития у учащихся коммуникативных навыков, учебно-информационных и учебно-организационных умений. Уроки с использованием активных методов обучения интересны не только для учащихся, но и для учителей.

Я считаю, применение активных методов обучения не только повышает эффективность урока, но и гармонизирует развитие личности, что возможно лишь в активной деятельности. Уроки с использованием активных методов обучения эффективны и интересны не только для учащихся, но и для учителей.

Список использованных источников:

1. Е.А.Кривякина. *Активные формы и методы работы на уроках в начальной школе в рамках обновления содержания образования* // zkoipk.kz/kz/2017_seminar/2section/3365-conf.html
2. С.В.Долманова. *Активные методы обучения* // <https://znanio.ru/media/master-klassaktivnye-metody-obucheniya-2656803>
3. Ю.Н. Лапыгин. *Методы активного обучения. Учебник и практикум* / Ю.Н. Лапыгин. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 248 с.
4. Никулин С.К. *Содержание научно-технического творчества учащихся и методы обучения (системный подход)* / С.К. Никулин, Г.А. Полтавец. - М.: МАИ, 2014. - 680 с.

Шрейдер Т.В.

**БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДАҒЫ МАЗМҰН МЕН ТӘРБИЕНІ ЖАҢАРТУ
АЯСЫНДА АКТ-НЫ ҚОЛДАНА ОТЫРЫП ОҚЫТУДЫҢ БЕЛСЕНДІ ӘДІСТЕРІ**

Мақалада АКТ-ны қолдана отырып оқытудың белсенді әдістерінің теориялық негіздері қарастырылып, олардың бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігін арттырудағы рөлі анықталған. Білім беру процесінде қолданылатын белсенді және интерактивті оқытудың негізгі әдістері ұсынылған.

Schrader T.V.

**ACTIVE METHODS OF TEACHING USING ICT IN THE FRAMEWORK OF
UPDATING THE CONTENT AND EDUCATION IN PRIMARY CLASSES**

The article discusses the theoretical foundations of active teaching methods using ICT and examines their role in improving the cognitive activity of primary education students. The main methods of active and interactive learning used in the educational process are presented

ӘОК 159.9

Шулембаева З.М.

«Ақбауыр бастауыш мектебі» КММ, Шет ауданы, Қарағанды облысы, Қазақстан Республикасы

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУІ

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының мектепке бейімделуі, мектепке бейімделудің түрлері қарастырылған.

«Бейімделу» термині латын тілінен шыққан. «Adaptation» - құрылғы, бекіту. «Бейімделу» ұғымының алғашқы қолданылуы биологтарға тиесілі. Оның ғылыми айналымға енуі неміс физиологы Ауберттің есімімен байланысты, ол бұл терминді тиісті ынталандырудың әрекетіне жауап ретінде сезімталдықтың жоғарылауында немесе төмендеуінде көрінетін адамның сезім мүшелерінің бейімделу құбылысын сипаттау үшін қолданған.

Бейімделу - бұл жеке тұлғаны әлеуметтендіру механизмі, оны жаңа қатынастар мен әлеуметтік байланыстар жүйесіне қосу. Сондай-ақ, бұл организмнің қоршаған ортамен белсенді өзара әрекеттесу процесі деп айта аламыз.

Әлеуметтік бейімделу процесінің басталуына тікелей серпін көбінесе адамның немесе әлеуметтік топтың алдыңғы әлеуметтік іс-әрекетте үйренген мінез-құлық стереотиптері жетістікке жетуді тоқтататындығын және жаңа әлеуметтік жағдайлардың немесе адам үшін жаңа әлеуметтік ортаның талаптарына сәйкес мінез-құлықты қайта құру өзекті болып табылатындығын білуі болып табылады.

Әлеуметтік бейімдеу өмірдің түрлі салаларын (әлеуметтік-тұрмыстық, еңбек және т.б.) қамтиды. Жас оқушының әлеуметтік бейімделуінің бір саласы - оның мектеп өміріне бейімделуі.

Мектепке бейімделу кезеңі баланың әлеуметтік жағдайлардың жаңа жүйесіне, жаңа талаптарға, қатынастарға, өмірдің жаңа режиміне, жаңа қызмет түрлеріне бейімделуі деп түсініледі. Алайда, бейімделу - бұл белгілі бір ортада сәтті жұмыс істеуге бейімделу тәсілі ғана емес, сонымен бірге одан әрі психологиялық, әлеуметтік, жеке даму мүмкіндігі.

Мектепке бейімделу - бұл күрделі, жан-жақты процесс. Оның құрамдас бөліктері физиологиялық бейімделу және әлеуметтік-психологиялық бейімделу (мұғалімдерге және олардың талаптарына, сыныптастарына). Барлық осы тармақтар бір-бірімен байланысты, олардың кез-келгенін қалыптастырудың кемшіліктері бірінші сынып оқушысының денсаулығына, оқытудың сәттілігіне, мұғаліммен, сыныптастарымен қарым-қатынас жасау қабілетіне, сондай-ақ оның өнімділігі мен мектеп ережелерін орындауға әсер етеді.

Оңай бейімделу кезеңінде балалар екі ай бойы сыныпқа оңай қосылады, мектепке үйренеді, жаңа достар табады. Олар әрдайым жақсы көңіл-күйге ие, олар сабырлы, мейірімді, адал және мұғалімнің барлық талаптарын еш қиындықсыз орындайды. Дегенмен, кейде олар балалармен қарым-қатынаста немесе мұғаліммен қарым-қатынаста қиындықтарды атап өтуге болады, өйткені оларға мінез-құлық ережелерінің барлық талаптарын орындау қиынға соғады. Бірақ қазан айының соңына қарай қиындықтар жеңіледі.

Бейімделудің ұзақ кезеңі болған кезде балалар оқытудың жаңа жүйесіне, мұғаліммен қарым-қатынасқа, балалармен қарым-қатынасқа қайшы келеді. Мұндай балалар үнемі сабақтарда ойнайды, жолдастарымен қақтығысады, олар мұғалімнің ескертулеріне жауап беруден бас тартады немесе бүлік шығарады, көз жас пен ренішке жауап береді. Әдетте, мұндай балалар оқу бағдарламасын меңгеруде қиындықтарға тап болады. Мұндай оқушылардың бейімделуі бірінші жартыжылдықтың соңында аяқталады.

Балалардың жеке тобында бейімделу айтарлықтай қиындықтармен байланысты оянады. Кіші мектеп оқушылары, мұндай кіші топ, мінез-құлықтың теріс формалары бар, олар оқу бағдарламаларын өте қиын игереді, оларда жағымсыз эмоциялардың күрт көрінісі бар. Дәл осы балаларға мұғалімдер шағымданады, мұндай балалар сыныпта жұмыс істеуге «кедергі жасайды».

Мектептегі бейімделу - бұл мектеп жасындағы баланың оқу орнының жағдайларына бейімделуінің бұзылуы, онда оқу қабілеті төмендейді, мұғалімдермен және сыныптастармен қарым-қатынас нашарлайды. Көбінесе бұл жас мектеп оқушыларында кездеседі, бірақ ол балаларда, орта мектеп оқушыларында да көрінуі мүмкін.

Әдетте, мұғалім баланың білім мен дағдыларды, белсенді қарым-қатынас дағдыларын және өнімді ұжымдық оқу іс-әрекетінде өзара әрекеттесу қабілеттерін дамытуда ауытқулардың болуына байланысты мектепке бейімделу диагнозын қоя алады, яғни бұл баланың өзімен, басқалармен және әлеммен қарым-қатынас жүйесінің бұзылуы.

Кейбір жағдайларда мектептегі дезадаптация мұғалімдерден де, отбасынан да жасырын болып қалады, оның белгілері оқушының үлгерімі мен тәртібіне теріс әсер етпеуі мүмкін, ол оқушының субъективті тәжірибесінде немесе әлеуметтік көріністер түрінде көрінеді.

А. В. Петровскийдің айтуынша, бейімделу кезеңін оқушының қоршаған ортамен өзара әрекеттесуімен анықтауға болады, оның барысында қатысушылардың үміттері келісіледі. Сондай-ақ, автор сәйкестендіру субъектінің өзін-өзі бағалауы мен талаптарын, оның мүмкіндіктері мен әлеуметтік ортаның шындығын, оның ішінде қоршаған орта мен субъектінің дамуының нақты деңгейін де, әлеуетті мүмкіндіктерін де, жеке тұлғаны даралау және белгілі бір әлеуметтік ортаға интеграциялау процесінде жеке тұлғаны бөліп көрсетудің маңызды құрамдас бөлігі екенін атап өтті.

Егер біз жас оқушының жеке басын әлеуметтік-психологиялық деңгейде бейімдеу терминін алсақ, М. М. Безруких жеке тұлғаның нашарлауының үш негізгі түрін анықтайды:

а) адам белгілі бір әлеуметтік жағдайларда (мысалы, белгілі бір шағын топтардың құрамында) бейімделудің жолдары мен құралдарын таппаған кезде орын алатын тұрақты жағдаяттық бейімделу, мұндай әрекеттерді жасаса да - бұл жағдайды тиімсіз бейімделу жағдайымен байланыстыруға болады;

б) уақытша бейімделу, ол тұрақсыз бейімделуге сәйкес келетін тиісті бейімделу шаралары, әлеуметтік және интрапсихикалық әрекеттер арқылы жойылады.

в) патологиялық қорғаныс механизмдерінің қалыптасуын белсендіретін бұзылудың жай-күйі болып табылатын жалпы тұрақты бейімсіздік.

Барлық балалар өмірдің жаңа жағдайларына, оқуға, сыныптастарымен қарым-қатынасқа бірдей сәттіліктен бейімделеді. Г. М. Чуткинаның зерттеуінде балалардың мектепке бейімделуінің үш деңгейі анықталды.

Бейімделудің жоғары деңгейі (жеңіл - шамамен 2 ай). Оқушы мектепке жағымды қарайды, барлық талаптарға сәйкес жауап береді; барлық оқу материалы өте оңай игеріледі; ынталы, мұғалімнің түсініктемелері мен нұсқауларын мұқият тыңдайды; басқалардың көмегінсіз және сыртқы бақылаусыз тапсырмаларды өз бетінше орындайды; сыныпта жетекші мәртебені алады.

Бейімделудің орташа деңгейі (орташа - 3-6 ай). Кіші оқушы мектепке оң көзқараспен қарайды, теріс эмоцияларды сезінбестен қатысады; егер мұғалім оны егжей-тегжейлі және нақты көрсетсе, оқу материалын оңай үйренеді; ересек адамның тапсырмаларын нұсқауларын орындау кезінде жеткілікті мұқият және шоғырланған, бірақ оны бақылауда; ол өзіне қызықты нәрсемен айналысқан кезде ғана шоғырланған; тапсырмаларды адал орындайды, көптеген сыныптастарымен дос болады.

Бейімделудің төмен деңгейі (ауыр - 6 ай - 1 жыл). Жас оқушы мектепке теріс көзқарас қалыптастырады; мұндай оқушыларға денсаулығының нашарлығы туралы шағымдар тән; көңіл-күйдің төмендеуі байқалады; мұғалім ұсынған материалды фрагментті түрде игереді, өзіндік жұмыс өте қиын, мұндай оқушыны үнемі бақылау қажет; енжар; сыныпта қабылданбайды және мұндай оқушының жақын достары жоқ.

Мектепке қабылдау ең маңызды жеке жаңалықтардың пайда болуымен - оқушының ішкі ұстанымымен байланысты.

Көптеген зерттеушілер бейімделудің үш кезеңін ажыратады:

1. Жалпыланған реакция, жаңа әсерге жауап ретінде баланың денесінің барлық жүйелері қатты реакциямен және айтарлықтай қысыммен жауап береді (2-3 апта);

2. Дене ерекше әсерге реакцияның оңтайлы (немесе оңтайлы) нұсқаларын іздеп, тапқан кезде тұрақсыз бейімделу;

3. Дене жаңа жүктемелерге сәйкес келетін ең қолайлы жауап нұсқаларын тапқан кезде салыстырмалы түрде тұрақты бейімделу, яғни. нақты бейімделу.

Сәтті бейімделудің белгілері:

- Баланың оқу процесіне қанағаттануы.
- Бала бағдарламаны қаншалықты оңай игеруі.
- Оқу тапсырмаларын орындау кезінде баланың дербестік деңгейі.

Бірақ баланың мектеп ортасында толығымен игерілгенінің маңызды белгісі - оның сыныптастарымен және мұғаліммен тұлғааралық қатынастарға қанағаттануы.

Осылайша, баланың мектеп өміріне қолайлы бейімделуінің негізгі көрсеткіші мыналар деп айтуға болады: барабар мінез-құлықты қалыптастыру, оқушылармен, мұғаліммен байланыс орнату, оқу іс-әрекетінің дағдыларын игеру. Мұғалімдердің, ата-аналардың, дәрігерлердің, психологтардың бірлескен күш-жігері баланың мектепке бейімделу қаупін және оқу қиындықтарын төмендетуі мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Битянова М.Р. *Адаптация ребёнка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка.* – М.: Образовательный центр «Педагогический поиск», 2012. – 245 с.

2 Овчарова Р.В. *Практическая психология в начальной школе.* - М.: ТЦ «Сфера», 2012. - 98 с.

3 Гуткина Н.И. *Психологическая готовность к школе.* - М.: Образование, 2012. - 160 с.

Шулембаева З.М.

АДАПТАЦИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ К ШКОЛЕ

В статье рассматривается школьная адаптация младших школьников, виды школьной адаптации.

Shulembayeva Z.M.

ADAPTATION OF YOUNGER STUDENTS TO SCHOOL

The article discusses the school adaptation of younger schoolchildren, types of school adaptation.

УДК 37.013.78.

Шутенова С. С.

ssjru@mail.ru

магистр, старший преподаватель

Тажинин А. М.

azat.tazhinin@mail.ru

магистр, преподаватель

Академия «Bolashaq», Караганда, Республика Казахстан

ВЛИЯНИЕ СТИЛЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ НА РАЗВИТИЕ И ВОСПИТАНИЕ ПОДРОСТКА

В статье рассматривается реализации задач касаемые благоприятного взаимоотношения между подростком и педагогом. Качественно новый период в жизни детей начинается именно в подростковом возрасте. Его сложность состоит в том, что ребенок начинает осознавать себя как личность и индивидуальность.

Необходимо отметить, что ребенок как субъект воспитательного процесса представляет собой активную, саморазвивающуюся индивидуальность и личность, стремящуюся к удовлетворению своих потребностей в деятельности и общении, усваивающую, аккумулирующую, перерабатывающую в определенных условиях воспитательное воздействие, принимающую их или сопротивляющуюся им.

Становление ребенка как индивидуальности осуществляется не только автономно по внутренним спонтанным законам. Оно неразрывно связано с социальными условиями, от которых зависит возможность развития или не развития тех или иных сторон личности, дарований, потребностей, интересов. Воспитание как общественное явление, социальная среда играют ведущую роль по отношению к развивающейся индивидуальности. Постепенно формируются личностные качества, потребности, интересы, активная жизненная позиция, позволяющие осуществлять собственный критический анализ влияний, отношений, взаимодействий. Появляется возможность ставить перед собой цели для сознательного самосовершенствования, осуществлять самовоспитание, самосодействовать становлению собственной личности.

На наш взгляд необходимо выделить, что для ребенка как субъекта воспитательного процесса характерны некоторые особенности возрастного личностного проявления.

Ребенок младшего возраста осваивает мир на предметно-деятельностной и эмоционально-чувственной основе. Подросток стремится к активно-деятельностному самопроявлению в общественном взаимодействии. Старший подросток стремится к

самосознанию, самопознанию и самоутверждению на основе активного проявления естественных сил и социальных потребностей.

Самоутверждение ребенка происходит постепенно, путем все более основательного вхождения в общественные отношения, проявление творческой, социальной, интеллектуальной и эмоциональной активности.

Также необходимо отметить, что ребенок не может формироваться, воспитываться как личность и индивидуальность в изоляции от общества, вне социально обусловленного удовлетворения человеческих потребностей, вне системы общественных отношений и коллектива. Общественные зависимости, отношения, общение образующиеся в коллективной деятельности, являются питательной средой образования человеческого, общественного начала в человеке.

На наш взгляд нужно подчеркнуть, что качественно новый период в жизни детей начинается именно в подростковом возрасте. Его сложность состоит в том, что ребенок начинает осознавать себя как личность и индивидуальность.

Разберемся, что такое подростковый возраст - это период, занимающий промежуточное положение между детством и юностью. Одной из основных задач подросткового возраста является психологическое отделение подростка от родителей и приобретение им независимости. В этот период у подростков отмечается эмоциональная неустойчивость, резкие изменения в поведении, колебания самооценки, увеличение конфликтности, стремление к полной независимости от близких взрослых, снижение школьной успеваемости

Главной ведущей потребностью этого возраста является духовно-нравственная потребность в сознании, осмыслении своего места среди других людей. Подросток уже накопил некоторые знания о жизни, о людях, о себе и теперь хочет понять себя в сравнении с другими людьми.

Получаемые в учебно-воспитательном процессе знания для подростка имеют значение важного средства понимания себя и своих взаимоотношений с окружающим миром.

Подросток делает обобщение, с их помощью объясняет факты жизни, поведение окружающих и свое собственное. Это обеспечивает быстрый рост сознания, самосознания, его сознательность.

Он одновременно испытывает потребность в общении с более опытным и знающим взрослым человеком, авторитетным педагогом и самостоятельном, сознательном регулировании собственного поведения и деятельности.

Осознание разрыва между идеалом и собственным несовершенством рождает сильную духовную потребность самосовершенствования. Ребенок осознает необходимость волевого самопринуждения ради достижения идеала и жизненных целей.

Мы считаем нужным подчеркнуть, что в этот возрастной период особое внимание следует уделять обучению детей самореализации с опорой на их сознательность. Растущего человека нельзя воспитать личностью, постоянно опекать его, не представляя возможности для ответственности самостоятельных выборов, решения и доведения дела до положительного результата.

Необходимо отметить, что ребенок как субъект воспитательного процесса представляет собой активную, саморазвивающуюся индивидуальность и личность, стремящуюся к удовлетворению своих потребностей в деятельности и общении, усваивающую, аккумулирующую, перерабатывающую в определенных условиях воспитательное воздействие, принимающую их или сопротивляющуюся им.

Нельзя не согласиться, что большое значение в жизни ребенка имеет школа, в которой он получает не только новые знания, но и жизненный опыт.

Школа также как и семья влияет на воспитание и развитие ребенка.

Воспитательный коллектив школы представляет собой тесное единство педагогического и ученического коллективов; их существование друг без друга, в отрыве друг от друга невозможно. Рассмотрим на (рис.1)

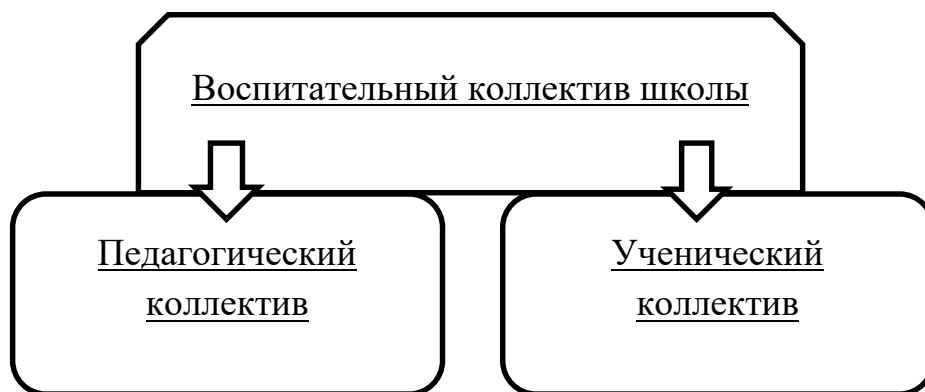

Рис.1 Воспитательный коллектив школы

Однако это взаимодействие особого рода, так как партнеры находятся не в равном положении.

Педагогический коллектив играет особую роль по отношению к ученическому: он формулирует задачи по созданию и совершенствованию ученического коллектива, подбирает методы и формы их реализации, включает учащихся в коллективную деятельность, стимулирующую развитие личностных качеств и способностей школьников.

Педагоги определяют организационную структуру детского коллектива, содержание его деятельности, общение школьников в процессе этой деятельности. Воспитательная эффективность ученического коллектива, характер его влияния на учащихся в конечном итоге зависят от деятельности учителей, направленной на сплочение и использование возможностей детского коллектива.

Необходимо выделить, что для учащихся педагогический коллектив – первый трудовой коллектив, под влиянием которого они находятся в течении ряда лет. Сам факт существования рядом работающего коллектива взрослых оказывает на ученический коллектив постоянное формирующее воздействие.

С первых дней поступления в школу каждый ученик ощущает на себе его влияние и непосредственно и опосредованно – через атмосферу школы, через то, что А.С.Макаренко называл «типом», «стилем» коллектива [1]. В одних школах это доброжелательная, спокойная манера общения, юмор, уважение к детям, в других – напряженность в отношениях взрослых и детей, постоянные окрики и одергивание.

Вместе с тем и ученический коллектив оказывает заметное влияние на коллектив педагогов – на характер отношений между учителем и, конечно, педагогов с учащимися.

Нельзя не согласиться с В.А.Сухомлинским, который утверждал, что важно считать большим достижением школы, если каждый учитель в совершенстве будет владеть «парной педагогикой» - искусством и мастерством влиять на личность [2].

Необходимо отметить, что общение педагога и подростка в ряду случаев является не только предпосылкой для ощущения подростком себя как неудачника, но и самостоятельным, достаточно значимым фактором, влияющим на развитие его личности.

Также мы считаем нужным отметить, что большое значение во взаимоотношениях ребенка и учителя имеют напряженные отношения между родителями и педагогическим коллективом, которые способствуют вовлечению в

конфликтную ситуацию не только взрослых, но и подростка, который вынужден занять чью-то сторону.

Складывающееся противоборство отвлекает школьника от учения, его внимание концентрируется не на учебных достижениях, а на оценивании поведения взрослых.

Подобная ситуация складывается, если конфликт затрагивает внутрисемейные отношения. Разлад в семье оказывается мощным фактором, способным сказаться на успеваемости ребенка. Перечисленные факторы необходимо рассматривать как факторы риска, способные при определенных условиях стать причинами школьной неуспеваемости в подростковом возрасте.

Процесс установления взаимопонимания между педагогами и подростками часто осложняется включением механизма проекции - переноса на познаваемых людей каких-либо особенностей самого воспринимающего. Педагоги нередко замечают и активно порицают качества, присущие им самим. Например, педагог, опаздывающий на уроки, может быть непримирим к опозданиям ребят, а педагог, имеющий сексуальные проблемы, активно борется с проявлением сексуальности у подростков. Кроме того, следует учитывать, что у подростков присутствует обостренное чувство справедливости, поэтому они с повышенной эмоциональностью реагируют на ситуации, когда, по их мнению, справедливость нарушена.

Возможен также перенос на педагога чувства гнева, не выраженного по отношению к родителям. Поэтому перед педагогом встает довольно трудная задача - понять, что этот гнев направлен не на него лично, и спокойной и доброжелательно установить контакт с подростком.

Необходимо подчеркнуть, что важнейшим условием положительного воздействия педагога на воспитуемого является такое отношение к личности ребенка, в котором сочетается разумная требовательность и доверие к нему.

Необходимо выделить, что учитель, допускающий грубость, произвол в обращении с детьми, оскорбляющий их достоинство, не может пользоваться авторитетом учащихся. Дети, как правило, активно сопротивляются воздействию такого учителя даже тогда, когда он бывает прав.

Разумеется, учитель не всегда поступает намеренно грубо. Порой он не может сдержаться, когда учащиеся не выполняют его требований. По его твердому убеждению, эти требования должны помочь учащимся получить глубокие и прочные знания, стать достойными людьми. Иными словами, свои педагогические требования учитель рассматривает как добро, благо для детей. Но учитель должен знать, что требования, посредством которых он добивается от учащихся определенных действий, несут на себя отпечаток нравственных качеств его личности и проникнуты нравственно-психологической атмосферой педагогического коллектива, от которого исходит данное требование. Именно в требовании, как ни в чем другом, выявляется подлинный гуманизм отношений педагога к детям

К сожалению, отдельные учителя придерживаются мнения, что требовательность – это лишь неукоснительное выполнение воспитательных мер, строгое соблюдение раз и навсегда заученных правил.

В отношениях учителей к подросткам можно наблюдать несколько подходов. Рассмотрим их на (рис.2).

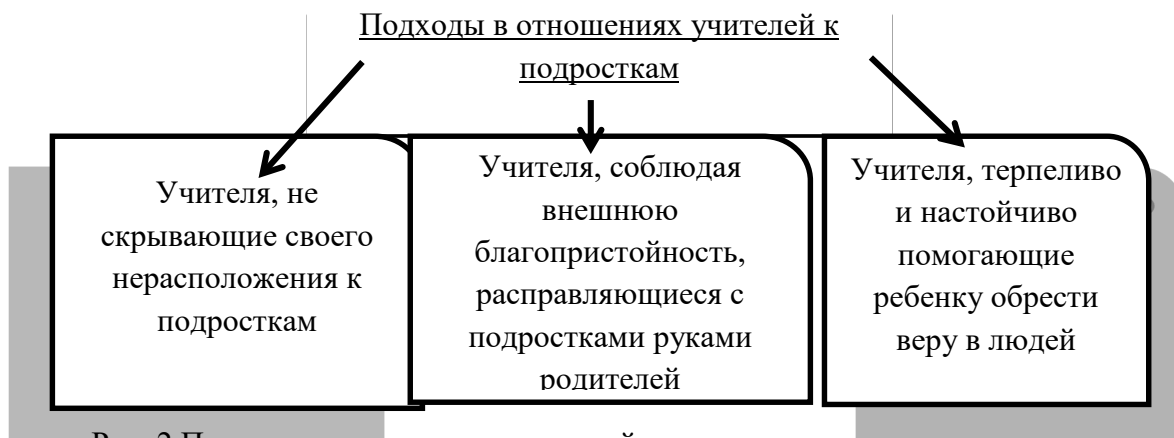

Рис. 2 Подходы в отношениях учителей к подросткам

Строгость и требовательность учителя – необходимые условия влияния на нравственное возмужание подростка. Отсутствие жизненного опыта, неспособность к систематическим волевым усилиям, направленным на преодоление личных желаний во имя интересов коллектива, вынуждает воспитателей предъявлять к детям высокие требования. Но педагогическая требовательность будет помогать ребенку преодолевать слабость при условии, если учитель будет учитывать его потенциальные возможности.

Регулирование отношений между учителем и ученическим коллективом, обусловлено уставными положениями. Но нравственные отношения далеко не всегда можно зафиксировать в уставах и инструкциях [3]. Поэтому учителю важно знать интересы и запросы коллектива воспитанников, с уважением относиться к их мнению.

Подводя итоги обсуждения влияния общения с педагогом на развитие личности подростка, следует выделить следующее, что в развитии и воспитании ребенка огромное значение имеет участие педагога в его жизни.

Для успешного развития личности подростка необходимо наличие благоприятного взаимоотношения между подростком и учителем. Для его реализации педагог должен сочетать разумную требовательность к подростку и уважение к нему и его мнению. Также педагог должен знать интересы и запросы коллектива воспитанников [4]. Также хочется отметить что во взаимоотношении между педагогом и подростком имеет и стиль поведения педагога, его поведение, отношения к ребенку и его родителям.

Мы хотим отметить, что неправильный подход и негативное отношение педагога к подростку может привести к неблагоприятным последствиям, которые могут повлиять на дальнейшую жизнь подростка.

Список использованных источников:

1. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. М., 2006. С. 35-40.
2. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. Педагогическое наследие / Сост. О.В. Сухомлинская. М., 1999. С. 67-90.
3. Драгунова Т. В. Психологические особенности подростка. — В кн.: Возрастная и педагогическая психология. М., 2013. С. 98—141.
4. Красовицкий М. Ю. Взаимоотношения учителей и учащихся в сфере общения. — В кн.: Проблемы общения и воспитание. М., 2014. С. 193—201.

Шутенова С. С., Тажинин А.М.

ЖАСӨСПІРІМНІҢ ДАМУЫ МЕН ТӘРБИЕСІНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС СТИЛІНІҢ ӘСЕРІ

Мақалада жасөспірім мен мұғалім арасындағы тиімді қарым-қатынасқа қатысты тапсырмалардың орындалуы талқыланады. Балалардың өмірінде сапалы

жаңа кезең жасөспірімдерде басталады. Оның күрделілігі баланың өзін жеке және жеке тұлға ретінде тани бастағаны болып табылады. Мақалада жасөспірім мен мұғалім арасындағы тиімді қарым-қатынасқа қатысты тапсырмалардың орындалуы талқыланады. Балалардың өмірінде сапалы жаңа кезең жасөспірімдерде басталады. Оның күрделілігі баланың өзін жеке және жеке тұлға ретінде тани бастағаны болып табылады.

Оқу үдерісінің пәні ретінде бала балалардың білімге, қарым-қатынасқа, белгілі бір жағдайларда, тәрбиелік ықпал етуіне, қабылдауына немесе қарсыласуына байланысты олардың қажеттіліктерін қанағаттандыруға тырысатын белсенді, өзін-өзі дамытатын даралық және жеке тұлға екенін атап өткен жөн.

Shutenova S.S., Tazhinin A.M.

THE INFLUENCE OF THE STYLE OF PEDAGOGICAL COMMUNICATION ON THE DEVELOPMENT AND UPBRINGING OF A TEENAGER

The article discusses the implementation of tasks related to a favorable relationship between a teenager and a teacher. A qualitatively new period in the life of children begins precisely in adolescence. Its complexity lies in the fact that the child begins to recognize himself as a person and individuality.

It should be noted that the child as a subject of the educational process is an active, self-developing individuality and personality, striving to meet their needs in activities and communication, assimilating, accumulating, processing, in certain conditions, educational influence, accepting or resisting them.

УДК 371

Канапьянова А.С.

Управление образования Карагандинской области
Отдел образования Осакаровского района
КГУ "Общеобразовательная школа имени Ыбырай Алтынсарина"
Преподаватель русского языка и литературы

ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НАУРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Основопологающим требованием общества к современной школе является формирование личности, которая умела бы самостоятельно творчески решать научные, производственные, общественные задачи, критически мыслить, уметь пользоваться информацией, вырабатывать и защищать свою точку зрения, свои убеждения, систематически и непрерывно пополнять и обновлять свои знания путем самообразования, совершенствовать умения, творчески применять их в действительности. Т. е. современное образование нацелено на развитие функциональной грамотности обучающихся, при которой знания из разряда теоретических должны стать прикладными и использоваться в повседневной жизни.

Современное информационное общество XXI века предъявляет к личности высочайшие требования. В этой связи резко изменились цели образования личности и традиционно сложившееся образование уже не может обеспечить их реализацию.

Современное образование должно быть креативным по своему содержанию и

многоуровневым, непрерывным и преемственным по форме.

Ведущее место в новой креативной системе образования принадлежит овладению современной методологией творчества ТРИЗ (автор Г.Альтшуллер), как эффективным средством развития творческого мышления, способности генерировать новые нестандартные идеи, как средством творческого саморазвития и воспитания ее духовно-нравственного и волевого комплексов. В этой связи на любом образовательном уровне учащийся из объекта обучения (каким он был при традиционном образовании) становится, прежде всего, субъектом развития, саморазвития и самовоспитания.

Система работы на уроках русского языка по формированию функциональной грамотности включает в себя:

- Обучение чтению: способность выбирать стратегию и тактику чтения в зависимости от цели чтения (гибкое чтение)
- Развитие механизмов речи: умение делать эквивалентные замены, сжимать текст, предвидеть, предугадывать содержание текста
  - Развитие устной и письменной речи:
    - ✓ развитие орфоэпических навыков;
    - ✓ работа по обогащению словарного запаса;
    - ✓ развитие и совершенствование грамматического строя речи учащихся;
    - ✓ развитие устной разговорной, учебно-научной, художественной речи;
    - ✓ развитие письменной разговорной, учебно-научной, художественной речи.

На уроках русского языка можно воплощать несколько приоритетных направлений, одним из которых является грамотности чтения (или смысловое чтение). Это способность учащихся к осмыслению письменных текстов и рефлексии на них, использования их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей для активного участия в жизни общества.

В этом смысле полное понимание текста зависит от умения найти необходимую информацию и извлечь ее из общего контекста, сформулировать общее понимание текста и представить собственную точку зрения о содержании и форме текстового сообщения.

Существует множество приемов грамотного чтения: чтение с остановками, работа с вопросником, читательские дневники, логическая цепочка, тонкие и толстые вопросы.

Рассмотрим один из самых простых, но очень важных приемов, которые очень помогают на уроках.

«Тонкий и толстый вопрос!» «Тонкий» вопрос предполагает репродуктивный однозначный ответ (чаще это «да» или «нет»), а «толстый» (проблемный) требует глубокого осмысления задания, рациональных рассуждений, поиска дополнительных знаний и анализ информации. Чаще всего ученики задают тонкие вопросы к текстам.

Обратимся к примеру:

Известный английский писатель Бернард Шоу сказал однажды: «Если у вас есть одно яблоко, и у меня есть яблоко, и если мы обменяемся этими яблоками, то у вас и у меня останется по одному яблоку. А если у вас есть идея, и у меня есть идея, и мы обменяемся идеями, то у каждого из нас станет по две идеи».

Какие вопросы чаще всего задают дети? Тонкие, простые, о том, что на поверхности.

- ❖ Что сказал писатель?
- ❖ К какому образу он обратился?
- ❖ О каком понятии он размышлял?

Задайте, пожалуйста, вопросы, которые заставят глубже вникнуть в содержание.

- ❖ Что имел в виду автор?
- ❖ Почему прибегнул к такому сравнению?
- ❖ К какому выводу он нас подводит?

Такой прием позволяет не только содержательно глубже вникнуть в текст, но и выйти за рамки текста. А это отвечает тем требованиям, о которых мы говорили ранее.

Рассмотрим следующий аспект:

Функциональная грамотность включает в себя владение всеми средствами родного языка в устной и письменной речи. Этот навык требует постоянной работы над ним, систематической, планомерной. Но это вовсе не означает, что работа будет рутинной. Без нее, конечно, тоже никуда, но есть интересные формы проработки этого навыка.

В рамках интеллектуального многоборья можно проводить разные игры.

Например:

1. Перед Вами будут четверостишия, последняя строчка которого представляет собой крылатую фразу, известное выражение. Попробуйте догадаться.

Раз Вещий Олег окружен был врагами:

«Нас сто, ты один! Поднимай белый флаг!» Но реет по-прежнему Рюрика знамя:

Врагу не сдастся наш гордый варяг.

2. Я зашифровала строчки из известных стихотворений. Вам необходимо каждое слово заменить на антоним, на слово с противоположным значением, для того чтобы узнать строчки. Итак,

 Стою у распахнутого настежь окна замкнутой светом сухой комнаты (Сижу за решеткой в темнице сырой)

 Твоя племянница заурядных подлых беззаконий (Мой дядя самых честных правил)

 Поговорки. Лысина – мужское безобразие (Коса – девичья краса)

Такие формы работы развивают языковое чутье, позволяют почувствовать все тонкие грани русского языка.

Одним из действенных средств, способных вызвать интерес к уроку и развивать функциональную грамотность, являются дидактические игры или фрагменты. При включении детей в ситуацию дидактической игры интерес к учебной деятельности резко возрастает, изучаемый материал становится для

детей более доступным, работоспособность увеличивается. Это могут быть такие игры, как: «Четвертый лишний», «Слабое звено», «Найди лишнее слово», «Закончи предложение».

Одним из видов дидактической игры может быть сочинение лингвистической сказки. При изучении правила о чередовании гласных в корнях -гар- -гор- или при изучении правила о правописании приставок пре- и при-. Если персонажами сказки будут эти приставки, то придумаем ситуацию, в которой при- совершала бы оценочную характеристику. Возможное начало:

«За тридевять земель, в царстве грамматики жили племена приставок и суффиксов. В одном из домов жили неразлучные подружки, приставки пре- и при-...». Учащиеся продолжают самостоятельно. Или варианты, которые вы видите на слайде.

Работа над формированием функциональной грамотности обучающихся опирается как на традиционные методы и формы обучения, так и на инновационное обучение. Развитию функциональной грамотности способствуют и нетрадиционные уроки, и отдельные фрагменты уроков. Они позволяют повысить интерес и к уроку, и к учебному процессу в целом. Существует несколько классификаций нестандартных уроков и множество их видов.

Но при всем многообразии и эффективности нетрадиционных уроков лучше

использовать отдельные моменты. Это могут быть словарные диктанты. Интересное представление новых словарных слов помогает эффективному усвоению и развивает важнейшие интеллектуальные качества школьников и развивает речемыслительные процессы.

Одним из видов словарных диктантов может быть терминологический диктант, в котором нужно узнать слова по толкованию лексического значения. Для этого вида подбираются слова на одно правило. Например, изучается правило о написании Ы и И после Ц. Диктант проводится следующим образом: я читаю и задаю вопросы, а дети отвечают одним словом – термином.

- ✓ Как называется дословная выдержка из текста? – цитата
- ✓ Каким словом можно назвать обязательное для всех подчинение установленному порядку, правилам? – дисциплина
- ✓ Как называется предмет для вычерчивания окружностей, дуг? – циркуль
- ✓ Как называется систематизированное собрание каких-либо предметов? – коллекция

Одновременно идет и орфографическая работа, и работа со словом.

При изучении разных орфограмм можно проводить аукцион трудных слов. Проводить можно и устно, и письменно. Например, нужно назвать слова, которые имеют в своем составе исторический корень -чар-. В значении

«волшебство, колдовство»: чаровать, очаровывать, очарование, очаровательный, чародей, чародейка, чаровница, разочаровать, разочарование и другие.

Опираясь на знание этимологии дети сознательно активизируют свой словарный запас. К тому же данное упражнение развивает внимание и память, так как не должны повторяться уже названные слова.

Большое значение в повышении функциональной грамотности обучающихся имеют уроки развития речи или отдельные элементы речетворчества на уроках русского языка. Научиться писать сочинение – значит научиться мыслить, видеть, анализировать увиденное, высказывать свою точку зрения. Для развития речи учеников я часто использую сочинения- миниатюры, изложения-миниатюры, которые развивают образное мышление ученика. Например, при изучении имени прилагательного в 6 классе писали сочинение-миниатюру о зиме.

Использование различных методических приемов на уроках русского языка влияет на мотивацию учащихся к обучению русского языка и итоговые результаты.

Появляется возможность творческой деятельности учащихся на более высоком уровне. Реализуется желание сильных учащихся быстрее и глубже продвигаться в образовании.

Слабые учащиеся получают возможность испытать учебный успех, стремятся к более высоким достижениям.

Основой функциональной грамотности являются ключевые компетенции, которые требуются для полной грамотности и для обучения в течение всей жизни в любой форме. Ключевые компетенции включают овладение практическим знанием, способами решения проблем и умениями, важными для жизни (универсальными учебными действиями), представляют собой не только заложенные школой знания, отношения и умения, но также способность справляться с функциональными задачами и повседневными потребностями, неважно, были ли развиты эти компетенции в формальном или неформальном образовании, или в процессе приобретения индивидуального опыта в разнообразных учебных ситуациях.

Проблема формирования функциональной грамотности учащихся основной школы в процессе организации их учебно-познавательной деятельности и преподавания

отдельных учебных предметов раскрывается в аспектах системности, целостности, активности, вариативности образовательной деятельности учащихся и учителей в процессе освоения различных предметных областей, требующих определенного уровня самостоятельности, ответственности и при использовании технологического подхода. Способность человека вступать в отношения с внешней средой и максимально быстро адаптироваться и функционировать в ней. В частности, сюда входят способности свободно использовать навыки чтения и письма в целях получения информации из текста и в целях передачи такой информации в реальном общении, общении при помощи текстов и других сообщений.

Процесс развития функциональной грамотности осуществляется на основе формирования навыков мышления средствами учебных дисциплин, исходя из предметных знаний, умений и навыков. Средствами формирования и развития навыков мышления являются те же предметные знания, умения и навыки, представленные в виде задания, а формой организации – проблемные ситуации. При этом сами навыки мышления служат инструментом перехода знаний, умений и навыков в компетенции, т. е. в функциональную грамотность.

Функциональная грамотность становится фактором, содействующим развитию способностей школьников творчески мыслить и находить стандартные и нестандартные решения, уметь выбирать путь, использовать информационно-коммуникационные технологии в различных сферах жизнедеятельности, а также обучению на протяжении всей жизни.

Таким образом, формирование функциональной грамотности у школьников должна быть направлена на совершенствование знаний, умений и навыков, использующихся в различных жизненных ситуациях. Такое обучение, ориентированное на ученика, дает возможность ученику раскрыться как личности, стать полноправным участником процесса, а не пассивным слушателем.

Список использованных источников:

1. Тимонина, В.Ю. Диалог о роли компьютера в преподавании русского языка / В.Ю.Тимонина, Л.А.Тростенцова // Русский язык в школе. –2006. — №4. – С.14.
2. Колеченко А.К.Энциклопедия педагогических технологий: пособие для преподавателей. СПб.: КАРО, 2005. 368 с.
3. Дереклеева Н.И. Развитие коммуникативной культуры учащихся на уроке и во внеклассной работе: Игровые упражнения.- М.: 5 за знания, 2005.
4. Еремина Т.Я. Педагогические мастерские: инновационные технологии на уроках литературы: пособие для учителей общеобразоват. учреждений.- М.:Просвещение,2013.
5. Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Развитие критического мышления на уроке: пособие для учителей общеобразоват.учреждений.- М.:Просвещение, 2011.

Канәпьянова А. С.

ОРЫС ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қоғамның қазіргі мектепке қойылатын негізгі талабы-ғылыми, өндірістік, қоғамдық міндеттерді өз бетінше шығармашылықпен шеше алатын, сыни тұрғыдан ойлай алатын, ақпаратты пайдалана алатын, өз көзқарасын, сенімін дамыта және қорғай алатын, өз білімін жүйелі және үздіксіз толықтыра және жаңарта алатын, іскерлікті жетілдіре алатын, оларды шындыққа шығармашылықпен қолдана алатын тұлғаны қалыптастыру. Яғни. қазіргі заманғы білім білім алушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған, онда теориялық санаттағы білім қолданбалы

болып, күнделікті өмірде қолданылуы тиіс.

Kanapyanova A. S.

**FORMATION OF FUNCTIONAL LITERACY IN RUSSIAN LANGUAGE AND
LITERATURE LESSONS**

The fundamental requirement of society for a modern school is the formation of a person who would be able to creatively solve scientific, industrial, social tasks independently, think critically, be able to use information, develop and defend his point of view, his beliefs, systematically and continuously replenish and update his knowledge through self-education, improve skills, creatively apply them in reality. I. e . modern education is aimed at the development of functional literacy of students, in which knowledge from the category of theoretical should become applied and used in everyday life.

**ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ
ҒЫЛЫМДАРДЫҢ ДАМУЫНА ӨЗЕКТІ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

**ACTUAL PROBLEMS OF SOCIAL AND
HUMANITARIAN SCIENCES DEVELOPMENT**

Абикеева Н.К.

магистрант Карагандинского университета имени академика Е.А.Букетова,
Караганда, Республика Казахстан
n.abikeeva@mail.ru

Ишанов П.З.

к.п.н., доктор Ph.D., профессор Карагандинского университета имени академика
Е.А.Букетова, Караганда, Республика Казахстан
ishanov65@mail.ru

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье раскрывается содержание развития творческих способностей младших школьников, где отмечается, что творческие способности личности являются отражением его индивидуальных качеств, которые позволяют ему осуществлять различные творческие действия. На основе проведенного анализа теории и практики педагогической науки, выделены основные направления развития творческих способностей.

Творческие личности всегда являются двигателем цивилизации, прогресса, формируют непреложные ценности, которые вечны, но в тоже время нетрадиционны, отображают мир особенно, под другим углом зрения. Данный процесс по мнению многих выдающихся ученых необходимо начинать с дошкольного детства и конечно продолжать его в начальной школе, так как этот возраст является сензитивны, благоприятным для становления и развития творчества.

Данная деятельность возможна при использовании новых активных и интерактивных методов, разнообразных инновационных программ, которыми вооружены современные школы. В частности в настоящее время это проявляется в законодательных и нормативных документах образования Республики Казахстан.

В Законе Республики Казахстан «Об образовании» определено, что «общеобразовательные учебные программы начального образования направлены на формирование личности ребёнка, развитие его индивидуальных способностей, положительной мотивации и умений в учебной деятельности», т.е. на формирование общеучебных умений и навыков, уровень освоения которых в значительной мере предполагает успешность обучения на последующих ступенях непрерывного образования [1].

Ученые-психологи доказывают наличие творческих способностей особенностями развития мыслительных операций. Так, американский психолог Дж. Гилфорд, который изучал аспекты развития интеллекта у человека, утверждал, что для возникновения творчества необходимо наличие дивергентного мышления [2].

Обладающие таким типом мышления люди, решая данную задачу останавливаются на выдвижении одного варианта, по их мнению эффективно влияющий на эту проблему, а предлагают множество вариантов. Творческие личности смело комбинируют многочисленные направления и способны увидеть решение там, где большинству людей недоступно это видение, они расширяют горизонты известного, смело комбинируя и экспериментируя, находят возможности исполнения задуманного.

Творческие способности - это способности человека, совокупность его знаний и умений, которые позволяют создавать новые материальные и духовные блага.

Творческие способности подразумевают обладание такими способностями, которые позволяют человеку создавать продукты, отличающиеся новизной,

нестандартностью, оригинальностью, исключительными свойствами. Творческие способности человека являются отражением его индивидуальных качеств, которые позволяют ему осуществлять различные творческие действия, добиваться успеха в этой сфере и обеспечивать общество качественной и полезной продукцией. Рекомендуется развивать эти навыки с раннего детства, поскольку они имеют социальное значение для обеспечения общества новыми ценностями и благами.

Дети школьного возраста наиболее способны развивать свой творческий потенциал и формировать различные творческие способности. Именно этот возрастной период характеризуется чувствительностью к раскрытию творческих задач, выявлению талантов ребенка. В дошкольном возрасте активизируется любопытство ребенка. Он стремится познать мир: природу и общество. Поэтому важно создать условия для этого познания, которые являются предпосылками для формирования творческой направленности дальнейшей деятельности ребенка.

А. В. Брушлинский отмечает, что способности человека, совокупность его знаний и умений, которые позволяют создавать новые материальные и духовные блага [3].

Дети школьного возраста наиболее способны развивать свой творческий потенциал и формировать различные творческие способности. Именно этот возрастной период характеризуется чувствительностью к раскрытию творческих задач, выявлению талантов ребенка. В школьном возрасте активизируется любопытство ребенка. Он стремится познать мир: природу и общество. Поэтому важно создать условия для этого познания, которые являются предпосылками для формирования творческой направленности дальнейшей деятельности ребенка.

На основе проведенного анализа теории и практики педагогической науки, можем констатировать, что в школьном возрасте творческие способности развиваются в следующих основных направлениях:

1. Развитие творческой фантазии продуктивной направленности, то есть образы, создаваемые детской фантазией, должны быть яркими, насыщенными, осмысленными и направленными.

2. Развитие процесса мышления таким образом, чтобы идеи ребенка были творческими. Другими словами, мышление ребенка должно быть системным, ассоциативным и диалектическим.

3. Развитие навыков более полного и реалистичного представления окружающего мира на основе имеющихся знаний.

К тому же, успешное освоение творческих способностей младших школьников, раскрытие их творческого потенциала возможно с использованием двух групп методов:

1. Эвристические методы.

2. Алгоритмические методы.

Отметим, что применение этих методов должно осуществляться в комплексе. Комплексное сочетание методов формирует систему творческих задач, построенную на основе иерархии творческих методов, направленных на развитие познавательной активности ребенка, его создание, трансформацию и применение, перед существующими объектами в новых условиях и новом качестве.

Эти творческие задачи должны быть открытыми, т.е. проблемная ситуация должна быть четко выражена, а их условия должны соответствовать выбранным для их применения в образовательном процессе методам творчества.

Творческая активность ученика позволяет усилить радость познания, желание узнать новое, сделать необычное и полезное, влияет на лучшее приобретение знаний, умений анализа и синтеза, развивает самоконтроль и уверенность, способствует самостоятельности взглядов.

Эффективно осуществляя деятельность творчества, педагог акцентирует внимание детей на функциональности выполненного. Важно показать практическую

значимость данного продукта, эффективность их деятельности. При этом важно учитывать индивидуальные особенности каждого ребенка, поддерживая неуверенных в себе,

Необходимо устанавливать связь между этапами воспроизводства в деятельности учеников, а также деятельность зрелой личности. Их развитие осуществляется стихийно и под руководством педагога, важно создать условия, открыть заложенный талант в каждом ребенке, дать возможность выразиться даже в малом, в исключительных случаях.

Мы констатируем тот факт, что креативность развивается в комфортной атмосфере, с хорошими положительными отзывами педагогов, стимулирующих исходные данные. Здесь важную, значительную роль выполняют специально созданные поисковые ситуации, задачи, которые ведут учащихся к взаимодействию, поиску различных вариантов решения как на уроках, так и в домашних условиях. Хорошо, что школьникам разрешено нестандартно подходить к реализации этих задач и проблемных вопросов.

Реализация межпредметных связей может стимулироваться введением творческой активности в особое виртуальное состояние. Необходимо ответить на вопросы работать в одном направлении, извлекать из памяти всю имеющуюся информацию и творчески использовать ее в сложившейся ситуации [4].

Исходя из опыта работы в начальной школе, можем сказать, что в младшем школьном возрасте идет активный процесс целенаправленного формирования мировоззрения школьников, нравственных, идеологических и политических идей, обогащения мира их чувств, эстетических переживаний, развития их способностей и интересов. Младший школьный возраст благоприятен для развития творческих способностей, так как в этот возрастной период ученики ищут свои собственные формы самовыражения.

Креативные характеристики человека, важны для дальнейшей деятельности, для успешного развития психических процессов личности: зрительных, сенсорных и мыслительных, которые способствуют открытию нового, поиску и принятию нестандартных ярких творческих решений.

При этом, для ребенка процесс творчества - это не только работа по развитию его способностей, но и работа и познание окружающего мира. Читая, рисуя, сочиняя стихотворения и т.д. ребенок активизирует свое воображение, развивает фантазию, познает окружающую действительность и структуру мира через погружение в творчество.

Список использованных источников:

1. Закон РК «Об образовании» // *Казахстанская правда*. - 2007, 15 августа.
2. Guilford, J. P. (2013). *Transformation abilities or functions*. *Journal of Creative Behavior*, 17, С. 75-83
3. Брушлинский А. В. *Воображение и творчество* // *Научное творчество*. — М.: Наука, 2009 – 347 с.
4. Шумакова Н.Б., Щепланова Б.И., Щербо Н.П. *Исследование творческой одаренности с использованием тестов П. Торренса у младших школьников* // *Вопросы психологии* - 2001.- № 1.- С. 27-32.

Абикеева Н.К., Ишанов П.З.

КІШІ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Мақалада кіші жастағы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту мазмұны ашылады, мұнда адамның шығармашылық қабілеттері оның әр түрлі шығармашылық әрекеттерді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін жеке қасиеттерінің

көрінісі екендігі атап өтіледі. Педагогика ғылымының теориясы мен тәжірибесін талдау негізінде шығармашылық қабілеттерді дамытудың негізгі бағыттары айқындалады.

Abikeeva N.K., Ishanov P.Z.

MAIN DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF JUNIOR SCHOOLCHILDREN

The article reveals the content of the development of creative abilities of younger students, where it is noted that the creative abilities of a person are a reflection of his individual qualities that allow him to carry out various creative actions. Based on the analysis of the theory and practice of pedagogical science, the main directions for the development of creative abilities are identified.

УДК 371.268

Айтжан Д.К.

Старший преподаватель кафедры ООД
Академия «Bolashaq», Караганда, Казахстан
dauletk8574@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ CLIL НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Проблема личностного развития школьника является приоритетной в современном образовательном пространстве, так как от её разрешения во многом зависит не только повышение качества обучения учащихся, но и гуманистическая направленность их деятельности в будущем. Особое значение придаётся тем условиям учебно-воспитательного процесса, в которых у школьников появляется возможность выразить собственную индивидуальность и активность, обозначить перспективы личностного развития.

В связи с тем что учебный предмет «иностраный язык» включен в число дисциплин начального образования, особую значимость приобретает не только собственно процесс овладения иностранным языком, но в значительной степени развитие и воспитание ребенка как субъекта учебной деятельности. Анализ теории и практики педагогического образования свидетельствует о том, что внимание учащихся направлено в основном на практическое изучение иностранного языка, что оказывается малоэффективным, в то время как возможности иностранного языка для развития личности ребенка уникальны. В процессе овладения новым средством общения не только формируется правильное понимание языка как общественного явления, но и развиваются эмоциональная, интеллектуальная и волевая сферы, воспитывается готовность и культура общения в различных видах деятельности.

Интегративное целое рассматривается как оптимальная форма обучения детей на раннем этапе, которая соответствует нерасчленённому восприятию ими окружающего мира и предполагает создание необходимых условий для раскрытия познавательных, интеллектуальных, творческих способностей ребёнка. Одним из условий развития младшего школьника как субъекта учебной деятельности, по нашему мнению, является интегрированное обучение.

В основе понятия «интеграция» лежит латинское слово *integration* — восстановление, восполнение, а также *integer* - целый. При таком подходе к понятию «интеграция» возникает необходимость в определении его отношения с другими

научными категориями, близкими по значению, такими как «синтез», «целостность», «комплексный подход».

В исследовании Я.А Коменского отмечалось, что «интенсификация обучения иностранному языку под влиянием межпредметных связей находит отражение в повышении интереса к изучению данного предмета, в активизации речемыслительной деятельности школьников, совершенствовании их речевых умений, формировании познавательной самостоятельности учащихся, расширении их кругозора» [1,с.34].

На современном этапе различают три формы интеграции: полную, частичную и блоковую. Полная - слияние учебного материала в едином курсе, частичная - слияние большей части учебного материала с выделением специфических глав, блоковая - построение автономных блоков с самостоятельными программами или разделами программы. Наибольшее распространение получили «комбинированные программы», включающие в себя главы или другие крупные блоки, создаваемые на основе межпредметных тем.

В системе обучения можно говорить об интеграции на разных уровнях: между различными предметами разных циклов; внутри гуманитарного цикла предметов; внутри системы обучения конкретному предмету.

При интеграции содержания различных предметов знания из одной области объединяются со знаниями из другой, что способствует получению новых знаний, совершенствованию учебных умений и механизмов выполнения мыслительных операций.

При разработке интегрированных уроков мы выделили общие тенденции организации учебного процесса по иностранному языку:

- активизирование младшего школьника как главного действующего лица в учебной деятельности, то есть формирование активного субъекта учебной деятельности;
- затрагивание личности учащегося в целом, вовлечение эмоций, чувств, ощущений, стимулирование речевых, когнитивных, творческих способностей;
- использование различных форм работы на уроке иностранного языка, стимулирующих творческую активность, познавательную самостоятельность, способность к целостному восприятию картины мира, рефлексии. [2,с.155].

Так как интегрированные уроки построены на сюжетной основе и им свойственна определенная динамика, то, для того чтобы не нарушать развитие сюжета и его динамики, следует использовать небольшие по своему объему задания. В ходе развития сюжета дети попадают в различные ситуации общения, под которыми мы понимаем систему взаимоотношений общающихся.

На обобщающем занятии по теме «Животные» можно совершить с детьми «экскурсию» в зоопарк. Но прежде необходимо вспомнить названия животных, которых можно встретить в зоопарке, далее разыграть ситуацию: Но что произошло необычного в нашем зоопарке? На свободе гуляют все животные. Назовите их. Какие животные - домашние или дикие - должны сидеть в клетках? Поэтому давайте посадим в клетки всех диких животных (обвести в квадрат) и раскрасим их (у каждого ребенка свои животные). После этого дети должны назвать диких животных, место обитания и описать их. При этом отрабатываются речевые образцы «There is...», « He lives in...», « He is tall, little, Evil, funny, green, brown, black...», повторяется лексика по пройденной теме. Задание такого рода, в ходе выполнения которого дети вспоминают пройденный материал, работает на развитие памяти, мышления, самостоятельности, помогает развить такие качества говорения, как логичность, связность и содержательность. [3,с.45].

Для того чтобы ребенок принимал участие в учебной деятельности с желанием и она одновременно развивала бы самого ребенка, необходимо, чтобы у него возник внутренний, коммуникативно-познавательный мотив, питающий интерес к предмету «иностранному языку», в ходе занятий перед учащимися должны ставиться интересные

задачи. Несмотря на то что ведущим становится обучение иностранному языку как средству общения и все аспекты обучения подчинены коммуникативным целям, необходимо обращать внимание на проявление детьми активности, самостоятельности, творчества, познавательности и в ходе занятий способствовать развитию данных качеств. Организация учебного общения в ходе игры, инсценирования, рисования, пения, прослушивания музыки, подчинение коммуникативных задач задачам других действий обеспечивают мотивированность младших школьников и тем самым способствуют развитию их субъектных качеств.

Обобщая все вышесказанное, необходимо отметить, что для того чтобы младший школьник выступал в качестве активного субъекта учебной деятельности, самостоятельно ставил учебные цели и задачи, совершал самостоятельные учебные действия, осуществлял контроль и самооценку своей работы, целесообразно использовать интегрированное обучение на уроках иностранного языка. Важно отметить, что интегративные знания, построенные на сочетании литературной, музыкальной, художественной, страноведческой информации создают многомерное понимание действительности и роли языка как элемента культуры. Они дают ребенку возможность получить целостное представление о мире, где он живет, о многообразии связей, существующих в нем. Целенаправленное, постоянное включение элементов игровой деятельности в учебный процесс содействует созданию, подкреплению и развитию положительной мотивации.

В ходе интегрированного обучения иностранному языку мы используем разные виды деятельности, при выполнении которых проявляются и развиваются субъектные качества личности учащихся начальных классов.

Список использованных источников:

- 1 Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: В 2 т. - М.: Педагогика, 1982.
- 2 Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания // Ушинский К.Д. Собрание сочинений. - М.: Просвещение, 1960. - Т.8. — 324 с.
- 3 Давыдов В.В. Психологическая теория учебной деятельности и методов начального обучения, основанных на содержательном обобщении. — М.: Педагогика, 1992.

Айтжан Д.К.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА CLIL ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Оқушының жеке даму проблемасы қазіргі білім беру кеңістігінде басымдыққа ие, өйткені оқушылардың оқу сапасын арттыру ғана емес, сонымен бірге олардың болашақтағы іс-әрекетінің гуманистік бағыты да оның шешілуіне байланысты. Оқушылардың жеке даралығы мен белсенділігін білдіруге, жеке даму перспективаларын белгілеуге мүмкіндігі бар оқу-тәрбие процесінің жағдайларына ерекше мән беріледі.

Aitzhan D.K.

USING CLIL TECHNOLOGY IN ENGLISH LESSONS

The problem of a student's personal development is a priority in the modern educational space, since its resolution largely depends not only on improving the quality of students' education, but also on the humanistic orientation of their activities in the future. Particular importance is attached to those conditions of the educational process in which schoolchildren have the opportunity to express their own individuality and activity, to identify prospects for personal development.

Алимова Б.Ш.

м.е.н., старший преподаватель кафедры высшей математики
Карагандинский университет Казпотребсоюза, Караганда,
Республика Казахстан
alimovabayan20@gmail.com

Ахметова С.С.

к.т.н., доцент кафедры высшей математики
Карагандинский университет Казпотребсоюза, Караганда,
Республика Казахстан
ada.baks@mail.ru

**МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ОЛИМПИАДЫ КАК ОДИН ИЗ ПУТЕЙ РАЗВИТИЯ
ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА В ПРОЦЕССЕ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ
ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ**

Актуальность работы определяется множеством проблем, возникающих у преподавателей высшей школы в процессе обучения математике в современных условиях падения уровня математической подготовленности школьников. Тенденции развития современного профессионального образования показывают, что общий уровень фундаментальной математической подготовки студентов и развитие познавательного интереса во многом обусловлены их участием в математических олимпиадах.

Новые взгляды на цели и задачи общественного прогресса по-новому ставят вопросы образования. Современное образование ориентируется прежде всего на потребности личности студента, ее свободного развития и самоопределения. Лучшим образованием считается такое образование, с которым человек востребован при любом изменении социально-экономической ситуации в стране и в мире.

При том изменении приоритетов в области образования, которые наметились в последнее время, а именно: особый интерес уделяется экономическому и финансовому образованию, соответственно доля желающих получить диплом Карагандинского университета Казпотребсоюза значительно возросла. Об этом свидетельствует и набор 2022 года. Но вместе с тем возросла и доля ответственности за уровень профессионального обучения в КарУ Казпотребсоюза.

Одной из первых проблем, с которыми сталкиваются студенты первого курса – вчерашние школьники - это курс высшей математики, освоение которого связано как с психологическими трудностями, так и издержками нынешнего школьного образования. О последних красноречиво говорят результаты математических олимпиад, в организации и проведении которых принимали участие преподаватели кафедры высшей математики.

При проведении 4 марта 2023 года школьной математической олимпиады, в которой приняли участие 151 школьников из 15 средних учебных заведений г. Караганды, кроме задач олимпиадного характера, были предложены задания, которые ранее предлагались на письменных вступительных экзаменах в Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова и Карагандинский университет Казпотребсоюза. Мы сделали это преднамеренно, с целью сравнить качество нынешнего и прошлого стандартов математического образования школьников. Выводы оказались неутешительными. Лучшие из лучших не умеют решать задачи на логические доказательства тождеств, выполнять стереометрические чертежи при решении пространственных геометрических задач, применять основные формулы

дифференцирования и интегрирования в задачах прикладного направления, просто правильно оформлять решение. Затруднения вызывают даже задачи на знание и применение теоремы Виета. Особенно настораживает непонимание того, что есть доказательство. Из сказанного следует, что уровень математической подготовки школьников в последние годы резко упал. В дальнейшем это определяет отношение первокурсников к изучаемым математическим дисциплинам: трудно, нет навыков обоснования решений, проведения преобразований и более-менее сложных вычислений.

Само по себе освоение высшей математики во все времена было нелегкой задачей, тем более это осложнилось и сокращением часов, отводимых на изучение этого курса и снижением уровня подготовки сегодняшних абитуриентов, которые обучались дистанционно в силу известных причин.

Из исследований психологов известно, что от услышанного у студентов в памяти остается 10% содержания, от прочитанного – 30%, от наблюдаемого – 50% и от произведенного в практической деятельности – 90%. Ясно, что для лучшего усвоения курса математики необходимо стимулировать самостоятельную работу студентов, поощрять его желание к изучению нового материала, к проведению различного рода исследовательских работ.

С целью поднятия общего математического уровня студентов КарУК и приобщению их к познавательной исследовательской деятельности преподаватели нашей кафедры уже много лет подряд проводят весной межвузовскую математическую олимпиаду среди студентов, в которой традиционно принимают участие студенты Карагандинского университета имени академика Е.А. Букетова, частного учреждения «Академия «Volashaq», Карагандинского технического университета имени А.С. Сагинова, Карагандинского университета Казпотребсоюза, а также колледжа экономики, бизнеса и права при КарУ Казпотребсоюза.

Преподаватели кафедры «Высшая математика» организовали и провели 28 апреля 2022 года в Карагандинском университете Казпотребсоюза традиционную студенческую математическую олимпиаду. В данном мероприятии приняли участие 24 студента экономических специальностей вузов и колледжей г. Караганды [1].

На олимпиаде студентам было предложено 5 заданий по высшей математике экономического направления такие, как нахождение эластичности с применением навыков дифференцирования, составление и решение систем с использованием экономических данных, использование методов теории вероятностей и математической статистики, решения которых потребовали от участников олимпиады оригинальности логических рассуждений, аккуратности в проведении многоступенчатых выкладок, нестандартного мышления при интерпретации численных вариантов ответов. Хотя все задания не выходили за рамки программы, их необычная постановка многих поставила в тупик. Так многие из участников не смогли полностью решить или хотя бы представить логически правильный ход решения половины задач. С заданиями не справились даже выпускники элитных школ г. Караганды и окончившие школы со знаками отличия, что снова ставит перед преподавателями высшей школы вопросы, связанные с фундаментальной математической подготовкой. Подробная информация о проведении и результатах студенческой математической олимпиады также размещена на сайте университета и сайте кафедры высшей математики вуза [2].

Материальное производство и общество в целом формируют социальный заказ на подготовку в вузе высококвалифицированных специалистов, способных к работе по специальности на уровне мировых стандартов, готовых к постоянному профессиональному росту, социальной и профессиональной мобильности. Основная цель профессионального образования – подготовка квалифицированного работника соответствующего уровня и профиля, конкурентоспособного на рынке труда, компетентного, ответственного, свободно владеющего своей профессией и

ориентированного в смежных областях деятельности, способного к эффективной работе по специальности на уровне мировых стандартов, готового к постоянному профессиональному росту, социальной и профессиональной мобильности. Высшая математика является особой образовательной дисциплиной, изучаемой в вузе, она служит фундаментом для изучения других общеобразовательных, инженерных и специальных дисциплин. Ей отводится особая роль в становлении и развитии научного мировоззрения студентов, воспитании их интеллекта, в совершенствовании умственных способностей [3].

Поиск эффективных методов развития познавательных интересов при обучении высшей математике, одним из которых является математическая олимпиада – одно из важнейших направлений работы преподавателей вузов.

Список использованных источников:

1 www.keu.kz

2 *kafedra_yu_kuk*

Алимова Б.Ш., Мустафина Л.М., Кошекowa А.К. *Некоторые аспекты оптимизации преподавания высшей математики в вузе // Вестник КарУ Казпотребсоюза.-2022., № 3(66)., С.72-74.*

Алимова Б.Ш., Ахметова С.С.

**МАТЕМАТИКАЛЫҚ ОЛИМПИАДАЛАР СТУДЕНТТЕРДІ МАТЕМАТИКАЛЫҚ
ДАЯРЛАУ ПРОЦЕСІНДЕ ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ДАМУ
ЖОЛДАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ**

Жұмыстың өзектілігі оқушылардың математикалық дайындық деңгейінің төмендеуінің қазіргі жағдайында математиканы оқыту процесінде жоғары мектеп мұғалімдерінде туындайтын көптеген мәселелермен анықталады. Қазіргі заманғы кәсіптік білім берудің даму тенденциялары студенттердің іргелі математикалық дайындығының жалпы деңгейі мен танымдық қызығушылықтың дамуы көбінесе олардың математикалық олимпиадаларға қатысуына байланысты екенін көрсетеді.

Alimova B.Sh., Ahmetova S.S.

**MATHEMATICAL OLYMPIADS AS ONE OF THE PATHS TO DEVELOPMENT
OF THE COGNITIVE INTEREST IN THE PROCESS OF MATHEMATICAL
PREPARATION OF STUDENTS**

The relevance of the work is determined by a set of problems that arise for teachers of the higher school in the process of training mathematics in modern conditions of falling level of mathematical preparedness of schoolchildren. Trends in the development of modern vocational education show that the general level of the fundamental mathematical preparation of students and the development of cognitive interest are largely due to their participation in mathematical Olympiads.

Григорчук И.Ю.
старший преподаватель кафедры ООД
Частное учреждение Академия «Volashaq»,
Караганда, Республика Казахстан
i_grigorchuk@mail.ru

О ПРЕПОДАВАНИИ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА НА ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ.

Будущие фармацевты изучают не классический латинский язык, а медицинскую и фармацевтическую латынь, поэтому перед ними стоит задача активно овладеть фармацевтической и клинической терминологией на базе только некоторых определенных разделов латинской грамматики.

Знание любого языка складывается из устойчивого овладения грамматикой, словообразованием и лексикой. К латинскому языку это относится с некоторыми оговорками. Будущие медики и фармацевты изучают не классический латинский язык, а медицинскую и фармацевтическую латынь. От классического языка, изучаемого на филологических и исторических факультетах университетов и педагогических институтов, она отличается по крайней мере тремя позициями.

1. Ее содержание охватывает лишь некоторую часть грамматики латинского языка, оставляя за пределами изучения, в частности, богатый латинский синтаксис, без знания которого невозможно чтение произведений научной латинской литературы, в том числе литературы поздних эпох.

2. Лексика фармацевтической латыни обязана своим происхождением в значительной степени не латинскому, а древнегреческому языку. Кроме того, очень многие термины нельзя найти в словарях классических языков по той простой причине, что они появились значительно позже, в новое время, и составлены искусственно.

3. Фармацевтическую и клиническую латынь нельзя себе представить без связи с вопросами терминообразования [1, 20].

Поэтому перед студентами–фармацевтами стоит сугубо профессиональная задача: активно овладеть фармацевтической терминологией на базе определенных разделов латинской грамматики. Успешно изучив материал в объеме, определенном ГОСО, студент должен быть подготовлен к тому, чтобы быстро и правильно читать, писать и понимать фармацевтические термины, рецепты и простые предложения, написанные на латинском языке. А этого невозможно добиться без овладения фонетикой, орфографией и морфологией (в основном системой склонений существительных и прилагательных). Параллельно с изучением морфологии от занятия к занятию накапливается лексический запас, т.е. после каждого практического занятия в зависимости от теоретической сложности изучаемой темы студент запоминает в среднем по 25-30 слов. К концу обучения лексический запас должен составлять около 900 лексических единиц (слов и терминообразующих элементов). Из них примерно 600 входит в состав обязательного лексического минимума, сгруппированного по грамматическим и лексическим темам. Остальные, представленные, как правило, в упражнениях, составляют потенциальный лексический запас. Это прежде всего названия лекарственных препаратов, которые легко воспроизводятся студентами на основе известных им словообразовательных моделей и терминообразующих элементов (часто используемых корней, приставок, суффиксов, обозначающих химический состав, терапевтический эффект и т.п., так называемых частотных отрезков) [1, 103].

Разумеется, всестороннее глубокое знание системы понятий и обозначающих их терминов возможно только в процессе и в итоге изучения специальных дисциплин. Это целиком применимо к изучению системы понятий и терминологии фармации. Вместе с тем фармацевтическая терминология имеет одну особенность, объясняющую необходимость предварительного вводного курса основ фармацевтической терминологии на занятиях по латинскому языку на 1 курсе, задолго до непосредственного знакомства со специальными дисциплинами. Фармацевтическая терминология, как и медицинская терминология вообще, традиционно в течение многих веков строилась и продолжает строиться с использованием преимущественно латинского и древнегреческого языков. Обучение элементам латинского языка – одна из целей образования будущего фармацевта. Однако нельзя изучать «терминологический язык», каковым является для провизоров и врачей латинский язык, в отрыве от обозначаемых на этом языке научных понятий. Конечно, эти понятия и их классификации могут быть освещены для студентов младших курсов только в необходимом минимуме, на уровне, доступном их пониманию. Поэтому в тематическом плане дисциплины речь идет только об основах фармацевтической терминологии. Под основами следует понимать, помимо круга общих вопросов по терминологии, также специальные вопросы из отдельных разделов фармацевтической терминологии, структуры номенклатурных наименований: ботанических, химических, фармакологических и др. Сюда же входит изучение конкретного строительного языкового материала, который используется в знаковых формах наименований.

Слово «фармацевтический» происходит от греческого *pharmakon* (фармакон) – лекарство. Ряд специальных дисциплин, всесторонне изучающих изыскание, производство и применение лекарственных средств растительного, минерального, животного и синтетического происхождения, входит в комплекс, носящий название «фармация» (от греч. *pharmakeia* – создание лекарств, лечение лекарствами) [2]. Терминологии дисциплин, составляющих этот комплекс, взаимопроникают и образуют терминологический комплекс, называемый фармацевтической терминологией. Одна из характерных ее черт – традиционное использование латинского языка.

Современная научная медицинская терминология состоит в значительной степени: а) из слов греческого или латинского происхождения; б) из искусственно образованных слов на основе греческих и латинских словообразующих элементов (основ, префиксов, суффиксов).

Особенно интенсивно развивается лекарственная номенклатура. Названия лекарств, как правило, образуют из греческих или латинских словообразующих элементов. В этом отношении «мертвые языки» представляют большие возможности, так как они не используются как разговорные, поэтому значения отдельных основ, корней, приставок и суффиксов уже не меняются и за ними закрепляется вполне определенный однозначный смысл. Во многих случаях тем или иным греко-латинским словообразующим элементам придается новое условное значение, которого они не имели в древнем языке. Знание латинских и греческих терминологических элементов, получивших общепринятое, часто международное значение, во-первых, позволяет конструировать большинство названий лекарств по определенным согласованным принципам, во-вторых, помогает понимать или происхождение лекарства (из чего оно получено), или его химический состав, или при каких заболеваниях оно применяется. Например, корень *mus(et)* - гриб – в ряде названий указывает, что лекарство относится к определенной группе лекарственных средств, так называемых антибиотиков, являющихся продуктами жизнедеятельности микроорганизмов (биомицин, левомицетин, стрептомицин и т.д.) Корень *chol(e)* - желчь – используется в названиях многих желчегонных препаратов, корень *ars* (от *Arsenicum* - мышьяк) указывает на содержание мышьяка в составе препарата (новарсенол, сальварсан, осарсол и др.) [3]. Всемирная организация

здравоохранения издает «Pharmacopoea Internationalis» - «Международную фармакопею», где каждому лекарству присвоено международное латинское название, которое рекомендуется использовать во всех странах.

Рецепты во многих странах мира традиционно пишутся на латинском языке по правилам латинской грамматики и синтаксиса. Поэтому рецепт, выписанный в Казахстане, должен быть понят и принят к исполнению в странах СНГ, например, и наоборот.

Существуют также международные кодексы ботанической и зоологической номенклатур, вся терминология которых греко-латинская. Поэтому студентам, будущим фармацевтам, так же, как и медикам, необходимо получить знания основ латинского языка и фармацевтической терминологии и требуемый программой лексический минимум по ботанической, химической и лекарственной номенклатурам и пополнять этот словарный запас на занятиях по специальным дисциплинам [4].

Необходимо добавить, что, изучая латинский язык, накапливая запас слов и терминологических элементов, студенты начинают понимать очень многие иностранные слова и термины, неоднократно встречавшиеся им ранее, но не всегда осознанные и понятные. Обогащается словарь, расширяется кругозор и эрудиция. Таким образом, изучение латинского языка помогает формированию специалистов с высокой культурой и квалификацией.

Список использованных источников:

1. Чернявский М.Н. «Латинский язык и основы фармацевтической терминологии». Изд. 5-е, исправл. и дополн. – М.: ГЭОТАР-Медиа – 2015.
2. Роль латинского языка в медицинской терминологии / Н.Т. Алексеева [и др.] // Инновационные обучающие технологии в медицине: сборник материалов Республиканской научно-практической конференции с международным участием. – 2017. – С. 553–556.
3. Машковский М.Д. Лекарственные средства. — 16-е изд., перераб., испр. и доп. — М. : Новая волна, 2013. — 1216 с.
4. Нурмухамбетова Б.Н., Лисариди Е.К. Принципы преподавания латинского языка в медицинском университете // Вестник Казахского национального медицинского университета. 2014. №1. С.376 – 378.

ГРИГОРЧУК И.Ю.

ФАРМАЦЕВТИКА ФАКУЛЬТЕТІНДЕ ЛАТЫН ТІЛІН ОҚЫТУ ТУРАЛЫ.

Болашақ фармацевтер классикалық латын тілін емес, медициналық және фармацевтикалық латын тілін зерттейді, сондықтан олардың алдында латын грамматикасының белгілі бір бөлімдеріне негізделген фармацевтикалық және клиникалық терминологияны белсенді түрде меңгеру міндеті тұр.

GRIGORCHUK I.Y.

ABOUT TEACHING LATIN AT THE FACULTY OF PHARMACEUTICS.

Future pharmacists don't study classical Latin, but medical and pharmaceutical and clinical terminology based on only certain sections of Latin grammar.

Зольникова А.С

студент

zolnikova.a2004@gmail.com

Научный руководитель: Шведчикова Е.В.

старший преподаватель

ФГБОУ ВО Хакасский государственный университет им. Н.Ф.Катанова, Абакан,
Российская Федерация

СОЦИАЛЬНОЕ СТРАХОВАНИЕ: ПОНЯТИЕ И ВИДЫ

Обязательное медицинское страхование является одним из важнейших элементов системы социального обеспечения с точки зрения охраны здравоохранения и получения необходимой медицинской помощи в случае заболевания. В Российской Федерации обязательное медицинское страхование является государственным и всеобщим для населения.

Ключевые слова. *Социальное страхование, медицинское страхование, пенсионное страхование, страхование от несчастных случаев и заболеваний.*

Социальное страхование является неотъемлемой частью систем социальной защиты населения, созданных во многих странах мира с целью оказания необходимой материальной поддержки своим гражданам при наступлении в их жизни неблагоприятных социально-экономических событий.

Обязательное медицинское страхование - вид обязательного социального страхования, представляющий собой систему создаваемых государством правовых, экономических и организационных мер, направленных на обеспечение при наступлении страхового случая гарантий бесплатного оказания застрахованному лицу медицинской помощи за счет средств обязательного медицинского страхования в пределах территориальной программы обязательного медицинского страхования и в установленных настоящим Федеральным законом случаях в пределах базовой программы обязательного медицинского страхования [1].

Социальная защита населения – система управления социальными рисками с целью поддержания установленных обществом социальных стандартов жизни каждого человека [2].

Виды социального страхования:

1. Медицинское страхование.

Медицинское страхование – форма общественной организации и финансирования оказания медицинской помощи для части или всего общества [3].

Согласно ст. 41 Конституции РФ каждый имеет право на охрану здоровья и медицинской помощи. Медицинская помощь в государственных и муниципальных учреждениях здравоохранения оказывается гражданам бесплатно за счет средств соответствующего бюджета, страховых взносов, других поступлений [4].

Застрахованными лицами являются граждане РФ, проживающие на территории РФ иностранцы, в том числе лица без гражданства, а также иностранцы, работающие в РФ согласно ст. 13.5 Федерального закона от 25.07.2002 № 115-ФЗ «О правовом положении иностранных граждан в Российской Федерации», а также беженцы в соответствии с Федеральным законом от 19.02.1993 № 4528 – 1 «О беженцах»:

1) Работающие по трудовому договору, в том числе являющиеся руководителями, участниками, учредителями, членами организаций, собственниками их имущества, или гражданско – правовому договору, предметом которого является выполнение работ, оказание услуг, по договору авторского заказа, а также авторы произведений, получившие выплаты и иные вознаграждения по договорам об отчуждении

исключительного права на произведения науки, литературы, искусства, издательским лицензионным договором о предоставлении права использования произведения науки, литературы, искусства;

1) Самостоятельно обеспечивающие себя работой (индивидуальные предприниматели, занимающиеся частной практикой нотариусы, адвокаты и т.д.);

2) Неработающие граждане:

а) дети со дня рождения до достижения ими 18 лет;

б) граждане, обучающиеся по очной форме обучения в профессиональных образовательных организациях и образовательных организациях высшего образования;

в) неработающие пенсионеры независимо от основания назначения пенсии;

г) безработные граждане, зарегистрированные в соответствии с законодательством о занятости;

д) один из родителей или опекунов, занятый уходом за ребёнком до достижения им возраста трёх лет;

3) Лица, являющиеся членами крестьянских (фермерских) хозяйств;

2. Пенсионное страхование.

Настоящий Федеральный закон устанавливает основы государственного регулирования обязательного пенсионного страхования в Российской Федерации, регулирует правоотношения в системе обязательного пенсионного страхования, а также определяет правовое положение субъектов обязательного пенсионного страхования, основания возникновения и порядок осуществления их прав и обязанностей, ответственность субъектов обязательного пенсионного страхования.

Обязательное пенсионное страхование - система создаваемых государством правовых, экономических и организационных мер, направленных на компенсацию гражданам заработка (выплат, вознаграждений в пользу застрахованного лица), получаемого ими до установления обязательного страхового обеспечения [5].

Согласно ст. 4–6, 11 Закона о государственном пенсионном обеспечении назначаются следующие виды пенсий по государственному обеспечению:

1) За выслугу лет – федеральным государственным гражданским служащим, военнослужащим, гражданам из числа космонавтов и из числа работников лётно – испытательного состава;

2) По – старости гражданам, пострадавшим в результате радиационных или техногенных катастроф;

3) Социальная пенсия (по старости, по инвалидности, по случаю потери кормильца, детям, ора родителя которых неизвестны) назначаются нетрудоспособным гражданам;

3. Страхование от несчастных случаев и заболеваний.

Под несчастным случаем в страховании обычно понимаются внезапное, непредвиденное внешнее воздействие на организм застрахованного, приводящее к расстройству его здоровья или смерти.

Национальная система страхования от несчастных случаев и заболеваний включает обязательные и добровольные виды страхования.

К обязательным видам страхования относятся:

1) Страхование на случай временной или постоянной утраты трудоспособности в результате производственного травматизма и профессиональных заболеваний по Закону об обязательном социальном страховании от несчастных случаев.

2) Государственное страхование жизни и здоровья тех категорий государственных служащих, чья профессиональная деятельность связана с повышенным риском несчастного случая при исполнении своих служебных обязанностей.

3) Обязательное страхование жизни и здоровья пациентов, участвующих в клинических исследованиях в соответствии с Федеральным законом от 12.04.2010 №61 «Об обращении лекарственных средств».

4) Обязательное страхование экипажей морских, речных, воздушных и космических судов за счёт владельца судна.

Таким образом, подводя итоги вышесказанному, можно сделать вывод о том, что обязательное медицинское страхование является важным элементом системы социальной защиты в области здравоохранения. Программы обязательного медицинского страхования формируют собственную структуру финансирования и расходов, самостоятельно связывая финансовые отношения с другими субъектами финансового рынка.

Список использованных источников:

1. Федеральный закон «Об обязательном медицинском страховании в Российской Федерации» от 29.11.2010 N 326 (ред. от 30.12.2015) (с изм. и доп., вступ. в силу 01.01.2016) // «Собрание законодательства РФ», 2010, N 49, ст. 6422.

2. Л.А. Орланюк – Малицкая. Страхование: учебник для вузов/ под редакцией Л.А. Орланюк – Малицкая, С.Ю. Яновой. – 4-е изд. - Москва. С.67

3. А.П. Архипов. Социальное страхование: учебник и практикум для вузов/ А.П. Архипов. – 4 – е изд. – Москва. 2023. С. 66

4. Конституция Российской Федерации от 12 дек.1993г.//Российская газета. – 25 дек.1993г.

5. Федеральный закон "Об обязательном пенсионном страховании в Российской Федерации" от 15.12.2001 N 167-ФЗ.

Zolnikova A.S

ӘЛЕУМЕТТІК САҚТАНДЫРУ: ТҮСІНІГІ ЖӘНЕ ТҮРЛЕРІ

Міндетті медициналық сақтандыру денсаулық сақтау және ауру кезінде қажетті медициналық көмек алу тұрғысынан әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Ресей Федерациясында міндетті медициналық сақтандыру мемлекеттік және халық үшін әмбебап болып табылады.

Кілт сөздер. Әлеуметтік сақтандыру, медициналық сақтандыру, зейнетақымен қамсыздандыру, жазатайым оқиғалар мен аурулардан сақтандыру.

Zolnikova A.S

SOCIAL INSURANCE: CONCEPT AND TYPES

Compulsory health insurance is one of the most important elements of the social security system from the point of view of health protection and obtaining the necessary medical care in case of illness. In the Russian Federation, compulsory health insurance is state and universal for the population.

Keywords. Social insurance, medical insurance, pension insurance, accident and disease insurance.

Илясова А.У.

м.ю.н., заведующая кафедрой общеобразовательных дисциплин
Академия «Bolashaq», Караганда, Республика Казахстан
aliya.aupenova@mail.ru

АСПЕКТЫ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАРЛАГА НКВД

В данной статье раскрывается специфика производственно-хозяйственной деятельности Карагандинского исправительно-трудового лагеря на основе впервые вводимых в научный оборот архивных источников. Проводится анализ качественных показателей промышленного производства.

Ключевые слова: *Карлаг, производство, предприятия, шахта, завод, показатели.*

Карагандинский исправительно-трудовой лагерь (Карлаг ИТЛ) организован 17 сентября 1931 года, закрыт 27 июля 1959 года, будучи реорганизованным в Управление местами заключения Министерства внутренних дел (УМЗ УМВД) Карагандинской области.

Производство лагеря – сельское хозяйство, в основном животноводство; промышленное производство (металлообработка, деревообработка, пимокатное, швейное), производство стройматериалов, работа на стекольном заводе, сахарном заводе, овощесушильном заводе и пр., работы на угольных шахтах (до 28 июля 1956 г.), в известковом карьере, производство товаров ширпотреба, ловля рыбы на оз. Балхаш, строительство совхозов и зерноскладов на целинных и залежных землях в Казахской ССР [1, 285-286].

Одним из основных и старейших предприятий Карлага, игравших главную роль в жизни лагеря, являлась Дубовская шахта. Она была расположена в селе Дубовка (ныне Абайский район Карагандинской области), где добывался уголь на отопительные цели для нужд лагеря. В октябре 1931 года на вновь организованную шахту в 12 км от села Дубовка были отправлены первые шахтеры во главе с десятником заключенным Сычевым. Будучи неспециалистами-горняками, эти шахтеры по примеру крестьян села Дубовка для добычи угля вырыли неглубокие шахты-шурфы, откуда уголь выбирался на поверхность ручным способом – воротами и ведрами на канатах. На этих же канатах и ведрах шахтеры опускались в шурфы для работы. Такой примитивный способ работы давал только возможность добывать уголь из полуразрушенного атмосферой пласта. Уголь этот был рыхлый, сажистый и малой теплотворной способности.

Между тем, уже в 1932 году, когда в Карлаге начали возникать один за другим производственные предприятия, требующие уголь высокого качества, разрабатываемый шурфами на шахте угольный пласт оказался для этой цели недостаточным, а уголь высокого качества находился на глубине 30-35 метров. С 1 июня 1933 года началось уже углубление наклонной шахты. Новая шахта под руководством заключенного Колодуба уже строилась по всем правилам горной техники и достигала глубины по наклонной плоскости до 102 метров, причем выработки входили в зону постоянного циркулирования почвенных вод и давали уголь хорошего качества.

На этой шахте посредством нефтяного двигателя был установлен временный водоотлив, причем подъем угля производился конным воротом. Тем не менее, подобного рода оборудование еще не гарантировало добычу угля высшего качества, только летом 1934 года представилась возможность правильно разрешить вопрос обеспеченности углем высшего качества. Для обеспечения шахты постоянным водоотливом, дающим

возможность дальнейшего углубления шахты и развития горных работ, с 20 сентября 1934 года проводились установки паросилового хозяйства, для чего были приобретены 2 насоса Вертингтона, паровая лебедка и паровые котлы. Выполнение угледобычи с 1932 года выражалось в следующем виде: в 1932 году с августа было выработано – 3621 тонна; в 1933 году 10765 тонн; в 1934 году – 11262 тонны [2, с. 231- 232].

При обследовании 21 октября 1938 г. санитарно-бытового положения шахты «Дубовка» обнаружен образцовый порядок. Бытовые условия у заключенных хорошие, паразитарность отсутствовала, кругом было чисто. За проявленную обеспеченность санитарно-бытовых условий начальнику шахты «Дубовка» тов. Кулик Петру Игнатьевичу объявлена благодарность и премирование санаторно-курортной путевкой на ноябрь 1938 года [3, л. 289.].

Свеклосахарный завод по выпуску сахарного песка построен по проекту, разработанному отделом механизации Управления Карлага НКВД. Согласно акта комиссии, завод принят и сдан в эксплуатацию 16 ноября 1943 года на баланс Джартасского отделения с подчинением Промотделу Карлага. В соответствии с приказом № 674 от 29 ноября 1943 года начальника Управления Карлага НКВД ст. майора Госбезопасности Журавлева производственная мощность сахарного завода устанавливалась в 36 тонн сахарной свеклы, с выпуском не менее трех тонн сахарного песка в сутки, начиная с 10 декабря 1943 года [4, лл. 325-328.]

По итогам проверки Управлением Карлага 14 апреля 1945 г. коллектив сахарного завода в результате упорного труда, слаженности в работе, качественной подготовки кадров и тщательно проведенного ремонта, борясь за освоение проектной мощности в сезон сахароварения 1944-1945 г.г., добился, по сравнению с предыдущим сезоном, следующих улучшений качественных показателей:

- 1) Повышена средняя суточная производительность завода по свекле с 21,48 тн. / сутки до 27,7 т/сутки, т.е. на 28,0%.
- 2) То же по сахару с 1,029 т/сутки до 2,441 т/сутки, т.е. на 137%.
- 3) Выход сахара в процентах по весу свеклы увеличен на 3,76%.
- 4) Общие потери сахара по весу свеклы снижены на 2,69%.
- 5) Расход угля (по весу свеклы) снижен на 33%.

Произведено сахара 248,5 т. - на 125,7 т. больше предыдущего сезона. Учитывая важность в военное время получения ценного пищевого продукта – сахара - руководство Управления Карлага НКВД объявило благодарность и выдало денежную премию ответственным работникам завода [5, л. 62.].

Начальник промышленного отдела тов. Ядрихинский, выступая на общем партийном собрании Долинского куста Карагандинского исправительно-трудового лагеря МВД в с. Долинском 7 апреля 1946 года, отмечает, что «по сахарному производству при увеличении оборудования сахарного завода мы можем дать сахару в три-четыре раза больше, т.е. до 7 тонн. В данное время сахарный завод не успевает перерабатывать продукцию в сезон, поэтому бывают потери сырья» [6, лл. 21-23].

В соответствии с утвержденным планом, срок окончания капитального ремонта Чурубай-Нуринаского стеклозавода и ввод его в эксплуатацию был установлен 15 августа 1943 года. Произведенная проверка со стороны Управления Карлага НКВД показала, что завод по состоянию на 2 сентября 1943г. полностью не закончен и может быть введен в эксплуатацию по выпуску стекла не ранее 12 сентября 1943 г., т.е. с просрочкой установленного первоначального срока почти на месяц. В результате этого хозяйство Карлага НКВД недополучит примерно до 2.000 кв. мтр. оконного стекла и значительное количество штучных изделий – ламповое стекло, стаканы, пробирки и проч.

Директор стеклозавода тов. Матросов, как не справившийся с работой в должности директора и не обеспечивший своевременный ремонт завода и пуск его в эксплуатацию, снят с работы и понижен в должности до мастера машины «Фурко». С 6

сентября 1943 г. Временно исполняющий должность (врид) директора Чурубай-Нуринаского стеклозавода назначен инженер тов. Пентько А.А. Предельный срок ввода в эксплуатацию стеклозавода с выпуском оконного стекла и штучных изделий установлен 12 сентября 1943 г. Одновременно с вводом в эксплуатацию ему необходимо приступить к опробованию и пуску в работу машины «Фурко» с существующим механическим приводом. Врид. начальника ОТС тов. Чеснокову дана разнарядка завезти в сентябре на станцию Чурубай-Нура для стеклозавода 200 тонн угля и в ноябре месяце еще 300 тонн угля с таким расчетом, чтобы создать на заводе не менее чем 3-х месячный запас угля. Кроме этого, отпустить в сентябре стеклозаводу 9 тонн мазута с тем, чтобы создать тоже трех месячный запас. К 20 сентября 1943 г. начальнику Чурубай-Нуринаского отделения тов. Симонову, начальнику Стройчасти тов. Хазову даны указания в обязательном порядке, закончить все работы по устройству помещений над насосной станцией [4, лл. 19-19об.].

На 7 января 1944 года ежесуточная выработка оконного стекла ручным способом доведена до 100 кв. метров, производственные нормы перевыполнялись, острodefицитной специальности обучены собственные кадры стеклодувов. Начальник промышленного отдела тов. Ядрихинский в своем выступлении от 7 апреля 1946 года, отмечает, что «Стеклозавод также нуждается в дооборудовании. Расширением площади стеклозавода можем увеличить выпуск стекла, вместо 6 тыс. до 80 тысяч метров стекла. Необходимо ввести в действие машину «Фурко», которая дает значительное увеличение переработки продукции песка» [6, лл. 21-23.].

На территории Карлага действовал и овощесушильный завод. Производственной проверкой от 24 сентября 1943 г. состояния овощесушильного завода установлено, что приказ начальника Управления от 4-го июля 1943 г. за № 259 в части полного окончания всех строительных работ и установки оборудования к сезону работы не выполнен.

Промышленное производство Карлага в 1946 году характеризуется следующими показателями:

Наименование отраслей	годов. план в т.р.	фактич. выполн. в т.р.	%% выполн.
Металлообработка	2760	4315	156
Швейная ф-ка	14986	7033	0,45
Трикотажная	4320	3466	0,80
Валяльное	2484	2792	112
Стройматериалы	756	707	0,94
Стекольное	769	965	126
Фарфоровое	2097	1737	0,83
Жировая	40	65	163
Кожевенная	848	860	101
ВСЕГО	32560	26601	81,7

Исходя из данных, указанных в таблице, невыполнение плана по промышленности объясняется тем, что Акмолинская швейная фабрика в большинстве своем в 1946 году не работала ввиду отсутствия метража. Всего фабрика получила 45% метража в 1946 году.

Фарфоровый завод простоял 4 месяца из-за отсутствия угля, также из-за отсутствия угля большие простои были на сушильном заводе [7, лл. 97-98]. Что касается таких предприятий, как кожевенный и кирпичный заводы, начальником 19-го Долинского отделения Rogozовским, в частности, было отмечено: «Наши промпредприятия значительно могут улучшить свою работу. Выпуск валенок можно увеличить с 3-х тысяч пар до 60 тысяч пар, можно увеличить выпуск кошмы на 29

процентов. Кожевенный завод вместо 2,5 миллионов дециметров к концу 1950 года может выпустить до 5 миллионов дециметров кожи. У нас недостаточно кожсырья, необходимо несколько переконструировать наш кожзавод, тогда можно вполне выпустить 10 миллионов дециметров кожи. Сбруя является необходимой продукцией в нашем хозяйстве, поэтому выпуск ее будет также увеличен со 150 тысяч до 600 тысяч.

Наш кирпичный завод паводком 1945 года был значительно разрушен, да и оборудование его не позволяло нам выпускать высококачественный кирпич, поэтому сейчас необходимо несколько реконструировать этот завод, введя в него гофмановские печи.

Жилой фонд составляет 13.900 кв. метров, эта площадь пришла в значительную ветхость, и сейчас наша задача организовать текущий ремонт жилого фонда и новое строительство, но затрата по текущему ремонту себя уже не оправдывает, и 700.000 рублей, затраченные за последние 4 года, не дали никакого эффекта, поэтому назревает вопрос о том, чтобы качество ремонта и строительства было значительно улучшено. Постройка дома без цоколя в наших условиях не оправдывает себя, поэтому такое строительство необходимо видоизменить...

По пятилетнему плану развития народного хозяйства в Караганде должно быть открыто 17 новых угольных шахт. Нам необходимо развить добычу угля по нашей Саранской шахте и тем самым внести свою лепту в развитие народного хозяйства страны» [6, лл. 21-23].

Несмотря на окончание Великой Отечественной войны и постепенный переход народного хозяйства на мирные рельсы, и выпуск продукции гражданского назначения, из содержания данной статьи на частных примерах хорошо видна вся архаичность и отсталость ведения хозяйственной деятельности в рамках заскорузлой системы ГУЛАГа; с какими трудностями и проблемами приходилось сталкиваться и руководству, и коллективам предприятий, входящих в систему ГУЛАГа, при организации производства любой продукции – хоть промышленного, хоть сельскохозяйственного назначения. Все это свидетельствовало о неизбежности отмены такого способа ведения хозяйственной деятельности в масштабах всей страны, каковым являлась система ГУЛАГа.

Список использованных источников:

1. Система исправительно-трудовых лагерей в СССР, 1923-1960: Справочник / О-во «Мемориал», ГАРФ. Сост. М.Б. Смирнов. Под ред. Н.Г. Охотина, А.Б. Рогинского. М.: Звенья, 1998. 600 с.
2. Очерки истории Карагандинского исправительно-трудового лагеря ОГПУ-НКВД-МВД СССР (1931-1959). Караганда: Карагандинский университет «Болашак», 2012. – 831 с.
3. Архив Управления Комитета правовой статистики и специальным учетом Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан по Карагандинской области (далее Архив УКПСи СУ ГП РК по Карагандинской области). Ф. 16. Д. 14.
4. Архив УКПСи СУ ГП РК по Карагандинской области. Ф. 16. Д. 36.
5. Архив УКПСи СУ ГП РК по Карагандинской области. Ф. 16. Д. 43.
6. Государственный архив Карагандинской области (далее ГАКО). Ф. 1171п. Оп. 1. Д. 1597.
7. ГАКО. Ф. 1171п. Оп. 1. Д. 1598.

Илясова А.У.

ҚАРЛАГ ІХК-НЫҢ ШАРУАШЫЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ АСПЕКТІЛЕРІ

Бұл мақалада алғашқы рет ғылыми айналымға енгізілген мұрағат көздері негізінде Қараганды түзеу-еңбек лагерінің өндірістік-шаруашылық қызметінің

ерекшелігі ашылады. Өнеркәсіптік өндірістің сапалық көрсеткіштеріне талдау жүргізіледі.

Тірек сөздер: Карлаг, өндіріс, кәсіпорындар, шахта, зауыт, көрсеткіштер.

Пуасова А.У.

ASPECTS OF ECONOMIC ACTIVITY KARLAG PCIA

This article reveals the specifics of the production and economic activities of the Karaganda correctional labor camp on the basis of archival sources introduced into scientific circulation for the first time. The analysis of qualitative indicators of industrial production is carried out.

Keywords: Karlag, production, enterprises, mine, plant, indicators.

УДК 372.4

Карбаева Б.А.

Магистрант Карагандинского университета имени академика Е.А.Букетова, Караганда, Республика Казахстан
karbaeva_75.17@mail.ru

Ишанов П.З.

к.п.н., доктор Ph.D., профессор Карагандинского университета имени академика Е.А.Букетова, Караганда, Республика Казахстан
ishanov65@mail.ru

ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ НА ОСНОВЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

В статье раскрываются проблемы повышения качества содержания образования в целом и в начальной школе в частности. Актуализация проблемы прослеживается и в законодательных и нормативных документах в образовании, где выделены основные направления в информационной образовательной среде. Определяется роль и место школы в повышении качества образования, формировании у подрастающего поколения информационной компетентности.

Реформирование современной образовательной системы включает такие процессы как повышение качества содержания образования, появления новых форм обучения, усиление тенденции к формулированию открытого образования. Особенно актуальны и существенны перемены в организации обучения с применением инновационных форм, средств и технологий.

Современное состояние общества ставит перед учеными и педагогами задачу оптимизации объективного процесса, повышение качества обновленного содержания образования посредством использования информационно-коммуникационных технологий. Рассмотрение этой актуальной проблемы прослеживается и в законодательных и нормативных документах в образовании, где выделены основные направления в информационной образовательной среде.

В этой связи остро встает вопрос о роли и месте школы в повышении качества образования, формировании у подрастающего поколения информационной компетентности и именно поэтому значительное внимание сегодня уделяется формированию информационно-коммуникационных знаний и умений у младших

школьников, что позволит улучшить качество образования в процессе учебной деятельности.

Пути решения проблемы повышения качества обновленного содержания образования посредством внедрения информационно-коммуникационных технологий в школьное образование позволит построить оптимальное направление для информатизации, а также повышению степени образованности в условиях 12 летнего процесса обучения будущего поколения.

Ряд казахстанских исследователей освещают в своих работах вопросы информатизации образования: Камалова Г.Б.; Бидайбеков Е.Ы.; Кариев С.; Туkenова Н.; Азларов Т.Р.; Аманов Б.Б.; Абдеев Р.Ф.; Кариев С.

Проблемы повышения качества образования рассмотрены в работах Кусаинова А.К.; Мынбаевой А.К. и др.

В этих работах рассматриваются различные аспекты информатизации качества системы образования и развития учеников в начальной школе в условиях обновленного содержания образования. Тем не менее, многие положения, связанные с организацией педагогического процесса в условиях информатизации системы образования были использованы нами.

Проблемы обучения и развития ребенка в начальной школе отражены в работах зарубежных авторов: Ш.А. Амонашвили; П.П. Блонского; Л.С. Выготского; В.В. Давыдова; Л.В. Занкова; А.Н. Леонтьева; М. Монтессори; Д.Б. Эльконина; А.И. Яковлева; А.О. Блиновой и других.

Многие работы казахстанских и зарубежных ученых посвящены вопросам качества. Их анализ позволяет сделать вывод о том, что содержание понятия «качество» менялось на разных этапах развития человеческой мысли.

Сегодня существует множество определений термина «качество». Неизменность интерпретации объясняется разнообразием объектов, обладающих массой, сложностью природы массы объектов в материальном мире и предисторией их исследовательских проблем. «Это определяет существование большого количества определений качества с точки зрения экономики, управления, общества, организации, технологии, психологии, права, окружающей среды, отдельных лиц, затрат, систем и т.д.» [1].

В документах международных организаций также подчеркивается, что «качество образования» - это широкое понятие, охватывающее все аспекты образовательного процесса.

Например, «Всемирная декларация об образовании в 21 веке» дает следующее определение: «Качество образования - это многомерная концепция, которая должна охватывать все его функции и виды деятельности; образовательные и академические программы, исследования и стипендии, штатное расписание, учащихся, здания, материально-техническую базу, оборудование и работу благоприятная социальная и академическая среда» [2].

Анализ литературы о системе европейского образования показывает, что под качеством образования в содержательном аспекте понимается «соответствие уровня знаний, умений и практической подготовки требованиям заданной нормы, определенного эталона, стандарта». Об этом читаем у Д. Дж. Эдвардса: «Качество - это совокупность черт и характеристик предмета или услуг, соответствия заданным нормам» [3].

С точки зрения зарубежных и казахстанских исследователей, понятие «качество» охватывает все основные функции и направления деятельности в области образования: качество преподавания, подготовки и исследований, что означает качество соответствующего персонала и качество обучения как результат преподавания и исследований [4].

Анализ работ казахстанских исследователей, работающих по проблемам развития и совершенствования системы образования Кушербаев К.Е.; Алшанов Р.; Тукенова Н.И.; Муканова С.Д.; Рахимжанов А.М.; Нурмагамбетов А.А. и др., позволяет констатировать, что в интерпретации определения «качество образования» четко обозначено два подхода:

- 1) Качество относится к воспитанию будущих конкурентоспособных специалистов с прикладными знаниями и определенными практическими навыками;
- 2) Качество образования означает фундаментальные исследования по дисциплинам и всестороннее личностное развитие с раннего возраста.

Сегодня приоритетной задачей народа Казахстана является повышение уровня образования как фактора конкурентоспособности страны.

Главной задачей XXI века является повышение качества жизни, в том числе качества образования. Поэтому реформа и совершенствование системы образования является определяющим фактором решения проблем в условиях глобализации.

Отметим, что качество образования неразрывно связано с управлением образовательным процессом, однако само по себе управление образовательным процессом не гарантирует качественного образования. Качество относится к тому факту, что результаты работы соответствуют установленным стандартам. Это означает, что само качество образования должно управляться как отдельный процесс.

Поэтому качество образования - это базовая, многогранная категория, которую необходимо систематически изучать. В области качества образования это стандартный уровень, которому должны соответствовать «продукты» образовательной индустрии.

Образовательные технологии играют важную роль в обеспечении качества образования. Новое качество не может быть достигнуто за счет использования только традиционных методов обучения. Необходимо использовать новые педагогические и информационные технологии. Это, прежде всего, личностно-ориентированные методы обучения - совместное обучение, многоуровневое обучение, проектные методы и т.д.

Безусловно, важную роль в развитии образования играет использование новых информационных ресурсов, в основном электронных источников информации удаленного доступа, получаемой через глобальные компьютерные сети.

Качество образования больше не зависит напрямую от местной информации, сосредоточенной в учебниках и библиотеках. Открытые электронные каталоги, полнотекстовые базы данных и специализированные образовательные порталы создали принципиально новые способы получения информации. Иметь возможность использовать информационно-коммуникационные технологии для сотрудничества с редкими и ранее недоступными информационными и образовательными ресурсами.

Согласно определению ЮНЕСКО, информационные технологии - это взаимосвязанный комплекс научных, технических и инженерных дисциплин, который изучает эффективную организацию людей, занятых обработкой и хранением информации; компьютерные технологии и методы организации и взаимодействия с людьми и производственным оборудованием и их практическое применение, а также связанные с этим социальные, экономические и культурные проблемы.

И.Г.Захарова указала на два основных способа рассмотрения понятия информационных технологии: в одних случаях они означают определенное научное направление, в других случаях - конкретный способ обработки информации. Другими словами, информационные технологии - это совокупность знаний о способах и методах использования информационных ресурсов, а также о способах и методах сбора, обработки и передачи информации для получения новой информации об изучаемом предмете. [5]

Информационно-коммуникационные технологии - это общее понятие, описывающее различные устройства, механизмы, методы и алгоритмы обработки

информации. Наиболее важным современным оборудованием в области информационно - коммуникационных технологий является компьютер, оснащенный соответствующим программным обеспечением и телекоммуникационными средствами, а также размещенная на нем информация.

На основе приведенного выше анализа можем сделать вывод, что сегодня использование информационно - коммуникационных технологий в образовательном процессе способствует восприятию, распространению и усвоению обучающимися необходимой учебной информации.

Список использованных источников:

1 Салимова Т., Ватолкина Н. Современные подходы к категории «качество» в менеджменте// Проблемы теории и практики управления. 2006, №2. с. 17-23.

2 Высшее образование в 21 веке: подходы и практические меры // Париж: ЮНЕСКО, 1998.

3 Тарасюк Л.Н. Качественный аспект развития университетского образования в Великобритании. М., 2005.

4 Селезнева Н.А. Качество высшего образования как объект системного исследования. М., 2002.

5 Захарова, И.Г. Информационные технологии в образовании: Учебное пособие для студ. высш. учеб.заведений / И.Г. Захарова; 5-е изд. стер.- Москва: Академия, 2008.- 192с

Карбаева Б.А., Ишанов П.З.

**АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ
БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ БІЛІМ МАЗМҰНЫНЫҢ САПАСЫН АРТТЫРУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Мақалада жалпы және оның ішінде бастауыш мектептегі білім мазмұнының сапасын арттыру мәселелері ашылған. Мәселенің өзектілігін білім берудегі заңнамалық және нормативтік құжаттардан байқауға болады, онда ақпараттық білім беру ортасындағы негізгі бағыттар көрсетілген. Білім сапасын арттыруда, өскелең ұрпақтың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыруда мектептің рөлі мен орны айқындалады.

Karbaeva B.A.,Ishanov P.Z.

**PROBLEMS OF IMPROVING THE QUALITY OF THE CONTENT OF
EDUCATION IN THE PRIMARY SCHOOL ON THE BASIS OF INFORMATION
AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES**

The article reveals the problems of improving the quality of the content of education in general and in primary school in particular. The actualization of the problem can be traced in the legislative and regulatory documents in education, where the main directions in the information educational environment are highlighted. The role and place of the school in improving the quality of education, the formation of information competence in the younger generation is determined.

Қдырбаева Н.М.,

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің магистранті Караганда,
Қазақстан Республикасы
kdrbaevanurayna@gmail.com

Ишанов П.З.

п.ғ.к., Ph.D. докторы Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің
профессоры Караганда, Қазақстан Республикасы
ishanov65@mail.ru

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ЫНТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада авторлар қазіргі мектептің көкейтесті мәселелерінің бірі, әлеуметтік маңызы бар мәселе мектеп жасында оқуға деген ынтасын қалыптастыру деп негіздейді. Оның өзектілігін белгілі ерекшеліктер мен яғни білім беру мазмұнының жаңаруымен, мектеп оқушыларының бойында білім мен танымдық қызығушылықты өз бетінше меңгеру әдістемесін қалыптасуы, олардың бойында белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастырумен тығыз байланыстығын тұжырымдайды.

Заманауи мектептің көкейтесті мәселелерінің бірі, әлеуметтік маңызы бар мәселе мектеп жасында оқуға деген ынтасын қалыптастыру деп атауға болады. Оның өзектілігі білім беру мазмұнының жаңаруымен, мектеп оқушыларының бойында білім мен танымдық қызығушылықты өз бетінше меңгеру әдістемесін қалыптасуы, олардың бойында белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастырумен тығыз байланысты.

Ынта оқуда маңызды функцияларды орындайды, мінез-құлықты ынталандырады, бағыттайды және ұйымдастырады, оған жеке мағына мен мән береді. Оқу іс-әрекетін ұйымдастыру танымдық қызығушылықты дамыта отырып, тұлғаның дамуын қамтамасыз ететін: ізденімпаздық, белсенділік, шығармашылық сияқты қасиеттерді қалыптастыруға көмектесетіні тағы бар. Интеллектуалдық және шығармашылық қабілеттері әртүрлі деңгейдегі оқушылардың өзін-өзі жүзеге асыруына көптеген мүмкіндіктер туындатады.

Ғалым С. Б. Бабаевтың пікірінше – оқуғы ынталандыруды қалыптастыру кейде өздігінен жүреді, бұл арнайы мақсатты жүйелі жұмыстың пәнінен гөрі алдыңғы қатарлы мұғалімдердің жетістіктерінің нәтижесі [1, б. 201].

Мектеп өміріндегі үш-төрт жылда сеп-түрткілер үлкен өзгерістерге түседі. Үшінші немесе төртінші сыныпта оқушылардың өздеріне тән жалпы оқуы мен оқу пәндеріне болған танымдық қызығулары пайда болады. Сыныптағы өз бе-делдерін көтеріп, тұрақтандыру ниеті бірте-бірте балалардың көбінің жетекші себеп түрткісіне айналады. Осыдан үшінші сынып оқушыларының, әсіресе төртінші сыныпта жоғары баға алуға деген ұмтылыстары күшті келеді. Оқушының дәлелі: «Төмен баға алсам, үйде мені ұрсады».

Зерттеулер көрсеткендей, кіші мектеп жасындағы оқушылардың ұнамды оқу себеп түрткілері қалыптасуы үшін қолайлы және қолайсыз жағдайлар кезігеді.

Қолайлы жағдайлар арасында:

- 1) көпшілік 6-9 жастағы балалардың мектепке ұнамды қатынасы;
- 2) мұғалімге толық сенім арту;
- 3) жаңа әсерлерге деген құштарлық қажеттігі;
- 4) табиғи зерделілік.

Қолайсыз жағдайлар:

- 1) тұрақсыз зейін;
- 2) ауыспалы қызығулар;
- 3) ерік қасиетінің қалыпқа түспеуі.

Көптеген оқушылар іс-әрекеттерге еліктеумен қатысады, ал енді қандай да бір істі өзі орындауы қажет болып қалса, мұғалімнің көрсетпелерін күтіп, күйзеліске түседі, яғни сабақтың нәтижесіне (жақсы баға) көзі жетсе ғана, жұмысқа кіріседі.

Көптеген кіші жастағы оқушылардың оқуға ынтасының ерекшелігі мұғалімнің талаптарын сөзсіз орындау болып табылады. Оқуға деген әлеуметтік ынтасының күштілігі сонша, олар мұғалімнің айтқанын не үшін орындау керектігін түсінуге тырыспайды [2, б. 165].

Олар тіпті ең қызықсыз және пайдасыз жұмыстарды мұқият орындайды, өйткені олар үшін тапсырмалар өте маңызды. Бұл аспектінің де оң жағы бар, өйткені мектеп оқушыларына белгілі бір қызмет түрінің мәнін ұдайы түсіндіру бастауыш сынып мұғалімі үшін қиынға соғады.

Оқытудың әртүрлі әлеуметтік мотивтерінің ішінде негізгі рөлді жоғары баға алу мотиві атқарады. Оқытудың қалған әлеуметтік мотивтері – парыз, жауапкершілік, білім алу қажеттілігі бастауыш сынып оқушыларымен танылып, олардың оқу әрекетіне мән береді. Үлгерімі төмен оқушыларының ынтасы жақсы оқитын сыныптастарымен салыстырғанда өзіне тән белгілерімен ерекшеленеді. Баға алу мен мақұлдау үшін күшті мотив болған жағдайда олардың әлеуметтік мотивтерінің шеңбері тарылып, жалпы оқуға ынтаны қалыптастырады.

Бастауыш сынып оқушыларының оқуға ынтасын қалыптастыруда мұғалімнің жеке тұлғасы және оның оқу-педагогикалық іс-әрекет стилі ерекше маңызға ие. Сонымен бірге ұжым, оқушы өмір сүретін және әрекет ететін әлеуметтік орта, осы ортада қабылданған дәстүрлер, көзқарастар мен сенімдер ерекше рөл атқарады.

Мектеп оқушыларының оқуға деген оң көзқарасын қалыптастыруға ықпал ететін әлеуметтік орта, өйткені ересектер көрсеткен мінез-құлық үлгілеріне еліктеп, қайталауға ұмтылады. Оқушы үшін үлкендердің үлгісі және олардың құбылысқа қатысының маңызы зор [3, б. 162].

Егер ересектер оқуға және оқу процесіне қызығушылық танытса, балада да оқу мотиві, оқуға ынтасы қалыптасады. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында афроамерикалық балалар өздерінің әлеуметтік орталарында мектеп емес, спорттық жетістіктер үлкен жетістік деп есептелетіндіктен, олардың оқуына көп көңіл бөлмейді деген мәселе бар. Осылайша, оқушының ынтасы ата-ана мен баланың әлеуметтік ортасы қандай құндылықтарды қолдайтынына байланысты қалыптасады.

Мұнда ата-ананың қандай позицияға байланысты екендігі де маңызды - мотивацияның процеске немесе нәтижеге бағытталғандығы. Ата-ана баланы жетістікке жетуге талпындырса, жіберілген қателіктер баланың қызығушылығы мен ынтасын төмендетеді, оқудан ләззат алуға көңіл бөлу тереңірек оқуға және білім алу процесіне қызығушылықты дамытуға ықпал етеді. Ендеше, оқушының оқуға ынтасына жанұяның және олардың айналасындағы адамдардың әлеуметтік көзқарастары мен сенімдері үлкен әсер етеді деп айта аламыз.

Зерттеуші А.В. Музыченко мектеп оқушыларының танымдық мотивациясының дамуының үш деңгейін анықтайды:

- кең танымдық мотив, яғни оқушыға тән жаңа білімді меңгеруге бағытталуы;
- жасөспірімдік кезеңге сәйкес білім алу әдістерін меңгеруге итермелейтін оқу-танымдық мотив;
- өзін-өзі тәрбиелеу мотиві, бұл жетілген танымдық мотив жоғары мектеп жасында көрінеді [4, б. 108].

Кіші мектеп жасы баланың оқу іс-әрекетіне алғаш енуімен, оқу әрекетінің түрлерін меңгеруімен сипатталады. Оқу іс-әрекетінің әрқайсысы өзіндік қалыптасу процестерінен өтеді.

Кіші мектеп жасында оқуға деген мотивация әртүрлі бағытта дамиды. Кең танымдық мотивтер (білімге деген қызығушылық) осы жастың ортасында тәрбиелік-танымдық мотивтерге (білімді меңгеру тәсілдеріне қызығушылық) айналуы мүмкін; Өзін-өзі тәрбиелеудің әзірге қарапайым түрде берілген себептері – қосымша ақпарат көздеріне қызығушылық, қосымша кітаптарды анда-санда оқу.

Кең әлеуметтік мотивтер бала бірінші сыныпқа келгенде оқудың әлеуметтік маңыздылығын жалпы сараланған түсінуден әлеуметтік мотивтерді тиімдірек ететін оқу қажеттілігінің себептерін тереңірек түсінуге дейін дамиды [5, б. 25].

Бұл жастағы әлеуметтік мотивтер баланың мұғалімнің ықыласына ие болуға ұмтылуымен көрінеді. Бұл жаста оқу мақсатын қою қарқынды дамиды. Кішкентай оқушы мұғалімнен мақсат қоюды түсінуді және қабылдауды үйренеді.

Бала мектепке барғанда, оның өмірінде күрт өзгеріс болады. Бала бұл өзгерістерге психологиялық және физикалық тұрғыдан дайын. Оқу кезінде бала физикалық және ақыл-ой дамуын жалғастырады.

Н.В.Уминованың пікірінше, оқу қызметінің құрылымы келесі компоненттерден тұрады: оқу іс-әрекетінің мазмұны болып табылатын ғылымдарды игерудің мақсаты мен нәтижесі; теориялық білім алу үшін қажеттіліктер; мотивтер, білімді көбейту тәсілдері; оқу жағдайлары, міндеттерді шешудің жалпы тәсілін меңгеру; оқу мен операциялары, бақылау және бағалау әрекеттері [6, б. 62].

Атап кететін бір жайт, ол әрине дене үнемі өсіп, дамиды. Мысалы қыздарда 9 жасқа дейін және ұлдарда 11 жасқа дейін біркелкі өсу байқалады, содан кейін қыздар жігіттердің өсуінен озып кетеді. Алты жасар баланың миының салмағы ересек адамның салмағын ала бастайды. Сондықтан жүйке процестерінің қозғалғыштығы артады, бұл балаларға мұғалімнің талаптарына сәйкес мінез-құлқын тез өзгертуге мүмкіндік береді.

Осылайша, әр жас кезеңінде мотивацияның дамуына серпін баланың объективті өмір сүру жағдайларының өзгеруі, оның әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі орны болып табылады, бұл өз кезегінде адамның жаңа мәртебесіне қатысты ішкі позициясын қалыптастыруға әсер етеді. Әр түрлі жас кезеңдеріндегі оқытудың әлеуметтік мотивациясының динамикасы оқу іс-әрекетінің мотивтерінің мазмұнын, сипаты мен рөлін өзгертуден тұрады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Бабаев С.Б. *Бастауыш мектеп педагогикасы: Оқу құралы*: Алматы: «Заң әдебиеті», 2007. -412 бет.

2 Агапова, И. А. *Авторские сценарии внеурочных занятий с младшими школьниками на темы этикета / И.А. Агапова, М.А. Давыдова*. - Москва: СИНТЕГ, 2021 . - 256 с.

3. Вайндорф-Сысоева, М.Е. *Педагогика: Учебное пособие для СПО и прикладного бакалавриата / М.Е. Вайндорф-Сысоева, Л.П. Крившенко*. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 197 с.

4. Музыченко, А.В. *Психолого-педагогическое сопровождение развития самооценки младшего школьника / А.В. Музыченко, Е.М. Епанчинцева*. – Текст: электронный // *Ярославский психологический вестник*. – 2018 – № 3 – С. 107-111.

5 *Образование 2020: актуальные вопросы и современные аспекты: сборник статей Международной научно-практической конференции*. Пенза. 2020. С. 24-31.

6 Уминова Н. В. *Игровые технологии на уроках литературы в старших классах // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В. П. Астафьева*. 2016. №. 3 (37). С. 31-34.

Кдырбаева Н.М., Ишанов П.З.
ОСОБЕННОСТИ ПУТЕЙ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ

В статье авторами обосновано, что одной из актуальных проблем современной школы, социально значимой проблемой является формирование мотивации к учебе в младшем школьном возрасте. Делается вывод о том, что ее актуальность тесно связана с определенными особенностями, в частности с обновленным содержанием образования, формированием у школьников методики самостоятельного получения знаний и познавательного интереса, формированием у них активного образа жизни.

Kdrbayeva N.M., Ishanov P.Z.
CHARACTERISTICS OF THE WAYS OF FORMING PRIMARY SCHOOL STUDENTS' MOTIVATION TO STUDY

In the article, the authors substantiate that one of the urgent problems of the modern school, a socially significant problem is the formation of motivation to study at primary school age. It is concluded that its relevance is closely related to certain features, in particular, to the updated content of education, the formation of a methodology for self-acquisition of knowledge and cognitive interest among schoolchildren, and the formation of an active lifestyle in them.

ӘОК 371.268

Рысбек Қ., Мазурик -Джабиева С.С., Жұмабай Б.Б., Алимжанов Е.М.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,

Қарағанды, Қазақстан Республикасы

kanatovnaaa09@gmail.com

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ ҒАЛАМТОР МЕН САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҰСТАНУДАҒЫ БАЛАНС ЖҮЙЕСІ

Мақалада қазіргі таңдағы жастардың ғаламтор мен салауатты өмір салтын ұстанудағы баланс жүйесі қарастырылған.

Соңғы уақыттағы көрсеткіштерге сүйенетін болсақ, әлемдегі адамдардың 6 миллиарды, яғни 68% ғаламтор желісін пайдаланады. Әрине қазіргі таңда ғаламторсыз адам өмірін елестету өте қиын. Күн өткен сайын адамдар ғаламторға тәуелді болып бара жатыр. Қолданушыларының 20%-ы ғаламторға тәуелді екендігі ғылыммен дәлелденген. Тіпті, олардың бірқатары ғаламторды күнделікті тұрмыста, пайдалы жағдайда қолданады. Көптеген шет елдерде, оның ішінде Оңтүстік Корея, Қытай, АҚШ және Тайвань сияқты елдерде ғаламторға тәуелділікті ұлттық деңгейдегі мәселе ретінде қарастырады. Бұл мемлекеттің ішіне біздің елімізді де жатқызуға болады. Өмірімізге кеңінен енгені соншалықты, бала біткен ойыншықпен емес, компьютермен немесе ұялы телефондағы ойындармен ойнап, өзінің өміртанымын ғаламтордағы желі ішінде қалыптастырады. Тіпті әртүрлі бейне ойындар ойнаудың әсерінен бала виртуалды әлемге еніп, психикасына әсер береді.

Қазіргі күнкөріс қамы мен заман ағымының күрделілігі, көптеген ата-аналардың тәулік бойы балаларының тыныс-тіршілігіне бақылау жасай алмауына, олардың шектен тыс бейне монитордың алдында отырып, денсаулығына кері әсерін тигізуде еді. Оның әсері бірден білінбегенімен, уақыт өте, әсері күрделі проблемаға алып келу ықтималдылығы жоғары. Халықаралық денсаулық сақтау ұйымының дәлелдеуінше, бүкіләлемдік ғаламтор желісі жеткіншектерге физикалық, психологиялық жағынан айрықша зиянды. Ең алдымен, баланың көру қабілеті төмендейді, себебі, бұлшық еттері

қатаймаған жасөспірімнің көздері шаршайды. Сондай-ақ, компьютер алдында көп отыру жас балдырғанның омыртқа сүйегін зақымдайды. Қозғалыссыз отыру, қолмен ғана бірыңғай жұмыс істеу, содан ағзаға салмақ түсуі баланың жүйке қызметін бұзып, мойнына тұз бен суықтың жиналуына (остеохондроз) әсер етеді. Және де жамбас сүйектің үнемі қозғалыссыз қалуы, қабынуы (простатит) мен тоқ ішектегі тамырдың кеңеюі (геморрой) ауруына ұшыратады. Көп қозғалмай бір орында отыру ағзаға зиян келтіріп, созылмалы жүрек ауруы мен семіздік ауруына әкеліп соқтырады. Британдық биологтар арнайы зерттеу жүргізе келіп, мынандай қорытынды жасап отыр: «Әлеуметтік желілерде үнемі отыру ми қызметіне де кері әсер етеді, гормональдық тепе-теңдікті бұзады, иммунитетті нашарлатады, мұның бәрі адамның жүйкесі мен ой-санасына белгілі бір мөлшерде ауыртпалық түсіреді». Өздеріңізге белгілі, жүйкеге салмақ түсуі дегеніңіз - ойлау қабілетінің төмендеуі, көңіл бөлу мен есте сақтаудың кемуі, бас ауруы мен ұйқысыздық, көңіл күйдің құлазуы, гормондар жұмысының қызметі бұзылып, оның соңы инфаркт пен инсультқа әкеліп соғуы мүмкін. Тәрбиелік мәні жағынан келетін болсақ, жастар әртүрлі ғаламторлық зорлық-зомбылыққа тақырыптардың салдарынан жаман жолға түсіп қоғамға зиян келтіретін жеке тұлға ретінде қалыптаспаған және денсаулығында сызаты бар адамдар қатарына толықтырады.

Әрине, пайдасы да бар, бірақ қазіргі жастарға пайдасынан көрі зияндығы көп, ебебі жастар тәулігіне шамадан тыс уақыт, болмаса тәулік бойы ғаламтордан баскөтермейді. Бұдан шығатын жол жастарды спортпен шұғылданып, салауатты өмірсалтын ұстануға мотивация жасау. Мотивация (ағылшын. motivation) – қолданылуыңғайына қарай қазақша "ниет", "түрткі", "кірісу", "жігерлену" сөздерінің мағынасына жақын келетін, қазіргі заман мәдениеті мен гуманитарлық ғылымдарында кең қолданылатын ұғым. Бұл ұғымды алғаш рет немістің философы А. Шопенгауэр өзінің философиялық шығармасында жеткілікті төрт негіздің бірі ретінде қарастырған.

Мотивация – бұл сыртқы және ішкі қозғаушы күштердің жиынтығы, олар адамды белгілі бір қызметке итермелейді, шекараларға және қызмет формаларына сұрау қояды және осы қызметке белгілі бір мақсаттарға жетуде пайда болуымен техникалық прогрестің орын алуы салдарынан, адамның күнделікті өмірі мен жұмысы жеңілдеп, соңғы он жылмен салыстырғанда физикалық белсенділігі немесе қимыл-қозғалысы бірден қысқарды. Бұл өз кезегінде уақыт өте келе адамның функционалдық қабілетінің жұмысының нашар жағына өзгеруіне әкеп соғады. Қимыл-қозғалыстың жеткіліксіздігі мен энергия жұмсау барлық жүйелердің (бұлшықет, қантамыр, жүрек, тыныс алу) жұмысын нашарлатып, түрлі ауруларға бейім етіп қояды. Міне сондықтан да спорттың адам денсаулығына әсері ұшан-теңіз. Дене шынықтыру мен спорт кей кезде адам ағзасына табиғи түрде қажет ететін қимыл-қозғалыс пен күшті іске асырудың қолжетімді түрі болып табылады. «Президент Қасым-Жомарт Кемелұлы Қазақстан халқына Жолдауында жас ерекшеліктеріне қарамастан, бұқара арасында салауатты өмір салтын насихаттап, спортты дамыту қажет екендігін де айтты». Сондықтан да, спорт арқылы жеке тұлға болып қалыптасып жоғарғы жетістікке жеткен спортшылардың өмірін және спорттың адам денсаулығына пайдасын мотивация жасау арқылы жастардың спортқа деген қызығушылығын ояту. Әлемде көптеген тұлғалар спорт арқылы атын алтын әріптермен тарихта қалдырған, сонымен қатар өзіміздің еліміздің атын әлемге танытып, көк байрағымызды желбіретіп жүрген чемпиондарымызды бұқаралық ақпарат құралдары арқылы насихаттап, қазіргі ғаламтордың әлеуметтік желісін дұрыс пайдаланып, жастар көп көретін сайттарға спорттық инфрақұрылымның барынша қолжетімді болуын қамтамасыз ету керек. Қазақстан Республикасының тұңғыш президенті Н.А.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» деп аталатын аса құнды мақаласының аясында «100 жаңа есім» бағдарламасы да жүзеге асырылып жатыр.

Осы бағытта елімізде ерен еңбегімен көзге түскен, яғни спорт, мәдениет, ғылым, техника салаларында өздерінің білімдері мен біліктіліктерін танытқан жастар осы «100

жаңа есімнің» тізіміне енді. Жастарға спорттың арқасында өмірде көп нәрсеге қол жеткізуге болатынын түсіндіру керек. Сонымен қатар, спорттық жаттығулардың денсаулыққа пайдасы туралы айтатын болсақ, зерттеулер нәтижесі көрсеткендей үнемі жаттығулармен айналысып жүретін болсаңыз, мидың дамуына, ойлау қабілетінің артуына, қартайған шақта да түрлі ақпараттарды қабылдауға көмектесетін көрінеді. «Спорт – денсаулық кепілі» екені рас. Спорт миға қалай әсер етеді? Американдық зерттеуші Джон Медина «Правила мозга» деп аталатын кітабында спорттың миға қандай пайдасы бар екендігін айтқан екен. Егер апта ішінде 3 немесе 4 рет жаттығу жасап, денеге физикалық күш түсіретін болсаңыз, ми жұмысы да екі есеге артады, жүйке жүйеңіз нығаяды. Спортпен шұғылдану барысында барлық дене мүше іске қосылатындықтан, адамның жүйке жүйесі де бұл уақытта белсенді бола түседі екен. Бірақ қимыл-қозғалыстың жай немесе қарқынды болуына қарай нерв жүйелерінің қызметі де өзгеріп отырады. Жүрек-қан тамырлары жүйесінің жұмысы жақсарады. Жоғарыда айтып өткеніміздей, спорт бүкіл ағзаға әсер етеді. Әсіресе жүрек-қан тамырларының қалыпты жұмыс істеуіне ықпал етіп, денсаулықты нығайтады. Бұлшықеттерге жаттығу кезінде салмақ түсетіндіктен қанайналымның да тез жүруіне септігін тигізіп, соның арқасында жүрек бір минут ішінде 10-20 литр қан айналдырып, барлық бұлшықеттерді белсенді ете түседі.

Ал, қалыпты жағдайда жүрек 5 литр қан айналдырады екен. Физикалық жаттығулармен айналысу барысында тыныс алу жиілей беретінін білеміз. Яғни, жүгіру, жүзу, секіру кезінде тыныс алу органдары арқылы 100 литрге дейін ауа өтеді делінеді. Ал, қалыпты жағдайда бір минут ішінде 8 литр ауа жұтасыз. Физикалық тұрғыда белсенді адамдар ауырып қалған жағдайда да онымен күресіп, тез жазылуға қауқарлы. Сырттан келген вирустар мен бактерияларды тез жоюға олардың ағзасы көмектеседі. Балаға ерте жастан бастап спортқа деген ынтасын ашып, қызығушылығын ояту керек. Ол үшін мектеп қабырғасынан бастап балаларға дене шынықтыру пәнінде сабақ бастамастан бұрын сапқа тұрған уақытта 2-4 минут мотивациялық жұмыс жасау керек. Сабақтан тыс уақытта спорттық үйірмелерге шақырып, балалардың ғаламторда отыратын уақытын қысқарту керек. Тәрбие мен білімнің алғашқы дәні – мектеп қабырғасында беріледі. Отбасында ата-анасы баланың бос уақытын ғаламторда отырғызбай, әр-түрлі спорттық үйірмелерге берсе, баланың спортқа деген жеке пікірі қалыптасып үлкейгенде ары қарай жалғастырады. Баланың бойындағы жақсы қасиеттер мен мүмкіндіктерді ашып, олардың өнегелі де тәрбиелі болып тәрбиеленуіне мектептің маңызы зор. Баланың бақытты болуы үшін, ең бірінші дені сау болуы керек. Дені сау баланың ақыл- ойы айқын, өз- өзіне сенімді, жан- жақты болады. Бала денсаулығының мықты болуы дене қозғалысына байланысты. Сондықтан да балаларға мектеп ұстаздары салауатты өмір салтын ұстанып, дене шынықтыру жаттығуларының адам денсаулығына тигізетін пайдасын жайлы мотивациялау қажет.

Ғылымилық – дене шынықтыру жүйесінің сипатты белгісі болып табылады. Зерттеу негізінде бағдарламалар, оқулықтар, оқу құралдары жасалады және жетілдіріледі. Дене шынықтыру құрал-жабдықтарына қойылатын талаптар анықталады. Әрбір жас кезеңіне қарай дене дамуының, дене әзірлігінің өлшем көрсеткіштері жасалған, дене шынықтыру мақсаттары, міндеттері адамның жан-жақты дамуы мен дені сау жеке тұлға болып қалыптасуына ықпал ету. Әсіресе өсіп келе жатқан қыз баласына гимнастикамен шұғылданудың пайдасы көп. Гимнастика – дене шынықтырудың негізгі құралының бірі - адамның денсаулығын нығайту мақсатындағы арнайы іріктелген дене жаттығуларының ағзаға әсері, қозғалыс іскерлік дағдыларын дамыту, ерік- жігер қасиеттерін қалыптастыру, сондай-ақ дене дамуындағы кейбір қайшылықтарды жою болып табылады. Адамның дене бітімінің сұлу болып өсуін қалыптастырады. Гимнастика жаттығулардың әр түрлілігі, ең қарапайым жаттығудан, күрделі жаттығуға ауысуы, аралас жаттығулардан, снарядсыз жасанды жаттығуларға көшуі, снарядтар

қолданылатын жаттығулардың ағзаға жан- жақты әсері, сонымен қатар спортшының денесіне түсетін салмақтың нақты реттелуі арқылы ерекшеленеді. Гигиеналық гимнастиканың міндеті: адам денсаулығын нығайту, денесін қалыптастыру, денесінің дамуын және жұмыс істеу қабілетін жоғарылату. Және жаттығуларды іріктеп алу барысында ағзаның негізгі жүйелерінің тыныс алу, қан айналымы, зат алмасу, бұлшық ет топтарының жұмыс істеу қызметін нығайту.

Кез келген елдің болашағы – оның халқының денсаулығына байланысты екендігі – дәлелдеуді қажет етпейтін шындық. Ал біздің болашақтағы бағытымыз – салауатты өмір салты. Денсаулықты сақтаудың тағы бір кепілі- адамның өз ағзасын түрлі аурулардан қорғап, дене шынықтырумен, өзінің жақсы көретін ісімен айналасу болып табылады. Дене шынықтыру және спорт саласы жасы мен әлеуметтік мәртебесіне қарамастан қоғамның берік әлеуметтік бірігуіне, болашағы бір ұлтты қалыптастыруға, патриотизмді жүйелі тәрбиелеуге ықпал ететін перспективалы алаңдардың бірі ретінде қызмет атқарады. Қазіргі заманғы әлемде спорт пен салауатты өмір салты экономикалық дамумен бірге, азаматтардың өмір сүру сапасының негізгі көрсеткіштері қатарынан орын алады және халықтың әлеуметтік жұмыспен қамтылуының маңызды аспектісі ретінде қарастырылады. Түптеп келгенде, спорт жалпыұлттық бірліктің, ынтымақтың нышанына айналып, жаңа қазақстандық патриотизмнің, мақтаныш сезімнің және өз елімен ынтымақтастықтың негіздерін қалыптастырудың маңызды аспектілерінің бірі болып отыр. Дене шынықтырумен, спортпен шұғылдану, халықты сауықтыру, олардың өзін-өзі танытуы мен дамуының неғұрлым қолжетімді және тиімді тетігі, әлеуметтік желіге қарсы күрес құралы болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Дубровский В.И. Медициналық дене шынықтыру. М., Владос, 1999.
2. В.А. Пономарчук, О.А. Аяшев М., Физкультура и спорт 1991. Физическая культура и становление личности
3. Тазиев Р.В. Арнайы медициналық топтарды жұмысқа орналастыруда терапевтикалық дене шынықтыруды қолдану бойынша нұсқаулық-Казан, 1998.
4. М.Гриненко, Г.Саноян. Труд, здоровье, физическое культура –М.1982.
5. Г.Икіманова Саулық пен сымбат-Алматы 1991.
6. Құрманкүл Ә. Спорт миды жасартады// <http://ernur.kz/fitnes/sport-midy-zhasartady>
7. Қазақстан Республикасында дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы//<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1500001037>
8. Рустемова К. Компьютер мен галамтордың адам ағзасына әсері// <http://kyzmetgazeti.kz/index.php/amanbol/1131-2016-06-14-09-36-56.html>

Г. Рысбек, Мазурик-Джабиева С. С., Жумабай Б. Б., Алимжанов Е. М. СИСТЕМА БАЛАНСА СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ В ИНТЕРНЕТЕ И ЗДОРОВОМ ОБРАЗЕ ЖИЗНИ

В статье рассмотрена система баланса современной молодежи в сфере интернет и здорового образа жизни.

Rysbek, Mazurik-Dzhabieva S. S., Zhumabay B. B., Alimzhanov E. M. THE BALANCE SYSTEM OF MODERN YOUTH ON THE INTERNET AND A HEALTHY LIFESTYLE

The article discusses the balance system of modern youth on the internet and a healthy lifestyle.

Suleimenova A.D., Tursyn A.A.

First year students of NCJSC "Karaganda Medical University"

Karaganda, Republic of Kazakhstan

adematursyn093@gmail.com

Scientific supervisor master of history, assistant professor Ali M.T.

SOCIAL AND MEDICAL ACTIVITIES OF ELIZAVETA BUKEIKHANOVA

Despite the difficult fate, the article examines the contribution of Elizaveta Alikhanovna to the development of domestic medicine as the first female professor of medical sciences.

Keywords: *obstetrics, history of medicine, the Great Patriotic War, hygiene, gynecology, Alash, healthcare.*

The first Russian revolution of 1905-1907 certainly had an impact on Kazakhstan, contributing to the growth of the national liberation movement. During this period, new forms of political struggle appeared, which contributed to the growth of national consciousness - rallies, demonstrations, public congresses, political articles on the pages of newspapers and magazines. After the events of June 3, 1907, the revolutionary movement in Russia and the national movement in Kazakhstan began to decline. Political repression began. Nevertheless, the national liberation movement of Kazakhstan continued its development, mainly through the political press. One of the largest and most authoritative periodicals of pre-revolutionary Kazakhstan is the newspaper "Kazakh", around which Alikhan Bukeikhanov, Akhmet Baitursynov, Myrzhakyp Dulatov, Smagul Saduakasov and many other prominent representatives of the Kazakh intelligentsia rallied. [2]

The period of the late XIX and early XX century in Kazakhstan is characterized by a complex political and socio-economic situation. This period was eventful, dramatic, to a large extent tragic, it is difficult to give an unambiguous assessment of this period. [2] In this paper, we analyze through the social and medical activities of Elizaveta Bukeikhanov-Saduakassova the history of the life and work of Kazakh doctors who made a significant contribution to the development of medicine and other branches in the development of medicine and other branches of knowledge, remained faithful to their professional duty and moral ideals [1].

Bukeikhanova-Saduakasova Elizaveta (Zeynep-Kanipa) Alikhanovna (1903-1971) - a well-known Soviet social hygienist and medical demographer. The first Kazakh-doctor of medical sciences, professor of the specialty "organization of health care and social hygiene". The daughter of the leader of the National Liberation Movement "Alash" and the chairman (Prime Minister) of the government of "Alash-Orda" Alikhan Bukeikhanov, the wife of the prominent state and public figure Smagul Sadvakasov. A consistent supporter of the idea of Alash. A brave and selfless participant in the Second World War. [2] Brave, a great Kazakh girl, who in wartime was awarded the title of "major of the medical service" and two combat orders, and in peacetime-the Order of the red banner of Labor.

Born on 04/25/1903 in Omsk. Liza's father, Zeynep Alikhan Nurmukhamedovich Bukeikhanov, belonged to the descendants of the Kazakh genghisids-Ture. A. Bukeikhanov briefly wrote about his surname in 1905, but left 7 generations in the list of ancestors.

Elizaveta's mother is Elena Yakovlevna Sevostyanova, the daughter of the old populist Yakov Sergeevich Sevostyanov (born in 1855, a native of Saratov), with whom Alikhan worked for the newspaper "Stepnoy Krai".

At the age of eighteen, Liza (her father called her Lizazhan) lost her mother: Elena Yakovlevna died in Orenburg in 1921 after a long illness.

After the Pavlodar and Omsk prisons (January-April 1906), Alikhan was not allowed to live in Omsk, Liza lived with her mother and grandfather. From 1908 to 1917, the Alash leader

was exiled in Samara and lived with his family in the House of Prince V. Kugushev (genghisid, a friend and companion of Alikhan in the cadet party).^[1] After Samara, Alikhan moved to Orenburg, where Lisa began to study at the gymnasium. Alikhan has already visited his homeland twice. At the end of 1919, he visited Tobolsk, and then went to his native village. His mother was no longer alive-Mrs. Begum. The second time came in the fall of 1922. About the second trip and how Lisa saved her father from prison, Syrym Bukeikhanov tells (in abbreviations): "noise in the field, the message was quickly delivered: Alikhan arrived in Aktogay. On October 11, 1922, the district police officer Sagitov came to arrest him: he was instructed to keep his compatriot on the road."^[2] On the way to the village of Alikhan, his daughter Lisa and brother Smakhan-Ture were waiting for him: they were afraid that he would immediately be taken to prison. After meeting Alikhan with loved ones, the policeman offered them to follow him to his house. Sagitov's wife came from Karkaraly and studied at the same school as Alikhan. The wife prepared dinner for Alikhan, and the husband, as if apologizing to the "guest", said: "here is the only thing I can do - this, and the order is that tomorrow I must send you to Moscow." Lisa hurried to Moscow, fearing that her father would be imprisoned. In Moscow, Lisa was looking for a familiar Marina Kugusheva from Samara. She was the daughter of the last Prince Vyacheslav Alexandrovich Kugushev (1863-1944).

Marina introduced Lisa to the blind Vasily Shelgunov, a veteran of the RSDLP party, who belonged to Stalin and knew A. Bukeikhanov well. Shelgunov said to Lisa: "tomorrow you will go with me to the Kremlin." As it turned out, he, like the Old Bolshevik, was allowed free passage to the Kremlin.^[2] Since he was blind, he was allowed to carry a guide. So Lisa became a guide and accompanied her when she went to the Kremlin.^[1] Shelgunov Said To Stalin: "Koba! I guarantee Alikhan, order him to be brought to Moscow by regular train. Stalin made a call to Dzerzhinsky and fulfilled the order to deliver Bukeikhanov without a convoy.

During one of the trips to Omsk, Lisa met Smagul Sadvakasov, then one of the alashites, the youth leader. This acquaintance of young people turned into love, and in April 1923 one of the most important events in their lives took place-the wedding. The researcher of the life and work of the outstanding statesman and public figure of Kazakhstan Smagul Sadvakasov, academician of NAS RK DIKhan Kamzabekovich visited Smagul's Homeland, Zharyk village of Akzhar District of North Kazakhstan region, met with old-timers, aksakals and listened to his stories about Smagul and his loved ones. The wedding of smagul and Lisa took place first in Omsk at the relatives of Elena Yakovlevna (Lisa's mother), and then - in the village of bright.

So, Smagul and Lisa started a family, but for several years they had to live separately, in different cities. Smagul-holds important public positions in Almaty, Lisa-a student of the Medical Faculty of Moscow State University. M. V. Lomonosova. This faculty is the oldest, largest and leading Medical University of Russia, which has been keeping records of its history since 1758. In 1930, by order of the people's Commissar of health of the USSR, the Medical Faculty of the 1st Moscow State University was removed from the University and reorganized into the independent 1st Moscow Medical Institute (now-the first Moscow State Medical University. I. M. Sechenova).

In 1924, a joyful event happened in the family of the Bukeikhanov and Saduakasov-Iskander (Kenka) Smagulovich Saduakasov was born.

In 1927 she graduated from the Medical Faculty of Moscow State University. M. Lomonosova, for a year she worked as a nurse in one of the Moscow hospitals, in 1928 she entered the Graduate School of the same university, and in 1932 she defended her Ph. D. thesis.^[2] In 1931-41, senior inspector of the Department of higher educational institutions, deputy head of the Statistics Department of the Ministry of health of the USSR.

In 1933, Lisa (not only she, but the entire national intelligentsia) faced terrible grief. As we wrote, in 1932 Smagul graduated from the Moscow Institute of transport engineers. His former partners in Kazakhstan turned to Stalin with a request to send Smagul to the construction of Turksib.^[1] But the boss replied sternly: "he was already the boss. Now let him work as a

simple engineer " [19, p.290]. It will be sent to the construction of the Moscow-Donbass railway section. After not working for a year, Smagul ended up in the Kremlin hospital and mysteriously died on December 16, 1933. ^[2] Officially, he died of industrial poisoning, according to one version - in the fall of 1933 in Voronezh, S. Sadvakasov fell ill with typhus. Elizabeth believed that she was a victim of atrocities by the authorities.

On July 26, 1937, a warrant was issued for the arrest of Alikhan Bukeikhanov, and on August 7, he was arrested. A. N. Bukeikhanov was charged with crimes provided for in Paragraph 2 of Article 58 and paragraph 11 of Article 58 of the Criminal Code of the RSFSR: "Bukeikhanov, being an enemy of the Soviet system, led the counterrevolutionary movement of the Kazakh bourgeoisie and K. the beginning." "The government of Alash-Orda" Ata " sentenced an ardent fighter for the freedom and equality of its people to death without the right to appeal. The verdict was executed on the same day - September 27, 1937.

In 1941, the Great Patriotic War began. The Krasnopresnensky District Military Committee in Moscow on July 21, 1941 suddenly calls Elizaveta Alikhanovna to go to war, to serve in the workers 'and Peasants' Red Army. She does not even have time to see his son Iskander, who at this time is resting in the Pioneer Camp. At first she was a doctor of the medical and evacuation Department of the military sanitary administration of the north-western front (1941-1943), then a senior doctor of similar departments of the 2nd Belarusian (1943-1944) and 3rd Baltic fronts (1944-1945). In February 1943, she was awarded the military rank of "major of the medical service".

Dospanov Zhumabay Oryngalievich, a researcher from Atyrau, worked in the central archive of the USSR Ministry of Defense in Podolsk, recorded available information about all Kazakh officers and published a 10-volume documentary-historical book "Kazakh officers in the Second World War" (in Kazakh). Below are excerpts from this valuable book:

"Tov. SADVOKASOVA E. A. worked in the people's Health Committee of the USSR before the start of the Patriotic War. In service on the north-western front since July 1941. ^[1]

She has great theoretical and practical training on the problem of medical statistics. SADVOKASOVA fully used her experience to organize accounting and medical statistics in all links of the front's sanitary service.

Thanks to the tireless work of the major of the medical service SADVOKASOVA E. A., Medical Statistics personnel were trained in the armies and institutions of the front-line, which, along with constant leadership and control over their work, ensured the high quality of processing statistical material and timely alarm, which made it possible to make operational decisions.

During the war, Elizaveta Alikhanovna was awarded the medal "for Military Merit" (27.01.1943), the order "Patriotic War" of the 2nd degree (13.10.1943), awarded the "Red Star" (17.10.1944). For selfless work in peacetime, he was awarded the Order of the red banner of Labor and a number of medals. Zh. Dospanov writes that E. A. Bukeikhanova is a colonel of the Reserve medical service, but this statement requires clarification in the Moscow archives.

Alexander, the son of Elizabeth, was older than his age and had a large body. In the first months of the war, he secretly from his mother enlisted in the people's militia, adding two years to his true age. Once he left home (his mother was at the front), went to the front, and then he never returned. On November 19, 1942, he was lost in the battle near Skirmanovo, Novo-Petrovsky district, Moscow region. Heartbroken, Elizabeth searched for her grave for a long time, but to no avail. On December 14, 1945, she told her cousin Raimzhan Bukeikhanov: "Dear Raimzhan! You know the basic thing about me: my son died. This is an irreparable grief, but it must be overcome. Ken's death stole my true joy from my mother's life, but is it easy to bring back the past? I seem to be able to restrain myself, be firm and believe that people and I can easily carry it. I have lost too many dear people in search of the strength to be happy.

Yes, indeed, fate has prepared many serious trials for Elizaveta Bukeikhanova: at the age of 18, her mother dies, at the age of 30, a mysterious death overtakes her husband and she

becomes a widow, at the age of 34, the executioners of the Stalinist regime executed her father, at the age of 38, her only son died in the war. [2]

Lisa mourned people dear to her for half a century. She was released from military service on June 1, 1945 and got a job in social hygiene and health care organizations. N. A. Semashko AMN of the USSR. [1] Here she worked as a scientific secretary until 1948. From 1948 to 1959-head of the Statistics Department of the USSR Ministry of Health. After 1959, until the end of her life, she worked in two institutions: she returned to VNII. N. A. Semashko headed the Department of sanitary statistics, then was dean for 8 years at the Central Institute for the improvement of doctors and for about 6 years was the secretary of the party organization of a large institution of Union significance.

One of the human qualities that Lisa received from her father is the desire to always serve for the good of society, to fully return her efforts to take an active civic position.

In 1957, Elizaveta Alikhanovna berettem, starting her doctoral dissertation, began to analyze for many years, up to the material collected by her, and further conducted additional research^[1]. In 1965, Elizaveta Alikhanovna defended her doctoral dissertation on the topic "abortion as a socio-hygienic problem", which formed the basis of the monograph "socio-hygienic aspects of family size regulation", published in 1969. This dissertation and the book by Elizaveta Alikhanovna for a long time remained the only works that historically comprehensively considered the issue of abortion. The monograph considered the results of many years (about 30 years) of research on abortion problems abroad (countries of Western Europe, USA and Japan; countries of Latin America, Asia and Africa, as well as countries of Central and Eastern Europe), pre-revolutionary Russia and the USSR according to literary sources and based on the results of individual statistical studies. E. A. Sadvakasova has been dealing with the topic of abortion since 1937, after the operation of artificial termination of pregnancy (abortion) without strict medical indications was banned in the USSR in 1936. In 1966, Jacques of the USSR awarded her the academic title of Professor. She has published more than 60 scientific papers. [2] After a serious and prolonged illness (oncological disease), Elizaveta Alikhanovna died on the night of June 21-22, 1971. She was buried in the columbarium of the novodevich Cemetery in Moscow^[1]. Thus, in her homeland, the Alash leader Alikhan Bukeikhanov, his daughter Elizaveta-Zeynep and grandson Iskander found their last Harbor.

In conclusion, Syrym Bukeikhanov continued: "dying of hunger, in torment, it was the last test of a brave man. The fact is that my loved ones faced such a fate can be counted on the fingers: to live under the nickname "the daughter of an enemy of the people", to lose her husband and only son early, to constantly prove their wealth in life and leave life with such a terrible death. It's terrible.". , in spite of everything, Lisa did not give up. She snatched from death the right to live and do what she loves. It was her scheme and Oath. Her relentless struggle not only for medicine, but also for the state is forever unforgettable.

Used literature:

1. Dosakhanov A. H. D70 first: Alash doctors. Volume I. - Almaty: dictionary, 2020. - pages 78-102.
2. History of Kazakhstan.-Almaty: "Aruna Ltd.", 2010-632p.

Сүлейменова А. Д., Тұрсын А. А.

ЕЛИЗАВЕТА БӨКЕЙХАНОВАНЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ МЕДИЦИНАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Ауыр тағдырға қарамастан, мақалада Елизавета Әлиханқызының саласындағы алғашқы әйел-медицина ғылымдарының профессоры отандық медицинаның дамуына қосқан үлесі және жетістіктері қарастырылады.

Тірек сөздер: акушерлік, медицина тарихы, Ұлы Отан соғысы, гигиена, гинекология, Алаш, Денсаулық сақтау.

Сулейменова А.Д.,Турсын А.А.
ОБЩЕСТВЕННАЯ И МЕДИЦИНСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
ЕЛИЗАВЕТЫ БОКЕЙХАНОВОЙ

Несмотря на непростую судьбу, в статье рассматривается вклад Елизаветы Алихановны в развитие отечественной медицины как первой женщины-профессора медицинских наук.

Ключевые слова: акушерство, история медицины, Великая Отечественная война, гигиена, гинекология, Алаш, здравоохранение.

ӘОК 371.268

Саликов Н.К., Есжанов Ж.Т., Мұсабаев Д.Қ.,Сериков Т.Ш.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды,
Қазақстан Республикасы
kanatovnaaa09@gmail.com

САЛАУАТТЫ ӨМІР СҮРУ ПРИНЦИПІ

Мақалада салауатты өмір сүру принципі мәселесі қарастырылған.

Елбасының «Қазақстан–2030» Жолдауында ұзақ мерзімді басымдықтардың бірі – «Қазақстан азаматтарының денсаулығы, білімі мен әл-ауқаты» тармағында, «...азаматтарымыздың өз өмірінің аяғына дейін сай болуы және оларды қоршаған табиғи ортаның таза болуы үшін» азаматтарымызды салауатты өмір салтына әзірлеу қажеттігі көрсетілген. Сонымен қатар, бұл стратегиялық бағдарламада: «Салауатты, әрі гүлденген экономика құрмайынша, біз қуатты мемлекет пен қарулы күштер құра алмаймыз. Демографиялық, экономикалық және әлеуметтік міндеттерді шеше алмаймыз. Әрбір адамның жеке басының қадір-қасиеті мен әл-ауқатын арттыра алмаймыз»- деп Елбасы ойын түйіндейді.

Адамдар мен қоғамның салауаттылығы - бүкіл өркениетті әлем үшін әлеуметтік сипатқа ие болып отыр. Бүгінгі адам салауатты өмір мен денсаулық мәдениетін игермей тұрып, өзін білімді адам деп санай алмайды. Себебі әрқайсымыздың денсаулығымыз, бұл жеке байлық қана емес, ол сонымен қатар еліміздің дамыған елу елдің қатарына қосылуы үшін де қажетті шарт. Яғни, адамдардың денсаулығы да сол елдің өркениеттік деңгейін танытатын маңызды факторлардың бірі. Ал денсаулықтың негізгі шарты- мәдени орта, салауатты өмір салты. Сондықтан да Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасында «Салауатты өмір салты әрқайсымыздың дене тәрбиесімен айналысуымызға, дұрыс тамақтануымызға, тазалық пен сауықтыру шараларын сақтауымызға бағытталған» деп атап көрсеткен. Практикалық психолог жұмысындағы адам қадір-қасиеті өз алдына құндылық. Білікті психолог үшін клиенттің қадір-қасиетін құрметтеу – клиентпен қарым-қатынас жасауда оған психологиялық ақпаратты алу, пайдалану және беру кезінде оның адалдығын анықтайтын аксиома. Білікті психолог жұмысының бір қыры осы мағынада клиентке психологиялық ақпаратты жеткізу үшін адекватты түрде – клиентке адекватты психологиялық ақпарат сөздігінің мәселелерінен көрінеді.

Салауатты өмір салты – аурудың алдын алу және денсаулықты нығайту мақсатындағы жеке адамның өмір салты. Салауатты өмір салты біздің мақсаттарымыз бен міндеттерімізді орындауға, жоспарларымызды сәтті жүзеге асыруға, қиындықтарды жеңуге және қажет болған жағдайда үлкен жүктемелерден өтуге көмектеседі. Адамның өзі сақтаған және нығайтқан мықты денсаулық, оған ұзақ және қуанышқа толы өмір

сүруге мүмкіндік береді. Денсаулық – әр адамның жеке басының, жалпы қоғамның баға жетпес байлығы. Бізге жақын адамдармен кездесіп, қоштаса отырып, біз әрқашан оларға денсаулық тілейміз, өйткені бұл толық және бақытты өмірдің басты шарты. Салауатты өмір сүрудің негізгі принципі - еш ауруға шалдықпай, дертке жеткізбей-ақ, алдын-ала мол денсаулық көзін ашу[2]. Баяғыда Лұқпан Хакімнен: «Өмірде байлық қымбат па, жоқ даңқ қымбат па?» деп сұраған екен. Ол біраз ойланып тұрып: «Байлық та, даңқ та адам баласын бақытты ете алмайды. Біле білсеңдер ауру ханнан дені сау қайыршы бақытты. Ал бақыт дегеніміз не? Әрбір адамзат өзінің күш жігерін халқына, өз еліне, ұрпақ тәрбиесіне жұмсап, ақылды, парасатты және денсаулығы зор болса ғана бақытты», - деген екен.

Салауатты өмір сүру үшін тіршіліктің күресі тек қана ағзаның биологиялық өзгерістері ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік маңызды зор құбылыс болып табылады. Бұл құбылыстың барлығын ағзаның орталық жүйке жүйесінің ең негізгі реттеуші бөлігі мидың адам өмірінде атқаратын қызметі - тіршіліктің негізгі көзі[4]. Бақытты болу жағдайы, біздің денемізге жасаған қамқорлыққа байланысты болады. Дене үйлесімділігі, рух пайда болады. Ақыл-ойдағы айқындық көп мөлшерде күш-қайратқа негізделеді» (П.С.Брегг) – дегендей, оқушылардың бақытты болуы, өмір қуанышын қызықтауы, олардағы әрекеттің барлық түрінен жоғары нәтижелі болуы – өзін-өзі жақсы сезінуі, дене мүшелерінің ең жоғары деңгейде қызмет етуімен тығыз байланысты. Осы бағытта жас жеткіншектерді тәрбиелеу онша қиындықты туғызбайды. Себебі, дені сау бала барлық бастамалармен істерге қанағаттанарлық сезіммен, көтеріңкі көңіл күймен қатыса алады. Дүниеге сеніммен шаттана қарайды. Мұндай жағдай тұлғаның барлық жағынан дамуына бірден-бір кепіл болады. Бұл, тәрбиенің мақсаты ретінде баланың әлеуметтену жағдайына нәтижелі ықпал етеді. Сондықтан да, біз оқушыларды салауатты өмір салтына ынталандыру – тәрбиешілер мектептің тәрбие жұмысының негізгі бір бағыты болу керектігіне айрықша мән береміз. Салауаттылық, яғни «деннің саулығы» – Бүкіл әлемдік денсаулық сақтау ұйымының Жарғысында көрсетілгендей дененің, моральдық және әлеуметтік саулықтың, есендіктің толыққанды түрдегі жағдайы. «Дененің саулығы» – адамның қоршаған ортаға байсалды, теңгерушілік қатынасын білдіретін дене мүшелерінің қалыпты жағдайы

Мінез адамның қандай да бір ауруға шалдығуының себебі, жүйке жүйесінің бұзылуына байланысты. Сондықтан, баланы жастан дегендей, жас ұрпақты тәрбиелегенде жүйкесін тоздырмауды әрбір ата-ананың қолында.

Бүгінгі таңда бізді ойландыратын өзекті мәселелердің бірі – бұл адамның өз-өзіне қол жұмсауы (суицид). Соңғы кездері кейбір үлкендердің, жастарымыздың психологиялық күйзелісті (стресс) бастан кешіріп жүргенін жиі кездестіреміз. Психологиялық ауруы асқына берсе, ол адамның өмірге деген құштарлығы жойылады, өлімнен басқа мына әлемнің ешқандай проблемасы қызықтырмайды. Бұл дерттен айығуға ұзақ уақыт, психологиялық тұрғыдан көмек керек. саулықтың салдарынан деп таниды. Негізгі бөлім Адамның өмірден баз кешіп, өзіне қол салуға баруының негізгі себебі психикасының бұзылуынан деп жатады. Суицидтің белең алуына қарап, жалпы қоғам психикасының әлсірегенін сезуге болатындай. Бізде ақыл-ойы, жүйкесі зақымданған адамдар ғана өз-өзін өлтіреді деген қате түсінік қалыптасып қалған. Ал шындығына келсек, суицид оқиғасы психикасы бұзылып, ойлау жүйесі сыр берген жандардың арасында емес, керісінше дені сау адамдар арасында көптеп кездеседі. Қоғамда кең айтылатын пікірге сүйенсек, психикасы сау адамдар өмірден түніліп, қиыншылықтарға душар болғанда осындай қадамға барады. Мұндай жағдайлар адам өмірінің кез келген кезеңінде байқалады. Соның ішінде жасөспірім кезеңін алып қарайтын болсақ, мұнда суицидалдық мінез – құлықтың кейбір өзгешеліктері болады. Жасөспірімдер арасында ересек балаларға қарағанда өзін - өзі өлтіруге әрекет жасау жиі кездеседі. Бірақ олардың азғана бөлігі өздерінің қойған мақсатына жетеді. Суицидалдық

мінез – құлық бұл жаста көп жағдайда демонстративтік сипат, сонымен бірге байбаламдық сипат алады [1]. А.Е.Личконың көрсеткеніндей, тек қана жасөспірімдердің 10 пайызы ғана шынайы өлгісі келетін ниет білдірсе, ал 90 пайызы көмекке шақырған жанайқайы.

Қорытындылай келе келе айтқым келетіні, жалпы қарастырсақ адам баласы салауатты өмір салтының дұрыс дағдыланбауына көп жағдайда отбасындағы жайсыздық пен мектепте түсінбеушіліктің орын алуы себеп болады. Ал әке-шеше өз дәрежесінде көңіл бөлмейтін бала ешкімге керексіздігін түсініп, психологиялық стресске тап болады. Әсіресе, 13-17 жас аралығындағы жасөспірімдер өте әсершіл, кез-келген нәрсені жүрегіне тез қабылдағыш келеді. Түсіністік болмаған жағдайда осы жас аралығындағы балалар түрлі жағдайларға ұрынып жатады. Олардың сабаққа құлқы болмай, өзге оқушылармен де қарым-қатынасы нашарлап кетеді. Өзін ұстауы мен мінез-құлқында өзгерістердің орын алуы мұғалімді де, ата-ананы да алаңдатуы тиіс. Осы өзгерістерге бей-жай қарамай, психологтың көмегіне жүгіну арқылы көптеген проблеманың алдын-алуға болады. Денеді маңызды патологиялық өзгерістер болғанша, салауатты өмір салтын мүмкіндігінше тезірек сақтау керек. Бала дұрыс өмір салтында балалық шағынан өсіп, салауатты өмірдің принциптерін қабылдамайтын ретінде қабылдайтыны жақсы.

Салауатты өмір салтын кішкентайдан бастап, әдеті бойынша қадамды енгізе бастаңыз. Біраз уақыттан кейін, денсаулығыңыз оған қамқорлық жасау үшін сізге риза екенін ескеріңіз.

Адамгершілік құндылықтардың ұлт зиялыларының мұраларының және өскелең ұрпақтың тиісті тәрбие мәселелерін талдау тұрғысында Қазақстандағы адамгершілік құндылықтарға назар аударылды

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1) Абрамова Г.С. *Практическая психология*. – М.: 2003.
- 2) Төленияз Г.І. *Ауытқушы мінез – құлық себептері // Ұлағат*. 2003.
- 3) Алексеева В. *Суицид // Психология. Социология. Политология*. 2007ж.

**Саликов Н.К., Есжанов Ж. Т., Мусабаев Д. К., Сериков Т. Ш.
ПРИНЦИП ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ**

В статье рассматривается вопрос о принципе здорового образа жизни.

**Salikov N. K., Eszhanov Zh. T., Musabayev D. K., Serikov T. Sh.
THE PRINCIPLE OF A HEALTHY LIFE**

The article deals with the problem of the principle of a healthy life.

УДК 82.0 (512)

Шалбаева С.

Восточно-Казахстанский университет им. С.Аманжолова,
Усть-Каменогорск, Республика Казахстан
shalbaeva.symbat@mail.ru

ПРЕДМЕТНЫЙ МИР, ПРОСТРАНСТВО И ВРЕМЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ

В данной статье рассмотрены предметный мир, пространство и время, которые являются наиболее важным свойством каждого произведения, включая музыку, литературу, театр и др. Все образы, можно отнести к простому

преобразованию ощущений в описании. Нет точного или конкретного физического состояния предметов и окружающего мира. Всё, что мы в состоянии осознать является лишь личным пониманием. Реальность же находится в неразрывной связи пространства и времени.

Ключевые слова: предметный мир, пространство, время.

Предметный мир в литературе - реалии, которые отображены в произведении, располагаются в художественном пространстве и существуют в художественном времени.

Мир литературного произведения — это воссозданная в нем посредством речи и при участии вымысла предметность. Он включает в себя не только материальные данности, но и психику, сознание человека, главное же — его самого как душевно-телесное единство.

Мир (иначе: предметный мир, предметная изобразительность) — сторона художественной формы, мысленно отграничиваемая от словесного строя.

Мир произведения представляет собой систему, так или иначе соотносимую с миром реальным: в него входят люди с их внешними и внутренними (психологическими) особенностями, события, природа (живая и неживая), вещи, созданные человеком, в нем есть время и пространство. Поскольку слова (знаменательные части речи) суть, знаки предметов, предметная изобразительность свойственна всем родам литературы.

Художественное пространство и время имеют повествовательное значение, они являются организующими центрами основных событий, изображаемых автором. Конечно, значение хронотоп важно, потому что действие сюжета воплощается, а время и пространство приобретают эмоциональный характер. Жанры определяются хронотопами. Все пространственно-временные определения в литературе неделимы и эмоционально окрашены.

Художественное пространство - один из важнейших компонентов произведения. Его роль в тексте не сводится к определению места, где происходит событие, связываются сюжетные линии, перемещаются действующие лица. Художественное пространство, как и время, является особым языком для нравственной оценки персонажей. Поведение персонажей связано с пространством, в котором они находятся.

Художественное пространство может быть природным и бытовым, соответственно – открытым, беспредельным и закрытым, замкнутым. Оно может быть динамичным, полным разнохарактерного движения и статичным, «неподвижным», заполненным вещами. Когда движение в пространстве становится направленным, появляется одна из важнейших пространственных форм – дорога, которая может стать пространственной доминантой, организующей весь текст.

Роль художественного пространства в тексте может заключаться не только в указании места действия. В некоторых случаях пространство может нести другую смысловую нагрузку – к примеру, дорога может представлять как место действия, но также может выступать символом дальнейшей судьбы литературного героя.

Литературное произведение всегда отображает время – либо отдельный, короткий временной отрезок, либо длительный период. Восприятие времени происходит всегда субъективно: время способно «остановиться», «стремительно лететь».

Художественное время – одна из форм, отображающая действительность в литературном произведении.

В произведении события следуют одно за другим, выстраиваясь в определенной последовательности. Наблюдая развитие сюжета, читатель вместе с действующими лицами переходит из одного времени в другое, при этом в самом произведении может вообще отсутствовать временной указатель. При этом на определенный временной отрезок будут указывать действия персонажей, события сюжета.

Произведение искусства – один из самых впечатляющих способов донесения информации до общества. Оно представляет собой законченную и целостную систему, характеризующуюся пространственными эпохами. Творческий процесс создает свой собственный мир, основанный на восприятии и передачи личного видения творца.

Границы жизненного пространства произведений зависят от воображения автора. Его миропонимание и привязка к конкретному промежутку культурно - исторических особенностей сформировала необходимый автору замысел в произведении. Творческое произведение автора наполняется не только передачей мысленных образов, но и заранее определенной целью. В задачу которой, входит указание на проблемы или переосмысливание привычных обществу идеалов.

Смещение пространственных культурных особенностей различных периодов и обществ породило произведения, которые отличаются от аналогичных произведений и принадлежат к эпохам прошлого. Пространство и время единое целое, которое имеет жанровую атрибуцию. Тем не менее, стоит отметить, что морально-психологический мир автора играет большую роль. Нравственные критерии являются основополагающими составными. С развитием искусства понятия добро и зло также менялись.

Все аспекты являются компонентами художественного мира произведения. Художественный мир обладает законченностью, определенной рамками системы. Нельзя делать выводы, оценивая произведения, по какому-либо одному аспекту. Стоит принимать во внимание взаимосвязь и комплексные отношения всех аспектов.

Творчество – тот путь, в результате которого, мир преображается в новые краски, становится разнообразнее и осмысленнее реального.

Авторские традиции оказывают влияние на творческий процесс. Через идеи и проблемы автор подводит общество к пониманию произведения и содержащихся в нем смыслов и идей. Понимание автором произведения влияет на отношение общества к происходящему вокруг. Изменяя реальность в своих произведениях, авторы участвуют в изменении реального мира.

Создание художественных моделей следует индивидуальным законам, заимствуя при этом объекты реального и вымышленного мира. Автор отображает результаты своих изысканий в форме, которую можно представить обществу, используя доступные ему формы. Форма, в которой выражены собственные знания зрителя и реальность автора, приводит к пониманию сути произведения. Невозможно передать смысл, если читатель не использует свой собственный опыт окружающей действительности. Структура произведения построена определенным образом, что необходимо для того, чтобы подвести читателя к ответам. Задача автора не вовлечь его в иллюзию, что он воспринимает свой личный художественный мир, созданный на основе произведения.

Создавая мир произведения, писатель структурирует его, помещая в определенном времени и в пространстве. Есть примеры, когда по тексту можно воссоздать детальную топографию действия — фантастическую или как бы реальную.

Под изображенным миром в художественном произведении подразумевается та условно подобная реальному миру картина действительности, которую рисует писатель: люди, вещи, природа, поступки, переживания и т.п. В художественном произведении создается как бы модель мира реального. Эта модель в произведениях каждого писателя своеобразна; изображенные миры в разных художественных произведениях чрезвычайно разнообразны и могут в большей или меньшей степени быть похожими на мир реальный. Но в любом случае следует помнить, что перед нами созданная писателем художественная реальность, не тождественная реальности первичной.

Список использованных источников

1. Белецкий А. И. В мастерской художника слова. - М., 1989. – 160с.
2. Библиографическая запись: Предметный мир произведения. — Текст : электронный // Myfilology.ru – информационный филологический ресурс : [сайт]. – URL: <https://myfilology.ru//137/predmetnyi-mir-proizvedeniia/>
3. Левидов А. М. Автор - образ - читатель. Л., 1983. - 350 с
4. Лихачев Д.С. Внутренний мир художественного произведения // Вопросы литературы, № 8, 1968. – С. 74-87
5. Пространство и время в литературе и искусстве. - Донецк, 1984.-96 с.

Шалбаева С.

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАНЫҢ ПӘНДІК ӘЛЕМІ, КЕҢІСТІГІ МЕН УАҚЫТЫ

Бұл мақалада музыка, әдебиет, театр және т.б. қоса алғанда, әр шығарманың ең маңызды қасиеті болып табылатын пәндік әлем, кеңістік пен уақыт қарастырылады. Заттардың және қоршаған әлемнің нақты немесе нақты физикалық жағдайы жоқ. Біз түсінетін барлық нәрсе-бұл тек жеке түсінік. Шындық кеңістік пен уақыттың ажырамас байланысында.

Тірек сөздер. Пәндік әлем, кеңістік, уақыт.

Шалбаева С.

THE OBJECTIVE WORLD, SPACE AND TIME OF AN ARTISTIC WORK

This article examines the subject world, space and time, which are the most important property of each work, including music, literature, theater, etc. All images can be attributed to a simple transformation of sensations in the description. There is no exact or specific physical condition of objects and the surrounding world. All that we are able to realize is only a personal understanding. Reality is located in the inextricable connection of space and time.

Key words.: Subject world, space, time.

**МЕДИЦИНА ЖӘНЕ ФАРМАЦИЯ,
БИОЛОГИЯНЫҢ ЗАМАНАУИ АСПЕКТІЛЕРІ**

**СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ БИОЛОГИИ,
МЕДИЦИНЫ И ФАРМАЦИИ**

**MODERN ASPECTS OF BIOLOGY, MEDICINE
AND PHARMACY.**

Болдыш С.К.

Доцент Академии «Bolashaq»
Караганда, Республика Казахстан
Svetlana_boldysh@mail.ru

ИСТОРИЯ ФАРМАЦИИ - ИСТОРИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ

Актуальность данной статьи заключается в том, что, к сожалению, в постсоветское время в Казахстане, несмотря на различные конференции и вышедшие на эту тему публикации, интереса к народной медицине на государственном уровне не наблюдается. В медицинских вузах не преподаются история медицины и фармации, а между тем, прошлое изучают для того, чтобы лучше понимать настоящее, полнее представлять развитие явлений и событий в будущем.

Ключевые слова: история фармации, фармацевтические дисциплины, медицина, учёные, опыт, комплекс наук.

Дисциплина «История фармации» выполняет важную интегрирующую роль. Она, фактически, дает студентам первое комплексное представление о развитии их будущей специальности. Её изучение способствует усвоению исторического метода познания, формирует историко-аналитическое мышление при оценке знаний о здоровье и болезни, лекарственных средствах, оказании медико-гигиенической и лекарственной помощи населению.

История фармации неотделима от истории науки в целом, и от истории медицины. Изучение истории фармации, как сложного комплекса наук, а также как важной сферы человеческой деятельности начинается с анализа её структуры как системы знаний (когнитивной структуры). Кроме этого, анализируется структура системы аптек, исследовательских и учебных организаций и учреждений, производств и фармацевтических компаний, как социальной сферы деятельности. Это позволяет понять место фармации и входящих в этот комплекс дисциплин в системе естественных наук, а также её взаимодействие с медицинской наукой и практикой, влияние фармации на формирование и изменение медицинских технологий. Одновременно это даёт возможность будущим фармацевтам развить способность к анализу процессов, происходящих в современной науке и производстве, в формировании и взаимодействии технологий, в организации сферы распределения и распространения различных лекарственных средств и методов их использования, а также контроля и самоконтроля за состоянием здоровья. Представления о социальной структуре фармации позволяют сопоставить фармацию как систему знаний со сферой применения этих знаний, что чрезвычайно важно для формирования представления будущих фармацевтов о своём месте и роли в обществе, о ценностях и преимуществах своей профессии [1].

Изучение каждой фармацевтической дисциплины начинают с анализа исторического пути её развития. Знакомство с историей отдельных направлений фармацевтической науки и практики позволяет полнее усвоить изучаемый материал, реализовывать творческий потенциал студента. Её изучение позволяет повысить общекультурный уровень студента, вооружает его знаниями, которые в дальнейшем используются им в практической работе.

Целью дисциплины история фармации является изучение закономерности развития и истории врачевания и медицины, медицинских знаний и медицинской деятельности народов мира на протяжении всей истории человечества в неразрывной связи с историей, философией, достижениями естествознания и культуры. Рассмотрение

конкретных примеров самоотверженного и бескорыстного служения тех, кто стоял у истоков врачевания и лекарствоведения на благо людей, а также развитие логического мышления будущих фармацевтов в понимании закономерностей исторического процесса развития медицинской и фармацевтической наук.

Как область науки история фармации изучает общие закономерности всемирно-исторического процесса становления и развития врачевания и лекарствоведения в различных странах мира с древнейших времен до нашего времени, достижения выдающихся цивилизаций и каждой эпохи в области охраны здоровья в контексте поступательного развития человечества, интересные события в истории врачевания и медицины, жизнь великих ученых-медиков, фармацевтов, их выдающиеся достижения. У студентов должно сформироваться стремление рассматривать медико-биологические и фармацевтические дисциплины с исторических позиций, сохранять и соблюдать историко-фармацевтические традиции, выявлять и увековечивать архитектурные и скульптурные места, связанные со знаменательными фармацевтическими и медицинскими событиями, с именами выдающихся фармацевтических, медицинских работников и ученых [1].

Как учебная дисциплина история фармации – самостоятельный предмет, который изучается на кафедрах фармации высших медицинских образовательных организаций. Дисциплина является предшествующей для изучения цикла гуманитарных, социальных и экономических дисциплин, в том числе философии, биоэтики, истории Отечества, а также цикла профессиональных дисциплин, включая Фармакогнозию, Фармацевтическую химию, Технологию лекарств, Управление и экономику фармации.

Освоение истории врачевания и лекарствоведения на втором курсе обучения на кафедре фармацевтических дисциплин, необходимо для того, чтобы студент был готов продолжить освоение этой дисциплины в течение всего периода обучения, по медико-биологическим, химическим, фармацевтическим дисциплинам. Овладевая каждым новым предметом, обучающиеся будут продолжать знакомиться с историческим развитием и основными достижениями данной науки. Поэтому все эти фармацевтические дисциплины необходимо преподавать в неразрывной связи с дисциплиной История фармации, т.к. дисциплина изучает не только становление и развитие фармации от древности до настоящего времени, а также знакомит с видными организаторами, учёными прошлых лет, которые внесли значительный вклад в науку. Это такие учёные, как, Гиппократ, самым замечательным из трудов, которого является клятва Гиппократа, в которой сформулированы морально-этические и нравственные нормы врачебной профессии. Они касаются и фармацевтов. Клавдий Гален – выдающийся древнеримский врач и естествоиспытатель, который впервые ввел понятие о действующих веществах, установив при этом определенные весовые соотношения при приготовлении настоек, экстрактов, отваров из листьев, корней, цветов, которые через 13 веков стали называть галеновые препараты. Парацельс – создатель лечебной химии или ятрохимии, которого по мнению профессора МГУ Тихомирова В.А, можно считать основателем фармацевтической химии. Большой вклад в развитие фармацевтической науки внёс Мор. Он был аптекарем и впервые стал применять аптечные весы, пипетки, бюретки, названные в последующем его именем. И, наконец, Авиценна, который был разносторонне образованным человеком, много сделавшим в области астрономии, физики, химии, геологии, географии, поэзии, музыки, философии. Особенно велики его заслуги в области медицины и фармации. Исследования Авиценны в медицине и фармации намного опережали опыты европейских ученых и имели большое научно-практическое значение. Канон врачебной науки» — вершина творчества Авиценны, был написан в 1019 - 1020 гг. В него фактически вошел весь материал, который Ибн Сина собирал и систематизировал более 20 лет и в течение пяти столетий Канон был настольной книгой европейских врачей [2].

Включение в образовательную программу дисциплины «История фармации», необходимо для воспитания и формирования у обучающихся чувств морально-этического характера: честности, бескорыстности, гуманизма, любви к избранной профессии, повышение уровня общей и профессиональной культуры. Без прошлого нет настоящего и нет будущего. Необходимо изучать прошлое, чтобы не повторять ошибки прошлого и взять из него всё ценное, что наработано, апробировано тысячелетиями и передавалось из поколения в поколение. Изучая историю лекарствоведения и врачевания, студенты узнают для себя много интересного и полезного для будущей практической деятельности. Например, аптеки в средние века были своего рода химическими лабораториями, где фармацевты не только готовили лекарства, но и занимались ещё исследованиями, разрабатывали и создавали лекарства. В советское время все аптеки были производственные, где готовили различные лекарственные формы по индивидуальной, мануальной рецептуре, аптеки внедряли передовые формы, методы и научную организацию труда[2].

Таким образом, курс истории фармации строится как комплексный курс, в котором для каждой эпохи рассмотрены важнейшие события культурной и экономической жизни общества, влияющие на формирование культурного и научного потенциала различных стран и регионов, на мировоззрение целых стран и народов. Задача преподавателей, ведущих предмет «История фармации», формирование у студентов знаний об историческом пути развития, фармации, истории отдельных направлений фармацевтической науки и практики, позволяющие полнее усвоить изучаемый материал, повысить общекультурный уровень студента, вооружить его знаниями, которые в дальнейшем будут использованы ими в практической деятельности.

Список использованных источников:

1. Семенченко В.Ф. *История фармации: Учебное пособие.*-Москва: ИКЦ» МарТ»; Ростор н/Д, 2003. 640с.
2. Болдыш С.К. *«Исторические аспекты становления и развития отечественной фармации»:* Монография.- Караганды: РИО Болашак –Баспа, 2019г. 256с.

Болдыш С.К.

ФАРМАЦИЯ ТАРИХЫ-ФАРМАЦЕВТИКА ҒЫЛЫМЫ МЕН ПРАКТИКАСЫНЫҢ ЖЕКЕЛЕГЕН БАҒЫТТАРЫНЫҢ ТАРИХЫ

Бұл мақаланың өзектілігі, өкінішке орай, посткеңестік кезеңде Қазақстанда түрлі конференциялар мен жарыққа шыққанына қарамастан осы тақырыпта Жарияланымдар, мемлекеттік деңгейдегі халықтық медицинаға деген қызығушылық байқалмайды. Медициналық жоғары оқу орындарында медицина тарихы оқытылмайды және Фармация, халықтық медицина, сонымен бірге өткенді жақсарту үшін зерттейді бүгінді түсіну, болашақта құбылыстар мен оқиғалардың дамуын толық көрсету.

Түйінді сөздер: Фармация тарихы, фармацевтикалық пәндер, медицина, ғалымдар, тәжірибе, ғылымдар кешені.

Boldysh S.K.

HISTORY OF PHARMACY-HISTORY OF INDIVIDUAL DIRECTIONS OF PHARMACEUTICAL SCIENCE AND PRACTICE

The relevance of this article lies in the fact that, unfortunately, in the post-Soviet period in Kazakhstan, despite various conferences and publications published on this topic, there is no interest in folk medicine at the state level. Medical universities do not teach the history of medicine and pharmacy, folk medicine, and meanwhile the past is studied to better understand the present, to better represent the development of phenomena and events in the future.

Key words: history of pharmacy, pharmaceutical disciplines, medicine, scientists, experience, complex of sciences.

Жаханша М.А.

6В07201 – «Фармацевтикалық өндіріс технологиясы» ББ 4 курс студенті

Калдыбаева А.К.

Фармацевтикалық және токсикологиялық химия, фармакогнозия және ботаника кафедрасының доценті, химия ғылымдарының кандидаты
«С.Д. Асфендияров атындағы Қазақ Ұлттық Медицина Университеті» КеАҚ, Алматы, Қазақстан Республикасы
aigul_240873@mail.ru

ДӘРІЛІК ҚЫРМЫЗЫГҮЛДІҢ (CALENDULA OFFICINALIS L.) ЭКСТРАКТЫСЫ ҚОСЫЛҒАН ЖАҚПАМАЙДЫҢ ҚҰРАМЫН АНЫҚТАУ

Бұл мақалада дәрілік қырмызыгүл (*Calendula officinalis L.*) өсімдігінен сұйық экстракт алынды. Экстракт негізінде бес үлгі жасалып, жақпамайдың оңтайлы құрамы анықталды. Алынған жақпамайдың микробиологиялық тазалығы мен физико-химиялық көрсеткіштеріне талдау жүргізілді.

Қырмызыгүл (лат. *Calendula*) – астралылар тұқымдасына жататын жартылай бұта, бір жылдық, кейде көп жылдық шөптесін өсімдік. Қазақстанның барлық аймағында егілетін бір ғана түрі бар, ол - дәрілік қырмызыгүл (*Calendula officinalis L.*). Оның құрамында календен атты ащы зат, шайыр, әртүрлі қышқылдар, шырышты заттар және каротиноидтар, флавоноидтар, сапониндер мен илік заттар, алкалоидтар, сонымен қатар эфир майы бар. Қырмызыгүлдің дәрілік қасиеті ежелгі Грекияда белгілі болған. Халықтық медицинада жара, безуе, шикан, ұшық және көз ауруларын емдеуге қолданылады [1, 2].

Дәрілік қырмызыгүл өсімдігінен алынған сұйық экстракт қабынуға қарсы, бактерицидтік және вирусқа қарсы әсерлеріне байланысты дерматологиялық ауруларды емдеуге арналған жақпамай жасау үшін өсімдік текті практикалық қолдану мақсатында перспективалы фармацевтикалық субстанция болып табылады. Сол себепті аталған өсімдік экстрактысы негізінде қабынуға қарсы және антисептикалық әсері бар жақпамайдың оңтайлы құрамын анықтау үшін бес үлгі алынды (кесте 1).

Кесте 1 – Дәрілік қырмызыгүл экстрактысы бар жақпамай үлгілерінің құрамы

Компонент атауы	Функционалды әсері	Құрамы				
		№1 үлгі	№2 үлгі	№3 үлгі	№4 үлгі	№5 үлгі
Қырмызыгүл экстрактысы	Әсер етуші зат	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Ланолин	Қалыптастырушы	54,0	-	-	-	-
Вазелин	Қалыптастырушы	-	54,0	-	-	-
Какао майы	Қалыптастырушы	-	-	54,0	-	-
Парафин	Қалыптастырушы	-	-	-	54,0	-
Балауыз	Қалыптастырушы	-	-	-	-	54,0
Эмульгатор Т-2	Эмульгатор	9,0	9,0	9,0	9,0	9,0
Газартылған су	Еріткіш	27,0	27,0	27,0	27,0	27,0
Барлығы:		100	100	100	100	100

Қалыптастырушы ретінде вазелин, парафин, ланолин, какао майы, сары балауыз және эмульгатор Т-2, тазартылған су алынды. Өзірленген 5 үлгі келесі параметрлер бойынша зерттелді: сыртқы түрі, түсі, иісі, біртектілігі, рН, тұтқырлығы.

Жақпамайдың органолептикалық сипаттамалары 2 кестеде көрсетілген.

Кесте 2 – Жақпамай негіздерінің органолептикалық сипаттамасы

№	Жақпамай негізінің атауы	Сипаттама
1	Ланолин	Жақсы үйкелетін жұмсақ консистенциялы біртекті кремді негіз. Түсі - ашық сары, майлы із қалдырады
2	Вазелин	Жақсы үйкелетін жұмсақ консистенциялы біртекті кремді негіз. Түсі сары, ақшыл реңктері бар
3	Какао майы	Жақсы үйкелетін тығыз консистенцияның біртекті кремді негізі. Түсі қою сары, өзіне тән какао иісі бар
4	Парафин	Қатты консистенциялы гетерогенді кілегей негізі, өте жақсы ысқыламайды, майсыз, қалыңдығы ақ түсті қалың масса
5	Сары балауыз	Балдың әлсіз иісі бар, жұмсақ консистенциялы сары немесе ашық-қоңыр түсті масса.

Зерттеу нәтижелері бойынша барлық жақпамай үлгілері Қазақстанның мемлекеттік фармакопоеясының талаптарына сәйкес келді [3].

№ 1 үлгі қою және өте жағымсыз иісті болды;

№ 3 какао майы қосылған үлгі теріге қолданған кезде қатты екендігі байқалды;

№ 4 үлгідегі жақпамай біртектілігі тұрғысынан сынақтан өте алмады;

№ 5 үлгі консистенциясы бойынша өте сұйық болып шықты, бұл жақпаға тән емес.

№2 вазелин негізінде алынған жақпамай үлгісі сапалы, тегіс беткі қабаты бар, жұмсақ консистенциялы және теріге оңай сіңіп кетті. Сондықтан, бес үлгінің ішінен №2 үлгі ең оңтайлы құрам болып табылды.

Дәрілік қырмызыгүл өсімдігінен сұйық экстракт негізінде дайындалған жақпамайдың оңтайлы құрамы анықталған соң жақпамайдың алыну технологиясы дайындалды [4] және дайын жақпамайдың құрамы анықталды (3 кесте).

Кесте 3 – Дайын жақпамайдың құрамы

Ингредиент атауы	Функционалды әсері	Мөлшері, г	Мөлшері, %
Қырмызыгүл экстрактысы	Әсер етуші зат	10,0	10,0
Вазелин	Қалыптастырушы	54,0	54,0
Эмульгатор Т-2	Эмульгатор	9,0	9,0
Тазартылған су	Еріткіш	27,0	27,0
Барлығы:		100,0	100,0

Дәрілік қырмызыгүл экстрактысы негізінде жақпамай алу технологиясы

1-кезең: белсенді және көмекші компоненттерді дайындау;

2-кезең: жақпамай негізін дайындау: таразыда өлшенген 54 г вазелин 90-95°C су моншасында балқытылды. Үстінен өлшеніп алынған 9 г эмульгатор қосылып, шыны таяқша көмегімен мазмұны тегіс болғанша араластырылды.

3-кезең: белсенді ингредиенттерді дайындау: дәрілік қырмызыгүл экстрактысының көлемі өлшеуіш цилиндр көмегімен анықталды.

4-кезең: жақпамай массасын дайындау. Су моншасына орнатылған мазмұны біртегіс негізге тазартылған су мен глицерин қосылып, құрамы біртекті болғанға дейін шыны таяқша көмегімен араластырылды. Дайын болған масса су моншасынан алынып, суытылды. Гомогенизаторда консистенциясы біртекті болғанға дейін жеткізіліп, үстінен дайын қырмызыгүл экстрактысы қосылды. Құрылғыда экстракт пен жақпамай негізі біртекті массаға айналғанша ұсталды (сурет 3). Үрдіс барысында қосымша жағымды иіс беру мақсатында шай ағашы майынан бірнеше тамшы қосылды.

Сурет 1. Гомогенизатордағы жұмыс барысы

5-кезең: дайын жақпамайды қаптау: гомогенизатордан алынған жақпамайды құтыға шпательдің көмегімен салынды (сурет 2). Сыртына негізгі этикетка ретінде «Сырт тәнге», ескерту ретінде «Балалардан сақта» және «Салқын жарық түспейтін жерде сақта» белгілерімен таңбаланды. Жақпамай ҚР МФ талаптарына сай Б тізімі бойынша күн түспейтін, бөлме температурасында немесе одан төмен температурада сақталынады.

Сурет 2. Дәрілік қырмызыгүл экстрактысы қосылған дайын жақпамай (№2 үлгі)

«Сапасын және қауіпсіздігін бақылау бойынша ғылыми-зерттеу зертханасында» сынаманы өткізу жағдайы – температурасы 22°C, ылғалдылығы 62% болатын бөлмеде алынған жақпамайдың физика-химиялық және микробиологиялық көрсеткіштері - потенциометриялық әдіспен рН=5,4 екендігі анықталды; ГОСТ 31746-2012, ГОСТ Р 54755-2011, ГОСТ 32064-2013 нормативті құжаттарға сәйкес *S.aureus*, *Ps.aeruginosa*, *Enterobacteriaceae* штамдары анықталған жоқ (кесте 4).

Кесте 4. Жақпамайдың физика-химиялық және микробиологиялық көрсеткіштері

Условия проведения испытания: температура – 22°C, влажность – 62%		
Наименование показателей, единицы измерения	Норма по НД	Фактические результаты
1	2	3
Физико-химические показатели: -рН		5.4
Микробиологические показатели: - <i>S.aureus</i> , КОЕ/г - <i>Ps.aeruginosa</i> , КОЕ/г - <i>Enterobacteriaceae</i> , КОЕ/г		Не обнаружено Не обнаружено Не обнаружено

Қорытындылай келе, Қазақстанда өсетін дәрілік қырмызыгүл (*Calendula officinalis* L.) өсімдік шикізатының бай құрамы оны ары қарай зерттеуге жол ашады және оның негізінде жаңа биологиялық белсенді қосылыстар алу оны одан әрі зерттеудің келешегі мен мақсаттылығын айқындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Құлжабаева Г.Ә.; «Өсімдіктер әлемі» оқу-әдістемелік кешені, Біржылдық гүлдер: Дидактикалық материал. - Алматы, 2011. - 16 б; [ISBN 978-601-7237-49-3](#)
2. Джангозина Д.М., Темиреева К.С., Лосева И.В., Мурзагалиева Г.Т., Тусупова Ж.Б. «Дәрілік өсімдіктер және дәрілік өсімдік шикізаты» Фармакогнозия бойынша оқу құралы – Алматы: «Эверо» баспасы, 2020. – 24-25 б.
3. Государственная Фармакопея Республики Казахстан: в 2 т. – Алматы: Издательский дом «Жибек Жолы», 2009. – Т. 2. - С. 704.
4. Чуешов В.И., Гладух Е.В., Сайко И.В. и др. Технология промышленного производства: учебник для студ.высш.учеб.завед./ пер.с.укр.: в 2ч. – Винница: Новая книга, 2014. – Ч.1. – 868 с.

Жаханша М.А.

Калдыбаева А.К.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОСТАВА МАЗИ С ЭКСТРАКТОМ КАЛЕНДУЛЫ ЛЕКАРСТВЕННОЙ (CALENDULA OFFICINALIS L.)

В этой статье рассмотрены получения мази из экстракта календулы лекарственной (Calendula officinalis L.) и жидкого экстракта. На основе экстракта было изготовлено пять образцов, определен оптимальный состав мази. Проведен анализ микробиологической чистоты и физико-химических показателей полученной мази.

Zhakhansha M A., Kaldybaeva A. K.

Calendula OFFICINALIS (CALENDULA OFFICINALIS L.) DETERMINATION OF THE COMPOSITION OF OINTMENT WITH THE ADDITION OF EXTRACT

This article discusses the preparation of ointment from Calendula officinalis extract (Calendula officinalis L.) and liquid extract. Five samples were made on the basis of the extract, the optimal composition of the ointment was determined. The analysis of microbiological purity and physico-chemical parameters of the received ointment was carried out.

ӘОК 316.752.4

Жұмадулла М.П., Тұрарбекқызы Ж.

КеАҚ «Қарағанды медицина университетінің» 1 курс студенттері

Қарағанды, Қазақстан Республикасы

Ғылыми жетекшісі тарих магистрі, ассистент профессор Әли М. Т.

zhumadullaeva1@mail.ru, ztrarbekyzy@mail.ru

МЕДИЦИНА САЛАСЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭВТАНАЗИЯҒА КӨЗҚАРАСЫ

Ежелгі заманнан бері "эвтаназия" барлық жерде дерлік қарастырылып келді. Өйткені, оның басты мақсаты-ауырсыну мен физикалық азапты жеңілдету. Эвтаназия туралы көптеген пікірлер бар. Мақаламызда медицина саласының студенттерінің эвтаназия туралы пікірлерін зерттедік.

Тірек сөздер: эвтаназия, медицина, өлім, қоғам, студенттер.

Эвтаназия дегеніміз не? "Эвтаназия" терминін Ф. Бэкон енгізген, оған сәйкес "дәрігердің міндеті-денсаулықты қалпына келтіру ғана емес, сонымен бірге аурудан туындаған азап пен азапты жеңілдету... құтқарылуға үміт жоқ болса да, тек өлімнің өзін жеңілдетіп, тыныштандыруға болады, өйткені бұл эвтаназия... қазірдің өзінде бұл үлкен бақыт". [1]

1826 неміс дәрігері Карл Ф. Маркс "эвтаназия" терминін "аурудың депрессиялық қасиеттерін тежейтін, ауырсынудан босататын және сөзсіз сағатты ең бейбіт ететін"ғылымға сілтеме жасау үшін қолданды."Эвтаназия" термині қазір әртүрлі мағынада қолданылады, олардың ішінде мыналарды атап өтуге болады: ауыр азапты бастан өткергендердің өлімін жеделдету; "артық" адамдардың өмірін тоқтату; өлетіндерге қамқорлық жасау; адамға өлуге мүмкіндік беру.

Эвтаназияны жүзеге асыру тәртібі ол жүзеге асырылатын мемлекеттің заңдарына байланысты, бірақ елден елге өзгермейтін бірқатар ортақ ерекшеліктер бар. Науқас өз өмірін аяқтау туралы шешім қабылдаған кезде ол дәрігермен сөйлесуге немесе емшараны өткізу мүмкін болатын арнайы медициналық мекемеге жүгінуге тиіс. Содан кейін дәрігерлер, психологтар мен заңгерлер кеңесі жиналады, олар науқастың эвтаназияға қажетті критерийлерге қаншалықты жарамды екенін шешеді. Егер науқастың азаптауы шын мәнінде мүмкін болмаса және оны жеңілдетудің жолы болмаса, онда пациент қажетті құжаттарға қол қояды және емшараның күні тағайындалады. Әдетте науқасқа оның шешімі туралы тағы да ойлану үшін бірнеше ай беріледі. Осы кезеңде ол дәрігермен жиі сөйлеседі – ол науқастың қашып кету туралы шешім қабылдағанына нық көз жеткізуі тиіс. Емшара жүргізілген күні науқас медициналық мекемеге келеді, онда дәрігер инъекция алдында науқастың ниетін тағы да түсіндіреді. Науқастан белсенді келісім алғаннан кейін дәрігер процедураға кіріседі. Біріншіден, ол науқасқа седативтер мен ауырсынуды басатын дәрілер инъекциясын береді де, науқас ұйқыға кетеді. Содан кейін дәрігер науқастың тіршілігін аяқтайтын уытты заттың өлімге әкелетін дозасын енгізеді.[2]

Эвтаназия белсенді және пассивті болуы мүмкін (кейбір жағдайда (ерікті) түрі кездеседі).

Пассивті эвтаназия - бұл тоқтаған немесе мүлдем басталмаған кезде өмірді қолдайтын емнен бас тарту. Пассивті эвтаназия (мысалы: үмітсіз науқасты ауруханадан шығару) медициналық тәжірибеде жиі кездеседі. Моральдық тұрғыдан алғанда, емдеуді бастамау туралы шешім қабылданған жағдай мен басталған емдеу тоқтатылған жағдай арасында маңызды айырмашылық бар. Дәрігерге жүктелген моральдық ауыртпалық екінші жағдайда ауыр болады. Алайда, егер дәрігер оны тоқтату керек жағдайға тап болмас үшін өмірді қолдайтын емдеуді бастаудан қорқатын болса, онда мұндай емдеу құтқара алатын науқас үшін бұл одан да жаман болуы мүмкін.

Белсенді эвтаназия - бұл науқастың өмірін ұзу үшін қасақана әрекет, мысалы: өлімге әкелетін инъекция арқылы.

1) кісі өлтіру (науқас үшін азап шегетін өмірді басқа адам үзген кезде, мысалы, белсенді эвтаназияның түрлері бар. дәрігер, тіпті пациенттің келісімінсіз),

2) ерікті белсенді эвтаназия және

3) дәрігердің көмегімен суицид.

Екінші және үшінші жағдайларда анықтаушы науқастың келісімі (немесе тіпті талабы) болып табылады. Екінші жағдайда, дәрігердің өзі науқастың өтініші бойынша оған өлімге әкелетін инъекция жасайды, ал үшіншісінде дәрігер науқастың қолына соңғысының өзін-өзі өлтіруіне мүмкіндік беретін құрал береді. Көптеген елдерде, соның ішінде Ресейде белсенді эвтаназияға заңмен тыйым салынғанымен, бұл ең өткір Медициналық және философиялық пікірталастарды тудырады.

Сондай-ақ, **ерікті эвтаназияны** ажыратады-пациенттің өтініші бойынша және оның белсенді келісімінен кейін ғана өмірін тоқтату. Бұл дегеніміз, науқас айқын және байсалдылықты сақтайды және өлгісі келетініне сенімді. Ерікті эвтаназияға ұшырау үшін адам - әдетте бірнеше, дәрігер мұқият тексеретін белгілі бір критерийлерге сәйкес келуі керек. Науқастың өмір сүру сапасын едәуір төмендететін еңсерілмейтін ауырсыну синдромы және ауыр мүгедектік процедураның негізгі шарттары болып табылады.

Эвтаназияға бірнеше елдерде рұқсат етіледі, ал кейбіреулерінде тыйым салынады. Нидерландыда эвтаназияны заңдастыру туралы әңгіме 1973 жылдан бастап жалғасуда, ол кезде голландиялық физиолог оның 95 жастағы анасына көмектесті. 1980-ші жылдары Нидерландының Жоғарғы соты эвтаназия процедурасынан өту үшін пациенттің кездесуі тиіс критерийлерді әзірлей бастады. Эвтаназияға жол беретін ресми заң 2001 жылы шығарылды. 2019 жылы Нидерландыда 6 адам эвтанализацияланды.[3]

Швейцарияда Цюрих кантонында 1941 жылдан бастап көмекші суицид түрінде эвтаназияға рұқсат берілді. Эвтаназияның бұл түрін жүзеге асыратын алғашқы компаниялар 1980 жылдары елде пайда болды. Dignitas and Exit бүгінгі күні терминалдық науқастарға эвтаназия қызметтерін ұсынатын еліміздің негізгі мекемелері болып табылады.

Dignitas - басқа елдердің тұрғындары үшін эвтаназияны заңды түрде жүргізетін әлемдегі жалғыз компания. Бүгінде Швейцария шетелдіктерге эвтаназия қызметін ұсына отырып, тіпті «суицидтік турлар» өткізуде. Бұл тәжірибеге 2011 жылы тыйым салуға тырысты: Цюрихте шетелдік азаматтар үшін эвтаназияға тыйым салу туралы референдум өтті. Алайда, тұрғындардың 78%- ы осы тәжірибені сақтап қалуға дауыс берді. 2019 жылы Швейцарияда 1 адам эвтаназия арқылы өз өмірін аяқтады. Оның 176-ы шетелдік азаматтар. Шетелдіктердің көпшілігі Германиядан, Ұлыбританиядан, Франциядан, Австриядан және Италиядан келген.

2022 жылы мұндай эвтаназияны келесі елдерде жасау **заңдастырылған**:

- Солтүстік Америка: АҚШ, Канада, Мексиканың жекелеген аумақтары;
- Орталық Америка: Сальвадор; Никарагуа; Коста-Рика; Панама; жеке Кариб аралдары: Доминикан республикасы, Тринидад және Тобаго;
- Оңтүстік Америка: Парагвай мен Сурианамнан басқа барлық елдер;
- Еуропа: Лихтенштейн, Сан-Марино, Ватикан, Босния және Герцеговина, Черногория, Македония, Приднестровье, Беларусь және Ресейден басқа барлық елдер;
- Азия: Израиль, Армения, Қазақстан, БАӘ, Үндістан, Таиланд, Тайвань, Оңтүстік Корея;
- Африка: Нигерия, Эфиопия, Замбия, Намибия, Оңтүстік Африка;
- Океания: Сингапур, Фиджи, Австралия, Жаңа Зеландия.

Эвтаназияның кез-келген түріне **тыйым салынған** әлемнің төрт елі бар:

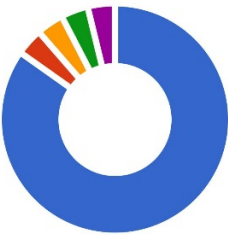
- ✓ Кения (Африка);
- ✓ Белиз (Орталық Америка);
- ✓ Ресей;
- ✓ Беларусь.[4]

Әлемнің барлық басқа елдерінде бұл процедураның заңды мәртебесі анықталмаған.

Жоғарыда келтірілген мәліметтерді пайымдай келе, біз өз жұмысымызда медицина саласындағы студенттердің эвтаназияға қатысты пікірлерін енгізуді жөн көрдік және сауалнама жүргіздік те, төменде көрсетілген нәтижелерге келдік.

Сіздің жасыңыз/Ваш возраст

Pie

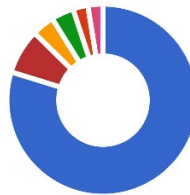

- 67 : 18-20
- 3 : 21-23
- 3 : 24-26
- 3 : 27-30
- 3 : 31+

1.

Нешінші курс студентісіз?/В каком курсе обучаетесь?

Pie

- 63 : 1
- 2 : 2
- 3 : 3
- 3 : 4
- 0 : 5
- 0 : Интернатура
- 2 : Резидентура
- 0 : Магистратура
- 6 : Медицина саласының қызметкері/Медицинские работники

2.

Сіз эвтаназияның қай түрін қолайлы деп санайсыз?/Какой вид эвтаназии вы считаете более приемлемым?

Pie

- 19 : Пассивті-медициналық көмекті тоқтату және табиғи өлімнің басталуын күту/Пассивный – прекращение оказания медицинской помощи и ожидание наступления естественной смерти
- 18 : Белсенді-пациенттің өлімі бойынша препараттың өлшемі аяқталғанға дейін енгізу және өлімнің ауырталмасыз басталуы/Активный – введение по просьбе пациента смертельной дозировки препарата и безболезненное наступление смерти
- 0 : Екі нұсқаны да клиникалық жағдайға байланысты қолайлы деп санауға болады/Оба варианта можно считать приемлемым в зависимости от клинической ситуации
- 42 : Екі нұсқаны да клиникалық жағдайға байланысты қолайлы деп санауға болады/Оба варианта можно считать приемлемым в зависимости от клинической ситуации

3.

Сіздің мамандығыңыз/Ваша специальность

Pie

- 30 : Жалпы медицина/Общая медицина
- 19 : Стоматология
- 2 : Биомедицина
- 18 : ТБП
- 4 : Фармация
- 3 : Мейіргер ісі/Сестринское дело
- 0 : Педиатрия
- 0 : IT-медицина
- 3 : Қоғамдық денсаулық сақтау/Общественно здравоохранение

4.

Неліктен эвтаназияны енгізу керек?/Почему нужно вводить эвтаназию?

Pie

- 22 : Өмірді өмірлік функциялардың жойылуының белгілі бір нүктесіне дейін игілік деп санауға болады/Жизнь можно считать благом до определенного момента угасания витальных функций
- 40 : Науқастың азаптан аулақ болуға деген ұмтылысы/Желание пациента избежать мучений
- 17 : Өлу кезеңінде немесе вегетативті күйде өмір сүруді қолдау өте қымбатқа түседі, бұл құралдарды ұтымды пайдалануға болады/Поддержание жизни на стадии умирания или в вегетативном состоянии обходится очень дорого, эти средства можно использовать рациональнее

5. 6.

Эвтаназияны жүзеге асырудағы рөліңізді қалай көресіз?/Как вы видите свою роль в реализации эвтаназии?

Pie

- 18 : Эвтаназия туралы шешім қабылдауға дайынмын, процедураны жүргізуге дайын емеспін/Готов принимать решение о проведении эвтаназии, не готов проводить процедуру
- 19 : Шешім қабылдауға және процедураны орындауға дайынмын/Готов принимать решение и проводить процедуру
- 42 : Шешім қабылдауға дайын емеспін және процедураны орындауға дайын емеспін, бірақ эвтаназия қажет/Не готов принимать решение и не готов проводить процедуру, но эвтаназия нужна

7.

Сіз біздің елде эвтаназияны заңдастыру керек деген оймен келісесіз бе?/Согласна ли вы с тем, что эвтаназия должна быть узаконена в нашей стране?

Pie

- 27 : Иә/Да
- 20 : Жоқ/Нет
- 20 : Жауап беруге қиналамын/Затрудняюсь ответить
- 12 : Білмеймін/Не знаю

Егер сіздің туыстарыңыздың біреуі команда болса, сіз оның өкілі ретінде эвтаназияға келісім берер ме едіңіз?/Если бы кто-то из ваших родственников находился в коматозном состоянии, дали бы вы, как его представитель, согласие на эвтаназию?

Pie

- 12 : Иә/Да
- 38 : Жоқ/Нет
- 21 : Жауап беруге қиналамын/Затрудняюсь ответить
- 8 : Білмеймін/Не знаю

8.

Сіз эвтаназияны қолданар ма едіңіз?/Воспользовались бы вы с эвтаназией?

- 9.
- 24 : Иә, шұғыл қажеттілік болған жағдайда пайдаланар едім/Да, воспользовался бы при острой необходимости
  - 21 : Жоқ, ешқашан қолданбас едім/Нет, не стал бы пользоваться этим никогда
  - 21 : Жауап беруге қиналамын/Затрудняюсь ответить
  - 12 : Білмеймін/Не знаю
  - 1 : Да, воспользовался бы при острой необходимости

Әр адамның өмір сүруге құқығы бар. Өлімге де құқығы болу қажет деп ойлайсыз ба?/Каждый человек имеет право на жизнь. Считаете ли вы, что также необходимо иметь право на смерть?

- 10.
- 36 : Иә/Да
  - 15 : Жоқ/Нет
  - 20 : Жауап беруге қиналамын/Затрудняюсь ответить
  - 8 : Білмеймін/Не знаю
  - 8 : Білмеймін/Не знаю

Сауалнама нәтижесіне сәйкес 79 респондент өз көзқарасын білдірді. Көпшілігі 18-20 жас аралығын құрайтын медицина саласының студенттері. Сауалнамада жауап берген студенттердің мамандығы: жалпы медицина, стоматология, биомедицина, фармацевция өндіріс технологиясы, фармацевция, мейіргер ісі, қоғамдық денсаулық. Жалпы алғанда респонденттердің 34%-ы эвтаназияны заңдастыруға келісті, алайда алаңдататын жайт респонденттердің 25%-ы заңдастыруға қарсы болып отыр. Бұл пайыздық көрсеткіштер қазіргі таңда да эвтаназияның үлкен пікірталас тудыратынын көрсетеді. Сонымен қатар, сауалнама нәтижесі бойынша 48% респондент қоғамдағы жақын адамдарына эвтаназия жасауға қарсы екендігін білдірді. Бұл дегеніміз эвтаназия туралы шешім қабылдаудың оңай еместігін айқындайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Заидова М.У. Эвтаназия: проблемы применения// Евразийский юридический журнал. 2015.
2. Мустафаев С.Э.-оглы Эвтаназия: легализация и уголовная ответственность// Актуальные проблемы российского права, 2016. № 3 (64) март, С.130-134.
3. Никольский Е.В., Панищев А.Л. Эвтаназия как феномен антропологической катастрофы// 2011, С. 193-198.
4. «Право на смерть: что такое эвтаназия и где она разрешена»
https://trends.rbc.ru/trends/amp/news/6233a5fc9a7947911920174ff#amp_tf=%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%3A%20%251%24s&aoh=16805050565692&referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com

Жұмадулла М.П., Тұрарбекқызы Ж.

ПОДХОД СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНЫ К ЭВТАНАЗИИ

С древних времен «эвтаназия» рассматривалась практически повсеместно. Ведь его основное предназначение – облегчение боли и физических страданий. Существует много мнений об эвтаназии. В нашей статье мы изучили мнение студентов-медиков об эвтаназии.

Ключевые слова: эвтаназия, медицина, смерть, общество, студенты.

Zhumadulla M.P. , Turarbekkyzy Zh.

THE APPROACH OF STUDENTS AND MEDICAL PROFESSIONALS TO EUTHANASIA

Since the early days, "euthanasia" has been considered practically. In connection with its dependence - relief of pain and physical suffering. There are many opinions about euthanasia. In our article, we studied the opinion of medical students about euthanasia.

Key words: euthanasia, medicine, death, society, students.

Кабдолла Е., Тнимова Г.Т., Сиволобова О.А., Пахомова Д.К.

КарУ им. Букетова, кафедра фармацевтических дисциплин, академия «Volashaq»,
Караганда, Республика Казахстан

pharmacia2011@mail.ru

АНТРОПОМЕТРИЧЕСКИЙ МЕТОД ОПРЕДЕЛЕНИЯ БИОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗРАСТА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВУЗА В ГЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ

Исследован биологический возраст преподавателей вуза антропометрическим методом по А.Г.Горелкину, Б.Б.Пинхасову: 38 ИПС Карагандинского Университета им. Букетова. Полученные предварительные данные свидетельствуют о нахождении значительной части преподавателей, особенно женщин, в пограничном состоянии, в группе риска по здоровью, в связи измеренным у них ускоренным темпом старения организма.

Ключевые слова: здоровье, биологический возраст, старение, преподаватели, гендер.

Биологический возраст называют возрастом развития, отражающим темпы индивидуального роста, развития, созревания и старения организма. Эти показатели в разные этапы онтогенеза существенно варьируют у разных людей. Изучение биологического возраста имеет важное значение, так как для календарного (хронологического, паспортного) возраста не является обязательным критерием характеристика уровня здоровья, трудоспособности, адаптационных возможностей организма [1,2].

Разработаны различные методы определения биологического возраста человека. Нами проанализирован одна из наиболее распространенных методик определения БВ - метод А.Г.Горелкина и Б.Б.Пинхасова (2010) [3].

В 2010 году А.Г.Горелкин и Б.Б.Пинхасов запатентовали методику определения биологического возраста человека и скорости старения. Методика может быть использована для массовых скрининговых обследований, прогнозирования риска развития наиболее распространенных хронических заболеваний современного человека, связанных с нарушением обмена веществ, в том числе для определения влияния различных факторов (природных и антропогенных) на скорость старения организма.

Материалы и методы исследования

Биологический возраст был определен у 38 преподавателей Карагандинского университета им. Е. Букетова, из них 18 женщин и 20 мужчин. Вычисление БВ по А.Г.Горелкину, Б.Б.Пинхасову включает измерение окружности талии (см) у мужчин, роста (м) и массы тела (кг) у женщин, окружности бедер (см), и скорость старения определяют по формулам с вычислением КССм и КССж - коэффициентов скорости старения для мужчин и женщин соответственно. При $0,95 \leq KCC \leq 1,05$ делается заключение о соответствии скорости старения норме, при $KCC \leq 0,95$ - о замедлении старения, при $KCC > 1,05$ - об ускорении старения; биологический возраст определяют по формулам: для мужчин $БВ = KCCм \times (KB - 21) + 21$, для женщин $БВ = KCCж \times (KB - 18) + 18$.

Таким образом, метод позволяют получить информацию о скорости старения организма, что, в свою очередь, свидетельствует об уровне физического здоровья индивида.

Результаты исследования.

Используя алгоритм вычисления биологического возраста в исследуемой группе, нами получены следующие результаты (таблица 1). Как видно из таблицы 1, средний возраст обследуемых преподавателей был равен 40.9 лет, причем у мужчин он равен 41,1

лет, а у женщин – 40.6 лет. Как видим, группа по возрасту была подобрана достаточно однородная.

Таблица 1 - Биологический возраст преподавателей по А. Г. Горелкину и Б. Б. Пинхасову (лет)

Кол-во чел.	КВ (лет)	БВ
Всего чел -38	40,9	47.0 (+15%)
МУЖ n-20	41.1	45,6 (+11%)
ЖЕН n-18	40,6	48.3 (+19%)

Вычисление биологического возраста (БВ) показало следующее. Величина БВ в целом оказалась больше на 15%, а именно, стала равна 47,0 лет. Вместе с тем, такое возрастание было по разному выражено у мужчин и женщин. Измерения показали, что БВ у женщин больше КВ на 19%. тогда как у мужчин - всего на 11%.

Вместе с тем, в соответствии с методикой определения БВ по А. Г. Горелкину и Б. Б. Пинхасову, полученные величины БВ относительны, и необходимо ранжировать их по представленным в методике формулам. В связи со сказанным, нами были вачислены коэффициенты скорости старения (КСС) отдельно для мужчи и женщин. Полученные результаты отражены в таблице 2. Из таблицы видно, что из 38 обследуемых преподавателей у 6 человек скорость старения соответствует норме (15,5% таких преподавателей). Медленнее, чем в среднем в популяции, стареют 13,0% обследованных преподавателей(5 человек), а большинство - 71,6% (27 человек), стареют быстрее, чем в среднем в популяции (таблица2).

Таблица 2 – Ранжирование показателя БВ преподавателей в гендерном аспекте по методике А.Г.Горелкина, Б.Б. Пинхасова

КСС	$KCC \leq 0,95$	$0,95 \leq KCC \leq 1,05$	$KCC \geq 1,05$
Всего чел -38	13.0% (5)	15,5% (6)	71,6% (27)
МУЖ n-20	15,0% (3)	20,0% (4)	65.0% (13)
ЖЕН n-18	11,1% (2)	11,1 % (2)	77,7% (14)

Интересные данные мы получили, рассчитывая КСС отдельно для мужчин и для женщин. Расчеты показали, что в процентном отношении среди обследованных преподавателей женщин, стареющих быстрее, чем в среднем в популяции, таковых больше, чем мужчин.

Полученные результаты свидетельствуют, что значительное число обследованных преподавателей, согласно методике, находятся в пограничном состоянии, то есть входят в группу риска по здоровью. При этом среди женщин таковых

больше, чем мужчин. Представленные выводы предварительные, требуют увеличения выборки и привлечения дополнительных данных, что нами планируется в дальнейших исследованиях.

Список использованных источников:

1. Морфологические критерии возрастной гигиены Е.Н. Комиссарова, П.В.Родичкин, Л.А.Сазонова. Санкт-Петербург, 2014.- 125с.
2. Раевский Р. Т. Физическое совершенствование студенческой молодежи: стратегия и инновационные технологии/ По материалам Международного симпозиума 22-23 сентября 2011г. Одесса, АО БАХВА, 2011.- 130 с.
3. Горелкин А.А., Пинхасов Б.Б. Патент 2387374, Описание изобретения к патенту

Қабдолла Е., Тнимова Г.Т., Сиволобова О.А., Пахомова Д.К. ГЕНДЕРЛІК АСПЕКТІДЕ ЖОО ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ЖАСЫН АНЫҚТАУДЫҢ АНТРОПОМЕТРИЯЛЫҚ ӘДІСІ

Университет оқытушыларының биологиялық жасы антропометриялық әдіспен А.Г.Горелкин, Б.Б.Пинхасов бойынша зерттелді: Каранандинский университетінің 38 факультеті. Бөкетов. Алдын ала алынған мәліметтер мұғалімдердің айтарлықтай бөлігі, әсіресе әйелдер, оларда өлшенген дене қартаюының жеделдетілген қарқынына байланысты денсаулыққа қауіп төндіретін шекаралық жағдайда екенін көрсетеді.

Кілт сөздер: денсаулық, биологиялық жас, қартаю, тәрбиешілер, гендер.

Kabdolla E., Tnimova G.T., Sivolobova O.A., Pakhomova D.K. ANTHROPOMETRIC METHOD FOR DETERMINING THE BIOLOGICAL AGE OF A HIGHER EDUCATION INSTRUCTOR IN THE GENDER ASPECT

The biological age of university teachers was studied by the anthropometric method according to A.G. Gorelkin, B.B. Pinkhasov: 38 faculty of Karanandinsky University. Buketova. The preliminary data obtained indicate that a significant part of teachers, especially women, are in a borderline state, at risk for health, due to the accelerated rate of body aging measured in them.

Keywords: health, biological age, aging, teachers, gender.

УДК 616-083.98

Пахомова Д. К.

к.м.н., доцент, зав.каф. фармацевтических дисциплин
ЧУ «Академия «Bolashaq», Караганда, Республика Казахстан
pahomova.damira@mail.ru

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОКАЗАНИЯ ПЕРВОЙ ПОМОЩИ

Актуальность статьи обусловлена возрастанием в настоящее время угроз различного характера для здоровья и жизни человека. В статье подробно рассматриваются положения приказа № 269 министерства здравоохранения Республики Казахстан, дано объяснение терминам «первая доврачебная помощь» и «первая медицинская доврачебная помощь»

В настоящее время наблюдается нарастание количества угроз техногенного, социального, природного характера, которые напрямую влияют на здоровье и жизнь человека. В связи с этим возрастает значение умения оказать первую помощь нуждающимся. Знание основ первой доврачебной помощи необходимо каждому человеку, а особенно людям, которые по роду службы сталкиваются с ситуациями, угрожающими здоровью и жизни людей.

Актуальностью данной темы продиктовано введение в образовательные учебные программы не медицинских специальностей курса «Основ безопасности жизнедеятельности» и «Первой доврачебной помощи». Более того, для специальности «Фармация», знание оказания первой доврачебной помощи вписано в профессиональный стандарт. Этим продиктовано написание данной статьи.

Название предмета «Первая доврачебная помощь» подразумевает, что помощь должен оказать человек, не имеющий медицинского образования. Между тем такое название не правомерно, так как не подкреплено законодательно.

Для начала определимся, что нужно считать «первой доврачебной помощью» и что «первой доврачебной медицинской». Как показывает практика, многие люди путают эти два понятия, хотя уже по названию можно определить разницу.

«Первая доврачебная помощь» - это та помощь, которую может оказать любой человек до приезда скорой помощи. Правильнее было назвать «первая помощь» в соответствии с кодексом РК « О здоровье населения и системе здравоохранения» и приказом №269 МЗ РК

«Первая доврачебная медицинская помощь» - это помощь, которую оказывает человек, имеющий среднее медицинское образование. Этот вид помощи не имеют права оказывать люди без медицинского образования.

Объем первой доврачебной медицинской и первой помощи сильно отличается. Естественно, что медик, оказавшись на месте происшествия, может поставить предварительный диагноз оказать помощь, используя имеющиеся лекарственные средства и даже инвазивные методы при необходимости.

В то время как не медик может провести самые простые методы оказания помощи, так как самая главная заповедь в данном случае – «не навреди».

Далее «первую доврачебную помощь» будем называть просто «первая помощь».

Кто же должен в обязательном порядке уметь оказывать первую помощь?

Это в первую очередь военные, пожарные, МЧС, сотрудники органов внутренних дел, члены экипажей воздушного, водного и железнодорожного транспорта, водители всех видов автотранспорта, работники охранных организаций, педагоги, воспитатели, работающие на опасных производствах, и **лица, работающие в медицинских учреждениях и не имеющие медицинского образования.** К последней группе (см. приказ № 269 глава 2 пункт 8 пп.10) относятся и фармацевты, в том числе. Таким образом, фармацевты не просто хотят и могут, но, прежде всего, в обязательном порядке должны уметь оказывать первую помощь.

Конечно, в идеале любой человек должен уметь оказать первую помощь, т.к. в ситуациях, когда счет идет на минуты, именно от его умелых действий зависит жизнь человека.

Все случаи и объем оказания помощи хорошо расписаны в Приказе Министра здравоохранения Республики Казахстан от 15 декабря 2020 года № ҚР ДСМ-269/2020 **«Об утверждении Правил оказания первой помощи лицами без медицинского образования, в том числе прошедшими соответствующую подготовку и Стандарта оказания первой помощи».**

В этом приказе перечисляются угрожающие жизни состояния, при которых человек, не имеющий медицинского образования, может оказать первую помощь. Это бессознательное состояние, остановка сердцебиения и дыхания, попадание инородного

тела в верхние дыхательные пути, различные виды кровотечений, травм и ожогов. Уметь оказывать помощь при тепловом ударе и при отморожении. Знать тактику поведения при судорожном синдроме, укусах насекомых и животных, а также при отравлениях.

Сертифицированный тренер (человек прошедший обучения в специализированном центре) должен обучать навыкам оказания первой помощи людей, не имеющих медицинского образования. Так как предмет «первая доврачебная помощь» входит в образовательную программу специальности «Фармация», то предмет должен вести преподаватель с медицинским образованием. Проходить обучение надо будет не реже раза в три года.

В приказе расписан алгоритм действий человека, оказывающего помощь, в месте происшествия. Описано, на что должен обратить внимание спасатель в первую очередь при оценке состояния пострадавшего.

Также в приказе № 269 имеется приложение, где перечисляется необходимый набор средств, который должен быть в аптечке медицинского пункта. Естественно, состав может быть расширен, но никак не меньше рекомендуемого.

В приложении 2 имеется перечень симуляционного оборудования, необходимого для обучения навыкам оказания первой помощи.

Кроме того, в приказе №269 имеется стандарт оказания первой помощи, в котором, пошагово расписана тактика поведения при различных угрожающих жизни состояниях.

Исходя из выше изложенного, желательно при составлении учебно-методической литературы по предмету «Первая доврачебная помощь» придерживаться положений приказа № 269.

Список использованных источников:

«О здоровье народа и системе здравоохранения» Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года № 360-VI ЗРК. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360#z2043>

2 «Об утверждении правил оказания доврачебной медицинской помощи» Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 30 ноября 2020 года № ҚР ДСМ-223/2020. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 3 декабря 2020 года № 21721. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021721>

3 «Об утверждении Правил оказания первой помощи лицами без медицинского образования, в том числе прошедшими соответствующую подготовку и Стандарта оказания первой помощи» Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 15 декабря 2020 года № ҚР ДСМ-269/2020. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 20 декабря 2020 года № 21814. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021814/history>

Пахомова Д.К.

АЛҒАШҚЫ КӨМЕК КӨРСЕТУДІҢ НЕГІЗДЕРІ

Мақаланың өзектілігі қазіргі уақытта адам денсаулығы мен өміріне әртүрлі сипаттағы қауіптердің күшеюімен байланысты. Мақалада Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің No269 бұйрығының ережелері жан-жақты қарастырылып, «Бірінші алғашқы медициналық көмек» және «Бірінші алғашқы көмек» терминдері түсіндіріледі.

Pakhomova D.K

LEGAL BASIS FOR FIRST AID

The relevance of the article is due to the increasing threats of various nature to human health and life at the present time. The article discusses in detail the provisions of order No. 269 of the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan, explains the terms "first aid" and "first medical aid"

Тукубаева Г.Н., Темиреева К.С.
"Bolashaq" академиясы,
фармацевтикалық пәндер кафедрасының аға оқытушылары
Қарағанды, Қазақстан Республикасы
gulmiratukubaeva@mail.ru

20-40 ЖАСТАН КЕЙІНГІ АҒЗАДАҒЫ ӨЗГЕРІС

Мақалада биологиялық жасты бағалаудың әртүрлі әдістерін қолдану туралы ғылыми әдебиеттердің деректерін талдау ұсынылған. Бұл әдіснаманы гигиеналық зерттеулерде қолданудың негізділігі туралы қорытынды жасалды.

Тірек сөздер: биологиялық жас, анатомия, қартаю қарқыны, адам денесі, денсаулық жағдайы.

Дене 20 жастан шексіздікке дейін қалай дамиды. Таңғажайып өзгерістер бе адам ағзасында туғаннан 20 жасқа дейін болады. Біз мектепте оқып жүргенде жазғы демалыста басымызға өсеміз, бірақ мұндай қарқын артта қалды. 20 жастан кейін өсу қарқыны күрт төмендейді, ал 25 жасқа қарай сүйектегі соңғы шеміршек аймақтары жойылғанда – дененің өсуі аяқталады. Осы уақытқа дейін жүрек, бүйрек, өкпе соңғы өлшемдерге жетеді және толық қуатта жұмыс істей алады. Біз күшті және төзімді боламыз. Жыныстық жүйе де жетіледі. Теориялық тұрғыдан алғанда, қыз 13-15 жасында бала туа алады, бірақ 18-20 жастан кейін ғана дене бұған толығымен дайын болады. [1]. Аналық бездер сау баланың туылуы үшін қажетті таңдалған жұмыртқаларды шығарады. Жылдар өте келе жұмыртқалардың сапасы төмендейді, ал 50 жасқа қарай бұл процесс толығымен тоқтайды. Еркектерде бала туу қабілетінің төмендеуі әлдеқайда баяу жүреді. Денсаулығы жақсы болса, сіз 50-де, 70-те және одан кейін әке бола аласыз. Әлемдегі ең көне әке-индус Рамжит Рагхав, ол алғаш рет 94 жасында әке болды. Алайда, мүмкіндіктер қазіргі заманғы медицина екі жыныста да балалы бола алмайтын жас шекарасын алыстатуы мүмкін. [2].

20-дан 30-ға дейін ми жасөспірім кезінде "тазартудан" кейін қалған жүйке байланыстарын нығайтады. Осылайша жүйке импульсі олар арқылы әлдеқайда жылдам өтеді-және ойлау жылдамдығы артады. Өтпелі жастағы гормоналды дүрбелең өтті-сіз теңдестірілген болдыңыз, сізді ұрып-соғу оңай емес. Мазасыздықты тудыратын әдеттегі өмір салтын өзгерту (мысалы, маңызды емтихандар, көшу) 30 жасқа дейін сіздің денеңіз үшін із-түзсіз өтеді. Бірақ содан кейін сіз неғұрлым үлкен болсаңыз, эмоционалды күйзелістер сіздің денсаулығыңызға соғұрлым нашар әсер етеді: сіз жиі ауыра бастайсыз, жүрек және басқа органдармен проблемалар туындауы мүмкін. Сондықтан кез келген жағдайда артықшылықтарды табуды үйренудің уақыты келді. [3].

Тұрақты тістер 5-7 жастан бастап сүт тістерімен алмастырылады, олардың соңғысы "даналық тістері"өседі. Әдетте, бұл 16-25 жаста болады, бірақ кейінірек болады. 10 мың жыл бұрын әр адамда "даналық тістері" болған, бірақ бұл күндері олардың көпшілігінде жоқ (тіпті Сағыздағы рудимент деңгейінде). Мұның себебі-қазіргі заманғы адамның жұмсақ тазартылған тағамы. Жақ тарылып, қосымша тістерге деген қажеттілік жоғалды. 20 жылдан кейін мидың маңдай бөлігінде жаңа нейрондар пайда бола береді. Фронтальды лоб-ойлауға жауапты бөлім. Нейрондардың көптігі баланы қоршаған әлемнің тосын сыйларына дайындағаны сияқты, 20 жастан кейін фронтальды лобтағы жаңа нейрондар сізді ересек өмірде күтетін маңызды шешімдерге дайындайды. Психолог Мег Джей, "маңызды жылдар" кітабының авторы, 20-30 жас аралығындағы барлық істеріміз, соның ішінде жұмыс, оқу, қарым-қатынас, осы уақыт ішінде бізді қоршап

тұрған кез келген нәрсе бізді 30-дан кейін жасайтын болады деп жазады. Сондықтан өмірді кейінге қалдырмаңыз. [4].

30 жастан кейін біз ақылды және сабырлы боламыз, өмірдің алуан түрлі екенін түсінеміз, күнделікті әлемде қуаныш тауып, маңыздыны маңызды емес нәрседен ажырата білуге үйренеміз. Біз өсуді аяқтағаннан кейін сүйек массасы біртіндеп азаяды. Сүйектер бірнеше жыл бұрынғыға қарағанда сынғыш болады. Бірақ бәрі соншалықты қорқынышты емес: физикалық белсенділіктің әсерінен сүйек тіндері тығыздалады (мысалы, балериналарда бас бармақ сүйектері қалындайды). Қаңқаға жүктеме неғұрлым көп болса, соғұрлым ол күшті болады. Егер сіз жүгіруді, жаттығу залын немесе таңертеңгі жаттығуды әлдеқашан кейінге қалдырған болсаңыз, бастауға тұрарлық. Осының арқасында сіздің сүйектеріңіз жасқа байланысты өзгерістерге дайын болады. Сіздің бұлшық еттеріңіз де. 30-дан кейінгі бұлшықет массасы да төмендейді, бірақ тек отырықшы адамдарда. Мужчинерде бұл процесс оларды беретін жыныстық гормондардың өндірісінің төмендеуімен де байланысты дамыған бұлшықеттер. Сонымен қатар, екі жыныста да метаболизм баяулайды. Мектеп кезінде біз бүкіл тортты жеп, жұқа және жұқа болып қала аламыз, енді ол жұмыс істемейді. Егер 30-35 жасқа дейін адам диетаны қайта қарастырмаса және физикалық белсенділікті арттырмаса, ол салмақ қосады. Қайталап айтамын-жаттығуды мүмкіндігінше ертерек бастау керек. Одан арылғаннан гөрі артық салмақ салмау оңайырақ. Мұндай алдын-ала ойлау сіздің денеңізді алдағы жылдарға мықты және сау етеді. [5].

Тамақтану туралы. Ғалымдар тамақтанбаған тышқандар тамақтан айырылмаған серіктерден ұзақ өмір сүретінін анықтады. Мәселе мынада, бір кездері жағдайлар қазіргіден гөрі қатыгез болды. Мұндай жағдайларда әрқашан ұрпақ беру тиімсіз болды. Сондықтан, егер жануардың тамақтануы нашарласа, тамақ жеткілікті болған кезде ұрпақтарын қалдыруға мүмкіндік беру үшін жануардың өмірін ұзарту жақсы стратегия болды. Мұның қалай жұмыс істейтіні толық түсініксіз, бірақ үстелден сәл аштық сезімімен тұру ешкімге зиян тигізбейді. [6].

Орта жаста жастардың мазасыздығы басылады, ал егде жастағы адамдардың аурулары әлі алыс. Интеллектуалды тұрғыдан алғанда, бұл ақыл-ой мамандықтарының (саясаткерлер, философтар, ғалымдар) үлкен жетістіктерінің кезеңі, сіз өз ісіңіздің нағыз маманы болған кезіңіз, бірақ дәл осы жылдары дененің қартаюының алғашқы белгілері пайда бола бастайды. Қартаю-жетілу сияқты дамудың табиғи кезеңі. Неліктен біз қартайып жатырмыз? Бұл сұраққа нақты жауап жоқ. Мүмкін себеп-біздің денеміздегі жасушалардың көпшілігі шексіз бөлінбейді. Демек, уақыт өте келе дене жаңару және зақымдануды "жөндеу" қабілетін жоғалтады. Мұндай "бұзылулар" өмір бойы жинақталады, бірақ нәтиже қазір ғана айқын болады – шетелде 35-40 жыл. Тіпті өте сау адамдарда әжімдер, сұр шаштар пайда болады, қалып өзгереді, көру өткірлігі төмендейді. Қартаю денеде елеулі өзгерістермен сипатталады: кейбіреулері өте зиянсыз (сұр шаш), басқалары өте қауіпті болуы мүмкін, мысалы, атеросклероз және остеопороз. Неліктен шаш ағарады? Тыныс алу процесінде жасушаларда сутегі асқын тотығы жиналады-каталаза ферментінің көмегімен жасуша жойылатын улы зат. Жасы ұлғайған сайын шаш жасушаларында каталаза белсенділігі төмендейді. Жинақталған сутегі асқын тотығы меланиннің бояғыш пигментінің бұзылуына әкеледі-және Шаштың түсі өзгереді. Көптеген адамдар сұр шашты мектеп жасында алады, бірақ бұл әдетте стресстен немесе дәрумендердің жетіспеушілігінен болады. Неліктен әжімдер пайда болады? Коллаген мен эластин ақуыздары теріге серпімділік береді. Жылдар өте келе олар суды жоғалтады, аз иілгіш болады, зиянды факторлардың әсерінен жойылады (ең бастысы – күн ультракүлгін сәуле) және оның орнына "жаңа" дерлік пайда болмайды. [7].

Атеросклероз. Қартаю процесінде қан тамырларының ішкі қабырғасында майлы түйіршіктер пайда болады – атеросклеротикалық бляшкалар деп аталады. Бляшкалар біртіндеп ұлғаяды, бұл зардап шеккен тамырлардағы қан ағымының төмендеуіне әкеледі.

Атеросклеротикалық бляшка соншалықты үлкен болуы мүмкін, ол ыдысты бітеп тастайды және ол қоректенетін тін өледі. Жүректегі тамырлардың бітелуі миокард инфарктісіне, ал ми тамырларының инсультке әкеледі; екі жағдай да өлімге әкеледі. Атеросклеротикалық зақымданудың пайда болуы біртіндеп жүреді. Кейде бляшкалар балалық шақта да болады. Олардың дамуына физикалық белсенділіктің төмендігі, семіздік, тәтті және калориялы тағамдар, темекі шегу әсер етеді. Остеопороз. Осы жылдар ішінде адам қаңқаның қартаюына байланысты көптеген проблемаларға тап болады. Буындардағы шеміршектер тозады (олар ұзындықтың өсуіне ықпал етпейді, бірақ сүйектердің тегіс сырғуына көмектеседі), осылайша қозғалыс ауырсынуды тудырады; омыртқааралық дискілерде су азаяды, олар жұқарады және адам бірнеше сантиметрге "кебеді". Сүйек тіндері қартайған сайын кальцийді жоғалтады, бұл оған күш береді және сүйектер жұқарады. Бұл ауру остеопороз деп аталады. Сынғыш сүйектер тіпті жеңіл жүктемелерде де сынуы мүмкін. Егде жастағы адамдар сынықтардан аулақ болу үшін ерекше назар аударуы керек. Ұйқы-ең жақсы дәрі. Қартайған сайын ұйқы гормоны мелатонин өндірісі төмендейді, сондықтан көптеген егде жастағы адамдарда ұйқысыздық пайда болады. Мелатонин ұйқы кезінде күндіз зардап шеккен нәрсені қалпына келтіреді. Мелатониннің көп бөлігі кешкі 23-тен түнгі 1-ге дейін өндіріледі. Бірақ егер жарық көзге түссе, оның өндірісі тоқтайды. Компьютерде жиі кеш отырасыз ба? Таң атқанша оқығанды ұнатасыз ба? – егер кенеттен олар зиянды болып көрініп, жиі кешіре бастаса, таң қалмаңыз. 40 жастан кейін, тіпті идеалды көру қабілеті бар адам да жасқа байланысты гиперопияға тап болады: жақын заттар бұлыңғыр және бұлыңғыр болып көрінеді, жақсы көру үшін оларды көзден алыстатуға деген ұмтылыс пайда болады. Бұл көз құрылымдарының қартаюымен байланысты табиғи құбылыс, ол әдетте жақын және алыс заттарды бірдей жақсы көруге көмектеседі. Әдетте, жасқа байланысты гиперметропия жұмыс және оқу кезінде көзілдірікті қолдану арқылы түзетіледі. Кәрілік: 60-90 кәрілікте адамға бір кездері үйреншікті жүктемелер беру қиынға соғады; эмоционалды күйзелістер ұзақ уақыт бойы ойдан шығарылады; жас адамдарға зиянсыз аурулар қиынырақ және ұзағырақ өтеді. 60-тан кейін сіздің көру, есту, жанасу, иіс, дәм басқаша жұмыс істейді. Өйткені, сезім мүшелері қоршаған әлемді "сенсорлардың" арқасында қабылдайды – ақпарат миға түсетін рецепторлар. Ми оны өндейді – және сіз аспанның көк екенін түсінесіз, құстар ән айтады, ауа-райы жылы, Жасыл иіс шығады, ал балмұздақ дәмді. 60-тан кейін рецепторлардың бір бөлігі өледі, бұл сіздің сезімдеріңізді соншалықты жарқын етпейді. [8].

Көру. Қартайған кезде гиперметропия күшейе береді, адам енді көзілдіріксіз жасай алмайды; көздің жас ағуы азаяды, бұл көзді құрғақ және қызарған етеді; түстердің реңктерін ажырату қабілеті төмендейді (бұл әсіресе дизайн, фотография, кескіндемемен байланысты мамандықтар үшін алаңдатады); көру өрісі тарылып, бүйірден не болып жатқанын көру қиынға соғады (қарт адамдар жүргізушілер жолда ерекше назар аударуы керек).

Есту. Егде жастағы адамға тыныш және жоғары дыбыстарды ажырату қиын, әңгімені шулы жерде ұстаңыз (әңгімелесушіні құлағын жабу арқылы естуге тырысып жатқаныңызды елестетіп көріңіз). Жас кезіңізде құлаққапта музыканы толық көлемде тыңдамауға тырысыңыз. Бұл қазір Сіздің есту қабілетіңізге әсер етпеуі мүмкін, бірақ жасқа байланысты өзгерістерді күшейте отырып, қартайған кезде аукнит болады. Жанасу. Тері рецепторлары ыстық және суық, қысым мен ауырсынуды сезінуге көмектеседі. Тіпті олардың бір бөлігін жоғалту жылы және ыстық, салқын және суық арасындағы шекараларды бұлдыратады; жанасу сезімталдығын төмендетеді, бұл күйік пен басқа жарақаттарға әкелуі мүмкін. Ең үлкен ыңғайсыздық-саусақтарыңыз бен алақандарыңыздағы рецепторлардың жоғалуы (бұл не екенін түсіну үшін үнемі қолғап киюге мәжбүр екеніңізді елестетіңіз).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абрамович с. Г., Михалевич и. М., Бұхарова Е. В. 20 жасстан кейін денеде не болады? 2020. №18 (1). Б. 8-19.
2. Илющенко в. г. адамның биологиялық жасын бағалаудың заманауи тәсілдері / / Валеология. 2003. 11-19 бет.
3. Сорокин г. а. қартаю жылдамдығы-еңбекті гигиеналық нормалаудың интегралды көрсеткіші / / XXI ғасырдың табалдырығындағы Медицина. Санкт-Петербург., 2000. Б. 158-159. Белозерова л. м. адамның биологиялық жасын анықтау әдісі. Ресей Федерациясының патенті №2102924. 1998.
4. Шлейфман ф.м., Ташкер и. Д., Лацук А. А. ағзаның функционалдық жағдайы және жылыту микроклиматы жағдайында жұмыс істейтіндердің биологиялық қартаюы // дәрігерлік іс. 1990. №3. Б. 111-113.
5. Башкирева А.С. автокөлік жүргізушілерінің биологиялық жас көрсеткіштеріне өндірістік және әлеуметтік факторлардың әсері: реферат. дис. канд. бал. ғылымдар. Қазан, 1997.
6. Афанасьева Р. Ф., Прокопенко Л. в. Биологиялық жас еңбек жағдайларын бағалау критерийі ретінде (титан қорытпаларын өндіру мысалында) / / Бал. Еңбек және өндірістік экология. 2009. №2. Б. 1-5.
7. Бабанов С. А., Воробьева Е. Б., Гайлис П. В. кәсіби аурулар клиникасындағы биологиялық қартаюдың ерекшеліктері // РҒА Самара ғылыми орталығының жаңалықтары. 2010. №12 (1). Б. 1532-1534.
8. Бурлер Ф. адамның биологиялық жасын анықтау. Қоғамдық денсаулық сақтау дәптерлері №37. М.: Медицина, 1971. 71 Б.
9. В. В. Косарев, С. Бабанов., Воробьева Е. Б. діріл ауруы кезіндегі биологиялық қартаю қарқынын анықтау / / геронтологияның жетістіктері. 2011. №24(2). Б. 300-302.
10. Войтенко в. п., Токарь а. в., Полюхов А. М. адамның биологиялық жасын анықтау әдістемесі / / Геронтология және гериатрия. Жылнама. Биологиялық жас. Тұқым қуалаушылық және қартаю. Киев. 1984. Б. 133-137.
11. Белозерова л.м. жасқа байланысты өзгерістерді зерттеу әдістемесі // сына. геронтол. 2002. №8 (12). С.3-7.

Тукубаева.Г.Н., Темиреева К.С.

ИЗМЕНЕНИЕ В ОРГАНИЗМЕ ПОСЛЕ 20-40 ЛЕТ

В статье представлен анализ данных научной литературы по использованию различных методов оценки биологического возраста. Сделан вывод об обоснованности применения данной методологии в гигиенических исследованиях.

Ключевые слова: биологический возраст, анатомия, скорость старения, организм человека, состояние здоровья.

Tukubaeva G.N. Temireeva K.S.

CHANGES IN THE BODY AFTER 20-40 YEARS OLD

The article presents an analysis of the data of the scientific literature on the use of various methods for assessing biological age. The conclusion was made about the validity of the use of this methodology in hygiene studies.

Keywords: biological age, Anatomy, rate of aging, human body, state of Health.

Шащанова Р.Б.

х.ғ.к., фармацевтикалық пәндер кафедрасының доценті
«Bolashaq» академиясы, Қарағанды, Қазақстан Республикасы
shroza.05@mail.ru

АДАМ ОРГАНИЗМІНДЕГІ ВИТАМИНДЕРДІҢ РӨЛІ

Қазіргі уақытта адам ағзасына қажетті витаминдердің көп мөлшері белгілі. Витаминдер – организмдегі биохимиялық және физиологиялық процестердің қалыпты жүруін қамтамасыз ететін заттар. Витаминдер - бұл айқын биологиялық белсенділікке ие және организмнің өсуі, дамуы және көбеюі үшін қажетті әртүрлі химиялық табиғаты төмен молекулалық заттар тобы. Мақалада адам ағзасында белгілі бір рөл атқаратын витаминдер ұсынылған.

Тірек сөздер: витаминдер, ағза, адам, зат алмасу.

Витаминдер адам ағзасындағы маңызды зат алмасу процестерінің негізіне қатысады. Витаминдер адам мен жануарларға елеусіз мөлшерде қажет, бірақ қалыпты өсу, даму және тіршілік үшін үлкен маңызы бар органикалық қосылыстар.

Адам ағзасындағы витаминдердің рөлін қарастырайық. Витаминдер әдетте өсімдік тағамдарынан немесе жануарлардан алынатын өнімдерден келеді, өйткені олар адам мен жануарлардың ағзасында синтезделмейді. Витаминдерге күнделікті қажеттілік заттың түріне, сондай-ақ жасына, жынысына және дененің физиологиялық жағдайына байланысты.

Дәрумендерді қазіргі ғылым аурулардың жалпы бастапқы профилактикасының маңызды құралы ретінде қарастырады:

- ішкі органы жақсарту;
- функционалдылықты жақсарту;
- қолайсыз факторларға төзімділік;
- жұмыс қабілеттілігі және қартаю процесін баяулату.

Қазіргі уақытта витаминдерді тағамның қажетті құрамдас бөлігі бола отырып, оның негізгі компоненттерімен салыстырғанда өте аз мөлшерде болатын қосылыстар ретінде сипаттауға болады. Витаминдер адамға және бірқатар тірі организмдерге қажетті тағам элементі болып табылады, өйткені, синтезделмейді немесе олардың кейбіреулері осы организммен жеткіліксіз мөлшерде синтезделеді.

Витаминдердің негізгі көзі – олар негізінен түзілетін өсімдіктер, сондай-ақ провитаминдер – организмде витаминдер түзілуі мүмкін заттар. Адам дәрумендерді тікелей өсімдіктерден немесе жанама түрде жануардың тіршілік ету кезеңінде өсімдік тағамдарынан жинақталған жануарлардан алынатын өнімдер арқылы алады.

Биологиялық химия курсы адам және жануарлар организмдерінде болатын процестерді қарастырады. Бүгінгі күні 13 органикалық қосылыстар белгілі, олар дәрумендерге жатқызылады, концентрацияда биологиялық әсер етеді және организмдегі барлық зат алмасу процестеріне әсер етеді, организмге өте аз мөлшерде қажет: бірнеше микрограммнан бірнеше микрограммға дейін. тәулігіне мг.

Витаминдер екі үлкен топқа бөлінеді: майда еритін витаминдер және суда еритін витаминдер. Витаминдердің жіктелуінде әріптік белгілеуден басқа, негізгі биологиялық әсер жақшада көрсетілген, мұнда «анти» префиксі осы витаминнің тиісті аурудың дамуын болдырмау немесе жою қабілетін көрсетеді.

Майда еритін витаминдерге мыналар жатады: А дәрумені (антиксерофталик), D дәрумені (антирахит), E дәрумені (репродуктивті витамин), K дәрумені (антигеморрагиялық).

Майда еритін дәрумендердің басты ерекшелігі – олардың ағзада, былайша айтқанда, «резервте» жиналу қабілеті. Оларды ағзада бір жыл бойы сақтауға және қажетінше тұтынуға болады. Дегенмен, майда еритін витаминдерді шамадан тыс қабылдау дене үшін қауіпті және жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін.

Суда еритін витаминдерге мыналар жатады: B1 дәрумені (антиневриттік), B2 дәрумені (рибофлавин), PP дәрумені (пельгияға қарсы), B6 дәрумені (антидермиттік), пантотен (антидерматит факторы), биотин (H витамині, саңырауқұлақтардың өсу факторы, ашытқы және бактериялар, антисебореялық), инозит. Параминобензой қышқылы (бактериялық өсу факторы және пигментация факторы), фолий қышқылы (анемияға қарсы витамин, тауықтар мен бактерияларға арналған өсу дәрумені), B12 дәрумені (антианемияға қарсы витамин), B15 дәрумені (пангам қышқылы), C витамині (антикорбутикалық), P витамині (өткізгіштік витамині).

Суда еритін витаминдер ағзада жинақталмайды және артық болған жағдайда несеппен оңай шығарылады.

Витаминнің	тәуліктік қажеттілігі	Функциялары	Негізгі көздері
Аскорбин қышқылы (C)	50-100 мг.	Тотығу-тотықсыздану процестеріне қатысады, ағзаның төтенше әсерлерге төзімділігін арттырады	Көкөністер, жемістер, жидектер. Қырыққабатта - 50 мг. итмұрын - 30-2000 мг
Тиамин, аневрин (B1)	1,4-2,4 мг	Орталық және шеткі жүйке жүйесінің қалыпты жұмыс істеуі үшін қажет	Бидай және қара бидай наны, жарма – сұлы, бұршақ, шошқа еті, ашытқы, ішек микрофлорасы
Рибофлавин (B2)	1,5-3,0 мг	Тотығу-тотықсыздану реакцияларына қатысады	Сүт, сүзбе, ірімшік, жұмыртқа, нан, бауыр, көкөністер, жемістер, ашытқылар
Пиридоксин (B6)	2,0-2,2 мг	Амин қышқылдарының, май қышқылдарының және қанықпаған липидтердің синтезі мен метаболизміне қатысады B	балық, бұршақ, тары, картоп
Цианкобалмин (B12)	2-5 мг	Нуклеин қышқылдарының, гемопоэтикалық фактордың биосинтезіне қатысады	Бауыр, бүйрек, балық, сиыр еті, сүт, ірімшік.
Ретинол (A)	0,5-2,5 мг	Жасуша мембраналарының қызметіне қатысады. Ол	балық майы, треска бауыры,

		адамның өсуі мен дамуы үшін, шырышты қабықтың жұмыс істеуі үшін қажет. Фоторецепция процесіне қатысады - жеңіл қабылдау	сүт, жұмыртқа, сары май
Пантотен қышқылы (B3)	5-10 мг	Белоктар, липидтер, көмірсулар алмасуына қатысады	Бауыр, бүйрек, қаракұмық, күріш, сұлы, жұмыртқа, ашытқы, бұршақ, сүт, ішек микрофлорасы
Никотин қышқылы (PP)	15,0-25,0 мг	Жасушалардағы тотығу-тотықсыздану реакцияларына қатысады. Жетіспеушілік пеллаграны тудырады	бауыр, бүйрек, сиыр еті, шошқа еті, қой еті, балық, нан, жарма, ашытқы, ішек микрофлорасы.
Фолий қышқылы, фолицин (Bc)	0,2-0,5 мг	Қан түзетін фактор, аминқышқылдарының, нуклеин қышқылдарының синтезіне қатысады	Ақжелкен, салат, шпинат, сүзбе, нан, бауыр
Кальциферол (D)	2,5-10 мкг	Қандағы кальций мен фосфордың реттелуі, сүйектердің, тістердің минералдануы	Балық майы, бауыр, сүт, жұмыртқа
Биотин (H)	0,1-0,3 мг	Амин қышқылдарының, липидтердің, көмірсулардың, нуклеин қышқылдарының алмасуына қатысады	Сұлы, бұршақ, жұмыртқа, сүт, ет, бауыр

А, Д, Е, В12 сияқты дәрумендердің аз ғана бөлігі ағзада жинала алады. Витаминдердің жетіспеушілігі ауыр бұзылуларды тудырады.

Жоғарыда аталған екі негізгі дәрумен тобынан басқа әртүрлі химиялық заттар тобы бар, олардың кейбіреулері организмде синтезделеді, бірақ витаминдік қасиетке ие. Дене оларды салыстырмалы түрде аз мөлшерде қажет етеді, бірақ дененің функцияларына әсері айтарлықтай күшті. Оларға мыналар жатады:

- Пластикалық қызметі бар маңызды тағамдық заттар: холин, инозитол.
- Адам ағзасында синтезделетін биологиялық белсенді заттар: липой қышқылы, орот қышқылы, карнитин.

• Фармакологиялық белсенді тағамдық заттар: биофлавоноидтар, витамин U - метилметионин сульфаний, В15 витамині - пангам қышқылы, микробтық өсу факторлары, пара-аминобензой қышқылы.

Витамин тәрізді заттардың негізгі айырмашылығы олардың жетіспеушілігімен немесе артық болуымен организмде авитаминозға тән әртүрлі патологиялық өзгерістер болмайды. Азық-түліктегі витаминге ұқсас заттардың мөлшері сау ағзаның тіршілік әрекеті үшін жеткілікті.

Витаминдер өсімдік жасушалары мен ұлпаларында биосинтез арқылы түзіледі. Әдетте өсімдіктерде олар белсенді емес, жоғары ұйымдасқан түрде болады, бұл

зерттеулерге сәйкес адам ағзасына ең қолайлы, атап айтқанда провитаминдер түрінде. Олардың рөлі маңызды қоректік заттардың толық, үнемді және дұрыс пайдаланылуына дейін төмендейді, онда тағамның органикалық заттары қажетті энергияны шығарады.

Қазіргі адам үшін витаминдердің прекурсорлары туралы білу қажет. Витаминдер болып табылмайтын, бірақ олардың организмде түзілуіне прекурсорлар қызметін атқара алатын қосылыстар провитаминдер деп аталады. Ең маңызды провитамин А витаминінің прекурсоры – бета-каротин болып табылады.

Витаминдердің көзі, өздеріңіз білетіндей, өсімдіктер мен жануарлардан алынатын өнімдер. Мысалы, дайын күйінде А дәрумені тек жануарлардан алынатын өнімдерде (балық майы, толық сүт және т.б.), ал өсімдік өнімдерінде тек каротиноидтар түрінде - олардың предшественниктерінде кездеседі. Сондықтан сәбізді жегенде біз А дәруменінің прекурсорын ғана аламыз, одан А витаминінің өзі бауырда түзіледі. Провитаминдерге мыналар жатады: каротиноидтар (негізгісі - каротин) - А витаминінің прекурсоры; стеролдар (эргостерол, 7-дегидрохолестерин және т.б.) - D витаминінің прекурсорлары;

Азық-түлікте белгілі бір дәрумендердің болмауы нәтижесінде пайда болатын ауруларды авитаминоз деп атайды. Егер ауру бірнеше дәрумендердің жетіспеушілігінен пайда болса, оны мультивитаминоз деп атайды. Кез келген дәруменнің салыстырмалы жетіспеушілігімен жиі күресуге тура келеді; бұл ауру гиповитаминоз деп аталады. Егер диагноз уақтылы жасалса, онда авитаминозды және әсіресе гиповитаминозды денеге сәйкес витаминдерді енгізу арқылы оңай емдеуге болады. Белгілі бір дәрумендерді денеге шамадан тыс енгізу гипervитаминозды тудыруы мүмкін.

Адам ағзасы үшін витаминдердің құндылығы өте жоғары. Бұл қоректік заттар мүлдем барлық органдардың және тұтастай алғанда бүкіл ағзаның жұмысын қолдайды. Витаминдердің жетіспеушілігі оның жеке мүшелерінің емес, адамның денсаулығының жалпы нашарлауына әкеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Кнорре Д. Р., Музина С. Д. - Биологиялық химия: Прок. химиялық, биол үшін және бал. маман. университеттер 3-бас., түзетілген. - М.: Жоғары мектеп, 2002 ж.
2. Грязев В.А. Медициналық тамақтану үшін киви және басқа да мәдениеттер. Сочи, 2005 ж
3. Губарева Л.И., Мизирева О.М., Чурилова Т.М. Адам экологиясы. арналған семинар
4. Университеттер. М. Владос. 2003
5. Хьюз М. Биологиялық процестердің бейорганикалық химиясы. М. Мир, 1983 ж.
6. Қысқаша медициналық энциклопедия. Ред. ЖЭНЕ. Покровский. М. 1994 ж
7. Могош Джордж. Жедел улану. Медициналық баспа. Бухарест, 1984 ж.
8. Николаев Л.А. Жалпы және бейорганикалық химия. М. «Азарту», 1974 ж
9. Рохлов В.С. т.б. адам биологиясы. М. 2000 ж
10. Скальный А.В. Микроэлемент Адам. Ж. «Химия және өмір» No1, 2008 ж
11. Осы жұмысты дайындау үшін мына сайттардың материалдары пайдаланылды: <http://www.alhimik.ru/> <http://ru.wikipedia.org/> <http://stolica-medikl.ru>

Шащанова Р.Б.

РОЛЬ ВИТАМИНОВ В ОРГАНИЗМЕ ЧЕЛОВЕКА

В настоящее время известно большое количество витаминов необходимых организму человека. Витамины - это вещества, обеспечивающее нормальное течение биохимических и физиологических процессов в организме. Витамины - это группа низкомолекулярных веществ различной химической природы, обладающих выраженной биологической активностью и необходимых для роста, развития и размножения

организма. В статье приведены витамины, играющие определенную роль в организме человека.

Ключевые слова: витамины, организм, человек, обмен веществ.

Shaschanova R.B.

THE ROLE OF VITAMINS IN THE HUMAN BODY

Currently, a large number of vitamins necessary for the human body are known. Vitamins are substances that ensure the normal course of biochemical and physiological processes in the body. Vitamins are a group of low molecular weight substances of various chemical nature that have a pronounced biological activity and are necessary for the growth, development and reproduction of the body. The article presents vitamins that play a certain role in the human body.

Key words: vitamins, organism, human, metabolism.

МАЗМУНЫ ОГЛАВЛЕНИЕ CONTENTS

Абдикаликова М.Т., Рахманова А.С. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРМЕН ОЙЫН ЭКСПЕРИМЕНТТІК ІС- ӘРЕКЕТІНЕ АРНАЛҒАН «ОЙ ҚОЗҒАУ МЕКТЕБІ» ЗЕРТХАНАСЫ.....	4
Абдрахманова Ж.Т. ОҚУШЫЛАРДЫҢ КӨРКЕМ ӘДЕБИЕТ АРҚЫЛЫ ТІЛІН ДАМЫТУ.....	9
Айнеков Е.А., Кенежанова Н.А. ФИЗИКА ЖӘНЕ ИНФОРМАТИКА ПӘНДЕРІ БОЙЫНША ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ АРТТЫРУДАҒЫ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ.....	13
Алексеева Е.А., Утепова Г. М. ПОЗНАВАТЕЛЬНО – РЕЧЕВОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ПОСРЕДСТВОМ ТЕАТРАЛИЗОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	17
Анарбаева М.Э., Жапанова Р.Н., Лапиева Г.К. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КЕҢІСТІКТІК ОЙЛАУЫН ДАМЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	21
Антощук Л.Г., Куанышев А.К. РАЗВИТИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ ФИЗИКИ.....	24
Арунова Ж.А., Абдуллаева С.Т. ТҮРМЫС – САЛТ ЖЫРЛАРЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ.....	27
Арунова Ж.А., Аманбаева Е.А. ҰЛТТЫҚ РУХ АРҚЫЛЫ ЖЕТКІНШЕКЕРДІ ТӘРБИЕЛЕУ ЖОЛДАРЫ.....	31
Асакаева Д.С., Бондарь Т.С. ЖИЗНЕСТОЙКОСТЬ, КАК ФАКТОР ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ...	37
Аушайманова А.Н. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.....	41
Аханова Г.Б. МІНЕЗ ҚАСИЕТІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	46
Әбілхамит Ш.С., Жапанова Р.Н., Ешмуратова Д.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	49
Балгожина Л. Б. БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	53
Балтабекова З.К. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКЕ МАТЕМАТИКИ.....	56
Бокижанова Г.К., Бреннер С.В. К ПРОБЛЕМЕ ДЕЗАДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	59
Бокижанова Г.К., Шарайманова А.А. ИССЛЕДОВАНИЕ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЗАНИМАТЕЛЬНОГО МАТЕМАТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛА.....	62
Булгучева В.А. МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ СОЧИНЕНИЮ ПО КАРТИНЕ В НАЧАЛЬНОЙ.....	65

Гайнуллина В.В.	
ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ РАБОТА ПО ФОРМИРОВАНИЮ ДИАЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В СЮЖЕТНО-РОЛЕВЫХ ИГРАХ	68
Гарлятович Н.С., Никулина Л.А.	
РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПОСРЕДСТВОМ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ.....	72
Ешкеева Н.К., Әбілқап Р.А.	
ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛҚ-САПАЛЫ БІЛІМ.....	75
Жаксимбетова Б.А., Тәуекел Ж. К.	
ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ШКОЛЫ.....	78
Жанысбаева Р.М., Абдрахманова Ж.Т.	
МЕКТЕПАЛДЫ ТОП БАЛАЛАРЫН МЕКТЕПТЕ ОҚУҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ – ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ДАЯРЛАУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	80
Жунусова А.К.	
ИНТЕРБЕЛСЕНДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ.....	86
Закржевская Е.Д.	
РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ...89	
Каликбергенова Г.Б.	
ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	94
Коржумбаева М.Б.	
ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРАТЫН АЛҒАШҚЫ СУБЪЕКТ АТА-АНАНЫҢ АЛАТЫН ОРНЫ.....	98
Кушнарера А. В.	
ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ ЖИЗНИ ПОДРОСТКА НА СКЛОННОСТЬ К ПРАВОНАРУШЕНИЯМ.....	106
Қосманова А. Б., Қосманова Ж. Б., Бокижанова Г.К.	
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК - МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІ.....	109
Қыдырасқарова К.Н.	
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ЗЕЙІНІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	113
Махашова К.Т.	
КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ ПСИХИКАСЫНА ӘСЕРІ.....	115
Молдабекова С.К., Жақан Д.С.	
КОММУНИКАТИВТІ МӘДЕНИЕТ ҰҒЫМЫН АНЫҚТАУДЫҢ НЕГІЗГІ ТӘСІЛДЕРІ.....	117
Молдабекова С. К., Який Х.	
ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ФЕНОМЕН РЕТІНДЕ.....	120
Мухатаева А. Р., Дюсембекова А. Е.	
БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ӘДЕБИЕТТІҢ ҰСАҚ ЖАНРЛАРЫН ҮЙРЕТУ АРҚЫЛЫ ДҮНИЕТАНЫМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	125
Нарочная К.Н	
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОФИЛАКТИКА И КОРРЕКЦИЯ АГРЕССИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	128

Никифорова О.В., Таликова Г.Т. ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ КАК ДОМИНАНТА ВЫСТРАИВАНИЯ ЖИЗНЕННЫХ ПЛАНОВ В ЮВЕНАЛЬНЫЙ ПЕРИОД.....	131
Нурбекова А.С. ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫ АЯСЫНДА САБАҚТЫ ТИІМДІ ЖОСПАРЛАУ.....	135
Олексюк М.А., Иванова Н.Ю. РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ.....	138
Омирбекова А.О., Абиьгазин Б.И. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ СТУДЕНТТЕРІНДЕ СЫЗБАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ.....	143
Оспанова С.У., Шалтаева Р.Ж. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕЛЕУ НЕГІЗДЕРІ.....	146
Оспанова Ж.К., Алькенова А.Б. БӨБЕКЖАЙДАҒЫ ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫ МОДЕРНИЗАЦИЯ.....	148
Оспанова Ж.К., Грабова В.П. ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ В ЯСЛИ-САДУ.....	151
Панюшкина В.А., Черныш Т.И. РОЛЬ ПОЗНАВАТЕЛЬНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	154
Сакиева А.Т. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ БОЙЫНДА КЕҢ АУҚЫМДЫ ДАҒДЫЛАРДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ.....	156
Сарбасова К.А., Асаинова Г.Б. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	160
Сарбасова К.А., Шомакова А.О. САРАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ БОЙЫНША БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	163
Синенко О.В., Бокижанова Г.К. РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА К МАТЕМАТИКЕ ДЕТЕЙ 5-6 ЛЕТ ЧЕРЕЗ ЛОГИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ИГРЫ.....	167
Сулеймбекова М.Т. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНІ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	171
Сыздыкова Г.Ш. СПОРТТЫҚ КҮРЕСТЕГІ ТЕХНИКАЛЫҚ-ТАКТИКАЛЫҚ ДАЯРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ.....	174
Тажинин А.М., Шутенова С.С. СУЩНОСТЬ И ЗНАЧИМОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АНИМАЦИИ.....	177
Таликова Г.Т., Бородин Т.В. ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ДРУЖЕСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ У ДЕТЕЙ 5 ЛЕТ.....	180
Тоқжанова А.Б., Досполова А.К., Әбен С.Қ. МЕЙІРГЕР ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙЗЕЛІСІ.....	184
Траева Б.К., Мыктыбаева Ж.Ж. САБАҚТЫ ЗЕРТТЕУ – МҰҒАЛІМДЕРДІҢ БІРЛЕСКЕН РЕФЛЕКСИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ.....	188

Трандина С.В. РЕАЛИЗАЦИЯ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА УРОКАХ ИСТОРИИ.....	191
Тулепова.С.С. ӨШПЕС ҒҰМЫР.....	194
Тусупбаева Ж. ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ІС-ӘРЕКЕТТЕР АРҚЫЛЫ (5-6 ЖАС) БАЛАНЫҢ ТІЛІН ДАМУДАҒЫ ҚОЛДАНАТЫН ӘДІС-ТӘСІЛДЕР.....	196
Тұлықбаева А.Е. ВОСПИТАНИЕ ТОЛЕРАНТНОГО ОТНОШЕНИЯ У ВОСПИТАННИКОВ В УСЛОВИЯХ ЦЕНТРА ПОДДЕРЖКИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ КАК ОДНО ИЗ НЕОБХОДИМЫХ УСЛОВИЙ КОММУНИКАТИВНОГО ОБЩЕНИЯ.....	201
Тұрсын Н.Д., Шалтаева Р.Ж. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚИМЫЛ-ҚОЗҒАЛЫС ОЙЫНДАРЫН БАСҚАРУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	206
Утебаева Г.К. САБАҚТЫ ТИІМДІ ЖОСПАРЛАУ – ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУДАҒЫ БАСТЫ ҚҰРАЛЫ.....	209
Филиппович М.В. ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ СЮЖЕТНО-РОЛЕВЫХ ИГР ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА.....	213
Шалтаева Р. Ж. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ДЕНЕСІН ЖЕТІЛДІРУ ПРОЦЕСІН БАСҚАРУДАҒЫ ЖАЛПЫ ЗАҢДЫЛЫҚТАРЫ.....	217
Шалтаева Р.Ж., Амандықова Е.Ж., Шалтаева М.Ж. МҰМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІК БІЛІМ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДАҒЫ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ.....	221
Шалтаева Р.Ж. МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ТАБИҒАТПЕН ТАНЫСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІГІ.....	224
Шегибаева А.Т., Молдабекова С.К. БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	227
Шегибаева А.Т., Молдабекова С.К. ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ – ПСИХОЛОГОВ.....	232
Шегибаев Д.М. ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ ТАРИХИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ.....	235
Шегибаев Д.М. ОҚУШЫ ТҰЛҒАСЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ОЙЛАУЫН ДАМУДАҒЫ ҒЫЛЫМИ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	239
Шрейдер Т.В. АКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИКТ В РАМКАХ ОБНОВЛЕНИЯ СОДЕРЖАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ.....	244
Шулембаева З.М. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУІ.....	247

Шутенова С. С., Тажинин А. М. ВЛИЯНИЕ СТИЛЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ НА РАЗВИТИЕ И ВОСПИТАНИЕ ПОДРОСТКА.....	250
Канапьянова А.С. ФОРМИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ.....	255

Абикеева Н.К., Ишанов П.З. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	262
Айтжан Д.К. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ CLIL НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА...265	265
Алимова Б.Ш., Ахметова С.С. МАТЕМАТИЧЕСКИЕ ОЛИМПИАДЫ КАК ОДИН ИЗ ПУТЕЙ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА В ПРОЦЕССЕ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ.....	268
Григорчук И.Ю. О ПРЕПОДАВАНИИ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА НА ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОМ ФАКУЛЬТЕТЕ.....	271
Зольникова А.С., Шведчикова Е.В. СОЦИАЛЬНОЕ СТРАХОВАНИЕ: ПОНЯТИЕ И ВИДЫ.....	274
Илясова А.У. АСПЕКТЫ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАРЛАГА НКВД.....	277
Карбаева Б.А., Ишанов П.З. ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ НА ОСНОВЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	281
Кдырбаева Н.М., Ишанов П.З. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУҒА ЫНТАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	285
Рысбек Қ., Мазурик -Джабиева С.С., Жұмабай Б.Б., Алимжанов Е.М. ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ ҒАЛАМТОР МЕН САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҰСТАНУДАҒЫ БАЛАНС ЖҮЙЕСІ.....	288
Suleimenova A.D., Tursyn A.A. SOCIAL AND MEDICAL ACTIVITIES OF ELIZAVETA BUKEIKHANOVA.....	292
Саликов Н.К., Есжанов Ж.Т., Мұсабаев Д.Қ., Сериков Т.Ш. САЛАУАТТЫ ӨМІР СҮРУ ПРИНЦИПІ.....	296
Шалбаева С. ПРЕДМЕТНЫЙ МИР, ПРОСТРАНСТВО И ВРЕМЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ.....	298

Болдыш С.К. ИСТОРИЯ ФАРМАЦИИ - ИСТОРИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ.....	303
Жаханша М.А., Калдыбаева А.К. ДӘРЛІК ҚЫРМЫЗЫГҮЛДІҢ (CALENDULA OFFICINALIS L.) ЭКСТРАКТЫСЫ ҚОСЫЛҒАН ЖАҚПАМАЙДЫҢ ҚҰРАМЫН АНЫҚТАУ.....	306
Жұмадулла М.П., Тұрарбекқызы Ж. МЕДИЦИНА САЛАСЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ЭВТАНАЗИЯҒА КӨЗҚАРАСЫ.....	310
Кабдолла Е., Тнимова Г.Т., Сиволобова О.А., Пахомова Д.К. АНТРОПОМЕТРИЧЕСКИЙ МЕТОД ОПРЕДЕЛЕНИЯ БИОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗРАСТА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВУЗА В ГЕНДЕРНОМ АСПЕКТЕ.....	315
Пахомова Д. К. ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОКАЗАНИЯ ПЕРВОЙ ПОМОЩИ.....	317
Тукубаева Г.Н. Темиреева К.С. 20-40 ЖАСТАН КЕЙІНГІ АҒЗАДАҒЫ ӨЗГЕРІС.....	320
Шащанова Р.Б. АДАМ ОРГАНИЗМІНДЕГІ ВИТАМИНДЕРДІҢ РӨЛІ.....	324

«ЗАМАНАУИ ӘЛЕМДЕГІ ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМ»
Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары

Материалы
Международной научно-практической конференции
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ»

«SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD
The materials of the international scientific-practical conference

Том 2

Бас редакторы *Борамбаева М.Н.*
Редактор *Шешенбаева Ж.Р.*
Техникалық редактор *Қартабаева С.Қ.*

Басуға 22.04.2023 қол қойылды. Пішімі 60x841/8. Көлемі 41,25 б.т.
Таралымы 150 дана. Әріп түрі «Times New Roman»

«Болашақ-Баспа» редакциялық-баспа
бөлімінде басылып шығарылды
Қарағанды қ., Ерубеева көш., 14